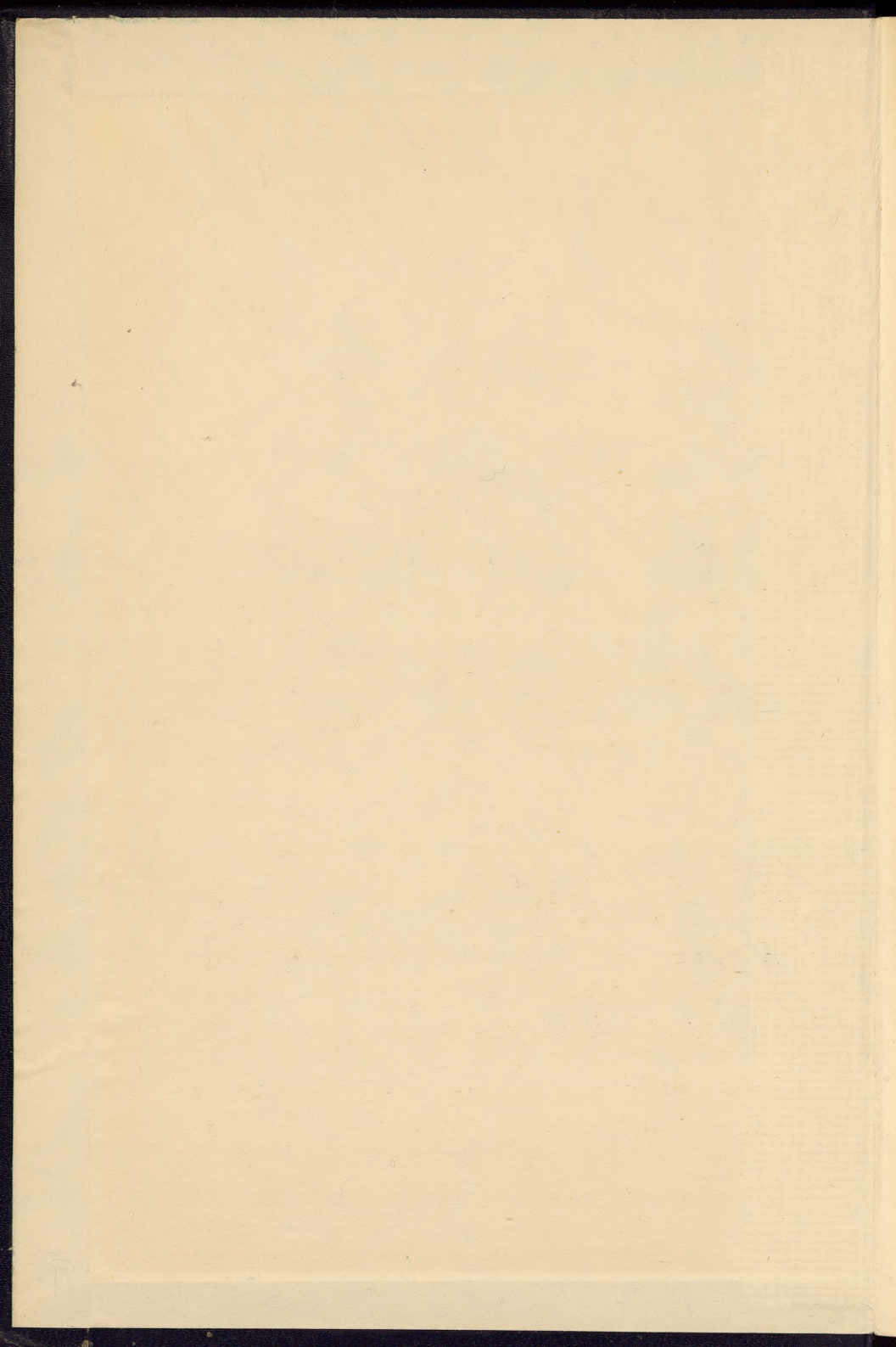
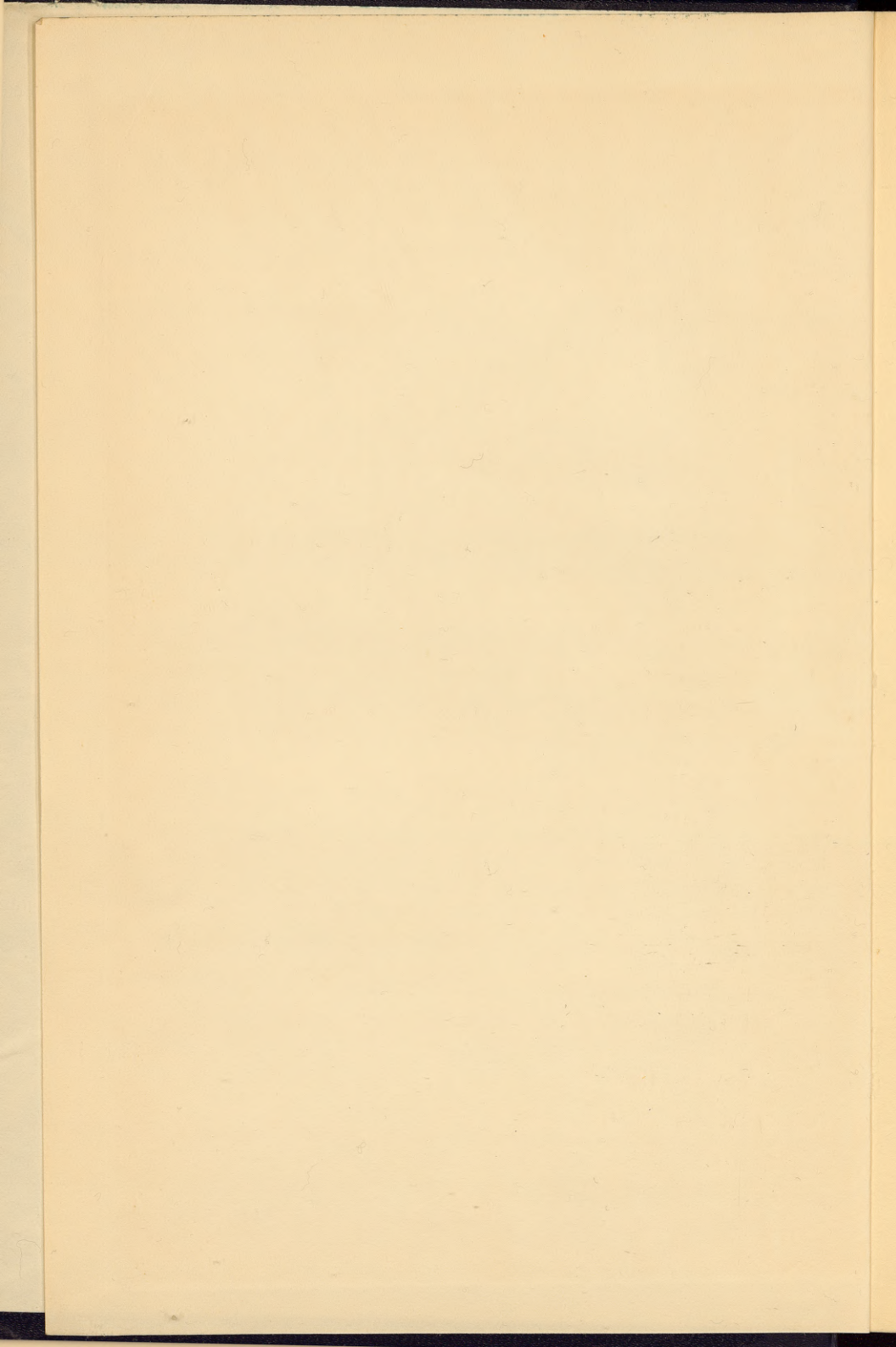

90-4
790T

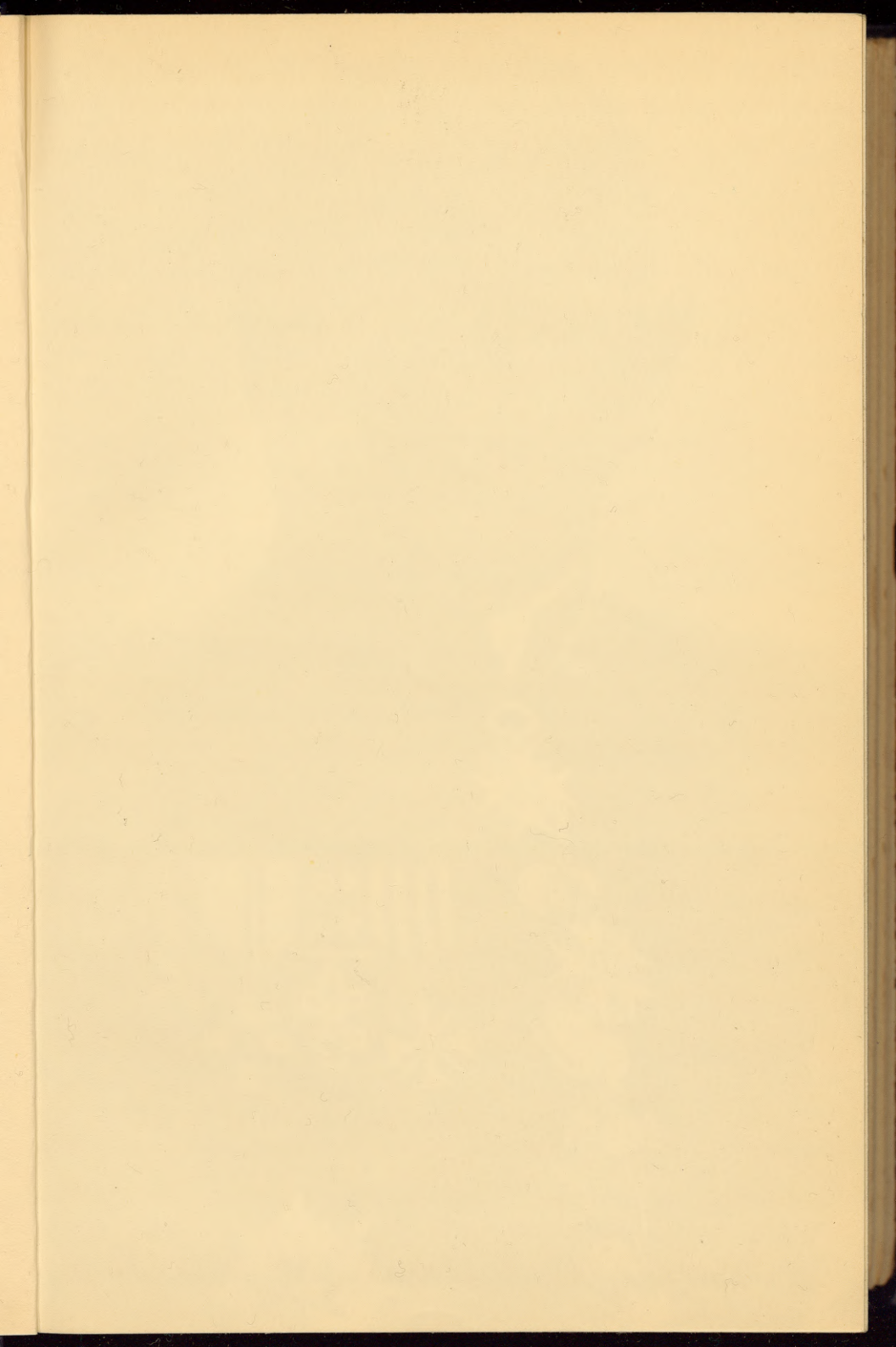
MAHA MOZZA
ATMIDAR

Rudolfs Bangerskis

MANA MŪŽA
ATMIŅAS

THE
MUSEUM OF
ARTS AND
CRAFTS

90-4
490

L
9

RUDOLFS BANGERSKIS

MANA MŪŽA ATMINAS

(papildinātas ar rakstiem un do-
kumentiem par apskatīto laiku)

OTRA GRĀMATA

*Krievijā un Tālajos austrumos
Atkal mājās
Latvijas neatkarības gals
Latviešu policijas vienības
Latviešu leģionā*

Ar
piecdesmit deviņiem fotoattēliem

IMANTA
KOPENHAGENĀ
MCMLIX

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

~~90-36.220~~
0304046031

OTRA SĒJUMA IEVADAM

Ģenerālis Rudolfs Bangerskis mira autokatastrofā 1958. g. 25. februārī, pieredzējis tikai sava mūža atmiņu pirmās daļas iznākšanu. Ļoti plaši pasāktais darbs, kam vajadzēja ietvert bez jau iespiestā arī Sibīrijas kaņagājiena, atgriešanās, Latvijas valsts un armijas, abu okupāciju, Leģiona, Nacionālās komitejas un emigrācijas posmus, bagātīga materiāla balstīts, palicis kā jaunceltne bez galīga izveidojuma. Daži posmi aplūkoti plašāk un uzskatāmi par pabeigtiem, dažiem tikai uzmetumi, īsākas piezīmes vai pat nekas nav atrodams.

Paredzot, ka nāve viņu var pārsteigt darbā tādā stāvoklī, kā noticis, ģenerālis vairākkārt lūdza mūs tādā gadījumā uzņemties viņa atmiņu kārtošānu un publicēšanu, šo savu gribu izsakot arī testamentāri.

Izpildot nelaiķa vēlēšanos, kopā ar viņa apgādu šo darbu esam uzņēmušies, pēc vislabākās apziņas cenšoties attaisnot dāvāto uzticību sakārtojot un ievietojot visu, ko ģenerālis pats uzrakstījis publicēšanai vai kas atbilstoši atrodams ļoti plašajos viņa atstātos materiālos. Papildinājumus un paskaidrojumus, kas likušies nepieciešami, esam atrunājuši.

Protams, darbam nepabeigtā veidā ir robi, tomēr esam pārlicināti, ka tas kalpos ne vien ģenerāļa lielā veikuma piemiņai, bet paliks arī ļoti vērtīgs mūsu vēstures materiāls.

Ģenerālis rakstījis ļoti vaļsirdīgi. Daudz kas šinī grāmatā un

arī turpmākās nebūs mūsu pagātnes slavinājumam, bet norādījumam uz trūkumiem. Varbūt tas aizkars dažu personu vai grupu, bet esam pārliecībā, ka norādījumi arī uz nepilnībām teikti tikai tāpēc, lai mācītos un kļūtu pilnīgāki.

Neideālizējot un neaizverot acis pret ēnas pusēm, nelaiķis bija sirsnīgi pieķēries mūsu valstij un tautai; bieži pieredzot sarūgtinājumus un pārmetumus, viņš tām uzticīgi un pašai dziedīgi kalpojis. Arī ar savām atmiņām.

A. Plensners
P. Klāns

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

A. ...
A. ...

GARĀ JŪDZE

No Siguldas līdz Ukrainai un atpakaļ

DABŪJIS atvaļinājumu, vispirms devos uz Maskavu, no kurienes plānoju izbraukt uz Kaukazu, lai noskaidrotu, vai savu māmuļu no Horolas nevarētu pārvietot uz turieni un arī pats tur apmesties. Domāju, ka kaŗa darbībai turpinoties, fronte līdz Kaukazam neaizvēlsies, kamēr par Horolu tādas pārliecības man nebija.

Maskavā kādā laikrakstā lasīju par boļševistiski noskaņotā pūļa mežonīgu izrēķināšanos Kaukazā ar diviem ģenerāļiem, kuŗi tur bija meklējuši patvērumu; tāpēc nolēmu doties tieši uz Horolu.

Vilcieni no Maskavas uz dienvidiem bija tā pārpildīti, ka pēc ilgākas gaidīšanas tikai trešajā no tiem ar lielām grūtībām iekļuva kādā vagonā. Kupejā astoņu pasažieru vietā bija divdesmit. Tā kā bagāžu kupejās līdzī neņemt nevarēja, tad par bagāžas noliktavu bija pārvērsti vagona gaitenis. Izklūt no kupejām varēja tikai pa logu, ko nepieciešamības gadījumā, vilcienam diezgan bieži stāvēt, arī izmantoja.

Kādā stacijā līdz ar trešo zvanu pie vagona piesteidzās kāda sieviņa ar gadus divus vecu puisēnu pie rokas. Puisēnu viņa paspēja pa logu padot, bet pati iekšā netika, kad vilciens jau sāka kustēties. Blakus kupejā mazais pasažieris visu laiku raudāja un brēca pēc māmas līdz pat nākošai stacijai, kad viņam pievienojās arī māte. Kāds pasažieris, kuŗš sev vietu bija atradis uz vagona platformas, pēdējā minūtē, vilcienam kustoties, bija paspējis uzraut tur arī zēna māti.

Tā kā mazajās starpstacijās izdabūt bagāžu no mantām pārpildītā gaitēņa nebija nekādu cerību, tad bija jābrauc līdz lielākai šķirotavas stacijai Kremenčugā.

Tā nu uz brīdi biju atkal nokļuvis pilsētā, kuŗā pēc krievu-japāņu kaŗa biju nodzīvojis 7 gadus, no kuŗas pirms 5 gadiem biju devies uz kaŗa akadēmiju un pirms 3 gadiem ar rotu uz kaŗa lauku. Atmiņā atausa daudz jauku brīžu, ko šinī pilsētā

biju piedzīvojis, bet atcerējos arī, cik daudz biju strādājis, lai militārās karjēras ziņā nepaliktu pusceļā.

Sūdzēties par likteni visumā nevarēju, tas man līdz šim bija bijis diezgan labvēlīgs. Tāpat kā krievu un japāņu, tā arī šinī kaņā līdz šim biju palicis neskarts. Pirms trim gadiem biju devies uz fronti štabskapteiņa (kapteinleitnanta) dienesta pakāpē, tagad ar 39 gadiem biju pulkvedis un pulka komandieris, atestēts paaugstināšanai par ģenerāli, kā to man korpusa komandieris īsi pirms Rīgas atstāšanas personīgi paziņoja. Bet nu sakarā ar revolūciju visiem sasniegumiem bija jāpārvelk svītva, un dzīve jāsāk no jauna.

Savu māmuļu atradu veselu un žirgtu, tikai nobažījušos par saviem bērniem, sevišķi par dēliem kaņavīriem, par viņu nedrošo stāvokli. Par manu negaidīto ierašanos viņa bija bezgala priecīga, bet jutu, ka par mani viņa bija noraizējusies visvairāk. Ka boļševiku varas piekritējs es nebūšu, to viņa zināja ļoti labi un saprata arī, ka tas ir saistīts ar lielām nepatīkšanām un pat ar dzīvības briesmām. Es arī neslēpu, kādu apstākļu ietekmē esmu ņēmis atvaļinājumu. Jau 1905. gadā viņa ne vienreiz vien bija dzirdējusi kreiso vadoņu draudus: »Kas nav ar mums, tas ir pret mums un ir mūsu ienaidnieks.« Tas pats bija dzirdams arī tagad. »Jā, dēliņ, katra kreisā valdišana būs daudz bargāka un asiņaināka nekā cara valdišana«, tā māmiņa izteica savu politisko atziņu.

Dažas nedēļas nodzīvoju pie māmuļas klusi un mierīgi. Fronte rietumos vēl turējās. Nevienam neuzkrita, ka valkāju savu pulkveža uniformu, bet īsi pirms Ziemsvētkiem sekoja rikojums visiem kaņavīriem noņemt uzplečus. Lasīju arī laikrakstos, ka hetmans Skoropadskis organizē Ukrainas armiju un aicina tanī iestāties visus Ukrainā atrodošos krievu armijas virsniekus.

Iestāties Ukrainas armijā negribēju, bet ilgāk arī Horolā uzturēties nevarēju. Daudzi jau pilsētā zināja, ka esmu virsnieks un arī man hetmaņa aicinājumam būtu jāpaklausa. Arī finansiālais stāvoklis mani spieda Horolu atstāt. Ja vēl kādus pāris mēnešus paliktu pie māmuļas, tad nauda, ko varēju viņai atstāt, būtu iztērēta, un mēs abi paliktu bez līdzekļiem. Atrast kādu nodarbošanos Ukrainā nebija ko domāt. Jādomas vien bija projām. Bet uz kurieni?

Atcerējos, ka pulkā man par pusotru mēnesi pienācās alga, bez tam pulkā bija arī mani divi zirgi un ekipāža. Viss tas

sastādīja paprāvu kapitālu, ar ko kādu laiku varētu dzīvot un arī māmuļai piepalīdzēt. No pulka biju šķīries draudzīgi, briesmas man tur nedraudēja, jo pēc pulka komandiera amata vairs netīkoju. Nolēmu doties atpakaļ uz pulku pēc naudas un savām mantām.

Šķiršanās no māmuļas nebija viegla. Nevarējām zināt, vai un kur atkal tiksimies. Nākotne bija miglā tīta.

Atceļš nebija daudz vieglāks par braucienu uz Ukrainu. Vai nu tās bija ukraiņu kustības sekas, vai arī cilvēki centās nokļūt tur, kur viņus neviens nepazīst un nevar sarkanai varai denuncēt, vai arī citi apstākļi veicināja šo ceļošanu, bet vilcieni bija pārpildīti līdz neiespējamībai tanīs kārtīgi iekļūt un izkļūt. Tāpēc durvju vietā izmantoja logus, tāpat bagāžu novietoja gaitēņos un uz platformām.

Mūsu vagonā dažam pasažierim mantiņas no gaitēņa bija pazudušas. Man personīgi bija nozudis ar daudzām atmiņām saistītais zobens. Krievu-japāņu karā 1904. gadā tā rokturis tika greznots ar uzrakstu »par varonību« un ar sarkanu Annas ordeņa lentīti; 1907. gadā, sakarā ar ķeizara šaušanas balvas (Imperatorskij priz) iegūšanu, tā rokturi izrotāja ar zeltītiem cara iniciāļiem vainagā; 1914. gada Galicijas kaujās zobena spala galu caururba pretinieka lode, atstājot nelielu robu arī asmeņa galā; un beidzot par Ziemsvētku un janvāra kaujām biju izpelnījies Sv. Jura jeb zelta zobenu; tā emblēmas pievienoju savam jau ilgus gadus kalpojušam zobenam. Tik vērtīgo piemiņu man kāds bija nozadzis.

Kad pēc nogurdinošā brauciena ierados divīzijas stābā, kas atradās turpat Līgatnes rajonā, uzzināju, ka mana 17. Sibīrijas strēlnieku pulka tur vairs nav. Jau drīz pēc manas aizbraukšanas tas izsaukts uz Petrogradu, un kur tas patlaban atrodas — par to divīzijas stābam nekādu ziņu nebija. To varēšot noskaidrot tikai Petrogradā Kara komisāriātā.

Karaspēka vadībā bija notikušas lielas pārmaiņas. Vēlēšanu ceļā divīzijā bija nomainītas visas amatpersonas no divīzijas un pulku komandieriem līdz pat vadu un grupu komandieriem.

Par divīzijas komandieri bija ievēlēts bijušais divīzijas stāba priekšnieks pulkvedis S. Nodomāju, ka laikam ar savu soļošanu, ar lielu sarkanu lenti pie krūtīm, kad glabāja 17 pulka soditos (par atteikšanos Ziemsvētku kaujās iet uzbrukumā), pulkvedis S. bija ieguvis komunistu uzticību.

Te jāpiemin, kā mira Krievijas demokrātija. Pirms 40 gadiem — 1918. g. 18. janvārī Petrogradā uz savu pirmo sesiju sanāca Krievijas Satversmes sapulce. Boļševiki, kas valsts varu savās rokās bija sagrābuši jau iepriekšējā gada oktobrī, netraucēja Satversmes sapulces vēlēšanas, jo tie cerēja, ka iegūs vairākumu.

Tomēr vēlēšanu rezultāti tos ārkārtīgi pārsteidza, jo no balsstiesīgajiem 707 deputātiem (no iedzīvotājiem vēlēšanās piedalījās pāri par 50 %), tikai 175 bija boļševiki, bet sociāl-revolūcionāri ieguva 370 deputātus, tātad divreiz vairāk; 256 piederēja citām partijām.

Boļševiku partija ar iznākumu nebija apmierināta un steidzās spert attiecīgus soļus. Taurijas pili, kur 18. janvārī bija jāsanāk parlamentam, apsargāja partijai uzticīgas armijas daļas, tikko atvestas no Kronštates un citurienes. Tās bija izsaucis pats Ļeņins, izteikdamies, ka krievu zemnieks var nezināt, ko darīt, ja notiktu pēkšņi kas tāds, kas prasītu politisku stingrību. Ļaudis, kas raksta par strēlnieku tā laika nozīmi, tomēr to pārspilē. Strēlnieki gan bija pils sardzē, bet parlamentu nav padzinuši. To izdarīja viens vienīgs Kronštates matrozis, pat bez varas pielietošanas. Krievijas Satversmes sapulce padevās 19. janvāra rītā pl. 4,00 kāda matroža rīkojumam — iztīrīt zāli.

Tā parlaments izbeidza savu īso mūžu pēc 17 stundām.

Pa pulka pēdām

Apģādāts divīzijas stābā ar attiecīgu dokumentu, ka dodos meklēt savu pulku, izbraucu uz Petrogradu. Mana ierašanās tur sakrita ar Satversmes sapulces padzīšanas laiku, kad uz ielām notika apšaudīšanās. Man vairākkārt nācās meklēt patvērumu no lodēm vārtu vai durvju iedobumos.

Tā kā maks bija gandrīz tukšs, tad pirmais gājiens bija uz Starptautisko Komerčbanku, kur man bija neliels noguldījums. Ar minētās bankas direktoru latvieti Lakstīgalu biju kuŗa laikā iepazinies Rīgā un cerēju, ka nekādu grūtību naudas dabūšanas ziņā man nebūs. Izrādījās, ka tomēr tā nav. Gluži nelaimīgs, Lakstīgalas kungs, uz kuŗa ieteikumu naudu viņa pārvaldītājā bankā biju noguldījis, man paziņoja, ka nekādas izmaksas bez speciālas atļaujas viņš izdarīt nevarot.

Kad pateicu, ka nauda man vajadzīga ceļam uz savu pulku,

tad izrādījās, ka atļauja naudas izmaksai jādabū no Inspekcijas priekšnieka Podvoiska. Devos uz Kaŗa inspekciju. Tur iekļuva bez sevišķām grūtībām. Priekštelpā bija gan ar patšauteni bruņots postenis, bet tam pietika ar divīzijas stāba izsniegtās apliecības uzrādīšanu.

Biju drusku pārsteigts, kad pieteicējs Podvoiskim izrādījās kādreizējā mana 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulka bijušais kareivis, vēl pavisam jauns zēns. Viņš bija palicis labā atmiņā sakarā ar sūdzību par to, ka kapteinis Briedis viņu bija sodījis ar vieglu miesas sodu par patvaļīgu prombūtni. Pirms divi gadiem, kad tas notika, tagadējais Podvoiska pieteicējs, būdams toreiz tikai 19 gadus vecs zēns, taču neapzinājās, ka patvaļīga prombūtne no frontes ir visai smags noziegums, par ko draudēja ļoti bargs kaŗa tiesas sods.

Toreiz jauneklim paskaidroju, ka rotas komandieris viņu ir tēvišķīgi sodījis par atkārtoto prombūtni, lai glābtu viņu no lielākas nelaimes, ja viņš kristu militārās policijas vai žandarmerijas rokās. Jauneklis toreiz palika neapmierināts un tagadējā situācijā varēja sagaidīt no viņa puses kādu izlēcienu. Izrādījās, ka viss nepatīkamais bija aizmirsts. Mēs ļoti sirsnīgi sasveicinājāmies un viņš tūlīt arī pieteica mani Podvoiskim.

Arī Podvoiskis nevarēja vai nevēlējās pateikt, kur mans pulks atrodas. Sakarā ar kādu sabotāžu un partizānu darbību Petrogradas-Permas dzelzceļa joslā, pulks izsūtīts uz turieni, bet kur patlaban atrodoties, to viņš pateikt nevarot. Lai meklējot norādītā virzienā. Teicu, ka šim nolūkam man vajadzīgi līdzekļi un lūdzu atļauju no mana noguldījuma Starptautiskajā komercbankā izņemt kādus 500 rubļus. Aizrādījis, ka dzelzceļš man neko nemaksājot un tik daudz naudas nebūšot vajadzīgs, Podvoiskis man atļāva izņemt tikai 200 rubļus.

Lakstīgala, ar kuŗu kopā viņa dzīvoklī vakariņojām, bija ļoti drūmi noskaņots, jo nekā laba nākotnē neparedzot. Vainojot par notikumiem valdību un augstāko krievu sabiedrību, kas laikus neesot gādājuši, lai sen sasāpējušos jautājumus savlaicīgi atrisinātu, viņš piezīmēja, ka galu galā galvenā cietēja būšot tā pati tauta, kuŗa tagad tā jūsmojot par revolūciju. Tā bija mūsu pēdējā tikšanās ar Lakstīgalu, kuŗš drīz pēc tam beidza dzīvi pašnāvībā.

Izbraucis no Petrogradas līdz pat Urāliem, velti iztaujājos pēc sava pulka, kas likās bez pēdām pazudis. Tikai Jekaterin-

burgā izdevās noskaidrot, ka pirms kāda mēneša 17. Sibīrijas strēlnieku pulka ešeloni caur Jekaterinburgu izbraukuši uz Čelābinsku.

Nepilnus 2000 km garais ceļš no Petrogradas līdz Urāliem, ar apstāšanās visās mazajās stacijās, bija vienmuļš un garlaicīgs. Pasažieri bija klusi un atturīgi, sarunās viens ar otru neielaidās. Tuvākie paziņas savā starpā sarunājās klusinātā balsī, laikrakstu un žurnālu stacijā neredzēja.

Pa daļai šī vienmuļība un garlaicība pamudināja mani ieblīst dažus vārdus pret kāda Vjatskas stacijā iekāpuša aģitatora runu, kurš tūliņ man piesējas. Kad šis jūrnieka uniformā tērptais tips pēc garākas izrunāšanās izteicās, ka nu reiz būšot pasaulē miers, jo boļševiki pārkalšot ieročus par arkliem un izkaptīm, es nenocietos neiebildis, ka varbūt notiks otrādi.

Aģitators, kuram viņa komūnistisko gudrību krājums jau bija izsīcis, kā odzes dzelts pielēcis man klāt, iekliedzās: ko es teicis, kas būšot otrādi? Kā drīkstot paust kontrrevolūcionārus ieska-tus? — Tā kā šis tips nebija viens, bet līdzī bija vēl 3 viņa biedri un vagona pasažieri izskatījās pārāk nobijušies, mans stāvoklis kļuva diezgan kļūmīgs. Izrēķināšanās gadījumi uz vietas nebija retums. Tāpēc nolēmu izturēties droši, kā pienāk-tos kādam varasvīram.

Teicu, ka kaŗš vēl nav beidzies, zeme pilna ārējo un iekšējo ienaidnieku. Lai ar visiem tiktu galā, varbūt būs vēl arkli jāpārkaļ par ieročiem, bet ne otrādi. Piebildu, ka patlaban braucu no Petrogradas un par stāvokli esmu ļoti labi informēts. Tāda mana uzstāšanās līdzēja un, nedaudz vēl parunājis, ne vairs uzbrukdams, bet drīzāk taisnodamies, aģitators ar saviem biedriem kādā piestātnē no mūsu vagona pazuda.

Arī Čelābinskā pulka neatradu, bet gan kilometrus 130 tālāk uz dienvidiem, Troickas pilsētā. Tur pulka kancelejā uzzināju, ka pulks atrodas demobilizācijas stāvoklī. Daudzi virsnieki un kareivji jau atvaļināti no dienesta. Palicis administratīvais un saimnieciskais personāls, rotu komandieri un komandu priekš-nieki demobilizācijas darbu veikšanai un apmēram puse ka-reivju. Pulku komandējot poručiks (virsleitnants) Suvorovs, kurš ievēlēts amatā tūliņ pēc manas došanās atvaļinājumā.

Kareivji bija ārkārtīgi pārsteigti, kad vakarā negaidot iera-dos zālē, kur pulkam bija sarīkota teātra izrāde. Arī es biju

savukārt pārsteigts, kad vairāk nekā puse kaŗavīru, mani ieraugot, piecēlās kājās, kas tanī laikā jau bija kas neparasts. Agrākās disciplīnas atliekas pulkā vēl bija saglabājušās. Tad, it kā lai attaisnotu savu piecēļanos, priekšējos solos sēdošie steidzās man klāt, lai sniegtu sveicienam roku: »Sveiki, biedri Bangerski« (zdravstvuiķe, tovārišč Bangerskij).

Jutu, ka kontakts ar pulka kaŗavīriem atjaunots, ka atmosfera ir labvēlīga, un Troickā varu justies samērā drošībā, kaut gan pirms mana pulka ierašanās tur valdījis terrrors un vairāki virsnieki nolīnčoti.

Otrā dienā pie manis ieradās pulka komitejas vīri un, it kā atvainodamies par to, ka par pulka komandieri ievēlēts poručīks Suvorovs, centās mani pārliecināt, ka man neesot vērts vairs pulku pieņemt, jo tas drīz beigšot demobilizēties. Gan es dabūšot daudz augstāku posteni jaunajā armijā, kas jau formējoties no brīvprātīgajiem. Atbildēju, ka pagaidām neko citu nevēlos, kā tikai atpūsties, par kaŗošanu pagaidām nedomāju.

Ar tādu manu paziņojumu komiteja bija ļoti apmierināta un, lai kaut kā legalizētu manu uzturēšanos Troickā, palīdzēja man atrast vietu konservu fabrikā par kontrolieri, kaut gan pagaidām fabrika nestrādāja. Fabrika līdz ar alus brūzi piederēja trim īpašniekiem: latvietim, krievam un žīdam. Visi trīs bija lāga cilvēki un labprāt mani fabrikas darbiniekos ieskaitīja.

Naudas lietas nokārtojās labvēlīgi, jo bez divu mēnešu algas saņēmu naudu par ekipāžu un vienu zirgu, kas jau bija pārdoti. Sliktāk bija ar jājamo zirgu īsās astes dēļ. Troickas iedzīvotāji vairumā bija tatāri, kuŗi bezastainu zirgu lietot nevar, jo pēc tatāru paražas tas nozīmētu, ka zirgs vēlā nakts stundā ir stāvējis pie kāda aizdomīga lokāla slitas, kamēr īpašnieks iekšā plītējis. Tuvi paziņas, to redzēdami, zirgam asti nogriezuši. Cerībā, ka aste pēc laika ataug, kāds tatārs zirgu tomēr nopirka, pielāgojot tam pagaidām mākslīgu asti. Lielais staltais zirgs bagātajam tatāram bija pārāk iepaticies.

Sibīrijas zirgi ir samērā maza auguma, bet ārkārtīgi skrējēji un ļoti izturīgi. Aizjūgts vieglos, no klūdziņām pītos ratos, Sibīrijas zirdziņš noskrienot 100 km dienā. Ir pat paruna: »Sibīrijā 100 kilometru nav attālums, 100 rubļu nav nauda un 100 sītienu nav pēriens.« Tāds skrējējs — sirms zirdziņš bija arī fabrikas līdzīpašniekam latvietim. Kā no rīta viņš to aizjūda,

tā līdz vakaram nenojūdza, kaut gan izbrauca ar to uz īsu brīdi visā dienā tikai reizes trīs. Tāpat aizjūgtu, retumis arī apsegtu, to pabaroja un padzirdīja vāgūzim līdzīgā nojumē, lai kāds bija gada laiks.

Negaidītais priekšlikums

1918. gada 3. martā oficiāli tiku atvaļināts no kara dienesta un izslēgts no pulka sarakstiem. Domāju, ka nu varēšu mierīgi dzīvot, bet biju maldījies. Kādu dienu saņēmu aicinājumu ierasties pie apgabala komisāra biedra Apfelbauma. Tur starp mums norisinājās apmēram šāda, iecietīgā garā ieturēta saruna:

»Sveiki, biedri Bangerski! Kaut gan mēs zinām, ka jūs esat pret padomju varu, tomēr mums jūs jāaicina piedalīties sarkano spēku organizēšanā un vēlāk arī komandēšanā. Orenburgas rajonā organizējas atamana Dutova kontrrevolucionārās bandas, mums pretī jāuzstāda revolūcionārie spēki.«

»No kurienes jūs, biedri komisār, zināt, ka es esmu pret padomju varu, ja atļauts jautāt?«

»Pietiek ar to, ka mēs to zinām.«

»Ja jūs par to esat pārliecināti, kā tad jūs man gribat uzticēt augstu posteni revolūcijas aizsardzības spēkos?«

»Mēs pratīsim jūs piespiest kalpot kā pienākas.«

»Nu, biedri komisār, ja jau es uzņemtos strādāt, tad es strādātu arī bez piespiešanas.«

»Jā, to mēs arī zinām.«

»Teikšu jums vaļsirdīgi, biedri komisār, ja es redzētu un būtu pārliecināts, ka boļševisms nes laimi un svētību iedzīvotājiem, es būtu viens no pirmajiem cīnītāju rindās. Bet, lūk, tādas pārliecības man nav. Un šādos apstākļos man kā svešautietim — latvietim negribētos piedalīties krievu tautas savstarpējās cīņās ne vienā, ne otrā pusē. Bez tam man gribētos vēl kādu laiku atpūsties. Vai jūs man to nevarētu atvēlēt?«

»Nu labi, atpūšieties vēl kādu laiku, bet padomājiet nopietni par manu priekšlikumu. No dienesta jūs neizvairīsities, jūs piespiedīs tā kā tā dienēt.«

Ar to mēs pagaidām šķīrāmies, bet ne uz ilgu laiku.

Pēc dažām nedēļām Apfelbaums mani izaicināja no jauna un šoreiz jau katēgoriskā formā lika stāties sarkano grupu (ot-rjadu) priekšgalā. Atbildēju ka, cik man ir zināms, tad vairs

netiek formētas kaut kādas improvizētas grupas, bet pulki, brigādes un divīzijas pēc stingri noteiktiem štatiem. Ja jau man ir jāstājas pie kaŗaspēka organizēšanas ņeit Troickas rajonā, tad to gribētu darīt saskaņā ar ņtatiem un jaunnodibinātās kaŗa inspekcijas noteikumiem. Citādi kaŗaspēks nesaņems nepieciešamo apgādi un kaŗavīri atalgojumu. Tāpēc lūdzu mani laist uz Maskavu pēc ņtatiem un attiecīgām instrukcijām.

Komisārs izteica ņaubas, vai es atgriezšoties. Atbildēju, ka Troickā man paliek dzīvoklis un manas mantas, un vai tad grūti būtu mani sameklēt arī Maskavā?

Cik ilga laika man ņim braucienam vajadzētu?

Atbildēju, ka mazākais divas nedēļas. Tās man arī piešķīra. Tā es 1918. g. aprīļa beigās devos no Troickas projām.

Izkāpis Čelābinskā, kur man bija jāpārsēžas, uzzināju, ka vilcieni patlaban uz Maskavu neiet, jo visas stacijas, sākot no Penzas, pieblīvētas ar čehu korpUSA ešloniem, kas esot ceļā uz austrumiem, uz Vladivostoku, lai sēstos kuģos atceļam uz mājām. Tad arī ievēroju, ka sardze stacijā bija drusku citādā uniformā nekā krievu sarkano vienību kaŗavīri.

Sapņodami par savas valsts neatkarības atjaunošanu, čehi pasaules kaŗā visas savas cerības lika uz Krieviju. ņīs idejas rezultātā no Krievijā dzīvojošiem un kaŗa gaitā gūstā saņemtiem čehiem pie krievu armijas nodibinājās čehu brīvprātīgo korpuss 3 divīziju sastāvā. Kad ar Brestļitovskas miera līgumu bolševistiskā Krievija kaŗu izbeidza, čehu korpuss nonāca klūmīgā stāvoklī. Atlika vienīgā izeja — nokļūt rietumu frontē Francijā, kur kaŗš turpinājās. Tas bija iespējams tikai, pārvedot korpusu ar kuģiem vai nu caur Vladivostoku, vai caur Arhangeļsku.

Izšķīrušies par Vladivostoku, čehi, sākumā bolševiku netraucēti, virzījās uz austrumiem. Bet, kad čehu ešloni gaŗā virknē bija izstiepušies no Penzas pāri Volgai un Urāliem gandrīz cauri visai Sibīrijai līdz pat Baikalam, bolševiki, varbūt uz Vācijas spiedienu, pieprasīja čehiem nodot ieročus. Tie atteicās to darīt. Tā radās sarežģījumi, un arī ešlonu kustība tika tormozēta.

Sakarā ar to arī man vairāk nekā nedēļu nācās pavadīt Čelābinskā, jo ne uz rietumiem, nedz uz austrumiem izbraukt nevarēju. Naktsmītne man bija ierādīta kādā viesnīcā, kopīgā

istabā ar diviem Maskavas delegātiem, kuŗi brauca uz Sibiriju pēc labības.

Viens no delegātiem otra prombūtnē sūdzējās, ka uzdevums jau sen būtu izpildīts, ja tas otrs, kuŗam esot galvenā noteikšana, nenodotos spekulācijai. Jau divreiz līdz Čelābinskai atgādātie vagoni ar labību iztirgoti. Nu jābraucot atkal pēc jauna krājuma, kamēr Maskava velti gaidot transporta pienākšanu.

Pēc kādas nedēļas pārtraukto braucienu varēju turpināt, tomēr ne caur Ufu un Samāru, bet caur Jekaterinburgu. Ieradies tur, biju spiests palikt līdz nākošai dienai, jo vilciens tanī dienā uz Maskavu negāja. Tikai ar grūtībām sadabūju viesnīcā istabu, bet vēl bija jāsaņem atļauja tanī pavadīt nakti. Dzīvokļu kontrole pie boļševikiem no pat pirmās valdīšanas dienas bija ārkārtīgi stingra. Neviens, ieradies pilsētā, sādžā vai citā apdzīvotā vietā, nevarēja dabūt nakts mītni bez dzīvokļu komitejas atļaujas. Par to centrālās dzīvokļu komitejas priekšā bija atbildīgas rajonu un lielāko māju dzīvokļu komitejas. Tādā kārtā ikviens jau pirmajā naktī tika pieteikts attiecīgai uzraudzības iestādei.

*Baigs piedzīvojums Jekaterinburgā**

Dzīvokļa atļaujas un vēl citas lietas kārtojot, bija pienācis vakars. Atgriežoties viesnīcā, biju pārsteigts, redzot pie ieejas bruņotu sarkanarmiešu sardzi. Sargi stāvēja arī uz kāpnēm un pie dažu istabu durvīm. Apjautājies par tādas apsardzības iemesliem viesnīcas birojā, uzzināju, ka notiekot viesnīcas pārmeklēšana, meklējot pēc ieročiem.

Ierocis — Parabellum pistole — bija arī man, no kuŗa man žēl būtu šķirties. Iegājis istabā, prātoju, kur gan ieroci varētu noglabāt, lai tas nekristu kratītāju rokās, bet neko sadomāt nevarēju. Ienāca prātā, ka kratītāji, droši vien, ir piedzīvojuši ļaudis. Nebija arī daudz laika ko domāt, jo jau pie durvīm klauvēja un sauca, lai atverot.

Ienāca divi ar šautenēm un viens ar revolveri un rokas granātām bruņoti vīri. Ar šautenēm bruņotie nostājās pie durvīm, bet trešais, acīm redzams, patruļas vecākais, pienācis pie manis jautāja, vai man ieroči esot. Atbildēju, ka man ir tikai Parabellum pistole, bet tā man ir vajadzīga un man ir ieroču turēšanas atļauja.

* Tagadējā Sverdlovskā, red.

Par spīti tam, ka uzrādīju pulka komitejas Siguldā izsniegto atļauju, pistoli man atņēma. Kad prasīju kvīti, lai zinātu, kur ieroci atdabūt, patruļas vecākais ar zīmuli uz papīra strēmelītes ko līdzīgu kvītei uzrakstīja. Nodomāju, ka ja man būtu vēl kāds ierocis, tad tas man noņemts netiktu, jo ne koferis, ne telpas pārmeklētas netika.

Naktī mani no cieta miega uzmodināja stipri klauvējiņi pie durvīm. Uzgriezis gaismu, redzēju, ka pulkstens ir divi pēc pusnakts. Uz manu jautājumu, kas tur dauzās un ko vajag, saņēmu pretjautājumu — vai šinī istabā pie kratīšanas atrasts ierocis? Atbildēju, ka pie kratīšanas te nekas nav atrasts, bet ka es pats militārai patruļai parādīju savu pistoli, un tā man to atņēma.

Jā, jā, tā pati jau būšot, lai tik taisot durvis vaļā. Mani iebildumi, ka drīz būs pulkstens trīs naktī un ka es gribu gulēt un par pistoli varam parunāt arī dienas gaismā, netika ievēroti. Pēc piedraudējuma durvis uzlauzt, tās bija jāattaisa. Ieņaca atkal trīs bruņojušies vīri un lika man apģērbties un iet viņiem līdzi.

Sirds man sāpīgi sažņaudzās un visos locekļos izjutu savādu smagumu, jo neparedzēju nekā laba. Droši vien izvedīs mani kaut kur laukā un nolikvidēs. Lūkoju izlikties sašutis vienīgi par nakts miera traucējumu un vēl reiz atkārtāju, ka ir taču vēlā nakts, lai ļauj man izgulēties. Rītā es pats aiziešu uz attiecīgo iestādi, ja tas sakarā ar ieroča atņemšanu ir nepieciešams. Arī šoreiz mani iebildumi netika uzklauti, un pateicis it kā ar ironiju, ka gan jau es drīz izgulēšoties, patruļas vecākais uzstāja, lai tūlīņ ģērbjoties. Paredzot visu to ļaunāko, ģērbos ļoti lēnām, jo steigties ar pāriešanu viņā saulē negribējās. Īsajā laika sprīdī, kamēr ģērbos, gara acīm pazibēja gaŗām visa dzīve, sākot ar pašu bērniņu. Neizjutu vairs tik daudz bailes kā no žēlu, ka nu tik neļēdzīgi jāšķīŗas no dzīves, te, svešā malā, tālu no dzimtenes, prom no savējiem, kuŗi pat neuzzinās, kas ar mani noticis.

Bija dziļa nakts, kad izgājām uz ielas. Krita smalks, sauss sniegs, pilnīgs klusums valdīja visapkārt. Pa diezgan vāji apgaismotu ielu devāmies uz priekšu un pēc kāda laika nonācām pie aizsaluša un aizputināta ezera pilsētas nomalē. Pati nomale bija apgaismota, bet tālāk ezeru klāja baiga tumsa. Asinis strauji sāka pulsēt denīņos un kājas kļuva neiedomājami sma-

gas. Lūk, te nu laikam būs tā vieta — uz ezera vai aiz tā, kur izbeigsies manas dzīves pavediens. Bet lai nu nošauj labāk tepat, apgaismotas pilsētas robežās, nekā tur uz tumšā ezera.

To iedomājies, sāku iet ļoti lēnām, vienmēr atskatīdamies uz abiem šautenēm bruņotajiem vīriem, kuŗi gāja aiz manis. Laikam noskārtis manas bažas, patruļas vecākais lika abiem aiz manis sekojošiem iet man līdzās, un līdzās mums soļoja arī viņš pats. Tas it kā norādīja, ka ceļā mani nenošaus, ka pagaidām novedīs tikai uz cietumu.

No ezermalas pagriezāties pa kreisi kalnā un nonācām pie lielas, atsevišķi stāvošas mājas ar ložmetēju posteni pie durvīm. Spoži apgaismotajā, ļoti plašajā telpā kādi 10 vīrieši un pāris sievieti bija nodarbināti, kā likās, ar ieroču šķirošanu, varbūt arī tīrīšanu. Ieroči bija samesti gan kaudzēs uz grīdas, gan sakrauti uz gaŗiem galdiem, kas aizņēma telpas lielāko daļu.

Mani atvedēji kaut kur pazuda, un es kādu brīdi atrados, kā likās, bez kādas uzraudzības. Pastāvējis tā kādas minūtes divdesmit, griezos pie kāda, kas man šķita būt vecākais, ar jautājumu, vai tikai tāpēc esmu ticis izcelts no gultas un atvests šurp, lai vērotu, kā te šķiro ieročus? Tad taču varēja pagaidīt līdz rītam, jo jau vairākas naktis neesmu kārtīgi izgulējis. Teicu, ka arī ierocis man atņemts nelikumīgi, jo ieroču atļauju es uzrādīju, bet kratītāji to neņēma vērā.

Tad uzrunātais no savas puses uzbruka man: »Vai jūs nezinajāt, ka sakarā ar divas dienas atpakaļ notikušo partizānu iebrukumu pilsētā visas agrāk izdotās ierauču atļaujas ir anulētas un visiem iedzīvotājiem bija pavēlēts ieročus nodot? Jūs šo pavēli neesat izpildījis, bet vēl te izrunājaties!«

Atbildēju, ka tikai iepriekšējā dienā esmu ieradies Jekaterinburgā un tāpēc nevarēju zināt, kas te pirms pāris dienām noticis un kādi rīkojumi izdoti. Pēc tam mans sarunu partneris kaut kur pazuda, un es atkal paliku kādu laiku viens. Varbūt viņš bija sazinājies pa tālruni ar viesnīcu, jo atgriezies pateica, ka es esot brīvs un varot iet. Uz jautājumu, vai nevaru dabūt atpakaļ arī savu pistoli, saņēmu atbildi, ka pēc pāris dienām Jekaterinburgā ieradīsoties apgabala komisārs, vienīgi tas varēsot šo jautājumu izlemt, lai griežoties pie viņa.

Ar neizsakāmu atvieglojuma sajūtu atstāju māju un devos atpakaļ uz viesnīcu, kur nolēmu palikt, līdz ieradīsies apgabala komisārs. Droši vien par mani ievāks ziņas arī no Troickas,

no kurienes biju aizbraucis it kā dienesta dariŗanās. Bija svarīgi parādīt, ka nedomāju ne bēgt, ne slēpties, bet meklēt savu taisnību arī pie apgabala komisāra.

Jau treŗā dienā uzzināju, ka komisāra vilciens ieripojis stacijā, un turpat vilcienā esot arī komisāra darba birojs. Tāpēc devos turp. Pēc neilgas gaidiŗanas tiku arī pieņemts. Komisārs, kuŗa vārdu neatceros, izrādījās samērā jauns, gadus 30 vecs vīrs, ar gludi skūtu seju, bet gaŗiem »mākslinieka matiem«, kas nokarājās līdz pleciem. Neliela auguma, kalsnējs, viņŗ izskatījās pēc jaunekļa, un tikai tuvāk ielūkojoties nolietotajā sejā, varēja redzēt, ka jaunekļa gadi tam jau sen gaŗām.

Izstāstījis, kas par lietu, lūdzu rīkojumu man ieroci atdot. Teicu, ka sakarā ar priekŗā stāvoŗo iestāŗanos dienestā tas man būs vajadzīgs. Uzrādīju viņam arī ieroŗa turēŗanas atļauju, kuŗas termiņŗ notecējis nebija. Uzmetis acis atļaujai, komisārs pateica, ka tāda atļauja nekur nederot. »Kā nekur neder!« es iesaucos. »ŗeit ir zīmogs ar uzrakstu Visu zemju proletārieŗi, apvienojieties. Œi zīmoga priekŗā visiem jāpieceļas kājās, bet jūs sakāt, ka tāda atļauja nekur neder.«

Komisārs pasmējās un, noskatījis mani no galvas līdz kājām, pateica, ka tiklīdz es stāŗoties darbā, tūliņ ieroci atdabūŗot, bet patlaban tas man vajadzīgs neesot. Viņi to uzglabāŗot labāk nekā es, braukādams apkārt.

Jau iepriekŗ zināju, ka savu ļoti vērtīgo ieroci atpakaļ nedabūŗu un grieŗanās pie komisāra, kā jau minēts, bija tikai diplomātisks solis. Bija arī tāda kā ziņkāre redzēt, kāds gan tas visuvarenais Urālu apgabala komisārs izskatās. Savu nolūku nu biju sasniedzis, nekas vairs Jekaterinburgā mani neturēja. Nakoŗā dienā devos uz Maskavu.

Vērojumi Maskavā

Ieradies Maskavā, vispirms gāju uzmeklēt savu agrāko paziņu ģenerāli Bonŗ-Brujeviŗu, kuŗŗ, kā biju dzirdējis, aicināts kādā augstākā amatā kuŗa komisāriātā. Komisāriāts pēc ieraŗanās no Petrogradas pa telpām vēl nebija izvietots, bet atradās vilcienā.

Bonŗ-Brujeviŗ izteica gandariŗjumu, ka arī es esot paklausījis aicinājumam iestāŗties dienestā. Uz to es ģenerālim vaļŗirdīgi pateicu, ka patiesībā esmu izmucis no Troickas, kur komisārs

Apfelbaums mani spieda uzņemties sarkano spēku formēšanu un arī vadību cīņā pret atamanu Dutovu. Piebildu, ka vērojot notiekošo un arī Troickā norisinājušos terroru pret virsniekiem, es neatrodu sevī morāla attaisnojuma iestāties cīņā jaunās kārtības pusē.

Par maniem pēdējiem vārdiem ģenerālis redzami uztraucās, jo vagona apstākļos mūsu sarunu blakus nodalījumos kāds varēja arī noklausīties. Tās visas esot pārejošas parādības, par kuŗām es runājot, drīz vien viss ieiešot normālās sliedēs. Tikko uz vietām būšot saņemti štati un instrukcijas, kādas kara spēka daļas kur formējamās, kara dienests turpināšoties tāpat kā agrāk. Ja vēloties iesaistīties darbā, lai pieteicoties nākošajā vagonā pie ģenerāļa N., bijušā I korpusa komandiera. Tas man snieģšot tuvāku informāciju kā par štatiem, tā par instrukcijām.

Intereses pēc aizsoļoju arī uz norādīto vagonu, kur mani pieņēma samērā jauns ģenerālis apaļu, iesārtu seju un nelielu, tumši dzeltenu pilnbārdu. Pastāstīju viņam par grūtībām, kas rodas uz vietām pie pašaisardzības spēku organizēšanas, par savu ierašanos no Troickas, un ka pie viņa griežos uz ģenerāļa Bonč-Brujeviča ieteikumu.

Uzklaušījis mani, ģenerālis atbildēja, ka zināma neskaidrība jau līdz šim bijusi, jo trūcis štatu un noteikumu kā rīkoties, tāpēc katrs rīkojies pēc saviem ieskatiem. Turpmāk tā vairs nebūšot. Esot izstrādāts vispārējs bruņoto spēku organizēšanas plāns, vienību štati un noteikumi par dienestu sarkanajā armijā. Kara apgabalu un piefrontes rajonu priekšgalā nostādīti militārie vadītāji (vojennie rukovoģikēli), kara speciālisti, kuŗi došot rīkojumus vietām. Arī Urālu apgabala militāram vadītājam viss nepieciešamais aizsūtīts, un no viņa visu vajadzīgo saņemšot arī Troickā. Virsniekiem, kuŗi iestāšoties sarkanarmijā, viss agrākais dienests tikšot ieskaitīts izdienā arī uz pensiju. Pagaidām sarkanā armija formējoties brīvprātības kārtībā, arī virsnieki tiekot aicināti iestāties dienestā brīvprātīgi, bet varbūt vēlāk tikšot arī iesaukti mobilizācijas kārtībā.

Nenoželoju, ka biju ieradies pie ģenerāļa N., jo nu biju kursā par sarkano bruņoto spēku organizēšanas kārtību, kas, droši vien, skars vairumu vecās armijas profesionālo virsnieku. Uz sākt privātu dzīvi arī miera apstākļos virsniekiem nemaz nebija tik viegli, bet revolūcijas juku laikā un turklāt tik lielam

daudzumam virsnieku — pilnīgi neiespējams. Kas nevarēja nokļūt balto cīnītāju rindās, tiem būs jāstājas sarkanarmijā.

Izgājis no ģenerāļa N., satiku kādu no saviem akadēmijas biedriem, no kuŗa uzzināju, ka Kaŗa akadēmijai tikko dots rīkojums no Petrogradas nekavējoties pārcelties uz Jekaterinburgu. Kaŗa sākumā, sakarā ar mobilizāciju dodoties uz pulku, es dažas mantas atstāju akadēmijas noliktavā. Tāpēc jau nākošā dienā devos uz Petrogradu parūpēties, lai arī tās ar akadēmijas mantām tiktu paņemtas līdzī.

Akadēmijā satikos ar bijušo taktikas pasniedzēju pulkvedi L., kuŗš līdzīgi man bija ieradies no Maskavas, lai nokārtotu savas ģimenes un mantu izvešanu no Petrogradas. Viņš nokārtoja arī manu mantu uzņemšanu akadēmijas mantu ešelonā.

Pulkvedim L. pastāstīju, kādā stāvoklī atrodos. Teicu, ka no Troickas esmu patiesībā izmucis, negribēdams piedalīties cīņās sarkano pusē, uz ko mani spieda Troickas komisārs. Līdzekļu man nekādu nav, bet dzīvot kaut kā vajag. Lūdzu, vai viņš man nevarētu dot kādu padomu.

Nu, tad esot gluži labi. Maskavā viņš organizēšot žurnāla »Krievijas armija« izdošanu, vai es nevēlētos līdzdarboties žurnāla redakcijā vai izdevniecībā? Ar lielāko prieku devu principā savu piekrišanu, jo tādā ceļā cerēju legāli izvairīties no ieraušanas pilsoņu kaŗa frontes cīņās.

Ārkārtīgu pārtikas grūtību dēļ Petrogradā ilgāk par 4—5 dienām uzturēties nebija iespējams. Maizi un sviestu, kas man bija līdzī no Urāliem, biju iztērējis gaŗajā ceļā un uzturēdamies Maskavā. Petrogradā pārtika veikalos nebija dabūjama. Viss, ko izsniedza viesnīcā, bija 200 grammu kūdrai līdzīgas, rupjas maizes dienā, un divreiz dienā pa krūzītei melnas »kafijas«. Ja nu vēl maize būtu īsta maize. Līdzīgi kafijai, tā bija tikai maizes surrogāts, bez maizes gaŗšas un barojošām īpašībām.

Par laimi kaŗa komisāriāta ešelons, kuŗā pulkvedis L. devās uz Maskavu, bija gatavs atiešanai trešās dienas rītā. Tanī uz Maskavu izbraucu arī es.

Kamēr L. kārtoja žurnāla lietas, ieskaitot izdevniecības un redakcijas personāla sameklēšanu, nolēmu uzmeklēt ģenerāli Auzānu — Kaŗa topografiskās pārvaldes priekšnieku.

Pie ģenerāļa Auzāna viņa birojā sastapu vēl divus bijušos cīņu biedrus — ģen. Gopperu un pulkvedi Briedi. Saruna, cik varēju spriest, risinājās par kādas kaŗavīru grupas sūtīšanu uz

Jaroslavu un vēl kādu rajonu ar sevišķiem uzdevumiem. Briedis tūliņ iejautājās, vai es negribētu uzņemties kāda tur jaunformējamā korpusa stāba priekšnieka amatu. Atbildeju, ka tad jau lielākas izredzes ko veikt man ir aiz Urāliem, kur demobilizējas mans pulks, nekā pilnīgi svešā vidē. Pastāstīju arī par Troickā man piedāvāto sarkanās grupas (otrjada) formēšanu. Tas Briedi ieinteresēja, un viņš uzaicināja mani aiziet pie viņa dzīvoklī parunāties.

Pa ceļam pārmetu Briedim neuzmanību pārrunās, kuŗu līdzdalībnieks tikko biju. Bez kādas aptaujas, bez kādas pieteikšanas pa gaŗo gaiteni biju nonācis līdz puspievērtām durvīm, aiz kuŗām minētās sarunas starp Briedi un abiem ģenerāļiem notika. Teicu, ka tikpat labi arī kāds cits varēja nemanīts pieiet pie valējām durvīm un viņu sarunas un plānojumus noklausīties. Uz to Briedis atbildēja, ka jo vairāk par piesardzību rūpējoties, jo uzkrītošāk tas esot, un otrādi. Tā, bez kādiem no ārienes redzamiem piesardzības soļiem, nevienam nevarot ienākt prātā, ka notiekot kādas slepenas pārrunas.

Dzīvoklī Briedis man pastāstīja, ka oficiāli viņš sastāvot kādā dzelzceļa dienestā, bet skaitoties arī izlūkošanas nozares vadītājs »Dzimtenes un brīvības glābšanas savienībā«. Līdzekļus savai darbībai saņēmot no Savinkova. Tagad, kad izsludināti štati un noteikumi par jaunās revolūcionārās jeb sarkanās armijas formēšanu, esot iespējams dažās vienībās un stābos izveidot zināmu uzticamu kadru izlasi, kam vajadzīgā brīdī varētu dot noteiktus uzdevumus. Pirmā kārtā vērība piegriezta Jaroslavas un dažos Pievolgas rajonos formējamām vienībām. Tanī pašā laikā viņš darot visu iespējamo, lai strēlniekus pārsūtītu pāri Urāliem uz austrumiem un tiem nebūtu jāstājas sarkanarmijā.

Runāts tika ļoti daudz, un pie kafijas galda sarunās dzīvi piedalījās arī Brieža dzīvokļa saimniece Lianozova kundze, arī »Dzimtenes un brīvības glābšanas savienības« locekle. Es pateicu, ka frontes cīņās pagaidām piedalīties negribu. Laikam palikšu Maskavā, kur man piesola darbu militārā žurnāla redakcijā. Tad redzēšu, kā rīkoties tālāk.

Pārrunājām arī strēlnieku traģēdiju. Vienai daļai bija izdevies palikt pie piederīgiem dzimtenē, bet vairums tīri automātiski 1917. g. beigās nokļuva Latviešu strēlnieku korpusa sastāvā, no kuŗa izkļūt varētu tikai dezertējot. Kad saskaņā ar Brestļitovskas miera līgumu Krievijas armijai bija izsludināta

demobilizācija, pulkvedis Vācietis panāca, ka latviešu strēlnieku korpusam demobilizēšanās tiesības netika dotas. To vienkārši pārdēvēja par Latviešu strēlnieku Padomju (sarkano) divīziju. Pats taisīdams karjēru pie boļševikiem, Vācietis vilka sev līdzī arī strēlniekus.

Plašajā Krievijas telpā pārtikas produktus boļševiku speciāli norīkotas rekvizīcijas kolonnas zemniekiem atņēma ar varu. Tāpat rekvizīcijas izdarīja arī pretboļševistiskie cīnītāji. Gribot negribot strēlnieku vairumam, lai nemirtu badā, bija jāiet kopā vai nu ar sarkanajiem, vai baltajiem. Citas izejas nebija. Kā strēlnieku korpusam, tā vēlāk divīzijai ne pārtikas, ne apģērbu ziņā netrūka nekā. Tas strēlniekus ārpus dzimtenes turēja kopā.

Bet ne visi strēlnieki varēja samierināties ar kalpošanu boļševikiem. Daudzi, riskēdami saņemt bargu sodu, atstāja savas vienības, ja vien bija izredzes nokļūt ārpus sarkanā loka. Te nu pulkvedis Briedis bija izveidojis diezgan aktīvu aģentu tīklu, kas tādiem bēgļiem palīdzēja nokļūt pāri Urāliem aiz frontes līnijas.

Atvadoties bijām ļoti pārsteigti, atrazdami dzīvokļa durvis tikai pievērtas, kaut gan Briedis pats tās bija labi aiztaisījis. Briedis pārbaudīja roktuŗa bultas darbību, tā bija pilnīgā kārtībā un pati no sevis atkrist vaļā nevarēja. Kāpjot lejā pa kāpnēm, izdzirdu zem tām nelielu troksni; tāpēc, izgājis pa durvīm un ātri no tām attālinājies, atskatījos atpakaļ. Nebiju maldījies, kāda tumša figūra bija izslīdējusi pa durvīm tūliņ aiz manis. Par laimi ielā bija gājēji, kas man deva iespēju iejaukties pūlī un, taisot vairākus likumus, nokļūt līdz tramvajam un pēc brīŗa pārkāpt citā, tādā kārtā izbēgot varbūtējam sekotājam.

Pēc tam ne Auzānu, ne Briedi vairs neapmeklēju, lai nekaitētu viņiem, ja izspiegots tieku es; un otrādi — ja izspiegoti tiek viņi, lai netiktu iejaukts arī es.

Pulkvedis L. pa to laiku bija izgatavojis dokumentu, kuŗā bija teikts, ka biedrs Bangerskis pieņemts dienestā žurnāla »Krievu armija« redakcijā un viņam piešķirts atvaļinājums uz Troicku pēc personīgām mantām, un attiecīgām iestādēm jāparāda biedram Bangerskim vajadzīgā pretimnākšana un izpalīdzība.

Biju pārliecināts, ka ar šāda dokumenta palīdzību tikŗu vaļā no komisāram Apfelbaumam dotā solījuma atgriezties no Maskavas ar kaŗaspēka vienību štatiem un instrukcijām, kas, kā

man teica kaŗa komisāriātā, jau nosūtītas apgabalu militāriem vadītājiem.

Tā kā izgatavoto dokumentu vajadzēja parakstīt kādai augstākai amatpersonai, tad divas dienas no vietas vairākas stundas dabūju izgaidīties Kaŗa komisāriāta attiecīgā nodaļā, kur gaŗām man defilēja dažādas gan civilā, gan militāri tērptas personas. Tās, kā man likās, pārāk uzmanīgi manī noskatījās. Domāju, ka laikam tieku novērots, lai pārbaudītu, vai neesmu kāda no aizdomām turētām personām.

Trešās dienas rītā pulkvedis L., pasniedzot man minēto dokumentu, teica, ka liela steiga neesot, jo līdz telpu iekārtošanai un priekšdarbu pabeigšanai paiešot vismaz 2—3 nedēļas. Varot padzīvoties arī vēl kādu laiku Maskavā.

Kādas pāris dienas arī būtu vēl uzskavējies Maskavā, bet nākošās dienas rītā laikrakstos parādījās uztraucošs ziņojums par kādas sazvērestības atklāšanu, sakarā ar ko pilsētā un apgabalā tiekot ievests pastiprināts drošības stāvoklis. Biedrs Murālovs iecelts par apgabala kaŗaspēka priekšnieku ar sevišķām pilnvarām. Līdz ar to dots rīkojums visiem bijušiem virsniekiem nekavējoties reģistrēties attiecīgos milicijas iecirkņos.

No pulkveža L. uzzināju, ka pie kāda virsnieka atrasts sazvērestības plāns. Sakarā ar to varot sagaidīt jaunas represijas pret virsniekiem. Pateicu L., ka reģistrēties nedomāju, bet mēģināšu no Maskavas pazust, lai dotos uz Troicku.

Stacijā man pateica, ka biļeti man izsniegt nevarot, jo saņemts rīkojums nevienam bez sevišķas atļaujas no Maskavas pa dzelzceļu neizlaist. Atbildēju, ka tieši tādu atļauju tikko esmu dabūjis. Uzrādīju saņemto apliecību ar augstās amatpersonas parakstu un iespaidīgu centrālās iestādes zīmogu. Tas līdzēja, un es laimīgi no Maskavas izkļuvi, lai nekad vairs tur neatgrieztos.

STARP DIVĀM FRONTĒM

KAD ierados Jekaterinburgā, uzzināju, ka vilcieni uz austrumiem, uz Tjumeni un arī Čelābinsku un Troicku neejot, jo čehi uzsākuši naidīgu akciju pret boļševikiem. Starp Jekaterinburgu un Čelābinsku izveidojusies fronte. Tas nu man bija attaisnojošs iemesls nebraukt ne uz Troicku, ne uz Maskavu, bet palikt Jekaterinburgā. Te nebija arī pārtikas grūtību, jo baltmaizi un pienu varēja brīvi dabūt pirkt un ar to gluži labi iztikēt.

Bet drīz pienāca ziņas, ka čehi izveidojuši fronti arī pie Volgas. Jekaterinburga nu atradās starp divām frontēm. Boļševiku terrrors pastiprinājās, notika kratīšanas, aresti, ņēma ķīlniekus. Jūnija sākumā, sakarā ar kāda komunistu dižvīra krišanu frontē, lielāka grupa ķīlnieku tika nošauta, par ko vēstīja skrejlapīņas un laikraksti.

Jau otrā dienā devos uz akadēmiju uzzināt, vai starp kursantiem nav kādi paziņas. Sarakstā atradu divus cīņu biedrus no strēlnieku vienībām. Tie bija kapteiņi Kļaviņš un Brechmanis. Kļaviņš, kuŗu apmeklēju, bija precējies, un arī sieva viņam bija līdzi. Abi bija ļoti laipni un viesmīlīgi, bet sarunās atturīgi. Toties ar Brechmani, kuŗš dzīvoja viens pats, mēs labi sapratāmies, jo abi bijām pretkomunistiski noskaņoti.

Brechmanis izteica bažas, vai tik visus virsniekus, arī akadēmijas audzēkņus, nepiespiedīšot iesaistīties pilsoņu kara cīņās. Pret ārējiem ienaidniekiem rietumos viņš labprāt cīnītos, bet cīnīties pilsoņu kara boļševiku pusē viņš negribot, tad labāk doties taigā. Teicu, ka arī es esmu tādos pašos ieskatos un tāpēc arī no Troickas esmu izmucis. Ja mani iesauks sarkanarmijā piespiedu kārtā, tad centīšos nokļūt pāri frontei pie baltajiem. Drošāk būtu doties taigā vai arī pāri frontei divatā; tāpēc norunājām rēgulāri savstarpēji informēties par stāvokli un notikumiem un būt gataviem pazust no pilsētas.

No Brechmaņa uzzināju, ka kopš kāda laika no Toboļskas

šurp atvests cars Nikolajs ar ģimeni. Viņa ieslodzījuma vieta esot tirgotāja Ipaķjeva māja ezermalā, kuŗai apkārt uzcelts augsts žogs līdz pat jumtam. Pārrunājām, cik drausmīgi vajag justies nelaimīgajai ģimenei brutālās varas rokās. Atcerējāties lielo sajūsmu un ovācijas, ko tauta un kaŗaspēks vēl nesen izrādīja caram pasaules kaŗa sākumā. Tagad tā pati tauta nedarīja nekā, lai savam bijušajam valdniekam palīdzētu.

Brīnījāties arī par agrākajiem Krievijas sabiedrotiem, kuŗi ne pirksta nepakustina sava bijušā cīņu biedra labā. Jā, laimē un pie bagātīga galda draugu vienmēr daudz, bet nelaimē neviena. To piedzīvoja arī Krievijas cars, kas izdarīja vienu no sava mūža lielākajām kļūdām, atteikdamies no troņa par labu brālim Michailam; bet tas smago valdīšanas nastu nevēlējās nest un arī atteicās. Kad nu tronis palika brīvs, tanī uzrāpās boļševistiskais nezvērs. Nabaga tautai šo cara kļūdu nāksies dārgi samaksāt.

Kādu nedēļu netraucēts baudīju pilnīgu atpūtu. Katru pārdienu ar Brechmani satikāmies. Pārrunājām arī grūto virsnieku stāvokli. Nebija viegli viņiem izšķirties, kur palikt, ko darīt pēc demobilizācijas. Kā jau minēts, darbu atrast revolūcijas juku laikā nebija iespējams. Tāpēc demobilizāciju vilka gaŗumā, saņēma algu un kaut kā sitās cauri.

Kamēr turpinājās mēģinājumi radīt tādu brīvprātīgo sarkano tautas armiju milicijas veidā, par kādu bija ziņojis Trockis un kur vadītāju lomu parasti uzņēmas partijas biedri bez kādas militāras jēgas, virsnieki no iestāšanās dienestā izvairījās. Tagad nu stāvoklis bija citāds. Sarkanarmijas izveidošanas darbā bija iesaistīti daudzi bijušie armiju, korpusu un divīziju komandieŗi, kuŗu vadītās cīņās virsnieki bija piedalījušies, guvuši atzinību un balvas. Tā vairs nebija improvizācija, bet nopietns valsts bruņoto spēku atjaunošanas darbs. Varbūt atdzimušā armija spēs atjaunot arī valstī kārtību. Tāpēc vajadzētu it kā aicinājumam paklausīt un stāties jaunās armijas rindās. Bet aicinājumi nāca arī no otras puses, no tās, kuŗa katru sadarbību ar boļševikiem uzskatīja par valsts un tautas nodevību. Arī šos pretkomūnistiskos — baltos cīnītājus vadīja militāras autoritātes, kuŗu vārdiem nevarētu neticēt un neklausīt.

Ja būtu runa par cīņu pret ārējo ienaidnieku, tad jautājums būtu vienkāršs un izšķiršanās viegla. Traģiski bija tas, ka lai

kuņas puses aicinājumam arī paklausītu, jācīnās būs draugam pret draugu, varbūt pat brālim pret brāli.

Jūnija vidū saņēmu rakstveida aicinājumu ierasties pie apgabala militārā vadītāja. Tas izrādījās diezgan simpatisks vecāks ģenerālis militārā uniformā bez uzpleciem. Viņam esot zināms, ka es esot akadēmiju beidzis pulkvedis, bijušais pulka komandieris un patlaban bez darba, kāpēc liekot man priekšā iestāties dienestā. To prasot stāvokļa nopietnība sakarā ar čehu sacelšanos un frontes veidošanos kā austrumos, tā rietumos.

Atrunājos ar iesaistīšanos žurnāla »Krievu armija« izdevniecībā un tāpēc iestāties brīvprātīgi kādā citā darbā nevaru. Parādīju ģenerālim arī man Maskavā izdoto apliecību. Ģenerālis gan iebilda, ka uz Troicku pēc savām mantām es tā kā tā netikšot, tad jau prātīgāk doties tūliņ atpakaļ uz Maskavu, jo varot gadīties, ka vēlāk arī uz turieni nevarēšot nokļūt. Katrā ziņā, ja es izšķiršoties palikt Jekaterinburgā un iestāties dienestā, lai griežoties pie viņa. Pagaidām virsniekus aicinot stāties dienestā brīvprātīgi, bet varot rasties nepieciešamība arī iesaukt mobilizācijas kārtībā. Reģistrējis manu adresi, ģenerālis mani atlaida, piebildzams, ka paliekot Jekaterinburgā un atsakoties iestāties dienestā, es varot radīt aizdomas par naidīgu nostāju pret valdību un piedzīvot dažādas nepatīkšanas.

Tās pašas dienas pievakarē arī Brechmanis noraizējies ieradās pie manis. Viņš domājot, ka esot pēdējais laiks pazust no šejienes. Austrumu fronte arvien vairāk tuvojoties Jekaterinburgai, tuvākās dienās visus bijušos kaņavīrus iesaistīšot frontes cīņās. Tad vairs nebūšot iespējams pilsētu atstāt. Esot paredzama arī sacelšanās pilsētā un iešot vaļā aplaktēšanās. Labāk no visa tā tālāk.

Atbildēju, ka viņš nāk kā aicināts, jo arī es taisījos iet pie viņa. Pastāstīju sarunu ar ģenerāli un arī piedraudējumu. Tāpēc arī es taisos doties pāri fronteī un, ja jau jācīnās, tad cīnīties pret boļševikiem. Tātad dodamies taigā un, ja iespējams, — pāri fronteī.

Tā kā bija dzirdams, ka izejas no pilsētas tiekot stingri apsargātas, tad norunājām otrā dienā doties izlūkošanā, lai redzētu, cik pamatotas šīs baumas. Veselu pusdienu nostaiģājuši, pārliecinājāmies, ka izkļūt no pilsētas nav viegli, sevišķi ar kādu nesamo rokās. Ne tikai ceļi, kas gāja no pilsētas uz austrumiem,

bet arī visa pilsētas austrumu nomale bija uzraudzīta un kontrolēta.

Izšķīrāmiešus jau nākošās dienas priekšpusdienā mēģināt iziet no pilsētas neuzkrītoši, it kā pastaigas veidā, bez kādiem nesamiem un arī bez virsdrēbēm, vienos frenčos. Pārtiku pirmajām dienām nolēmām ņemt līdzī tikai tik daudz, cik var paņemt kabatās, tās uzkrītoši nepārslogojot. Pēdējo nakti Jekaterinburgā pavadīju Brechmaņa dzīvoklī, kurp pārgāju ar krēslas iestāšanos.

Brechmaņa rīcībā bija diezgan primitīva apvidus karte, pēc kuņas spriedām, ka līdz frontei vajadzētu būt apmēram ap 80 kilometru. Ievērojot to, ka pa ceļiem iet mēs nevarēsim un būs jāpārvar arī viena upe un viena purva josla, līdz frontei paredzējām nokļūt 3—4 dienās. Brechmanim bija arī kompass virziena ieturēšanai.

Gājiens ar traģiskām sekām

Bija gaiša, saulaina 20. jūnija priekšpusdiena, kad atstājām Brechmaņa dzīvokli. Pa ceļam kādā pārtikas veikalā iegādājāmieš katrs gabalu Maskavas desas un pāris virknītes apaļo klinģerišu (baranku). Tas bija viss mūsu pārtikas krājums, ko varējām novietot kabatās, lai tās neizskatītos pārāk uzpūstas. Drīz vien dabūjām pārlicināties, cik vieglprātīgi bija doties ceļā ar tik maz pārtikas. Taču tikai tas, ka gājām it kā pastaiģadāmieš — bez nesamā, bez mēteļiem, Brechmanis arī bez cepures, ko bija noslēpis, — deva iespēju atstāt pilsētas rajonu.

Izkļuvuši no pilsētas, negājām pa galveno ceļu, bet pa kādu no mazajiem sānceliņiem. Tomēr arī tur uzdūrāmieš uz posteni, kuŗš apjautājās, kurp iedami. Pametuši ar roku uz netālo fabriku, atbildējām, ka ejam uz turieni. Tā kā mūsu izskats aizdomas nerādīja un es jau vilku laukā savu dokumentu, tad postenis mūs palaida, pat dokumentā nepaskatījies. Bet šis pirmais šķērslis bija tikai sākums, jo posteni stāvēja pie katras sādžas, pie katra kaut cik lielāka tilta. Pilsētas tuvumā varējām parādīt uz fabriku, bet ko varētu teikt postenim tālāk no pilsētas, kur apvidus mums bija pilnīgi nepazīstams? Bija skaidrs, ka turpināt gājienu varējām tikai pa maziem ceļiem vai pavisam bez tiem, apejot visas apdzīvotās vietas. Bet tas

nozīmēja arī radīt vislielākās aizdomas par mūsu gājiena mērķi un nolūkiem, un ne tikai boļševiku funkcionāros, bet arī mierīgos iedzīvotājos. Godīgi cilvēki, pēc viņu domām, neložņā pa krūmiem, bet iet pa ceļu.

Jau pirmajā dienā, ejot bez ceļiem un pārvarot visādus šķēršļus, jutāmie pievakarē bezgala noguruši un tikai ar grūtībām kūlāmie uz priekšu. Bet tad atdūrāmie pret ne visai platu, toties diezgan dziļu upi. Pārpeldēt to nebūtu nekādas grūtības, bet kā pārdabūt pāri drēbes un apavus? Izņemot kabatas nažus, nekādu citu rīku mūsu rīcībā nebija. Pagāja ilgāks laiks, kamēr sameklējām materiālu peldoša plosta izgatavošanai drēbēm un apaviem. Toties pēc peldes upē bijām atjaunojuši spēkus un varējām gājieni turpināt.

Nakti pavadījām nelielā birzītē, no zariem un saplūktām zālēm izveidojot kaut ko līdzīgu gulvietai.

Jūnija nakts nebija auksta, tomēr, lai nesaltu, cieši saspiedāmie kopā, jo segām varējām izmantot tikai savus vieglos vasaras frenčus.

Atskaitot laimīgo izkļūšanu no pilsētas, citādā ziņā ar pirmās dienas rezultātiem nevarējām būt apmierināti. Lai gan, liču loču ejot, nostaigājuši bijām ļoti daudz, taču, spriežot pēc kartes, pavirzījušies uz priekšu ļoti maz. Sliktākais tomēr bija tas, ka nebijām ieturējuši vajadzīgo ekonomiju pārtikas patēriņā. Kaujoties ar nogurumu, šad tad rokas bija lieku reizi pieskārušās baranku virknītēm. Kad pirms gulēt iešanas lielo izsalkumu kaut cik bijām apmierinājuši, katram palika nedaudz vairāk par pusi vienas virknītes. Ar bažām paraudzījāmie viens otram acīs un domājām par rītdienu. Desas vēl netrūka, bet kā būs ar maizi, ja arī pēc vistrūcīgāko brokastu ieturēšanas tās vairs nepaliks pāri?

Spriežot pēc kartes, lauksaimniecības rajonam drīz vajadzēja beigties un sākties īstai taigai. Tāpēc nākošā dienā turējāmie vairāk apdzīvoto vietu tuvumā, cerībā sastapt kādus iedzīvotājus, ar kuŗu palīdzību varētu iegūt kaut nedaudz maizes. Sādžās iet neriskējām, jo šur tur varēja manīt atsevišķus sarkanarmiešus, kuŗi bija ceļā vienā vai otrā virzienā. Pa galveno traktu virzoties pamanījām arī nelielu transporta kolonnu, kas devās uz austrumiem.

Beidzot kādā tīrumā, netālu no krūmāja, pa kuŗu gājām, pamanījām divas sieviņas strādājam. Nevienas citas dvēseles

tuvumā nemanījām. Lai strādnieces neizbītos, divus meža brāļus ieraugot, pie viņām devās tikai Brechmanis viens pats. Viņa misijai bija panākumi, jo sieviņas labprāt bija pārdevušas savu launagu — katra vienu nelielu miežu plācenīti, kas nu mums bija kā debess manna.

No katras tālākas palīdzības vēl kaut ko no pārtikas līdzekļiem piegādāt, sieviņas bija atteikušās. Arī plācenīšus pārdodot, viņas tā bailīgi raudzījušās apkārt, vai tikai kāds neredz viņas ar kādu svešinieku sarunājoties. Kādu informāciju sniegt atteikušās.

Atturoties pavisam no brokastīm, ar iepriekšējās dienas atlikušajām barankām bijām kaut cik apmierinājuši izsalkumu pusdienā. Tagad nu nolēmām būt taupīgi un ar plācenīšiem iztikt līdz nākošās dienas vakaram. Lai tad tālāk būtu kā būdams. Var būt, ka atkal kāds laimes gadījums palīdzēs tikt pie maizes, kas nu mums bija dārgāka par visu.

Ar zināmu palāvību devāmies tālāk, neparedzot ne priekšā stāvošās grūtības, ne traģisko ceļojuma noslēgumu. Jau tanī pašā dienā uzdūrāmies uz lielāku ezeru, kuŗa apiešana pa dumbrāju prasīja daudz laika un piepūles. Ezera otrā pusē jau pievakarē uzdūrāmies postenim un bijām spiesti mesties atpakaļ. Bet kad dzirdējām, ka mūsu virzienā tiek raidīts suns, tad cits neatlika, kā lēkt ezerā un pa ūdeni sasniegt niedrāju, kur paslēpties, līdz meklēšana beigsies.

Stāvējām līdz ceļiem ūdenī un vērojām, kā sargs, kādu gabalu panācis uz priekšu, visādi izkļiedzās, aicinādams nākt laukā, draudot ar suņiem un šaušanu, bet tālāk arī nenāca. Liels vilku suns pieskrēja gandrīz pie ezermalas, bet tad viņa balss jau skanēja tanī pusē, no kuŗas mēs bijām nākuši. Pazaudējis mūsu pēdas ūdens malā, tas bija devies pa mūsu iepriekšējām pēdām mūs meklēt.

Tikai kad ar krēslas iestāšanos viss paliku klusu, mēs gluži slapji izlīdām no savas slēptuves un, taisot vēl lielāku likumu, apgājām posteni un devāmies sādžai gaŗām.

Šo nakti mēs negulejām, bet, atbrīvojuši drēbes un apavus no lieka ūdens, gājām līdz pat rīta ausmai. Apdzīvotu vietu vairs neredzējām, jo bijām tālu aizvirzījušies no galvenā ceļa. Gājām gan pa mežu un krūmiem, gan pa gaŗu zāli un sīkiem, asiem ērkšajiem klātiem laukumiem.

Īsi pirms saules lēkta, kad vairāk nekā pāris stundas, kauda-

mies ar knišļu bariem, bijām gājuši pa mežu, iznākuši meža malā ieraudzījām priekšā augstu novērošanas torni ar sargu. Tornis atradās kādas pusversti plašas, stigas veidīgas joslas vidū. Pa labi un pa kreisi tālumā varēja redzēt tādas pašus torņus. Vēlāk man nācās dzirdēt, ka šie torņi celti cara laikā, lai aizkavētu katordznieku un nometināto bēgšanu uz vienu vai otru pusi pāri noteiktai robežai. Tos tad nu izmantoja boļševiki pret bēgļiem un partizāniem, nepieļaujot tiem paslēpties taigā, kas sākās aiz šīs platās stigas. Bija skaidrs, ka pārklūt pāri šai joslai nepamanītiem dienas laikā nebija iespējams. Bet gaidīt līdz vakaram, zaudējot visu dienu, arī bija bīstami. Vispirms jau mēs patērētu visus savus pārtikas krājumus, bezdarbīgi paliekot uz vietas. Slapjie apavi savukārt sutināja un žūstot žņaudza kājas. Taigā cerējām sakurt uguni un kaut cik apžāvēties. Tāpat nezinājām, vai nakti apsardzība netiek pastiprināta ar suņu palīdzību. Tāpēc bija jāriskē un jātiek stigai pāri tūliņ, kaut arī dienas laikā.

Uzmanīgi virzoties gar meža malu, ilgi meklējām kaut cik izdevīgāku vietu, kur lišus stigai varētu tikt pāri, bet tā likās pilnīgi līdzena un kaila. Tomēr beidzot novērojām kādu aizsērējušu un aizaugušu grāvja vietu, kur zāle kaut cik varēja aizsegt pilnīgi pie zemes pieplakušu cilvēku. Nolēmām to nekavējoties izmantot. Lai arī nebija nekā, kas lišanu traucētu, tomēr tā bija ārkārtīgi nogurdinoša, un nevarējām vien sagaidīt stigas otru malu. Vairāk nekā pusotras stundas bija prasījusi šīs pusversti garās distances pārvarēšana.

Bezgala noguruši, bet apmierināti par izdevušos pārlišanu, devāmies taigā. Bet te nu mums uzbruka vesels knišļu mākonis. Sīkie mocītāji uzbrūk ar tādu sparū un asinskāri, kas pie tiem nepieradušu cilvēku pilnīgi apdullina. Tie lien acīs, ausīs, degunā, tā ka pat grūti elpot. Visvairāk dabū ciest skausts, jo, kamēr tu cīnies, lai atvairītu uzbrucēju no sejas, tikmēr skausts paliek neaizsargāts un mazie asinsūcēji to apstrādā bez žēlastības. Pēc kāda laika skausts satūkst un sāp, galvu pagriežot vai noliecot.

Iegājuši dziļāk taigā, pie ugunsкура taisījām lielāku atpūtu. Drusku iekoduši, žāvējām drēbes un apavus un pēc kārtas kādas pāris stundas atpūtāmies. Kad gribējām doties tālāk, izrādījās, ka savus izžuvušos zābakus vairs nevarēju dabūt kājās. Tie bija sarāvušies un arī kājas bija drusku sapampušas. Tikai izdarot

griezienu starp zābaka galvu un stulmu, ar grūtībām zābakus varēju uzvilkt.

Iedami sākumā pa taigu liču loču, uzdūrāties uz pusaizauģu stigu, kuŗas virziens sakrita ar mūsu nospraustā gājiena virzienu, kāpēc visu pēcpusdienu soļojām pa šo stigu. Arī nakti pavadījām uz stigas, palīduši zem vecu skuju kaudzes. Naktī mums likās, ka kāds smags zvērs pārlēca pāri mūsu guļas vietai, kaut gan rītā nekādu pēdu saskatīt nevarējām.

Bija 23. jūnija rīts, kad pirms došanās tālākā ceļā apēdām plācenīšu atliekas. Cik tālu vēl bija līdz fronteī un kur tā patlaban atradās, mēs nezinājām, bet domājām, ka tālāk par kilometriem 30 tā nevarētu būt. Sliktākais bija tas, ka priekšā bija kāda prāvāka upe, kuŗas tilti, droši vien, būs stingri apsargāti. Varbūt paies ilgāks laiks, līdz tiksīm pāri. Uz Brechmaņa priekšlikumu nolēmām atkal pavirzīties pa labi, lai tuvotos lielajam traktam ar retām sādžām gar to.

Ap pusdienas laiku sāka drusku liņāt. No rasas apavi kļuva atkal slapji. Par nelaimi vēl nācās pārvarēt savādu, apmēram kilometru platu ūdens joslu, kas pēc kartes norādīja uz divu upju izcelsmes vietu, no kuŗām katra tecēja pretējā virzienā. Virs cieta pamata nepilnu pēdu dziļš ūdens bija tā nosēts ar akmeņiem, ka pa tiem būtu ļoti ērti šo ūdens joslu pārstaigāt, ja vien akmeņi nebūtu tik glumi, ka no tiem kājas slidēja nost. Un dažas atstarpes starp akmeņiem bija tik šauras, ka, noslīdot no akmeņiem, kāja iespiedās un klūpot varēja lūzt. Drošāk bija brist pa lielākām atstarpēm starp akmeņiem.

Par spīti griezumam zābakos, tie man bija kļuvuši par maiziem, un sāpes apgrūtināja iešanu. Uz priekšu bija jāvirzās daudz lēnākā gaitā. Tomēr pirms krēslas iestāšanās bijām pievirzījušies diezgan tuvu lielajam ceļam un, kā karte rādīja, atradāmies iepretim kādai lielākai sādžai. Tālumā bija dzirdama suņu riešana.

Mūsu stāvoklis bija pavisam bēdīgs. Apavi mums bija galīgi izmirkuši, arī frenči slapji. Pārtikas līdzekļu nekādu. Sejas knišļu sadzeltas sarkanas, skausti satūkuši. Man savukārt kājas satūkušas, sāpošas. Aiz muguras vairāk nekā triju dienu gājiens; cik tālu vēl līdz fronteī, vai un kā tai tiksīm pāri, to tikai Dievs zina.

Sameklējuši sausāku vietu, kur bez taigas milzu kokiem auga jaunas eglītes un dažādi lapu krūmi, nolēmām palikt pa nakti.

Jaunaudze un krūmi deva iespēju uzcelt būdu, kur pie uguns-kura varēja izžāvēt drēbes un apavus, un arī labāk atpūsties, kaut arī tikai zem skuju jumta.

Tikko bijām savākuši visu vajadzīgo materiālu būdai un arī kaut cik sausākas sūnas guļavietai, kad Brechmanis mani pārsteidza, paziņodams, ka iešot meklēt maizi un varbūt dabūšot arī vēl ko citu ēdamu. Lai es ceļot vien būdu, žāvējot savas drēbes un apavus un arī viņa frenci. Viņam esot drošāk iet kareivja virskreklā, kas viņam esot zem frenča. Lietus arī sen jau pārstājis un laiks samērā silts.

Es visādi centos viņu atrunāt, teikdams, ka veikali tā kā tā jau būs ciet, un viņš tikai velti izstaigāsies. Bez tam viņa parādīšanās sādžā tik vēl vakarā radīs aizdomas un viņu noturēs par kādu ļaundari. Ja jau iet, tad labāk dienā un, tā kā viņš bez frenča izskatās kā kuņš katrs sarkanarmietis, tad viņa ierašanās sādžā un pat veikalā dienas laikā nekādas aizdomas neradīs.

Brechmanis tomēr neatlaidās. Viņš domājot, ka arī dienā mēs veikalā nekā nedabūšot. Šis neiešot uz veikalu, bet lūkošot sameklēt sādžas mācītāja dzīvokli un palūgšot kādu mazumiņu no viņa, jo bez ēšanas vairs nevarot dzīvot. Un tā viņš aizgāja, apsolīdamies ilgi prom nepalikot.

Lai vientulības drūmo noskaņu izkļiedētu, enerģiski ķeros pie būdas celšanas, kas izdevās diezgan laba. Tad iekūru būdas vidū uguni un, izkāris žāvēšanai drēbes, sāku gatavot arī guļavietas. Šinī darbā mani iztraucēja tuvojošās cilvēku balsis un zvaniņu skaņas. Ātri noslāpēju vēl ne visai iedegušos uguns-kuru un, paķēris mūsu drēbes, paslēpos krūmos netālu no būdas tā, lai to varētu novērot.

Izrādījās, ka grupa sarkanarmiešu — cilvēku desmit, vedot vairākus zirgus pavadās, nojāja gar manu būdu, to nepamanījuši vai arī nepiegriežot tai nekādu vērību. Palaiduši kādu kilometru no manis zirgus ganībās, viņi trokšņodami un sarunādamies atgriezās un aizgāja tanī pat virzienā, no kuŗa bija nākuši.

Viņu parādīšanās nebija patīkama, jo tas nozīmēja, ka sādžā stacionēta kāda sarkano vienība, uz kuŗu Brechmanis var nējauši uzdurties. Bez tam, pamanījuši mana uguns-kura dūmus, sarkanarmieši varēja mēģināt noskaidrot, kāds šo dūmu cēlonis, un tad atrastu arī aizdomīgo būdu mežā un varētu norīkot

tās pārmeklēšanu. Tāpēc, atjaunojīs gan nelielu ugunsgrūdu par ceļa rādītāju Brechmanim pie atgriešanās, pats būdā neuzturējies, bet novēroju to no zināma attāluma.

Palicis taigā viens, jutos ļoti neomulīgi un pat baigi, tomēr par Brechmaņa ieilgušo prombūtni sākumā neuztraucos, pareizāk sakot — dzinu projām domu, ka viņš varētu arī neatgriezties. Lai arī grūts bija gājiens līdz šejieni, tomēr divatā to varējām kaut kā veikt, vienam tas nebūtu bijis pa spēkam. Tāpēc centos sev iestāstīt, ka tāds gājiens, kādu uzņēmās tagad Brechmanis, prasa daudz uzmanības un piesardzības, tātad arī daudz vairāk laika nekā normāli tas būtu nepieciešams. Var jau būt, ka viņam jānogaida, līdz sādžā visi devušie pie miera un tikai tad varēs tikt vai nu sādžā iekšā, vai arī no tās ārā.

Tad iekrita prātā, ka nepazīstamā apvidū un naktī viņš varētu arī apmaldīties un manu atrašanās vietu neatrast. Tāpēc, riskējot sevi nodot, ap pusnakti, kad kopš Brechmaņa aiziešanas bija aiztecējušas vairāk nekā četras stundas, par spīti sāpošām kājām, metu pa mežu lielākus lokus, viņu saukdams un norunāto signālu svilpdams. Tomēr viss bija velti. Un tad bija jānāk drausmīgai atziņai, ka nu esmu palicis taigā viens, ka Brechmanis vairs neatgriezies.

Pie šim domām bezspēkā saļimu, jo gaŗās dienas un arī nakts nogurums un uztraukums lika sevi just. Arī ēdis jau ilgāku laiku nebiju. Tikai bailes pazaudēt ceļa biedru un neatvairāma vēlēšanās viņu sameklēt bija uzturējušas manus spēkus līdz šim. Tagad apzinājos sevi bezizejas stāvoklī, un līdz ar to zuda arī spēku sasprindzinātība. Biedēja pat doma par piecelšanos kājās, kur nu vēl par iešanu.

Ja būtu naktī atpūtušies, pagulejuši un apžāvējušies, tad, kaut sāpošām kājām, lēnā gaitā varētu turpināt gājienu pa taigu. Stāvoklī, kādā es atrados, iet pa mežu bez ceļa nebija ko domāt. Turklāt mūsu vienīgie ceļa rādītāji — karte un kompass bija pie Brechmaņa. Bez tiem es ne uz priekšu, ne atpakaļ uz Jekaterinburgu pa mežu pareizo virzienu neieturētu. Un no kā gan es mežā pārtiktu?

Bezpalīdzības, bada, skausta un kāju sāpju sajūtas bija tik intensīvas un mocošas, ka radās vēlēšanās visam tam darīt drīzāk galu, kaut pašnāvības ceļā. Droši vien, ja šaujamaiss ierocis būtu klāt, es to būtu arī izdarījis. Bet šī doma, cik pēkšņi uzpeldējusi, tikpat pēkšņi arī pazuda. Tās vietā radās lēmums

doties atpakaļ uz Jekaterinburgu, ne pa taigu, bet pa galveno traktu, lai tad notiek ar mani Dieva prāts.

Tādā depresijas stāvoklī bija aizteceējusi kāda stunda. Fiziski biju drusku atpūties, bet neatvairāmi nāca miegs. Pirms doties riskantajā un grūtajā ceļā, vajadzēja kaut drusku nogulēties. Ielīdis biežākos krūmos un palicis ceļa biedra frenci pagalvī, tūliņ arī biju aizmidzis.

Pēc apmēram divu stundu ļoti cieša miega pamodos krietni atspirdzis. Tūliņ arī devos sādžas virzienā, ko norādīja svaigas zirgu un cilvēku pēdas. Pēc vairāk nekā stundas gājiena iznācis mežmalā, kādus pāris kilometrus lejā ieraudzīju lielo traktu, kas kā plata lente izvijas cauri sādžai un tālumā pazuda skatienam.

Mežmalā pavadīju ilgāku laiku, ne tikai, lai slapstīdamies aiz krūmiem novērotu dzīvi sādžā, cerībā gūt kādus norādījumus par Brechmaņa likteni, bet arī tāpēc, ka man atkal bija uznākušas šaubas, vai doties tīšu prātu briesmās, vai ne.

Kamēr vēl prātoju, ko darīt, pamanīju kādu vīrieti iznākam no mežam tuvākās, drusku atsevišķi stāvošās mājas un nākam uz manu pusi. Sagaidīju viņu mežmalā, bet krūmos pagāju viņam pretim un, laipni sveicinājies, jautāju, vai viņš nav redzējis kādu zaldātiņu — manu ceļa biedru, kurš man mežā noklīdis.

Nē, viņš nevienu tāda zaldātiņa neesot redzējis. Sarkanarmieši gan vakar esot sagūstījuši kādu aģitatoru, kuram zem veļas uz kailas miesas jostā bijuši paslēpti 7000 rubļu, laikam propagandai un aģitācijai. Uz manu jautājumu, kāds šis aģitators izskatījies, svešais vispārējos vilcienos aprakstīja manu nelaimīgo ceļa biedru. Pateicis, ka tas nav tas, ko meklēju, es iejautājos, kas tad ar šo aģitatoru noticis, kur viņš palicis. Uz to saņēmu atbildi, ka pa nakti tas ieslēgts kādā šķūnī, kur laikam vēl tagad atrodoties. No sarunas vēl uzzināju, ka sādžā esot novietoti kādi 300 sarkanarmiešu.

Bet tad mans sarunu biedrs mani pārsteidza ar vārdiem: »Jums no manis nav jābaidās un jāslēpjas. Es jau redzu gan, kas jūs esat. Es visu rītu pa logu jūs vēroju šeit mežmalā, un tāpēc arī iznācu paskatīties.«

Nevarēdams pilnīgi svešajam uzticēties, atbildēju, ka tikai savu zaldātiņu meklēdams esmu šeit ilgāk uzkavējies, jo negribēju viņu atstāt vienu, bet nu būs vien jāiet tālāk bez viņa. Bet varēju manīt, ka svešais vīrs maniem vārdiem neticēja. To

pierādīja arī viņa jautājums, vai es nedošot viņam drusku naudas.

Izvilcis maku, parādīju, ka man pašam ir tikai 80 Kerenska laika rubļu, divdesmit rubļu gabalos. Lai dodot pusi viņam. Ko darīt, stāvoklis bija tāds, ka atteikt nevarēju.

»Nu labi, še, mīļais cilvēk, jums puse, bet vai jūs man nevarat sadabūt kādu gabaliņu maizes?« Ak vai, ar maizīti gan esot slikti. Jaunā valdīšana visu labību zemniekiem atņēmusi un tagad izsniedzot tikai pa mazai drusciņai maizes, lai cilvēks nenomirtu badā. Pašam mājā esot maza, maza doniņa maizes, labas dūres lielumā.

»Tad dodiet man pusi savas doniņas«, es iesaucos. Labi, lai pagaidot. Šis atnesīšot, bet lai nerādotos mežmalā, lai paejot dziļāk mežā.

Nu, domāju, laikam jau šo vīreli vairs neredzēšu, bet biju maldījies. Nepagāja pat stunda, kad mans jaunais paziņa bija klāt ar pusdoniņu maizes un pat drusku sāls papīrītī. Tāda gādība mani dziļi aizkustināja un es no visas sirds svešajam labdarim pateicos.

Maizes gabaliņš nebija liels, varbūt nedaudz vairāk par pusmārciņu, bet brokastīm man pietika, un vēl drusciņ piesardzīgi atlicināju pusdienām. Lielo izsalkumu apmierinājis un arī drusku atpūties, varēju uzsākt riskanto atceļu uz Jekaterinburgu. Nedevos no meža tieši uz sādžu, bet pa mežmalu ar līkumu uzgāju uz lielceļa un tad sādžā iekšā. Bija jauka, saulaina diena. Grupa sarkanarmiešu, cilvēku 15, sēdēja uz ielas malā saveltiem balķiem un sauļodamies sarunājās.

Satraukuma pilns devos tieši viņiem klāt un, pasveicinājis, prasīju ceļu uz Jekaterinburgu. »Lūk, biedri, taisni vien, taisni vien, pa lielo traktu. Verstis 50—60 līdz turieni būs.« Pateicies atbildētājiem, devos tālāk, kur apmēram pusversti no šīs pirmās grupas bija redzama vēl viena tāda pati. Tā kā nekas cits neienāca prātā, tad ar līdzīgu jautājumu griezos arī pie šīs otrās grupas un, arī tādu pašu atbildi saņēmis, turpināju ceļu.

Var jau būt, ka šī mana griešanās arī pie otrās grupas radīja kādas aizdomas. Pāris kilometru aiz sādžas mani panāca trīs jātnieki un jautāja, kas es esot, no kurienes nākot. Nosaucis savu vārdu, atbildēju, ka esmu bijis sūtīts izlūkot pozīciju, bet, lūk, saslimušo kāju dēļ esmu spiests atgriezties Jekaterinburgā. Vai dokumenti arī esot? — Vai tad nu bez dokumentiem, at-

bildēju smiedamies un vilku tos no kabatas ārā. Lai nu paliekot dokumenti. Bet kāpēc es neesot pieprasījis šķūtnieku, uz ko man esot pilnīgas tiesības, un ar slimām kājām devies tālajā ceļā? Atbildēju, ka šķūtnieku pieprasīšu nākošajā sādžā. Negribēju zemniekus, kas jau tā nodarbināti frontes apkalpes darbos, vēl apgrūtināt ar šķūtnieka pieprasījumu. Ar to arī pietika, un ar dziļu atvieglojuma sajūtu varēju lēnā gaitā ceļu turpināt.

Kā par brīnumu, vairāk traucēts netiku, kaut gan ne vienreiz vien redzēju jātniekus parādāties mežmalā, kas kāda kilometra attālumā stiepās līdztekus ceļam.

Biju ar 5—10 minūšu atpūtas brīžiem kādas 5 stundas gājis, kad vēlā pēcpusdienā priekšā ieraudzīju lielu sādžu, it kā pilsētiņu. Tanī nolēmu palikt pa nakti, jo tālāk iet vairs nebija spēka.

Sādža atradās pie paliela ezera, kuŗa līcis atdalīja no tās nelielu, apmēram 12—15 māju grupu. Te man bija jāsoļo gaŗām, pirms, ejot pāris kilometrus gar ezera malu, nokļūstu sādžā. Nodomājis, ka labāk jau pārgulēt šeit nekā lielajā sādžā, griezos pie pirmās mājas saimnieka ar lūgumu pēc naktsmājām. Saņēmis noraidošu atbildi, griezos pie nākošā, kas arī noraidīja. Trešais man parādīja jaunu mājiņu ezera malā, un, nosaucis tās īpašnieka vārdu, teica, ka tas varbūt ļaušot pārgulēt savā mājā.

Devos turp, un patiešām — bez sevišķas kaulēšanās mājiņas īpašnieks, kā izrādījās fabrikas strādnieks, kādi bija laikam arī pārējo mājiņu īpašnieki, piekrita ne tikai dot naktsmājas un paēst, bet ritā arī izkurināt pirti, lai es varētu drusku sadziedēt savas kājas.

Saimnieces mājā neredzēju, vakariņojām ar saimnieku divi vien. Bija vārīti kartupeļi ar sāli un kvasa, kuŗā peldēja pasmalki sagriezts, sipollakstam līdzīgs Sibīrijas meža augs, tikai asāku garšu nekā sipolam. Lieki teikt, ka man garšoja lieliski.

Kā vakariņas ēdot, tā arī pēc tām saimnieks izteica neapmierinātību ar pašreizējo kārtību. Lūk, viņš visu mūžu centies tikt pie savas mājiņas. Strādājis ne vienu, bet divas maiņas fabrikā, līdz beidzot to arī sasniedzis. Kad nu ticis pie mājiņas un divām gotiņām, nu šo saucot par kulaku un buržuju. »Bet kas es par buržuju, tāds pat strādnieks kā citi. Tikai, kad citi sēdēja krogū, es, beidzies vienu darba maiņu, sūri, grūti strādāju vēl otru. Kur nu taisnība?«

Tik atklātu, boļševiku iekārtai naidīgu valodu ar pavisam

svešu cilvēku uzskatīju vai nu par provokāciju, vai manis pārbaudi. Tāpēc atbildēju nenoteikti, vispārējos vilcienos. Teicu, ka katrā ziņā viņš ir gājis pareizo ceļu strādādams, bet nevis krogū sēdēdams. Ne tikai pie savas mājiņas viņš ir ticis, bet arī veselību un skaidru galvu ir saglabājis. Un revolūcijas laikā jau tā ir, ka daudziem tiek nodarītas pārestības, bet ne jau tāpēc, ka jaunā kārtība būtu slikta, bet jaunās kārtības ievēdēji ne vienmēr ir savu uzdevumu augstumos. Tie labākie cilvēki bieži atraujas no līdzdarbošanās revolūcijā, grib nogaidīt, bet sliktākie cilvēki rīkojas. Kad kārtība būs nostiprinājusies visā valstī, tad arī nodarītās pārestības tiks izlabotas.

Visu nakti gulēju cietā miegā un rītā pamodos, kad saulīte jau bija gabalā. Brokastuju pusapģērbies un kailām kājām, jo saimnieks paziņoja, ka pirts jau drīz būšot gatava lietošanai. Brokastis atkal sastāvēja no tā paša kvasa ar īpatnējo »sīpol-lakstu« piegriezumumu, tikai kartupeļu vietā bija maize ar sāli.

Pabrokastujuši, vēl turpinājām runāt, kad saimnieks, kuŗš uzkrītoši bieži raudzījās logā, iesaucās: »Nudien, laikam Daniļiņš jā!« Tad arī es ieraudzīju no lielā ceļa nogriežamies kādu jātnieku uz šo māju grupu. Jautāju saimniekam, kas tas par Daniļiču? Nu, tas esot it kā sādžas vecākais milicis.

Tikko paspējām apmainīties šim frazēm, kad jau Daniļiņš, nolēcis no zirga, iedrāzās istabā. Neliela auguma, gadus 30, apkāries patronu lentēm, karabīnu plecā, revolveri rokā un pāris granātām pie jostas — tāds bija šis bolševiku varas pārstāvis. Ienācis, viņš tūliņ man pielēca klāt: »Kas jūs tāds? Ko jūs te darāt? Tūliņ ģērbieties un nāciet man līdzī.«

»Vienu mieru«, komandēju pats sevi, kaut gan jutu, ka sirds sažņaudzas, asinis pieplūst sejā un kājas pamirst. »Kur man jāiet? Jūs redzat, kādas man kājas, es pat zābakus nevaru uzvilkt. Patlaban gaidu uz pirti, lai kaut cik varētu kājas savest kārtībā.« Pats tanī brīdī domāju — ja man kājas būtu veselās, tad es tev, mazais, parādītu. Tavas rokas granātas sprāgtu pret tevi, un es mežā būtu. Bet manā stāvoklī tāds solis būtu neprātība.

Manus iebildumus neievērojis, milicis uzstāja, lai ģērbjos. Ar lielām mokām uzdabāju zābakus kājās, un tad viņš jāšus un es kājām viņam pa priekšu, ļoti lēnā gaitā devāties uz lielo ceļu un tad pa to gar ezeru uz sādžu. Izrādījās, ka starp sādžu un māju grupu, kuŗā pavadīju nakti, ezerā ietek neliela upīte. Uz

upītes tilta margām sēdēja un mūs gažām ejot cītīgi novēroja ādas kurtkā ģērbies jauns, gadu 26—30 kaņavīrs vai komisārs.

Daniļičs mani noveda pie kādas lielas mājas un, nolēcis no zirga, ievēda palielā zālē, kur pie dažādiem papīriem apkrauta galda sēdēja diezgan šaubīga izskata 6—7 personas.

»Lūk, vēl vienu noķēru«, teica Daniļičs, griezdamies pie galda galā sēdošā, acīm redzot priekšsēža.

»Kā noķēra? Neviens nav mani ķēris un noķēris«, es kā odzes dzelts iesaucos. »Es nakti pavadīju ezera galā, tādā un tādā mājā un gaidīju uz pirti, kad ieradās šis biedrs man pakal un atveda šurp.«

Uz priekšsēdētāja jautājumu, kas es esot un kā šeit nokļuvis, teicu, ka, Maskavā pieņemts darbā, tiku komandēts uz Troicku pēc savām mantām. Bet sakarā ar radušos fronti uz Troicku tikt nevaru. Iztērējies Jekaterinburgā, devos meklēt kādu darbu, bet, lūk, esmu saslīmīis un atrodos atceļā uz Jekaterinburgu.

Priekšsēdētājs, acīm redzot, maniem vārdiem neticēja un ar pārējiem pie galda klusām apspriedās. Manus pasniegtos dokumentus viņš, pat nepaskatījies, iedeva kādam pavisam jaunam, gadus 18—20 vecam kaņavīram. Tas, ieskatījies dokumentos, griezās pie manis ar jautājumu, vai es neesot dienējis Latviešu strēlniekos? Atbildēju, ka esmu bijušais 1. Daugavgrīvas Latviešu strēlnieku pulka komandieris.

Beidzis apspriedi ar pārējiem, priekšsēdētājs, pagriezies pret sargiem pie durvīm, īsi uzsauca: »Vediet«. Tie tūlīņ paņēma mani savā vidū un veda priekštelpā, kur atradās vēl citi bruņoti vīri.

Ejot uz šo priekštelpu, es izdzirdu jaunā kaņavīra balsi, kuŗš bija skatījis manus dokumentus: »Biedri, man liekas, ka mums nav tiesību«. Ko viņš vēl teica, es nedzirdēju, bet mani tūlīņ aicināja atpakaļ un lika pagaidīt. Tanī brīdī es redzēju, ka jaunais kaņavīrs, kuŗš bija skatījis manus dokumentus un jautājis, vai neesmu bijis strēlniekos, ātri aizsteidzās gar logu uz to pusi, no kurienes es biju nācis. Pēc brītiņa viņš atgriezās kopā ar to kaņavīru, kuŗš, man nākot, sēdēja uz tiltiņa.

Pēdējais ienācis griezās pie manis ar jautājumu, vai man dokumenti esot? Atbildēju, ka ir, un tūlīņ viņam arī pasniedzu. Pat krietni nepaskatījies tajos, viņš tos deva man atpakaļ, sacīdams: »Biedri, jūs esat brīvs!«

Kā pārmainījās sejas un pie galda sēdošo izturēšanās pret

mani! Varbūt biedrs gribētu atpūsties tepat sādžā kādu laiku pirms došanās tālāk? Varbūt grib ēst? Atbildēju, ka esmu jau pabrokastojis pie tā zemnieka, kur pavadīju nakti, un tur man arī izkurināta pirts. Lai neņem ļaunā, ka atvados un dodos turp.

Tāpat lēnā gaitā devos atpakaļ pa ceļu, pa kuŗu pirms kādas stundas tiku vests uz sādžu, un, laikam negaidīts, ieradots pie sava saimnieka. Tas acis vien iepleta un pateica: »Var redzēt, ka jūs esat augstāks par mūsējiem, citādi jūs nebūtu atgriezies. Vakarrīt 14 ķīlniekus pie kapsētas sašāva ar patšautenēm tā, ka tikai uz režģiem viņu kauliņus varēja savākt.«

Uz manu jautājumu, kas par lietu, saimnieks pastāstīja, ka bijusi izsludināta piecu gada gājumu bijušo frontinieku mobilizācija. Bet tie, kādi 150 vīri, dabūjuši šautenes, sabuntojušies. Tad pirms kādām četrām dienām ieradusās no Jekaterinburgas 3—4 bruņotas mašīnas un buntiekus izklidinājušas. Tagad tos pa vienam meklējot rokā. Sakarā ar to tad arī ķīlnieku nošaušana notikusi, jo buržuji ar dumpiniekiem bijuši uz vienu roku.

Tikai tagad sapratu, kāpēc Brechmani dēvē par aģitatoru, jo boļševikiem vienmēr vajag atrast kādu vainīgo. Arī šoreiz tas atrasts nelaimīgā Brechmaņa personā. Vismaz vietējiem iedzīvotājiem tā paskaidrots. Un netrūka daudz, ka arī man šis aģitatora gods tiktu piedēvēts. No visas notikumu gaitas un jaunā kaŗavīra protesta vārdiem, ka »mums nav tiesību to darīt«, nopratu, ka priekšsēdētāja rīkojums »vediet« nozīmēja manis likvidēšanu. Jaunā kaŗavīra iejaukšanās mani glāba.

Tīcis vaļā no briesmām, izmantojis pirti, apkopis savas slimās kājas un paēdis, jutots atkal atgriezts dzīvei un cīņai. Tā kā tanī dienā sadabūt kādu vedēju, kas mani nogādātu līdz Jekaterinburgai, saimnieks nevarēja vai arī negribēja, solot mani nākošā dienā aizvest pats, paliku viņa mājā visu dienu un vēl otru nakti.

Nākošā rītā ar saules lēktu devāmies ceļā. Piesardzības dēļ saimnieks man ieteica uzvilkt viņa sagādātu vecu, apdegušu kareivja mēteli un uzlikt arī vecu cepuri galvā. Izskatījās, it kā šķūtnieks vestu no frontes kādu saslimušu kaŗavīru, kas gan arī tālu patiesībai nebija. Ka biju labi nomaskojies, pierādīja tas, ka iebrucot vakarā Jekaterinburgā, pa ielu gan nāca pre-tim kapteinis Klaviņš ar sievu, kuŗiem drūzmas dēļ nācās uz

brīdi pat apstāties tieši pie mūsu ratiem man pretim, bet viņi mani nepazīna.

Varbūt labi arī bija, ka viņi mani neievēroja un ka aiz piesardzības viņus nesveicināju. Kā vēlāk uzzināju, tad pie pašas pirmās nopratināšanas tanī sādžā, kur Brechmanis bija saņemts, viņš bija nosaucies manā vārdā, uzrādot manu dzīvokļa atļaujas apliecību; tā bija palikusi pie viņa, kad pēdējo nakti gulēju viņa dzīvoklī. Viņš laikam bija domājis, ka es būšu ticis pāri fronteī un Jekaterinburgā neatgriezīšos.

Atlaidis savu vedēju, ar kuŗu jau ceļā biju norēķinājies, devos uz savu istabiņu nelielas mājas pagraba stāvā. Tur saimniece man pateica, ka iepriekšējā dienā pēc manis vairāk reizes prasīts, un viņa atbildējusi, ka gandrīz veselu nedēļu es neesot bijis mājās. Tas nozīmēja, ka arī tagad nevaru mājās palikt. Teicu saimniecei, ka aiziešu pēc dzīvokļa atļaujas apliecības, kas palikusi pie drauga, un vairs neatgriezoz. Sākās bēglu gaitas pašā Jekaterinburgā.

Dažas dienas vēlāk uzzināju, ka Brechmanis atvests Jekaterinburgā, kur noskaidrots, ka viņš ir Kaŗa akadēmijas audzēknis. Akadēmijas priekšnieks Andogskis bijis ļoti sašutis par viņa bēgšanu, jo ar to viņš esot kompromitējis visu akadēmiju. Tāpēc arī viņu neaizstāvējis, un Brechmanis līdz ar kādiem 65 citiem pretkomunistiem ticis nošauts. Nošauto vidū bijuši arī garīdznieki un sievietes.

DIENESTS SIBIRIJAS ARMIJĀ

(Pēc ģenerāļa atstātajiem materiāliem redzams, ka viņš savas atmiņas par tālāko Sibīrijas posmu pēc neveiksmīgā mēģinājuma kopā ar kapt. Brechmani noklūt pie čehiem bija paredzējis šādi, red.):

Sibīrijas epopeja

1918. g. rudenis. Pa visu Krieviju no Karpatiem līdz Klusam okeanam sacelšanās pret boļševikiem. Daudz vietējo valdību:

(Ģenerālis uzskaitījis turklāt tikai tās, kuŗas ietekmējušas galvenokārt Sibīrijas apgabalus, red.):

- 1) Samarā (tag. Kuibiševā — red.) — Satversmes Sapulces komitejā (Komitet Učreġikelnovo Sobranija), saīsināti Komučs.
- 2) Uraļskā — kazaku valdība.
- 3) Orenburgā — Dutovs.
- 4) Jekaterinburgā (tag. Sverdlovskā — red.) — Uralu valdība.
- 5) Omskā — Sibīrijas valdība.
- 6) Čitā — Semjonovs.
- 7) Tālos Austrumos 3 valdības.

Armijā

Frontes tuvošanās. Apvērsums. Čehi. Goļicins. Es garnizona stāba priekšnieks. 7. Urālu divīzijas formēšana. Bažas par čehu uzstāšanos, mana pavēle. Goļicins pieņem 7. divīziju. Uralu valdība. Es formēju 12. divīziju. Pulkvedis Maņukovs, Vorobjovs. Riza Hirza. Briesmīgie atrakumi šachtā. Ufas valdība.

Ģenerālis ... (vārds izlaists, laikam piemirsies), pulkv. Rutels. Admirāļa Kolčaka vizīte. Mana runa. Ģen. Nokss (anglis — red.) — novēlojies mielasts, nepareizā himna. Ar savu 12. Uralu divīziju pret boļševikiem. Pirmās sekmes un paaugstināšana. Pavasara uzbrukums un sabrukums. Kareivji bez apaviem un ietērpa. Daudzo valdību sekas. Katastrofas sākums. Lielā atkāpšanās (Irkutska, Kolčaks). Ledus gājiens. Kopels. Pāri Baikalam. Cīņas visu atkāpšanās laiku. Grivins, Voicehovskis.

Čita

Atamans Semjonovs un viņa valstība. Nesaskaņas ar Lochovu un Voicehovski. Gājiens pret boļševikiem. Virsnieks nošaujais laupīšanas dēļ. Kopējā fronte ar japāņiem. Frontes sabrukums, jo uzbrukums no mugurpuses. Sazvērestība Čitā pret mani.

Atiešana caur Mongoliju. Pāri Dnona upei. Lauue klosteris Coum. Viesmīlība. Cīņas naktī sādžā. Lielais aukstums. Jātnieku divīzions palīdz padzīt pretinieku.

Harbinas periods

Atbrūņošana Mančžurijas stacijā. Naudas liktenis. Stāvoklis Harbinā un Piejūras apgabalā. Vladivostoka. Japāna. Koreja. Jamato hotelis. Es ar papīriem no Japānas. Brauciens uz dzimteni. Apzagšana. Ozoliņš, Parīze, Liona. Vēstule no poļu inženiera manai mātai. Atceļā.

(Plāns dod zināmu ieskatu vidē, kādā ģenerālim tai laikā nācies darboties. Diemžēl, plāna izpildījums ģenerāļa materiālos nebija atrodams. No minētā laika ir tikai uzmetumi: »Manas atmiņas no Čitas laikiem« un »Japāni un Japāna«, kas sniegti turpmāk. No paredzētā atceļa apraksta nebija atrodams vairāk kā šādas atzīmes, red.):

1921. 31. 7. Ar kuģi Jamato-Maru no Šanghajas izbraucis uz Eiropu. 1921. 11. 8. Šanghajā pirmās ziņas no Hongkongas un 23. 8. pirmās ziņas no Singapuras. 1921. 25. 9. rakstu vēstuli mātai no Parīzes.

*Manas atmiņas no Čitas laikiem. 1919. gads**Kāds epizods*

Reiz vēlā pēcpusdienā pie manis viesnīcā, kur dzīvoju, ieradās kāda ļoti glīta, lai neteiktu vairāk, žīdu tautības meitene. Neatceros, kā viņa izskaidroja savu atrašanos frontes rajonā rietumos no Čitas pilsētas, kuŗas kaŗaspēka priekšnieks biju es. Pārējās balto vienības jau Čitas rajonu bija atstājušas.

Meitene lūdza izlaist viņu uz Amuras apgabalu, kur dzīvojot viņas vecāki vai citi tuvinieki. Viņa, lūk, esot vēl nevainīga (ņevinnaja) meitene un baidoties palikt pie boļševikiem, kuŗi pie jaunām meitenēm pastrādādot varas darbus. To, ka viņa ir vēl nevainīga, meitene atkāŗtoja vairākkāŗt, kas man likās aizdomīgi. Tas izklausījās pēc kāŗdinājuma, lai es viņu paturētu kaut vienu nakti pie sevis.

Kad es meitenei cilvēcīgi apsolīju savu palīdzību un, licis pacienāt ar vakariņām, devu attiecīgu rīkojumu, viņa apraudājās un, saķērusi manu roku, gribēja to pievilkt pie lūpām, ko, protams, es neatļāvu, bet tēvišķīgi izvadīju no sava mitekļa laukā. Pēc attiecīgā dokumenta ieteicu ierasties otrā ritā ap pulksten desmitiem.

Prasīju, vai viņai Čitā ir kur pa nakti palikt? Sākumā meitene gan sastomījās, bet tad pateica, ka esot. Prasīju par naudas līdzekļiem. Atbildēja, ka arī tie esot.

Atentāta mēģinājums

Sakarā ar ne visai drošo stāvokli Čitas rajonā un arī Čitas pilsētā, daļa man pakļauto vienību labprāt būtu šo rajonu atstājuši. Tas, ka es ar savu divīziju pēc kaŗaspēka lielākas daļas aiziešanas (pēc japāņu aizbraukšanas) paliku uz vietas, bija radījis aizdomas, varbūt arī tā bija tikai aģitācija pret mani, ka es ar vienībām gribu palikt pie boļševikiem. Mans izlūkošanas aparāts, man par to ziņojot, piebilda, ka esot nodoms sarīkot pret mani atentātu.

Neievērojot šo paziņojumu, vakarā kopā ar Silgalvja ģimeni devos uz izrādi pilsētas vasaras teātra telpās. Biju paņēmis priekšējās rindas ložu. Pirmais cēliens jau nāca uz beigām, kad

jutu, ka aizmugures ložā arī ienāk kādas personas. Sākumā nepiegriezu ienācējiem nekādu vērību. Bet tad pēkšņi sajutu sirds apvidū un mugurā pretim sirdij ārkārtīgi asu sāpju dūrienu. Sāpes bija tik intensīvas, ka ar kreiso roku saķēris sāpošo vietu mugurpusē, neviļus pagriezās atpakaļ. Mans skatiens sastapās ar aiz manis sēdošā kāda virsnieka glūnīgo skatienu. Aiz manis sēdošo virsnieku bija trīs, no kuņģiem nevienu nepazinu. Tikko šos virsniekus ciešāk biju uzlūkojis, viņi, piecēlušies, ložu atstāja.

Starpbrīdī uzturējos kopā ar Silgalvju ģimeni teātra tuvumā, nodrošinot savu aizmuguri (tā, lai mugurpuse būtu segta). Kad teātris beidzās, kopā ar Silgalvjiem devos pa dārza vārtiem laukā. Dārzs gan bija elektrības apgaismots, bet vārtu priekšā bija patumšs. Dabīgi man vajadzētu pār laukumu doties uz viesnīcu, bet, pavadot savus paziņas Silgalvjus, pagriezās pa kreisi un gar dārza sienu gāju uz vietu, kur atradās Silgalvju ekipāža. Vienlaicīgi ar manu iziešanu no dārza pa vārtiem virzījās arī liels pūlis citu teātra apmeklētāju. Pēkšņi vārtu labajā pusē pazibēja elektriskās spuldzes uzliesmojums, atskanēja revolveņa šāvieni un iekliedziens: »Ne tas!« Drīz mani panāca izlūku virsnieka izsūtītā sardze, jo bija ienākušas ziņas, ka man draudot uzbrukums izrādes laikā.

Tanī vakarā sargu pavadībā atgriezās savā mītnē pa citu ceļu. Otrā dienā noskaidrojās, kuŗā kaŗaspēka daļā par mani »kautliņi mesti« ierados tur tikai viena ziņneša pavadībā uz vakara jundu. Pēc tam iegāju virsnieku mazajā kluba telpā un, tur kādu laiku uzturoties, mīļi sarunājos ar daļas priekšnieku un pārējiem virsniekiem, itin kā nekas nebūtu noticis. Biju pilnīgi viņu varā. Dāvājot viņiem pilnu uzticību, laikam biju tādu arī no viņiem iemantojis.

JAPĀŅI UN JAPĀNA

1921. G. JŪNIJA vidū biju galīgi izšķīries atgriezties no Tālajiem austrumiem dzimtenē, tagad neatkarīgā Latvijā. Armijas rindas jau biju atstājis 1920. g. novembrī līdz ar cīņu izbeigšanos Aizbaikalā. Kopš tā laika dzīvoju Harbinā, šad tad izbraukdams arī uz Dairenu un uz piejūras vasarnīcu rajonu Rokotānu austrumos no Dairenas. Sakarā ar mēģinājumu Vladivostokā nodibināt kaut cik stabilāku Tālo austrumu balto valdību, es pēdējo nedēļu pavadīju Vladivostokā.

Ne minētājā valdībā, ne arī tās bruņoto spēku rindās vairs stāties nedomāju. Aizbraucu turp dažu bijušo cīņu biedru aicināts, lai pārrunātu jautājumus par kaņavīru ģimenēm, kas vēl vienmēr uzturējās Harbinā.

Tad vēl pirms aizbraukšanas uz Eiropu gribēju apmeklēt Japānu, par kuŗu biju diezgan daudz lasījis un dzirdējis, un pret kuŗu krievu-japāņu kaŗā 1904./05. g. biju arī cīnījies. Bet biju arī cīnījies kopā ar japāņiem kādā akcijā pret boļševikiem, rietumos no Čitas 1920. gadā.

Krievu-japāņu kaŗā biju apbrīnojis japāņus kā pretiniekus, kuŗi nebaidījās uzsākt cīņu pret milzīgo Krieviju, guva uzvaru pēc uzvaras un arī kaŗu nobeidza kā uzvarētāji, kaut ne ar tādiem panākumiem kā cerēja.

Kā cīņu biedrus apbrīnoju japāņu kaņavīrus par viņu priekšzīmīgo disciplīnu un pedantiski stingru reglamenta prasību ievērošanu cīņu laikā. Bija gadījums, kad kādu tiltu japāņu priekšējā vienība varēja ieņemt pirmajā brīdī un nodrošināt pāreju pār to sekojošām vienībām arī bez artilērijas pabalsta. Bet, tā kā reglaments šādā situācijā paredzēja artilērijas atbalstu, tad priekšējā vienība, turpat pusstundu pieplakusi pie zemes, nekustīgi nogaidīja, kamēr no aizmugures pāri Soblonovas grēdai pienāca baterija. Līdz ko artilērija izlaida dažus šāviņus pa šķietamo ienaidnieka pozīciju, priekšējā vienība metās uz tiltu

un bija tam pāri. Japāņu rīcībā bija redzama stingri noteikta sistēma, no kuņas viņi negribēja atkāpties.

Privāto japāņu dzīvi un paražas drusku varēju novērot Dai-renā, kur apmetos eiropiski ierīkotā Jamato viesnīcā. Tur apgrozījās visādu tautību pārstāvji, bet viss viesnīcas personāls bija tikai japāņi — vīrieši un arī sievietes.

Dienesta personāls kā bankās, viesnīcās, tā arī uz dzelzceļiem un citur, kur darīšana ar eiropiešiem, amerikāņiem un vispār ne ar japāņiem vien, valkāja eiropiešu drēbes. Viesnīcās viesu apkalpotājas — sievietes gan bija savos nacionālajos ietērpos. Arī mācības iestāžu audzēkņi, izņemot pavisam mazgadīgos, jau bija eiropiski ģērbti vai nu pilnīgi, vai tikai daļēji.

Ļoti interesantas ir japāņu sievietes nacionālajos tērpos — raibajos kimono, sniegbaltās īsās zeķēs uz savām koka »klickatiņām« (koka dēlītis ar vai bez šķērskociņiem apakšā), ko tās valkā kurpju vietā. Ietērpts eiropiešu drēbēs, vairums no tām savu šarmu zaudēja.

Japāņi mīl sportu, bet kopj to drusku citādi nekā eiropieši. Japāņi cenšas visi piedalīties sporta sacīkstēs, lieli un mazi, veci un jauni. Jūrmalā vēroju viņu iemīļoto sacīksti stafetes skriešanā un vispār skriešanā. Pēdējā piedalījās vienāda vecuma skrējēji, sākot ar pavisam maziem 3—4 gadīgiem un beidzot ar sirmgalvjjiem. Eiropā vairāk vērojamas atsevišķu trenētu komandu sacīkstes, kas pārējai tautai fiziskās attīstības ziņā nedod nekā.

Japāņi ir lepni uz saviem dēliem un, ja nemaldos, reizi gadā mājas, kuņas ir puisēni, tiek karogotas. Cik zēnu ir kādā mājā, tik atsevišķu karogu zivs veidā plivinās mastos pie tās.

Sasveicinoties, japāņi to dara bez roku pasniegšanas, tikai zemu palokoties. Gribēdams kādu personu sirsnīgāk apsveikt vai vairāk pagodināt, japānis pret šo pagodināmo cenšas palikt ilgāk noliecies nekā tas pret viņu.

Dažos japāņu veikalos pircējiem pie ieejas ir jāpavelk zem apaviem speciāla gumijas zole, lai pa veikalu neiznesātu ielas netīrumus un putekļus. To pašu novēroju dažos dzelzceļa vagonos, kur japāņi pie durvīm atstāja savus apavus un uzvilka tur esošās sandales.

Dažreiz ar savu izturēšanos japāņi mūs, eiropiešus, patiešām var pārsteigt. Reiz, braucot ar tramvaju no Dairenas uz Rokotānu, pārsēžoties no viena vagona nākošajā, biju pirmajā va-

gonā aizmirsis nelielu paciņu ar augļiem. Tikai nobraucis kādus pāris kilometrus, savu samērā niecīgo zaudējumu pamanīju, un pavisam nedomāju par paciņas sameklēšanu. Bet tad ievēroju, ka pakal mūsu vagonam dzenas otrs vagoni un kaut ko signālizē. Kad vagoni, kuŗā braucu, apstājās, un otrs piebrauca tam klāt, ar manu augļu sainīti rokā mūsu vagonā ienāca otrā vagona konductors un pasniedza to man. Atlika vienīgi pasniedzējam laipni pateikties un par priekšzīmīgo izturēšanos pabrīnīties.

Japānā un arī Japānas pārvaldītajā Kvantungas apgabālā bija stingri noliegts iebrucējiem ņemt līdzī ieročus. Reiz kopā ar diviem bijušiem balto armiju virsniekiem no Harbinas braucām uz Dairenu. Mukdenā bija jāpārsēžas uz Kvantungas vilcieni, kuŗu gaidot pasūtīnājām kafiju. Viens no virsniekiem pēkšņi piecēlies, izskrēja uz perona un, atgriezies, ar lielu nožēlu paklusām stāstīja, ka Pekingas vilcienā aizmirsis savu Parabellum pistoli, ko, baidīdamies no kontroles, palicis zem spilvena.

Kamēr viņš vēl žēlojās un vaidēja par lielo zaudējumu, pie mūsu galdiņa pienāca japāņu žandarms un, turēdams rokā virsnieka vagonā aizmirsto pistoli, jautāja, vai tas esot viņa ierocis? Virsnieks, nosarcis un apjucis, it kā šaubījās, vai atzīties par pistoles īpašnieku, vai ne, bet tad tomēr apstiprināja, ka tā esot viņa. »Nu, tad ņemiet un glabājiet to labāk,« ar šiem vārdiem žandarms iespieda pistoli virsniekam sauja.

Pēc noteikumiem droši vien ierocis ne tikai bija konfiscējams, bet tā īpašniekam būtu jāsamaksā arī kāda soda nauda, taču žandarms atrada pareizāku atrisinājumu. Viņš zināja, ka ieroča īpašnieks ir avarējušās krievu baltās pretboļševistiskās armijas kaŗavīrs, kuŗam nekādu agresīvu nodomu ne Portartūrā, ne Dairenā nevar būt, ka ierocis ir varbūt viņa vienīgā vēl atlikušā manta. Atdodot pistoli atpakaļ tās īpašniekam, žandarms mūs, trīs eiropiešus, ļoti pārsteidza, un savā izbrīnā mēs esam dalījušies ne vienreiz vien ar citiem eiropiešiem, protams, ne par sliktu Japānai un japāņiem.

Līdzīgu gadījumu man atstāstīja cits virsnieks, kuŗam ierocis atņemts, nokāpjot no kuģa Japānā. Pēc apmēram trim tur pavadītiem mēnešiem atceļā pavisam no citas ostas ar citu kuģi, tā kapteinis jau jūrā pasniedzis viņam nelielu paciņu kā dāvanu no Japānas. Attinot vairākus papīrus, virsnieks beidzot paciņā

atradis savu pirms trim mēnešiem viņam atņemto ieroci, ko jau bijis pilnīgi aizmirsis.

Portartūras cietokšņa drupās redzēju glītu pieminekli krievu ģenerālim Kondratenko. Pieminekli, kā man stāstīja, uzstādījuši japāņi, pret kuriem Kondratenko ļoti varonīgi bija cīnījies, cietoksni aizstāvot.

of the... (faint text describing symptoms or conditions)

... (faint text, possibly a list of symptoms or a description of a specific condition)

... (faint text, possibly a section header or a specific medical note)

... (faint text, possibly a section header or a specific medical note)

... (faint text, possibly a section header or a specific medical note)

II daļa

ATKAL MĀJĀS

Atkal es atgriešos pie tās pašas tēmas, kas bija manas pirmās grāmatas "Atkal mājās" tēma. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju.

Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju.

1927. gada 1. jūlijs

Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju.

Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju. Šis ir mans atgriešanās atpakaļ uz mājām, uz tās vietas, kur es dzimu, un kur es dzīvoju.

1880
ATLAS JARVA

ATCEĻĀ UZ DZIMTENI

Vēstules

(Atceļā no Tāļajiem austrumiem uz dzimteni, ģenerālis Bangerskis kādu laiku uzturējies Parīzē. Starp viņa šajā posmā saņemtajām vēstulēm ir dažas (A. Tupiņa, J. Poriēša, ģenerāļa māsas u. c.), kuŗas raksturo noskaņas Latvijā sakarā ar ģenerāļa gaidāmo ierašanos, kā arī pieskaŗas gadījumam, kad kāds poļu inženieris ģenerāļa vārdā izkrāpis naudu viņa māsai. Pēdējo notikumu, kā redzams tā laika atmiņu plānā, nelaiķis gan domājis aprakstīt, bet nav to paguvis.

Zemāk sniegtas raksturīgākās divas J. Poriēša un piecas ģenerāļa māsas vēstules, kuŗas ģenerālis bija sagatavojis izlietošanai savās atmiņās, red.).

Rīgā, 27. septembrī 1921. g.

Ļoti cienījamais ģenerāļa kungs!

Jūsu vēstuli saņēmu tīri negaidot un tā man darīja lielu prieku. Lai gan Jūsu draugi Jūs gaidīja jau šajās dienās Rīgā, tomēr ziņa par Jūsu ierašanos Parīzē arī visus patīkami pārsteidza. Es Jums rakstīju vairākas vēstules, no kuŗām, kā redzams, Jūsu rokās nonākusi tikai viena. Arī Jūsu manim rakstītās vēstules neesmu nevienu saņēmis, lai gan visai gaidīju dzirdēt kādas rindiņas par Jūsu Sibīrijas dzīvi un vispāri pēc mūsu šķiršanās kā Jums gājis. Latvijā bija brīži, kad Jūsu klātbūtne bija sevišķi vajadzīga. Es pat »Jaunākās Ziņas« Jūs apraudāju kā mirušu. Ļoti žēl, ka nevaru atbildēt uz Jūsu jautājumiem, kuŗus Jūs esat rakstījuši savās agrākās vēstulēs. Bet labprāt atbildēšu uz viņiem Jūsu turpmākās vēstulēs. No Parīzes viņas pienāk diezgan kārtīgi un ātri . . .

Pret Jums viens otrs iebraucējs no Sibīrijas ir mēģinājis taisīt tādu kā opozīciju, bet Jūsu virsnieki un vispāri virsnieki

no strēlnieku pulkiem ar lielu labpatikšanu atminas par Jums un nožēlo, ka Jūs nevarējāt piedalīties arī Latvijas neatkarības cīņās, ko arī es savos kaujas aprakstos bieži vien atzīmēju. Bet ar Jūsu ierašanos Latvijā arī šo jautājumu atrisināsim labvēlīgi. Jūsu I pulka virsnieki izrādījušies par labākiem virsniekiem notikušās cīņās. Sevišķi izcilus parādījās Bolšteins. Bolšteins tagad dzīvo uz laukiem, kur dabūjis 70 pūrv. zemes, to apstrādā. Kalniņš ir pulka komandieris. Grīslis miris Sibīrijā. Grosvalds bat. komandieris, Maizīts kritis pret Bermontu. Kaudzīts, Skroderēns u. c. kalpo armijā. Atgriezušies no Krievijas un ir armijā str. pulku komandieri: Francis (II p.), Kalniņš, Zeltiņš. Cīņās pret Bermontu bija jau: Berķis, Krustiņš, Penķis, Kurels. Atgriezies ģen. Gopers, Manguls u. c., kuŗus uz reizi grūti atminēt. Auzāns atrodas Maskavā, Ozols — Rīgā. Vispāri vēstulē grūti atzīmēt visu.

Jūsu māsa pārbrāukusi ar dzīvi uz Cēsīm, kur praktizē savā arodā. Viņas adrese: Cēsīs, Gaujas ielā Nr. 7/9. Jūsu mamma dzīvo vecā dzīvoklī, Bruņinieku un Suvorova ielu stūrī Rīgā. Brālis dzīvojot uz laukiem. Visi pie veselības. Arturs Tupiņš atbrauca uz Rīgu kādas 3 nedēļas atpakaļ un novietojies uz dzīvi Ķeizarmežā. Arī viņš saņēma Jūsu vēstuli un drīz atbildēs. Mēs abi sagaidām ar lielu ilgošanos Jūsu ierašanos Rīgā. Ļoti žēl, ka Jums radušies šķēršļi, kuŗi Jūs aizkavē. Tikai nevaram izprast, kas aizkavē Jūsu ierašanos. Tupiņš domā strādāt franču un itaļu laikrakstos, kā arī latviešu presē. Viņa sieva nodarbināta Franču licejā. Benjamiņa kungs un Elks kundze aizņēmti ar avīzi.

Latvijas saimnieciskie apstākļi pamazām nokārtojas, politiskais stāvoklis ar katru dienu paliek drošāks, un mēs varam skatīties drošāki nākotnē. Par mūsu iekšējo dzīvi šais īsās rindās grūti uzrakstīt, bet par to Jums varēs daudz pastāstīt Parīzē, un pārējo dzirdēsīt, atbraukuši Rīgā. Gaidīšu no Jums ar lielu nepacietību tālākas vēstules. Benjamiņa kungs un Elks kundze sūta Jums sirsnīgus sveicienus un gaida Jūsu ierašanos Rīgā. Vispāri Jūsu ierašanās pēc ilgā prombušanas laika Jūsu īstos draugos atradīs dziļu prieku, bet skauģi un nelabvēļi apklusīs. Un Jūs jau viņus labi pazīstat.

Man pie Jums lūgums. Vai Jūs nevarētu vaļas brīžos uzrakstīt par Jūsu pārdzīvojumiem pēc Rīgas krišanas Krievijā, Sibīrijā un pie Semjonova, atstāstot Jūsu novērojumus un ie-

spaidus, kurus es gribētu laist latviešu presē. Bez tam man ļoti gribētos uzrakstīt Jūsu biogrāfiju, bet priekš tam trūkst vajadzīgo ziņu. Vai arī to Jūs nevarētu īsumā uzņemt, bet pārējo un ko es pats zinu, es papildinātu. Šajās dienās lūkošu Jums aizsūtīt kādus vietējos laikrakstus. Rakstiet, kad Jūs īsti domājat ierasties Latvijā. Tupiņam ir savi plāni jau, arī par Jums, un domājams, ka viņš par to Jums arī uzrakstīs. Nu acumirkli vairs nekas nenāk prātā. Visai gaidīšu Jūsu vēstuli, bet vēl vairāk Jūs personīgi. Sirsnīgi sveicinu Jūs,

Jūsu J. Poriets.

Rīgā, 10. oktobrī 1921.

Ļoti cienījamais

Rudolf Karlovič!

Jūsu otro vēstuli arī saņēmu. Tomēr izrādās, ka vēstules var tātļus ceļus staigāt un atrast adresātu. Bez šaubām, tagad šādu šķēršļu nebūs un mēs varēsim sarakstīties diezgan netraucēti. Tikai vislabāk būtu, ja Jūs paši ierastos drīzāk Rīgā, kur dažs labs Jūs sagaidītu ar lielu prieku, sevišķi es ar Tupiņu. Mēs abi tikai nevaram saprast iemeslus, kuri aizkavējuši Jūsu ierašanos Latvijā. Jūsu pieprasītās adreses ir šādas: 1) Ģen. K. Gopers — Aleksandra bulv. 2/4, 2) Pulko. Francs — Apsardzības ministrijā, 3) Zeltiņa adresi nezinu, bet uzrakstat uz ģen. Peniķa vārda, kurš, domājams, zinās, 4) pulk. Kalniņš (3. pulka) — 9. Rēzeknes pulka komandieris, 5) Ludvigs Bolšteins — Līvberzes stac. Kurzemē, Līvberzes muižā, 6) J. Goldmans — Satversmes sapulcē, Rīgā, 7) ģen. Peniķis — Galvenā stāba priekšnieks Apsardzības ministrijā. Tad man liekas, ka ar Jūsu vārdu ir izlietota liela blēdība. Nupat dabūju zināt šādu lietu. Jūsu māsa, kā man stāstīja kapitans Oliņš, saņēmusi ap 24. sept. telegrammu ar Jūsu parakstu no Varšavas, ka Jūs saslimuši un lūdzot viņu izsūtīt Jums uz kāda Bokolova vārda pa telegrafu 25 angļu mārciņas. Jūsu māsa naudu ap 28. septembri poļu markās caur kādu banku pa telegrafu pārvedusi uz Varšavu (450.000 poļu markas). Un 30. septembrī Jūs rakstat man no Parīzes. Es par to arī ziņoju. Bez šaubām, ka te ir notikusi blēdība. Bet lūdzu par to atrakstat, lai to lietu noskaidrotu. Jūsu vēstuli Jūsu māsa ir saņēmusi reizē ar man un Tupiņam rakstīto. Ļoti nožēlojami, ja tas tā būtu. Citādi Latvijā dzīve arvien vairāk ievirzās normālās slīdēs, un dzīves apstākļi pa-

mazām uzlabojas. Pašlaik Satversmes Sapulce debatē par satversmes likumu. Arī rudens sezona pilnā spēkā: Sekmīgi darbojas teātri un nacionālā opera. —

Arturs Tupiņš jau galīgi pārvilcies ar dzīvi uz Ķeizarmežu un ved klusu un mierīgu ģimenes dzīvi. Tikai retumis atbrauc uz pilsētu. Nav slikti tā dzīvot, jo var atpūsties kā nākas. Viņš tagad sācis rakstīt stāstus un romānus. Palicis liels francūzis. Daudz ko nozīmē sieva, kuŗa ne katram ir. Acumirkļi nenāk prātā, par ko Jums varētu ko jaunu uzrakstīt, jo šinī laikā ir gājuši pāri tik daudzi notikumi, pie tam svarīgi, ka grūti visu uz reizi aptvert. Tomēr vienu varu atzīmēt — daudz kas mainījies. Daudzi miruši, daudzi precējušies un šķīrušies. Varbūt jau zināt, ka miris bijušais valstsdomnieks Zālits, aktieris Veics u. t. t. Ja atminiet smuko fotografa Lapiņa jēdzi — Jūsu simpatija — precējušies. Fotogr. Rieksts, vecais kara biedrs, kā arvien arī nacionālā armijā bija kareivis un fotografs. Viņam liels skaits daždažādu fotografiju. Mēs labprāt atmināties Jūs. Kad atbrauksiet Rīgā, tad jau vienu vakaru ir nodomāts sarīkot, kur varētu salasīties visi tuvi un mīļi cilvēki, lai atkal pēc ilgiem laikiem atjaunotu vecās, skaistās un mīļās atmiņas. Un viņu tik daudz! Nu gaidīšu no Jums gaŗāku vēstuli un beidzu savu gaŗo stāstu. Priekš Jums līdz šim redakcijā nav vēstules. Ja būs — nosūtīšu Jums uz Parīzi.

Sūtu Jums daudz sirsnīgus sveicienu

Jūsu J. Poriets.

Rīgā, Aleksandra bulv. 2/4, dz. 9.

2./10., 21., Cēsīs.

Miļo brālīt! Šodien 2/10. saņēmu Tavu vēstuli, rakstītu Parīzē 25/9., un paliku bez valodas ... Lieta tā, ka 24/9. es saņēmu iz Varšavas sekošu telegrammu franču valodā — »atgriežoties uz mājū, es visu naudu pārsūtīju uz Rīgas banku. Esmu kritis grūtā slimībā, topu koptis no drauga. Sūti 25 mārč. sterliņu — Varšava Podval 17 inženierim Nikolai Sokolovski. Rudolfs.«

Protams, es ārkārtīgi uztraucos, ļoti raudāju un braucū tūdaļ uz Rīgu vajadzīgo nokārtot. Sadabūju ar lielām mokām naudu, kuŗas man nebija, un nosūtīju — arī ar lielām grūtībām, jo tādas sumas neatļauj izdot uz ārzemēm. Atbilde atnāca — »polučil — blagodarju« — Sokolovski. Baiļojos, raudāju, lūdzu

Dievu par Tevi. Gribēju pat braukt uz Varšavu. Tagad vēstule, un nu es sāku domāt, ka man darišana būs bijusi ar kādu žuļiku, kurš kaut kā būs ticis pie manas adreSES un izlietojis to.

Man pat nav šaubu vairs par to! Nu esmu parādos pāri galvai un nezinu, vai smiet, vai raudāt. Vai Tu ko nesaproti šai lietā? Vai Tev ir bijis tāds draugs? Vai Tev nav zuduši dokumenti? Kā lai citādi to izskaidro? Ja tā būtu, tad vainīgs esi Tu, jo ja Tu man pirmā vēstulē, kurā Tu no Parīzes man raksti, būtu minējis par to skaidri, kāpēc Tev jāuzkavējas Parīzē, es uz šo triku nebūtu iekritis.

Lai nu kā — tūkstošreiz man mīlāk zināt, ka Tu sveiks un vesels, nekā vēl mocīties un bailoties kā Tev slimam klājas. Lai tad arī man visu mūžu parādi jālīdzina. Raksti drīz, es ļoti, ļoti gaidīšu. Un ne vairs tik noslēpumaini, lai es atkal kādā klizmā neieklūstu. Man vēl brīnums, kāpēc Tavā vēstulē datums 25-tais, uz kvēra 24/9.

Fui — kā man dusmas, ka es varēju tā muļķota tapt!

Brauc drīzāk mājās! Tevi ļoti gaidot un mīlot,

Tava māsiņa.

14.10.21., Cēsis.

Miļo brālīt — nav laba bez ļauna — es ar saku. Un par panu Sokolu es sen jau tikai smejos. Pareizāk, es smējos tūlīt, kā saņēmu Tavu vēstuli no 25/9. — no kuŗas redzēju, ka vesels Tu kā »rutks« un tā ir galvenā lieta. Pat Ernests smej un saka — nu, kad tik bruders vesels — tā redzi — asaras neviens par tiem 36.000 neraudam un mīļojam Tevi visi ļoti, ļoti. Bij viena bezgala liela muļķība sūtīt uz sveša vārda, īpaši tāpēc, ka man jau ienāca prātā par krāpšanu un advokāts Bitte, no kuŗa es aizņēmos 7.000 rubļus — man cieši lika pie sirds nesūtīt uz sveša vārda. Es to būtu arī darijusi — ja sūtītu pati. Bet sūtīja mans draugs — jo man nebija labi ilgāk Rīgā kavēties. Pacientu dēļ man sūtīšana bij savienota dažādām grūtībām (žēl, ka viņa vispār bij iespējama!). Abi spriedām, ka blēdis tik samērā nelielu summu neprasītu un domājām, ka ērtāk būs tā sūtīt, kā telegrammā sacīts. Tavai slimībai noticēju tik viegli tamdēļ, ka nez' kāpēc jau visu laiku bailojos par Tavu veselību un nevarēju saprast, kāpēc kavēties Parīzē un nebrauc mājās. Ja Tu man tik vienaldzīgs būtu — būtu vienaldzīgi arī tas, kas Tevi aiztur Francijā. Es tik ļoti uztraucos par telegrammu,

ka pazaudēju galvu. Diez ko visu es Dievam neapsolīju, lai tik Tu taptu vesels. Kā redzi, viņš ar blēdību izmānījis man visu . . . ir bijuši dažādi rūgti pārdzīvojumi pēdējā laikā, no kuņģiem tas pats Sokols varbūt tas labākais vēl.

Bet, kā par brīnumu, esmu sārta un apaļa un bieži ļoti jautra. Tāda elastīga daba man. Ne par ko nevaru ļoti bēdāt un skumt. Es tā protu kaņot ar skumjām un nepadodos asarām aiz tīras spītības! O, mani nevar tik viegli salauzt. Es skatos filozofiski uz to lietu. Visam ļaunam pasaulē jābūt, un daudziem no tam jācieš — kāpēc tad ne man? Un tad es saku — mēs vēl kaņosim, velns parāvis!

Bet panu Sokolu ja es satikšu — kaušu — un ja Tu vēl ļausies no viņa mīļiem vārdiem aizrauties — kaušos ar Tevi. Nevar jau zināt, vai viņš vēl neatgriežas pie Tevis un nemēģina to lietu izskaidrot un vēl vairāk Tevi izmantot. Labi vismaz, ka viņš plīks tomēr ir bijis un ka viņš nav latviets. Un pie tam Tu jau pats raksti, ka būtu viņam palīdzējis. Tātad nauda būtu zudusi tā vai tā, viss viens, vai nu Tu viņu būtu devis, jeb es. Ģimilijas pārvešana lētāk jau neiznāktu no Tāļiem austrumiem. Starpības tātad nav.

Raksti, es vienmēr gaidu pastnieku. Visas manas dzīves intereses te Cēsīs ir tik vēstules. Es te esmu kā klosterī — grēkus nožēlot — kuņū man nav.

Tava māsa Emma.

21.10.21., Cēsīs.

Auksts drēgnums, kur gailējās smaržas,
Trūdu lapas, kur vizēja ziedi,
Un druvās, kur zeltojās vārpas,
Mirkst pelēku rugāju kauli.

Mīļo brālīt! Redz, tā ir pie mums, kā tai dziesmiņā, un nekā no Cēsu jaukumiem Tu neredzēsi, jo pagājušā svētdiena bij pēdējā zelta svētdiena. Bet tad bij ar' skaista!

Mēs astoņos no rīta gājām uz Gauju. Deru, ka Francijā nav tik brīnum skaistu zeltainu bērzu un violēti pelēku pūpolu, resp. vītolu koku. Kūrām guni, cepām ābolus — labi bij. Vēl tagad ir smuki mūsu parkā — es Tevi gaidu, gaidu — nesagaidu . . . Sapnī noredzēju, ka Tu biji pārbraucis, man nezinot, un gulēji

uz dīvēna manā uzgaidāmā istabā. Tev mugurā bij Tavš vecais strēlnieku frencis ar to veco ādas jostu, un vēlāk Tu biji ietinies siltā deķī. Sniegs bij jau. Man bij tāds brīnumš, kā Tu iekšā ticis . . .

Tā mēs viens par otru sapņojam. Saņēmu Tavu mazo vēstulīti un kartiņu ar »Le Rout Alexandre«. Tu manu gašo vēstuli vēl neesi saņēmis. Šodien man bij viens feins pārsteigums: Es jau laikam Tev rakstīju, ka es panam Sokolovskim aizrakstīju vēstuli, naivi apjautādamās par Tavu veselību. Šodien saņēmu atbildi no 11.10. Ir pana vizītkarte un rakstīts ir sekošais: »L. g. k! Rudolfs Karlovičš atveseļojas. Lieta tikai tā, ka viņu ceļā apzaguši, un viņam jākārtu naudas lietas. Sikāk viņš rakstīs pats. Viņam vēl būs jābrauc uz Parīzi un Lionu tāpēc, ka uz šīm bankām arī bija izsūtījis naudu. Tad viņš pēc tam brauks tieši mājās. Sūtu sirsnīgus sveicienus!«

Vai tas jauneklis nav lielisks? Man patiešām viņa ģimetni gribētos redzēt. Feins viņš ir!

Caur Cēsu slepenpolīciju tā lieta tika ziņota Arlietu ministrijai. Kopijas no telegrammām un kvītis arī nodotas.

Tomēr mēģināšu Tev šodien nosūtīt kopijas no tām pašām, un būtu ļoti labi, ja Tu to lietu ierosinātu no savas puses. Redzams, pans, ja arī pats neuzturas Varšavā (man uz viņa atbildi nācās ilgi gaidīt), tad tomēr uztur sakarus ar Podval 17 un saņem vēstules. Man jau sāk gribēties, lai viņš savus grēkus varētu pārdomāt aiz restēm. Par to, ka viņam tik jauka fantāzija un viņš tāds džentlmens. Gaidu šovakar kopijas un nosūtīšu Tev. Gribēju arī pana Sokolovska vizītkarti pielikt, bet labāk nogaidīšu, kamēr Tu raksti, vai vajag jeb ne.

Ir gan daudz žūliku un intrigantu pasaulē. Ja nebūtu daudz jauku cilvēku arī, būtu tīri vai jāizsamist. Dzīvoju gluži viena, un pa vakariem un naktīm trīcu no katra trokšņa. Viens revolveris gan Tev man ir jāizpunktierē. Cēsīs ir blēžu un ielaušanos bez gala. Mammīts ir Rīgā. Gaida Tevi. Vesels. Lasa un raksta tos pašus ragāinos un astainos burtiņus kā senāk. Neesmu mammas ilgi redzējusi. Šinīs nedēļās gribu iebraukt Rīgā. Redzēs, vai iznāks?

Kā Tev iet ar franču valodu? Es biju sākusi angļu mācīties, bet nu jāaizmirst, nav Cēsīs pratēju.

Raksti! Brauc mājās!

Emsulīts.

Tu meklē gan panu rokā. Mūsu ministrija jau lielas pūles nepieliks.

24.10.21., Cēsīs.

Mīļo Rudolf! Nu reiz nosūtu Tev tās kopijas no telegrammām un kvītis. Pamēģini arī Tu no savas puses kaut ko darīt, lai to panu noķertu.

Esmu Tev divas vēstules aizrakstījusi — vai esi saņēmis?

Vakar vakarā ieradās pie manis mammuks ciemā uz veselu nedēļu. Viņa pansionāriem brīvdienas, un šis sadomājis atbraukt. Sēd kaktā pie krāsniņas patlaik un ārda nez ko tur. Tavu vēstuli neesot vēl saņēmusi.

Dikti gaida Tevi.

Tavi naidnieki izlietā gadījumu, ka Tu kavējies pārbraukt un kliedz, Tu esot krievu piekritējs un t. t. Daži atkal Tevi ļoti gaida.

Teic, kādas Tev bija attiecības ar Tavu latv. pulku oficiēriem? Labas vai sliktas. Man šķiet, ka viņi ne visi pēc Tevis ilgojas. Bekmans gan interesējas ļoti un pat solījās Tev rakstīt, bet nozuda no redzes aploka, pat adreses nepaņēmis.

Man šķiet, ka gaišiem cilvēkiem ir daudz naidnieku. Bet lai nu; tikai cilvēkiem bez nozīmes nav naidnieku, nedz draugu.

Mammīts gaida Tevi un liek Tevi sveicināt. Es arī un vēl dažs labs Tevi varbūt gaida. Brauc mājās, tad redzēsi, kā stāv Tavas lietas te, dzimtenē.

Raksti.

Mīļi skūpstot, Tava māsa.

(Kādas agrāk — 26. 4. 21. — uz Harbinu rakstītas vēstunoslēgums, red.):

Mīļo brālīt, man, protams, gribētos Tevi redzēt, gribētos, lai Tu būtu te. Bet es vairs neesmu tik egoistiska kā agrāk un nelūdzu, lai Tu brauc šurp, jo es nezīnu, vai tas priekš Tevis būtu labāk.

Latvijā ir diezgan grūti dzīvot. Mamma Tevis gaida. Visi mēs gaidām. Bet prāts man saka, ka varbūt Tev vēl labāk pagaidām palikt turpat. Kaut gan es Tavu turienes dzīvi un apstākļus nezīnu.

Darī, kā Tev instinkts saka. Par mums nebēdājies. Ir taču

laikes, ka mēs reiz paši ar savu dzīvi galā tiekam. Mūžīgi zem spārniem es esmu bijusi. Vienmēr, kas gādā, rūpējas.

Tagad, kad braucu šurp, neviens man nepalīdzēja. Raudāju un pakoju, viegli nebij, bet galā tiku. Tas man par labu.

Raksti, mans mīlais draugs, vai esi manu vēstuli saņēmis. Raksti par savu tagadējo dzīvi.

Bekmans no Tava pulka ir Rīgā. Ar Imantiešiem atbrauca. Skūpstu mīļi jo mīļi!

Tava māsa.

Cēsīs, Gaujas ielā Nr. 7/9, dz. 2.

Kā Tevi gaidīja Latvijā vācu okupācijas un boļševiku laikā! Arī pēc tam vēl. Glābšanu cerēja no Tevis.

Francijā

Atceļā no Tālajiem austrumiem uz dzimteni 1921. gada rudenī man apmēram divi mēneši iznāca uzskavēties Francijā, zemē, par kuŗu daudz biju lasījis un sapņojis. Uzskavēšanās bija sakarā ar zādzību, kas bija notikusi uz kuŗa un kuŗas rezultātā es biju pazaudējis koferi ar dažādiem dokumentiem, lielā Sibīrijas kaŗagājiena atmiņu kopoŗumu un arī naudu. Pēdējās atdabūšanu kāŗtoju ar kuŗa kapteiņa norādītās japāņu bankas nodaļas palīdzību Lionā.

Par laimi Eduarda Silgalvja parakstītā Tālo austrumu Latvijas nacionālās padomes izdotā pagaidu pase līdz ar citiem dokumentiem nebija gājusi zudumā. Ar to kabatā es kopā ar ceļa biedru prof. Ozoliņu, lepnā priekā pukstošu sirdi, pārkāpu jaunās Latvijas valsts sūtniecības sliksni.

Par Latvijas valsts proklamēšanu, brīvības cīņām un par stāvokli dzimtenē uzzināju tikai no Edv. Silgalvja 1920. gadā Harbinā. Ar viņa starpniecību noziedoju arī savu ārtavu Latvijas valsts zelta fondam, bet šīs jaunās valsts oficiālo iestādi nu apmeklēju pirmo reizi un turklāt pašā Eiropas sirdī — Parīzē.

Biju ļoti priecīgs Latvijas sūtņa personā sastapt man kopš pirmā pasaules kaŗa pazīstamās Grosvaldu ģimenes locekli Dr. O. Grosvaldu, kuŗa jaunākais brālis gleznotājs I. Grosvalds dienēja latviešu strēlniekos un kuŗa vecāki aktīvi piedalījās strēlnieku vienību aprūpē.

Ar sūtņa kunga laipno atbalstu viegli nokārtojās visas formālītātes sakarā ar mūsu uzturēšanos Francijā. Pēc pāris dienām personas apliecība — »Carte d'identité« — mums bija rokā. Sūtniecības darbinieku M. Nukšas un J. Feldmaņa kungu ieteikumā apmetāmiešiem lētajā Latīņu kvartālā, kur parasti mitinoties studenti, Žannas d'Arkas viesnīcā. Tikai pateicoties studiju brīvībai varējām dabūt istabiņu minētā viesnīcā.

Sūtniecībā uzzināju, ka turpat Latīņu kvartālā Panteona viesnīcā jau kopš kāda laika uzturoties dzejnieks Edvarts Virza, ar kuŗu biju tuvu pazistams kopš strēlnieku dienām. Devos viņu meklēt. Virza tanī laikā bija nodevies franču lirikas studijām. Mazajā viesnīcā istabiņā viņu atradu pie grāmatām apkrauta galda.

Bijām ļoti priecīgi turpat pēc piecu gadu neredzēšanās atkal satikties. Pēc sirsniņas sasveicināšanās un īsas savstarpējas informācijas par to, kā kuŗam no mums bija gājis, Virza sāka stāstīt par savu pašreizējo darbu un, lielā sajūsmā par franču liriku, tūlīt arī nolasīja kādu franču dzejoli oriģinālā un arī latviešu valodā. »Vai nav skaisti, ko? Paklausāties tikai šo brīnišķīgo domu un skaisto valodu!« Un Virza atkārtoti nolasīja atsevišķas dzejoļa vārsmas, kas dzejnieka lasījumā skanēja patiešām jauki abās valodās. To viņam vaļsirdīgi arī pateicu, bet Virza caur sava pensnē stikliem it kā centās saskatīt, vai izteiktā sajūsma nav tikai pieklājības un laipnības izpaušme vien.

Virza pirmajā laikā labprāt uzņēmās būt mans čičerone Parīzes apskatē. Lai gan viņš jau bija daudz paspējis apskatīt, tomēr izteicās, ka kopā ar mani vēlētos vēlreiz apmeklēt mūzejus un dažas citas ievērojamākās vietas.

Bez savas zaudējumu lietas kārtošanas, kādā nolūkā man pāris reizes nācās mērot ceļu uz Lionu, es nodevos arī franču valodas studijām Berlita valodu skolā (École Berlitz) Operas laukumā. Tomēr katru dienu dažas stundas veltīju arī ekskursijām.

Gan kopā ar Virzu, gan ar prof. Ozoliņu apmeklējām visas ievērojamākās vietas, ko parasti tūristiem rāda Parīzē — Fonteneblo, Versaiju, mūzejus, dārzus, Panteonu, Dievmātes katedrāli, Napoleona mauzoleju uc. Kopā ar Virzu noraudzījāmiešiem uz skaisto pilsētu arī no Eifeļa torņa augšas, kur jokodams ieminējos ka, it kā Neronam degošo Romu, dzejniekam no še-

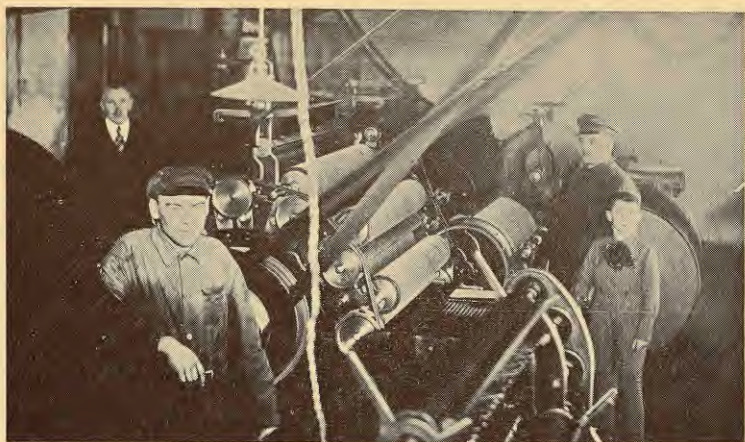
Ģenerāļa māsa Emma Dannenberga, brāļa dēls Indulis, brālis Ernests, brāļa sieva un meita Maija

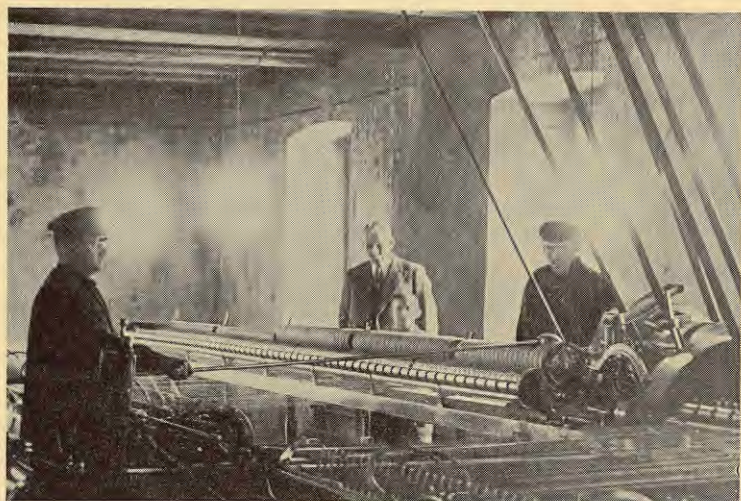
Ģenerāļa māmiņa, viņa brālis, māsa un brāļa ģimene pie dzīvojamās mājas Bilstiņu dzirnavās

Ar viesiem un savējiem pie dzirnavu slūžām, kad vēl nebija uzcelts tilts

Vilnas kāstuve Bilstiņu dzirnavās; dibenplānā pārzinis — ģenerāļa brālis

Vilnas vērptuve Bilstiņos; iekārtota ģenerālim atkal kara dienestā esot

jienes vajadzētu ietvert vārsnās arī saules spožajās liesmās kvēlojošo Parīzi. Uz to Virza smaidīdams atbildēja, ka Nerons redzējis Romu liesmās tikai vienreiz, viņš turpretī saulē liesmojošo Parīzi pēdējā laikā redzot ik dienas. Ikdienišķais nevarot izsaukt tādas izjūtas un iedvesmi kā vienreizējais, neikdienišķais.

Mūsu ekskursijās likās savādi, ka starp visu ievērojamāko vietu apmeklētājiem maz likās būt pašu franču. Redzēju ķīniešus, japāņus, indiešus, spāņus, itāļus, arī nēģerus, bet frančus tikai retumis. Mani Parīzē pārsteidza arī tas, ka vidējā un jaunā paaudze pārāk atklāti citu klātienē ar apkampieniem un skūpstiem izrādīja savas mīlas vai kaislības jūtas. Tas bija novērojams kā dārzos uz soliem, tā vilcienos un tramvajos, arī vienkārši uz ielas gan dienā, gan vēlās vakara stundās. Gandrīz ik vakarus no viesnīcas pie viena otra laternas staba novēroju apkampušos pārišus, kuņģi no gaļām ejošās publikas nebūt ne likās traucēties.

Kad par to izteicu savu izbrīnu kādai Berlīta skolas profesorei, tā man atbildēja apmēram šādiem vārdiem: »Mēs, franči, zinām, ka dzīve ir īsa, un cenšamies no tās ņemt visu, ko tā zemes virsū var sniegt, ik mirkli.« Atbildēju, ka par šiem prieka mirkliem ir arī dārgi jāsamaksā, ja tos izmanto pārāk nesātīgi; es nekur neesmu novērojis tik daudz vecīgu bālu jaunekļu kā šeit, Parīzē, ko izskaidroju ar pārāk nesavaldīgu atdošanos dzīves baudām. Šī tema, kā arī mans konstatējums, ka Eiropā, resp. Francijā, salīdzinot ar Tālajiem austrumiem, redzams pārāk maz bērnu, ievilka mūs gaļākās pārrunās, kas man noderēja arī valodas praksei.

No paražām Francijā man uzkrīta arī obligātās dzeņamnaudas, kas bija jāpasniedz ne tikai viesmīļiem restorānos, kafējnīcās, alus krodzīņos, bet arī citās vietās dažādos gadījumos un pat taksametru šoferiem. Nepasniegšanas gadījumā dažreiz diezgan uzstājīgi to atgādināja. Tādu notikumu piedzīvoju arī vēl 1937. gadā Parīzes vispasaules izstādes laikā.

Uzaicināju toreiz Latvijas stenda divas tautietes, no kuņģam viena bija Meirovica jaunkundze, apbraukt plašo izstādi speciāli tādām nolūkam paredzētā miniatūrā automobilitē. Kad apskate bija beigusies, jautāju šoferim, cik viņam pienākas. Pieprasītos 85 frankus samaksāju un taisījāmiešiem iet projām, bet tad izdzirdu diezgan asu izsaucienu: »Mais pour boire?« (bet dzeņamnauda?). Atbildēju, ka esmu viņam samaksājis, cik viņš

prasīja. Jā, tā esot tikai braukšanas maksa, bet pienākoties arī dzeļamnauda. Neko darīt, pasniedzu vēl šoferim atsevišķi desmit frankus, lai tikai tiktu no viņa vaļā.

Mūsu sūtniecības darbinieki man apstiprināja, ka tāda nu tā paraža Francijā esot, ka dzeļamnaudas jādodot, un dažreiz arī tad, kad liktos, ka nekādu pakalpojumu dzeļamnaudas tīkotājs nav izdarījis. Bijis gadījums, kad kādas lielvalsts sūtnis ieradies operā ar pāris minūšu nokavēšanos un, redzot priekškaru jau paceļamies, klusām devies uz savas sūtniecības ložu, uz kurienu ceļu pats ļoti labi zinājis. Bet kāda vietu ierādītāja jaunkundzīte tomēr steigusies sūtnim pa priekšu, un kad tas taisījies ieņemt vietu, diezgan uzstājīgi pieprasījusi dzeļamnaudu. Tas ar rokas mājienu rādījis, lai netraucē izrādes norisi, jo sākumā nav aptvēris, ka dzeļamnauda jādod un par ko tā jādod. Kad jaunkundze savu prasību atkārtojusi, sūtnis arī pasteidzies dažus frankus viņai iedot.

Par dažādiem Parīzes naktslokāliem ar sevišķi pikantu programmu un apašu krodziņiem biju gan dzirdējis, bet apmeklējis tādus netiku. Kādreiz kopā ar Nukšas un Feldmaņa kungiem aizbraucām uz kādu no labākiem restorāniem pavakariņot un pēc tam uz kādu citu lokālu iebaudīt glāzi laba vīna un paklausīties mūziku. Jutāmies visi drusku iesiluši un, dodoties ar taksamtru uz mājām, likām Parīzes ielās atskanēt skaistajām latviešu dziesmām par izbrīnu gažām plūstošai publikai. Dziesmas — tās, lūk, nekad un nekur neiznāca Parīzē dzirdēt, izņemot dievkalpojumus baznīcā.

Neievērojot šo savdabīgumu, Francija man tomēr kļuva tuvāka par visām citām zemēm un valstīm, kuŗas man līdz tam bija izdevība apmeklēt, galvenokārt Āzijas kontinentā. Laikam gan tas lielā mērā pateicoties Viktora Igo un Aleksandra Dimā darbiem, ar kuŗu lasīšanu, Parīzē uzturēdamies, aizrāvos, un kuŗu ietekmē tad arī visas ievērojamās vietas un lietas apskatīju. Dzīvojot līdzī šo autoru darbu varoņiem, staigājot pa viņu pēdām, kā viņi paši, tā arī vide, kuŗā autors bija licis viņiem dzīvot un darboties, kļuva sevišķi tuvi, kaut ar sirdi un prātu jau biju dzimtenē.

Beidzot pienāca diena, kad savas lietas iespējamību robežās biju nokārtojis; biju nobeidzis arī nelielu rakstu darbu »Latviešu strēlnieku ērkšķainā gaita«, un nu varēju doties tālāk uz dzimteni, uz Latviju. Pie atvadišanās sūtniecībā mani lūdza

veikt arī gadījuma diplomātiskā kurjēra pienākumus un aizvest uz Rīgu diplomātisko pastu, ko labprāt uzņēmos.

Savādas jūtas pildīja manu sirdi, tuvojoties Lietuvas-Latvijas robežai. Tikai četri gadi bija pagājuši kopš lielajām Ziemsvētku kaujām, kuŗus biju prom no dzimtenes, bet tik lielas pārmaiņas bija notikušas mūsu tautas likteņgaitās! Latvju tautas sapnis — redzēt savu dzimteni reiz brīvu un ziedošu paceļamies no varoņu upuriem un asiņim svētītiem cīņu laukiem — nebija bijis velts. Latvju tautas suverēnitātes simbols — Latvijas valsts sarkanbaltsarkanais karogs — brīvi plandīja ne tikai Francijas, bet arī citu valstu galvaspilsētu centros. Latvju tauta varēja būt lepna un pateicīga Visuvarenajam par saviem sasniegumiem.

Raugoties Eiropas kartē, kuŗā jauno valstu robežas aptuveni biju iezīmējis, kaut kur sirds dziļumos pazibēja bažas par jaunā stāvokļa stabilitāti. Izdevīgā ģeografiskā situācija Vakareiropas un Austrumeiropas pievārtē ar ērtām ostām pie Baltijas jūras ir bijis iemesls tam, ka jau kopš seniem laikiem pēc Baltijas telpas sniegušās daudzu iekārotāju rokas. Nebija šaubu, ka šī tieksme piemīt arī seno iekārotāju pēctečiem un mantiniekiem, un ka jaunajām valstīm ar to būs jārēķinās. Tāpat arī Vācijas un Padomijas konflikta gadījumā jaunajām valstīm neizbēgami būs jāklūst par cīņu laukiem ar visām draudošām sekām.

Manas pārdomas pārtrauca divu šautenēm bruņotu vīru ierašanās vagonā. Civīlā, pelēkos vadmalas svārkos, tikai ar jostu ap viduci, tie atstāja pilnīgi partizānu iespaidu un pirmā mirklī izsauca tādu kā nedrošības sajūtu. Tikai Latvijas saulīte, kaut arī pie privātām cepurēm, tūliņ arī nomierināja un radīja uzticību bruņoto vīru oficiālai misijai. Vilciens ieripoja Latvijas teritorijā.

Kad ienācēji latviešu valodā laipni pieprasīja uzrādīt dokumentus, tad zināju, ka tie ir Latvijas valsts robežkontroles ierēdņi, kuŗi vēl nav paguvuši iegādāties attiecīgās uniformas, vai arī tādas vēl nav noteiktas.

MANA PIRMĀ DIENA LATVIJĀ

Iepazīšanās ar ārlietu ministru Z. Meierovicu

Saruna ar viņu un ģenerāli Peniķi

SAKARĀ ar gadījušos diplomātiskā kurjēra lomu, tūliņ pēc ierašanās Rīgā iznāca iepazīties ar ārlietu ministru Zigfrīdu Meierovicu.

Gados jaunais ministrs, spraigas enerģijas un apgarotības pilns, ar savu laipnību un šarmu atstāja uz mani patīkamu iespaidu un iedvesa uzticību, kas mūs noveda pie plašākām pārrunām. Pēc tam, kad Meierovica interesi biju apmierinājis, pastāstot vispārējos vilcienos par pretkomūnistiskās cīņas norisi Sibīrijā un tās neveiksmju cēloņiem, par savu gaŗo ceļu un iemesliem, kas mani bija aizturējuši Francijā, viņš negaidot pieskāŗās Baltijas valstu politikas jautājumam.

Aizrādījis, ka savā gaŗā ceļojumā un arī ilgāku laiku uzturoties Francijā, es, droši vien, esot lasījis ārzemju laikrakstos un arī runājis ar dažādiem ļaudīm par pēckaŗa politiskām problēmām, Meirovics jautāja, kādu iespaidu no visa tā es esot guvis attieksmē uz jaunajām Baltijas valstīm un ko domājot par viņu politisko stāvokli.

Atbildēju, ka pēc manām domām jauno valstu stāvokli varētu uzskatīt par stabilu tikai tad, ja no tām un no tuvākām kaimiņvalstīm izveidotos Viduseiropas savienotās valstis ar kopēju aizsardzības plānu. Katra atsevišķi mazās valstis nebūs spējīgas atvairīt lielo kaimiņu tieksmes tās vienpakaļotrai aprīt vai tām uzkundzēties, tiklīdz radīsies tam izdevīgi apstākļi.

Uz to Meierovics iejautājās, kādas tad valstis es iedomājosies šo valstu savienībā vai apvienībā.

Atbildēju, ka pēc manām domām savienība būtu jāizveido tām pašām valstīm, kuŗas jau ministra kungam ir bijusi izdevība pirms viena gada nosēdināt pie kopēja galda Bulduru konferencē (3/8.—4/9. 1920). Savienības kodola centru vajadzētu veidot 3 Baltijas valstīm šaurākā nozīmē — Latvijai,

Igaunijai un Lietuvai — ar Somiju ziemeļos un Poliju dienvidos. Ar otrā līnijā Zviedriju un Vāciju minētai piecu valstu savienībai būtu jāizveido vislabākās attieksmes un jānodrošina viņu atbalsts Padomijas agresijas gadījumā. To sniegt būtu arī minēto valstu pašu interesēs. Teicu, ka draudus pagaidām es redzu vienīgi no austrumiem, no Padomijas, kuŗa tikai zaudēto cīņu rezultātā bijusi spiesta piekāpties un atzīt jauno valstu neatkarību.

Uz Meierovica piezīmi, ka es savā savienoto valstu uzskaitījumā esot piemirsis Rumaniju, atbildēju, ka Rumanija nepieder pie Baltijas, bet pie Melnās jūras valstīm, kuŗām savas drošības labā būtu jāizveido Balkanu valstu savienība dienvidos, līdzīgi Baltijas valstu savienībai ziemeļos. Briesmu brīdī abas savienības varētu sadarboties. Atsevišķi Rumanijas iekļaušana Vidusēiropas resp. Baltijas valstu savienībā radītu starp austrumiem un rietumiem gaŗu, šaurai lentei līdzīgu valstu grupējumu, kuŗām dienvidos varbūt trūktu noteikta atbalsta aizmugurē. Teicu, ka vēl grūti ir paredzēt, kā izveidosies uz Austroungārijas drupām radušos jauno un agrāko Balkanu valstu savstarpējās attieksmes.

Atkārtoti uzsvēru, ka lai nu kā veidotos attieksmes ar pārējiem kaimiņiem, bet trim Baltijas valstīm — Latvijai, Igaunijai un Lietuvai par katru cenu jāiet kopējs ceļš un jāizveido arī aizsardzības plāns.

Saprotams, ka es nekā jauna Meierovicam nepateicu. Viņš pats ar asu tālredzīgu skatienu stāvokli ļoti labi pārredzēja un bija jau darījis visu iespējamo, lai Bulduros parakstītais 5 valstu politiskās savienības līgums kļūtu īstenība. Diemžēl, Viļņas konflikta dēļ līgums palika tikai uz papīra, tas apstiprināts netika.

★

Braukdams uz dzimteni, par militāro dienestu pavisam vairs nedomāju. Pārāk daudz biju pieredzējis un pārdzīvojis divdesmit piecos kaŗa dienestā pavadītos gados. Biju piedalījies trijos kaŗos, piedzīvojis divas revolūcijas, redzējis sabrūkam armijas un valsts dzīvi, vērojis jaunās varas aso izrēķināšanos ar gluži nevainīgiem cilvēkiem, netaupot ne sirmgalvjus, ne bērņus.

Tas viss mani bija dziļi ietekmējis, un man likās, ka nekad vairs nevarēšu skatīt dzīvi gaišākām acīm. Sapņoju par mazu

dzīvoklīti ar dārziņu uz laukiem vai pilsētas nomalē, kur klusībā pavadīt atlikušos dzīves gadus.

Nākdams no Ārlietu ministrijas, nākošo vizīti nodevu bijušam cīņu biedram ģenerālim Peniķim, Latvijas armijas inspektoram. Ģenerālis manu apmeklējumu laikam saistīja ar manu tīkošanu pēc kādas vietas karadienestā. Tāpēc viņš, kaut arī laipni, tomēr diezgan oficiāli mani pieņēma un tūlīt arī lūdza iesniegt ziņojumu par manu ceļojumu un galvenokārt par iemesliem, kas mani tik ilgi aizkavējuši Francijā. Jo, lūk, saņemtas ziņas, ka es tur juties kā savs cilvēks krievu monarchistu aprindās vai vismaz ar krievu monarchistiem esot sagājies.

Drusku aizvainots kā par cīņu biedra oficiālo toni, kas gan viņa stāvoklī bija zināmā mērā attaisnojams, tā par nepamatotiem pārmetumiem, es tomēr smiedamies atbildēju, ka neredzu nekāda iemesla sniegt kādus ziņojumus militārām iestādēm, jo esmu privāta persona. Drīzāk kādus paskaidrojumus no manis varētu prasīt Iekšlietu ministrija, no kuŗas man jādabū Latvijas pase. Personīgi viņam kā cīņu biedram varu pateikt, ka Francijā uzturējos sakarā ar notikušo zādzību uz kuģa, bet Parīzē sagājos tikai ar saviem tautiešiem. Vai starp viņiem ir bijuši arī kādi monarchisti, tas man nav zināms.

Ar to nu biju ģenerālim pateicis, ka nekādu pretenziju uz amatiem militārā dienestā man nav, un mūsu saruna pieņēma vaļsirdīgāku, neoficiālu toni. Starp citu, Peniķis ieminējās par grūtībām pie dažādu virsnieku grupu vecākuma noteikšanas, ierindojoit visus kopējā sarakstā un līdz ar to arī pie nozīmēšanas amatos. Jaunās armijas virsnieku korpuss sastādoties no a) atbrīvošanas kara dalībniekiem, b) latviešu strēlniekiem, kuŗi neesot atbrīvošanas kara dalībnieki, un c) bijušās Krievijas armijas virsniekiem, kuŗi neesot piedalījušies ne strēlnieku cīņās, ne atbrīvošanas karā. Jāievērojot kā nopelni, tā dienesta pakāpes un arī vecākums dienesta pakāpēs. Pavisam neesot viegli šo sāpīgo jautājumu atrisināt tā, lai visi būtu apmierināti. Pat atbrīvošanas kara dalībniekos jūtami it kā divi nogrupējumi, katrs ar zināmām prioritātes pretenzijām.

Pēc šīs vaļsirdīgās mana cīņu biedra izrunāšanās kļuva saprotama viņa oficiāli vēsā izturēšanās, man ierodoties. Sapratu, ka arī mani viņam nebūtu viegli ierindot vispārējā virsnieku sarakstā. Nepretendējot ne uz kādu amatu karadienestā, es viņu no šī nepatīkamā uzdevuma biju atbrīvojis, un mēs atvadījāmies kā sirsnīgi draugi.

SAVS KAKTIŅŠ, SAVS STŪRITIS

Snaudošā skaistule Pērse

APCIEMOJOT radus un draugus, sarunās ar viņiem biju iemīnējies par nodomu palikt privātā dzīvē un pāriet uz laukiem vai arī apmesties kur pilsētas nomalē un kopt savu dārziņu, saņēmu padomu griezties ar lūgumu pie Zemes ierīcības komitejas. Daudziem bijušiem cīnītājiem esot piešķirtas vai nu jaunsaimniecības, vai apbūves gabali, bet dažiem pat dzirnavas.

Ziņa par dzirnavu piešķiršanas gadījumiem mani dziļi ieinteresēja, jo visādas mašīnas bija viena no manām kaislībām jau kopš mazām dienām. Jau zēns būdams, diezgan veiksmīgi konstruēju gan ūdens, gan vēja sudmalas. Un kādas gan mašīnas nevarētu uzstādīt dzirnavās. Lai tik rīcībā dzinējspēks! Tāpēc pēc dažām dienām devos uz Rīgas apriņķa Zemes ierīcības komiteju aprunāties.

Tur man pateica, ka komitejas rīcībā nevienu dzirnavu neesot, arī citi objekti, kā jaunsaimniecības un apbūves gabali, gandrīz visi jau piešķirti. Bet tad viens no ierēdņiem ieminējās, ka esot gan vienas nodegušas un pilnīgi nopostītas bijušās dzirnavas pie Kokneses. Tās esot Bilstiņu dzirnavu atliekas pie Pērses upes, ļoti skaistā vietā. Uz tām neviena reflektanta neesot. Ja vēloties, tās varot pieprasīt, bet tad lai pieprasījumu iesniedzot tūlī.

Uz manu iebildumu, ka gribētu ar pieprasāmo objektu iepazīties uz vietas, man atbildēja, ka atteikties jau varēšot vienmēr. Tad pieprasījuma anketu turpat izpildīju un iesniedzu.

Pēc kādas nedēļas abi ar brāli devāmies uz Koknesi, kuŗai tikai pa dzelzeļu kādreiz biju garām braucis. Atcerējos, ka pirms gadiem divdesmit astoņiem kā Jaunjelgavas apriņķa skolas audzēknis kopā ar vēl otru jaunekli centāmies laiviņā pa Daugavu nokļūt līdz Kokneses pilsdrupām, bet uznākušā negaisa dēļ tas mums neizdevās. Tagad nu Koknesi un Pērses krastus skatīju pirmo reizi.

Tomēr abi ar brāli jutāmies vīlušies, jo nekā pievilcīga ne pašā Koknesē, nedz Pērses krastos un ielejā tobrīd nesaskatījām. Visur bija redzami kaŗa postījumi. Kā stacijas rajonā, tā arī tālāk pa labi mācītājmuižas virzienā ēku vietā rēgojās apkvēpuši mūri vai to drupas, dažkārt ar dūmeņu atliekām vidū. Tādi paši izdeguši mūri rēgojās arī Kokneses muižas dzīvojamās mājas jeb jaunās pils vietā.

Sākot no tās līdz Pērses gravai un tālāk gar gravas kreiso krastu līdz Bilstiņu dzirnavu vietai pa dziļu sniegu ar grūtībām kūlāmies uz priekšu. Pa kreisi šķautnainās aizas dibenā tikai šaura brīvo ūdeņu lente, liku loču vīdamās, norādīja uz gultni, kur Pērse atdusas.

Vietā, kur gravas krasti, kļūdami lēzenāki, no straumes atkāpās, upes labajā pusē bija redzami vietām iebrukuši mūri un to tuvumā neliela bojāta ēka. Attālāk upes ielokā stāvēja glīta, bet arī bojāta neliela mūra māja bez logiem un cauru, ļoti stāvu jumtu. Arī pār bijušo dzirnavu ēkām Pērses ielejas otrā pusē bija redzamas dažu nodegušu māju atliekas. Tuvumā nevienas dzīvas dvēseles — pilnīgs postaŗas iespaids.

Neredzējam arī nekādu ārējo pazīmju, kas liecinātu, ka tie kādreiz bijušas dzirnavas. Šaurais, sniega aizputinātais dzirnavu kanālis nebija saskatāms; nekur nemanījām arī dambja un slūŗu atliekas. Tikai lielās nodegušās ēkas apskate pārliccināja, ka tie tiešām bijušas dzirnavas.

Bija skaidrs, ka atjaunošana jāsāk gandrīz no pamatiem. Izmantot varēja tikai mūŗus, tos daļēji atjaunojot, bet kādā stāvoklī atrodas kanālis un dambis, ja tāds vispār vēl eksistēja, to varētu noskaidrot tikai pēc upes un kanāļa atbrīvošanās no ledus. Tāpēc nolēmām, ka pirms kāda lēmuma pieņemšanas, ko ar šīm dzirnavu atliekām darīt, tās apskatīsim vēl pavasarī. Bija jāpadomā arī, kur apmesties, kamēr atjaunos dzirnavu ēku, kuŗā, kā bija redzams, vienā galā bijis arī meldeŗa dzīvoklis. Varbūt varētu izmantot mājiņu ar stāvo jumtu, tāpēc bija jānoskaidro, kam tā pieder, un vai tā būtu nomājama vai pērkama.

Nolēmuši informāciju par bijušām dzirnavām iegūt no tuvākās apkārtnes iedzīvotājiem, atceļu uz staciju izvēlējamies caur Bilstiņu muiŗu. Tur mums kāds vecāks vīrs vispirms pateica, ka jau vairāki dzirnavu tīkotāji pirms mums tur esot bijuši, bet laikam jau tās neviens vēl neesot dabūjis vai arī neesot

vēlējies dabūt. Daudz izmaksāšot atjaunošana, un vieta dzirnavām esot ļoti neizdevīga. Arī konkurence esot pārāk liela, jo tikai kādus pusotra kilometrus augšup uz Pērses esot Atradzes dzirnavas, un vēl kādi septiņi astoņi kilometri augšup aiz dzelzceļa stacijas — tā saucamās Pērses dzirnavas. Satiksme ar abām dzirnavām esot daudz labāka nekā ar Bilstiņu dzirnavām, kas diezgan grūti pat vasarā sasniedzamas. Rudenī un pavasarī pār Pērsi netiekot pāri, un arī pār Daugavu plosts kādu laiku neejot. Un Bilstiņu dzirnavas varot strādāt tikai tad, kad strādājot abējās kalnup esošās dzirnavas. To ūdens krājumi esot paprāvi, kamēr Bilstiņu dzirnavām gandrīz nemaz tādu neesot, jo upes kritums lejas daļā pārāk straujš, nekādu dīķi nevarot izveidot. Agrākais dambis bijis arī pārāk niecīgs, lai kaut ko varētu uzkrāt. Vecais melderis strādājis ar primitīvu iekārtu. Palīgus — zellus neturējis, cik samalis viens pats, tik tā veikuma bijis. Kad nebijis ūdens vai arī darba, tad gājis medībās vai makšķerēt. Ar draugiem — malējiem spēlējis kārtis un tā cauri sities.

Varēja redzēt, ka vecais vīrs bija labs apstākļu pazinējs un ne vienreiz vien bijis klāt arī pie dzirnavu pieprasītāju pārrunām. Var būt, ka viņa informācija bija tā, kas visus pretendētus atbaidījusi no dzirnavu pieņemšanas. Vecais vīrs vēl pastāstīja, ka mājiņa ar stāvo juntu piederot profesoram Glaseņam, kuŗš to pats tur uzbūvējis un pa vasaru abi ar kundzi tur dzīvojuši. Kā dzirdot, tad mājiņa esot pārdodama.

Vecā vīra spriedumi par dzirnavu atrašanās vietas trūkumiem mums ar brāli likās dziļi pamatoti, un arī mēs nācām pie atzinuma, ka tās atjaunot neatmaksātos. Bet kā kluss stūrītis ar nelielu dārzu, par kādu biju domājis pirms tīkošanas pēc dzirnavām, šī Pērses ieleja varētu noderēt. Tāpēc nolēmu pagaidām pieprasījumu neatsaukt, bet apskatīt šo īpašumu pavasarī.

Burvības vara

Kad 1922. gada pavasarī saulainā dienā otrreiz nokļuvu pie Pērses, tad tā ar savu ūdens kritumu, klinšaino krastu diženumu un lapotnes krāsu bagātību mani dziļi sajūsmināja. Atceroties pirmajā apmeklējumā redzēto Pērsi, tā man tagad šķita kā no ilgstoša miega atmodusies princese, kuŗa, priecīga satraukuma pilna, dižojas visā savā krāšņumā.

Sevišķi jauka izskatījās pavasaļa saules apmirdzētā dzirnavu ieleja ar it kā sudraba dzirkstīm piebārstīto Pērses ūdens straumi. Ūdens burbuļošana pa dolomita terasveidīgo, šķautnaino gultni, un putnu dziesmas piekrastes kokos sniedza savādu maigu koncertu, kas tomēr nebūt netraucēja ielejā valdošo svinīgo mieru.

Gar ielejas vienu malu vijās Pērse, otru noslēdza klintī izcirsts dzirnavu kanālis, bet pa ielejas vidu tecēja neliels strautiņš, kas profesora Glāsenapa māju ar dārzu atdalīja no dzirnavu saimniecības.

Jā, kopš pirmā dzirnavu ielejas apmeklējuma bija notikusi tās burvīga pārvēršanās, un es jutu, ka arī es pats esmu šīs burvības varā. Pēkšņi radās karsta vēlēšanās, lai jaukais »Parādīzes« stūrītis patiešām kļūtu mans īpašums. Atcerējos gan visas dzirnavu situācijas negatīvās īpašības, kuŗas mums ar brāli tik spilgti tika attēlotas, bet tomēr radās cieša apņemšanās dzirnavas atjaunot un darīt visu iespējamo, lai tās būtu arī konkurences spējīgas. Kas gan varēja paredzēt, ka šādas apņemšanās realizēšana prasīs tik daudz pūliņu un tik daudz līdzekļu, kādi tika upurēti skaistajam stūrītim.

Neievērojot karsto vēlēšanos, lai dzirnavas tiktu piešķirtas man, šī jautājuma izlemšanu tomēr vēl atstāju likteņa varā. Kad Zemes ierīcības komiteja pēc kāda laika uzaicināja mani ierasties tās sēdē aizstāvēt savas intereses, es apzināti tur neierados. Tā kā vēl arvien citu pretendentu uz Bilstiņu dzirnavām nebija bijis, tās piešķīra man. Un 1922. gada 11. augustā tās man tika arī faktiski nodotas īpašumā.

Tūliņ aicināju palīgā brāli, un sākās drudžaini dzirnavu atjaunošanas darbi, kas lielās steigas dēļ nebija viegli un nebija arī lēti. Vispirms nolēmu atjaunot dzirnavu ēku un ierīkot dzinējspēku, bet līdztekus izgatavot visu nepieciešamo iekārtu pāris maļamiem gaņģiem.

Parasti kokmateriālu ved no meža ziemā pa ragavu ceļu, mums to veda septembrī un zāgēja, rudenī to arī iebūvēja. Lai kādreiz bijušā koka dzinējrata vietā kanālī uzstādītu turbīnu, kritums bija par pāris pēdām jāpalielina. Tas prasīja vairāku kubikmetru dolomita izspridzināšanu un izlaušanu. Dzelzs betona turbīnas šachta tika lieta lielā salā Ziemsvētku nedēļā, un daudz pūļu prasīja turbīnas telpas daļēja apsildīšana. Salām paši, sala būvamatnieki un mūrnieki, nebija viegli arī iekšējās dzirnavu iekārtas speciālistam, līdz ēka bija pilnīgā kārtībā.

Kad marta sākumā vairums darbu pašās dzirnavās bija paveikts un varētu mēģināt tās laist darbā, izrādījās, ka kanālis visā tā garumā piesalis ar ledu līdz pat dibenam. Lai ūdens varētu piekļūt pie dzirnavām, ledus no kanāļa bija jādabū laukā. To izspridzināt un izlauzt bija daudz grūtāk nekā dolomita slāni kanāļa lejas galā, palielinot kritumu.

Līdz marta vidum trīs ceturtdaļas kanāļa jau bija iztīrītas, bet ūdens vēl vienmēr nebija, kaut gan tālāk ledus jau bija trauslāks un daļēji sajaukts ar slapju sniegu. Bet tad naktī uz 23. martu, izsūcies gan pa ledus apakšu, gan pa virsu sniegam cauri, ūdens bija piepildījis visu iztīrīto kanāļa daļu. To pamaniju pulkstens divos pēc pusnakts, kad, nemiera dzīts, apstaigāju dzirnavas, kur, gaidot to palaišanu darbā, bija savesti jau daži vezumi labības. Ar sevišķu prieku iedarbināju dzirnavas un, neviena netraucējis, personīgi samalu pirmo maisu labības. Pēc dažām dienām ledus bija izlauzts arī pārējā kanāļa daļā, un dzirnavas pamazām sāka strādāt rēgulāri.

Lai, par spīti ļoti sliktai satiksmei, dzirnavas būtu konkurences spējīgas, tanis bez maļamiem gaņģiem bija jāuzstāda ne vien grūbu gaņģis, kādi bija kaimiņu dzirnavās, bet arī valču bīdelēšanas mašīnas, kādu kaimiņiem nebija.

Grūbu gaņģa pasūtīšana un uzstādīšana nekādu grūtību neradīja. Citādi tas bija ar valču bīdelēšanas mašīnām. Vācu markas kursa ārkārtīgās svārstības nedeva iespēju tās iegādāt Vācijā. Čeks uz banku Vācijā, vairākkārt to pārrakstot, no dažiem tūkstošiem marku pāris nedēļās pieauga līdz vienam miljonam marku un beidzot palika neizmantots.

Galū galā caur Waldisphul firmu iegādājos lietotas valču bīdelēšanas mašīnas Baļļu dzirnavās, Burtnieku rajonā aiz Valmieras. Abi ar brāli ar vairākiem zirgiem aizbraucām mašīnām pakaļ. Vairāk nekā pusotra simta kilometru garais ceļš no Burtniekiem līdz Koknesei ar vietām diezgan stāvām nogāzēm bija ārkārtīgi grūts. Tā kā valču speciālista mums līdzī nebija un tāds negadījās arī uz vietas Baļļos, tad vairāk tonnu smagais valču krēsls palika neizjaukts. Ievietots ratos stāvus, tas sliktākos ceša posmos ik brīdī draudēja tos apgāzt, bet stāvākās nobrauktuvēs trauca ratus zirgam virsū. Tikai pateicoties Laiņas māmuļas labvēlībai, bez kādas katastrofas sestā dienā ar visām mašīnām atgriezāmies Bilstiņos. Pēc pāris mēnešiem dzirnavas jau bija pilnīgi atremontētas un palaistas darbā.

Ne dzirnavas, bet jaunsaimniecība vai apbūves gabals

Kad jau trīs darbības nozaļu — malšanas, grūbošanas un bīdelēšanas mašīnas bija uzstādītas, bija nopietni jāpadomā par dzinējspēka nodrošināšanu, jo ūdens bieži vien pietrūka. Dažreiz tā pietika līdz pusdienai, vai arī tas sāka pienākt tikai pēc pusdienas, un tad varēja strādāt līdz vakaram. Pagaidām izmantojām vecā dambja pamatus un rīkojamies pēc agrākā meldeņa parauga.

Vecais ūdens aizsprosts sastāvēja no apmēram vienu pēdu augsta betona dambja pamata ar caurumiem, kuņos iesprauda nelielus stabiņus un aizlika dēļus priekšā. Tā kā upe tanī vietā bija samērā sekla, tad viss aizsprosts nevarēja būt pietiekami augsts, lai ūdens tam negāztos pāri, tiklīdz augšpusē esošās dzirnavas normāli strādāja. Otrs sliktums tādām dambim bija vēl tas, ka ielikt un izņemt stabiņus un dēļus varēja tikai, brienot pa ūdeni. Lai pavasara plūdu laikā ledus dambi nesalauztu un neaiznestu, tas bija jānovāc, brienot pa ledaino ūdeni līdz jostas vietai un pat vēl dziļāk. Ka šo uzdevumu veikt pavisam nebija viegli, to izbaudīju pavasarī personīgi, kad, apsējis sev ap viduci drošības virves vienu galu, kuņas otru galu brālis turēja savās rokās, metos ledainajā ūdenī.

Cīnoties ar trakojošo straumi, lai noturētos kājās un dabūtu laukā dēļus un stabiņus, pats aukstumu nejutu, bija pat karsti, toties rokas sala nežēlīgi. Tomēr neatlaidos, līdz darbs bija padarīts, jo melderim to uzspiest nevarēju un arī brāli laist ūdenī negribēju, viņš dažreiz to jau arī bija izbaudījis.

Nolēmu, ka tālāk tas tā nedrīkst palikt, ka ir jāuzceļ kārtīgs dambis un jāgādā par kārtīgu piekļūšanu tam. To varēja panākt, apvienojot dambi ar tiltu pār upi. Ar to būs panākta arī netraucēta satiksme pār Pērsi, kas rudenos un pavasaros nebija iespējama. Tobrīd arī Pērses lejas galā pretim pilsdrupām tilta vēl nebija.

Stājoties pie dambja un tilta plānošanas, uzdūros uz pavisam neparedzētu šķērslī. Nododot man savā laikā dzirnavas, robežas dabā netika sīkāk nospraustas. Nodošanas aktā bija tikai teikts, ka »Rīgas apriņķa valsts zemju II rajona pārzinis nodeva Rudolfam Kārļa dēlam Bangerskim, viņam ar Centrālās zemes ierīcības komitejas 1922. gada lēmumu (prot. Nr. 248)

piešķirtās Rīgas apriņķa Kokneses pagasta robežās esošās Bils-
tiņu muižas *ūdens dzirnavas* ar pie tām piederošo zemi, *ūdeņiem*
un *ēkām* pēc pievienotiem sarakstiem . . .»

Iepazīstoties Zemkopības ministrijas mērcniecības daļā ar dzir-
navu robežām, izrādījās, ka robeža starp dzirnavām un mācī-
tājmuižas zemi visgaļām nosprausta pa Pērses upes vidu, tātad
arī pa dzirnavu dambja vidu. Tas nu nozīmēja, ka bez mācī-
tājmuižas piekrišanas pat dambja pārveidošana nebija iespē-
jama, nemaz nerunājot par tilta būvi un ceļa turpināšanu otrpus
upes pāris desmit metru pa mācītājmuižas zemi.

Tas nu man bija kā zibens spēriens no skaidrām debesīm.
Vairākkārtējās pārrunās Zemes ierīcības komitejā ne pie kāda
atrisinājuma netikām. Jā, esot notikusi kļūda, bet neredzot ne-
kādas iespējas šo kļūdu izlabot. Lai lūkojot panākt vienošanos
ar draudzi. Ja tā būtu ar mieru robežu pārcelt un viena hektāra
zemes vietā otrpus upes pieņemt piecas līdz sešas reizes lielāku
un labāku piegriezumu citā vietā, tad to varētu izdarīt diezgan
viegli.

Otrpus upes mācītājmuižai būtu jāupurē šaura, zema, pastā-
vīgi slapja zemes strēmele, kas, uzceļot kārtīgu dambi, sastādītu
daļu ūdens baseina. Sīkiem elksnīšiem un lazdu krūmiem ne-
kādas vērtības nebija, un atsevišķus tur esošos lielākos kokus
varētu nocirst. Tādēļ pēc vairākām apspriedēm Kokneses drau-
dze bija ar mieru apmaiņai piekrist, bet bija nepieciešama vēl
arī bīskapa piekrišana.

Diezgan optimistiski noskaņots, devos uz Rīgu pie bīskapa
Irbes. Bīskapa tēvs mani ļoti laipni uzklausīja, bet viņa atbilde
bija noraidošā. Viņš no savas puses apmaiņai nevarot piekrist,
kas varot zināt, kāda vērtība dzirnavām un arī minētam drau-
dzes zemes gabaliņam varot būt pēc kādiem simts gadiem. Lai
panākot ar draudzi vienošanos izmantot šo zemes strēmeli par
kādu nelielu procentu no skaidras peļņas.

Atbildēju, ka uz to es nekādā ziņā ieiet nevaru, jo tad starp
dzirnavām un draudzi būs mūžīgi strīdi un varbūt pat tiesā-
šanās par to, ko uzskatīt par tīru peļņu, ko ne. Draudzei būs
jānāk revidēt dzirnavu grāmatas, un patiesībā dzirnavām būs
it kā divi saimnieki. Nedomāju, ka draudze pati jutīsies ar tādu
stāvokli apmierināta. Manus iebildumus bīskapa tēvs teicās labi
saprotam un, ja varot, lai mēģinot jautājumu atrisināt bez viņa
līdzdalības.

Neatceros, kas man deva padomu griezties pie Zemkopības ministrijas zemkopības departamenta direktora P. Grāvja kunga. Kad parādīju viņam dzirnavu robežu skici un pastāstīju par pūliņiem un izdevumiem, dzirnavas atjaunot, viņš iesaucās: »Tās tak nav dzirnavas, bet jaunsaimniecība vai apbūves gabals, kas jums ir piešķirts!«

Kad parādīju viņam nodošanas aktu, kuņģā skaidri un gaiši pateikts, ka man tiek nodotas dzirnavas ar ūdeņiem, un ka tas man deva pilnīgas tiesības dzirnavas atjaunot, tad arī viņam sākumā pietrūka padoma. Arī viņš atzina, ka stāvoklis patiešām esot sarežģīts. Pastāstīju viņam arī par apmaiņas projektu, kas draudzei būtu pieņemams, un par bīskapa tēva negatīvo nostāju. Viņš man deva padomu, kas šo sarežģīto mezglu beidzot atrisināja dzirnavām labvēlīgā veidā.

Grāvja kungs man ieteica lūgt Zemes ierīcības komiteju, lai tā no savas puses lūdz Zemkopības ministriju atcelt šīs komitejas lēmumu par Bilstiņu dzirnavu un Kokneses mācītājmuižas piešķiršanu, un uzdot attieksmē uz šiem objektiem taisīt jaunu lēmumu. Draudzes atbildi, ka viņa piekriņķi apmaiņai, Grāvja kungs ieteica nodot Zemes ierīcības komitejai.

Pēc pāris mēnešiem jautājums bija nokārtots labvēlīgi abām pusēm. Dzirnavas dabūja tām nepieciešamo zemes strēmeli Pērses kreisajā krastā, bet draudze daudzkārt lielāku un vērtīgāku meža gabalu citā vietā. Bet ar to visa dzirnavu robežu lieta nebūt vēl nebija nokārtota, un man vēlreiz nācās griezties pie Grāvja kunga pēc palīdzības, kuņģu viņš arī neliedza. Lieta tā, ka katrām lauku dzirnavām ir nepieciešams neliels zemes gabals, lai būtu iespējams turēt kaut vienu govī un zirgu.

Laikam jau mērnieks nodegušajā mājā pie Pērses nebija pazinis dzirnavu ēku, un tāpēc arī robežu bija nospraudis pa upes vidu un tā paša iemesla dēļ nebija paredzējis arī zemi saimniecībai. Kad par to runāju pie dzirnavu nodošanas, man teica, ka šim nolūkam esot paredzēts atsevišķs »streiņgabals« puskilometru no dzirnavām Bilstiņu muižas daļā. Dabā man to arī parādīja, bet izrādījās, ka tas piešķirts kādam citam pieprasītājam, un dzirnavas palika bez zemes. Pie pašām dzirnavām bija tikai neliels trīsstūris sakņu un augļu dārzam.

Sakarā ar manu lūgumu Zemes ierīcības komiteja ar papildu lēmumu dzirnavām piešķīra nepilnus septiņus hektarus no fondā ieskaitītā meža, paredzot zemi nodot dzirnavām pēc koku no-

ciršanas. Sekojošā koku izolē es tos nosolīju un kļuva arī meža īpašnieks.

Tādā kārtā dzirnavas bija nodrošinātas ar kokmateriālu un daļēji arī ar kurināmo, kaut gan sevī apņēmos, cik iespējams, mežu saudzēt. Ganībām arī mežu varēja izmantot, bet ne tīrumi, ne krietnas pļavas tur neiznāca, jo zemes virskārta virs dolomita pamata bija ļoti plāna.

Nākošais lielākais darbs bija tilta būve uz dzelzs betona balstiem. Tilts vēl nebija gluži pabeigts, kad vēlreiz griezās pie valdības, šoreiz pie Satiksmes ministrijas, ar lūgumu caur dzirnavām vedošo ceļu ārpus dzirnavu robežām ieskaitīt sabiedriski labojamo ceļu sarakstos. No savas puses apsoliļos ceļamo tiltu nodot iedzīvotāju bezmaksas lietošanā.

Pirms šī jautājuma galīgas izlemšanas dzirnavās ieradās arī kāda Saeimas komisija un, tā kā Pērses lejas galā vēl toreiz tilta nebija un pavasara plūdu laikā varēja paredzēt pastiprinātu kustību pa jauno tiltu caur Bilstiņu dzirnavām, tad arī šo jautājumu atrisināja labvēlīgi. Laikam sakarā ar to viņpus tiltam tika nosprausts arī jauns ceļa virziens — ne vairs caur mācītājmuižu, bet daudz taisnāk uz Kokneses-Krapes lielceļu un Kokneses staciju.

Tālākā dzirnavu izveidošana

Tālāko dzirnavu izveidošanu vadīju, jau atrazdamies no jauna kara dienestā. Jāsaka, ka malšanas un grūbošanas dēļ vien uz Bilstiņu dzirnavām nebrauktu; pievilcēja bija bīdelēšana, ko modernizēju, papildinot veco iekārtu vēl ar jaunām mašīnām.

Reiz, būdams Rīgā, uzzināju, ka Vidzemes šosejā ir pārdo-dama kāda vilnas apstrādāšanas iekārta. Pāris reizes to novēro-jis darbā, atradu to piemērotu lauku apstākļiem. Tā sastāvēja no kāršanas, vērpsšanas un šķetināšanas mašīnām, kādas galve-nokārt laukos bija vajadzīgas. Iegūt to bija iespējams ar nelielu iemaksu, pārņemot bankas parādu uz mašīnām. Un, tā kā dzir-navās telpas vilnas apstrādāšanai bija piemērotas, tad iekārtu iegādājos.

Nu manās dzirnavās bija visas nozares, kādas lauku dzir-navās vispār mēdz būt, un darba visumā netrūka. Bet izrādījās, ka visu mašīnu nodarbināšanai reizē arī jaunais dambis ūdeni

pastāvīgi nevarēja nodrošināt. Tāpat kā agrāk, daždien no paša rīta ūdens bija pietiekami, ap pusdienas laiku tā jau pietrūka, bet vakarā atkal pietika. Vārdu sakot, darbs bija nenoteikts, ar traucējumiem. Bija jāgādā papildu dzinējspēks.

Vispiemērotākā būtu bijusi elektrība, bet tobrīd tā nebija dabūjama. Kā lētāko dzinējspēku firma D. ieteica sūcgāzes motoru, kas pārgāzot kā malku, tā kūdru. Tādu motoru firma arī uzstādīja. Praksē pierādījās, ka mūsu apstākļos sūcgāzes motors bija ne visai piemērots dzinējspēks. Tā iesildīšana un iedarbināšana prasīja ilgāku laiku. Bet, tā kā ūdens svārstības upē bija ļoti nenoteiktas, tad nekad nevarēja zināt, vai un kad motors būs vajadzīgs, lai laikus sāktu to kurināt. Gadījās, ka tikko motors bija laists darbā, sāka nākt pietiekamā daudzumā arī ūdens, un motors nebija vajadzīgs. Kurināmais bija patērēts velti, un arī strādnieks bija velti nodarbināts. Tomēr bija arī bezūdens dienas un pat nedēļas, kad visas mašīnas dzina motors vien.

Tiklīdz radās iespēja dabūt elektrisko strāvu, tūliņ vilnas apstrādāšanas un daļēji arī bīdelēšanas mašīnas tika nodarbinātas ar elektrību sūcgāzes motora vietā. Tas arī bija beidzamais dzirnavu iekārtas izveidošanas darbs. Līdztekus dzirnavu izbūves un iekārtas izveidošanai tika izbūvētas arī dzīvojamās telpas kā dzirnavu ēkā, tā nopirktā prof. Glasenapa mājā, tāpat arī virs saimniecības ēkas turpat pie dzirnavām, jo vajadzība pēc telpām pieauga. Bez brāļa kā dzirnavu pārvaldnieka, viņa ģimenes un mūsu māmuļas, telpas bija vajadzīgas malšanas un bīdelēšanas speciālistam melderim, vilnas apstrādāšanas speciālistam ar ģimeni un vienai strādniecei. Vajadzēja telpu arī lauciniekim, kur uzturēties, kamēr viņu atvestie ražojumi tika apstrādāti.

Ja jautātu (un tā arī tika jautāts), ko man devis šis »savs kaktiņš, savs stūrītis«, kur biju ielicis tik daudz pūliņu un tik daudz līdzekļu, un kur personīgi varēju pavadīt tikai retas brīvākas dienas, tad būtu jāatbild, ka no praktiskā, tīri materiālā viedokļa neesmu guvis gluži neko, bet citādā — garīgā plāksnē — ļoti daudz.

Tiesa gan, ka astoņpadsmit gadu laikā tikai divas trešdaļas no sākotnējā bankas parāda bija dzēstas un tad arī lielāko tiesu no manas algas, jo dzirnavu ienākumi bija nepieciešami to iekārtošanai un izveidošanai, tikai pēdējos gados tie gāja arī

Ģen. Bangerskis kādā no apmeklējumiem Bilstiņos pie slūžu un tilta būves

Ar ģimeni un viesiem Pērses krastos, kad dzirnavas jau bija iekārtotas

Attēlos blakus: Bilstiņu dzirnavu dzīvojamā ēka ar dārzu agrā pavasarī.
Pie Pērses ūdenskrituma ar viesiem un piederīgajiem

Ierodoties Liepājā 1924. g., plkv. Bangerskis, stādamies divīzijas komandiera amatā, sasveicinās ar Kurzemes artilērijas pulka virsniekiem

Armijas komandieris ģenerālis Pēteris Radziņš ar Liepājas garnizona priekšnieku pulkvedi Rudolfu Bangerski 1924 g. februārī Liepājā

parāda deldēšanai. Bet kas gan var līdzināties tam radišanas priekam, kādu vairāk nekā pusotra gada laikā izbaudīju, kopā ar brāli cīnoties, lai skaistajā Pērses ielejā Bilstiņu dzirnavas no drupām atkal paceltos jaunai spraigai dzīvei. Aizrauts intensīvā darbā un cīņā pret arvien jauniem šķēršļiem un grūtībām, jutu, ka spēki pieaug un zūd pesimisms, kas mani bija pārņēmis atceļā no Tālajiem austrumiem uz dzimteni.

Izjutu lielu prieku, kad Bilstiņi kļuva it kā mūsu atlikušās ģimenes mājvieta, kur pie mūsu vecās māmuļas mēs, bērni, un vēlāk arī mazbērni, jutāmies tik jauki.

Izveidojoties Bilstiņu muižas zemes piešķirtajām jaunsaimniecībām, apbūves gabaliem un vasarnīcu kolonijai, dzirnavām netrūka arī patīkamu kaimiņu, no kuņiem man vairāki palikuši mīļā atmiņā. Tuvākie bija mežziņa Eserta un Kalniņa ģimenes, kuņu īpašumiem ar dzirnavu zemi bija kopējas robežas. Kādu kilometru tālāk Bilstiņu muižas centrā pa vasaru dzīvoja profesori Dišlers un Blesse ar ģimenēm, kā arī Lūšu ģimene; turpat tuvumā bija mākslinieks Ubāns. No tālāk dzīvojošiem kaimiņiem mīļi draugi bija doktora Silarāja un mācītāja Krauļa ģimenes.

Bilstiņu dzirnavu ieleja bija kļuvusi arī par Pērses apmeklētāju — ekskursiju gala punktu un atpūtas vietu pirms došanās atceļā. Dažreiz dzirnavas apmeklēja arī skolēnu ekskursijas. Tas man deva ideju kādreiz ierīkot dzirnavās mācekļu skolu, jo īstu speciālistu — meldeņu Latvijā bija trūkums. Tās ierīkošana prasītu lielāku līdzekļu ieguldīšanu, kādu pagaidām rīcībā nebija.

Jā, Bilstiņu ielejas burvība man bija devusi daudz: dzīves un radišanas prieku, daudz spraigas enerģijas un daudz neaizmirstamu, patīkamu brīžu, to apmeklējot.

LATVIJAS ARMIJAS DIENESTĀ

Uz Liepāju

1924. g. janvāra vidū negaidot tiku izaicināts pie kaņaministra Ducēna, kuņš man jautāja, vai es nevēloties no jauna iestāties kaņradienestā. Atbildēju, ka, atgriežoties Latvijā, biju nodomājis palikt privātā dzīvē, bet kopš viena gada uz kaņraklausības komisijas atzinuma pamata skaitos atvaļināts līdz turpmākam rīkojumam. Tātad neatkarīgi no manas vēlēšanās varu tikt iesaukts kaņradienestā kuņru katru brīdi. Pats nekādā ziņā neesmu nodomājis prasīties dienestā vai lūgt kādu amatu.

Kaņaministrs atbildēja, ka manas iesaukšanas jautājums izšķiršoties jau tuvākās dienās. Arī amats nekādā ziņā nebūšot zemāks par divīzijas komandiera amatu. Ar to mūsu saruna par šo jautājumu beidzās, jo pats nekā par paredzētiem uzdevumiem noskaidrot necentos.

Pēc pāris nedēļām Z. Meierovica kabinetu nomainīja V. Zamueļa kabinets. Ducēna vietā par kaņaministru nāca F. Birkenšteins. Domāju, ka arī manas iesaukšanas jautājums ir aizmirsts. Biju maldījies. Tieši vienu mēnesi pēc kabinetu maiņas 29. februārī tiku iesaukts dienestā un iecelts par Kurzemes divīzijas komandieri Liepājā.

Kad sakarā ar iecelšanu ierados vizītē pie kaņaministra, tas izteicās, ka mans uzdevums Liepājā nebūšot viegls. Līdzšinējais divīzijas komandieris pulkvedis Kūķis atstājot divīziju ne labprāt. Viņam esot ne mazums piekritēju un aizstāvju kā Liepājā, tā Rīgā, bet arī pretinieku viņam esot ne mazums. Pamatoti vai nepamatoti, Liepājas daudzo uzņēmumu un ostas strādnieki skaitoties stipri kreisi noskaņoti. Daudzi domājot, ka tikai pateicoties pulkveža Kūķa kā garnizona priekšnieka stingrībai, Liepāja vēl neesot kļuvusi pilnīgi sarkana. Daudzi turpretim domājot citādi.*

* Ģenerāļa piezīmes te aprautas teikuma vidū, un no plānā paredzētā: »Brauciens uz Liepāju, Kūķis, Vītols, Mentels, Tone, Dombrovskis, Purīņš, Hasmans, dir. Bērziņš« nekas nebija atrodams, red.

Apmācības

Stājies 1924. gada februāra beigās Kurzemes divīzijas komandiera amatā, piegriezu nopietnu vērību kaŗaspēka apmācību noorganizēšanai, kam apvidus apstākļi Liepājā bija diezgan izdevīgi. Uzsākot apmācības laukā, novēroju, ka uz mācībām izvesto kaŗavīru skaits ir stipri saŗucis. Apmācītāji vienmēr atrunājās ar norīkojumiem darbos, dienestā un citādi.

Kādu dienu nolēmu personīgi pārbaudīt apmācībās esošos kaŗavīrus pēc vienību sarakstiem. Kad jau pirmajā no pārbaudāmām vienībām konstatēju 18 kareivju iztrūkumu, jautāju apmācītājam, kur tie palikuši. Apmācītājs atbildēja, ka tie nozīmēti kaujas grupā. Aizrādīju, ka kaujas grupa ir tieši šī, nupat pārbaudītā, jo tā tak iziet kaujas apmācības. Nē, kaujas grupa esot tur, krūmos, kur atrodies arī citu rotu kaujas grupas.

Aizgājis uz norādītiem krūmiem, ieraudzīju savādu skatu, kas mani ir pārsteidza, ir sadusmoja. Vairāki kaŗavīri aizelsušies skrēja ar pasmagiem smilšu maisiem no viena zemē iesprausta karodziņa līdz otram; dažas citas grupas resnākas virves galos centās viena otru izvilkēt no ieņemtās vietas un pārvilkēt pār nosprausto robežu; atsevišķi kaŗavīri, iekāpuši maisos, klupdami, krizdami skrēja uz norādīto līniju; bija atsevišķi skrējēji arī pa balansējošu laipu, lai ar roku piesistu pie gaisā pakārtā zvaniņa. Vārdu sakot, kaŗavīri nodarbojās ar sporta treniņiem, bet ne ar kaujas apmācībām, kas bija paredzētas apmācību programmā.

Izrādījās, ka no katras vienības ir izlasītas speciālas grupas, kuŗas citu neko nedara kā tikai trenējas armijas sporta sacīkstēm, kas ik gadus notika Rīgā. Tādā kārtā istajās lauku apmācībās vasaras periodā piedalījās tikai ap 60 % kaŗavīru, pārējie trenējās sporta sacīkstēm.

Nekavējoties pārtraucu šo nodarbību un pavēlēju iet visiem uz mācībām, bet sportam nodoties no mācībām brīvā laikā.

Tās pašas dienas pievakarē pie manis pieteicās visu pulku komandieri un izteica neapmierinātību par viņu darbības plāna izjaukšanu. Visā armijā esot speciālas grupas, kuŗas nodarbojoties ar gatavošanos armijas sacīkstēm. Rezultāti tiekot atzīmēti armijas pavēlēs. Kuŗam pulkam gan patīkami palikt cietiem iepakaļ? Ja es neatļaušot treniņus turpināt, tad Kurzemes

divīzija būšot sporta ziņā slīktākā. Atbildēju, ka kaŗaspēkam pirmā kārtā jāgatavojas cīņai un jāizdara apmācības pēc paredzētām programmām. Ja grib veikt speciālus treniņus sportam, tad tikai vingrošanas stundās un brīvlaikā. Teicu arī, ka es ar armijas komandieri ģen. Radziņu šo lietu pārrunāšu.

Iebraucis tuvākās dienās Rīgā, pierādīju ģen. Radziņam visu postu, ko šāda nostāja nodara mūsu armijai apmācību laukā, un ka armijas sporta sacīkstes vai nu jāatceļ pavisam, vai arī jāgroza noteikumi, lai sportu veicinātu visas armijas un visu vienību mērogā, bet ne atsevišķās izlasītās grupās. Ģenerālis Radziņš pievienojās manam ieskatam. Noteikumi tika grozīti tanī ziņā, ka no visa pulka uz sporta sacīkstēm brauca ne vairs izmeklētas grupas, bet nozīmētas rotas un komandas. Pārvietošana no vienas rotas uz otru bija stingri noliegta. Tas piespieda visām vienībām un kaŗavīriem trenēties sportam un, protams, ārpus apmācību laika, jo arī kaujas un šaušanas skates stāvēja priekšā.

Nezinu, kā tas bija citās divīzijās, bet Zemgales divīzija (kad vēlāk biju tās komandieris) armijas komandiera ģenerāļa Berķa laikā arī apmācību ziņā tika traucēta.

Kādreiz divīziju apmeklēja Zviedrijas armijas pārstāvji — kāds pulka komandieris ar diviem jaunākiem virsniekiem. Tanī dienā mums bija noorganizētas nakts apmācības ar kaujas municijas lietošanu šaušanas poligonā.

Aina bija grandioza un interesanta, kad spīdošo ložu trajektorijas šķērsoja apmācību laukumu nospraustos virzienos, kur pretinieks bija apzīmēts ar uzstādītām rēgām. Kā šo ainu zviedru viesi bija attēlojuši Rīgā, es nezinu, bet pēc dažām dienām sekoja armijas komandiera Berķa rīkojums — turpmāk tādas bīstamas apmācības neizdarīt.

Nedaudz vēlāk divīzija saņēma armijas komandiera apstiprinātus noteikumus par to, kā gāzu trauksmes gadījumā rīkoties kaŗaspēka priekšniekiem un visām vienībām.

Instrukcija bija diezgan komplicēta. Bez zināmas prakses to īstenot dzīvē būtu grūti pat miera laikā, kur nu vēl gāzu uzbrukuma laikā. Tāpēc gribēju izdarīt parauga trauksmi visā garnizonā, lai instrukcija nepaliktu tikai uz papīra vien, bet lai to prastu pielietot arī praksē. Armijas komandieris šo paraugtrauksmi noliedza, tāpat kā noliedza saskaņotas kaŗaspēka lauku apmācības ar aviācijas piedalīšanos.

Apmācību ziņā zināmu nenoteiktību ienesa arī dažādo augstāko militāro mācības iestāžu absolventi, sevišķi franču militārās akadēmijas audzēkņi. Francijas akadēmiju bija absolvējuši ģen. Kalējs, ģen. Hartmanis, pulkv. Andersons un pulkv. Jeske, kapt. Kārklīņš un vēl daži no jaunākiem virsniekiem. Tātad franču akademiķu bija diezgan daudz. Bija vēlāk arī daži no čehu un citām akadēmijām. Agrākās krievu cara laika akadēmijas audzēkņu arī nebija daudz mazāk (ģen. Radziņš, Buivids, Aire, Auzāns, Bangerskis), bet daži mira, ģen. Auzāns un Laimiņš darbojās savā šaurākā speciālitātē, citi tika atvaļināti. Paliku es, Bangerskis, viens pats, kuŗš akadēmisko izglītību bija baudījis pirms pasaules kara.

Franču akadēmiju beigušos uzskatīja par tādēm, kas piešavinājušies visus pasaules kara piedzīvojumu rezultātīvos slēdzienus. Nelaieme bija tā, ka šie audzēkņi bija pārāk ietekmēti no franču taktikas, no franču paņēmiem, kuŗi dažkārt nederēja mūsu apstākļos. Tā, piemēram, franču lauku reglaments paredzēja divīzijas frontes gaŗumu aktīvos iecirkņos 1—2 kilometri, dažkārt vēl novietojot otru divīziju otrā līnijā. Pie tādēm apstākļiem divīzijas komandieris pilnīgi pārredz savas divīzijas iecirkni un var arī to komandēt, stipri ierobežojot pakļauto vienību priekšnieku iniciatīvu. Tāpēc nav jābrīnās, ka divīzijas komandieris franču frontes iecirknī var noteikt, ar kādiem ieročiem, no kādas vietas un kādā virzienā viens pulks atbalsta otru pulku kā savā divīzijas iecirknī, tā arī kaimiņu divīzijas flankā. Tas nepieciešams, lai pulku iecirkņu salaidnēs nerastos neapšaudīti laukumi pozīcijas priekšā.

Bet kā gan šo lomu var uzkraut divīzijas komandierim, kuŗa frontes normālais gaŗums ir 16 un pat vairāk kilometru, kur rotas iecirknis līdzinās franču divīzijas iecirknim? Franču akademiķi sevišķi centīgi visus tādus »jauninājumus« uzskatīja par pēdējā kara piedzīvojumu neapstrīdāmiem likumiem. Tāpat uzbrukuma iecirkņu apstrādāšanu ar artilērijas uguni tik sistēmātiski, kā to var divīzijas artilērija 1—2 kilometru platā iecirknī, nevar izdarīt 18—20 kilometru plašā frontē, kur dažkārt izšķirīga loma ir iniciatīvai un pašdarbībai. Attīstot sekmes, kas gūtas vienā nelielā iecirknī, ar straujiem triecieniem pa labi vai pa kreisi var dažreiz panākt vairāk nekā gaidot, kad artilērija atkal sagatavos nākošo posmu, jo arī pretinieks būs spēris no jauna visus aizstāvības soļus.

Bija arī citi »jauninājumi«, kurus neatlaidīgi kultivēja franču akadēmiķi. Viskaitīgākais no tiem bija pavēļu rakstīšanas veids, kas prasīja pārāk daudz laika, kāpēc pavēles priekšnieki nekad nespēja dot vajadzīgā laikā. Šinī ziņā viskomiskākā bija prasība katrā pavēlē noteikt »manevra ideju«, kaut gan nekāds »manevrs« aizstāvēšanās kaujā, gājienā, apsardzībā vispār nebija paredzams. Stundām akadēmijas audzēknis prātoja, ko ietilpināt punktā »manevra ideja« un tālākajos punktos, kur pārāk lieli sīkumi atņēma izpildītājam katru iniciatīvu un līdz ar to arī darba prieku.

Audzinašana

Līdz ar apmācību ļoti svarīga ir arī armijas audzinašana. Latvijas armijas virsniecība sastādījās no bijušiem Krievijas armijas virsniekiem, no Latvijas kara skolu beigušiem virsniekiem un par kauju nopelniem paaugstinātiem virsniekiem bez kara skolas beigšanas. Bija virsnieki, kuŗi bija piedalījušies atbrīvošanas cīņās Latvijā, bija arī tādi, kuŗi ieradās no Tālajiem austrumiem ar »Troickas« un »Imantas« pulkiem. Tad bija visiem pazīstamās »Kalpakiešu«, »Ziemeļnieku« un »Strēlnieku« organizācijas un »Studentu« rota. Visām šīm dažādām grupām un organizācijām bija grūti pilnīgi saplūst vienā vienīgā ciešā saimē. Katra no tām dažkārt, svinot savus īpatnējos svētkus, runās un rakstos centās izcelt savus nopelnus un pasvītrot, ka arī turpmāk jāstrādā un jāuztur možs »strēlnieku« gars, »kalpakiešu« gars, »troickiešu« vai »imantiešu« tradīcijas un līdzīgi. Tomēr ar laiku šīs dažādās grupas savstarpēji sapratās un vienotība būtu panākta, bet tad radās jauni šķēršļi šādai vienotībai. Polītiskās partijas centās vecākos un arī jaunākos virsniekus ievilkāt savā ietekmē. Arī korporācijas par goda filistriem dabūja vienu daļu no virsniekiem. Atsevišķas profesionālas organizācijas ar politisku nokrāsu uzmetās par »krusttēviem« arī veselām karaspēka daļām. Pēkšņi uzpeldēja vēl »jaunāko virsnieku apvienība«, kuŗas nodaļas dažos garnizonos nonāca pat līdz lēmumiem par dažu vecāku virsnieku »boikotēšanu«. Tai vietā, lai virsnieki veidotu vienu cieši vienotu saimi, kas lepotos ar savu virsnieku korporāciju un augsti turētu »savu karogu«, radās sadrumstalotība, kas atsaucās arī uz karaspēka morālo audzinašanu.

Pēc kara skolas absolvēšanas labāk beigušie varēja izvēlēties vakances Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Cēsīs; vājāk beigušie brauca uz Daugavpili, Krustpili, vispār uz Zemgales un Latgales divīzijām, kuŗas atradās valsts aizsardzības priekšpostēnos austrumos. Tātad gadu no gada šīs vienības komplektējās no vājākā elementa, kaut vajadzēja būt pavisam otrādi. Mani priekšlikumi — paaugstināt atalgojumu vai saīsināt izdienas uz pensiju austrumos neguva piekrišanu. Turpretim valdība prasīja no austrumos novietotām vienībām izcilu dienestu. Tas pats attiecās arī uz valsts ierēdņiem, arī tur labākie labprāt negāja uz Latgali, uz šiem Latvijas »Tālajiem austrumiem«.

Daugavpilī, kur no 1933. g. rudens līdz 1936. gada beigām veicu apgabala garnizona priekšnieka pienākumus, kuŗavīru stāvoklis apmācību ziņā bija labs, bet audzināšanas un sabiedriskas audzināšanas ziņā — nelabvēlīgs. Visi trīs kājnieku pulki, kā arī artilērijas pulks bija novietoti saspiesti vecajā cietoksnī, kur bija arī virsnieku dzīvokļi kazarmu ēkās. Vienīgā izklaide pēc intensīvām mācībām bija virsnieku klubs. Bija viens kopējais Garnizona klubs un dažiem pulkiem arī savi klubi, kāpēc tie nevarēja tikt nostādīti kaut cik priekšzīmīgi. Vecākie virsnieki, kā pulku un bataljonu komandieri, varēja uzņemt pie sevis arī civiļās sabiedrības pārstāvjus un nokļūt arī viņu sabiedrībā. Jaunākai virsnieku saimei tas nebija pa kabatai, un arī telpas neatļāva uzņemt kādus viesus pie sevis, izņemot kādu ielūguma nosūtīšanu paziņām ierasties uz sarīkojumu klubā. Bet cietoksnis no pilsētas bija diezgan tālu un tāpēc privātā sabiedrība ne labprāt tur gāja. Pie tādiem apstākļiem jaunākie virsnieki ārpus retajiem sarīkojumiem meklēja izklaidi arī pilsētas lokālos. Pēdējos nereti gadījās provokatoriski izaicinājumi no privātās publikas, jo tās vidū nenoliedzami bija arī naidīgi noskaņoti kaimiņu aģenti. Bija, piemēram, gadījums, kad kādā lokālā netālu no stacijas aizdomīgas personas kopā ar lokāla īpašnieku dzirdēja tur atrodošos kareivjus un kūdīja uz provokatoriskiem izlēcieniem pret virsniekiem, kuŗi mierīgi sēdēja pie cita galdiņa tai pašā telpā. Kad kareivju izturēšanās kļuva jau neciešama, virsnieki gribēja pa tālruni paziņot komandantūrai, bet lokāla īpašnieks tālruna telpu noslēdza. Tikai pēc tam, kad piedzērušies kareivji nozuda, arī tālrunis tika atbrīvots lietošanai.

Šādos apstākļos es visādi atbalstīju Daugavpils »Vienības

nama« dibināšanu un arī pati šī nama uzbūve šādā veidā bija mana ideja. Tas notika šādi: Kādā dienā pie manis ieradās Daugavpils latviešu biedrības priekšnieks, Daugavpils apgabaltiesas priekšsēdis Kociņš (var būt, ka K. vēl nebija ievēlēts priekšsēža amatā, un ieradās viņa priekšgājējs) un lūdza atbalstīt biedrības lūgumu kaŗa ministram atļaut iegūt biedrības vajadzībām daļu no kaŗa aprinķa pārvaldes pagalma, kuŗš esot pietiekami plašs, lai daļu varētu pārdot. Zemes gabals esot vajadzīgs Latviešu biedrības nama celšanai, jo pašreizējais biedrības nams esot par šauru un neatbilstot savam uzdevumam. Kā paraugs, kaut arī maza mēroga, noderot Krāslavas latviešu biedrības nams, kur apakšā esot komerciālām vajadzībām iznomājamas telpas, kas dodot ienākumus un tā nodrošinot daļu izdevumu par nama uzturēšanu un remontiem. Kaŗa ministrs apsolījis pieprasīt garnizona priekšnieka atsauksmi un tad dot savu slēdzienu.

Uzdevu tūliņ izmērīt kaŗa aprinķa pārvaldes pagalmu, apskatīju arī pats to no visām pusēm un nācu pie pārlicības, ka ar tā daļas nodalīšanu būtu stipri pasliktināts pārvaldes stāvoklis. Pagalms bija paredzēts ne tikai tīri militārām vajadzībām — rezervistu iesaukšanām mobilizācijas gadījumā, bet arī kā drošības citadele, ja pilsētas centrā būtu jātur gatavībā kādi lielāki policijas spēki vai kaŗaspēka vienības. No otras puses — arī biedrības vajadzībām nododamais zemes gabals būtu tik mazs, ka nekādu kaut cik reprezentatīvu ēku tur uzcelt nevarētu, bet paredzētām komerciālām vajadzībām jau nu pavisam nebūtu ne sētas, ne noliktavu. Biedrībai jau bija savs nams un, ja jau to gribēja kā nepiemērotu likvidēt, tad jāceļ bija kas labāks, vērtīgāks.

Latgalē, kur stipra bija kaimiņu ietekme un propaganda, Latviešu biedrībai bija vajadzīgs arī reprezentatīvs nams. Tāpēc es Latviešu biedrības vadībai liku priekšā nākt ar citādu ierosinājumu pie attiecīgām iestādēm un valdības, proti, piesprasīt Latviešu biedrības nama celšanai pilsētas tirgus laukumu, kur parasti norisinājās arī kaŗaspēka parādes. Pēdējam nolūkam laukums bija par mazu, un jau sen bija nobriedusi vajadzība pēc cita laukuma. Tirgus varēja tikt pārnests otrā pusē Rīgas ielai, drusku uz stacijas pusi, noplēšot vecās krāmu tirgus būdas, kas bojāja gan pilsētas izskatu, gan arī sanitārā ziņā nebija vēlamas.

Kad savus ieskatus izteicu Latviešu biedrības pārstāvjiem, piemetinādams, ka biedrības nama lietu varētu apvienot ar teātra telpu jautājuma atrisināšanu, tad pēdējie principā tam piekrita un solījās šo jautājumu pārrunāt ar pilsētas valdi.

Dažas dienas pēc šīm pārrunām ierados Rīgā, kur kara ministrs ģen. Balodis man jautāja, vai es piekrītot Latviešu biedrības ierosinājumam, kas iesniegts viņam par Kara aprinča pārvaldes pagalma atsavināšanu. Viņš gribētu Latviešu biedrībai nākt pretim un lūgumu ievērot. Es atklāti izteicu savas domas šīnī lietā, uz ko ģen. Balodis iejautājās: »Bet kur jūs izdarīsīt karaspēka parādes? Vai no tirgus laukuma varēsiet atteikties?« Atbildēju, ka varēšu atteikties, un pagaidām parādes izdarīsim pie cietokšņa, bet laukumu sameklēsim pilsētas tuvumā starp to un cietoksni.

Tad kara ministrs ierunājās, ka arī Armijas ekonomiskajam veikalam vajadzīgas citas telpas, kāpēc varētu celt kopīgu ēku Latviešu biedrības, Pilsētas tētra un Armijas ekonomiskā veikala vajadzībām. Tādā garā tad arī notika jautājuma tālākā risināšana, paredzot arī telpas nelielai viesnīcai un konditorejai. Mani ļoti interesēja arī šīs pēdējās telpas, kāpēc atbalstīju plašas konditorejas ierīkošanu. Domāju, ka pulku komandieriem tur ar maziem līdzekļiem būtu iespējams periodiski sarīkot pēcpusdienas kafijas saviem virsniekiem, kur piedalītos arī privātās sabiedrības pārstāvji ar savām ģimenēm. Tādā kārtā būtu iespējams ievest jaunākos virsniekus sabiedrībā, bez kā viņiem būtu vajadzība pašiem meklēt ceļus, kas bieži bija nepiemēroti. Audzināšanas ziņā Latgales apstākļos tam bija piešķirama izcila loma.

Sākumā būvprojekts bija sastādīts, nepārsniedzot Ls. 600.000, bet vēlāk izrādījās, ka tas izmaksāja ap divi miljoni latu. Būves nobeigšana un iekšējā izbūve jau norisinājās manā prombūtnē un ar savu dārgumu izsauca zināmu neapmierinātību valdības aprindās. Tomēr nams bija pabeigts un bija viena no izcilām celtnēm Latvijā.

Attieksmes ar kaimiņiem

Nav mans nolūks apskatīt un iztīrīt Latvijas valsts ārējo politiku, kas uz ārieni izteicās noslēgtajos līgumos un konvencijās. Par to diezgan plaši ir izteikušies mūsu diplomāti un politiķi,

nākot dažkārt pie gluži pretējiem slēdzieniem par valdības ieturētā neitrālītātes kursa pareizību un lietderību. Tā kā es rakstu tikai atmiņas, tad arī Latvijas attieksmēm ar tās kaimiņiem varu pieskarties tikai par tik, par cik tās esmu vērojis dzīvē, galvenokārt karadienesta laikā.

Iesaukts 1924. g. februārī karadienestā, komandēju Kurzemes divīziju, kuŗa, izņemot 3. Jelgavas kājnieku pulku, bija novietota Liepājā. Tā paša gada rudenī saņēmu priekšlikumu paredzētās valdības maiņas gadījumā neatteikties pieņemt kara ministra posteni H. Celmiņa kabinetā, ja pēdējais nodibinātos. Es savu piekrišanu devu. Bet vēl pirms šī jautājuma atrisināšanas es kopā ar ģenerālstāba pulkvedi Airi tiku komandēts uz Igauniju, lai sadarbibā ar Latvijas sabiedrotās (Latvijas-Igaunijas alianse stājās spēkā 1924. g. februārī) Igaunijas ģenerālstābu izstrādātu militāras konvencijas pamatnoteikumus.

Vairākās oficiālās apspriedēs un intimās pārrunās mēs nācām pie zināmiem slēdzieniem par militāro sadarbību kā miera, tā kara laikā, un tos oficiālu priekšlikumu veidā iesniedzām savām valdībām apstiprināšanai.

Visus šo apspriežu atzinumus vairs neatceros, bet svarīgāko vidū bija apmēram sekojošie:

1. Tā kā neapšaubāma ir patiesība, ka uzbrukuma draudi vienai no sabiedrotām ir apdraudējums arī otrai, tad vienas mobilizācijas gadījumā automatiski mobilizējas arī otra sabiedrotā.

2. Sekmīgai kara vešanai nepieciešama abu sabiedroto bruņoto spēku apvienošana viena virspavēlnieka vadībā. Viena no sabiedrotām valstīm dod virspavēlnieku, otra — virspavēlnieka stāba priekšnieku.

3. Virspavēlniekam ar stāba priekšnieku jau miera laikā jāizstrādā kopējs abu valstu aizsardzības plāns;

4. Visiem līdzekļiem jāveicina abu armiju virsnieku savstarpēja iepazīšanās, rīkojot kopējas apmācības un manevrus;

5. Jāvienojas arī par kādu kopēju valodu, kas būtu obligāti jā māca skolās un jau katrā ziņā kara skolās, kas atvieglotu karavīru savstarpēju saprašanos un sadarbību kara laikā.

Jāpiezīmē, ka apspriedes norisinājās krievu valodā, kuŗu ļoti labi pārzināja vecākā paaudze, bet jaunākie virsnieki vairs nepārvaldīja, kāpēc radās bažas, ka kopējas valodas trūkums sadarbībai kara laikā radīs ārkārtīgas grūtības.

Apspriežu laikā Igaunijā uzzināju par H. Celmiņa kabineta sastādīšanos un par to, ka esmu šī kabineta kara ministrs. Tas deva cerību, ka vismaz no Latvijas puses izdosies lielā mērā veicināt mūsu apspriežu atzinumu iedzīvināšanu, ka mūsu darbs nepaliks tikai uz papīra vien.

Diemžēl, tālāk par dažām apspriedēm starp ģenerālštābiem Rīgā un Tallinā lieta negāja; tam bija vairāki motīvi, no kuriem atzīmēšu tikai dažus.

Viens no šiem iemesliem manuprāt bija tas, ka arī mazās valstis Latvija un Igaunija savstarpējās attieksmēs piekopa »lielo politiku«, par kuru mēdz izteikties, ka diplomātam mēle dota, lai slēptu savas domas. Liktos, ka atzinums par abu valstu likteņkopību, kas arī no politiķu puses tika atzīts un svinīgos brīžos pasvītrots, diktētu abu valstu vadītājiem un valdībām visus svarīgākos jautājumus, kuri skar abu valstu intereses — izšķirt iespējami vienkārši, bez tādām komplicētām formālītātēm, kādas piekopi lielvalstis savā starpā lielās politikas spēlēs.

Liktos, nebūtu grūti abu valstu galvām vai ministru prezidentiem savu ārlietu ministru pavadībā iespējami biežāk sastapties un pārrunāt svarīgākās ārpolitikas problēmas. To pašu varētu darīt arī pārējo resoru vadītāji tanīs jautājumos, kuri skartu kopējas intereses. Abu sabiedroto attieksmēm turklāt vajadzētu būt atklāti sirsnīgām, bez paņēmiem, kādus gan piekopi varbūt lielo valstu diplomāti, bet ne draugi un sabiedrotie savā starpā.

Ka tas tā dažkārt nebija Latvijas un Igaunijas savstarpējās attieksmēs, nācās vairākkārt novērot. Kādā no Skujenieka kabineta sēdēm 1927. gadā darba kārtībā bija arī tirdzniecības vai muitas ūnijas līguma delegācijas vadītāja K. Ulmaņa ziņojums par braucienu uz Igauniju un tā rezultātiem. Vairs neatceros, vai līgums jau bija noslēgts, vai tikai izstrādāts līguma projekts. Laikam gan bija pēdējais, jo līgums nolasīts netika. Savā ziņojumā K. Ulmanis, starp citu, gluži vienkārši ieminējās, ka viņam izdevies, igauņiem nemanot, ievest līgumā klauzulu, kas Latvijai došot gadā apmēram Ls. 800.000 peļņas.

Tūliņ pēc K. Ulmaņa ziņojuma es lūdzu vārdu un teicu, ka man kā kara ministram noteikti jāprotestē pret tādu nostāju attieksmē pret vienīgo Latvijas sabiedroto — Igauniju. Ja tās valstsvīri arī nav pamanījuši minētās klauzulas nozīmi tagad, tad neapšaubāmi to pamanīs vēlāk, un tas mūsu kā sabiedroto

attieksmēm nenāks par labu. Piezīmēju, ka pēc manām domām mūsu, mazo valstu, attieksmēm vajadzētu pieiet vienādi no abu valstu interešu viedokļa, atklāti un godīgi.

Mani vārdi visai nepatīkami skāra ļoti cienījamo K. Ulmaņa kungu. Viņš drusku iekaisis un nervozs atbildēja, ka tirdznieciskos darījumos jāpieiet pie lietas no cita viedokļa, un arī šādi paņēmieni pielaižami. Arī igauņi no savas puses no tādiem neatsakoties, un varbūt citā kādā punktā mēs varot izrādīties zaudētāji.

Otrs iemesls Latvijas-Igaunijas militārās konvencijas iedzīvināšanas grūtībām, pēc manām domām, bija vecie brīvības cīņu rēķini. Igaunijas brīvības cīņu vadība pārmeta latviešiem, ka savos cīņu aprakstos sagrozot faktus, mazinot un pat noklusējot igauņu karavīru nopelnus Latvijas labā. Sevišķi nepareizi tiekot attēlotas Cēsu kaujas, kuŗas izcīnījuši gandrīz vai vienīgi igauņi.

Kā trešo iemeslu varētu minēt arī ārvalstu ietekmi, pareizāk Polijas ietekmi. Kā zināms, Igaunijai ar Poliju kopēju robežu nebija, un līdz ar to nebija arī nekādu strīdīgu jautājumu. Citādi tas bija Latvijai ar Poliju. Ja arī robežu nospraušanai puslīdz laimīgi izdevās tikt pāri, tad poļu tautības iedzīvotāju atrašanās Latgalē bija zināmā mērā par neuzticības iemeslu abu valstu starpā. Ne tikai šos poļus, bet arī Latgales katoļticīgos latviešus Polija centās iekļaut savā ietekmē. Stāstīja, ka Polijas sūtnis pat atļāvies apmeklēt (inspicēt) poļu skolas Latgalē. Tas viss radīja zināmu neuzticības atmosfairu. Nav tāpēc brīnums, ka pāri Latvijai sniedzās Polijas pasvītrotas draudzības apliecinājumi Latvijas oficiālai sabiedrotai Igaunijai.

Varbūt Baltijas valstu nesaskaņās ieinteresētie »gari« pat kultivēja baumas, ka Polija, tikodama pēc Liepājas un Daugavpils, it kā ierosinājusi Igaunijai sadalīt Latviju ar Daugavu kā robežu starp Igauniju un Poliju. Maz ticams, ka šāds piedāvājums no Polijas puses nācis, un vēl mazāk ticams, ka Igaunija uz tādu kombināciju būtu ielaidusies. Bet ka Polijas-Igaunijas draudzība dažkārt negatīvi atsaucās uz Latvijas-Igaunijas savstarpējām attieksmēm, to redzēsīm tālāk.

Saprotams, ka šādos apstākļos militārās konvencijas iedzīvināšana radīja lielas grūtības jau pie paša pirmā punkta — kopējas abu valstu bruņoto spēku virspavēlniecības izvēles. Kādreiz dzirdēju prātojam, ka igauņu ģenerāļa iecelšana par virs-

pavēlnieku (bija ierosinājums iecelt ģenerāli Laidoneru) nozīmētu to, ka viss bruņoto spēku apgādes smagums gultos uz Latvijas zemi, uz Latvijas iedzīvotājiem, bet ka izšķirīgā brīdī Latvijas teritorija varētu palikt bez aizsardzības.

Tā kā šis ļoti svarīgais jautājums palika neatrisināts, tad arī abu valstu kopējais aizsardzības plāns izstrādāts netika, kaut gan manevros zināma sadarbība starp abu valstu armijām norita.

No savas puses, cik vien tas bija iespējams, centos Latvijas-Igaunijas militāro sadarbību veicināt. Kad 1930. gada rudenī kļuva par Latvijas Kara akadēmisko kursu priekšnieku, vienojāmies ar Igaunijas Kara akadēmijas vadību sarīkot kopējas vasaras apmācības vienu gadu Igaunijā, otru gadu Latvijā. To arī reālizējām, 1931. gada vasarā mūsu akadēmisko kursu audzēkņiem ierodoties Igaunijā, bet 1932. g. vasarā igauņiem ierodoties pie mums.

Kā kursu vadība, tā kursanti atzina kopējo apmācību liederību un svētību. Pirmā gadā bija diezgan daudz pārpratumu kā militārās terminoloģijas ziņā, lietojot krievu valodu, tā arī organizācijas un citos jautājumos. Otrā gadā jau pārpratumi neradās, vismaz vadītāji jau sapratās bez lielām pārrunām. Tikai valodas ziņā jaunākiem virsniekiem vēl vienmēr radās dažas grūtības.

Kopapmācību gaitā veidojās arī ciešākas draudzības saites starp vairākiem kursantiem — latviešiem un igauņiem, kas turpinājās arī vēlāk. Tas varēja nākt tikai par labu. Trešajā gadā man nezināmu iemeslu dēļ kopējās akadēmisko kursu audzēkņu apmācības vairs neatļāva. Atrunājās ar līdzekļu trūkumu komandējumu izdevumu segšanai uz ārzemēm (Igauniju) braucošiem virsniekiem. Pēc manas aiziešanas no Kara akadēmiskajiem kursiem par Zemgales divīzijas komandieri, abu akadēmiju kopdarbība pilnīgi izbeidzās.*

Kādu dienu 1935. gadā pie manis kā Daugavpils un apgabala garnizona priekšnieka ieradās pilsētas prefekts un ziņoja, ka pēc kādas stundas, atceļā no Varšavas, Daugavpils stacijā ieradīšoties Igaunijas valsts vecākais, kuŗa vagona stacijā uzkavēšoties 45 minūtes. Viņš, prefekts, došoties uz staciju; vai man kā garnizona priekšniekam būtu kas ko viņam pateikt? At-

* Kopdarbība turpinājās tikai tādā veidā, ka vismaz viens igauņu virsnieks mācījās mūsu Augstākā karaskolā, bet tikpat latviešu igauņu Kara akadēmijā, red.

bildēju, ka mana vēlēšanās ir, lai sabiedrotās Igaunijas valsts vecākā vagonā būtu pienācīgi apsargāts. Padomājis piebildu, ka varbūt arī es personīgi aizbraukšu uz staciju. Pēc prefekta vārdiem Igaunijas valsts vecākais pieteicis vizīti arī mūsu valsts prezidentam Rīgā, un sevišķi vēl tāpēc, saskaņā ar maniem ieskatiem par vislabāko attieksmju uzturēšanu starp abiem sabiedrotiem, neredzēju nekā tāda, kas liegtu man kā garnizona priekšniekam ar augsto pasažieri satikties.

Kopā ar Daugavpils prefektu arī aizbraucām uz staciju. Tiklīdz izgāju uz perona, pie manis pienāca Igaunijas valsts vecākā adjutants un viņa vārdā lūdza mūs vagonā. Kādu pusstundu es tur arī uzturējos, un laipnās sarunās laiks aiztecēja nemanot.

Man par ārkārtīgu pārsteigumu tās pašas dienas vakarā vai otrās dienas rītā saņēmu ļoti bargu armijas komandiera ģenerāļa Berķa telegrafisku pieprasījumu — dot paskaidrojumu, uz kāda rikojuma pamata vai ar kā atļauju es ieradies Daugavpils stacijā apsveikt Igaunijas valsts vecāko. Atbildēju, ka ierados Daugavpils stacijā saskaņā ar garnizona reglamentu, ne lai Igaunijas valsts vecāko apsveiktu, bet pārliecinātos personīgi, vai visi drošības soļi Latvijas sabiedrotās valsts galvas apsardzībai sperti. Nedomāju, ka mani kā garnizona priekšnieku kāds morāliski vai juridiski attaisnotu, ja, nedod Dievs, ar Latvijas sabiedrotās valsts galvu Daugavpils stacijā notiktu nelaime, kāda savā laikā notika ar Austrijas erchercogu Franci Ferdinandu Sarājevā un ar Jugoslavijas karali Aleksandru Marseļā. Savā rīcībā esmu vadījies tikai no vislabākajiem nodomiem un nepzinos, ka būtu ko izdarījis pretēji mūsu valsts interesēm.

Kādu nedēļu pēc šī notikuma ar Igaunijas valsts vecāko, kad jau jutos sarūgtināts, mani izaicināja pie telegrafa aparāta armijas stāba pulkvedis Ķikulis, kuŗu zināmā mērā uzskatīja par armijas stāba »ārlietu kārtotāju«. Paziņojis, ka viņš runānot armijas komandiera vārdā, Ķikulis pateica, ka caur Daugavpili no Lietuvas atgriežoties Igaunijas kara ministrs ģenerālis Lills. Gadījumā, ja viņš, izmantojot vilciena stāvēšanu stacijā, gribētu nodot man kā garnizona priekšniekam vizīti, tad tādu man nepieņemt, sakoties neesam mājās.

Neviļus man paspruka teiciens, ka man kā garnizona priekšniekam gan gribētos zināt tādas rīcības motīvus. Šī piezīme un nedaudz novēlotā atbilde uz pieprasījumu par Igaunijas valsts vacākā apsveikšanas iemesliem deva formālu iemeslu

ģenerālim Berķim ar 1935. g. 26. jūnija rakstu kaŗa ministram pieprasīt manis atvaļināšanu no dienesta. Jo, lūk, ģenerālis Bangerskis »neizprotot vai nevēloties izprast mūsu tagadējā laikmeta garu.«

(Šeit sniegts ģen. Berķa attiecīgā ziņojuma teksts. Oriģināls atrodas ģen. Bangerska atstātajos materiālos, red.):

K. M.

Armijas Komandieris

1935. g. 26. jūnijā.

.....Nr.

Rīgā, Valdemāra ielā 10/12.

Kaŗa ministram

Ziņojums

Zemgales divīzijas komandieris ģenerālis Bangerskis apzināti cenšas diskreditēt manus, kā armijas komandieŗa, un armijas stāba rīkojumus; tiecas izpatikt saviem padotiem, meklējot viņu labvēlību, kas izvēršas par varas bezdarbību; personīgi pielaiž nelikumības, kas atstāj negātīvu iespaidu uz divīzijas kaŗavīriem.

Pievestos slēdzienus esmu secinājis no zemāk minētā:

1./ Armijas stāba resp. armijas komandieŗa rīkojumus ģenerālis Bangerskis nostāda divīzijas stāba darbinieku priekšā kā nepiemērotus un neatbilstošus vietējiem apstākļiem. Piemēram: Lietavas valsts svētkos (16.II) Zemgales divīzijas komandieris pieprasīja telegrafiski Armijas stābam, vai viņam būtu personīgi jāierodas apsveikt Lietavas konzulu Daugavpilī. Manā uzdevumā ģenerālim Bangerskam tiek paziņots, ka šāda personīga ierašanās nav vajadzīga, bet neskatoties uz šādu aizrādījumu, Zemgales divīzijas komandieris ar stāba priekšnieku ieradās apsveikt Lietavas konzulu, pie kam divīzijas stāba darbiniekiem tiek paskaidrots, ka »Rīga nepārzinot vietējos apstākļus«.

Igaunijas kaŗa ministrim ģenerālim Lill'am caurbraucot Daugavpilij (no Lietavas), esmu devis Zemgales divīzijas komandierim rīkojumu, saskaņā ar Ārlietu ministrijas aizrādījumu, izrādīt zināmu atturību un gadījumā, ja ģen. Lill's ierastos pie garnizona priekšnieka ar vizīti, to nepieņemt un atrunāties ar prombūtni. Uz šo manu rīko-

jumu ģen. Bangerskis paziņoja telegrafiski, ka šo rīkojumu pildīšot tikai tad, »ja armijas komandieris paskaidros motīvus.«

Igaunijas Valsts vecākam caurbraucot Daugavpilij no Polijas, neizprasot atļauju bija ieradies to apsveikt. Manu rakstisku pavēli dot paskaidrojumus līdz š. g. 15. jūnijam, aiz kādiem motīviem bez atļaujas ieradies apsveikt Igaunijas Valsts vecāko, ģen. Bangerskis neizpildīja, bet paskaidrojumus atsūtīja tikai 18. jūnijā pēc tam, kad pieprasīju Zemgales divīzijas stābu, kad tiks dota atbilde uz manu rakstu.

Negātīvi ģen. Bangerskis nostājies arī pret rīkojumu virsniekiem par tikšanos ar ārzemniekiem.

2./ Ģenerālis Bangerskis, zinādams, ka viņam apm. pēc viena gada jāatstāj aktīvais kara dienests maksimālā vecuma dēļ, izvairās izmantot viņam kā divīzijas komandierim piešķirto disciplināro varu, acīm redzot cerēdams ar to iegūt padoto karavīru lielākas simpatijas. Par piemēru: esmu uzdevis Zemgales divīzijas komandierim dot rīkojumu izdarīt izziņu par dažu kara ārstu nolaidīgu dienesta pienākumu izpildīšanu, caur kuŗu rīcību netika savlaicīgi sniegta medicīniska palīdzība 10. Aizputes kājnieku pulka instruktora bērnam. Pēc izziņas izdarīšanas ģen. Bangerskis gan soda vainīgos ārstus ar maziem disciplināriem sodiem, bet tos nosacīti atlaiž, kas šinī gadījumā neatbilst nodarītiem pārkāpumiem.

Pēc šeit minētā gadījuma, no jauna viens no Zemgales divīzijas ārstiem atteicies pildīt savus pienākumus. Saņemot izziņu, divīzijas komandieris šoreiz sodu neuzliek, bet uzdod kara slimnīcas priekšniekam »turpmāk šādus gadījumus novērst«.

Zemgales artilērijas pulka Ilukstes apriņķī rīkotos sporta svētkos bija nepiedienīgi uzvedušies un pārmērīgi lietojuši alkoholu. Šis gadījums pieteikts divīzijas komandierim, bet nav izdarīta izziņa, ne arī vainīgie sodīti.

Šie gadījumi ir no spilgtākiem un nepārprotami liecina par divīzijas komandiera nevēlēšanos uzturēt disciplīnu resp. liecina par varas bezdarbību.

Zemgales divīzijas komandieris ģen. Bangerskis personīgi pielaiž nelikumības. Piemēram: izmanto kareiv-

Satversmes sapulces sanākšanas dienas — 1. maija parāde Liepājā 1924.g.

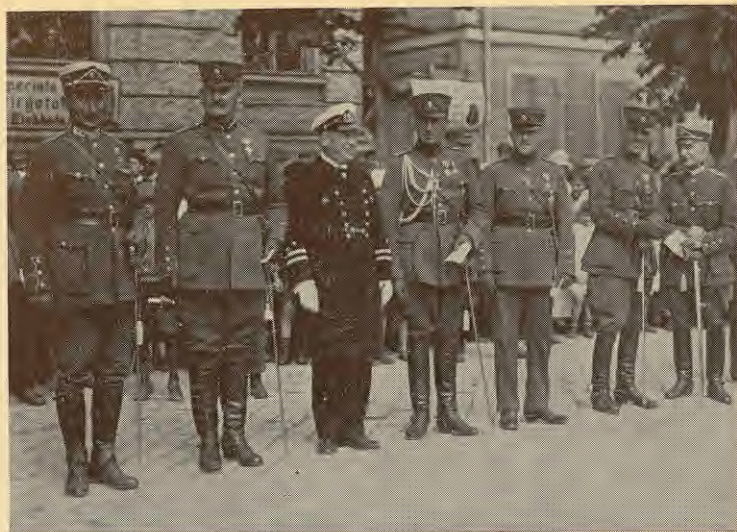
Francijas flotes vienību viesošanās Liepājā 1924. g. No labās — admirālis grāfs Kaizerlings, Latvijas jūras spēku komandieris; Francijas jūras flotes komandieris; Francijas jūras atašejs Venēns; plkv. Bangerskis

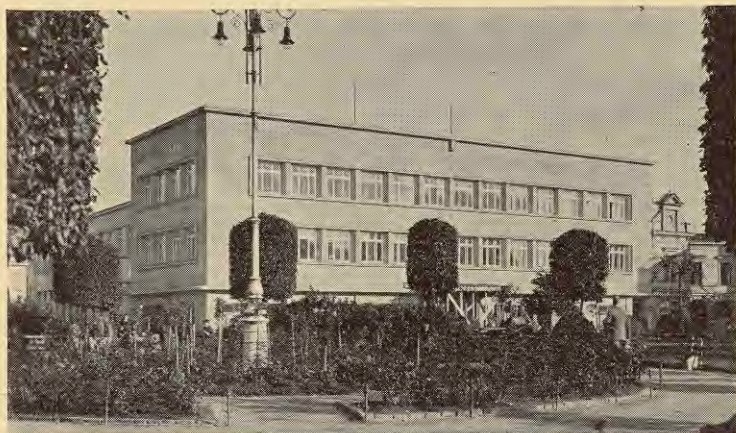
Valsts prezidents Čakste uzrunā 3. Jelgavas kājnieku pulku. Pa kreisi no viņa min. prez. Zamuels un Kurzemes divīzijas komandieris plkv. Bangerskis, pa labi 3. Jelgavas kājn. pulka komandieris pltn. Dombrovskis

Pie 3. Jelgavas kājnieku pulka 1924. g. — no labās armijas komandieris ģen. Radziņš, pltn. Dombrovskis, ģen. Balodis un plkv. Bangerskis

Kāda pulka gada svētkos 1924. g.; no kreisās ģen. Radziņš, plkv. Bangerskis, admirālis Kaizerlings, plkv. Tone, plkv. Skujenieks u. c.

Rožu laukums pilsētas centrā Liepājā ar Vienības resp. 15. maija namu

M. Skujenieka kabinešs (19.12.1926.—23.1.1928.). Priekšā no kreisās ārlietu ministrs F. Cielēns, izglītības ministrs J. Raiņis, ministru prezidents M. Skujenieks, finanšu ministrs V. Bastjānis, kara — ģen. R. Bangerskis. Stāv: valsts kancelejas direktors D. Rudziņš, satiksmes ministrs K. Krievs, tieslietu ministrs — E. Bukovskis, tautas labklājības — A. Rudevičs

jus savām personīgām vajadzībām (kā ziņnešus); plaši izbūvējis nometnē dzīvokļus divīzijas komandierim un stāba priekšniekam; iegādājies divjūga pajūgu savām vajadzībām. Viss tas izsauc nevēlamas pārrunas kaŗavīru starpā.

Ņemot vērā: 1/ ka ģen. Bangerska rīcība atstāj negatīvu iespaidu uz Zemgales divīzijas un armijas disciplīnu un 2/ ka ģen. Bangerskis neizprot vai nevēlas izprast mūsu tagadējā laikmeta garu, neatrodu par iespējamu, ka ģen. Bangerskis turpmāk ieņemtu divīzijas komandiera amatu un sakarā ar to lūdzu likt priekšā Zemgales divīzijas komandierim ģen. Bangerskim iesniegt lūgumu dēļ atvaļināšanas no dienesta.*

Ģenerālis Berķis.

Jau pirms šīs sarakstīšanās (armijas komandiera pieprasījums un atbilde — red.) tiku terorizēts par satiksmi ar ārzemniekiem. Tā tas bija februārī ar lietuviešiem, tā pēc tam ar poļiem. Kā Lietuvas, tā Polijas konsuli Daugavpilī savos valsts svētkos aicināja pie sevis arī divīzijas un pulku, kādreiz arī kādus vecākos bataljonu komandierus, bet katrā ziņā arī divīzijas stāba priekšnieku. Vēlāk (arm. kom. ģen. Berķa laikā — red.) nāca armijas stāba rīkojums — visus ielūgumus nosūtīt uz Rīgu Armijas stāba izlemšanai. To arī vienreiz izdarīju, bet atbilde nenāca, ielūgtie nervozēja, jo Polijas konsuls gaidīja atbildi, vai ielūgtie viesi būs, vai ne. Mazā pilsētiņā grūti izvairīties no satikšanās un jautājuma, vai ielūgumu saņēmt, vai varam cerēt jūs redzēt pie sevis? Piekļājība prasa, lai vismaz 3 dienas priekš sarīkojuma mājas mātei būtu zināms, kas būs, kas ne. Man kā divīzijas komandierim bija neērti, ka, uzticot man apgabala garnizona un divīzijas komandēšanu, nevar uzticēt arī izšķirt jautājumu, kad un kādus ielūgumus pieņemt un cik no vecākiem virsniekiem var tikt aizņemti saviesīgā dzīvē, netraucējot dienestu un gatavību ... Mūsu saruna ar pulkv. Ķikuli, kurū uzskatīju par visas šīs tirannizēšanas ierosinātāju,

* Uz šī ziņojuma ģen. Bangerska atzīme: »Ļaunprātīgs ziņojums, kas man nāca zināms tikai 1940. gada beigās caur Gr.«
Acīm redzot, tātad, kaŗa ministrs ģen. Balodis nebija par ziņojumu ģen. Bangerskim neko teicis, t. i. nebija to virzījis tālāk, jo uz tā nav nekādas kaŗa ministra atzīmes. Citā vietā ir ģen. Bangerska atzīme: »Ģen. Baloža vārdi: Kāpēc ģen. Berķis uz jums tā ieēdies?« — red.

notika pie Juza aparāta, un sarunas lenti, protams, Ķikulis parādīja armijas komandierim. Ģenerāļa Berķa ziņojumā turpretim teikts, ka es telegrafiski paziņojis, ka pildīšot armijas komandiera rīkojumu tikai tad, ja armijas komandieris paskaidros motīvus. Tā tas tomēr nebija. Varēja redzēt, ka pret mani vērsās intrigu vilnis, kur liela loma piekrit armijas stāba pulkv. Ķ., kapt. O. un divīzijas pretizlūkošanas virsniekam virsltn. Z. Bet līdz ar to šis dokuments, kuŗam praktisku seku nebija, rāda mūsu valdības un militārās vadības toreizējo izturēšanos pret sabiedrotās valsts galvu un augstākām valsts amatpersonām.

Kad mēģināju noskaidrot, kādi iemesli varēja izsaukt tādu acīm redzami negatīvu izturēšanos pret mūsu sabiedrotās valsts galvu un vēlāk arī pret tās kaŗa ministru, tad pilnīgu skaidrību tomēr neguvu. Teica, ka Igaunijas valsts vecākais pārāk jūsmīgi Varšavā cildinājis poļus un Poliju, bet Igaunijas kaŗa ministrs neesot iepriekš pieteicis mūsu iestādēm savu braukšanu caur Latvijas teritoriju. Tas viss.

Var jau būt, ka arī Igaunijas izturēšanās pret Latviju nebija bez vainas. Tā, kādreiz iebraucis no Daugavpils Rīgā, ierados arī pie kaŗa ministra ģen. Baloža, kuŗš, starp citu, žēlojās par igauņu preses nedraudzīgu izturēšanos pret Latviju. Viņš man rādīja kāda igauņu laikraksta numuru, kuŗā bija ievietota karikatūra par mūsu profesora Baloža izrakumiem pie Raunas. Karikatūrā zem kādas akmenslaikmeta milža figūras bija rakstīts, ka līdz šim valdījis vispārējs ieskats, ka pirmais cilvēks pasaulē bijis Ādams, bet pēc pēdējiem pētījumiem noskaidrojies, ka tas neesot bijis vis Ādams, bet gan »Kur tu teci«. Ģenerālis piemetināja, ka uz viņa lūgumu pie viņa tikko bijis Igaunijas sūtnis, kuŗam Balodis vaicājis, vai Igaunija vēlētos preses kaŗu starp Igauniju un Latviju? Ja tas tā esot, tad viņš došot attiecīgus norādījumus arī Latvijas preseī. Igaunijas sūtnis atbildējis ar nožēlu par šādu gadījumu un solījis no savas puses darīt iespējamo, lai prese abu valstu savstarpējās attieksmes nepasliktinātu.

Domāju, ka pietiekami skaidri esmu parādījis, ka ar Latvijas sabiedroto Igauniju sīku iemeslu dēļ nebija pilnīgas savstarpējas saprašanās un uzticības. Liktenīga, izšķirīga brīža priekšvakarā mums ar mūsu sabiedroto kopējas valodas nebija. Ja pēc boļševiku ienākšanas resp. viņu bažu ierīkošanas visās trijās Baltijas valstīs radās tendence steidzamības kārtā ciešāk sadarboties,

tad tas nāca jau stipri par vēlu, dodot iemeslu PSRS jau pašu šo tendenci vien iztulkot par naidīgu aktu pret sevi.

Ar Poliju, kā jau atzīmēts, attieksmes bija lojālas, be ne sevišķi draudzīgas. Aprīņķu priekšnieki austrumos sūdzējās par Polijas valsts naudas atbalstu Latvijas poļu tautības pilsoņiem nekustamu īpašumu iegūšanai Latvijas teritorijā gar Polijas robežu. Ilūkstes aprīņķa priekšnieks stāstīja, ka kādam polim uzlikto naudas sodu tas samaksājis jau otrā dienā ar gluži jaunām asignācijām. Uz aprīņķa priekšnieka jautājumu, kur viņš naudu ņēmis, polis atbildējis, ka to saņēmis Polijas konsulātā.

Polijā bija ražota kinofilma, ja nemaldos ar nosaukumu »Jaunais mežs«, ko izrādīja arī Daugavpilī. Tā varēja pamudināt arī Latvijas poļu skolu jaunatni rīkoties tāpat, kā to darīja viņu priekšteči-jaunieši zem Krievijas ērgļa.

Attieksmes ar Lietuvu, kas oficiāli gan 1934. gadā pievienojās Latvijas-Igaunijas aliansei, nebija izveidojušās tā, kā politiskā situācija to prasīja. Izņemot dažādu svinību gadījumos savstarpēji vēltītās laipnības, kā arī Latviešu-Lietuviešu vienības nodibināšanos, nekāda ciešāka sadarbība starp abām valstīm neizpaudās. Iemesls tam bija saspīlētās attieksmes starp Lietuvu un Poliju Viļņas dēļ, bet Latvija un Igaunija, vēlēdamās sadzīvot mierā ar abiem šiem kaimiņiem, atturējās šinī jautājumā savu nostāju atklāti deklarēt.

Tāpat starp trim mazajām Baltijas valstīm nepastāvēja tāds bloks jeb tāda savienība, kas kaut cik būtu sagatavota militāri stāties pretim lielo kaimiņu spiedienam.

Kas attiecas uz PSRS, tad Latvija no savas puses ļoti lojāli pildīja visas ar līgumiem uzņemtās saistības. Ne tā tas bija no Padomijas puses. Gadījās, ka mūsu dzelzceļnieki no Padomijas neatgriezās, bija arī daži mūsu pierobežas iedzīvotāju nolaupīšanas gadījumi. Oficiāli attieksmes abu valstu starpā bija korektas, bet visas kaņaspēka apmācības un manevri no mūsu puses bija vērsti ar fronti uz austrumiem, paredzot aizstāvēšanās cīņas pret iebrucēju. Arī mobilizācijas plānos bija paredzēta izvēršanās pret austrumiem. Tāpat ar austrumu kaimiņa agresijas iespējamību rēķinājās un no tās baidījās. Tikai pēdējos vienā vai divi gados manevri tika izdarīti arī ar fronti pret rietumiem.

Par Latvijas attieksmēm ar Vāciju 1938. gadā man stāstīja Berlīnē sūtnis H. Celmiņš. Sakarā ar Doma baznīcas pārņem-

šanu un citiem it kā pret vācu tautības pilsoņiem vērstiem aktiem, attieksmes starp Vāciju un Latviju neesot labas. Kādreiz jādzirdot arī tādi vārdi kā vācu tautības aplaupīšana un citi ne visai glaimojoši. H. Celmiņa kā sūtņa stāvoklis esot gandrīz neciešams. Arī mūsu ārlietu ministrs Berlīnē neesot ieredzēts. Patlaban Munters atkal pieprasot pieteikt viņa vizīti Hitleram, bet Hitlers jau divas vai trīs reizes šādu priekšlikumu noraidījis. (Te ģenerālis Bangerskis būs pārpratis, vai arī viņam piemirsies: Celmiņš nebūs runājis par Hitleru. Sastapšanās tika lūgta ne ar Hitleru, valsts galvu, kas pieņem, protams, tikai ārkārtējos gadījumos, bet — un arī veltīgi — ar ārlietu ministru Ribbentropu, red.). Sūtnim šādi noraidījumi esot nepatīkami. Viss, ko viņš, sūtnis, Vācijā varot darīt, esot doties medībās, kuŗās piedaloties arī citu valstu diplomāti. Tas dažreiz sagādānot iespējas savstarpējai domu apmaiņai.

Ar Zviedriju Latvijai sakarā ar sērkoksiņu rūpniecības izveidošanos un Ķeguma spēkstacijas būvi nodibinājās ciešākas komerciālas attieksmes. Zviedri izturējās ļoti laipni un draudzīgi pret mums. Zviedrijas karalis viesojās Rīgā, lielāka latviešu delegācija ar finanču ministru priekšgalā 1938. gada beigās apmeklēja Zviedriju. Bet tālāk par labām kaimiņu attieksmēm drošības ziņā nekas neizveidojās. Zviedrija atradās ne tikai varbūtējās frontes otrā līnijā, bet to nodrošināja arī jūra. Tai bija iespējams nogaidīt un vērot, nesaistoties nekādā aizsardzības koalīcijā.

Somija, vēlēdamās palikt neitrāla, palika ārpus Baltijas antantes arī pēc Lietuvas pievienošanās tai 1934. gadā. Izolētai Somijai vienai pašai nācās stāties pretim Padomju savienības uzbrukumam 1939. gada rudenī.

Tā no mūsu sarunā ar Meierovicu kādreiz minētām Vidus Eiropas savienotām valstīm 18 gadu laikā nekas izveidojies nebija. Kā atsevišķi gaudi starp dzirnakmeņiem, tā šīs valstis viena pēc otras tika samaltas austrumu un rietumu lielo kaimiņu cīņā par uzkundzēšanos pasaulei.

Stratēģiskie jautājumi

Arī visām trim Baltijas valstīm vienoti nebūtu pa spēkam ilgstoši pretoties Padomijas uzbrukumam. Ar vilcinošām kaujām tās varētu turēties dažas nedēļas, labākā gadījumā pāris

mēnešus cerībā, ka viņu labā iejauksies kāda lielvalsts vai Tautu savienība.

Aizstāvēšanās ziņā Latvijas apmēram 220 km garā robeža ar Padomju savienību nebija izdevīga. Nebija nekādu dabisku šķēršļu, kas kavētu ienaidnieka ielaušanos Latvijas teritorijā no austrumiem. Tikai 40—45 km šaipus robežas par kaut cik piemērotu aizstāvēšanās līniju varēja noderēt Lubānas ezers ar Pededzes un Aiviekstes upēm un pieguļošiem purviem. Bet pēc Aiviekstes upes padziļināšanas un pieguļošo purvu nosusināšanas arī šis dabīgais šķērslis kļuva mazāk nozīmīgs.

Igaunijas austrumu robeža aizsardzības ziņā bija nesalīdzināmi izdevīgāka. To veidoja Peipusa un Pliskavas ezeri un Narvas upe, kas bija nopietni šķēršļi. Tikai dienvidos no Pliskavas ezera ap 40 km plata sprauga līdz Latvijas robežai nebija dabīgu šķēršļu segta. Kā divu valstu aizsardzības frontes salīdzinājumā šī sprauga bija uzskatāma par vārgāko vietu abu valstu aizsardzības sistēmā.

Tiklīdz pretiniekam būtu izdevies, apejot Pleskavas ezeru no dienvidiem, iedzīt ķīli starp Latvijas un Igaunijas spēkiem, igauņu bruņoto spēku vadība tiktu nostādīta grūti atrisināmu dilemmu priekšā, kur un kā organizēt armijas aizmuguri, tās piegādes un nogādes ceļus (komunikācijas). Valsts dzīvības intereses prasa segt valsts teritoriju un tās galvaspilsētu, tātad segt Tallinas virzienu, veidojot fronti pret dienvidaustrumiem un austrumiem. Bet tas neglābjami dzītu Igaunijas bruņotos spēkus maisā, no kuŗa, Padomijai pārvaldot jūru, igauņiem nekādas izejas vairs nebūtu. Dzīvā spēka saudzēšana, līdz radīsies kāds palīgs, prasa nelīst maisā, bet iespējami ilgāk vest vilcinošu kauju, atkāpjoties kopā ar Latvijas spēkiem Valkas-Valmieras virzienā. Lai veiktu abus šos svarīgos uzdevumus, neizbēgama spēku saskaldīšana.

Latvijas stāvoklis šinī ziņā nebija daudz labvēlīgāks. Kaut gan pašas teritorija veido dziļāku aizmuguri, tomēr tās izmantošana tālākā vilcinošo kauju gaitā prasītu vai nu atdot pretiniekam galvaspilsētu, vai arī atstāt tās aizstāvēšanai tikai daļu spēku. Sadarbībā ar Lietuvu būtu iespējams izmantot arī šīs valsts teritoriju.

Lietuvu no Padomijas šķir Lietuvai atņemtais Viļņas apgabals un daļa Latvijas teritorijas. Tātad Padomijas uzbrukuma gadījumā Lietuva pirmo triecienu nesaņemtu. Aizmugurē tai ir Rīt-

prūsijas teritorija, kas pie draudzīgām attieksmēm ar Vāciju var veidot tās aizmuguri.

Kā redzam, tad šie svarīgie jautājumi bija apsverami jau miera laikā, un to sekmīga atrisināšana prasīja ciešu sadarbību starp visām trim Baltijas valstīm un arī ar Poliju. Visām četrām valstīm bija nepieciešams kopējs aizsardzības plāns. Tāda kopēja plāna nebija un, sakarā ar Lietuvas un Polijas konfliktu Viļņas dēļ, nevarēja arī būt. Bet katrai par sevi šīm valstīm noteiktu *stratēģisku* aizsardzības plānu izstrādāt nebija iespējams. Ka tas tā bija, to pa daļai pierādīja Polijas katastrofa 1939. gada septembrī, kā arī triju Baltijas valstu separāta pakļaušanās Padomijas spiedienam, parakstot ar to savstarpējas palīdzības paktus ar Padomijas bazēm un garnizoniem savās teritorijās.

Kad 1925. gadā kļuva kara ministrs, sāku tuvāk iepazīties ar mūsu valsts aizsardzības lietām visumā. To man lielā mērā atvieglāja speciālais uzdevums — kopā ar Igaunijas ģenerālstābu izstrādāt militārās konvencijas pamatnoteikumus, par ko bija runa iepriekšējā nodaļā.

Kara gatavības ziņā no stratēģiskā viedokļa ļoti svarīga ir kara spēka vienību izvietošana valsts teritorijā jeb dislokācija. Tā mūsu apstākļos bija maz piemērota un varēja izsaukt lielu sajukumu kā izvēršanās, tā sekojošo pirmo kauju periodā.

Ja Vidzemes divīziju Rīgā un Zemgales divīziju Daugavpili varēja uzskatīt par izvietotām kaut cik atbilstoši apstākļiem, ar izredzēm savlaicīgi izvērst — pirmo pēc vajadzības austrumu vai ziemeļaustrumu, un otru — austrumu virzienā, tad pavisam neapmierinoši bija novietota Latgales divīzija. Tās stābs atradās Pļaviņās, bet pulki: 7. Siguldas — Alūksnē, 8. Valmieras — Cēsīs, 9. Rēzeknes — Rēzeknē un artilērijas pulks Krustpilī. Atsevišķas šo pulku vienības stacionēja Ludzā, Kārsavā, Balvos, Gulbenē un Valmierā.

Tādā kārtā faktiski divīzijas stābs, artilērijas un 9. Rēzeknes pulks sedza Ludzas-Krustpils virzienu, 7. Siguldas pulks — Alūksnes-Cēsu virzienu un 8. Valmieras pulks — Valkas-Cēsu virzienu.

Ziemeļos novietotiem Siguldas un Valmieras pulkiem straujas mobilizācijas un tai sekojošo kauju apstākļos nekādus stāvoklim atbilstošus rīkojumus divīzijas vadība dot nevarētu. Šie pulki tai neizbēgami izslīdētu no rokām. Ļoti problēmatisks, lai ne-

teiktu ūtopiska, bija šo pulku paredzētā atvilkšana un pievienošana divīzijas kodolam pēc Vidzemes un Kurzemes divīziju izvēršanās austrumu un ziemeļaustrumu frontē.

Kad 1927. gadā otrreiz kļuva kara ministrs Skujenieka kabinētā, tad lūdzu armijas komandieri ģenerāli Radziņu vispārējos vilcienos pēc kartes pieteikt kādu no mūsu bruņoto spēku izvēršanās iespējamiem variantiem. Mani sevišķi interesēja stipri izkļiedētās Latgales divīzijas darbības veids.

Kaut gan ģenerālis Radziņš pamatoti skaitījās mūsu armijas aprindās liela autoritāte, viņa pieteikums liecināja par lielu neskaidrību valsts bruņoto spēku izvēršanas jautājumā. Tādi komplicēti manevri, kādi bija paredzēti Latgales divīzijas vienību sakopošanai, pat miera laikos bija grūti izdarāmi, kur vēl kara apstākļos, kad vienības jau iesaistījās cīņās. Vienību nomainīšana kustības karā prasa laiku un ir saistīta dažkārt ar lielākiem zaudējumiem. Arī vienību un viņu transporta līdzekļu pārvietošana gar fronti no viena frontes iecirkņa uz otru prasa ilgāku laiku, jo ceļi būs pārpildīti ne tikai ar karaspēka vienībām un vezumiem, bet arī ar bēgļiem rietumu virzienā.

Zemgales divīzijas novietojums Daugavpilī dislokācijas ziņā bija atbilstošs apstākļiem, bet no drošības (un sanitārā) viedokļa tas nebija izdevīgs. Visi trīs kājnieku pulki un artilērijas pulks bija novietoti ļoti saspiesti vecajā cietoksnī, tikai ar divām šaurām izejām no tā. Viens spēcīgs, negaidīts pretinieka bumbvežu uzlidojums šai divīzijai nodarītu nelabojamus zaudējumus.

Arī kaujas darbības ziņā divīzijai līdz tiltu atklāšanai pār Daugavu pie Daugavpils un Krustpils (1935. un 1936. g. g.), nāktos darboties grūtos apstākļos, jo aizmugurē tai atradās grūti pārvarams šķērslis, plata upe.

Jau būdams par kara ministru pirmo reizi, 1925. gadā, ierosināju jautājumu par tiltu būvi pie Daugavpils un starp Daugavpili un Koknesi, — vai nu pie Līvāniem, vai Krustpils. Aizrādīju, ka tas nepieciešams tādēļ, ka Krāslavas-Rēzeknes frontes iecirkņa aizmugurē atrodas Daugava bez nevienas karaspēka atiešanai noderīgas pārejas. Atiešanas gadījumā šinī iecirknī darbojošās karaspēka daļas nonāktu bezizejas stāvoklī, piespiestas pie Daugavas, bet visa Zemgale augšpus un lejpus Daugavpilij paliktu bez aizsardzības. Vienā no šī jautājuma apspriedēm kabinetā ministru prezidents H. Celmiņš it kā nevainīgi iejautājās: »Varbūt izdevīgāk būtu celt tiltu pie Kokneses?«

Tā kā Koknesē atradās mans nekustamais īpašums — dzirnavas, tad skaidrs bija, ka ministru prezidentam ir aizdomas, ka tilta būvē pār Daugavu varu būt ieinteresēts es personīgi. Atbildēju, ka no stratēģiskā viedokļa tiltam pie Kokneses nebūtu nekādas nozīmes. Ja jau kaŗaspēks būs spiests atkāpties ar kreiso flanku gar Daugavas labo krastu līdz Koknesei, tad tikpat labi tas varēs atiet arī līdz Rīgai, bet Zemgales aizsardzībai jāizvirza jau izvēršanās periodā spēcīgas vienības uz Grīvas-Ilūkstes rajonu.

Mana atbilde ministru kabinetam pierādīja, ka savu prasību pēc tiltiem uzstādu valsts drošības interesēs. Un tā abi tilti arī tika uzbūvēti, kaut gan veselus desmit gadus vēlāk.

Jau pašā sākumā man dūrās acīs tas, ka visa mūsu artilērija vasarā sakoncentrējas vienā laikā Daugavpilī, lai tur lielākajā poligonā izietu šaušanas apmācībās. Viegli iedomāties, kāds juceklis notiktu mobilizācijas gadījumā, artilērijai atrodoties ne pie savām divīzijām, bet valsts pašā dienvidaustrumu stūrī. Mobilizācijas periods taču ir ļoti īss, bet Kurzemes artilērijas pulkam jānokļūst Liepājā, Vidzemes — Rīgā un Latgales — Pļaviņās. Pārvaldot gaisu, ienaidnieks varēja šo artilērijas atgriešanos pie savām divīzijām arī nepieļaut, un mēs jau pašā kaŗa sākumā paliktu bez artilērijas.

Ar saviem aizrādījumiem uz šo apstākli panācu, ka vienlaicīgi visu artilēriju uz Daugavpili vairs nesūtīja, bet mainoties, kamēr beidzot ierīkoja artilērijas šaujlauku dienvidos no Carnikavas.

★

Armijas apbruņojums sastāvēja sākumā no dažāda tipa lielgabaliem, šautenēm un ložmetējiem, bet pakāpeniski Latvijas armija no krievu ieročiem atbrīvojās. Apbruņojumā palika vienīgi angļu ieroči.

Liela dažādība mums bija lidmašīnu ziņā. Sakarā ar lidmašīnu pasūtīnāšanu 1927. gadā, pie manis kaŗa ministrijā ieradās Lielbritānijas sūtnis, kuŗa vārdu vairs neatceros. Viņš izteica savu neapmierinātību par to, ka iepriekšējā kaŗa ministra ģenerāļa E. Kalniņa projektētais lidmašīnu pasūtīnājums Anglijai tagad tiekot nodots Itālijai.

Es sūtnim parādīju fotouzņēmumus no iepriekšējā gadā Anglijā pirtām un arī šoreiz iegādāšanai piedāvātām lidmašīnām,

kur skaidri bija saredzami spārnu metalla ribu lūzumi un to sašveisējumi. No tā bija secināms, ka lidmašīnas ir vēl pagājušā kara vai pirms kara ražojums, tātad jau lietotas un pārdošanai remontētas. Par to pašu cenu mēs saņemsim gluži jaunus Itālijas lidaparātus.

Saruna mums izvērtās drusku plašāka nekā sākumā bija paredzēta. Starp citu es teicu, ka es būtu apmierināts, ja mēs varētu visus ieroču, lidmašīnu un citu kara mantu un materiālu pasūtīnājumus nodot Anglijai vai kādai citai valstij, no kuŗas Latvijai būtu cerība arī kara laikā saņemt vajadzīgos papildinājumus un rezerves daļas. Tai valstij mēs varētu nodot visus pasūtīnājumus, neievērojot konkurējošo valstu arī zemākās cenas. Kamēr tas tā nav, mums visos gadījumos pie vienāda iegādājamo priekšmetu labuma jāvadās no lētuma, kam stingri seko valsts kontrole. Tāpēc nav jābrīnās, ka, kaut gan armijas apbruņojumā ir angļu šautenes, patronas mēs pasūtīnām Beļģijā, jo tur tās par dažiem santīmiem lētākas. (Pirms aiziešanas 23.1.28. no kara ministra amata paspēju parakstīt līgumu ar čehoslovaku Serie A Bello firmu par patronu fabrikas ierīkošanu Rīgā, kāpēc patronu iegāde ārzemēs atkrita.)

Sūtņa kunga atbildes vispārējais saturs bija, ka viņš ieradies ne politiska rakstura diskusijām, bet aizstāvēt savas valsts intereses komerciālā laukā. Varbūt viņam šeit (Latvijā) vispār nekā nebūšot ko darīt. Tā mēs toreiz šķīrāmies, un lidmašīnu pasūtīnājums tika nodots Itālijai.

Tā jau bija gan, ka mūsu aerodromā atradās angļu, itaļu, čehoslovaku un, ja nemaldos, arī franču lidmašīnas. Kara laikā tas varēja radīt lielas grūtības pie bojāto daļu apmaiņas, jo ir neiespējams dažāda tipa lidmašīnu rezerves daļas turēt krājumā pietiekamā vairumā. Vienīgais labums bija tas, ka lidotāji iepraktizējās lidot uz visāda tipa lidmašīnām, kas kara laikā varēja noderēt pie aviācijas apgādes ar jaunām ārzemju lidmašīnām.

Ar mēģinājumiem ražot lidmašīnas Latvijā kaut kā neveicās, kaut gan iniciatīvas šinī ziņā netrūka. Bija mums konstruktori, bija darbnīcas, bija arī vajadzīgais materiāls, tikai motori būtu jāieved no ārzemēm.

Būdams kara ministrs Celmiņa kabinetā, apmeklēju Kristīnes Bachmanes lidmašīnu darbnīcu Rīgā, kas likās pietiekami labi ierīkota vismaz apmācību lidmašīnu būvei. Laikam kāda sporta

lidmašīna tur arī tika izgatavota. Bet ar darbnīcas īpašnieces nāvi arī darbnīcas liktenis bija apzīmogots.

Domu par Latvijas aviācijas izveidošanu uz plašākas bāzes aizstāvēju, ierosinādams 1927. gadā Aviācijas biedrības dibināšanu Kaŗa ministrijas atbalstā. Aviācijas pionieru lauru iekārojš citiem, un Kaŗa ministrija no šīs lietas distancējās.

Labi neatceros, vai pie 1927., vai 1928. gada Kaŗa ministrijas budŗeta caurskatīšanas lidmašīnu iegādei bija paredzēti pusotra miljona Ls. ar noteikumu lidmašīnas būvēt Liepājas Kaŗa ostas darbnīcās pēc angļu B. firmas licences.

Šādu priekšlikumu sākumā jo silti apsveicu, jo tas saskanēja ar manu nostāju — iespējami mazāk būt atkarīgiem no ārzemju piegādes. Bet tad noskaidrojās, ka projekts būvēt lidmašīnas Kaŗa ostas darbnīcās pēc tās pašas B. firmas izgatavotā parauga bijis arī iepriekšējā gadā. No tā nekas neiznācis. Atsūtītais lidmašīnas paraugs neizturējis pārbaudījumu, jo arī pati B. firma it kā agrāk ar lidmašīnu būvi nenodarbojusies. Tā kā Kaŗa ostas darbnīcas, ar kuŗām līgums bijis slēgts, nevienu lidmašīnu neuzbūvējušas, tad lidmašīnām paredzētie līdzekļi ierakstīti valsts ienākumos, dzēšot no Kaŗa resora budŗeta.

Negribēdams, lai arī otrreiz Kaŗa resors zaudētu pusotra miljona latu un pie tam paliktu bez lidmašīnām, es pieprasīju no Kaŗa ostas darbnīcām nodrošinājumu, ka lidmašīnu pasūtīnājums tiks izpildīts, kā to prasījām no privātām firmām. Pret to protestēja finanču ministrs, jo iznākot tā, ka viens resors (Kaŗa ostas darbnīcas bija pakļautas finanču ministrijai) došot garantijas otram resoram. Jautāju, kas garantēs, ka Kaŗa resors lidmašīnas dabūs? vai būvei paredzētais paraugs ir pārbaudīts un pieņemts? Uz pirmo jautājumu neviens atbildēt nevarēja, uz otru saņēmu atbildi, ka tāda parauga neesot.

Tad teicu, ka ar Kaŗa ostas darbnīcām varu slēgt līgumu tikai tad, ja kāds garantē, ka līgums tiks izpildīts. Ja ne citādi, tad Kaŗa ostas darbnīcu priekšniekam jāatbild ar savu posteni.

Tanī sēdē jautājums, kur pasūtīnāt lidmašīnas, palika neizšķirts. Ja nemaldos, nākošā dienā pie manis bija ieradies Kaŗa ostas darbnīcu priekšnieks, uztraukts par manu nostāju it kā pret viņu personīgi. Atbildēju, ka man tas prātā nav nācis, un vaļširdīgi viņam paskaidroju savus pēdējā kabineta sēdē celtos iebildumus. Viņš arī apliecināja, ka B. firmas parauglidmašīna

nebijusi pieņemama un neesot zināms, kāds būšot nākošais paraugs.

Nākošās ministru kabineta sēdes dienā pie manis ieradās kāds K. kungs, vēl pajauns cilvēks. Viņš paredzot, ka ministru kabinetā runāšot par lidmašīnu pasūtīnājumu lietu. Viņš ļoti lūdžot necelt iebildumus pret darījumu ar Kaŗa ostas darbnīcām un angļu B. firmu, jo citādi viņam kā šī darījuma aģentam būšot jācieš zaudējumi. Viņš nesaņēmsot viņam pienākošos atlīdzību.

Atbildēju, ka es nekādus iebildumus negribu celt un arī nēcelsu, bet tikai prasu drošību, ka līgumu izpildīs. Tā kā jau taisījos doties uz sēdi, tad minētais aģents turpināja runāt ar mani arī pa ceļam. Kad bijām nosoļojuši līdz Esplanādes stūrim, gandrīz jau pretim ārlietu ministrijas namam (kuŗā mitinājās arī ministru kabinets), K. kungs pēkšņi iejautājās: »Vai neieiesim iedzert kopā kādu glāzi alus?«

Tas mani sanikvoja, un es atjautāju, kā lai saprotu viņa priekšlikumu — kā joku vai nopietnu kukuļu piedāvājumu? Tas manu pavadoni savukārt pamudināja atvainoties.

Kad lidmašīnu jautājums tanī pašā sēdē nāca apspriešanā, es no savas prasības par nodrošinājumu neatkāpos un teicu, ka uzņēmeji jau par mums sāk zoboties, ka viens viņu pārstāvis mani nupat aicināja ieiet ar viņu krodziņā izdzert glāzi alus, kas nepārprotami norādīja, ka tur nebūtu darīšana tikai ar glāzi alus vien.

Otrā rītā jau agri minētais aģents bija klāt un cēla iebildumus, ka es ministru kabinetā esot teicis, ka viņš man piedāvājis kukuli. Atbildēju, ka to nevarēju par viņu teikt, jo viņa vārdu vēl tagad nezīnu, kas arī bija patiesība. Un kad es atkārtoju to, ko ministru kabinetā biju teicis, jaunais cilvēks nomierinājās un aizgāja no manis gluži jautrs.

Iecelts 1933. gadā par Zemgales divīzijas komandieri un Daugavpils garnizona priekšnieku, iepazīnos tur ar arodskolas direktoru inženieri K. Samtiņu. Inženieris Samtiņš ar savu palīgu — skolas inspektoru inženieri Mancu viņiem uzticēto arodskolu bija izveidojuši par vienu no priekšzīmīgākām mācības iestādēm Latvijā.

Mani ļoti patīkami pārsteidza arī tas, ka arodskolas direktorā biju atradis dedzīgu aviācijas izveidošanas entūziastu. Vienpakalotrai ar saviem audzēkņiem inženieris Samtiņš uz-

būvēja divas skolas lidmašīnas un taisījās būvēt jau trešo, bet tad kādi nezināmi spēki šo pasākumu izjauca. Sarūgtināts par to, ka pateicības vietā viņš saņēmis tikai nepatīkšanas, Samtiņš tālāko lidmašīnu būvi bija spiests pārtraukt.

Aizdomas bija, ka lētums — apmēram Ls 10.000 vai 12.000 — ko izmaksāja inž. Samtiņa būvētās apmācības lidmašīnas, nobiedējis konkurentus — līdzšinējos lidmašīnu izgatavotājus, kuŗu tā paša tipa lidmašīnas izmaksāja divreiz dārgāk, un viņi atrauŗuši ceļus un līdzekļus kā Samtiņa pasākumu nobremzēt. Bet var jau būt arī citi iemesli — skaudība, greizsirdība un nenovīdība izsauca morālas un materiālas represijas pret Samtiņu un piespieda viņu no šīs lietas distancēties.

Organizācijas ziņā, ievērojot starptautiskos ierobežojumus, lielu defektu nebija, kaut gan dārgi izmaksājošā jātnieku pulka vietā tiku ieteicis izveidot motorizētas vienības no motociklistu rotām. Bija iesniegts arī pielāgota motocikla projekts ar sānu atbalstu, kas atļāva gan braukt pa šķēršļotu apvidu, gan arī šaut, atrodoties uz motocikla. Bet, līdzīgi Polijai, mēs bijām lepni uz saviem jātniekiem, kaut gan modernā kara apstākļos kavalerijai sekmīgi darboties nav iespējams. Bez tam tanki un motorizētās vienības virzās ar 40—60 kilom. stundā, kamēr jātniekiem tās pašas distances veikšanai vajadzīga vesela diena.

Kādu lielāku motorizēto vienību izveidošana un apgādāšana Latvijai nebija pa spēkam, bet motociklistu bataljons bija pilnīgi iespējams jātnieku pulka vietā.

Attieksmē uz organizāciju vēl jāpiemin mūsu Robežsargu brigādes nodibināšanās. Līdz 1928. g. jūnijam Latvijas robežu apsardzība nebija militāra, bet civila rakstura, kas bija izveidojusies drīzāk par robežtirdzniecības organizāciju un apkaŗoja tikai savus konkurentus.

Ministru kabinetā bija ierosināts jautājums par robežsargu pilnīgu likvidāciju, uzdodot robežas apsardzību armijai. Protestējot pret šādu projektu, pierādīju, ka ar mūsu armijas miera laika skaitliski mazo sastāvu tas nav izdarāms. Tad apmācības tādā mērā cietīs, ka vienības būs ne īsti kaŗaspēks, ne robežsargi, jo īsais dienesta laiks nedos iespēju nevienā no šiem uzdevumiem iedziļināties.

Liku priekšā nodibināt robežsargu kaŗaspēku — brigādi vai pulku — no kaŗa dienestu beiguŗiem kaŗavīriem, pakļaujot visu organizāciju militārai disciplīnai un jurisdikcijai. Paliekot il-

gāku laiku dienestā savās vietās, viņi labi pārzinās robežu, pārzinās pretējās puses paražas un arī savus pierobežas iedzīvotājus, kas atvieglos robežapsardzības sekmīgu realizēšanu ar mazākiem spēkiem. Kara gadījumā robežsargu brigāde būs spējīga veikt arī daļu segšanas uzdevumu līdz armijas izvēršanai. Pensiju ziņā robežsargi pielīdzināmi armijai. Tā tas beidzot arī tika īstenots dzīvē. Vēlāk par jaunās robežsargu brigādes svētīgo darbību pierobežā nācās dzirdēt vislabākās atsauksmes. Tās komandieris, kādreizējais mans adjutants strēlnieku laikos, ģen. Bolšteins, bija priekšzīmīgi izveidojis kā robežsargu tīklu, tā apsardzības dienestu un arī robežsargu sabiedrisko dzīvi par svētību pierobežas iedzīvotājiem. Veselīgi sarīkojumi, rosība sportā, vertīgas un lētas preces robežsargu veikalos, viss tas nāca par labu arī vietējiem iedzīvotājiem. Kontrabanda tika pilnīgi pārtraukta un visumā Latvijas bruņotie spēki par vienu brigādi bija pieauguši. Robežsargu brigāde, pastiprināta ar dažām jau miera laikā uz priekšu izvirzītām rotām, varēja daudz sekmīgāk veikt mobilizācijas segšanas uzdevumus nekā steigā šim nolūkam izsūtītas vienības, kas pierobežas apvidu un vietējos apstākļus nepazīst.*

Iekšējā politika

Jāatrunājas jau pašā sākumā, ka, būdams kaņavīrs, neesmu daudz ar politiku nodarbojies. Tāpēc mani spriedumi par politiku nevar būt nemaldīgi. Kādreiz, noklausījies Saeimas debatēs, kur daži deputāti ilgas runas veltīja savu pretinieku personīgai nomelnošanai, skarot pat intīmas ģimenes lietas, man nevilus iznāca sekojoša satura saruna ar senātoru Zamueli, kuŗu pazīnu vēl no Latviešu strēlnieku organizācijas komitejas darbības laikiem.

»Es nesaprotu«, teicu Zamuelim, »kāpēc vajadzīga tāda savstarpēja naidīga atmosfaira Saeimā, kur vienas partijas pārstāvji tik neiecietīgi noķengā otras partijas pārstāvjus. Ja tāda naida atmosfaira valdītu dzīvē starp darba devējiem un darba

* Kādā vietā atrodama ģenerāļa Bangerska atzīme: »Atcerēties 1) manu plānu par ieroču atjaunošanu, kas 5 — 10 gados prasīja 125 milj. latu; 2) priekšlikumu par robežsargu mājiņu izmantošanu, lai izveidotu aizsardzību pret PSRS.« Šie jautājumi, pēc rīcībā esošiem materiāliem spriežot, palikuši neapskatīti, red.

ņēmējiem, kāda šeit Saeimā starp viņu pārstāvjiem, — tad nekāds darbs nebūtu iespējams. Pēc mana ieskata nepareizi ir darba devējiem domāt tikai par savām interesēm un aizmirst strādnieku intereses, un otrādi — nepareizi ir strādnieku pārstāvjiem domāt tikai par strādnieku interesēm un censties tikai noplēst visu savai partijai vai savai grupai. Liekas, ja darba devējs nevarēs dzīvot, arī strādniekam būs slikti un, ja strādniekam būs jāmirst badā vai pārmērīgi jāstrādā, arī uzņēmējs resp. darba devējs ar visu savu uzņēmumu aizies bojā.»

No Zamueļa saņēmu šādu atbildi: »Jūs neesat politiķis un tāpēc tā runājat. Arī tiesā prokurora acīs apsūdzētais ir caur un cauri nelietis un it kā pelnī cilpu. Advokāts turpretim apsūdzēto pielīdzina vai eņģelim. Tiesnešu uzdevums ir no šīm galējībām atrast pareizo spriedumu par to, vai apsūdzētais ir vainīgs, vai ne. Tā tas ir arī Saeimā: no pušu ieskatiem un runām izlobas patiesais spriedums un pareizais lēmums attiecīgā jautājumā.«

Ko es uz to varēju atbildēt, labi apzinādamies, ka tiešām politiķis neesmu un politiķa loģikai pilnā mērā nevaru piekrist? Tikai pateicu, ka veikls advokāts arī vainīgam izkaņos attaisnošanu, bet veikls prokurors arī nevainīgu novedīs uz ešafota. Tā tas var būt arī Saeimā. Uz to Zamueļa kungs man neko neatbildeja.

Tā tad atzīstos, ka šaurs politiķis tiešām neesmu. Līdzīgu spriedumu par sevi kā politiķi piedzīvoju vēl reiz, un aizrādītāja bija kāda meiča, kuŗa strādāja galvenajā »Negadījumu apdrošināšanas sabiedrībā« par darbvedi. Laikam tā saucās iestāde, kas mita Daugavmalā, Grēcinieku ielas pelēkajā namā. Tas bija 1939. gada beigās vai 1940. gada sākumā, kad mani no Ķieģeļrūpniecības nozīmēja par rūpnieku pārstāvi pie šīs negadījumu apdrošināšanas sabiedrības. Tās priekšsēdis bija Dr. Alks, jauns, enerģisks ārsts, bet ļoti stingrs pie pārsūdzību caurskatīšanas, kas bija šīs sabiedrības galvenais uzdevums. Man kādreiz nācās uzstāties kā pensionāru interešu aizstāvim, aizmirstot, ka mans oficiālais uzdevums bija pavisam pretējs. Atceros, ka kādā gadījumā kāds zvejnieks bija lauzis kāju un tā viņam bija amputēta. Mani pārsteidza ārstu cenšanās pierādīt, ka kāja nebūtu bijusi jāzaudē, ja zvejnieks neslimotu ar sklerozī. Uz tāda slēdziena pamata zvejniekam pensiju gribēja noraidīt, kam es nepiekritu un ielaidos diskusijā pēc būtības. Jautāju,

vai zvejnieks sakarā ar savu slimību arī bez nelaimes gadījuma būtu kāju zaudējis? Uz to saņēmu atbildi, ka laikam gan ne. Mani atbalstīja vēl Dr. Stradiņš pēc tam, kad sašutumā izteicos, ka pa visu to laiku, kamēr esmu piedalījies šīs sabiedrības sēdēs, mēs, locekļi, esam saņēmuši kopsummā daudz vairāk par sēdēm nekā esam piesprieduši pensijām. Šī gadījuma izlemšanu atlika nākošai sēdei, un tad zvejniekam pensiju piešķīra. Pēc komisijas sēdes atceļā uz mājām mani panāca komisijas sekretāre, un runādami kopā nonācām līdz Mazajam Vērmanes parkam, kur es šo darbinieci pacienāju ar pusdienām. Sarunu temats visu laiku grozījās ap sabiedrības darbību, un sākās ar to, ka sekretāre izteica izbrīnu un arī sajūsmu par manu izturēšanos komisijā, kur es ienesot svaigu gaisu. Bet es tak esot rūpnieku pārstāvis, un mans uzdevums būtu aizstāvēt ne strādnieku intereses. Varot redzēt, ka es neesot politiķis. Atbildēju, ka esmu cilvēks. Politiķis nebūdam, nevarēju piekrist daudzām parādībām mūsu sabiedriskā un politiskā dzīvē.

Vissliktākais, man šķita, bija tas, ka skaitliski mazā latvju tauta jeb, pareizāk sakot, Latvijas iedzīvotāji bija saskaldījušies daudzās politiskās partijās, kuŗu skaits sniedzās līdz 20 vai vairāk. Visas pat uzskaitīt neņemos: Zemnieku savienība, Sociāldemokrati, Demokratiskais centrs, Kristīgie nacionālisti, Jaunsaimnieki, Sīkgruntnieki, Latgales kādas divas vai trīs partijas, 2 ēbreju, laikam divas vācu un krievu, tad komunisti un pat atsevišķi vieninieki. Sastādot kabinetus, radās grūtības, un bieži taisni mazās partijas spēlēja izšķirošu lomu, jo lielajām trūka viena vai dažas balsis, lai gūtu vairākumu, bet savas balsis mazās partijas prata novērtēt un pārdot dārgi. Nav jābrīnās, ka kabineti mainījās ik gadus. Noteiktība iekšējā politikā šādos apstākļos nebija iespējama. Tauta vēlēšanās izturējās diezgan atturīgi, lielu lomu spēlēja partiju līderi, kuŗi izveidojās par profesionāliem politiķiem. Bieži vien strādnieku interešu pārstāvim laukos un pilsētās piederēja nekustami īpašumi, kur nodarbināja līdzīgi citiem saimniekiem un uzņēmējiem savus pārstāvēmos — un tik pat pamatīgi. Tā kā neviena no partijām nebija pietiekami stipra sastādīt valdību viena pati, tad parasti veidojās vai nu koalīcijas kabinets, vai arī kādas lielākas partijas kabinets, ierobežots ar solījumiem pārējām partijām. Kabineta sēdēs ministru prezidentam nācās taisīt visādas kombinācijas, lai pieņemtu kādu lēmumu, pret kuŗu balsotu

varbūt arī viņa paša kabineta locekļu vairākums. To parasti darīja šādi: jau iepriekš ar attiecīgās partijas pārstāvi kabinetā panāca vienošanos, ka pirms kutelīgā jautājuma apspriešanas tas atstās sēdi, un tad premjēram attiecīgais vairākums būs nodrošināts. Tuvojās attiecīgais brīdis, ieradās ministru prezidenta adjutants un pateica attiecīgam ministram, ka viņu aicina pie tālruņa. Tas ar prezidenta atļauju arī izgāja un, pēc brītiņa atgriezies, lūdza atļauju sēžu zāli svarīgu darīšanu dēļ atstāt. Prezidents deva piekrišanu, sekoja rokas spiedienu, un lielais opozicionārs nozuda. Uz mani kā nepolitiķi līdzīgi triki atstāja nospiedošu iespaidu.

Otrs, kas man kabinetu darbībā nepatika, bija finansiālas operācijas resp. lēmumi par naudas aizdevumiem vai nu tāpēc, ka nebija cerību tos dabūt no bankām, vai arī citu nezināmu iemeslu dēļ. Tā pazīstamajam lielrūpniekam Hofam Jelgavā skaitījās parāds ap 6 milj. Ls, no kuņiem banku aizdevums ap 2,5 miljoni, bet kabineta aizdevums 3,5 miljoni Ls. Parāds Hofa nemaksāja, bet procentus centās dzēst tikai ar uzņēmuma darbu, ko aprēķināja diezgan dārgi. Kas tur īsti bija par lietu, kāpēc vienai personai bija piešķirts tāds kredīts, to nekā nevarēju saprast. Viena pakaļ otrai uzpeldēja arī citas naudas »panamas«, par ko plaši runāja sabiedrībā, bet vai visi aferisti kļuva sveikā cauri — »Ziva lupatu« lietā, »Škoļņikova« linu apstrādāšanas fabriku lietā un citās mazāk ievērojamās. Valsts un kreditu uzņēmumi cieta lielus zaudējumus, linu fabriku lietā arī daudzi lauksaimnieki bija cietēju vidū.

Par Ziva lupatām tikai dzirdēju, ka pret lielām summām iekūlātās lupatas izrādījušās nederīgas un vēlāk sapuvušas, tā kā bijis jāpiemaksā par noliktavu iztīrīšanu. Škoļņikova lieta tikai vispārējos vilcienos nonāca arī kabinetā, tomēr drusku par to dabūju dzirdēt no kāda Škoļņikova darbinieka, bijuša sapieru virsnieka. Pēc viņa nostāstiem Škoļņikovs, ieradies no Padomijas, kaut kādā veidā bija dabūjis ārkārtīgi lielu kreditu — ap 60 milj. Ls linu apstrādāšanas fabriku ierīkošanai visā Latvijā. Aizņēmumu viņš dabūjis arī uz lauksaimnieku saistību rēķina, bet pēc tam šī lieta negāja. Tas pats darbinieks stāstīja, ka akcionāros esot arī dažas no valdības un sabiedrības aprindās iespaidīgām personām. Tās saņemot zināmu algu, jo skaitoties vai nu par valdes locekļiem vai kāda amata izpildītājiem uzņēmumā, bet faktiski Škoļņikovs viņus nelaižot pie savām lie-

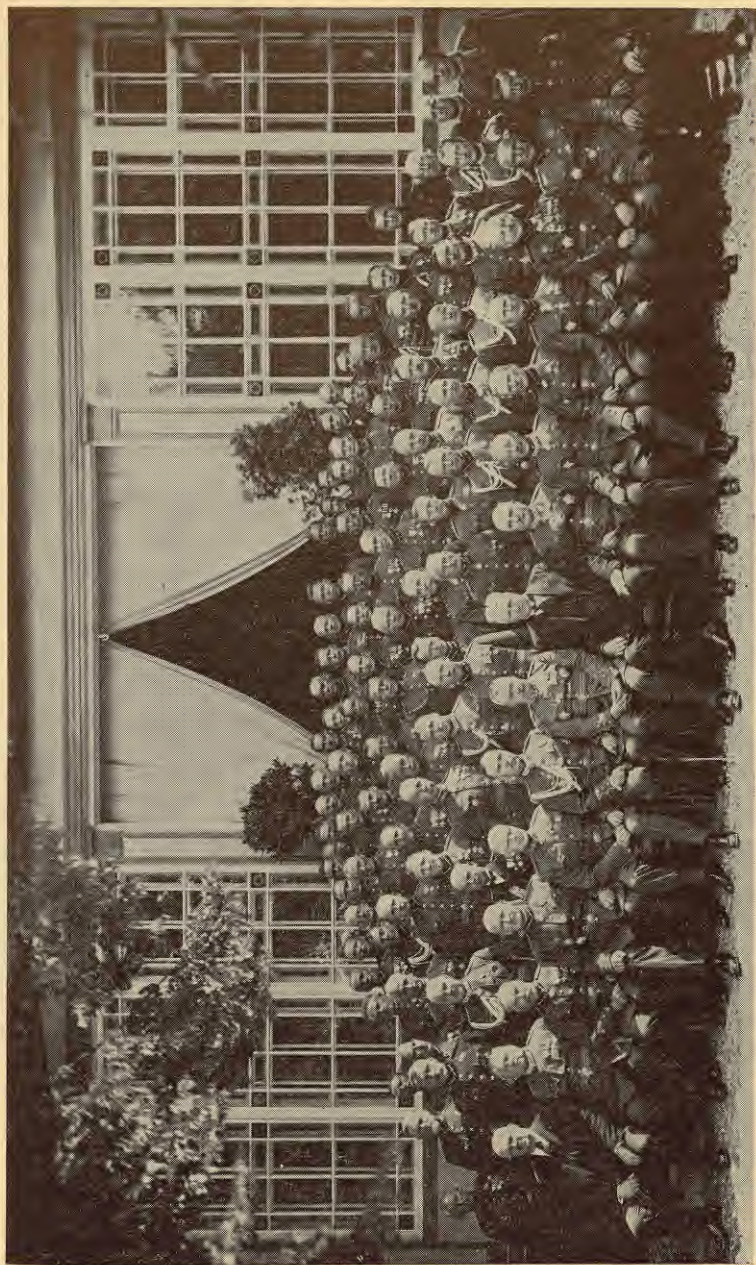
Kara spēles Rīgā, Virsnieku kluba telpās 1930 gadā. Vidū Augstāko militāro kursu priekšnieks ģen. R. Bangerskis

Kaŗa ministrs ģenerālis R. Bangerskis M. Skujenieka valdībā 1927. g.

Ģen. Bangerskis — Zemgales divīzijas komandieris 1936. g. ar stāba priekšnieku, pulku komandieriem, Daugavpils prefektu u. c.

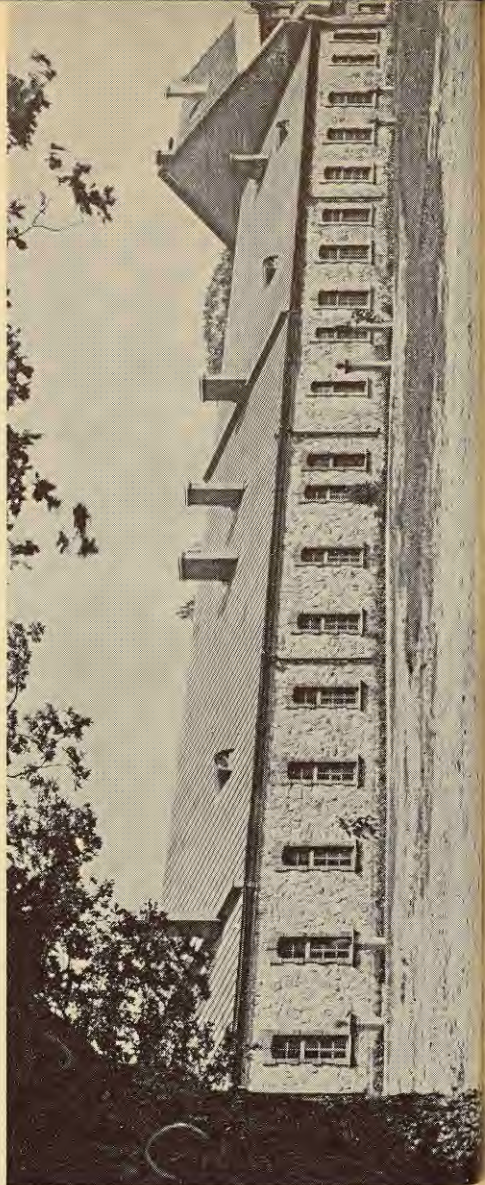
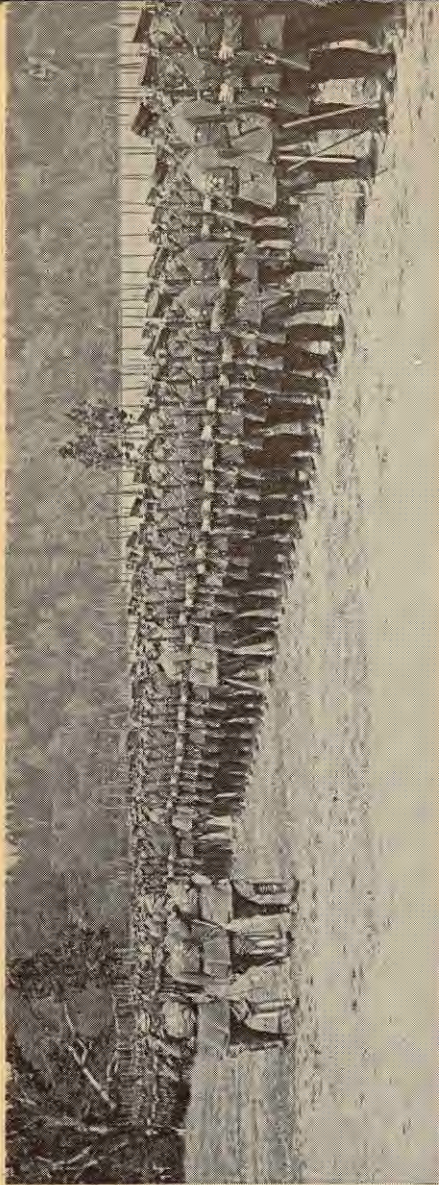

Latvijas armijas komandieris ģen. Mārtiņš Peniķis (pa labi no kara ministra ģen. Jāņa Baloža) 1935. g. pavasarī arvadās no armijas vecākajiem virsniekiem, kad bija nodevis amatu ģen. Krišjānim Berķim (pa kreisi no ģen. Baloža). Maīņa notika 1934. g.

Gen. Bangerskis kā Latgales divīzijas komandieris pavada armijas komandieri ģen. Peniķi. Vidū starp abiem ģenerāļiem Gulbenē skarei nostādīta 7. Siguldas kājnieku pulka komandieris plkv. Frickauss

Gulbenes kazarmas, kurās bija novietotas dažas no 7. Siguldas kājnieku pulka vienībām

tām, kaut gan auto lietošanai benzīnu viņiem dodot it kā uzņēmumu apbraukāšanai. Kā tur viss bija patiesībā, kas to zina, bet izrādījās, ka Škoļņikovs aizņēmumu kā ārzemnieks varējis dabūt tikai ar ministru kabineta piekritīgu lēmumu; šoreiz minētie noteikumi bija apieti, jo iepriekšējais ministru kabinets tādu lēmumu taisījis nebija. Vainīgajiem draudēja sods. Lai no soda izbēgtu, mūsu kabinetā bija ienācis priekšlikums — pieņemt attiecīgu lēmumu ar atpakaļejošu spēku. Es tam katēgoriski pretojos un, par lielu nepatiku dažiem kabineta locekļiem, nosaucu lietas īstā vārdā un jautāju, kādi apstākļi spiež mūsu kabinetu šo kliezdoši nelikumīgo darījumu apstiprināt. Atstāstīju arī, ko no Škoļņikova darbinieka biju dzirdējis, nenosaucot pēdējā vārdu. Galvas nodūruši, daži kabineta locekļi noklausījās manus iebildumus un pāris reizes šo jautājumu neizlēma, vismaz manā klātienē to vairs nepārrunāja, bet, droši vien, apstiprināja resp. izlēma pozitīvi manā prombūtnē.

Kādā dienā man pieteica kādu inž. Čāče. Uz manu aicinājumu kabinetā ienāca neliela auguma padrukns vīrs pusmūža gados, un kāds otrs jaunāks, kuŗu vecākais stādīja priekšā par savu dēlu. Pirms Čāčes ierašanās biju jau viņa lietā dzirdējis no kāda sava pazīstama sekojošo:

Čāčes kungs priekš kāda laika esot sācis Latvijas presē reklāmet šifeŗa rūpniecības jautājumu, pierādot, cik izdevīga šāda lieta būtu Latvijā, kur visi izejmateriāli esot dabūjami un kur būvniecību atbalstot valdība. Šiferim esot arī liela priekšrocība, salīdzinot ar pārējām juntu segām. Kad nu šis jautājums bijis no zināmiem un nezināmiem autoriem krietni izcelts un »uzkarsēts«, kādu dienu Latvijas bankā ieradies Čāčes kungs ar lūgumrakstu un aviŗu izgriezumiem, pieprasot bankas kreditus šifeŗa fabrikas celšanai. Lai novērstu šaubas, Čāče teicis, ka naudu jau viņš neprasot, bet tikai bankas garantiju samaksai par mašīnām, kuŗas skaitīsies bankas īpašums līdz to apmaksai. Pēc nelielām šaubām un varbūt arī kādiem solījumiem Čāčem bankas garantijas par Ls 300.000 ir rokā, un viņš dodas uz Vāciju. Tur viņš sapērk šifeŗa fabrikas iekārtu — pa daļai vecu, pa daļai jaunu, par nevienam nezināmu summu, bet dabū kārtīgu rēķinu līdzi, kas gandrīz sedz visu bankas garantiju. Pēc kāda laika mašīnas vairākos vagonos pienāk Rīgā. Tur tās stāv un stāv stacijā, jo neviens par izņemšanu neinteresējas. Nonāk beidzot pie tā, ka bankai jāsameklē Čāče un jāskubina mašīnas

izņemt. Čāče atbild, ka mašīnas jāpārsūta uz Daugavpili, kur viņš jau iegādājies fabrikas telpas, bet pārsūtīšanai uz turieni viņam naudas neesot. Banka gan naudu nedod, bet dod rīkojumu pienākušo »mantu« nosūtīt uz Daugavpili. Daugavpili atkal mašīnas stāv, kamēr, sazinoties ar Rīgas centrāli, Daugavpils bankas nodaļa izpalīdz ar naudu mašīnu izņemšanai no dzelzceļa un novietošanai paredzētajās telpās.

Pēc stāstītāja domām Čāče vienkārši izmantojot banku lētīcību vai ierēdņu iedzīvošanās kāri. Šis nostāsts man bija vēl svaigā atmiņā, kad Čāče ieradās pie manis. »Ar ko varu jums pakalpot?« bija mans ļoti laipns jautājums Čāčem. Uz to Čāče pateica apmēram sekojošo: Viņš esot iesniedzis ministru kabinetam lūgumu aizdevuma piešķiršanai šifeņa ražošanai, lūdzot manu atbalstu šinī lietā. Fabrika esot darba kārtībā Daugavpilī, paraugs viņam esot līdzī ar Universitātes speciālistu atsaukumi, vajagot tikai apgrozības kapitāla. Tā kā paredzams celt arī lielākas būves nākošā vai pašreizējā sezonā, tad šifers būšot vajadzīgs.

Prasīju Čāčem, kāpēc viņš griežas pie manis. Uz to Čāče atbildēja: viņam esot teikts, ka ja vien kara ministrs iebildumus necelšot, tad tā lieta varētu iet. Tad es Čāčem sāku jautāt, vai liels kredīts tam vajadzīgs? Esot vajadzīgi Ls 300.000, jo fabrika varot strādāt tikai lielā mērogā. Kad apšaubīju viņa pienestos paraugus, par kuņiem Universitāte devusi atsaukumi, jo nekur nav teikts, ka tie nav ārzemju ražojums, Čāče nospēlēja apvainotu personu. Iejautājos, ar ko viņš aizdevumu domā nodrošināt? Čāče atbildēja, ka ar izejvielām un ražoto precī. Ieprasījos, vai viņš jau kādus kreditus izmantojis? Čāče teica, ka jau esot aizņēmis Ls 300.000.

»Bet kāds ir jūsu pašu ieguldījums?«

Nu, ja aplēstu zemi un ēkas, tad kādi Ls 100.000 būšot. Atkal jautāju: »Ja nu jūs, ieguldīdami uzņēmumā Ls 600.000, no tiem tikai Ls 100.000 varat saukt par saviem, tad taču tas nebūs jūsu uzņēmums?« Jā, bet vai tad es nerēķinot viņa zināšanas un māku? Atbildēju, ka rēķinu gan, kaut arī pārliecinājies par tām neesmu, bet to arī zinu, ka pie tik samērā maza paša kapitāla nebūs iespējams tik daudz pelnīt, lai samaksātu procentus un dzestu arī parādu. Arī es pats esmu uzņēmējs-rūpnieks un vairāk nekā 25—30 % no paša ieguldītā kapitāla neatrodu par iespējamu aizņemties, 50 % jau nu būtu maksims, bet Čāče

grib aizņemties pāri par 80 % salīdzinot ar paša kapitālu, ko uzskatu par anormālu parādību.

Jautāju vēl, vai nevarētu kaut kur viņa ražoto šiferi apskatīt kaut nelielā vairumā? Tāda šifeņa neesot, jo mazumā ražot neesot iespējams. Atbildēju, ka es no savas puses viņa lūgumu pēc kredita atbalstīt nevarēju. Tā mēs šķīrāmies.

Tas bija 1927. gadā. Kad gadu vēlāk es pagaidām komandēju Zemgales divīziju Daugavpilī, atcerējos arī Čāčes šifeņa fabriku, un man iegribējās to tuvāk apskatīt. Pastaigādamies sāku pēc tās taujāt. Kādu gabalu nostaigājis, jautāju pēc fabrikas kādam aptiekaram-ēbrejam. »Oi, generāļa kungs, cik tur banka naudines ieguldījusi! Un viss par velti!« — »Kā par velti, vai tad fabrika nestrādā?« — »Ne vine strādājuse, ne vine strādās; redzēsiet pase!« Ar to mans sarunu biedrs aptiekars nobeidza sarunu, norādīdams ar roku uz ēku, kuŗu dēvēja par Čāčes fabriku.

Nogājis turp, atradu visas durvis noslēgtas. Uz zvanu iznāca kāda jauna sieviete, kuŗa nosaucās par sarga meitu. Prasīju pēc Čāčes un saņēmu atbildi, ka viņa te neesot, un neviens nezīnot, kur viņš atrodams. Fabrika nestrādājot, sargu algojot Latvijas bankas Daugavpils nodaļa. Bankas nodaļa varot fabriku parādīt, jo atslēgas esot bankā. Fabrika līdz šim vēl neesot mēģinājusi strādāt, un arī izejvielu nekādu neesot. Pēc ārējā izskata un sētas laukuma spriežot, nekustamu īpašumu gan varēja saukt par dzīvojamo māju, bet ne par fabriku. Ne izejmateriālu, ne arī gatavu fabrikātu novietošanai telpas nebija. Arī grants pievešanai ierīkot šaursliežu ceļu cauri pilsētai nebija viegli iespējams.

Nolēmis tomēr fabriku tuvāk apskatīt, griezios pie Latvijas bankas nodaļas, kuŗai teicu, ka varbūt kādas mašīnas varētu nopirkt. Tā labprāt mašīnas likvidētu. Banka apstiprināja lielo parādu Rīgas un Daugavpils nodaļām ap Ls 240.000, kādai citai bankai parāds bija ap Ls 60.000, kas kopā sastādīja minēto Ls 300.000 lielo parādu. Čāče pats no šifeņa ražošanas neko nejēdzis un pazudis, pat tiesas pavēsti neesot iespējams viņam nodot. Fabrikas iekārtu labprāt parādīšot.

Otrā dienā kopā ar no Rīgas atbraukušo ģenerāli Dankeru devāmies uz Latvijas banku, un bankas ierēdņa pavadībā — uz Čāčes fabriku. Pa ceļam noskaidrojās, ka Čāčem nemaz dēla nav. Stādīdams tādu man priekšā, viņš nav runājis patiesību,

tāpat kā nepatiesība bijusi apgalvojums, ka viņš šifeņa ražošanas lietā tik liels speciālists. Apstaigājot tā dēvētās ražošanas telpas, redzējam lūžņus it kā no šifeņa, bet tik trauslus kā stikls. Lūžņu nebija daudz. Visu fabrikas iekārtu novērtēju uz Ls 120—130.000 un, ja ēku ar zemi pieskaitītu klāt par Ls 50—60.000, tad jāautā, kur palikuši pārējie 110—130.000 no aizņemtā kapitāla? Vēlāk Rīgā noskaidrojās, ka divi sūcgāzes motori bija paņemti uz nomaksu no Daniēļa firmas un arī iekļāti bankām, tātad parāda summa vēl pieauga par kādiem Ls 25—30.000. Pats Čāče nebijis atrodams. Fabrikas iekārta palika bankai par parādu un vēlāk nokļuva Valsts šifeņu fabrikas īpašumā.

Varētu minēt vēl kādu lietu tādā pat garā, kur kabinetā nāca dažādas apšaubāma rakstura finansiālas lietas. 1925. g. maijā vai jūnija sākumā armijas komandieris man kā kaŗa ministram pieteica kādu ārlietu ministrijas informācijas daļas rakstu, kuŗā bija slepeni ziņots, ka Tālajos austrumos pirms kāda laika notikuŗas izvadības mūsu tautietim M-cam; tas savā atvadu runā izteicies, ka viņa radnieks Bangerskis ieņemot augstu amatu Latvijā, un viņš cerot tur tikt uz zaļa zara vai veikt ievērojamas lietas.

Saŗutis, uz minētā ziņojuma uzrakstīju, ka tādu M-cu nepazīstu, nekad par viņu neesmu dzirdējis, tāda radnieka man nav, un ņo ziņojumu uzskatu par vienkārŗu provokāciju. Tā kā sakarā ar manu iztureŗanos sabiedrībā, par ko runāŗu vēlāk, mani uzskatīja par kreisi noskaŗotu, kurpretim armijas komandieris ģen. Radziņŗ un vēl viens otrs no augstākiem virsniekiem skaitījās Kristīgo nacionālistu jeb labā spārna partijas tuvumā, tad ņāds ziņojums bija zināms izaicinājumis man un pasvītroja, ka daŗas lietas man it kā nevarētu uzticēt. Jūnija beigās vai jūlija pirmajās dienās man pazīstamais inŗ. Kaulēns, eļlas spiestuves īpaŗnieks, saticis mani uz ielas, sāka stāstīt, ka bijis kādā eļlas rūpnieku sapulcē, kur kāds no Tālajiem austrumiem atbraucis inŗ. M-vics organizējot eļlas rūpniekus nolūkā piegādāt viņiem no Tālajiem austrumiem linsēklas gandrīz par puscenu, bet eļļu un rauŗus sūtīŗot pa jūŗas ceļu uz āŗzemēm. Izteicu izbrīnu — kā atmaksāies vest linsēklas tādu »gaisa« gabalū, pārstrādāt Latvijā un atkal izvest precī tāļu ceļu uz āŗzemēm. Turklāt, cik man zināms, linus Tālajos austrumos nesēj un Harbinas avīzēs, kuŗas tanī laikā saņēmu, linu sēklas tirgū netiek piedāvātas. Ieteicu būt uzmanīgiem ņinī lietā. Tad

atcerējos arī, jau pēc izšķiršanās ar K., ka visu laiku esam runājuši par man nepazīstamo »radnieku« no Tālajiem austrumiem.

Pēc kādas nedēļas atkal satikos ar Kaulēnu, kuŗš atstāstīja jau otras sapulces gaitu. M-vics gribot noorganizēt tirdzniecības kantori tirdzniecībai ar Tālajiem austrumiem. Sakot, ka viņam esot plaša pazīšanās banku aprindās, naudas būšot cik vajadzīgs, tikai vēlams, lai apvienojušies eļļas rūpnieki pasākumu atbalstītu. Tad teicu, ka par M-cu esmu dzirdējis jau no ārlietu ministrijas informācijas biroja, un Kaulēnam par visu dzirdēto pastāstīju.

Jau sāku minēto M. piemirst, kad tīri negaidot izdzirdu viņa vārdu jau kādā kabineta sēdē. Finanču ministrs, ja nemaldos Blumbers, lika priekšā piešķirt M. bezprocentīgu aizdevumu 1 milj. rubļu jeb Ls 20.000 apmērā tirdzniecības kantora nodibināšanai tirdzniecībai ar Tālajiem austrumiem. Es izteicu protestu drusku asā tonī, pret ko cēla iebildumus, ja nemaldos, ministrs S-nais. Tad es vaļsirdīgi atstāstīju ārlietu ministrijas informāciju, eļļas rūpnieku organizēšanu, kaut gan linsēklu austrumos nav, un ieteicu M. draugiem atbalstīt aizdevuma dabūšanu no bankām, bet ministru kabinetam ar banku operācijām nenodarboties. Ministru kabinets uzdeva man kā iekšlietu ministra pagaidu amata izpildītājam tuvāk noskaidrot visu, kas attiecas uz sarunām Tālajos austrumos, jo ārlietu ministrijas informācijā, starp citu, bija teikts, ka M. atvadišanās mielastā piedalījušies arī Padomju savienības pārstāvji.

Uzdevu prefektam izdarīt M. aptauju minētā lietā. Prefekts pēc dažām dienām ziņoja: M. apgalvojis, ka atvadu vakarā viņš nav teicis, ka Bangerskis viņam radnieks, bet ka viņš pazīstot ģen. Bangerski un ka tas viņam stāvokli Latvijā atvieglot. Nākošā nedēļā, kad M. lieta atkal tika pacelta, Blumbers pats jau steidzās pateikt: »Noraidīt, noraidīt.« Aizdevums M. piešķirts netika.

Kādas dienas pēc šī noraidījuma pie manis kaŗa ministrijā ieradās kāda augsti stāvoša persona un izteica nožēlu, ka M. aizdevums noraidīts, jo M. daudz palīdzējis latviešiem Tālajos austrumos. Noraidīšana notikusi pēc manas uzstāšanās. Vai es nebūtu mierā ar M. pie viņa iepazīties? Atteicu, ka aizdevums jau galīgi noraidīts un tāpēc arī iepazīšanās ar viņu neko nedos, bet tikai mani nostādīs neveiklā stāvoklī, kāpēc no iepazīšanās esmu spiests atturēties. No visas lietas gaitas bija redzams, ka,

piešķirot bezprocentīgu aizdevumu, vēlāk tas būtu pārvērsts par balstā, kas reižu reizēm tika praktizēts. Var jau būt, ka M-vics arī pelnīja kādu materiālu atbalstu, bet tad to vajadzēja, pēc manām domām, arī attiecīgi apgaismot un atrast ceļus, kā to leģāli izdarīt. Vispār naudas lietās — kaut valsts kontrolieri Iv., kuŗš piederēja kreisajām aprindām, uzskatīja par ļoti stingru un nepieķāpīgu — nebija vajadzīgās skaidrības kā aizdevumu, tā arī citās operācijās. Nebija dažreiz saprotams, kāpēc vienam piešķīra lielus aizdevumus bez sevišķām drošībām, bet citiem tos noraidīja bez redzama iemesla.

1923. gadā nobeidzu Bilstiņu dzirnavu būvi, bet naudas pietrūka mašīnu iekārtas nobeigšanai. Iesniedzu attiecīgu lūgumu Latvijas bankai aizdevumam Ls 12.000 apmērā. Pēc ilgākas gaidīšanas man paziņoja, ka ministru kabinetā mans lūgums neiešot cauri, jo pret to no dažu ministru puses (teica, ka no Meierovica) esot iebildumi. Lai samazinot pieprasījuma summu līdz Ls 10.000, tad par tās piešķiršanu vairs nelemšot ministru kabinets, bet gan pati Latvijas banka. Izpildīju arī šo padomu un iesniedzu lūgumu Latvijas bankai, piedāvājot kā aizdevuma nodrošinājumu nelielu nekustamu īpašumu Iekšrīgā, pavisam tuvu Latvijas bankai. Pagāja ilgāks laiks, bet atbilde uz lūgumu nepienāca, kaut gan vajadzība pēc naudas bija liela. Tad devos uz banku aptaujāties, kāpēc nedabūju nekādas atbildes. Kāds no bankas ierēdņiem, uzzinājis, ka esmu pieprasījis tikai 500.000 rubļus, pasmīnēdams atbildēja: »Ja jūs būtu pieprasījuši 5 miljonus rubļu (Ls 100.000), tad jūs drīzāk dabūtu.«

Tomēr viņš aizgāja lietu noskaidrot un atgriezies paziņoja, ka mana lieta esot vērtēšanas nodaļā. Devos pie vērtēšanas galda, aiz kuŗa atradās kāds vēl pajauns cilvēks; tas sacīja, ka patlaban taisoties izbraukt uz Latgali un atgriezīšoties tikai pēc dažām dienām. Arī jaunnedēļ viņš nebūšot Rīgā, atkal jāizbraucot uz Kurzemi, kāpēc arī jaunnedēļ nevarēšot būt man palīdzīgs. Kad, zaudējis katru cerību, taisījos iet mājās, ierēdnis, it kā apķēries, iejautājās pats sev: »Ja nu es jums ziedotu savu brīvo laiku?« Uz to es tūliņ atsaucos: »Lūdzu! es jūsu privāto laiku atlīdzināšu.« Tas līdzēja, un man pie mana nekustamā īpašuma M. Ķēniņa ielā 9 bija jāierodas tās pašas dienas pēcpusdienā pulksten 17, kad arī vērtēšana notika. Kaut gan par šo bankas ierēdņa pakalpojumu samaksāju ap Ls 100, tomēr aizdevumu banka man neizsniedza, iemeslus nepaskaidrojot.

No kara dienesta atkal civilā darbā

Ģenerālis Bangerskis Latvijas armijas rindās pavadījis 13 gadus, divas reizes būdams noteicējā kara ministra amatā, 3 gadus vadīdams mūsu izlases virsnieku akadēmisko izglītošanu, pārējā laikā komandēdams kādu divīziju. Ģenerālis gan bija paredzējis visas šīs nodarbības atstāstīt tuvāk, bet tas palicis nepaveikts. Atzīmējam vismaz viņa dienesta gaitas datus:

1924. g. 29. februārī ieskaitīts aktīvā kara dienestā Latvijas armijā pulkveža dienesta pakāpē un iecelts par Kurzemes divīzijas komandieri. No 1924. g. 23. decembra līdz 1925. g. 24. decembrim bijis kara ministrs H. Celmiņa kabinetā. 1925. g. 18. novembrī paaugstināts par ģenerāli. No 1926. g. 18. decembra līdz 1928. g. 23. janvārim bijis kara ministrs M. Skujenieka kabinetā. Ieskaitīts virsstatā pie galvenā stāba. Pagaidām komandējis Latvijas divīziju 1928. g. no 6. līdz 31. jūlijam un no 1929. g. 30. novembra līdz 1930. g. 2. augustam; Zemgales divīziju — no 1928. g. 4. augusta līdz 1. septembrim un no 1928. g. 29. novembra līdz 1929. g. 30. septembrim; Technisko divīziju no 1930. g. 4. augusta līdz 27. septembrim. 1930. g. 21. oktobrī R. Bangerskis iecelts par augstāko militāro kursu (vēlākās Augstākās karaskolas) priekšnieku, bet 1933. g. 25. oktobrī par Zemgales divīzijas komandieri un Daugavpils garnizona priekšnieku, kādā amatā darbojies līdz 1937. g. 30. janvārim, kad atvaļināts no kara dienesta. Dienesta laikā vairākkārt bijis Kara virstiesas un virsnieku augstākās goda tiesas loceklis.

Sakarā ar atvaļināšanu no dienesta (robežvecuma pārniegšanas dēļ) ģenerālim kādā vietā ir atzīme: »Vēl jau bija iespējams dienēt (t. i. lūgt pagarinājumu, — red.), bet ģenerāļa Berķa spiedienu. Ulmaņa vārdi, ka, ja mani nevēlas atstāt dienestā, tad viņš man paredzējis citu svarīgu lomu rūpniecībā.«

Par tālāko ģenerālis raksta:

Vēl pirms oficiālās atvaļināšanas no kara dienesta, izmantojot piešķirto atvaļinājumu, ar priekšniecības ziņu sāku nodarboties ar ķieģelrūpniecību kā A/S Ķieģelis valdes priekšsēdis un

pilnvarotais rīkotājs. Pārdevis savu nelielo īpašumu Rīgā, A/S Ķieģelis ieguldīju arī visus savus brīvos līdzekļus Ls 38.000. Lai iepazītos ar ķieģeļrūpniecību, vispirms apmeklēju visas lielākās ķieģeļu fabrikas Latvijā, pēc tam Vācijā, Lietuvā, Polijā, Šveicē, kā arī iestādes Minchenē un Parīzē.

Kad 1936. g. 21. novembrī uzņēmos A/S Ķieģelis vadību, sabiedrībai bija tikai viena ķieģeļu fabrika ar divām riņķa krāsnīm un ražotspēju 8 milj. ķieģeļu gadā, bet nekādu transporta līdzekļu. Kad 1940. g. 17. septembrī parakstīju pēdējo A/S Ķieģelis protokolu, sabiedrībai piederēja 5 māla ķieģeļu fabrikas ar 11 riņķa krāsnīm, 1 smilškalķu ķieģeļu fabrika, 1 būvkeramikas un 1 kūdras fabrika ar ražotspēju 40 milj. mūra ķieģeļu, 0,5 milj. ugunsdrošo ķieģeļu, 35.000 metru kanalizācijas cauruļu, 0,2 milj. krāsns podiņu un apm. 15—18.000 t kūdras gadā, bet sabiedrības transporta līdzekļi sastāvēja no 3 velkoņiem, 26 liellaivām un 3 automašīnām. Nepilnu 4 gadu laikā bija pilnīgi atjaunotas 5 riņķa krāsnis, uzbūvēta un iekārtota Bolderājas būvkeramikas fabrika ar laboratoriju, darbnīcām un zāģētavu, iegādāti, uzstādīti un laisti darbā 7 ķieģeļu ražošanas mašīnu komplekti, 3 spēkstaciju iekārtas (500 PS, 175 PS un 150 PS), iegādāti trīs māla rokamie bagari, 5 dīzeļlokomotīves, 2 elektriskas transportlentes un 5 kūdras preses. Bez saviem uzņēmumiem A/S Ķieģelis atbalstīja un financēja vēl 5 kaimiņu ķieģeļu rūpniecības, atpērkot viņu ražu (20—23 milj. ķieģeļu). 1939. g. 1. jūlijā man uzdeva arī visu lielāko ķieģeļrūpnieku apvienības kopas vadību.

BEIGU SĀKUMS

Briesmas no Austrumiem

DIVIZIJAS komandierim Latvijas armijā paredzēto maksimālo vecumu (58 gadi) sasniedzis, es 1937. g. 30. janvārī tiku atvaļināts no kara dienesta. Bet vēl pirms oficiālās atvaļināšanas, izmantojot man piešķirto atvaļinājumu, ar valsts prezidenta ziņu un kara ministra piekrišanu sāku nodarboties ar ķieģelrūpniecību kā A/S Ķieģelis valdes priekšsēdis, direktors rīkotājs un arī tehniskais vadītājs.

Pārāk aizņemtam ar saviem tiešiem pienākumiem, uzturoties lielākoties ārpus Rīgas, man atlika maz brīva laika sekot politiskiem notikumiem. Tāpēc mani pārsteidza un dziļi satrieca negaidītā ziņa par 1939. g. 5. oktobrī noslēgto PSRS un Latvijas palīdzības paktu, kas atļāva Padomijai ierīkot bāzes ar lielākiem garnizoniem Latvijas teritorijā. Tas nozīmēja Latvijas pilnīgu ielenkšanu, jo līdz 30.000 vīru lielus Padomijas spēkus, kas divreiz pārsniedza Latvijas miera laika armiju, bija paredzēts novietot Latvijas rietumu piekrastē, kamēr austrumos Latviju ieslēdza Padomija ar visu savu bruņoto spēku varenību. Tādas pašas bāzes ar garnizoniem Igaunijā un Lietuvā ielenca Latviju arī no ziemeļiem un dienvidiem.

Pēc atgriešanās no Maskavas ārlietu ministrs Munters šaurākā sabiedrībā (valdības pārstāvji, vecākie virsnieki, vecākie valsts iestāžu darbinieki u. c.) referēja kā par vispārējo politisko stāvokli, tā par noslēgtā līguma pamatnoteikumiem. Muntera informāciju izdevās noklausīties arī man. Referāta saturu visumā neatceros, prātā tikai, ka pēc ļoti sarežģītā un nopietnā politiskā stāvokļa apskatīšanas Munters paziņoja, ka citas izejas neesot bijis, ka līgums ar PSRS bijis jānoslēdz, un nedēļu pirms Latvijas to noslēgusi arī Igaunija. (Igaunijas-Padomju savienības līgums parakstīts 1939. g. 28.9.).

Attiekmē uz militārām bāzēm Munters mierināja, ka tās

paredzēts iekārtot stingri norobežotos punktus, un tanīs novietotais kaņaspēks iedzīvotājus netraucēsot. Pēc 10 gadiem garnizonus paredzēts no Latvijas izvākt.

Uz mums, kaņavīriem, kādreizējiem cīnītājiem pret boļševikiem, Muntera referāts nomierinošu iespaidu neatstāja. Baiga nojauta par priekšā stāvošiem smagiem pārbaudījumiem nomāca visu klausītāju sirdis.

Pašam novērot bazēm paredzēto krievu kaņaspēka vienību ierašanos Latvijā man negadījās. Dzirdēju, ka Jelgavai caurbraucot, ešeloni bijuši stingri apsargāti un sarkanarmieši pilsētā nav parādījušies, kaut gan vilcieni kādu laiku stāvējuši stacijā. Par sarkanarmiešu disciplīnu un atturību pienāca ziņas arī no Liepājas. Pilsētā sarkanarmieši redzēti tikai nelielās komandās priekšnieku vadībā. Sarkanarmiešu novietošanās rajonos, kā stāstīja, notiekot intensīvas apmācības no plkst. 5 rītā līdz vakaram, tā kā visa diena kaņavīriem esot aizņemta un klejošanai laika neatliekot. Pamazām iedzīvotāju uztrauktie prāti drusku nomierinājās un bazēs novietoto sarkano kaņaspēku iedzīvotāji it kā piemirsa.

Tomēr ticība tam, ka boļševiki noslēgto līgumu un savus solījumus patiešām pildīs, drīz vien sabruka, jo, kad somi nepieņēma Padoņijas prasību priekšā, krievi novembra beigās (1939. g. 30. 11.) iebruka Somijas teritorijā, tā laužot arī ar Somiju agrāk noslēgto neuzbrukšanas līgumu.

Laikam šī notikuma ietekmē sekoja valsts prezidenta K. Ulmaņa aicinājums iedzīvotājiem turēt mājās pāri labu zābaku un labu apģērbu, kas sacēla dzīvas pārrunas tautā.

Prezidenta ieteikumu varēja izskaidrot divējādi. No vienas puses to varēja iztulkot kā priekšsagatavošanos uz varbūtēju kaņa darbību, uz cīņu pret Padoņiju, no otras puses — arī kā vienkāršu brīdinājumu iegādāties dzīvei un darbam nepieciešamos priekšmetus, kamēr vēl tos veikalos var dabūt, jo drīz tas vairs nebūs iespējams. Kā viena, tā otra perspektīva nesolīja nekā laba. Nekas nenorādīja uz to, ka vispārējā politiskā situācija būtu grozījusies mums par labu, bet kaņot, atrodoties Padoņijas spēku ielenkumā, taču nebija iespējams.

Bija gan optimisti arī kaņavīru vidū, kuri izteicās, ka krievu garnizoni bazēs arī pašī esot ielenkti un viegli atbrūņojami vai iznīcināmi. Bet šo uzskatu paudēji aizmirsa, ka šādai akcijai būtu vajadzīgi lielāki spēki, kādu Latvijai miera laikā nebija.

Un ja arī būtu bijuši, tad savākt tos slepeni kopā nebūtu iespējams, to laikus pamanītu boļševiku aģenti.

Vienalga, kā šis prezidenta aicinājums bija domāts, ļaunas priekšnojautas un bažas par rītdienu tas tikai pastiprināja.

Kamēr turpinājās Padomijas un Somijas karš, kas beidzās 1940. g. 12. martā, un arī dažus mēnešus pēc tam padomju valdība ar savu izturēšanos it kā centās Baltijas valstis iemīdzināt un iedzīvotāju bažas izklīdināt. Tā marta beigās Augstākās padomes sesijā Molotovs bija apgalvojis, ka Baltijas valstīm nekādas briesmas nedraudot. Tāpat vēlāk — maijā Staļins it kā apliecinājis mūsu toreizējam kara ministram ģenerālim Berkim, viņam viesojoties Maskavā, ka Latvijai nekas ļauns ne-notikšot.

Tā, tiešus draudus tuvākā laikā neparedzējama, Latvija kopš pavasara sāka gatavoties Latgales dziesmu svētkiem un Latgales kultūras skatei. Darba visiem bija pilnas rokas, un rosmē un svētku gaidās it kā piemirsās, ka savās mājās mēs vairs neesam paši vien, it kā piemirsās raizes un rūpes par rītdienu, kas pēc Padomijas garnizonu stacionēšanas mūsu zemē kā ķermis grauza katra latvieša sirdi.

Pienāca 1940. g. jūnijs. Bija siltas, saulainas dienas. Kaut gan dziesmu svētki bija nolikti uz 16. jūniju, jau kopš 14. jūnija Daugavpili sāka pulcēties koņi ar saviem vadītājiem. Bet 15. un 16. jūnijā gan ar vilcieniem, gan pa zemes ceļiem braukšus un kājām no tuvienes un tālienes uz Daugavpili plūda svētku viesi.

Te kā zibens no skaidra gaisa vispārējo svētku noskaņu un pacilātību ķēra drausmīgā ziņā no pierobežas, ka Abrenes apriņķī nodedzināta Mašlenku robežsargu mītne, noslepkavoti daži robežsargi, viena sieviete un viens zēns, bet pārējie robežsargi bez vēsts pazuduši. Robežsargu brigādes komandieris ģenerālis Bolšteins izbraucis uz notikumu vietu, lai apstākļus noskaidrotu tuvāk un ziņotu valsts prezidentam.

Lai gan nevienam nebija šaubu par to, kas šo neģēlīgo darbu pastrādājis, tomēr laikrakstu ziņas vainīgos piesardzīgi neno-sauca vārdā, bet aprobežojās ar notikušo faktu konstatējumu.

Šis Padomijas provokatoriskais iebrukums Latvijas teritorijā izsauca sevišķas bažas sakarā ar notikumiem Lietuvā. Kļuva zināms, ka iepriekšējā dienā 14. jūnijā Padomija iesniegusi Lietuvai ultimātu, prasot sodīt tās iekšlietu ministru par nepietie-

kamu drošību valstī, jo divi sarkanarmieši pazuduši, kāpēc Lietuvā nodibināma Padomijai draudzīga valdība. Neapšaubāmi abi šie notikumi bija vedami ciešā savstarpējā sakarā un norādīja uz Padomijas agresīvajiem nolūkiem pret Baltijas valstīm.

Ar dažiem paziņām bijām vienojušies izbraukt uz Daugavpili jau sestdien ar to pašu vilcienu, ar kuģu, kā teica, braukšot arī valsts prezidents un valdība. Visu vēlēšanās bija vēl pirms dziesmu svētkiem apmeklēt ļoti plašo Latgales kultūras skati.

Gaidot uz valsts prezidenta ierašanos stacijā, Rīgas-Daugavpils vilciena pasažieri zināmā satraukumā runāja gandrīz vai vienīgi par notikumiem mūsu pierobežā un Lietuvā. Tika pat izteiktas šaubas, vai šādos apstākļos būtu ieteicams uz Daugavpili braukt. Visi gaidīja, kā izturēsies un ko teiks valsts prezidents, kuģam par notikumiem būs pēdējās visnoteiktākās ziņas. Kaut vilciens ievērojami nokavējās, valsts prezidents līdz tā atiešanai neieradās. Tas norādīja, ka politiskais stāvoklis patiešām kļuvis ļoti nopietns. Runāja, ka sakarā ar to daži pasažieri jau vilcienu atstājuši, citi izkāpšot stacijās pa ceļam uz Daugavpili. Bet daudz braucēju pienāca pa ceļam arī klāt, un vilciens ieradās Daugavpilī svētku viesiem pārpildīts.

Daugavpils staciju un pilsētu atradām svētku rotā, karogos un ziedos. Arī tauta bija tērpusies svētku drēbēs. Sevišķi dekoratīvi izcēlās tautietes savos krāšņajos tautas tērpos. Gaidot valsts prezidentu, ielās, pa kuģām viņam būtu jāiet, skolu jaunatne bija izveidojusi špaleras; aiz skolniekiem uz ietvēm pulcējās tauta.

Vīlušajamies sagaidītājiem atbraukušie valdības pārstāvji pateica, ka valsts prezidents svarīgu pienākumu dēļ aizkavēts ierasties Daugavpilī ar šo vilcienu, bet viņš var ierasties ar speciālu vilcienu vakarā vai arī dziesmu svētku rītā, kad būs saņēmis robežsargu priekšnieka ģenerāļa Bolšteina ziņojumu par notikumu pie Abrenes. Domāju, ka tas bija teikts, lai nomierinātu uztrauktos ļaužu prātus, lai tautā galīgi nezustu svētku noskaņojums.

Pirmās dienas pēcpusdiena un svētdienas rīts pagāja, apmeklējot izstādi, kas pārsteidza ar savu Latgales keramikas un audumu īpatnējo gaumi un bagātību. Bet arī citi eksponāti pelnīja ievēribu un apbrīnu. Latgale tiešām varēja būt lepna uz savu kultūras skati, uz saviem sasniegumiem.

Šaubās un gaidās minot, vai valsts prezidents ieradīsies dzies-

mu svētkos vai ne, vai draudošie mākoņi būs izklīduši vai vēl vairāk sabiezējuši, dziedātāji un klausītāji ieradās svētku laukumā Daugavpils-Rēzeknes šosejas malā. Drīz vien tomēr kļuva zināms, ka valsts prezidents svētkos neieradīsies. Prezidenta uzrunu svētku dalībnieki ar satraukuma pilnām sirdīm noklausījās radio raidījumā svētku laukumā. Uzrunā prezidents pateica, ka ļoti svarīgi pienākumi prasa viņa atrašanos galvaspilsētā, bet ka ar sirdi un dvēseli viņš ir pie savas tautas svētku laukumā.

Lieki pasvītrot, ka dziesmu izpildījumu klausītāji uzņēma ar sevišķu sajūsmu, jo draudošo briesmu priekšnojauta garā cieši vienoja klausītājus ar izpildītājiem. Arī šeit starpbrīžos dzirdēja runājam tikai par notikumu uz robežas un boļševiku iebrukumu Lietuvā iepriekšējā dienā 15. jūnijā.

Reti kad latvju tauta savās sanāksmēs jutās tik vienota kā Latgales dziesmu svētku noslēguma brīdī, kad ar asarām acīs vairāki tūkstoši svētku dalībnieku raidīja Visuvarenajam sirdsdedzes pilnu, trīsreiz atkārtotu lūgšanu: »Dievs, svētī Latvijū!« Bija nojauta, ka varbūt šie dziesmu svētki bija pēdējie, kuŗos latvju tauta varēja brīvi pulcēties, nodoties svētku priekam un savu jūsmu izteikt dziesmu skaņās savā valstī.

Kad pēdējās dziesmas — valsts himnas — skaņas bija izskanējušas un atbalsojušās, sekoja īss svinīga klusuma brīdis, pēc kuŗa virs dziedoņu un klausītāju galvām uzšalca baltu lakatiņu mežs atvadu sveicienam. Tas bija ilgstošs un sirsnīgs, it kā atvadoties uz neredzēšanos. Daudzi, ļoti daudzi patiešām atvadījās uz nekad neredzēšanos. Arī atstājot laukumu, atvadīšanās no draugiem un paziņām bija sirsnīgāka nekā jebkad.

Vakarā ar Daugavpils arodskolas direkt. inženieri Samtiņu, viņa ģimeni un vēl dažiem draugiem devāmies uz Vienības namu vakariņot. Tautas bija saradies daudz, visas telpas aizņemtas. Sarunās dzirdējām cildinājumus kā kultūras skatei, tā dziesmu svētkiem, bet noskaņojums visumā bija smags. Nekur nedzirdēja citkārt jautrās čalas un smieklus.

Ap plkst. 23. pie manis pienāca bij. Daugavpils apgabaltiesas priekšsēdis Kociņa kungs un uztrauktā balsī pateica: »Ziniet, ģenerāļa kungs, nu ir slikti: rīt no rīta sarkanā armija iesoļo Latvijā. Padomija iesniegusi arī mūsu valdībai ultimātu, līdzīgu Lietuvai iesniegtam, un valdība to bijusi spiesta pieņemt. Ziņa saņemta pa tālruni no Rīgas, un tā esot neapšaubāma.«

Kamēr mēs vēl runājām, pienāca Daugavpils garnizona priekšnieks un Zemgales divīzijas komandieris ģenerālis Bachs. Jautāju viņam: »Ko darīsiet jūs, ģenerāļa kungs, vai cīnīsities jeb ielaidīsiet nelūgtos viesus bez cīņas?« Uz to Bachs atbildēja: »Mēs, ģenerāļa kungs, darīsim tikai to, ko pavēlēs mūsu priekšniecība, un tā mums pavēl krievus ielaist. Komisija jau izbraukusi uz robežu 'draugus' sagaidīt.«

Uztraucošā ziņa ātri vien izplatījās starp Vienības nama svētku viesiem. Ārkārtīgi nospiestā noskaņā visi steidzās namu atstāt, lai sagatavotos atceļam uz mājām. Atvadījāmies arī mēs no draugiem un paziņām, un kopā ar Samtiņa ģimeni devāmies uz viņa mājokli. Tur vēl kādu laiku pakavējāmies pārrunās par Latvijai un latvju tautai uzbrūkošo nelaimi, pēc kam atdusas vietā pavadījām baigu rītdienas notikumu gaidu un murgu pilnu nakti.

Rīgas viesu vilciena atiešana no Daugavpils bija paredzēta tikai nākošās dienas pēcpusdienā ap plkst. 14. Tātad pagaidām bija jāpaliek Daugavpilī, kas pavisam nebija patīkami. Katram bija rūpes par mājām un arī bažas par to, kā noritēs atceļš, jo varēja visu ko sagaidīt no svešā iebrucēja puses — arī satiksmes traucējumus.

Pirms vilciena atiešanas otrā dienā kopā ar Samtiņu vēl aizbraucām uz Vienības namu pusdienot. Kad pēc tam sēdāmies automobilī, lai dotos uz dzelzceļa staciju, redzējām kādu grupu pusaudžu, vienīgi svešautiešus, kuņģi ar sarkaniem karodziņiem rokās skrēja pa Saules ielu jaunā tilta virzienā. Vēlāk jau vaļonā policijas departamenta direktors Anšmits stāstīja, ka caur Grīvu tiltam tuvojušies krievu tanki vai bruņu mašīnas. Pusaudži, laikam attiecīgi instruēti un diriģēti, skrējuši sagaidīt. Kad pirmā bruņu mašīna uzbraukusi uz tilta, jaunieši ar karodziņiem to ielenkuši un bijušas dzirdamas balsis: »Da zdravstvujet svoboda!« Tas ir — »lai dzīvo brīvība.«

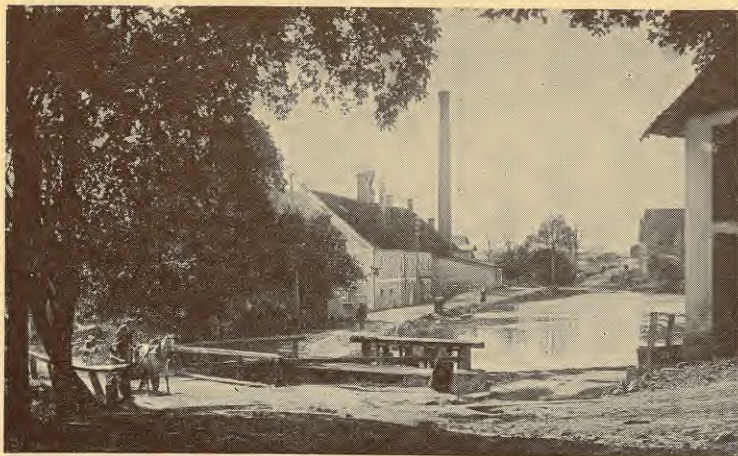
Kad Daugavpils vilciens pievakarē ap plkst. 18-tiem ieripoja Rīgas stacijā, turpat stacijas rajonā bija dzirdams ložmetēju sparkšķis, kas atbraucējus ārkārtīgi satrauca. Bija dzirdami vaidi un apspiesti šņuksti. Kad publika nāca no stacijas laukā, policisti tai aizsprostoja ceļu, liekot izklīst pa labi un pa kresī, bet neiet pāri laukumam stacijas priekšā, kur atradās krievu bruņu mašīna. Terrorizēdama iedzīvotājus un no vilciena nākošos svētku dalībniekus, vai arī pati sevi iedrošinādama svešā

7. Siguldas kājnieku pulka parāde Alūksnē; to pieņem ģenerālis Peniķis

Alūksnes skats no baznīcas torņa — ar ezeru un tā gleznainajām salām

Gulbenes ainava. Pilsētā atradās vairākas Latgales divīzijas vienības

Armijas — bij. strēlnieku — mācītājs Pēteris Apkalns ar ģenerāli Rūdolfu Bangerski kapu svētkos Ķekavā, pieminot kritušos strēlniekus

Atpūtas brīdis Zemgales divīzijas ziemas manevros Daugavpils apriņķī

Ziemas manevri 1934. g. Daugavpils apriņķī. Zemgales divīzija pārgājienā

Lielgabala pajūgs aizputinātā ceļā 1934. g. manevros Daugavpils apriņķī

Manevru laikā kar. Šilvāns iekritis ezera āliņģī, bet šauteni paturējis rokās, un aiz tās izvilktis. Ģen. Bangerskis viņu uzslavē par atjautību

pilsētā, bruņu mašīna bija izlaidusi gaisā vairākas ložmetēju kārtas.

Vairums atbraucēju pagriezās pa labi uz Marijas ielu, lai pēc tam pa apkārtceļiem nokļūtu savos dzīvokļos. Kā par brīnumu, pa Marijas ielu brauca važonis, kuŗam liku vest sevi uz manu dzīvokli Brīvības ielā 13. Važonis izrādījās krietni iereibis, un es ar pūlēm piespiedu viņu braukt vajadzīgajā virzienā. Uz visiem Krišjāņa Barona ielas krustojumiem stāvēja krievu bruņu mašīnas ar dažādos virzienos vērstiem ložmetējiem.

Tātad Latvija nu bija okupēta zeme. Sarkanarmija tajā bija iesoļojusi no austrumiem un no dienvidiem; rietumos gar jūrmalu stacionēja bazēs novietotie padomju garnizoni, arī Latvijas galvaspilsēta Rīga bija sarkanarmijas ieņemta. Tā sākās »Baigais gads« Latvijā.

Boļševisma žņaugos

Savos divdesmit viena un pus neatkarības gados (no 1918. g. 18. novembra līdz 1940. g. 16. jūnijam), no kuŗiem pusotra gada bija pagājuši ciņās pret ārējiem ienaidniekiem, Latvijas republika bija sasniegusi ļoti augstu saimniecības, kultūras un sociālās attīstības līmeni. Savlaicīgi izdarītā zemes reforma, tālejoši progresīvi sociāli likumi un samērā augstas darba algas nodrošināja materiālu labklājību un iztiku visiem, arī mazzurīgākiem iedzīvotāju slāņiem.

Tāpēc, arī atrodoties starp divām lielvalstīm — nacionālsociālistisko Vāciju un komūnistisko Krieviju, un jūtot spiedienu no divām pusēm — tomēr ne nacionālsociālisma, nedz komūnisma ideju propaganda Latvija nebija bīstama. Idejiskais un praktiskais nacionālsociālisms latvju tautai visumā bija svešs. Tā zināja tikai to, ka nacionālsociālisms pauž vācu tautas pārkūmu par citām tautām un rasēm, kas latviešiem bija pilnīgi nepieņemams. Turpretim boļševismu, kaut arī īsu laiku, latvieši jau bija izbaudījuši 1919. gadā, un tā vēlreizēju atgriešanos uzskatīja par vislielāko nelaimi un postu.

Nu lielais posts un nelaime bija klāt. Šī apziņa kā smagi lietuvēna žņaugi, kā baiga ēna uzgūla visai valsts, sabiedriskai un privātai dzīvei. Neredzēja vairs atklātas priecīgas sejas, nedzirdēja vairs skaļas drošas balsis un jautrus smieklus. Ja vēl

kāds aizmirsies skaļāk iesmējās, tad kādreiz, citiem nedzirdot, paši iebrucēji tādus brīdināja: »Ak, jūs vēl protat smieties; padzīvosit kādu laiku, tad jūs to vairs nepratīsiet.« Tā arī notika.

Vienā boļševiku valdīšanas gada laikā visa Latvijas politiskā, saimnieciskā un kultūrālā dzīve un labklājība tika sagrauta un iznīcināta. Pilsētu un lauku nekustamas mantas, rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu nacionālizācija, vērtslietu un naudas ietaupījumu atņemšana visus iedzīvotājus padarīja par nabagiem. Lauksaimniecību sadalīšana sīksaimniecībās līdz 10 ha, pie kam vienai jaunsaimniecībai iekrita tikai tūrumi, otrai pļavas, trešai tikai krūmājs, norādīja uz to, ka jau tuvākā laikā gribot negribot saimniecībām būs jāpvienojas kolektīvās saimniecībās — »kolchozos«, jo katra atsevišķi nebūs dzīvotspējīga.

Padomju valūtas ieviešana, pie kam desmit Latvijas latus pielīdzināja vienam Krievijas rublim, deva iespēju okupantiem iztukšot Latvijas veikalus, bet vietējiem iedzīvotājiem tā atņēma pirktspējas.

Latvijas kultūras sasniegumi tika pilnīgi nopelti un nonicināti, daudzas vērtīgas grāmatas sadedzinātas. Latvijas himnas un patriotisku dziesmu dziedāšanu uzskatīja par noziegumu. Valsts dienestā esošajiem par noziegumu pierakstīja arī dievkalpojumu apmeklēšanu. Markss, Ļeņins, Staļins — tie bija elki, kuriem tika upurēts viss un ar kuŗu slavināšanu bija pārsātināts katrs akts, katrs sarīkojums, katrs demonstrāciju gājiens.

Pie visa tā sāpīgākais un tautas pašcieņu visvairāk aizvainojošais bija tas, ka komēdija ar jaunās Kirchenšteina valdības sastādīšanu, »Saeimas vēlēšanām«, padomju iekārtas pasludināšanu Latvijā un famozo uz Maskavu aizvesto »lūgumu glābt Latvijas tautu no līdzšinējā lielā posta un uzņemt LPS Republiku PSR Savienības sastāvā«, kā arī citi svarīgi akti bija inscenēti tā, it kā viss tas notiktu uz pašu Latvijas iedzīvotāju vienprātīgu vēlēšanos, ka padomju valdība no savas puses tikai »visžēlīgi« nāk šo »nelaimīgo« iedzīvotāju vēlēšanām un lūgumiem pretim.

Vainagu visam postam un nelaimēm, ko Latvijas iedzīvotāji izbaudīja boļševiku valdīšanas gadā, uzlika, neskaitot daudzos nogalinātos uz vietām, apm. 35.000 visu kārtu cilvēku aizvešana uz Sibīriju 1941. gada jūnija vidū. Aizvesto skaitā bija arī

daudz sieviešu un bērnu, daudz slimo un vecuma dēļ nevarīgo, no kuņiem daudzi jau ceļā izbeidza savas dzīves gaitas. Tad pat kļuva zināms, ka šī aizvešana ir tikai ievadījums daudz plašākām deportācijām, tiklīdz būs sagādāti vajadzīgie transporta līdzekļi.

Ja valsts, sabiedriskās un privātās dzīves sagraušana un boļševizācija radīja stipri naidīgu noskaņojumu iedzīvotājos pret jauno varu, tad daudzie nāves sodi, masu aizvešanas un vēl tālāko deportāciju draudi izsauca ārkārtīgu uztraukumu. Neviens vairs nejutās drošs par savu brīvību un dzīvību. Daudzi pameta savas dzīves vietas, meklēja patvērumu pie pazīstamiem citos novados vai arī paslēpās mežos.

★

Boļševikiem pārņemot varu Latvijā, Vietējās tautas rūpniecības komisāriāts sākumā iecēla atsevišķus komisārus arī Ķieģeļu rūpniecības sabiedrībās un privātos uzņēmumos, atstājot vadību agrākās uzņēmumu administrācijas rokās. Pamest darba vietu nebija atļauts. A/S Ķieģelis par komisāru bija iecelts kāds Rozenbergs, kuŗš pats sevi jokodamies sauca par baronu Rozenbergu. Kā likās, boļševiks viņš nebija un ar viņu varēja sastrādāt. Patiesībā jau komisāram arī nekā nebija ko darīt, ja vien viņš tiši negribēja jaukties administrācijas darbā. Atceros, ka pie viņa nosūtīju kādu strādnieku pāri, kas pret A/S cēla kādu prasību par agrākiem gadiem, kad es vēl nebiju A/S Ķieģelis direktors.

Pēc dažiem mēnešiem sākās uzņēmumu nacionālizācija, un 17.9. 1940 g. tos apvienoja Ķieģeļu rūpniecības trestā. Mani trestā atstāja kā ārštata kancelejas darbinieku. Domājams, tas izskaidrojams ar to, ka: 1) pārņemot A/S Ķieģelis uzņēmumus, strādnieki par mani bija devuši vislabvēlīgākās atsauksmes; 2) visas Latvijas ķieģelrūpniecības lietas tobrīd vislabāk pārzināju es, un tāpēc biju trestam vajadzīgs, un 3) mana politiskā pagātne tresta vadībai sākumā nebija zināma. Pēc iesniegto anketu caurskatīšanas, — kurās neslēpu, ka, būdams cara armijas augstāks virsnieks, esmu pirmā pasaules kara noslēgumā cīnījies pret boļševikiem, — vajāšanas jau bija neizbēgamas.

Tūliņ pēc uzņēmumu nacionālizācijas sākās nedienas ar strād-

nieku algām. Vajadzēja taču parādīt, ka tagad strādnieki saņems daudz lielākas algas nekā agrāk. Bet nu arī pie paaugstinātās izpeļņas strādnieki nevarēja iztikt, jo arī preču cenas bija stipri cēlušās. Tresta administrācija un biroja darbinieki dienu un nakti rēķināja un kalkulēja un sastādīja visādas izpeļņu tabulas, bet bez pozitīviem rezultātiem. Dabūja ciest arī cenu inspektors it kā par preču cenu paaugstināšanu. Beidzot nācās pazemināt agrākās darbu normas, lai par virsnormu darbu dabūtu paaugstinātu atalgojumu un strādnieks varētu paēst.

Ar 1941. g. pavasara tuvošanos apstākļi ķieģelrūpniecībā sāka sarežģīties, jo Latvijas uzņēmumos iespējamo 120 miljonu ķieģeļu vietā boļševiki plānoja nākošā sezonā ražot divreiz vairāk, t. i. 250 miljonus. Bet ar ražošanas priekšdarbiem — uzņēmumu paplašināšanas un remonta darbiem, kā arī ar papildu inventāra iegādi neveicās. Tas draudēja ar katastrofu un sabotāžas prāvām, kuŗās ciestu atbildīgākie darbinieki.

Atsevišķu uzņēmumu administrācija ar maz izņēmumiem palika tā pati agrākā, kas bija pirms boļševiku ienākšanas. Arī tresta administrācija daļēji izveidojās no agrāko akciju sabiedrību administratīvā personāla. Tā tehniskais vadītājs un ražošanas sektora pārzinis nāca no A/S Ķieģelnieks, galvenais grāmatvedis ar palīgiem un darbvedis — no A/S Ķieģelis, arī pārējais tehniskais personāls palika agrākais. No jauna nāca klāt tresta vadītājs inženieris Sarma, latvietis un, kā likās, nekomūnists; viņa vietnieks Buiķis, latvietis, kuŗš 25 gadus nodzīvojis Padomijā, komūnists; kadru daļas vadītājs Sildedzis un sekretārs Mierkalns, bij. zobārsts. No jauna nāca klāt arī apgādības un būvniecības daļu vadītāji. Es atbildīgiem darbiniekiem nepiederēju, bet kad izrādījās, ka, strādājot pēc boļševiku metodēm, ķieģelražošanas priekšdarbus līdz sezonas sākumam neizdosies veikt, arī mani gribēja padarīt par atbildīgu darbinieku. Tresta direktoram bija iesniegts sekojošs priekšlikums, ļoti raksturīgs boļševiku iekārtai:

Priekšlikums

Lai tehniskā daļa pašreiz varētu izpildīt plānā paredzētās būves, pārbūves un iegādes darbus, viņai jāiet caur 2 instancēm:

- 1) caur apgādes daļu,
- 2) caur transporta daļu.

Praktiski ir pierādījies, ka jau 1 mēnesi atpakaļ nodotie pasūtījumi nav vēl tagad izpildīti. Darbs stāv uz vietas, kaut gan klāt jau pavasaris. Tieši nevienam tai lietā nevar vaiņot, jo bieži, kad ir materiāli, nav transporta līdzekļu, un kamēr dabū transporta līdzekļus, materiālus nopērk citi.

Ierosinājums

Atdalīt pārbūves un jaunbūves nost no tekošiem darbiem un šo darbu sekmīgai veikšanai visu jaunbūvēm un pārbūvēm vajadzīgo materiālu iegādi koncentrēt uz laiku 1 personas virsuzraudzībā un tiešā vadībā, nododot pēdējās rīcībā arī daļu transporta līdzekļu.

Minētā amatā piemērots būtu b. B a n g e r s k i s.

Rīgā, 1941. g. »7.« martā.

M. Kalniņš
Techniskais vadītājs.

P. Jurgēns
Ražošanas sektora pārzinis.

Par laimi šī ierosinājuma norakstu saņēmu arī es, kas man deva iespēju vēl laikā griezties pie tresta direktora un atteikties:

Kieģeļu rūpniecības tresta vadītājam.

No tresta tehniskās daļas vadītāja saņēmu norakstu no Jums iesniegtā priekšlikuma: a) atdalīt pārbūves un jaunbūves nost no tekošiem darbiem, b) visu jaunbūvēm un pārbūvēm vajadzīgo materiālu iegādi koncentrēt vienas personas virsuzraudzībā un tiešā vadībā, c) nodot šīs personas rīcībā arī daļu transporta līdzekļu un d) par šim amatam piemērotu personu atzīt mani — Bangerski.

Izsakot pateicību par man parādīto uzticību, es tomēr no lietderības viedokļa esmu spiests pret šo priekšlikumu celt iebildumus:

a) Pārbūves un jaunbūves vada un uzrauga būvniecības nodaļa, kurpretim kārtējos remontus no ražošanas kredītiem izdara fabrikas pašas; tāvad faktiski darbs jau ir sadalīts. Ja jau nu vēl kāda virsuzraudzība vajadzīga, tad šim uzdevumam ir nepieciešams būvinženieris. Tas pats būtu sakāms arī par mašīnu un iekārtas priekšmetu jaunbūvēm un pārbūvēm no vienas, un kārtējiem remontiem no otras puses. Mašīnas un iekārtas priekšmeti jau pasūtīti pēc attiecīgiem modeļiem un zīmējumiem, izgatavošanas darbi ievadīti, un ko nebūt te grozīt vai mainīt īsā laika dēļ, kas atlicis līdz sezonas sākumam, nozīmētu tikai darbus kavēt;

b) atdalīt ēku un mašīnu jaunbūvju un pārbūvju materiālu iegādi no pārējo priekšmetu iegādes nozīmē radīt jaunu apgādes daļu, kuŗas noorganizēšana prasītu diezgan daudz laika. Še jāņem vērā tas, ka veselus 7 mēnešus, kamēr fabrikas nestrādā, apgādes daļa galvenokārt nodarbināta ar dažādu priekšmetu un materiālu iegādāšanu jaunbūvēm un pārbūvēm. Pārņemt šīs funkcijas vienai atsevišķai personai nav iespējams, būs jārada atsevišķs rīcības un izpildu orgāns. Ja ar atdalīšanu būtu domāta atsevišķa noreķināšanās par iegādātiem un izlietotiem materiāliem jaunbūvēm un pārbūvēm, un atsevišķa par materiāliem — kārtējiem remontiem, tad tā būtu jākārtu fabriku administrācijai caur grāmatvedību. Trešās personas iejaukšanās tikai lietu sarežģīs;

c) transporta līdzekļu tresta rīcībā, kā redzams arī no iesnieguma, ir ļoti maz, un »kamēr tos dabū, vajadzīgo materiālu nopērk citi«. Pie šādiem apstākļiem transporta līdzekļu sadalīšana nenāktu lietai par labu. Viens steidzoši nosūtīs vienu auto mašīnu ar 1 tonnu dzelzs materiāla, teiksim, kaut Progresā fabrikai jaunu vagonēšu būvei, pēc pāris stundām otrs sūtīs uz to pašu jeb līdzās atrodošos fabriku 1 tonnu smērvielas jeb materiāla kārtējiem remontiem. Lai novērstu tādas parādības, ka transporta līdzekļu nav tad, kad ir materiāli un otrādi, tas ir ļoti viegli panākams, nododot visus auto transporta līdzekļus apgādes daļai;

d) kas attiecas uz mani personīgi, tad, gatavs atdot savus spēkus un zināšanas katram darbam, lai veicinātu

mūsu tresta kopējā mērķa sasniegšanu, es tomēr neapzininos, ka priekšlikumā man projektēto uzdevumu es varētu veikt kaut cik sekmīgi. Vairāk nekā pāris nedēļas paietu, kamēr iepazītos vien ar jaunajiem pienākumiem, sadabūtu sev vajadzīgos palīgus un noskaidrotu, kur un kādi materiāli pasūtīti, kādi materiāli jau saņemti un kur nosūtīti, kādas mašīnas kur un kādām fabrikām pasūtītas u. t. t. Sākt ražīgu darbu varbūt varētu tikai aprīļa pirmajās dienās, kad jau būs par vēlu.

Kā redzams no visa sacītā, tad jauna darbības aparāta noorganizēšana nevar ražošanas priekšdarbu veikšanai dot nekā pozitīva, bet gan drīzāk jau zināmās slīdēs ievadītos darbus traucēt un aizkavēt.

Rīgā, 8. martā 1941. g.

R. B a n g e r s k i s

1941. g. maija vidū saņēmu paziņojumu, ka tieku atlaists no amata par kādas fabrikas plāna neizpildīšanu.

Amata man faktiski nekāda nebija, es tikko biju atgriezies no 2 nedēļu komandējuma Latgalē, kur vervēju strādniekus ķieģeļu un kūdras ražošanas darbiem vasaras sezonai. Otrā dienā izlasīju arī laikrakstā, ka sakarā ar kādas fabrikas remonta un citu ražošanas priekšdarbu plāna nepildīšanu, valsts kontrole nolēmusi nodot tiesai tresta tehnisko vadītāju Mārtiņu Kalniņu un »inženeri« Rudolfu Bangerski. Tad tikai sapratu, kāpēc manas prombūtnes laikā pāris nedēļas pirms tam biju ticis paaugstināts par »inženiera vietas izpildītāju«. Ārštata kancelejas darbinieku nevarētu saukt pie atbildības par kādas tur fabrikas darbu plāna nepildīšanu.

Tanī pašā dienā saņēmu uzaicinājumu ierasties apgabaltiesas namā uz nopratināšanu. Ja būtu aicināts uz čēkas mītni, tad nebūtu gājis, bet apgabaltiesa iedvesa man nedaudz uzticības, un devos turp. Pratinātāji bija sākumā divi, pēc tam ieradās trešais. Kad uzrādīju tresta direktora apliecību, ka pie fabrikas darbu plāniem man nav nekādas daļas, ka esmu nodarbināts ar pavisam citām lietām, mani pagaidām atstāja brīvībā, apsolot izsaukt pēc vajadzības. Izlūdzies no tresta direktora rīkojumu, ka esmu nevis atlaists no amata, kāda man patiesībā nebija, bet gan pavisam atvaļināts no dienesta trestā, guvu

izdevību darba meklēšanas nolūkos uzturēties ārpus Rīgas, iespējami reti apmeklējot savu dzīvokli.

Atvadoties no bijušiem darba biedriem, agrākiem maniem darbiniekiem, daudziem redzēju asaras acīs, jo viņi ļoti labi saprata, ka esmu apzīmogots.

Pēc tresta vadītāja iegāju atvadīties arī no viņa vietnieka b. Buiķa un starp citu iejautājos, vai viņam kaut kas bijis pret manu darbu trestā. »Nē, man nekas nav pret jums, bet biedram Sarmam jau priekš kāda mēneša teicu — ja viņš jums vēl labu, tad lai jūs atvaļina no darba.« Starp citu viņš piebilda, ka es laikam patiešām neesot bijis slikts, jo darba biedri, nevēlēdamies mani sarūgtināt, negribējuši nākt pie manis ar nepatīkamām ziņām par atvaļināšanu no amata un arī par valsts kontroles lēmumu — nodot mani tiesai, kaut gan to zinājuši jau pāris dienas iepriekš.

Visumā es sapratu, ka ne jau mans darbs ķieģeļrūpniecībā ir par iemeslu pret mani uzsāktai akcijai, ne arī kāds no tresta personāla tur būtu vainojams, bet ka iemesli meklējami kur citur. Kā vēlāk dabūju dzirdēt, viens no tresta atbildīgajiem darbiniekiem izteicies, ka es esot neuzmanīgi savā anketā uzrādījis savu piedalīšanos cīņās pret boļševikiem Sibīrijas balto armijā, tāpēc vajāšana bijusi neizbēgama.

Kā izglābos no boļševikiem 1941. gadā

Atvaļināts no darba Ķieģeļu rūpniecības trestā un pēc noprašināšanas pagaidām atstāts brīvībā, dienu pa lielākai daļai uzturējos savā dzīvoklī, bet naktis pavadīju ārpus tā. Dažreiz pārgulēju pie māsas, dažreiz pie pazīstamiem pilsētas nomalēs, kādreiz arī bēniņos.

Kādu dienu neilgi pirms deportācijām, pie mana brāļa meitas, kuņa dzīvoja manā dzīvoklī, bija atnākusi kāda viņas paziņa. Tā kā brāļa meitas nebija mājās, tad es ar šo dāmu brīdī parunājos. Starp citu viņa stāstīja, ka redzējusi pilsētas valdes ierēdņi zīmējam pilsētas plānu palielinātā mērogā, pie kam dažas mājas plānā atzīmētas ar krustiņiem. Ko pēc manām domām tas varētu nozīmēt?

Tā kā sakarā ar smago auto savākšanu dažādās vietās pilsētā bija jūtams it kā trauksmes noskaņojums, es jautātājai atbildēju,

ka grūti to pateikt, bet pēc manām domām vai nu tanīs mājās dzīvo boļševiku varasvīri, kuŗiem bēgšanas gadījumā ir jāpalīdz no pilsētas izvākties, vai arī tur dzīvo boļševikiem naidīgi elementi, kuŗus viņi uzrauga vai arī paredz likvidēt. Var arī būt, ka šīs mājas ir mīnētas un atkāpšanās gadījumā tiks uzspridzinātas. Cita izskaidrojuma dažu māju apzīmēšanai ar krustiņiem es neatrodu.

Pēc dāmas aiziešanas es nopietni domāju par to, ka man tomēr būtu no pilsētas jāpazūd un jāmeklē kāda pagaidu mītne ārpus Rīgas. Iedomājos jūrmalu, kur varēja būt dažas tukšas vasarnīcas. Pirms tam jau vairākas reizes biju nopietni brīdināts par man draudošām briesmām.

Pirmo reizi par draudošām briesmām mani brīdināja tūliņ pēc slimnīcas atstāšanas, paziņojot, ka mani nolemts arestēt. Bet tas jau bija priekš laba laika, un es to vairs nopietni neņēmu. Vēl pēc tam visu laiku turpināju darbus ķieģelrūpniecībā. Otrs brīdinājums nāca no tresta kādas darbinieces, arī jau agrāk. Ieradusies kādu pirmdienu darbā, viņa man sāka stāstīt, ka strīdijusies ar kādiem tur komunistiem, kuŗi apgalvojuši, ka es, Bangerskis, esot arestēts un nošauts. Viņa teikusi, ka tas neesot tiesa, jo vēl sestdien ar mani runājusi tresta birojā. Es gan viņai pārmetu, ka nekādos strīdos par šo lietu viņai ielaisties nevajadzēja, lai jau viņi būtu palikuši pārliecībā, ka manis vairs starp dzīvajiem nav. Trešais ļoti nopietns brīdinājums bija nācis tikai dienu vai divas pirms manas sarunas ar brāļa meitas paziņu par krustiņiem pilsētas plānā.

Iznākot no māsas dzīvokļa, kur biju pavadījis nakti, saskrējos krūtīs ar bij. deputātu Dz., kuŗš, acis iepletis, raudzījās mani kā spokā. »Jūs dzīvs?!« viņš iejautājās. »Es vakar biju kādā komunistu sabiedrībā, kur runāja par jums, un dzirdēju apgalvojumus, ka jūs esat arestēts un nošauts.« Atbildēju, ka pagaidām esmu sveiks un vesels, bet kas būs rīt, to neviens nevar pateikt. Tā mēs šķīrāmies.

Tagad nu pēc sarunas ar minēto dāmu nolēmu braukt vispirms uz jūrmalu noskaidrot, vai tur nevarētu atrast paslēptuvi kādā tukšā vasarnīcā, bet pēc tam arī uz Koknesi — aprunāties ar brāli par iespēju mitināties tur. Norunājām ar māsu izbraukt uz Koknesi 14. jūnijā, bet 13. jūnija pēcpusdienā gribēju vēl izbraukt jūrmalu.

Bet 13. jūnijā īsi pirms pulksten 12 man piezvanīja Ķie-

ģelrūpniecības tresta sekretārs Mierkalns un lūdza, vai es nevarot aiziet ap plkst. 16 uz biroju palīdzēt nodot jaunai bibliotēkarei tresta bibliotēku. Grāmatas bija savāktas no atsevišķu uzņēmumu bibliotēkām, t. i. no A/S Ķieģelis, A/S Ķieģelnieks un A/S Ķieģelis un Kūdra. Vislabāk šīs grāmatas pēc sarakstiem pārzināju es, un nu vajadzēja ar tiem iepazīstināt arī jaunieceldo bibliotēkas pārzini.

Pārlicībā, ka viss tas vilksies lielākais vienu stundu un es vēl paspēju jūrmalu izbraukt, priekšlikumam piekritu un plkst. 16. birojā arī ierados. Grāmatu nodošana negāja tik ātri kā domāju, un, kad kopā ar tresta sekretāru atstājām biroju, tad pulkstens rādīja turpat jau 19.

»Iesim pie manis uz kādu šacha partiju«, aicināja mani sekretārs M., kuŗš bija kaislīgs šachists un labs spēlētājs. »Par nožēlošanu nevaru«, es atteicu, »man jābrauc uz jūrmalu.« — »Ak tad jūs mājās neguļat vis?« — Atbildēju, ka vienmēr guļu mājā, bet kādreiz jāpaskatās arī, kas notiek jūrmalā.

Pēc atvadīšanās no M. iedams uz staciju, nodomāju, ka patiesībā ir jau par vēlu uz jūrmalu braukt, labāk vajadzēja arī iet un kādu šacha partiju nospēlēt. Bet tad saņēmos braukt uz jūrmalu, ja vilciens būs stacijā gatavs aiziešanai; ja vilciena nebūs, tad iešu atpakaļ uz dzīvokli.

Piegājis pie stacijas, ieraudzīju vilcienu pilnā gatavībā tūliņ doties projām. Kad, nopircis biļeti, uzskrēju pa kāpnēm augšā un sēdos vagonā, vilciens jau sāka lēnu gaitu. Tātad liktenis bija lēmis, ka man jāaizbrauc.

Vilcienā visu laiku raudzījos pa logu, vai neieraudzīšu kaut ko tādu, kas man varētu noderēt kā paslēptuve vai kā rajons, kur paslēptuvi varētu meklēt. Kaut kur, jau jūrmalas tuvumā, acīm paslidēja kāds siena šķūnis meža ielokā, un to arī atzīmēju. Pierakstīju arī vēl vienu otru vietu, un tā nobraucu līdz Majoriem.

Izkāpis no vilciena, turpat stacijas tuvumā jautāju kādam ielas slaucītājam, vai viņš nezina kādas tukšas vasarnīcas. Jā, zinot gan, bet nu jau esot vēls un viņam jāejot kādā nakts dežūrā vai darbā. Tomēr parādīšot dažas brīvas istabas tuvējā vasarnīcā.

Parādītās tukšās telpas bija kādā pansijai iekārtotā mājā, kur pagaŗā gaitenī pa labi un kreisi bija atsevišķas mazas istabiņas. Gandrīz visas tās bija apdzīvotas; brīvas bija tikai kādas

divas vai trīs, kuŗas manam nolūkam nederēja. Jautāju, vai nav kāda neliela vasarnīca vai būdiņa, kur neviens nedzīvo. Esot gan kāds brīvs kiosks; varot parādīt arī to. Izrādījās, ka kiosks pieblīvēts ar galdiem un soliēm, bet paslēpties tur varētu, kaut tikai tas nebūtu bijis paša galvenā ceļa malā.

Gribēju par šo telpu ar vasarnīcas sargu aprunāties tuvāk, bet viņš aizbildinājās ar nevaļu un vēlo laiku, ieteicot man pienākt otrā rītā.

Bija jau arī patiešām vēls, un man vajadzēja vai nu braukt tūliņ atpakaļ uz Rīgu, vai arī meklēt naktsmītņi jūrmalā. Nolēmu uzmeklēt savu brāļa meitu, kuŗa arī dzīvoja Majoros. Izrādījās, ka pie brāļa meitas apmesties nav iespējams, jo mazā šaurā istabiņā bija iespiesta viņas un vīra gulta pie loga, mazā dēliņa gultiņa pie pretējās sienas un galdiņš pie pašām durvīm. Ar to visa telpa bija piepildīta, nevienas brīvas vietiņas vairs nebija.

Labākais jau nu būtu bijis braukt atpakaļ uz Rīgu, taču nezinu pats, kāpēc to nedarīju, bet jautāju brāļa meitai, vai viņa nezina, kur es varētu palikt pa nakti. Brāļa meita aizgāja pie kādiem pazīstamiem pajautāt. Pēc laiciņa atgriezusies, viņa paziņoja, ka kāds pazīstams esot ar mieru mani pie sevis uzņemt. Viņa māja esot rekvizēta un abus augšējos stāvus aizņēmuši komunisti, tikai apakšstāvā divas istabas atstātas viņam pašam. Ja esot ar mieru pie viņa uz dīvāna pārgulēt, tad lai atnākot pulksten divdesmit trijos. Viņš mani ielaidīšot, bet es, elektrību neieslēdzis, lai liekoties tūliņ gulēt. Rītā pulksten 8 visi augšējo stāvu iemītnieki dodoties uz kādu lokālu brokastot, un tiklīdz viņi aiziešot, man no vasarnīcas jāpazūdot.

Es priekšlikumam piekritu, un pulksten 23 brāļa meita mani pavadīja līdz naktsmītnei, kur mājas tēvs mani tumsā ar laipnu rokas spiedienu sveicināja. Bez liekiem vārdiem viņš man ierādīja vietu uz dīvāna un, novēlējis labu nakti, arī pats devās pie miera.

Naktī es gulēju ļoti labi, tikai pirms iemigšanas vēl kādu brīdi domāju par to, ko gan nozīmē smago automašīnu grupas, kuŗas, braucot pa dzelzceļu, šur tur redzēju jūrmalas rajonā un arī tepat Majoros.

Tieši plkst. 8 soļu troksnis uz kāpnēm virs mūsu galvām vēstīja, ka augšējo stāvu iemītnieki dodas brokastīs. Nogaidījis, kamēr soļu troksnis norimst, arī es no viesmīlīgā mājas tēva

atvadījos un atcerējies, ka man ar māsu norunāts braukt uz Koknesi, tūlīņ devos uz staciju un ap plkst. 9 iebraucu Rīgā. No stacijas es parasti gāju caur Lielo Vērmanes parku un tad pa Elizabetes ielu līdz Brīvības ielai. Šoreiz nezin kāpēc es nogriezos pa Tērbatas ielu. Domās nogrimis nepamanīju, ka biju iekļuvis starp uniformētiem čekistiem un bruņotiem civilistiem, kuŗi drūzmējās uz trotuāra pie smagajām automašīnām iepretim Erdmaņa namam. Daži bruņoti vīri stāvēja arī mašīnās.

Vienā acu mirklī man atmiņā pazibēja dāmas nostāsts par krustiņiem pie dažām mājām pilsētas plānā, kā arī jūrmalā un Rīgā šur tur sargrupētās smagās mašīnas.

Es pats kādreiz Erdmaņa namā dzīvoju un zināju, ka tā iemītņiekus boļševiki katrā ziņā uzskata par »buržujiem«. Iedomājos, ka šie bruņotie vīri ieradušies apcietināt Erdmaņa nama iemītņiekus. Nezināju, ka šinī namā novietojusies čekas nodaļa, citādi nemaz nebūtu uz šo pusi gājis.

Negaidīti pavīdēja doma pirms došanās savā dzīvoklī piezvanīt uz turieni pa tālruni. Tuvākais tālrunis bija avižu kioskā Baznīcas un Blaumaņa ielu stūrī, no tā tad arī piezvanīju, bet neviens neatsaucās, kaut gan parasti mans mājas labais gars — Zelmiņa — vienmēr šādos gadījumos sagaidīja mani ar brokastīm. Piezvanīju vēl reiz — nekādas atbildes.

Tad zvanīju uz manas māsas dzīvokli, no kurienes sadzirdēju sveša vīrieša balsi. Jautāju, vai zobārste mājās. Nē, neesot mājās. Uz jautājumu: »Kas runā?« atbildes vietā savienojums tika pārtraukts.

Nolēmu noiet gar māsas dzīvokli paraudzīties, vai arī tur nestāv kādas automašīnas ar bruņotiem vīriem, kā arī paskatīties, kas notiek pie mājas, kuŗā es dzīvoju. Nogājis pa Baznīcas, Ģertrudes un Brīvības ielām gar abām mājām, nekā aizdomīga nenovērojis, atgriezos atkal pie iepriekšējā kioska un atkal mēģināju sazvanīties kā ar savu, tā ar māsas dzīvokli, bet ar tiem pašiem rezultātiem.

Uztraukts par šādu parādību, nolēmu pieiet pie advokāta Kliesmeta, kuŗa ģimene man bija sen pazīstama un kuŗš dzīvoja turpat Brīvības ielā 28. Domāju tur kādu laiciņu uzkavēties un no turienes vēlreiz piezvanīt, lai beidzot noskaidrotu, kāpēc no viena dzīvokļa neatbild nemaz, no otra cita persona.

Reizē ar mani pa kāpnēm uz Kliesmeta dzīvokli devās arī

gadus 7 vecs zēns. Uz zvanu durvis mums attaisīja zobārste Lakstīgalas kundze, kurai Kliemeta dzīvoklī bija kabinets. Bez zobārstniecības kabineta boļševiku laikā Kliemeti bija spiesti vienu istabu vēl atdot kādam inženierim Kalniņam un vēl vienu — kādam strādnieku pārim, vīram ar sievu.

Mani ieraudzījusi, kundze redzami izbijās un, mūs ielaidusi un ātri aiztaisījusi durvis, izteica izbrīnu, ka es tā brīvi staigājos pa pilsētu. Uz manu jautājumu, kas par lietu, L. atjautāja, vai tad es nekā nezinot, kas pagājušā naktī pilsētā noticis? Atbildēju, ka tikko esmu iebraucis no jūrmalas un absolūti neko nezinu, kas noticis. Pagājušo nakti vairāki tūkstoši cilvēku esot saņemti un ieslogoti aiz restēm lopu vagonos aizvešanai. Naktī starp vienu un diviem esot paņemta arī Kliemeta ģimene, bet pats viņš arestēts savā darba vietā jūrmalā. Ap pulksten četriem no rīta saņemts arī inženieris Kalniņš.

Kamēr mēs vēl priekšistabā runājām, no istabiņas iznāca gauži raudādama arī Kliemetu vecā kalpone, ar kuru mēs devāmies uz virtuvi, kamēr zobārste ar ieradušos zēnu iegāja kabinetā.

Dziļi satriekta, kalpone stāstīja, ka ar savu ierašanos naktī apbruņotie vīri visus, sevišķi mazos bērnus, stipri pārbiedējuši. Uztrauktai Kliemeta kundzei pavēlējuši stundas laikā sapakot tālam ceļam nepieciešamās mantas un apģērbt arī bērnus. Kliemeta mātei iebrucēji nepiegrīzuši nekādu vēribu. Mazie bērni raudādami ķērušies vecai mātei klāt un teikuši, ka bez viņas nekur neiešot. Tad arī vecā māte pati lūgusies, lai arī viņu ņemot līdzī, bet iebrucēju vecākais raudzījies savos papīros un atbildējis, ka par viņu tur nekas neesot teikts. Tomēr uz neatlaidīgu visas ģimenes lūgumu un asarām piekrituši ņemt līdzī arī veco māti. Pats Kliemets darba vietā saņemts pulksten sešos no rīta.

Pēc kāda brīža virtuvē ienāca L. kundze un jautāja man, vai es ievērojis to zēnu, kurš ienācis reizē ar mani? Uz manu apstiprinošu atbildi minētā kundze pateica, ka zēns esot bijis no tās mājas, kurā es dzīvojos. Viņš stāstījis, ka pagājušā naktī viņu mājā esot apcietināts ģenerālis Bangerskis, Bāliņš ar kundzi un jaunais Golts ar kundzi.

Nu sapratu, ka arī manā dzīvoklī kas noticis, ka, acīm redzot, esmu ticis meklēts, un kaimiņi pārliecināti, ka esmu apcietināts. Arī zēns, domādams mani aizvestu, nākot pie zob-

ārstes, nav mani pazinis. Bet kas gan notiek manā dzīvoklī patlaban, kas ir ar Zelmiņu, kāpēc viņa neatbild, vai viņa arī būtu aizvesta? Devos atkal pie tālruņa, izzvanījos uz vienu un otru dzīvokli, bet bez rezultātiem.

Vecā kalpone vēl stāstīja, ka īsā laika dēļ čekisti nepaspējuši izkratīt visas telpas, tāpēc sudraba un citas vērtīgākas lietas ienesuši guļamistabā, to noslēguši un aizzīmogājuši, soloties atnākt vai nu tanī pašā vai otrā dienā, lai sastādītu sarakstu.

Zobārste zināja stāstīt, ka šis nakts medījums bijis tikai sākums, un tuvākās dienās paredzēts aizvest pāri par divi simti tūkstoš cilvēku.

Nolēmu pagaidām palikt Kliesmetu dzīvoklī, kur biju vistuvāk kā savam, tā māsas dzīvoklim un varēju izmantot arī tālruni.

Tomēr miera man tur nebija. Visu dienu pie durvīm zvanīja un jautāja kā pēc Kliesmeta, tā inženiera Kalniņa un arī zobārstes. Beidzot pārnāca mājā arī strādnieks un viņa sieva. Kādi ir viņu ieskati un kā viņi raudzīsies uz manu uzturēšanos dzīvoklī, nebija zināms. Neko noteiktu par viņiem nevarēja pateikt arī kalpone.

Tā mana diena pagāja vienā trauksmes stāvoklī. Pie katra durvju zvana devos uz otras izejas durvīm — no virtuves uz sētu, jo varēja sagaidīt, ka ieradīsies dzīvokļa kratītāji, ar kuriem sastapties negribēju.

Ap pusdienas laiku ieradās Kliesmeta kundzes mātes māsa ar vīru pēc siltiem apaviem un vēl kādām mantiņām bērniem. Tā kā tās bija ieslēgtas guļamistabā, tad nācās izcelt logu virs guļamistabas durvīm, lai vajadzīgos priekšmetus dabūtu laukā. Bija cerība vēl šīs mantiņas nodot Kliesmetiem vagonā.

Ap pulksten 18 man beidzot izdevās savienoties pa tālruni ar savu dzīvokli. Uz manu jautājumu, kas notiek mājā, Zelmiņa uztrauktā balsī atbildēja, ka patlaban viņa esot dzīvoklī viena pati un brīvībā, bet lai es nerunājos arī pa tālruni, jo tiekot meklēts. Noklausoties tālruņa sarunas, varot mani arī sameklēt. Mani visu nakti gaidījuši un meklētāji tikai vienpadsmitos priekšpusdienā aizgājuši. Pateicis, ka atrodos netālu tepat pilsētā, sarunu izbeidzu.

Nolēmis palikt arī pa nakti Kliesmetu dzīvoklī, es ap pulksten divdesmitiem piezvanīju arī mātai, šoreiz ar panākumiem. Mātai tikai īsi pateicu: »Esmu pie Zigrīdas, ja vari, rītu pienāc«,

un vairāk neviena vārda. Māsa arī atbildēja tikai: »Lūkošu. Vai tur kāds ir slimš?« Atbildēju: »Jā«. Ar to saruna izbeidzās.

Tagad nu vismaz zināju, ka māsa un Zelmiņa ir brīvībā, un ka māsa arī Zelmiņai pateiks, kur es atrodos. Zigrīda bija Kliesmeta kundzes vārds, un vārdā mēs viņu arī saucām, jo pazinām viņu jau kā jaunu meiteni.

Pēc nemierīgi pavadītas nakts otrā rītā velti izgaidījies māsas apmeklējumu, palūdzu Kliesmetu kalponi parunāt ar viņu pa tālruni un pajautāt, vai viņa ieradīsies pie manis. Uz to māsa atbildējusi tikai ar pāris vārdiem: »Nevaru ierasties.« Saprātu, ka tur kas noticis, ko māsa negrib vai arī nevar pateikt pa tālruni. Rīta cēliens pagāja tikpat trauksmaini kā iepriekšējā diena ar daudziem zvaniem pie durvīm un manu gatavību pazust pa virtuves izeju.

Ap pusdienas laiku piezvanīju atkal uz savu dzīvokli un tur no Zelmiņas uzzināju satriecošo vēsti, ka arī mana māsa ar bērniem aizvesta. Bērni — divi puisēni — ap pulksten sešiem rītā no laukiem ievesti Rīgā un kopā ar māti pulksten vienpadsmitos aizvesti. Māsas vīrs nav devies rokā, bet paslēpies mežā.

Pēc divu dienu nervu saspīlējuma ziņa par māsas aizvešanu mani galīgi satrieca. Nabaga māsiņa un mani mīluļi — viņas puisēni — kas ar viņiem tur notiks, kas viņiem svešumā palīdzēs?

Projām ir arī mani paziņas un draugi Kliesmeti, Bāliņi un, droši vien, arī citi ... Vai nav mans pienākums braukt kopā ar māsu, lai viņu pabalstītu, viņai palīdzētu? Un ko es te, viens palicis, darišu, cik ilgi un kur slapstīšos?

Atcerējos savu klejošanu Sibīrijas taigā, no kuņas, bada un insektu mocīts, tomēr biju spiests atgriezties atpakaļ pilsētā. Cik ilgi klejosi arī šeit pa mežiem, bez sakariem ar kādu noteiktu bazi, no kurienes dabūt dzīvei nepieciešamo? Šī doma bija tik neatlaidīga un mocoša, ka beidzot nolēmu iet uz savu dzīvokli — un tad lai notiek, kas notikdams.

Ap pulksten 17 piezvanīju atkal Zelmiņai un pateicu, ka es eju uz savu dzīvokli, kur gribu palikt pa nakti. Ak, Dieva dēļ lai nenākot, jo vēl vienmēr apjautājosies pēc manis! Piesardzības dēļ lai arī nerunānot daudz pa tālruni.

Atbildēju, ka esmu izšķīries vairs neslapstīties un tāpēc došos mājā, lai sapakotu nepieciešamo varbūtējam tālajam ceļam

— gadījumā, ja pēc manis ierastos. Manas mantiņas jau esot sapakotas. Zelmiņa kopā ar manu māsu piektdien bijušas ārpus pilsētas, un, tā kā vēl u pārnākušas, tad māsa palikusi manā dzīvoklī pa nakti. Manis meklētāji tad dzīvoklī atraduši viņas — divas sievietes — un, mani gaidot, viņas arī manas mantiņas sapakojušas.

Teicu, lai Zelmiņa iznāk no dzīvokļa man pretim, jo var gadīties, ka mani uz ielas saņem un viņa velti uz mani gaidīs, nezino, kas ar mani noticis.

Savā dzīvoklī ierados ap pulksten pussešiem pēcpusdienā un tūlīņ ķeros pie jau sapakoto mantiņu pārbaudes un papildināšanas. Līdztekus tam man Zelmiņa atstāstīja nelūgto viesu ierašanās gaitu un izturēšanos manā dzīvoklī.

Ieturējuši vakariņas un pabeiguši sapakot ceļa somu (vēlāk izrādījās, ka biju ielicis dažas nevajadzīgas un liekas, bet atstājis vajadzīgākās mantas neieliktas), īsi pirms pusnakts devāmies pie miera. Zelmiņa novietojās uz krēsliem gaitenī pie durvīm, lai dzirdētu, kad kāds nāk pa kāpnēm augšā. Pats apgūlos neizģērbies, tikai bez svārkiem un apaviem, gatavībā sagaidīt meklētājus jau apģērbies.

Par spīti uztraukumam, nogurums tomēr bija guvis virsroku un es biju cieši aizmidzis. Pamodos tikai pulksten septiņos no rīta dīvaina sapņa ietekmē.

Sapnis sastāvēja no divām daļām, no kuŗām pirmā vīzija bija ārpus telpas, otrā daļa telpā. Redzēju sevi ar auto piebraucam pie kāda liela laukuma, aiz kuŗa tālumā neskaidri bija saskatāmi ēku silueti. Laukums bija līdzīgs Uzvaras laukumam Pārdaugavā, tikai ar mazliet jūtamu nogāzi brauciena virzienā. Piebraucis apzinājos, ka te jau es kādreiz esmu bijis. Kādus pāris simts soļus priekšā manam auto, jau pašā laukumā, bija apstājies otrs auto, par kuŗu kāds teica, ka tas esot prezidenta Ulmaņa auto, bet ne pats prezidents, ne viņa šoferis nebija redzami.

Tikko biju izkāpis no auto, kad pie manis pienāca kāda persona un pasniedza man parakstīšanai divus papīrus. Viens aizņēma gandrīz visu lappusi mašīnrakstā, otrs bija daudz īsāks — ne vairāk kā viena ceturtdaļa lappuses. Rakstu saturu neatceros; par lielāko rakstu es pateicu, ka tas uz mani neattiecas un atdevu pasniedzējam atpakaļ neparakstītu, bet īsāko rakstu parakstīju un arī atdevu atpakaļ.

Ģen. R. Bangerskis piedalās kociņu stādīšanā mežu dienās Daugavpilī. Attēla labajā pusē Rīgas apgabaltiesas priekšsēdis A. Kociņš

Mežu dienas Daugavpilī 1936. g. Mazā tautu meita sveic ģenerāli.

Pārplūdušā Daugava 1936. gada pavasarī Daugavpils priekšpilsētā Grīvā

Ģen. Bangerska ierosinātā tilta jaunceltne starp Daugavpili un Grīvu

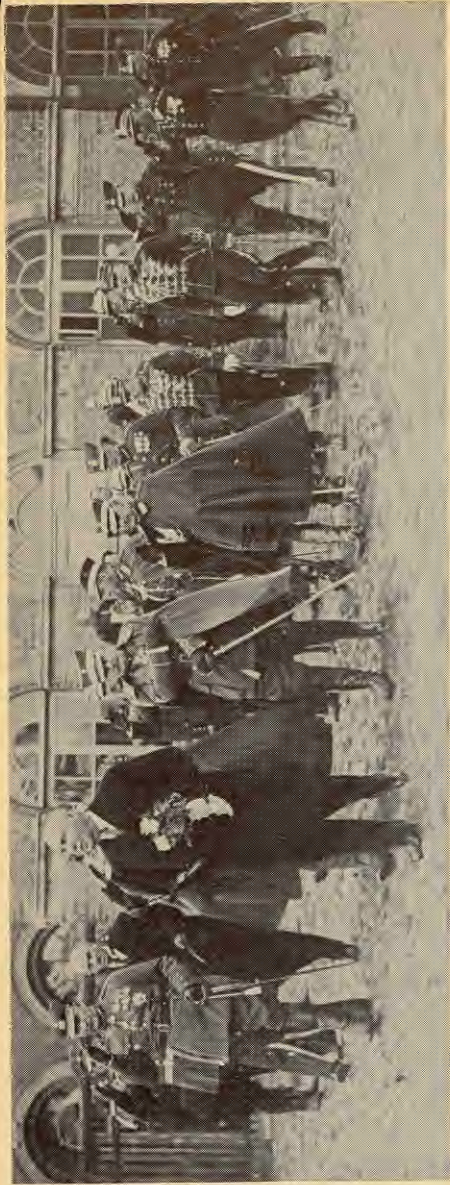
Valsts prezidentu Dr. K. Ulmani Daugavpilī sagaida ģen. Bangerskis

Igaunijas valstsvecākais Päts's, caurbraucot Daugavpilij, ar ģenerāli

Valsts prezidenta A. Kvieša apmeklējums Daugavpilī. Pa labi no viņa armijas komandieris ģen. Penķis, pa kreisi — ģen. Bangerskis, aiz viņa civilā tērpā tautas labklājības ministrs V. Rubulis, tālāk igauņu, poļu un latviešu virsnieki

Ar valsts prezidentu Dr. Kārli Ulmani Svēntas ezerā 1936. gadā

Tad ievēroju, ka laukums pa kreisi un tuvumā pa kreisi stāvošā ēka — Nacionālā teātra stilā, izgreznota lieliem sarkanbaltsarkaniem karogiem. Karogi bija piestiprināti pie augstiem stabiem, kuŗus patlaban latviešu mākslinieki krāsoja un apvija ar zaļumu vitnēm. Uz ēkas durvīm veda 2—3 plati pakāpieni, pa kuŗiem es devos ēkā iekšā.

Tā kā arī ieeja bija tāpat krāsota, pušķota un karogota, tad ieejot es drusku biju notraipījis labās rokas pirkstus ar eļļu. Iegājis pirmajā istabā es tur bez vitnēm un karogiem ieraudzīju arī tādu kā plīti. Uz plīts bija katls ar zaļganu, ļoti dzidru ūdeni. Piegājis pie katla, es ūdenī iemērcu pirkstus, it kā lai atbrīvotos no eļļas. Tikko pirkstus no ūdens biju izvilcis, atvērās kādas durvis un pa tām ienāca divas pieaugušas jaunas — tautu meitas, nesdamas kādu lielāku trauku ar graudiem. Piegājušas pie katla, viņas taisījās bērt tos katlā. Ar žestu es viņas atturēju un, parādījis pirkstus, liku saprast, ka esmu tos iemērcis šajā ūdenī. Jaunavas viena uz otru paskatījās, pasmaidīja un, samirkšķinājušas ar acīm, graudus katlā tomēr iebēra.

Tad devos tālāk nākošā pavisam nelielā istabā. Tieši pretim durvīm pie sienas stāvēja trīsstūrainas koncertklavieres. Pa labi no durvīm divas mazas tautu meitiņas, uzkāpušas uz krēsliem, pušķoja krāšņu Ziemsvētku eglīti. Paraudzījies apkārt, es pārdomāju, kur lai nolieku portfeli un kur lai apsēžos.

Tūlīņ viena no mazajām tautu meitiņām nolēca no krēsla, pienesa to man un aicināja apsēsties. Pateiciet un nolīciet portfeli uz klavierēm, es apsēdos un tūlīņ pamodos.

No visa sapņa tieši šī pēdējā daļa mani visvairāk ietekmēja. Svinīgie dekorējumi ar karogiem man lika saprast, ka karogotu Latviju es tomēr vēl redzēju. Bet tas, ka mazā tautu meitiņa man pasniedza krēslu, uz kuŗa es atsēdos, man skaidri pavēstīja, ka kāds svarīgs uzdevums visā sekojošo notikumu gaitā arī man ir paredzēts, ka man šo uzdevumu dos kāda samazināta apmēra Latvija vai Latvijas daļa. Starpība starp pirmajām tautu meitām un tām, kuŗas pušķoja eglīti, gadu un augumu ziņā sapnī bija krasi pasvītrotā. Pirmās bija liela auguma un pilnīgi nobriedušas, kamēr tās otras tikai pusaudži, gadu 12—13 vecumā.

Piezīme: Kad dažus gadus vēlāk sapni vēlreiz pārdomāju, man bija jāatzīst, ka tas visumā piepildījies. Karo-

giem greznotu Rīgu redzēju, ierodoties tanī no Kurzemes mežiem 1941. g. 7. jūlijā. Tad — ierašanās vietā, kur jau man reiz kas darāms bijis, sapnis piepildījās 1943. g., man no jauna nokļūstot kara dienestā — Leģiona ģenerālinpektora amatā. Bet mazā tautu meitiņa man krēslu pasniedza 1945. g. 20. februārī Potsdamā, kad mani ievēlēja par Nacionālās komitejas prezidentu, kad no Latvijas, brīva no bolševikiem bija palikusi tikai daļa Kurzemes.

Sapņa ietekme bija tik stipra un pārliecinoša, ka, ne minūti nevilcinādamies, griezos pie Zelmiņas: »Zelmiņ, es redzēju pravietisku sapni un tagad vairs dzīvs bolševikiem rokā nedošos. Kur ir bēniņu atslēga, laidiet mani tūlīņ augšā. Bet ja mani meklētu kāds draugs, kāds labs cilvēks, piesitiet ar istabas slaukamās slotas galu pie griestiem trīs reizes (mēs dzīvojām augšējā stāvā zem bēniņiem), ja ierodas kāds ienaidnieks, sakait, ka neesmu vēl pārnācis un ka laikam būšu saņemts uz ielas.«

Tad devos uz bēniņiem, kur atsēdos uz vecu salmu kaudzes.

Pēc kādas stundas vai vairāk no apakšas sadzirdēju trīs piesitienus griestiem. Nonācis lejā, atradu tanī pašā namā dzīvojošo N. kungu. »Vai Dieviņ, ģenerāļa kungs, vai tad jūs nevarat atrast kādu paslēptuvi ārpus pilsētas, kaut vai tur, kur jūsu dzimtās mājas, uz laukiem. Tikko atkal bija divi jūsu meklētāji un prasīja pēc jums. Atbildēju, ka vēl neesat pārnācis un laikam būsiet saņemts kaut kur pa ceļam.«

Teicu, ka savu bijušo dzimto māju rajonā ilgi neesmu bijis, nezinu, kas tur notiek, un no mana laika ļaudīm tur palikuši maz. Mana ierašanās tur tūlīt izsauktu dzīvas pārrunas un mani tūlīt atrastu. Paslēptuvei drīzāk noderīga pilsēta vai vispār bieži apdzīvota vieta, kur apgrozās dažādi ļaudis. Lūk, kur varbūt es varētu noslēpties, tas būtu pie kāda Kurzemes lauksaimnieka, ar kuŗu iepazinos slimnīcā un kuŗš mani aicināja viņu kādreiz apmeklēt. Tanī apvidū nekad neesmu bijis un tur mani neviens nepazīst, bet es gan nezinu ceļa uz turieni. Taujāšana pēc pagasta un viņa mājām varētu likties aizdomīga un vestu bolševikus man uz pēdām. Teicu, ka vēl šodien lūkošu no dzīvokļa pazust.

Pēc N. aiziešanas norunājām, ka Zelmiņa jau šodien pat lūkos man sameklēt pagaidu mitni pie kādas savas draudzenes, bet

pārvietoties uz turieni es varēšu tikai vēl vakarā vai arī nākošā dienā, kad viss būs jau norunāts un nokārtots. Pagaidām man vēl jāpaliek bēniņos, kamēr Zelmiņa atgriezīsies no izlūku gājiena.

Tikko biju uzgājis augšā, kad atkal izdzirdu trīs klauvējienus. Nonācis lejā, atradu priekšā savu brāļa meitu, kas no jūrmalas bija ieradusies uz darbu. Viņa man lika priekšā nākošo nakti pārgulēt viņas vīra vecāku dzīvoklī Pārdaugavā. Tiklīdz viņas vīrs ieradīsoties, viņa to atsūtīsot pēc manis.

Pēc kāda laiciņa, kad uz signāla aicinājumu biju atkal nonācis lejā, dzīvoklī atradu brāļa meitas vīru. Paņēmis vienīgi portfeli ar darba uzvalku, kopā ar viņu devos uz auto ostu. Tur stāvēja gan pāris miliču pie paša auto, kas veda uz Pārdaugavu, bet jāriskē bija, un mēs kāpām vien iekšā. Tur jau sēdēja kādi desmit nobijušies pasažieri, bet miliči nekādu kontroli neizdarīja, un mēs laimīgi nobraucām līdz paredzētai naktsmītnei.

Mājas māte, mana jaunā radniece (brāļa meita pēc pirmā vīra nāves nesen bija apprecējusies otrreiz) sākumā mani ļoti laipni saņēma, bet kad dēls pateica, ka esmu nodomājis pie viņiem palikt pa nakti, ne pa jokam izbijās. »Ko tu, dēls, runā. Vai tad tu nezini, ka mūsu mājā dzīvo divas komunistiem naidīgas personas un māju var pārmeklēt; un tad vēl tas ziņkārīgais kurpnieks, kuŗš nelūgts vienmēr pēc kaut kā ierodas un acīm pārmeklē visu istabu. Droši vien viņš jau jūs ir redzējis nākot un varbūt tūliņ paziņos tālāk. Kāda te var būt drošība.«

Redzēju, ka palikšanas man te nebūs. Ar brāļa meitas vīru aizsūtīju Zelmiņai zīmīti, ka vakarā ieradīšos atpakaļ dzīvoklī un, ja vien viņa var, lai līdz tam sameklē, kur man palikt pa nakti. Kad brāļa meita brauks pakaļ savam puisēnam, ko pa darba laiku parasti atstāja pie vīra mātes, lai tad atsūta man zīmīti, kur un kādā stundā viņa mani sagaidīs, lai patvertni parādītu.

Pievakarē ieradās brāļa meita ar savu vīru un ieteica doties uz viņu istabiņu jūrmalā, bet viņi palikšot pa nakti pilsētā manā dzīvoklī, kur viņiem arī bija istabiņa. Viņi abi mani arī pavadīja līdz stacijai. Pirms šķiršanās norunājām, ka nākošā dienā viņi man paziņos, kādi panākumi būs bijuši Zelmiņas pūlēm atrast man pagaidu mītņi.

Jūrmalā, neviena kaimiņa nepamanīts, iekļuvi brāļa meitas

istabiņā un naktī labi izgulējos. Līdz pulksten desmitiem paliku ieslēdzies istabiņā, bet tad nodomāju aiziet uz plūdmali, kas bija 8 — 10 minūšu gājienā. Tuvojoties caur krūmiem plūdmalei, ieraudzīju 3 vaļējās smagās mašīnas ar bruņotiem vīriem un sievietēm (plintniecēm), kuŗi gar pašu plūdmali lēnām tuvojās no Dubultu puses. Nepatīkamā sajūtā atgriezies atpakaļ savā naktsmītnē, jo likās, ka bruņotie vīri un plintnieces vērīgi pēti plūdmalei pieguļošās kāpas un krūmus.

Nosēdējis vasarnīciņā līdz puksten 15, no jauna devos uz plūdmali. Šoreiz tā bija gluži tukša. Kādu stundu tur sēdējušam, man pēkšņi uznāca tik spēcīgas sāpes krūtīs sirds apvidū, ka baidījos krūmos saļimt un zaudēt samaņu, kāpēc lēnā gaitā devos uz savu mītni. Pa ceļam atcerējos, ka neesmu vēl ēdis. Nopirku pudeli piena un baltmaizi.

Tuvojoties vasarnīcai, ieraudzīju tās tuvumā zālē sēdam kādu sievieti, kuŗa, mani pamanījusi, ar roku rādīja uz vasarnīcas durvīm. Sākumā satrūkos, jo domāju, ka tas ir brīdinājums vasarnīcai netuvoties, bet tad tūlīt sievietē pazinu Zelmiņu, kuŗa šoreiz bija tērpusies citādi nekā parasts, kāpēc viņu nebiju pazinis. Nopratu arī, ka norādījums ar roku nav brīdinājums, bet acinājums doties ātrāk iekšā.

Tikko iegājām vasarnīciņā, Zelmiņa pārsteidza mani ar vārdiem: »Nu pats Dievs laikam nāk jums palīgā. Šorīt Rīgā iebraucis N., tas lauksaimnieks no Kurzemes, par kuŗu jūs jau toreiz sarunā ar sētnieku izteicāties, bet jūs nezināt, kā viņu atrast. Viņš būtu visdrošāk apmesties, bet jūs nezināt, kā viņu atrast. Viņš jūs šorīt meklēja, bija atvedis pat vīstu kopējām pusdienām. Es jūsu vārdus atcerējos, bet, tā kā viņš nebija viens, sākumā baidījos atklāti runāt. Bet, kad viņi abi atvadījušies bija jau aiz durvīm, neizturēju un pateicu, ka boļševiki jūs meklē un jums jāslēpjas. Vai, Dieviņ, kāpēc tad jūs nebraucot pie viņa? Viņi ar sievu divi vien dzīvojoņ meža malā, un tur jūs varējis kaut visu vasaru nodzīvot. Atbildēju, lai tad ņem tūliņ jūs līdz. Teicu, ka jūs sameklēšu, ka atrodaties Majoros. Nu, tad lai cenšoties pulksten 18 nokļūt Dubultos, jo vilciens, ar kuŗu viņi braukšot, Majoros neapstājoties. Viens vilciens pirms viņu vilciena vēl esot, un tas apstājoties arī Majoros. Lai izbraucot uz Dubultiem sagaidīt viņu vilcienu.

Paskatījies pulkstenī, redzēju, ka līdz vilciena atiešanai no Majoriem palikušas tikai dažas minūtes. Vienā paņēmienā iz-

tukšojūši mūsu piena tasītes, skriešus vien devāmiēs uz staciju. Palūdzu Zelmiņu doties pie kases pēc biļetes, kamēr pats nostāšos pie pirmā vagona pēc lokomotīves, kas jau šņākdama tuvojās un tikai kādus simts soļus pagāja gaŗām stacijai. Stacijas priekšā stāvēja policists uniformā un milicis privātā ar lenti ap roku.

Nostājies starp lokomotīvi un pirmo vagonu, raudzijos uz stacijas pusi, lai redzētu, kā Zelmiņai veiksies ar biļetēm. Te atvērās vagona durvis, izkāpa mūsu ķieģeļrūpniecības darbinieces meita un pilnā balsī mani sveicināja: »Labdien, ģenerāļa kungs, kur tad jūs? Jau projām?« Saspiedis viņai roku, pateicu: »Klusāk, klusāk, mūs var arī citi dzirdēt«, un, redzot Zelmiņu jau nākam, iekāpu vagonā.

Dubultos dabūjām vēl stundas pusotras gaidīt, līdz pienāca vilciens no Rīgas, ar kuŗu solījās braukt N. Tad, atvadijies no Zelmiņas, kas palika gaidot vilcienu uz Rīgu, iekāpu vilcienā uz rietumiem.

Tā kā es vilcienā N. uzmeklējis netiku, tad, norunātā stacijā izkāpis, lēnā gaitā devos pa ceļu uz meŗa pusi. Stacijā nedaudzo izkāpušo pasaŗieru klātienē satikties ar N. es vairijos. Kādus 300 soļus no stacijas mani panāca N. kopā ar savu paziņu — kaimiņu māju saimnieku, abi uz divriteņiem.

Pēc sasveicināšanās un iepazišanās mēs abi ar N. pa laukiem, ganībām un kājceļiņiem kājām devāmiēs taisni uz viņa mājām, kamēr viņa kaimiņš pa lielceļu ar divriteņi aizbrauca paraudzīties, vai minēto māju rajonā »gaiss ir tīrs«, lai tad, izbraucot mums pretim, to paziņotu.

Pa ceļam meŗā N. uzrunāja kādu stutmalkas cirtēju — vēl jaunu cilvėku, kuŗš, kā vēlāk noskaidrojās, bija mani jau pazinis. Var arī būt, ka N. viņam pateica, kas es tāds esmu, jo stutmalkas cirtējs bijis viņa radnieks. Tātad mans inkognito vienai personai jau šinī apvidū bija atklāts.

Izrādījās, ka »gaiss ir tīrs«, un pievakarē mēs visi trīs ieradāmiēs pie N. mājās, kur mājas māte ļoti laipni mani uzņēma. Māja patiešām izrādījās ļoti izdevīgā vietā, neliela meŗa nomalē. Bez saimnieku pāŗa neviena cita iemītņieka mājā nebija. Tikai novietošanās man nevisai patika. Es būtu ar mieru naktis pavadīt vai nu labības šķūnī, vai zem pagraba jumtiņa, bet laipnie saimnieki mani kā goda viesi ievietoja zālē ar kādiem 4 — 5 logiem uz divām pusēm, pie kam logiem ne slēģu, ne

kādu aizkaru nebija. Un, kaut gan dažas rūtis nedaudz aizklāju ar avīzēm, tomēr naktī jutos kā uz ielas. Dienā bija pavisam citādi, jo visu laiku uzturējos mežā, no kuŗa varēju novērot kā lielceļu, tā lauku ceļus.

Ieskatījies, ka šur tur sagāztā aploka sēta nav vairs nekāds šķērslis lopiem, lai iebruktu labībā un sakņu dārzā, un izprasījis cirvi, par lielu pārsteigumu saimniekam ķēros pie sētas izlabošanas. Jau pirmā dienā nocirtu un izgatavoju 75 mietus, kas radīja gan sāpes visā ķermenī un tulznas labās rokas delnā, bet mani no pasāktā darba neatturēja. Līdz 7. jūlijam tā es tur nostrādāju pa mežu.

Saimniece drīz vien pastāstīja, kāpēc saimnieks tanī dienā devies uz Rīgu mani meklēt. Izrādījās, ka viņas māsa ar vīru atradušies Krievijā. Māsas vīrs aizsūtīts uz Archangeļsku vai Solovkiem. Māsa pēc krievu ienākšanas Latvijā sākusi meklēt ceļus kā atbraukt uz šejieni un lūgusi noskaidrot, kādas formālitātes jāizpilda, lai tiktu Latvijā.

Runāts un pārrunāts par to bijis vairākkārt, bet tāpat viss palicis, jo arī paši N. nezinājuši par šo lietu nekā tuvāk. Bet tad, pirmsdien 16. jūnijā, viņa pēkšņi tā uztraukusies par māsas likteni, ka kritusi jau histerijā un teikusi vīram, lai rīt pat braucot uz Rīgu. Droši vien ģenerālis Bangerskis zināšot, kur jāgriežas, lai vajadzīgās atļaujas nokārtotu. Sakarā ar to tad vīrs arī braucis.

Abi, saimnieks un saimniece, kā rūķīši divi vien bija uzbūvējuši savu māju bez kādas amatnieka palīdzības. Tā gluži gatava gan vēl nebija. Nebija pavisam izbūvēts jumta stāvs, nebija arī apakšstāvā viss vēl kārtībā, bet daudz līdz nobeigšanai netrūka.

Saimnieks ar saimnieci paši veica visus mājas darbus, apstrādāja laukus un uzraudzīja lopus aplokā, kas aizņēma gandrīz pusi no visas zemes platības. Viņu enerģija un dzīves spars bija tiešām aprīņojami. Tā kā zemes platība nepārsniedza 30 hektaru, tad bolševiku zemes »reforma« viņu saimniecību neskāra. Tomēr nezināmā nākotne baidīja arī šos čaklos zemes rūķus.

Deportācijas lielā mērā bija skārušas arī laukus, kāpēc arī tur iedzīvotāju noskaņojums bija ļoti satraukts un drūms. Tomēr visi runāja, ka tā tas nevar ilgi turpināties, ka kādai pārmaiņai jānāk. Daži jau noteikti pareģoja kaŗu starp Padomiju

un Vāciju, un izteica cerību, ka tad arī Latvijas stāvoklis uzlabosies.

Šādā noskaņojumā nejutās sevišķi iepriecināti arī jaunie zemes ieguvēji, mazsaimnieki — desmithektarnieki. Tomēr vispārējais terors un spiegošana, kas bija izvēsta neiedomājamās apmēros, spieda arī mazsaimniekus iegūtajos laukos kaut ko iesākt, bet par visām lietām ciest klusu, arī savas rūpes un nodomus nevienam neuzticēt.

Bija gan arī starp lielākiem saimniekiem tādi, kuŗi neredzēdami nekādas izejas, centās pielāgoties boļševikiem un tiem izpatikt cerībā, ka ar to viņi glābs sevi un savas ģimenes un kaut sākumā »peldēs pa virsu«.

Turpat netālu no mājām, kur es strādāju, kādu lielu māju īpašnieks bija devies »svētceļojumā« uz Maskavu, uz turienes izstādi. Atgriezies, viņš bija sācis aģitēt arī par kolchozu saimniecību ieviešanu Latvijā. Dēvēdams sevi par nākošā kolchoza vadītāju, bija solījis vietas arī tiem, kuŗi šo lietu atbalstīšot. Ja ievēro, ka no lielās lauku mājas šim zemniekam bija palikusi tikai 30 ha mazsaimniecība bez labākiem tūrumiem, tad nevar noliegt viņa rīcībai zināmu jēgu.

Jau tūlīņ pēc izkāpšanas no vilciena pa ceļam mani bija pazinis kāds aizsargs, saimnieka brāļa dēls, pie kuŗa kādu laiku strādāju. Drīz vien par mani zināja arī saimnieka sievas māsa, kuŗas vīrs bija kolchozu sistēmas ieteicējs. Tad par manu slaptīšanos kļuva zināms vēl vienas kaimiņu mājas iemītniecei un, ja nekas nebūtu grozījies vispārējā stāvoklī, tad man šī pagaidu mītne būtu jāatstāj un jāmeklē kāda cita.

AUSTRUMU KAĶA IZCELŠANĀS

PAR Vācijas-Padomijas kaŗa sākumu ziņu atveda kāds lauksaimnieks, kuŗš, savas mājas izrentējis, gandrīz katru dienu ar velosipēdu brauca uz tuvejo pilsētu. Tur viņš bija noklausījies radio paziņojumu ar Molotova runas pārraidījumu, vai arī bija lasījis šo runu speciāltelegrammā. Otrā dienā, t. i. 23. jūnijā šo Molotova runu ar Vācijai naidīgiem komentāriem lasīja jau visi iedzīvotāji.

Priecīgi savīļņoti, pie manis bija ieradušies arī daudzi jaunieši aicināt piedalīties partizānu cīņās; gribot ātrāk palīdzēt boļševikus izkvēpināt no laukiem. Jautāju, cik viņu ir un kā ar ieročiem? Pašu esot cilvēku 10, un arī 3 šautenes ar patronām viņiem esot. Atbildēju, ka tas ir pārāk maz, lai ko nopietnu iesāktu. Pāris šāvieni no krūmiem vai no ēkām neko nenozīmē, bet vietējiem iedzīvotājiem par tiem būs dārgi jāsamaksā, jo boļševiki šos kaut pāris šāvienu neatriebtus neatstās. Ieteicu jaunekļiem kopot spēkus, nodibināt sakarus ar citām grupām, un, sadarbojoties ar tām, aprobežoties ar iedzīvotāju aizsardzību pret boļševiku varasdarbiem un laupīšanu tieši atkāpšanās laikā.

23. jūnijā, Jāņu priekšvakarā, izplatījās ziņa, ka varot sagaidīt nakti uz Jāņu dienu vai arī Jāņu dienā nevēlamus viesus. Visas mājas tikšot pārmeklētas un vīrieši aizturēti kaŗa vajadzībām. Ziņa nebija patikama, un es nakti nolēmu pavadīt mežā. Sameklejis tuvējās grants bedrēs, kuŗas jau bija apaugušas ar krūmiem, kaut cik piemērotu vietu, jau laikus devos uz turieni. Parasto Jāņu svinību sarīkošana un gatavošana šoreiz izpalika, kaut gan vakariņās netrūka arī glāzītes degvīna.

Tā kā nekādu gultas drēbju nepaņēmu līdz, tad nekāda gulēšana neiznāca, bija vēss un jutos nemierīgs. Ilgāku laiku klausījos, vai kaut kur nebūs dzirdamas līgo skaņas, un tiešām, kā par brīnumu, aiz upes, pāris kilometrus no mūsu mājām, sāka līgot. Tas turpinājās tikai minūtes 10, tad līgošana pēkšņi ap-

klusa. Tikai vienā otrā virzienā ierējās suns, it kā norādot, ka kaut klusībā, bez dziesmām un ārējā trokšņa, iedzīvotāji pēc vecu vecās tradīcijas Jāņu nakti pavada nomodā. Skaļu Jāņu svinēšanu bolševiki varētu pieņemt par prieka izteiksmi sakarā ar gaidītā kara sākumu, tāpēc Jāņos bija jāklusē.

Gulēdams krūmos atcerējos, ka arī 1918. gada Jāņu nakti pavadīju mežā, kaut kur starp Jekaterinburgu un Čelābinsku Sibīrijā, tāpat slēpjoties no bolševikiem kā tagad. Toreiz abi ar kapt. Brechmani mēģinājām tikt pāri fronteī pie »baltajiem«, kuŗu kodols bija sastādījis no čehu kaŗaspēka vienībām. Bet tas beidzās traģiski. Ko nesīs šī Jāņu diena? Arī šo Jāņu nakti pavadu mežā. Tomēr starpība starp toreiz un tagad ir liela. Esmu savas dzimtenes krūmājā, ne Sibīrijas taigā, un tuvumā tomēr ir draudzīgi noskaņoti ļaudis. Bez tam ik pāra desmit minūtes pie manis pieskrien mans četrkājainais draugs — māju suns — un vedina iet uz māju, jo arī viņam nepatīk nakti pavadīt mežā. Bet mani vienu atstāt arī viņam negribas, kāpēc, apstaigājis mājas un, izpildot savus sarga pienākumus, atradis visu kārtībā, atskrien pie manis, un tad atkal pazūd māju virzienā. Ja nu kāds ļauns cilvēks mani patiešām meklētu, tad suns, tekādams uz priekšu un atpakaļ, manu atrašanās vietu meklētājam neļūsus uzrādītu. Beidzot tomēr saritinājies man pie kājām, sunītis iemies, un iesnaužos arī es. Drīz atkal abi pamostamies, abiem mums ir auksti un tāpēc, nenogaidījuši pilnīgi rītu, dodamies uz mājām un liekamies gulēt.

Sakarā ar telefonisko sakaru pārtraukšanu un radioaparātu nodošanu sākās visādu baumu resp. »drošu ziņu« periods. Stāstīja gan, ka vācieši sakauti un atsviesti atpakaļ, gan arī, ka vācieši jau esot pie Daugavpils. Parādījās arī viena otra aģitācijas lapa. Pilsētās un laukos izpildu komitejas, nezinādamas, ko pašām uzsākt, pagaidām centās likvidēt vēl aizdomīgās pretbolševistiska noskaņojuma personas un arī personīgus ienaidniekus. Šur tur dzirdēja par partizānu organizēšanos. Partizānu kustība visspēcīgāk izpaudās tur, kur bolševiku varasvīri vēl pirms savas aizbēgšanas centās izrēķināties uz vietām. Dabīgi, ka iedzīvotāji gribēja pēc iespējas ātrāk atbrīvoties no bolševiku terrora un tāpēc ķērās pie ieročiem, kādi vien bija sadabūjami, un tādā kārtā vācu armijas uzdevumus ievērojami atvieglāja.

Sakarā ar partizānu darbību aizmugurē bolševikiem nācās atkāpties ļoti strauji, un pateicoties tam Latvijas teritorija

pirmā kara darbības posmā bija glābta no lielākiem postījumiem.

Pāris dienas pēc Jāņiem sāka parādīties arī viena otra vācu lidmašīna. Netālu no manas pagaidu mītnes kāda lidmašīna bija nokritusi, bet lidotāji nebija atrasti.

Kādu vakaru jūnija pēdējās dienās pilsētas virzienā bija dzirdama ilga kanonāde. Tikai otras dienas pēcpusdienā tas pats lauksaimnieks-velosipedists stāstīja, ka iepriekšējā dienā kāda boļševiku kaŗaspēka vienība atkāpjoties apstājusies pilsētiņā un pieprasījusi pusdienas. Tikko tā nolikusies atpūtā, kad parādījusies kāda vācu tanku vienība un krievus no pilsētiņas padzinusi. Iedzīvotāji sarkano karogu vietā steiguši izkārt saglabātos Latvijas nacionālos karogus un vācieši sākuši pusdienot, kad parādījusies atkal kāda lielāka krievu kaŗaspēka daļa, nākdama no Liepājas. Pie pilsētiņas notikusi kauja, un krievi izklīduši pa apkārtējiem mežiem. Kaujas laikā aizdedzināta kāda municijas noliktava, kuŗai degot visu nakti municijas sprādzieni radījuši kaujas troksni un kaujas iespaidu.

»BB«, t. i. Baumu birojs (tā iedzīvotāji bija nosaukuši dažādu baumu stāstītājus) strādāja tālāk un vēstīja jau par Rīgas un Daugavpils ieņemšanu no vāciešiem, bet kā bija īstenībā, to neviens pasacīt nevarēja.

Jūlija pirmajās dienās jau parādījās latviešu nacionālo krāsu karogi virs daudzām lauku mājām. Aizsargi uz velosipediem ziņoja par latviešu komandantūrām Tukumā, Kandavā, Talsos un citur. Boļševiku iestādes vienā naktī esot nozudušas vai likvidētas. »BB« ziņoja, ka starp Tukumu un Rīgu satiksme neiespējama, jo pa mežiem izklīdušās boļševiku vienības grupējoties Rīgas jūrmalas un Slokas mežu rajonos, padarot satiksmi bīstamu.

Par Rīgas atbrīvošanu no boļševikiem jau pienāca puslīdz drošas ziņas, bet kas notiek Jelgavā, nebija skaidrs. Runāja, ka Rīga ieņemta, vāciešiem nākot no dienvidiem, bet Jelgavā vienmēr vēl ierodoties boļševiku vienības, nākot no Liepājas. Viņu vienīgais atkāpšanās ceļš varot būt gar Lielupi uz Rīgas jūrmalu, uz Sloku, vai arī mēģinājums izsisties Jaunjelgavas virzienā caur Iecavu. Kā vēlāk noskaidrojās, tad viena daļa bija noklīdusi Kalnciema ķieģelnīcu virzienā un cēlusies pār Lielupi starp Jelgavu un Sloku. Nelielas vienības šeit bija kritušas mūsu partizānu rokās un atbruņotas.

Sāku domāt par atgriešanos Rīgā. Uzzinājis no kāda aizsarga, ja nemaldos, par Talsu apriņķa priekšnieka pagaidu vietas izpildītāja Kārkliņa gaidāmo braucieni 7. jūlijā uz Rīgu, stājos sakaros ar Kārkliņa kungu. Viņš bija ar mieru uzņemt arī mani smagā auto pasažieru skaitā, kas 7. jūlija rītā dosies caur Kandavu, Tukumu un Sloku uz Rīgu. Norunājām pa tālruni satikties.

Atvadījies no viesmīlīgā saimnieka un saimnieces, sēdos kāda kaimiņa ratos un braucu uz satikšanās vietu. Ar pateicību sirdī Visuvarenajam, kuŗš mani tik brīnišķīgi bija izglābis no boļševikiem, šķīros no šīs pagaidu mītnes, kur īsā laikā biju guvis draugus starp cilvēkiem un mājas kustoņiem.

Smagais auto bija diezgan pilns braucējiem. Uz auto katrā pusē novietojās pa divi mašīnpistolēm bruņoti sargi un novērotāji. Tā bruņojušies, ar nacionālo karogu auto priekšā un ar nacionālām lentēm ap rokām, mēs 7. jūlija rītā ieradāmies Pārdaugavā. Rīgā pa ceļam šur tur bija redzamas vieglāku sadursmju pēdas. Tukumā stāstīja, ka kļūdas dēļ vācieši nošāvuši kādu latviešu virsnieku, pie kuŗa atraduši revolveri pēc tam, kad kāds raidījis šāvienu, vācu kaŗaspēkam ienākot. Arī kādu ēbreju it kā nogrūduši no jumta par to, ka no turienes šāvis uz vāciešiem.

Rīgas jūrmalā un pilsētiņās pa ceļam satikām un panācām vairākus vācu tankus un transportus, kā arī redzējām kaŗaspēka vienības atpūtā. Neviens mūs neapturēja un nekontrolēja, braucām bez kādiem kavēkliem. Pārdaugavā mūs pārsteidza lieli postījumi, ko vērojām abās pusēs Daugavai. Dažas māju drupas vēl kūpēja. Visaugstākā Rīgas celtne — Pēterbaznīcas tornis — bija nozudusi.

Auto mums vajadzēja atstāt Pārdaugavā, jo tilti pār Daugavu braukšanai nebija lietojami lielo postījumu dēļ. Pār pontonu tiltu gājām kājām. Visas Iekšrīgas ēkas Daugavmalā bija drupās, kuŗas vietām pilnīgi aizsprostoja ielas, tā ka bija jāmeklē apkārtceļi, lai tiktū laukā uz Brīvības bulvāri. Pašā pilsētā lielākus postījumus nenovēroju.

Ar pukstošu sirdi tuvojos savam dzīvoklim Brīvības ielā 13. Nezināju, kas noticis ar manu dzīvokli palikušo ilggadīgo saimniecības vadītāju un uzticamo draugu, kuŗa tik varonīgi bija izturējusies liktenīgajā 13./14. jūnija naktī un arī pēc tam, līdz manai aizbēgšanai uz laukiem. Viņa bija tā, kuŗa pa daļai man

šo izdevību aizbēgt sagādāja. Tāpat nezināju, kas noticis pa manu prombūtnes laiku ar manu brāli un viņa ģimeni Koknesē, ar draugiem un paziņām.

Kas var aprakstīt manu prieku, kad dzīvokli atradu tādā pašā stāvoklī, kādā to biju atstājis, bet mana uzticamā saimniece ar asarām sabruka manās rokās. Garšīgu, kaut trūcīgu vakariņu laikā dabūju dzirdēt, kas pa manu prombūtnes laiku bija noticis. Bolševiki pēc manis taujājuši vēl veselu nedēļu. Ieradusies arī kāda komisija, lai uzņemtu mana dzīvokļa iekārtu: tā kā man bijis paredzēts augstākais soda mērs, tad visas manas mantas, ieskaitot dzīvokļa iekārtu, tikušas konfiscētas. Nav saprotams, kāda nozīme pie tam ir bijusi mantu nocenošanai. Vislabvēlīgāk pie šīs vērtēšanas izturējies kāds ebrejs, vissliktāk izturējušās divas komunistes — latvietes. Kad komisijas loceklis ebrejs par grāmatu skapjiem ar grāmatām noteicis cenu 200 rubļus par katru, tad latvietes — komunistes viņu aprājušas: »Ko jūs muldat, partijai naudas nav, un tām grāmatām nav nekādas vērtības, bet par skapjiem pietiek ar 100 rubļiem par katru.« Vērtīgākās mantas — man dāvāto sudraba augļu kurvīti, rakstāmmašīnu, kristalla bļodu un vēl šādus tādus sīkumus paņēmuši līdzī, pārējās mantas pagaidām atstājuši uz saimnieces atbildību dzīvoklī.

Bijis iebraucis arī brālis no Kokneses, lai mēģinātu kaut ko no mantām atdabūt vecās mātes vajadzībām, paredzot, ka viņa savu 85 gadu dēļ nebūs spējīga tālo ceļu uz Sibīriju mērot. Brālis pats ar visu ģimeni skaitījies deportējamo sarakstā. Jau otrā vai trešā dienā uzzināju, ka brālis ar ģimeni un māmiņu, paldies Dievam, atrodas dzīvi un veseli turpat Koknesē. Bolševiku atkāpšanās bijusi pārāk strauja, un sakarā ar iepriekšējām deportācijām viņiem trūcis transporta līdzekļu ne tikai papildu deportāciju izdarīšanai, bet arī pašu vajadzībām, tā kā par vietām nedaudzajos vagonos notikusi pat kaušanās.

Trešā vai ceturtnā dienā pēc atgriešanās Rīgā uz ielas satikos ar Alfr. Valdmani. Atceros, ka Valdmanis izteicās: »Varbūt vēl mums nāksies kopā darboties.« Viņš man arī pateica, ka uz viņa doto rīkojumu un norādījumu pamata sastādījusies Latvijas pārvalde. Es iejautājos, vai viņš pats būs valsts vai ministru prezidents? Nē, viņš nebūšot ne viens, ne otrs; varbūt viņš teica, ka neesot ne viens, ne otrs. Īsajā sarunā uz ielas šo jautājumu neizdebatējām.

Izbraucis uz Koknesi, atradu visu puslīdz kārtībā. Nacionālīzētās dzirnavas sāku uzlūkot atkal par savu privātipašumu. Vācu bruņotie spēki sadarbibā ar latviešu partizāniem Latviju no boļševikiem un boļševisma bija atbrīvojuši, un tikai boļševisms, likās, varēja nolaupīt cilvēkam visu, ko viņš ilgstoša darba grūtos pūliņos ieguvis un iekrājis.

Mūsu atkalredzēšanās prieku aptumšoja tas, ka par mūsu un viņas dēļiņiem kādu noteiktu ziņu trūka. Taujājot pēc vilcienu novirzieniem, varēja noprast, ka tie nosūtīti uz Novosibirsku Obas upes krastā. No turienes iespējama arī tālāksūtīšana pa ūdens ceļu uz tālākiem ziemeļu apgabaliem.

Atgriezies Rīgā, dzirdēju, ka Latvijas pārvaldes dažas personas esot atbraukušas no Vācijas. Starp citu minēja mācītāju Sanderu, man nepazīstamo pulkvedi Freimani, bijušo Latvijas militāro atašeju pulkv. Al. Plensneru un pltn. Deglavu, bet vēlāk arī atvaļināto ģen. Dankeru. Pārvaldes sēdekļis pagaidām bija Latviešu biedrības namā Merķeļa ielā. Turpat, kā stāstīja, notiekot arī visu kaŗavīru reģistrācija. Aizgāju un reģistrējos arī es. Reģistrātors pulkvedis Brigge mani pierakstīja un attiecīgu atzīmi ierakstīja arī pasē. Par reģistrēšanās nolūkiem ne viņš, ne kāds cits neko pateikt nevarēja. Dzirdēju gan, ka reģistrēšanās notiekot arī vēl kādā citā vietā, bet es turp neaizgāju.

Cerībā, ka drīz vien sāksies nacionālīzēto uzņēmumu privātīzācija resp. arī Ķieģeļrūpniecības uzņēmumi tiks drīzumā atdoti bijušiem īpašniekiem, es nodomāju atgriezties savā agrākajā darba vietā ķieģeļrūpniecībā. Ar manu bijušo darbinieku palīdzību man tas arī izdevās, un es atkal sākumā kļuju par »Ķieģeļrūpniecības nozares« ārstata kancelejas darbinieku. Šī nozare bija agrākā boļševiku nodibinātā »Ķieģeļrūpniecības tresta« mantīniece.

Iedzīvotāju sajūsma un rūgtā vilšanās

Pēc visa boļševiku valdīšanas gadā pārdzīvotā un pārciestā nav jābrīnās, ka iedzīvotāji vāciešus sagaidīja kā atbrīvotājus. Grūti aprakstīt to sajūsma, kas valdījusi Rīgas ielās vācu kaŗaspēkam ienākot. Ar asarām acīs iedzīvotāji viens otru ap-sveikuši, apkampušies un skūpstījušies. Vācu kaŗavīriem nesuši puķes, baltmaizi, sviestu un šokolādi, ko vien katrs varējis sa-

dabūt, atraujot bieži vien pat no savas ģimenes trūcīgā galda gardāko kumosu. Visiem taču vēl acu priekšā rēgojās boļševiku upušu izmisuma un bezpalīdzības pilnie skati, tuvinieku un draugu asaras un vaimanas, lai neizjustu ārkārtīgo savīļņojumu un prieku.

Bet tad kā uz burvja mājienu iedzīvotāju sajūsma izbeidzās; turklāt ļoti drīzā laikā. Bija saņemta ziņa, ka Lietuvā nodibinājušos valdību vācieši likvidējuši. Tas bija norādījums, ka arī Latvijai tādu nodibināt neļaus. Merķeļa ielā organizējošos pārvaldes iestādi par valdību uzskatīt nevarēja, un arī ar tās sastādīšanu kaut kā neveicās. Runāja, ka Vācijā latviešu pārstāvjiem esot daudz kas apsolīts, bet tagad nekas netiekot atļauts.

Neatceros, kurā datumā pltn. Deglavs ceļā pie pulkveža Plensnera bija atrasts uz kāpnēm nošauts vai nošāviens. Pieļaida abas versijas. Vieni domāja, ka, juzdamies piekrāpts savās cerībās, kuŗas tas bija lolojis, vēl atrazdamies Vācijā, un ar kuŗām viņš bija ieradies kopā ar vācu kaŗaspēku Latvijā, Deglavs ir spēris izmisīgo soli un pats nošāviens. Nesaprotams šīs versijas piekritējiem palika tikai tas, kāpēc Deglavs to būtu darījis pirms sarunas ar Plensneru viņa durvju priekšā. Otra un ticamākā versija bija, ka Deglavu likvidējusi Gestapo, jo Deglavs zinājis, kādas sarunas ar latviešiem bijušas Berlīnē un kādi solījumi no vācu puses doti pirms vācu iesoļošanas Latvijā. Šo pēdējo versiju pastiprināja tas, ka Deglava portfelis ar dokumentiem bija nokļuvis vācu policijas vai Gestapo ierēdņu rokās, un latviešiem šo dokumentu saturs palika nezināms. Īsi pirms tam jau bija rīkojums, ka iedzīvotājiem noliegta katra militāra rakstura formas tērpa nēsāšana, kas līdz ar to nostādīja diezgan grūtā stāvoklī daudzus bijušos kaŗavīrus, un likvidēja arī visus partizānu pulciņus.

Pulkvedim Plensneram no pārvaldes aparāta bija jāpazūd. Runāja, ka arī mācītājs Sanders no turienes aizejot. Priekšgalā nu sāka izvirzīties atvaļināts ģenerālis O. Dankers, kuŗu pazinu kā Latvijas atbrīvošanas kaŗa dalībnieku. Man nebija šaubu, ka arī viņš paliks latviešu patriots.

Viens no iedzīvotājiem sevišķi sāpīgiem rīkojumiem bija tas, kas noteica, ka visi boļševiku nacionālizētie īpašumi sastāda kaŗa laupījumu, kuŗu nedrīkst ne atdot atpakaļ bijušiem īpašniekiem, ne atsavināt un pārdot, ne pirkt, bet par iespējamo

privātizāciju sekos īpaši rīkojumi un norādījumi. Visam jāpalielik kā boļševiku laikā bijis, grāmatas jāved parastā kārtībā.

Visi Latvijas iedzīvotāji uzreiz jutās piekrāpti un vilušies savās gaidās un cerībās un it kā apkaunoti par savu sajūsmu, sagaidot vāciešus kā atbrīvotājus. Vācieši bija gan padzinuši boļševikus no Latvijas, bet paši ieņēmuši viņu vietu, paturot gandrīz visus boļševiku ienestos pārgrozījumus valsts saimnieciskā dzīvē.

Likās, ka kāda ļauna vara liek vāciešiem spert vienu par otru nepārdomātāku soli, kas no militāro nolūku viedokļa nekādi nebija attaisnojams. Tā parādījās famoza rīkojuma par dzelzceļnieku pēršanu it kā par nepaklausību vai nevižību darbā. Šis rīkojums gan pastāvēja tikai vienu dienu un vienu nakti, kamēr par tā varbūtējām katastrofiskām sekām nepārliecināja Berlīnes augstākās iestādes. Rīkojuma īstenošana neizbēgami būtu paralizējusi visu kustību Latvijas teritorijā, jo dzelzceļnieki atbildētu ar streikiem, sabotāžu un partizānu darbību. Līdz ar rīkojuma atcelšanu paziņoja, ka tā autors, kāds Balke (?), aizsūtīts atpakaļ uz Vāciju.

Nesaprašānu un sašutumu radīja arī steidzīgā Rīgas ielu pārdēvēšana, pie kam jaunos nosaukumus galvenokārt dabūja tās ielas, kuŗu nosaukumi bija tuvi latviešu sirdīm: Brīvības iela, Kalpaka bulvāris, Pulkveža Brieža iela, Aizsargu iela u. t. t. Daudzu jauno nosaukumu nozīmi nevarēja paskaidrot arī vācieši paši. Galvenais ļaunums bija tas, ka ne iedzīvotāji, ne kaŗaspēks Rīgā vairs nevarēja viegli orientēties, kurpretim kara apstākļos skaidrība aizmugures satiksmes ceļos ir ļoti svarīga un nepieciešama.

Sakarā ar visiem šiem notikumiem sabiedrībā no rokas rokā gāja vēstules noraksts, kuŗu kāds Baltijas vācietis Niels fon Holsts no Rīgas rakstījis savam draugam Vācijā. Tanī bija teikts, ka nu reiz viņi — baltvācieši — atmaksājot par nodarītām pārestībām. Latvieši gribējuši savu armiju, bet viņi, baltvāci, panākuši šī projekta izgāšanu. Patlaban viņi, sēdēdami Romas viesnīcā pie šampanieša glāzēm, dodot jaunus nosaukumus Rīgas ielām. Bija tur kaut kas minēts arī par Doma baznīcas atņemšanu, par mūzejiem, bet kas īsti, to vairs neatceros. Tā kā vēstulē minēto ielu pārdēvētāju skaitā bija minētas arī tādas personas, kuŗām ar latviešiem kādreiz bijušas sadursmes vai nu 1905. gadā vai Latvijas atbrīvošanas cīņu laikā, tad vēstulei bija ļoti liels iespaids tautā.

MANS DARBS ĶIEĢEĻRŪPNIECĪBĀ

KĀ JAU minēju agrāk, ķieģeļrūpniecībā atgriezos cerībā uz uzņēmuma privatizāciju. Kad, ieradies no laukiem, aizgāju uz savu agrāko darba vietu, tad uzzināju, ka bijušā boļševiku tresta vietā ir stājies »Latvijas ķieģeļrūpniecības nozare«, par kuŗas vadītāju nozīmēts bijušais A/S Ķieģelnieks darbinieks Jurgēns. Nozare bija pakļauta rūpniecības pārvaldei, kuŗu vēlāk pārdēvēja par rūpniecības departamentu; tā direktors bija Švanks.

Tā kā pagaidām cita darba nebija, tad pieņēmu ārštata kancelejas darbinieka vietu, lai būtu centrā, bet nesaistītos ar kādu atsevišķu uzņēmumu grupu provincē. A/S Ķieģelis uzņēmumi, kuŗu vadītājs un direktors biju pirms boļševiku ienākšanas Latvijā, no Nozares izdalīti nebija, bet sekot to materiālam stāvoklim un saistībām ar Nozari vislabāk bija iespējams, atrodoties centrā.

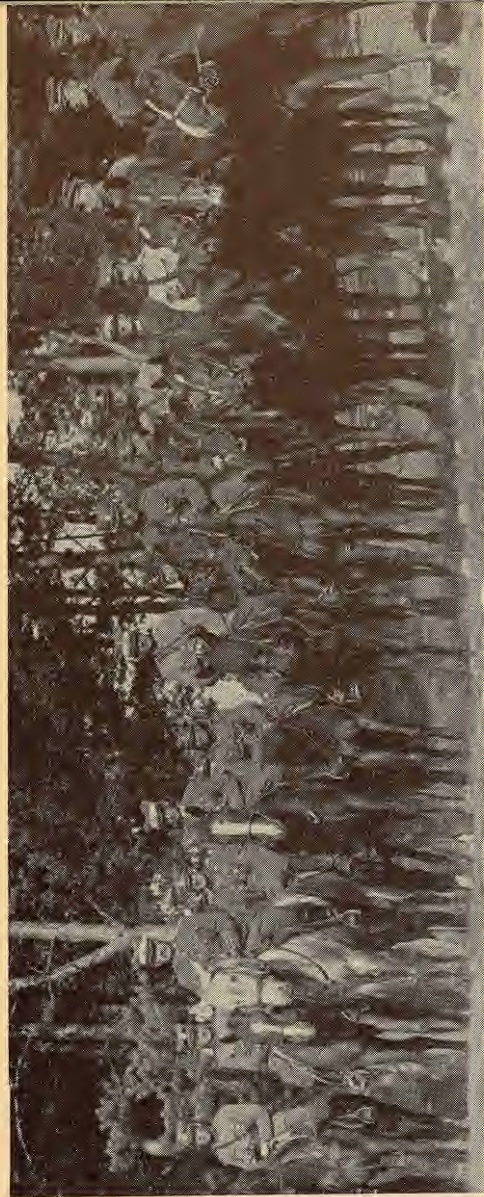
Drīz pēc jau minētā rīkojuma par to, ka nacionālizētie uzņēmumi sastāda kuŗa laupījumu, vācieši pārņēma ķieģeļrūpniecību Latvijā savās rokās, pārdēvējot bijušo »Nozari« par »Ziegelindustrie Bezirk Lettland« un ieceļot savu fidūciāro pārvaldnieku (Treuhandler). Gaidot uz apsolītiem noteikumiem par privatizāciju, es līdz pat 1941. gada beigām nostrādāju pie Latvijas ķieģeļrūpniecības datu izvērtēšanas un to tālākvirzīšanas. Privatizēšanu pieprasīja visi bijušie īpašnieki, bet cerības uz atdabūšanu bija tikai mazo uzņēmumu īpašniekiem. Beidzot netika privatizēti ne lielie, ne mazie ķieģeļrūpniecības uzņēmumi. To varēja paredzēt arī iepriekš, vērojot Treuhandler'a izrīcību ar uzņēmumu inventāru un mašīnām. Bija redzama vācu tendence sajaukt fabriku inventāru un pārvietot mašīnas no viena uzņēmuma uz otru, nerēķinoties ar to, ka šīs fabrikas piedēŗējušas dažādiem īpašniekiem. Privatizējot uzņēmumus, jau iebūvēto mašīnu un inventāra atdošana būtu gandrīz neiespējama lieta.

Novērošanas punktā 1930. g. Daugavpilī. No kreisās — artilērijas inspektors ģen. Kalniņš, armijas komandieris ģen. Peniķis ar divīziju komandieriem ģen. Berķi, ģen. Kureli, ģen. Bangerski un ģen. Dankeru

Valsts prezidenta A. Kviēša apmeklējums Daugavpilī. Ratos blakus prezidentam kara ministrs ģenerālis Balodis, viņam pretim — kara ministra adjutants pltn. Mednītis. Ģenerālis Bangerskis nodod ziņojumu

Akadēmiskie kursi Daugavpils nometnē 1931. gadā. Trešais no kreisās ģen. R. Bangerskis

Virsnieku apmācības - tak-tikas uzdevumi ģeomnijā igauņu un latviešu augstāko kara skolu kursantiem 1932. gadā

Tad viens no mūsu A/S Ķieģelis vislielākiem uzņēmumiem, kur māls un noderīgais kūdras slānis bija nodrošināts uz pāris desmit gadiem, tika pārbūvēts, ieguldot lielāku kapitālu. Ap šo uzņēmumu laikam cīnījās ja ne vairāk, tad vismaz divas iespaidīgas grupas. Milzīgai, vairāk nekā 300 m garai mūra celtni netrūka arī būvmateriālu, kaut gan pēdējais bija ļoti ierobežots, un visas būves svarīguma ziņā iedalītas trijās katēgorijās; buvmateriālus piešķīra tikai pirmās katēgorijas būvēm. Tātad arī šī fabrika bija pieskaitīta pirmās katēgorijas celtnēm.

Vārdu sakot, visas pazīmes norādīja, ka ķieģeļrūpniecības uzņēmumi privatizēti netiks. Bija vēl tomēr cerība, ka agrākie īpašnieki saņems kādu atlīdzību par saviem īpašumiem vai nu naudā, vai jauno uzņēmumu akcijās. Katrā ziņā īpašnieki centās turēties savu uzņēmumu tuvumā un pa lielākaļi daļai arī dabūja nodarbošanos ja ne tieši savos uzņēmumos, tad tuvumā. Arī es pats ķieģeļrūpniecībā nostrādāju līdz 1942. gada septembrim.

Tā kā līdz pat 1941. gada augustam mežos izklīdušie krievi nāca laukā uz Lielupi pie Nozares lielākām ķieģeļrūpniecām, tad ražošana tur tikpat kā nenotika. Kāda no bandām nošāva Nozarei piederošās kūdras fabrikas darbinieku (bijušo skautu vadītāju) Baltpurviņu. Tikai rudenī un ziemā turpinājās saražoto ķieģeļu apdedzināšana.

1942. gada sezonu (ražošana notika tikai vasaras mēnešos) pavadīju svarīgākajā Kalnciema ķieģeļu un kūdras ražošanas rajonā, retumis ierodoties Rīgā. Strādnieku trūkuma un dažādu eksperimentu, arī mašīnu pārkārtošanas dēļ, ražošana neveicās, kāpēc ražu centās pacelt ar degvīna un papirosu izsniegšanu prēmiju veidā. Vispār degvīna prēmijas vācieši izsniedza strādniekiem arī citos uzņēmumos, tāpat lauksaimniekiem nododot labību, vilnu vai citu ko pāri noteiktai normai.

Uz ražošanu atsaucās arī fidūciāro pārvaldnieku maiņa, jo, kā jau minēju, uzņēmumu dēļ notika vismaz divu iespaidīgu grupu cīņa. Viens no viņiem, Br., laikam ilgi turējās pretim un visādi vilcinājās ar amata nodošanu pēcnācējam M., un viņi abi ilgāku laiku turējās pie vadības. Beidzot tomēr Br. bija jāpadodas un jāaiziet.

★

Vācieši mēģināja ķieģeļu un kūdras ražošanā izmantot arī kaļa gūstekņus un ēbrejus. Kādu dienu vasaras vidū bija saņemts

rīkojums sagatavot telpas gūstekņu novietošanai. Kaut gan tā bija fabriku iekšējā darīšana, no savas puses centos panākt, lai šos cilvēkus novietotu iespējami labākos apstākļos. Izdevās nomāt divstāvu mūra ēku no kāda lauksaimnieka, kuram agrāk bija piederējusi ķieģelnīca, bet izbeigusies māla trūkuma dēļ. Steigā ēka tika savesta kārtībā, to izbalsinot un ierīkojot divstāvu koka gultiņas no svaigiem dēļiem apm. 150 personām. Kad pēdējās piepildīja ar salmiem un pārklāja nedaudz ar upes kalmēm, lai salmi neizvazātos, tad saulainās dienās tur bija patīkami. Apakšstāvā ierīkoja virtuvi un ēdamtelpu ar trim gaŗiem galdiem. Atsūtītie gūstekņi piebrauca liellaiivā tieši no Jelgavas gūstekņu nometnes un bija priecīgi pārsteigti, novietni ieraugot. No viņu pašu vidus tika izvēlēti pavāri ar uzdevumu gādāt par to, lai ēdiens būtu labs. Ar atlaižamiem produktiem un fabriku piedevām to arī izdevās reālizēt, un vecākais no pavāriem ar sevišķu lepnumu man vairākkārt rādīja, cik »biezu« zupu viņš esot sagatavojis pusdienām. Pirms darba sākuma gūstekņiem 3 dienas ļāva iekārtoties (pašiem nogādāt telpās upes kalnes un salmus) un drusku atkopties, jo bija stipri novājējuši un darba nespējīgi.

Drīz pēc gūstekņu novietošanas darbā no Jelgavas atsūtīja arī 71 ēbreju, vairumā vecākus cilvēkus. Pūlējos un panācu arī šo nelaimīgo novietošanu. Patlaban bija pabeigtas jaunās dēļu barakas kūdras strādnieku vajadzībām Bērziķes upes krastā 2 — 3 kilometrus no ķieģeļu fabrikas rajona. Arī tur tikko beidza atsevišķu divstāvu gultiņu ierīkošanu. Atradu, ka vislabākais būtu atsūtītos novietot šinīs jaunceltnēs, tālāk no »priekšniecības« acīm. Divi no atsūtītajiem runāja krieviski, teicās esam Galicijas ēbreji, pārējie esot no Vīnes. Ar šo divu tulku palīdzību noskaidroju, ka mans priekšlikums viņiem būtu ļoti pa prātam; paši viņi apsoliļās turēt kārtībā telpas un ievērot visus dzīves un darbu noteikumus. Turpat viņi ievēļēja visas grupas un katras barakas vecāko (novietoti bija 2 barakās), sadabūja arī feldšeri un pavāru gadījumam, ja ēdiena gatavošanu iekārtotu uz vietas. Pagaidām tam brauca pakal pāris jaunāko ēbreju ar kūdras pievedamo trulīti uz ķieģeļu fabriku.

Ar novietni visi ēbreji bija ļoti apmierināti, bet darbs viņiem pavisam nepadevās. Nepieraduši fiziski strādāt, vecāki vīri patiesībā nekādu smagāku darbu veikt nevarēja, kāpēc tos nolika

pie pusapžuvušo kūdras ķieģeļu apgriešanas uz otru pusi. Bet arī šis uzdevums dažiem nebija pa spēkam. Jaunākie gan būtu ar mieru uzņemties akorda darbu pie kūdras preses, bet tādu nebija daudz, un arī apgērbs viņiem tādām darbām nebija piemērots. Bet visumā arī darbu norīkojumus un uzraudzību viņu izvēlētie vecākie kārtoja paši un ne par ko nesūdzējās.

Atrazdamies pats vēlāk Vācijā, Sandbostelē Internation Camp'ā 1945. gadā, es vairākkārt atcerējos šīs manas rūpes par krievu gūstekņiem un Vīnes ēbrejiem, kad neļāvu novietot cilvēkus pa nakti uz kailiem dēļiem. Pats es nu gulēju tāpat divstāvu gultiņas apakšējā stāvā uz kailiem dēļiem, par spīti saviem tuvu 70 gadiem. Bieži vien naktī, kad augšējais gulētājs pagriezās no vieniem sāniem uz otriem, šķērsām noliktie dēļi no augšējā stāva bira man virsū.

★

Augusta beigās vai septembra sākumā Treuhänder's M. pats pārvietojās uz šo lielāko Lielupes ķieģeļu un kūdras fabriku rajonu. Atradu par lietderīgāku no ķieģeļrūpniecības aiziet.

Izmantojot privatizācijas noteikumu pantu, ar kuŗu uzņēmu ar mazāk nekā 20 strādniekiem ieskaitīti sīkrūpniecības un amatniecības katēgorijā, arī lauku dzirnavas izdevās ieskaitīt amatniecībās, un sākās to privatizācija. Arī manas dzirnavas Kokneses Bilstiņos ar 1942. g. 31. jūlija lēmumu kļuva atkal par manu privāto uzņēmumu, kādu iemeslu es arī uzdevu, lūdzot mani no ķieģeļrūpniecības atbrīvot. Es kļuvu brīvs.

MANS DIENESTS TIESLIETU ĢENERĀLDIREKCIJĀ

TĀ KĀ manu dzirnavu vadītājs jau kopš 1924. gada bija mans brālis, tad es jutos pilnīgi brīvs un dažas nedēļas no devos atpūtai. Kādu dienu tīri nejauši uz ielas satiku Latviešu zemes pašpārvaldes (nodibināta 1942. g. janvārī) tieslietu ģenerāldirektoru Alfredu Valdmani, kuŗš mani uzaicināja pāriet viņa resorā par referentu ar sevišķu uzdevumu. Uzdevums bija noskaidrot — kādas Latvijas valsts un pašvaldību iestādes un uzņēmumus boļševiki nav paspējuši galīgi likvidēt, kādā likvidācijas stadijā nelikvidētās iestādes un uzņēmumi atrodas, un kas pārvalda un izmanto viņu kustamu un nekustamu mantu. Nedaudz padomājis, es priekšlikumu pieņēmu un pēc viena mēneša dīkā pavadītā laika biju atkal iesaistīts jaunā darbā. Oficiālais akts par to skanēja šādi:

»116. rīkojums. Ieceļu Rudolfu Bangerski, skaitot ar š. g. 15. oktobri, par Tieslietu ģenerāldirekcijas referentu — pagaidu darbinieku ar atalgojumu RM 225, — mēnesī.

1942. g. 16. oktobrī, A. Valdmanis, Tieslietu ģenerāldirektors.«

Jau otrā dienā pēc iecelšanas ierados iepazīties ar visiem tieslietu ģenerāldirekcijas darbiniekiem un tad nekavējoties ķēros pie darba. Uzdevums nebija vis tik viegls, kā to sākumā iedomājos. Likvidācijas akti un dokumenti visi jau bija nodoti Valsts archīvā Pārdaugavā, vai arī bija aizvesti uz Maskavu. Archīvu apmeklēt bija aizliegts. Uz manu lūgumu atļaut izmantot archīva materiālus sekoja atbilde — lai dabūtu no turienes kādus aktus, jāiesniedz lūgumraksts, kuŗā sīki jāuzrāda kādas nozares, kādus aktus tieši, uzdodot numuru, vēlas dabūt ieskatam. Attiecīga vācu iestāde tad lems par to, vai izsniegt minētos aktus, vai ne. Tas, saprotams, līdzinājās noraidīšanai, jo šādas formālītātes varētu izpildīt tikai tad, ja archīvā būtu kāds katalogs visiem tur nodotiem aktiem un dokumentiem.

Bet tāda kataloga nebija, un daudzi akti, kā man teica, sasviesti vienkārši kaudzē. Tas nozīmēja, ka no archīva materiālu izmantošanas nācās atteikties. Nolēmu izmantot pagaidām visus boļševiku laika oficiālos publicējumus un rīkojumus, ko atradīšu tieslietu ģenerāldirekcijas bibliotēkā, kā arī notikumu aculiecinieku nostāstus un liecības. Tāpat materiālus varēja sniegt dažas darbojošās iestādes no saviem archīviem.

Šķirstot Valdības Vēstneša lappuses, ar rūgtumu sirdī vēroju, ka boļševiku režīms salieca arī valsts stipro vīru — valsts prezidentu Kārli Ulmani. Ar paša rīkojumiem viņam bija nācies likvidēt vairākas organizācijas un iestādījumus, kuŗu pastāvēšana bija bijusi par svētību valstij neatkarības laikā. Viņš gan pats šos rīkojumus neizdeva, bet kā valsts prezidentam viņam nācās izsludināt ministru kabineta pieņemtos likumus un rīkojumus.

Tā 10. jūlijā 1940. gadā valsts prezidents Kārlis Ulmanis izsludina ministru kabineta 8. jūlijā pieņemto »Likumu par Aizsargu organizācijas likvidēšanu« (1940. g. V. V. Nr. 153). Likuma 3 pirmie panti ar ievadu skan šādi:

»Ievērojot, ka tagadējos jaunos valsts apstākļos militārā aizsargu organizācija zaudējusi savu agrāko nozīmi un vispār atzīstot par nepieciešamu visas militārās organizācijas sakļaut ar Latvijas armiju, valdība nolemj:

1. Visus aizsargu organizācijas locekļus, kas pēc sava vecuma derīgi kaŗa dienestam, pārskaitīt armijas rezervē.

2. Pārējos aizsargu organizācijas dalībniekus, kas pēc sava vecuma neatbilst p. 1. minētām prasībām, pārskaitīt zemessargos.

3. Aizsargu organizāciju likvidēt.«

Ar valsts prezidenta K. Ulmaņa parakstu 1940. g. 8. jūlijā (V. V. 8. jūlija Nr. 151) publicēts arī »Likums par Latvijas Darba centrāles likvidāciju«.

Tāpat valsts prezidenta amata likvidēšana publicēta ar K. Ulmaņa parakstu. Interesantais dokuments skan šādi (sk. 1940. g. V. V. 20. jūlija Nr. 162):

»Ministru kabinets 1940. g. 19. VII pieņēmis un Valsts Prezidents izsludina šādu likumu: Pārgrozījumi likumā par valsts prezidenta amata izpildišanu.

Likuma par Valsts Prezidenta amata izpildīšanu (Lik. kr. 1936. g. 33) 1. pantu izteikt šādi:

1. Ar 1940. g. 14. un 15. jūlija ievēlētās saeimas sanāksmes brīdī 1940. g. 21. jūlijā pulkst. 12. Valsts Prezidenta amatu izpilda Ministru Prezidents.

Pārgrozījumi stājas spēkā izsludināšanas dienā.
Rīgā, 1940. g. 20. jūlijā.

K. Ulmanis
Valsts Prezidents.«

Par valsts prezidenta amata nodošanu un pieņemšanu 1941. g. 22. VII Valdības Vēstnesī Nr. 163 publicēti šādi paziņojumi:

»Valsts Prezidenta 1940. g. 21. jūlija 395. paziņojums. Sakarā ar š. g. 20. jūlija likumu par Valsts Prezidenta amata izpildīšanu (V. V. 162), nolikdams Valsts Prezidenta amatu, nododu to Ministru Prezidentam Dr. Augustam Kirchenšteinam.

Valsts Prezidents K. Ulmanis.«

»Valsts Prezidenta 1940. g. 21. jūlija 1. paziņojums. Uz š. g. 20. jūlija likuma pamata (V. V. 162) šodien uzņemos Valsts Prezidenta amata izpildīšanu.

Prof. Dr. A. Kirchenšteins
Valsts un Ministru Prezidents.«

(Pārējos boļševizēšanas likumus un rīkojumus skat. nodaļā Latvijas brīvvalsts iekārtas un valsts varas pārveidošanas chronoloģiskie dati, red.).

Pie man uzdotā darba nostrādāju līdz pat 1943. g. marta vidum, t. i. veselus piecus mēnešus, un tomēr vēl visu pilnīgi pabeidzis netiku. Grūtības radīja aculiecinieku sameklēšana un viņu liecību ievākšana. Daži dzīvoja citās pilsētās un uz laukiem. Ziņas nācās ievākt sarakstīšanās ceļā. Ziņu ievākšanas laikā par Valsts kancelejas un tai pakļauto iestāžu likvidāciju kancelejas direktors Grandavs uz laukiem mira.

Piedzīvoju arī dažus gadījumus, kad no ziņu sniegšanas acīm redzami vairījās. Iemesli tam bija dažādi. Viena no iztaujātām

personām vienmēr izrādījās dotajā brīdī nevalīga, vai arī nebija sastopama mājās. Sākumā nesapratu, kas par lietu, bet no kāda mūsu abu paziņas dabūju dzirdēt, ka minētais N. izteicis izbrīnu, kā gan es tādā laikā uzņēmiem tādu darbu, jo boļševiki varot atkal atgriezties un tāpēc jābūt piesardzīgiem. Varbūt viņa bažām piejaucās arī kādas citas izjūtas klāt. Lieta tā, ka viņa meitene, 18—19 gadus veca skolniece, tēva prombūtnē man stāstīja, ka boļševiki viņu vervējuši par ziņotāju. Piedraudot tēvu un māti arestēt, sacījuši, ka tikai viņa — meitene — varot vecākus vēl glābt, kļūstot par boļševiku ziņotāju. Atrunāšanās, ka viņa kā skolniece nekā nezina, ko varētu ziņot, netikusi ievērota. Lai glābtu vecākus un pati tiktu laukā no aizrestotās telpas, kur saruna notikusi, viņai bijusi jādod sava piekrišana. Domājusi tomēr nevienam ļaunu nenodarīt un neko kaitīgu neziņot. Pirmais un, kā meitene apgalvoja, arī vienīgais uzdevums, ko viņa līdz vācu armijas ienākšanai saņēmusi, bijis uzrakstīt 10 viņai pazīstamu personu vārdus un adreses un parakstīties. Mājās pārnākusi, viņa ilgi domājusi, ko un kā uzrakstīt (var jau būt, ka prasīja padomu arī tēvam), un beidzot norakstījusi 10 vārdus un adreses no mājas iedzīvotāju saraksta nama priekštelpā un šo sarakstu iesniegusi.

Varētu jautāt, kāds nolūks bija boļševikiem, dodot šādu uzdevumu meitenei? Gluži vienkārši, ar šāda saraksta iesniegšanu meitene bija saistīta ar rokām un kājām čekas dienestā. Pietika kādu no minētām šī saraksta personām apcietināt un it kā nevilus parādīt nopratināmam meitenes iesniegto sarakstu ar viņas parakstu, lai tās stāvoklis sabiedrībā būtu pilnīgi diskreditēts un viņu uzskatītu par spiedi.

Tātad meitene bija jau ievilkta čekas tīklos, un varbūt līdz ar to arī tēvs bija spiests izrādīt zināmu atturību darbībā pret boļševikiem, tāpēc viņš man neko negribēja stāstīt par viņa iestādes likvidācijas apstākļiem un norisi.

Bet bija arī citi atturības motīvi dažos citos gadījumos. Lieciniekiem bija bažas, ka dažkārt no vācu okupācijas varas noslēptas vērtības var kļūt tai zināmas un tikt atņemtas. Pagaidām tās glabājās drošās vietās, jo visi iedzīvotāji bija tanī pārliecībā, ka Latvijas valsts kā tāda ir un pastāv un būs atkal brīva, un tad viss noslēptais noderēs. Arī visam manam darbam jau tikai tad bija nozīme, ja atjaunojas Latvijas neatkarība, un šinī pārliecībā es arī strādāju.

Lai raksturotu kādā virzienā veidojās mans darbs un kādā ceļā nācās meklēt likvidēto organizāciju un iestāžu kapitālus, minēšu tikai vienas organizācijas likvidācijas gaitas noskaidrošanu, kas arī pati par sevi diezgan interesanta.

Kaŗa invalidu palīdzības fonda likvidācija

Fonda mērķis bija materiāla pabalsta sniegšana trūkuma gadījumos kaŗa invalīdiem un viņu ģimenes locekļiem, kā arī kaŗā kritušo ģimenes locekļiem, kuŗi saņēma pensiju no valsts (Lik. kr. 1924. g. 27 un 1927. g. 115). Saskaņā ar 1934. g. likumu (Lik. kr. Nr. 275) 5. pantu, fondu pārvalda fonda dome, kas sastāv no valsts prezidenta kā priekšsēdētāja un bijušā nacionālās armijas virspavēlnieka kā viņa vietnieka, no kaŗa ministra vai viņa iecelta pārstāvja, no tautas labklājības ministra vai viņa pārstāvja un no biedrības Latvijas kaŗa invalidu savienība pārstāvja.

Fonda domes sēdeklis bija pilī, un turpat sēdes turpinājās vēl apmēram 2 mēnešus (līdz 1940. g. 31. VIII) pēc lielnieku ienākšanas. Līdz fonda iekļaušanai Sociālās nodrošināšanas tautas komisāriātā pavisam vēl notikušas 7 sēdes: 3 no tām valsts prezidenta K. Ulmaņa un 4 — boļševiku saeimas priekšsēža vietnieka P. Brieža vadībā.

Jau otrā sēdē 1940. g. 10. jūlijā sākušies traucējumi fonda domes darba gaitā sakarā ar to, ka bijušā kaŗa invalidu savienības pārstāvja N. Gudžes vietā fonda domē nācis jauns savienības pārstāvis komunistu partijas biedrs E. Dzelzītis, kuŗš tūliņ pieprasījis no fonda summām Ls 20.000 lielu pabalstu »sarkanai palīdzībai«.

Šis ziņas sniedza viens no invalīdiem, kuŗa uzvārdu neatceros, bet kuŗu izdevās sameklēt vienā no Rīgas avižu kioskiem. Ar viņa palīdzību izdevās sadabūt arī nepilnīgus dažu sēžu protokolu norakstus.

1940. g. 10. jūlija 218. sēde, protokols Nr. 10.

Sēdi plkst. 18 atklāj un vada valsts prezidents K. Ulmanis, piedalās dir. O. Sīlis, pulkv. Vīpulis un kaŗa invalidu savienības pārstāvis E. Dzelzītis ... Dome pieņem zināšanai, ka sabiedrisko lietu ministrs ar 1940. g. 29. VI

lēmumu Nr. 2972 par »Latvijas kara invalidu savienības« pilnvarnieku iecēlis Jāni Sīpolu, kuŗš kā minētās savienības pārstāvis turpmāk piedalīsies fonda domes sēdēs vai nu personīgi jeb caur savu pārstāvi . . .

Kara invalidu savienības pārstāvis E. Dzelzītis ienes priekšlikumu ziedot no fonda summām Ls 20.000 »Latvijas sarkanai palīdzībai«.

Valsts prezidents norāda, ka likums par fondu neatļauj dot pabalstus organizācijām, bet tikai kara pensionātu vajadzībām, un lūdz savienības pārstāvi iesniegt rakstisku iesniegumu šai lietā. Sēdi slēdz plkst. 22,10.

1940. g. 11. jūlija sēdi atklāj plkst. 18 un to vada valsts prezidents K. Ulmanis, piedalās pulkv. Vipulis un kara invalidu sav. pilnvarnieks J. Sīpols.

Pie trešā darba kārtības punkta izceļas lielas debātes sakarā ar kara invalidu pilnvarnieka rakstisku iesniegumu — atvēlēt »Latvijas sarkanai palīdzībai« Ls 20.000, iemaksājot šo summu Latvijas komunistiskās partijas tekošā rēķinā.

Valsts prezidents K. Ulmanis, norādīdams uz 1929. g. likumu par kara invalidu palīdzības fonda līdzekļu izlietošanas iespējām un tiesībām uz šī fonda pabalstiem, izsakās pret lūguma ievērošanu.

O. Sīlis, paziņodams, ka tautas labklājības ministrija jau izsniegusi »Latvijas sarkanai palīdzībai« Ls 40.000, atzīst, ka jauns asīgnējums pašreiz neesot nepieciešams.

J. Sīpols saka, ka šai lietai esot divi momenti: laba griba un likums, un pēc gaŗākas izrunāšanās grib zināt, vai domei esot griba naudu dot vai ne. Iesniedzot lūgumu, viņš nezinājis par tautas labklājības ministrijas dotiem Ls 40.000, un tāpēc būtu ar mieru samazināt pieprasīto summu uz Ls 10.000.

Valsts prezidents K. Ulmanis norāda, ka nevarētu nostāties uz tāda viedokļa, ka likumi nebūtu jāievēro, kāpēc vēl reiz izsakās noraidoši. Viņš saka: »Kamēr likums pastāv, nevar no fonda summām dot citām organizācijām.«

J. Sīpols paliek pie sava iesnieguma, pārējie domes locekļi — pie savām domām. Sēdi slēdz plkst. 22,45.

Nākošo sēdi, kuŗas datums protokola norakstā nebija atzīmēts, atklāj un vada jau valsts prezidenta vietas izpildītājs P. Briedis, piedalās J. Kupče, pulkv. Vipulis un J. Sīpols. Šinī sēdē J. Kupče ziņo par Tīnužu kuŗa invalidu kolonijas būvdarbiem un par to, no kā līdzekļi šai vajadzībai ienākuši: no valsts prezidenta Ls 40.000, ministru kabineta Ls 50.000, Kuŗa invalidu palīdzības fonda Ls 30.000 un Kuŗa invalidu savienības Ls 60.000, kopā Ls 180.000.

Atjaunojoties debatēm par iepriekšējās sēdēs noraidīto un no jauna iesniegto lūgumu izsniegt Ls 20.000 Latvijas sarkanai palīdzībai, J. Sīpols saka, ka nevarot pamatoties uz *nelikumīgiem likumiem*, un tāpēc iepriekšējās sēdēs pieņemtie lēmumi jāgrozot. Beidzot pēc ilgām debatēm valsts prezidenta vietas izpildītājs P. Briedis ar piezīmi »tos likumus, kuŗi mums neder — mēs grozām, bet likumus mēs respektējam«, ienes priekšlikumu nodot Ls 20.000 Kuŗa invalidu savienībai no fonda rīcības kapitāla un lai savienība izsniedz pabalstus saziņā ar »sarkano palīdzību«.

Pret šo priekšlikumu iebildumu nav, un ar to trijās sēdēs debatētais jautājums izlemts.

Sarakstes kārtībā un aptaujājot aculieciniekus, izdevās vēl noskaidrot sekojošo: Sakarā ar to, ka valsts prezidenta sekretāriāts savas darbības likvidēšanai no Pils pārvietojies uz telpām Brīvības ielā 3, Kuŗa invalidu fonds, sakarā ar tā pakļaušanu Sociālās nodrošināšanas tautas komisāriātam, 1940. gada 31. VIII pārgājis uz šī komisāriāta telpām Valdemāra ielā 38.

Pēc iekļaušanas Sociālās nodrošināšanas tautas komisāriātā fonda domes sēdes vairs nenotikušas, bet pabalstus aprobežotā daudzumā un apmēros līdz savai aiziešanai no dienesta, t. i. līdz 28. oktobrim, piešķīris fonda darbvedis — kontrolieris pulkv. leitn. K. Strazdiņš, pieteicot savu rīcību pēc zināmiem starpbrīžiem tautas komisāram A. Nuržam (K. Strazdiņa 1942. g. 12. XI ziņojums).

Saskaņā ar Tautas komisāru padomes 1940. gada 29. decembra lēmumu par fonda likvidāciju finanču tautas komisāram (F.T.K.) uzdots likvidēt arī Kuŗa invalidu palīdzības fondu. Likvidējamā fonda aktīvus un pasīvus uzdots nekavējoties realizēt un ieņēmumus ieskaitīt valsts budžeta ieņēmumos.

Kuŗa invalidu palīdzības fonda stāvoklis uz 1940. g. 20. decembri, kā redzams no bilances, bijis šāds:

Aktīvs:

T./r. PSRS Valsts Bankas Rīgas kantorī ..	Ls	82.299,37
T./r. pastā	„	306,83
Noguld. bij. Latvijas kredītbankā	„	50.000,00
Hipotēku bankas ķīlu zīmes Ls 200.000;		
kurša vērtībā	„	199,968,00
	<u>Ls</u>	<u>332.574,20</u>

Pasīvs:

Rīcības kapitāls	Ls	132.574,20
Pamatkapitāls	„	200.000,00
	<u>Ls</u>	<u>332.574,20</u>

(sk. finanču tautas komisāra valsts ieņēmumu pārvaldes likvidācijas daļas 1941. g. 31. III. Nr. BK./V/43-25).

Sarakstoties ar bankām, beidzot noskaidrojās vēl sekojošais: Latvijas bankas centrālā nodaļa ar 1942. g. 21. decembra rakstu Nr. 3383 ziņoja, ka:

»Sakarā ar F.T.K. Valsts ieņēmumu pārvaldes 1941. g. 31. III rīkojumu Nr. BK./V/43-45 Latvijas Kredītbanka Kaŗa invalīdu palīdzības fonda noguldījumu (noguldījuma zīme Nr. 694) Ls 50.000 nodevusi PSRS valsts bankas Rīgas pilsētas kantorim, ieskaitīšanai fonda likvidācijas tekošā rēķinā Nr. 155871.

Latvijas komūnālā banka ar 1942. g. rakstu 28. decembrī Nr. 9229 ziņoja sekojošo:

»Komūnālās bankas glabāšanā nodotās bijušās Latvijas Hipotēku bankas 6 % ķīlu zīmes nominālsummā Ls 208.300, pēc kurša Ls 199.968 uz bij. Finanču komisāra rīkojumu novietotas komūnālās bankas atsevišķā skapī zem Latvijas bankas zīmoga un skaitās pēdējās rīcībā līdz aizlieguma par vērtspapīru apgrozības apturēšanas atcelšanai.«

Šādā kārtā tika meklētas un skaidrotas arī pārējo fondu un iestāžu likvidācijas gaitas un to kapitālu un arī kustamas un nekustamas mantas atrašanās vietas un to glabātāji, lietotāji un pārzinātāji. Šis darbs, kā jau minēju, nebija viegls, jo likvidācijas komisiju akti pieejami nebija, un notikumu gaita atklājās tikai pakāpeniski, aptaujājot vairākas personas, apstāģojot vairākas iestādes un likvidētās un likvidējamās bankas.

Atģūstot valsts neatkarību pēc divu okupācijas varu saimniekošanas, manam darbam būtu neapģaubāmi paliekama vērtība, kāpēc tam nodevos ar visu nopietnību.

LATVIJAS BRĪVVALSTS IEKĀRTAS UN VALSTS VARAS PĀRVEIDO- ŠANAS CHRONOLOĢISKIE DATI

PSRS ultimāts Latvijai

1940. g. 17. VI, V. V.* 134

1940. g. 16. VI, Latgales dziesmu svētku dienā, PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēža vietnieks Molotovs iesniedz Latvijas sūtnim Maskavā Kociņam ultimātu, kuŗā pārmet Latvijas valdībai, ka tā ne tikai neesot likvidējusi vēl pirms PSRS — Latvijas pakta noslēgšanas radīto militārsavienību ar Igauniju, kas vērsta pret PSRS, bet to vēl paplašinājusi, pievelkot šai savienībai Lietuvu un cenšoties ievilkt tajā arī Somiju. Par to liecinot vairāki fakti, kā 3 Baltijas valstu slepenās konferences 1939. un 1940. g. g., 3 Baltijas valstu ģenerālštābu sakaru pastiprināšanās, kā arī speciāla Baltijas militārās antantes žurnāla »Revue Baltique« izdošana u. c.

Ievērojot sacīto, PSRS uzskatot par pilnīgi nepieciešamu un neatliekamu:

1. Nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas būtu spējīga un gatava nodrošināt PSRS-Latvijas savstarpējās palīdzības pakta godīgu izvešanu dzīvē.

2. Bez kavēšanās nodrošināt padomju kara spēka daļu brīvu ieviešanu Latvijas teritorijā, lai tās novietotu Latvijas svarīgākajos centros tādā skaitā, kas būtu pietiekams, lai nodrošinātu PSRS un Latvijas savstarpējās palīdzības pakta realizēšanas iespēju un novērstu varbūtējus provokatoriskus aktus pret padomju garnizoniem Latvijā.

Latvijas valdības lēmums un demisija

1940. g. 17. VI, V. V. 134

Pēc PSRS valdības ultimāta saņemšanas 16. VI, Latvijas valdība sanāk ārkārtējā sēdē, kuŗā nolemj paziņot PSRS valdī-

* Valdības Vēstnesis

bai, ka tajā pašā uzticības garā, kādā tā līdz šim pildījusi savstarpējās palīdzības paktu, tā piekrīt PSRS valdības prasībai ielaist Latvijā padomju kaŗaspēka daļas.

Šo atbildi tanī pašā dienā caur sūtni Kociņu nodevusi PSRS valdībai, Latvijas valdība pilnā sastāvā iesniedz savu demisiju.

Padomju kaŗaspēka ienākšana Latvijā

Naktī uz 17. VI Latvijas armijas pārstāvis izbrauc uz robežu, lai vienotos ar PSRS armijas pilnvaroto par kaŗaspēka ienākšanas kārtību, un pirmās PSRS kaŗaspēka daļas pārnāk Latvijas robežu 17. VI agri no rīta.

Valsts prezidenta norādījumi tautai

1940. g. 18. VI, V. V. 135

17. VI vakarā valsts prezidents K. Ulmanis pa radio griežas pie tautas ar aicinājumu neradīt traucējumus padomju kaŗaspēka kustībām, izturēties pret to draudzīgi, vienprātībā palikt savās vietās un kalpot Latvijas un tautas interesēm. Runas noslēgumā prezidents saka: »Es palikšu savā vietā, jūs palieciet savās.«

1940. g. 19. VI, V. V. 136

18. VI vakarā Rīgā ierodas PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēža biedrs A. I. Višinskis, padomju sūtnis Derevjanskis un padomju garnizona vadošās personas.

Jaunā valdība.

1940. g. 21. VI, V. V. 138

20. VI Valsts prezidenta sekretāriāts paziņo jauno valdības sastāvu (sk. turpmāk — red.).

Novēlējumi un cerības

1940. g. 22. VI, V. V. 139

Atklājot 21. VI vakarā pirmo jaunā kabineta sēdi, valsts prezidents K. Ulmanis novēl tam labas sekmes sarežģīto uzdevumu veikšanai. Savā atbildes runā ministru prezidents A. Kirchenšteins saka: »Apsolos kabineta vārdā pielikt visus spēkus, lai celtu latvju tautas materiālo un garīgo labklājību un sargātu brīvu patstāvīgu Latviju.«

Tanī pašā 21. VI dienā sarīkotā masu gājiena laikā, PSRS

TKP priekšsēža biedrs Višinskis savu runu pie PSRS sūtniecības sapulcējušāmiem nobeidz ar saucienu: »Lai dzīvo brīvā Latvija! Lai dzīvo nesatricināmā draudzība starp brīvo Latviju un Padomju savienību!«

1940. g. 25. VI, V. V. 140

Pārņemot ārlietu resoru, ārlietu ministra p. v. i. ministru prezidents Kirchenšteins, atsaukdamiem uz Višinska vārdiem »lai dzīvo brīvā Latvija« izsaka cerību, ka latviešu tauta varēs mierīgi darboties un Latvijas valsts arī turpmāk varēs pastāvēt.

Saeimas vēlēšanas.

1940. g. 5. VII, V. V. 149

4. VII ministru kabinets pieņem »Likumu par Saeimas vēlēšanām«, kuŗa 14. p. nosaka, ka vēlētajiem ir tiesība iesniegt kandidātu sarakstus līdz 1940. g. 10. VII pulksten 20.

1940. g. 8. VII, V. V. 151

6. VII ministru kabinets ieceļ apriņķu vēlēšanu komisijas, bet centrālā vēlēšanu komisija publicē vēlēšanu iecirkņu un apakšiecirkņu sarakstus, kā arī instrukciju iecirkņu komisijām.

Sākas visneatļaidīgākā priekšvēlēšanu aģitācija iestādēs, uzņēmumos, skolās, darba vietās, laukumos un uz ielām; aģitatori ierodas arī dzīvokļos. Visi aģitatori aicina balsot par darba tautas bloka saraksta kandidātiem (kaut gan citu sarakstu nebija, R. B.).

1940. g. 8. VII, V. V. 151

7. VII centrālā vēlēšanu komisija pieprasa no kandidātu sarakstu iesniedzējiem pievienot sarakstiem arī attiecīgās vēletāju grupas vai organizāciju vēlēšanu platformu, ar pierādījumiem, ka šī platforma darīta pieejama atklātībai.

1940. g. 9. VII, V. V. 152

9. VII sabiedrisko lietu ministrs, atsaukdamiem uz preses likuma 42. p. (1938. g. V. V. 36), nosaka, ka visām spiestuvēm noliegts pieņemt iespiešanā jebkāda veida uz saeimas vēlēšanām attiecošos iespieddarbus, kā arī izdot pasūtīnātājiem bez Sabiedrisko lietu ministrijas atļaujas jau iespiestos.

Pirms vēlēšanām stingri seko, lai vēletāji savos iecirkņos pār-

liecinās, vai tie ir ievesti vēlēšanu sarakstos, kā arī lai vēlēšanu dienās tiešām nodotu savas balsis. Izvairīšanās no balsošanas gandrīz pilnīgi izslēgta.

1940. g. 18. VII, V. V. 160

18. VII centrālā vēlēšanu komisija paziņo, ka 14. un 15. VII saeimas vēlēšanās ievēlēti 106 saeimas deputāti, un ka visi tie ir no Darba tautas bloka kandidātu saraksta.

Likums par Valsts Prezidentu

1940. g. 20. VII, V. V. 162

Pārgrozījumi Likumā par Valsts Prezidenta amata izpildīšanu (sk. iepriekšējo nodaļu, — red.).

Valsts Prezidentu maiņa

1940. g. 22. VII, V. V. 163

(Par valsts prezidenta amata nodošanu un pieņemšanu sk. iepriekšējo nodaļu, — red.).

Latvijas PSR

1940. g. 22. VII, V. V. 163

1940. g. 21. VII saeimas pirmajā sēdē pie darba kārtības 2. punkta »par valsts varu Latvijā« ar plašu runu uzstājas dep. Ž. Spure, kuŗš atzīstot, ka »tikai padomju vara ir īstā, patiesā, demokratiskā valsts vara«, vēl pirms saeimas lēmuma »paziņo, ka, izpaužot visas Latvijas darba tautas gribu, saeima pasludina padomju varas nodibināšanos visā Latvijas teritorijā.«

Šo paziņojumu saeima sankcionē ar šādas rezolūcijas pieņemšanu: »Noklausījusies un apspriedusi deputāta Spures ziņojumu par valsts varu Latvijā, saeima nolemj:

»Izteikdama visas brīvās Latvijas darba tautas gribu, saeima svinīgi pasludina padomju varas nodibināšanu Latvijā . . .«

Likums »Deklarācija par valsts varu« publicēts Valdības Vēstnesī vēlāk 26. VII.

Lēmums iestāties PSR Savienībā

1940. g. 22. VII, V. V. 163

Pie darba kārtības 3. punkta »jautājums par Latvijas republikas iestāšanos PSR Savienībā« vārdu ņem dep. V. Lācis, kuŗš gaŗākā runā kritizē līdzšinējo Latvijas iekārtu un agrāko

valdību politiku un tad saka, ka nu esot pienākusi lielā laimīgā stunda, kad Latvijas un PSRS draudzībai un ciešajai savienībai jātiekot likumīgi nostiprinātai uz visiem laikiem. Tikai ieiedama lielajā padomju tautu saimē, Latvijas tauta varēšot atspirt no sava garīgā un saimnieciskā *sasmakuma* un sadziedēt ilgajos verdzības laikos sistās brūces. Tālāk V. Lācis izsaucas: »Latvijas tautas saeimai šodien jālemj par savas dzimtenes nākotni. Visa Latvijas tauta gaida no saviem pārstāvjiem šo lielo vēsturisko lēmumu. Tas var būt tikai viens: kopā ar PSRS pretim kopīgai nākotnei. Mums jādzird mūsu tautas vienbalsīgs aicinājums; mums jānodrošina Latvijas tautai laimīga nākotne.«

Deputāts E. Eliass liek priekšā gaŗāku rezolūciju, kuŗā »saime lūdz PSRS Augstāko padomi uzņemt Padomju Latviju PSR Savienībā par savienības locekli . . .«

Rezolūciju saeima vienbalsīgi pieņem.

Vācijas un Itālijas viedoklis

1940. g. 25. VII, V. V. 166

1940. g. 25. VI Valdības Vēstnesī publicēts šāds Latvijas telegrafa aģentūras paziņojums: »Triju Baltijas valstu pievienošanās Padomju savienībai neskar ne Vācijas, ne Itālijas intereses.«

Maskavā 24. VII (TASS): Pēc Berlīnes radiofona ziņām vācu politiskās aprindas paskaidro, ka triju Baltijas valstu pievienošana Padomju savienībai neskar Vācijas intereses. Itāļu politiskās aprindas aizrāda, ka šie notikumi norisinās tādā Eiropas daļā, kur Itālijai nekādu tiešu interešu nav.«

1940. g. 26. VII, V. V. 167

26. VII Valdības Vēstnesī publicēts likums »Deklarācija par valsts varu«, ar kuŗu Latvija pasludināta par padomju sociālistisku republiku.

Saeimas delegācija uz Maskavu

1940. g. 31. VII, V. V. 171

30. VII PSRS Augstākai padomei novest LPSR lūgumu glābt Latvijas tautu no līdzšinējā »lielā posta, bada un verdzības un uzņemt LPS Republiku PSR Savienībā« izbrauc saeimas delegācija šādā 20 locekļu sastāvā:

1. Olga Auguste	11. A. Kirchenšteins
2. Trīne Birģele	12. D. Krūze
3. P. Blaus	13. J. Lācis
4. A. Buģevics	14. J. Pabērzs
5. P. Galeniķs	15. Ieva Paldiņa
6. R. Dambītis	16. P. Plēsums
7. P. Dergačs	17. I. Salnis
8. A. Eizaks	18. L. Šimanovičs
9. G. Iljins	19. K. Šics
10. L. Kažemaks	20. A. Upīts

PSRS AP lēmums par LPSR uzņemšanu

1940. g. 6. VIII, V. V. 176

5. VIII Maskavā PSRS Augstākā Padome, noklausijusies Latvijas saeimas pilnvarotās komisijas deklarāciju, nolemj:

1940. g. 12. VIII, V. V. 181

1. Izpildīt Latvijas saeimas lūgumu un uzņemt LPS Republiku PSR Savienībā kā līdztiesīgu savienoto padomju sociālistisko republiku.

2. Sarīkot saskaņā ar PSRS konstitūciju (pamatlikums) 34. un 35. p. p. savienotajā LPS Republikā deputātu vēlēšanas PSRS Augstākai Padomei.

26. VIII saeima pasludina sevi par LPSR Augstāko Padomi un sastāda AP prezidiju šādā sastāvā:

1. Prof. Kirchenšteins — prezidija priekšsēdis	5. Pabērzs — AP loceklis
2. Plēsums — priekšsēža vietnieks	6. Niedra — " "
3. Upīts — priekšsēža vietnieks	7. Spure — " "
4. P. Blaus — sekretārs	8. Gailis — " "
	9. Dambītis — " "
	10. Kļaviņš — " "
	11. Auguste — " "

Latvijas pārstāvniecību likvidēšana ārzemēs

1940. g. 9. VIII, V. V. 179

9. VIII Valdības Vēstnesī publicēts ministru kabineta »Lēmums par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs darbības izbeigšanu.«

LPSR konstitūcija

1940. g. 27. VIII, V. V. 194

25. VIII saeima pieņem likumu: »Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas konstitūcija (Pamatlikums).«

Konstitūcijas svarīgākie punkti nosaka:

13. LPSR labprātīgi pievienojusies savienotai valstij — PSR Savienībai.
15. LPSR patur sev tiesību izstāties no PSR Savienības.
17. PSRS likumi saistoši LPSR teritorijā.
97. LPS Republikā nodrošināta:
 - a) vārda brīvība,
 - b) preses brīvība,
 - c) sapulču un mītiņu brīvība,
 - d) ielas gājēju un demonstrāciju brīvība.
100. Likums aizsargā dzīvokļu neaizkaramību un korespondences noslēpumu.

LPSR ģerbonis un karogs

1940. g. 24. X, Ziņ.* 47

6. X. LPSR AP apstiprina jauno valsts ģerboni un jauno karogu, kas paredzēts konstitūcijas 116. un 117. pantos.

* LPSR AP prezidija Ziņotājs, kas sāka iznākt ar 31. augustu 1940. g. Valdības Vēstneša vietā.

MINISTRU KABINETS

Lik. kr. 1925. g., 60. Lik. kr. 1930. g., 28. Lik. kr. 1931. g., 51 un 245. Lik. kr. 1936. g., 33.

Līdz 1940. gada 20. jūnijam, kad sakarā ar PSRS ultimātu vēl nebija izdarītas pārmaiņas, Latvijas brīvvalsts valdības sastāvs bija šāds:

1. Valsts un ministru prezidents Dr. Kārlis Ulmanis
2. Valsts kontrolieris K. Piegāzis
3. Ārlietu ministrs V. Munters
4. Finanču ministra v. J. Blumbergs
5. Iekšlietu ministrs K. Veidnieks
6. Izglītības ministrs J. Auškāps
7. Kara ministrs ģen. K. Berķis
8. Sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš
9. Satiksmes ministrs A. Kāposts
10. Tautas labklājības ministrs J. Volonts
11. Tieslietu ministrs H. Apsīts
12. Tirdzniecības un rūpniecības ministrs J. Blumbergs
13. Zemkopības ministrs J. Birznieks
14. Ministrs bez portfeļa J. Čamanis

*Valdības demisija
Latvijas telegrafa aģentūras paziņojums*

1940. g. 17. VI, V. V. 134

Rīgā, 17. jūnijā. Pēc Padomju valdības 16. jūnija paziņojuma (ultimāta, R. B.) saņemšanas, valdība tūlīt sanāca uz ārkārtēju sēdi valsts prezidenta Dr. Kārļa Ulmaņa vadībā. Valdība nolēma paziņot, ka tajā pašā uzticības garā, kādā viņa līdz šim pildījusi savstarpējās palīdzības paktu ar PSRS, tā piekrīt Padomju valdības prasībai ielaist Latvijā padomju karaspēka daļas.

Valdība pilnā sastāvā iesniegusi valsts prezidentam savu demisiju. Valsts prezidents uzdevis visiem ministriem turpināt vadīt savus resorus līdz jaunas valdības sastādīšanai.

Jaunais ministru kabinets

1940. g. 21. VI, V. V. 138

Paziņojums,

publicēts 21. VI 1940. g.

Valsts prezidenta Dr. Kārļa Ulmaņa sekretāriāts paziņo, ka sastādījies jauns ministru kabinets šādā sastāvā:

ministru prezidents un pagaidu ārlietu ministrs — prof. Dr.

Augusts Kirchenšteins

kaŗa ministrs — ģenerālis Roberts Dambītis

iekšlietu ministrs — rakstnieks Vilis Lācis

sabiedrisko lietu ministrs — žurnālists Pēteris Blaus

tautas labklājības ministrs un izglītības ministra pagaidu vietas izpildītājs — žurnālists Jūlijs Lācis

tieslietu ministrs un finanču ministra pagaidu vietas izpildītājs — Juris Pabērzs

satiksmes ministrs — inženieris Jānis Jagars

iekšlietu ministra biedrs un politiskās policijas priekšnieks — sabiedrisks darbinieks Vikentijs Latkovskis

Par armijas komandieri iecelts ģen. Roberts Kļaviņš

Ministru kabinets jaunajā sastāvā sapulcējas uz pirmo sēdi šovakar.

1940. g. 20. jūnijā.

1940. g. 22. VI, V. V. 139

21. VI jaunie ministri pārņēma šādus resorus:

Ārlietu ministriju — prof. A. Kirchenšteins

Kaŗa ministriju — ģen. R. Dambītis

Tieslietu ministriju — J. Pabērzs

Finanču ministriju — V. Lācis

Sabiedrisko lietu ministriju — P. Blaus

Tautas labklājības ministriju — J. Lācis

Satiksmes ministriju — J. Jagars

Izglītības ministriju — J. Lācis

Armijas vadību — armijas komandieris ģen. R. Kļaviņš

1940. g. 3. VII, V. V. 147

3. VII Valdības Vēstnesī publicēts paziņojums, ka par izglītības ministru izraudzīts prof. Dr. agr. P. Lejiņš, kuŗš 2. VII jau piedalījies ministru kabineta sēdē.

1940. g. 4. VII, V. V. 148

4. VII Valdības Vēstnesī ziņots, ka par zemkopības ministru izraudzīts agronomis J. Vanags.

1940. g. 5. VII, V. V. 149

5. VII Valdības Vēstnesis ziņo, ka par finanču ministru izraudzīts inž. Kārlis Karlsons, par finanču ministra biedru inž. Nikolajs Priede, un par valsts kontrolieri Arnolds Tabaks.

Turpat arī paziņots, ka ministru kabinets 4. VII sēdē nolēmis Finanču ministriju apvienot ar Tirdzniecības un rūpniecības ministriju, un ka šo ministriju vadīs finanču ministrs K. Karlsons un finanču ministra biedrs ar balstiesību kabinetā N. Priede.

1940. g. 8. VII, V. V. 151

Lik. kr. 1939, 70

8. VII Valdības Vēstnesī publicēts »Likums par Latvijas Darba centrāles likvidāciju«:

1. Ar likumu par darba sagādāšanu un darba spēka novietošanu (Lik. kr. 1939, 70) nodibinātā Latvijas Darba centrāle likvidējama. Tautas labklājības ministrs ieceļ Latvijas Darba centrāles likvidātoru un nosaka likvidācijas kārtību.

2. Tiesības un pienākumi, kādi pēc pastāvošiem likumiem piekrita Latvijas Darba centrālei, turpmāk piekrīt Tautas labklājības ministrijai.

3. Darba sagādāšanas un darba un darba spēka sadalīšanas uzdevumus veicot, Tautas labklājības ministrija sadarbojas ar arodorganizācijām un pašvaldībām.

Likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 8. VII.

Valsts Prezidents K. Ulmanis.

1940. g. 8. VII, V. V. 151

1940. g. 9. VII, V. V. 152

8. un 9. VII Valdības Vēstnesī paziņots, ka par izglītības ministra biedru uzaicināts un 6. VII stājies darbā J. Lieknis.

1940. g. 11. VII, V. V. 154

10. VII ministru kabinets sakarā ar Darba centrāles likvidēšanu atbrīvo no amata šīs centrāles direktoru doc. Arvīdu Silmali.

Tanī pašā datumā tautas labklājības ministrs J. Lācis par Darba centrāles likvidatoru iecēlis Valdi Kalnāri.

1940. g. 20. VII, V. V. 162

Ministru kabinets 1940. g. 19. VII pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu: »Pārgrozījumi likumā par Valsts Prezidenta amata izpildīšanu« (skat. nodaļu Mans dienests tieslietu ģenerāldirekcijā, — red.).

1940. g. 22. VII, V. V. 163

Par valsts prezidenta amata nodošanu un pieņemšanu K. Ulmanis un A. Kirchenšteins dara zināmu sabiedrībai ar paziņojumiem Nr. 395 un Nr. 1 1940. g. 21. VII.

1940. g. 24. VII, V. V. 165

1940. g. 23. VII ministru prezidents ziņo valdībai, ka atbrīvojis no amata finanču viceministru N. Priedi.

1940. g. 25. VII, V. V. 166

24. VII ministru kabinets noklausās ministru prezidenta paziņojumu, ka viņš par ārlietu ministra biedru uzaicinājis Andreju Jablonski sākot ar 25. VII.

1940. g. 26. VII, V. V. 167

26. VII Valdības Vēstnesī publicēts saeimas 21. VII pieņemtais likums »Deklarācija par valsts varu«, ar kuŗu Latvija pasludināta par Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku.

1940. g. 30. VII, V. V. 170

29. VII ministru prezidents ziņo ministru kabinetam, ka viņš aicinājis valdībā, skaitot ar 26. VII, par finanču ministra biedru Ed. Leitmani, par izglītības ministra II biedru P. Vāleskalnu, par zemkopības ministra biedru Rudolfu Blauu.

1940. g. 6. VIII, V. V. 176

1940. g. 5. VIII Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika uzņemta Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā.

1940. g. 26. VIII, V. V. 193

25. VIII saeima pasludina sevi par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pagaidu Augstāko Padomi un sastāda Augstākās Padomes prezidiju (skat. iepriekšējo nodaļu, — red.).

Augstākās padomes priekšsēdis paziņo, ka prof. Kirchenšteins iesniedzis savas valdības demisiju. Augstākā padome: 1) pieņem iesniegumu zināšanai; 2) uzdod visiem ministriem palikt savos posteņos līdz amata nodošanai jaunas valdības locekļiem; 3) pieņem deputāta Plēsuma priekšlikumu ievēlēt par LPSR Tautas komisāru priekšsēdi Vili Lāci, uzdodot viņam izstrādāt priekšliku par jauno valdību.

1940. g. 27. VIII, V. V. 194

Saeimas 25. VIII pieņemtās »LPSR konstitūcijas« 39. p. nosaka, ka Latvijas PSR valsts varas augstākais izpildu un rīcības orgāns ir »LPSR Tautas komisāru padome«.

Saskaņā ar konstitūcijas 45. un 48. p. p. LPSR TK padomi nodibina LPSR Augstāko Padomi šādā sastāvā:

- I LPSR TK Padomes priekšsēdis;
- II LPSR TK Padomes priekšsēža vietnieki;
- III LPSR Valsts plānu komisijas priekšsēdis;
- IV LPSR Tautas komisāri:

1. Pārtikas rūpniecības	9. Veselības aizsardzības
2. Vieglās rūpniecības	10. Valsts kontroles
3. Mežu rūpniecības	11. Vietējās rūpniecības
4. Zemkopības	12. Izglītības
5. Finanču	13. Darba
6. Tirdzniecības	14. Komunālās saimniecības
7. Iekšlietu	15. Sociālās nodrošināšanas
8. Tieslietu	

No tiem pirmie 10 komisāriāti skaitās PSRS koprepublikāniskie, un tikai pēdējie 5 ir LPSR republikāniskie.

1940. g. 27. VIII, V. V. 194

26. VIII LPSR AP apstiprina Tautas komisāru padomes priekšsēža Viļa Lāča priekšā likto valdības sastāvu.

TK padomes priekšsēža I vietnieks ir Fr. Deglavs.

Vieglās rūpniecības	tautas komisārs	Kārlis Šics
Mežu rūpniecības	—	Jānis Gustsons
Zemkopības	—	Jānis Vanags
Finanču	—	Arnolds Tabaks
Tirdzniecības	—	Jānis Pupurs
Iekšlietu	—	Alfons Noviks
Tieslietu	—	Andrejs Jablonskis,
Valsts kontroles	—	Broņislavs Trubiņš
Vietējās rūpniecības	—	Kārlis Karlsons
Izglītības	—	Jūlijs Lācis
Darba	—	Ludvigs Kažemaks
Komunālās saimniecības	—	Jānis Jagars
Sociālās apdrošināšanas	—	Alfrēds Nurže

1940. g. 31. VIII, Ziņ. 1

Ar LPSR pagaidu AP priekšsēža 30. VIII lēmumu laikraksts »Valdības Vēstnesis« izbeidza savu darbību un viņa vietā ar 31. VIII sāka iznākt LPSR AP Prezidija Ziņotājs, jeb ar saīsinātu nosaukumu »Ziņotājs«.

Bij. Valsts kancelejas darbinieku liecības

Valsts kanceleja 1. IX no Valdemāra ielas pārvietota uz Rīgas pili, bet 4. IX visi kancelejas darbinieki atlaisti un tās darbība izbeigta. Daļa mantu, darbā esošās lietas un arhīvs pārvietots uz Raiņa bulvāri 6 un 7 uz TK Padomes lietu pārvaldi.

1940. g. 12. IX, Ziņ. 8

Lik. kr. 1931. g. 51

11. IX ar LPSR Statistiskās pārvaldes 8. pavēli LPSR Statistiskā pārvalde pārdēvēta par LPSR Tautsaimniecības statistikas pārvaldi (Pavēli parakstījuši priekšnieks J. Adamsons un sekretārs P. Davidsons).

1940. g. 19. IX, Ziņ. 17

Lik. kr. 1937. g.

19. IX publicēts Augstākās padomes 17. IX dekrēts par pār-grozījumiem izglītības un kultūras nolikumā.

Izglītības un kultūras nolikuma (1937. g. izd.) 679. pantu izteikt šādi:

679. Kultūras fonda summas pārvalda un sadala Kultūras fonda dome. Kultūras fonda domes personālo sastāvu nosaka Tautas komisāru padome.

1940. g. 27. IX, Ziņ. 24

Ar 26. IX. TK Padomes lēmumu Iekšlietu tautas komisāriāta Pasīvās gaisa aizsardzības pārvalde pakļauta tieši Tautas komisāru padomei un pārdēvēta par »Vietējās gaisa aizsardzības pārvaldi«.

1940. g. 27. IX, Ziņ. 24

Ar 26. IX TK Padomes lēmumu pie LPSR TK Padomes nodibināta Mākslas lietu pārvalde, par kuŗas priekšnieka v. i. iecelts Herberts Likums. Mākslas lietu pārvaldei uzdots arī likvidēt no Sabiedrisko lietu ministrijas uz Izglītības ministriju ar 1. IX pārskaitīto (1940. g. 3. IX. Ziņ. 3) Sabiedriski kultūrālo departamentu.

1940. g. 1. X, Ziņ. 27

Ar 30. IX TK Padomes lēmumu Iekšlietu TK Pašvaldības departaments līdz tā likvidācijai pakļauts tieši TK Padomei un pārdēvēts par »Pašvaldību pārvaldi«. Par tās priekšnieku iecelts Ansis Leja.

1940. g. 12. X, Ziņ. 37

8. X apstiprināti »Pagaidu noteikumi par mākslas lietu pārvaldi pie Latvijas PSR TK Padomes«. Pirmais pants nosaka, ka »Mākslas lietu pārvalde pie LPSR TK Padomes ir Mākslas komitejas pie PSRS TK Padomes republikānisks orgāns«.

1941. g. 17. I, Ziņ. 14

Ar LPSR AP Prezidija 8. I dekrētiem atbrīvots Jānis Pupurs no tirdzniecības tautas komisāra amata pēc paša lūguma un viņa vietā par tirdzniecības tautas komisāru iecelts Pēteris Paegle, un atcelts Jūlijs Lācis no izglītības tautas komisāra amata un viņa vietā par izglītības tautas komisāru iecelts Pēteris Vāleskalns.

1941. g. 31. III, Ziņ. 75

Ar LPSR AP Prezidija 31. marta dekrētu par LPSR iekšlietu tautas komisāriāta sadalīšanu, Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisāriāts sadalīts divos tautas komisāriātos:

1. Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisāriātā,
2. Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisāriātā.

1941. g. 2. IV, Ziņ. 77

Ar 1. IV dekrētiem AP Prezidijs par Valsts drošības tautas komisāru iecēlis biedru Sīmani Šustinu, bet par Iekšlietu tautas komisāru — Alfonsu Noviku.

1941. g. 27. V, Ziņ. 120

15. V TKP apstiprinājusi »Nolikumu par LPSR galveno valsts būvniecības kontrolieri pie TK padomes«.

Galvenā būvniecības kontrolieņa pienākumus izpilda Komunālās saimniecības tautas komisārs.

Pārskats

par Latvijas bij. ministru kabinetam
tieši pakļauto iestāžu likvidāciju.

Iestāžu nosaukums un iekārtas
raksturojums. Darbības izbeigšana un likvi-
dācijas apstākļi.

Valsts kanceleja.

Lik. kr. 1925. g., 60.

30. p. Pie Ministru kabineta
pastāv Valsts kanceleja.

31. p. Valsts kancelejas darbī-
bu vada direktors, kuŗu līdz
ar pārējiem kancelejas ierēd-
ņiem ieceļ uz valsts civīldie-
nesta likuma pamata.

32. p. Valsts kanceleja pār-
zina Ministru kabineta un Mi-
nistru prezidenta darbvedību.
Valsts kancelejas direktors rī-
ko Ministru kabineta un valsts
kancelejas kreditus.

1940. g. 1. IX Valsts kance-
leja ar visu archīvu pārvie-
tota uz Rīgas pili.

1940. g. 4. IX saņemts rīko-
jums par kancelejas likvidē-
šanu. Atlaisti ierēdņi un dar-
bība izbeigta.

Pie likvidācijas daļa kance-
lejas mantu un archīva ma-
teriāli pārvietoti uz bij. Taut-
tas komisāru lietu pārvaldes
telpām Raiņa bulvārī 6 un 7.

Likvidācija nobeigta, jo Fi-
nanču departamenta kreditu
daļas likvidēto fondu sarakstā
skaitās arī Valsts kancelejas
summas.

Norāde: Fin. ģener. direkc.
Finanču dep. kreditu daļas 5.
II 1943. g. N. Fkf.-1.

Valdības Vēstnesis.

Lik. kr. 1925. g., 86.

1. p. Valdības oficiālā laik-
rakstā »Valdības Vēstnesis«

Uz AP prezidija 1940. g. 30.
VIII lēmuma pamata »Valdī-

iespiežami Saeimas pieņemto likumu un lēmumu izsludinājumi; Valsts prezidenta pavēles un rīkojumi, kā arī valsts un pašvaldību iestāžu un amata personu oficiāli rīkojumi. 4. p. Valdības Vēstnesi izdod Valsts kanceleja. 5. p. Redaktoru iecel Ministru prezidents.

bas Vēstnesis» savu darbību izbeidz.

Ar 31. VIII Valdības Vēstneša vietā sāk iznākt »Ziņotājs«, tam pilns nosaukums: »Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs«. Norāde: 1940. g. 31. VIII »Ziņotājs« Nr. 1.

Valsts tipografija.

Valsts tipografija nodibināta 1918. g., un 1. XII tā uzsākusi darbību. Boļševiku ienākšana tipografijas darbību pārtraukusi, bet 1919. g. 12. VII tā atkal atjaunota.

Kā valsts iestāde tipografija bijusi pakļauta Ministru kabinetam resp. Valsts kancelejai.

No 1922. g. 1. IV (Lik. kr. 1922. g., 155) tipografija skaitās valsts autonomas uzņēmums, bet no 1924. g. 1. IV atkal valsts uzņēmums.

Pēc boļševiku ienākšanas līdz 1940. g. 12. IX Valsts tipografija darbojās uz agrāko noteikumu pamatiem un arī tās nosaukums netika grozīts.

1940. g. 12. IX boļševiki Valsts tipografiju pārdēvē par LPSR Augstākās padomes spiestuvi.

Pēc Rīgas atbrīvošanas no boļševikiem spiestuvi pārņēma savā pārziņāšanā Apgādu un poligrafisko uzņēmumu pārvalde, kuŗa to pārdēvē atkal par »Valsts spiestuvi«, iecelot par pārvaldnieku A. Pētersonu.

Ar 1942. g. 1. IV tipografiju pārņēma »Treuhänderverwaltung« pie ģenerālkomisāra. Par Treuhänder'u apstiprināts A. Pētersons.

Tipografijai pieder nekustams īpašums Valdemāra ielā 6, mašīnas, darba rīki un cits inventārs.

Balances uz 1941. g. 1. VII

Aktīvs

Nauda: kasē	Rbļ.	50,74
Nauda: bankā	—	57.438,10
Dažādas prasības	—	460.979,90
Preces, fabrikāti un pusfabrikāti	—	15.880,13
Materiāli	—	167.030,52
Kustama manta	—	539.519,10
Nekustama manta	—	522.000,00
	<u>Rbļ.</u>	<u>1.762.898,49</u>

Pasīvs

Kapitāls	Rbļ.	1.378.707,03
Aizņēmums	—	16.843,31
Dažādas saistības	—	215.756,15
	<u>Rbļ.</u>	<u>1.762.898,49</u>

Valsts statistiskā pārvalde.

Lik. kr. 1931. g., 51.

Papildinājums Ministru kabineta iekārtā (Lik. kr. 1925. g., 60) 33. p. Pie Ministru kabineta pastāv Valsts statistiskā pārvalde.

Boļševiku valdīšanas laikā Valsts statistiskā pārvalde savu darbu turpināja, un 1940. g. 11. IX tā pārdēvēta par LPSR Tautsaimniecības statistikas pārvaldi.

Pēc Latvijas atbrīvošanas no boļševikiem bij. Valsts statistiskā pārvalde ar nosaukumu »Latvijas statistiskā pārvalde« ietilpināta Iekšlietu ģenerāldirekcijā.

Latvijas statistiskās pārvaldes rīcībā pārgājušas arī visas bij. valsts statistiskās pārvaldes materiālās vērtības, statistikas materiāli, bibliotēka, archīvs u. c.

Latvijas Darba centrāle.

Lik. kr. 1939. g., 70.

1. Darba spēka sagādāšanai un darba spēka novietošanai pastāv Latvijas Darba centrāle.
5. Latvijas Darba centrāli vada tieši Ministru prezidentam pakļauts direktors, kuŗu uz Ministru prezidenta priekšlikumu ieceļ Ministru kabinets.
6. Pie Latvijas Darba centrāles darbojas padome.

Likums par Darba centrāles likvidāciju publicēts 1940. g. 8. VII, V. V. 151. Likvidators Valdis Kalnārs iecelts 10. VII (V. V. 154.).

Darba centrāles tiesības un pienākumi turpmāk uzdoti Tautas labklājības ministrijai.

Visu Darba centrāles mantu vēlāk pārņēma Darba tautas komisāriāts, bet pēc boļševiku padzišanas — Generalkommissar Abt. III.

Darba centrāles funkcijas 1942. — 1943. g. g. izpilda Saimniecības ģenerāldirekcijas Darba departaments. (Darba dep-ta 1942. g. 11. IX Nr. J-10 raksts).

Latvijas telegrafa aģentūra

»Leta«.

Lik. kr. 1927. g., 34

Lik. kr. 1930. g., 10 un 32.

Latvijas telegrafa aģentūra »Leta« bija autonomas valsts uzņēmums un pirms boļševiku laika izdarītām pārmaiņām sastāvēja no divām daļām: redakcijas daļas un komerciālās daļas.

Redakcijas daļas uzdevums bija veikt visāda veida informācijas dienestu; komerciālās daļas — izdot grāmatas un periodiskus izdevumus; ierīkot

Boļševiki, pārņemot »Leta«, atdala no tās komerciālo daļu, pārvieto to uz namu Doma laukumā 7 un pārdēvē par »Sojuz pečaķi«.

Katrai daļai ir sava patstāvīga vadība.

Pēc boļševiku padzišanas »Leta« savu darbību kā aģentūra vairs neatjauno, bet likvidēta netiek (skat. atsevišķi, — red.).

noliktavas un grāmatu un rakstāmlietu veikalus un kioskus uz dzelzceļiem.

»Leta« mitinājās tai piederošā namā Palasta ielā 10.

»Leta« bilance uz 1943. g. 1. martu:

Aktīvs

Nauda kasē	RM	488,34
Tek/r. Latvijas bankā	—	14.921,27
Debitori	—	19.321,10
Nekustams īpašums	—	25.500,00
Kustama manta	—	5.688,74
Bloķētās summas	—	6.203,40
	<u>Kopā</u>	<u>RM 72.122,85</u>

Pasīvs

Kreditori:

a) dažādi	RM	4.944,85
b) TASS	„	16.201,54
Kapitāls	„	50.976,46
	<u>Kopā</u>	<u>RM 72.122,85</u>

*Nacionālās celtniecības
komiteja*

Lik. kr. 1936. g., 7

1. Nacionālās celtniecības komiteja pārzina visāda veida celtniecību, saskaņojot valsts, pašvaldību un privāto celtniecības darbu un izstrādājot tam noteiktu plānu un pakāpenību.
2. Nacionālās celtniecības komiteja darbojas pie Ministru kabineta. Ministru kabinets ieceļ tās locekļus.

1940. g. 19. VII Ministru kabinets pieņem »Likumu par Nacionālās celtniecības komitejas likuma atcelšanu«. (1940. g. 20. VI, V. V. 162).

Valsts kultūras padome

Lik. kr. 1938. g., 128

Lik. kr. 1939. g., 15

1. Valsts kultūras padomes uzdevums — piedalīties valsts likumdošanā, dot atsauksmes par Ministru kabineta piesūtiem likumprojektiem un apspriest jautājumus, kuŗi attiecas uz zinātni, izglītību, audzināšanu, tehniku, celtniecību, tautas veselību, tiesībām, mākslu, rakstniecību, tautas gara matām un kultūras dzīvi vispār.

2. Valsts kultūras padome sastāv no Latvijas Rakstu un mākslas kameras galvenās komisijas locekļiem, augstskolas rektora, Nacionālās celtniecības komitejas priekšsēža un Latvijas vēstures institūta direktora.

Rakstu un mākslas kamera, kuŗa deva vairumu Valsts kultūras padomes locekļu, likvidēta ar 1940. g. 26. VI likumu (V. V. 142), bet Nacionālā celtniecības komiteja — ar 1940. g. 19. VII likumu (V. V. 162). Cits Valsts kultūras padomes sastāvs nozīmēts netika, un padomes darbība izbeidzās.

*Robežsargu brigāde**Generālim R. Bangerska kungam*

Uz Jūsu jautājumiem Robežsargu brigādes likvidācijas lietā paskaidroju:

- 1) Pēc ģen. L. Bolšteina nāves (21. VI 40.) par robežsargu brigādes komandiera a. p. i. ar tiešo pienākumu veikšanu iecēla brigādes stāba priekšnieku pulkvedi Voldemāru Kalniņu, kādā amatā pēdējais sabija līdz 1940. g. jūlija mēneša beigām, kad viņu pēc paša lūguma no brigādes komandiera pienākumiem atbrīvoja un turpmāk viņš veica tikai stāba priekšnieka pienākumus. Plkv. Kalniņš no brigādes komandiera amata atlūdzās tādēļ, ka par komandieri skaitījās

tikai de jure, bet de facto brigādi komandēja komandiera palīgs.

Par brigādes komandiera palīgu iekšlietu ministrs Vilis Lācis iecēla Ernestu Jauno. Vēlāk noskaidrojās, ka viņa īstais vārds bija kpt. Lobanovs, kurš atradās NKVD dienestā kā speciālās daļas priekšnieks un veica abus amatus. Pēc plkv. Kalniņa atbrīvošanas no brigādes komandiera amata E. Jaunais resp. Lobanovs uzņēmās brigādes komandēšanu. Domāju, ka šādu amata personu no čekas ieskaitīja brigādes sastāvā ar nolūku, lai sagatavotu lietas event. brigādes kaŗavīru arestiem.

Par brigādes politisko vadītāju armijas politiskais vadītājs Bruno Kalniņš iecēla Alfredu Krastiņu, kurš nesa pulkveža ārējās nozīmes. Krastiņš iecelšanas laikā atradās obligātā kaŗa dienestā un skaitījās Sapieŗu pulka sarakstos. Viņš bija beidzis instruktoru rotu, virsnieka vietnieku kursus un gandrīz rezerves virsnieku kursus, tikai sakarā ar iecelšanu politiskā vadītāja amatā nepaspēja dažus pēdējos pārbaudījumus nokārtot.

Pēc paŗa izteicieniem kopŗ 16. dzīvības gada Krastiņš strādājis pagrīdē. No Jelgavas ģimnazijas pēdējās klases viņš par nelegālu darbību izslēgts, bet tūlīt pēc tam atkal uzņemts Aglonas ģimnazijā, kuŗu beidzis. Armijas stāba informācijas daļai tomēr nav bijis nekādu datu par viņu, ko var spriest no tā, ka Krastiņš pielaists v. v. un rez. virsnieku kursus. Krastiņu ievēlēja arī Latvijas PSR Augstākajā padomē. Kad robeŗsargu brigādi likvidēja un uz komūnistu noteikumiem nodibināja robeŗapsardzību (Pogranochrana Latvijskoi SSR), Krastiņš ticis iecelts par robeŗapsardzības priekŗnieku un nesis majora ārējās nozīmes.

Par brigādes bataljonu politiskiem vadītājiem iecēla:

I Dagdas bataljonā
(Daugavpils apriņķī)	— ēbreju Kleinmani, Spānijas kaŗa dalībnieku sarkano pusē.
II Zilupes bataljonā
(Ludzas apr.)	— ēbreju Černobrovu, Spānijas kaŗa dalībnieku sarkano pusē.

- III Abrenes bataljonā — latvieti Kalnavārnu. Komandēts ap 1930. g. no PSRS uz Latviju pagrīdes darbībai. Viņš pie Rītupes robežsargu aizturēts un vēlāk kā komūnists notiesāts uz apm 4 g. spaidu darbos.
- (Abrenes apr.)
- IV Apvienotajā bataljonā — latvieti J. Niedru. Bijis (12 atsev. rotas uz Zemgales apgabala nelegālās komjaunatnes vadītājs. Igaunijas un Lietuvas robežas līdz Ilūkstes apr.)
- V Krāslavas bataljonā — latvieti Airi. Spānijas kara (Ilūkstes apr.) dalībnieks sarkano pusē.

Visi bataljonu politiskie vadītāji nesa pulkvežleitnantu ārējās nozīmes.

- 2) Brigādes stābs palicis savās telpās (Iekšlietu ministrijas ēkā) līdz 1940. g. 15. decembrim, kad pārcelts uz Alberta ielu Nr. 13, bet 1941. g. maija mēneša pirmajā pusē, jau kā robežapsardzības stābs, pārvietots uz Raiņa bulv. 6.
- 3) 1940. g. 10. oktobrī likvidēja I Dagdas, II Zilupes, III Abrenes un V Krāslavas bataljonus, kamdēļ šo datumu arī var uzskatīt par robežsargu brigādes likvidācijas datumu. Brigādes stābs un IV Apvienotais bataljons vēl turpināja darboties.
- 4) Cik dzirdēju, tad par brigādes likvidēšanu esot bijis Iekšlietu tautas komisāra biedra Šustina slepens rīkojums, ko politiskie vadītāji turēja slepenībā, jo reizē ar likvidēšanu izdarīja paredzētos robežsargu virsnieku, instruktoru un kareivju arestus. Šis rīkojums nekur publicēts nebūs.
- 5) Brigādes stābs oficiāli netika likvidēts, tikai daļēji pārmainīts tā personālais sastāvs un 1941. g. janvārī pārdēvēts par robežapsardzības stābu.

Tāpat pārjaunotajā sastāvā turpināja darboties IV apvienotais bataljons, kurā vēlāk rotas pārdēvētas par rajoniem. I Dagdas, II Zilupes, III Abrenes un V Krāslavas bataljonu likvidātoros bija nozīmēti: viens pārstāvis no NKVD,

viens pārstāvis no vietējā apriņķa izpildu komitejas un vietējā bataljona politiskais vadītājs.

- 6) Iepriekšējā punktā minēto četru bataljonu likvidāciju no-
beidza dažās dienās. Likvidātori uz robežu izbrauca 8. X
1940., tie 9. oktobrī izdarīja robežsargu atvaļināšanu un
arestēšanu, un jau ar 10. X šo bataljonu viss perso-
nālais sastāvs ar brigādes pavēli tika svītrots no robežsargu
sarakstiem.

Bataljonu saimniecības likvidēšana vēl turpinājās dažas
dienas. Likvidētos bataljonos arestēja visus bataljonu ko-
mandieņus, un no 14 rotu komandieņiem arestēja 12. Bez
tam arestēja daudzus vada komandieņus, sardžu priekš-
niekus un sargus. Pakāpeniski arī no IV Atsevišķā batal-
jona arestēja visus tos virsniekus, kuŗi savā laikā bija kal-
pojuši uz PSRS robežas.

Daudzi no robežsargu virsniekiem jau atrasti nogalināti,
bet pārējie — notiesāti un izsūtīti uz PSRS.

- 7) Brigādes stābs netika likvidēts, bet kā robežapsardzības
(pogranochrana) stābs turpināja darboties. Kur palika vi-
sas lietas, komunistiem aizbēgot, varēs pateikt kpt.-ltn.
Bormanis — tagad saimniecības nodaļas vadītājs »Izej-
vielā«. Visas brigādes stāba slepenās lietas jau komunistiem
ienākot tika sadedzinātas.

- 8) Robežsargu bataljonus uz PSRS robežas likvidēja lielā
steigā. Likvidācija noritēja ļoti nekārtīgi, jo bataljonu
vadība bija arestēta — rīkojās tikai politiskais vadītājs.
Ieročus un dažas mantas ar pajūgiem pārveda pāri robežai
un nodeva PSRS robežsargiem, kuŗi turpināja Latvijas
PSRS robežu apsargāt vienpusīgi.

Mēbeles un pārējo inventāru, tāpat bibliotēkas, nodeva
vietējam izpildkomitejām. Par bataljonu budžeta līdzek-
ļiem norēķinājās ar NKVD Finanču daļu.

Robežsargu dienesta aktis un, liekas, arī darbā esošās lietas,
vairākās kastēs atveda uz Rīgu — brigādes stābu, bet vēlāk
nogādāja uz Valsts arhīvu Slokas ielā Nr. 16, kur, do-
māju, tās arī vēl tagad atrodas.

I, II un III btl. karogus atveda uz NKVD, bet kur tie
vēlāk palika — nezinu. Kur palika bataljonu arhīvi —
arī nezinu. Robežsargu veikalus jau pirms šo bataljonu
likvidēšanas pārņēma »Spectorg« un vēlāk tos pēc bilan-

- cēm nodeva »Turībai«. Robežsargu krājizdevu kapitālu no bataljoniem pārveda uz brigādes stāba saimniecības daļu, kas to kārtoja un, cik redzams no 1941. g. 8. V rīkojuma, tas vēlāk nodots Latvijas bankai likvidēšanai.
- 9) Viss V Krāslavas bataljons bija novietots Irētās telpās. Tāpat IV Apvienotais bataljons, ar ļoti maziem izņēmumiem, viss bija novietots Irētās telpās (5. un 8. atsev. rotu komandieru mītnes bija Iekšlietu ministrijas īpašums), I Dagdas, II Zilupes un III Abrenes bataljonu vienības bija novietotas valsts ēkās, kas pa lielākai daļai bija pašu robežsargu izbūvētas.

Šajos trijos bataljonos bija sekojošas novietnes:

	<i>Btl. stābs</i>	<i>Rotu k-ru mītnes</i>	<i>Vadu k-ru mītnes</i>	<i>Sardžu mītnes</i>
I Dagdas btl.:	1	3	9	30
II Zilupes btl.:	1	4	12	40
III Abrenes btl.:	1	4	11	38
Kopā	3	11	32	108

Robežsargu mītnes bija koroborētas uz Iekšlietu ministrijas vārda. Cik un ar kādiem nosaukumiem mītnes bija — jautājums noskaidrojams pie bij. brigādes saimniecības priekšnieka plkv.-ltn. J. Ķēmaņa.

Bez šīm mītnēm robežsargu brigāde izbūvēja 5 tautas namus kultūrālās dzīves veicināšanai pierobežā, proti — Kacēnos, Goliševā, Krivandā, Šķaunē un Indrā (pēdējo galīgi nepabeidza). Tautas nami bija apgādāti ar vajadzīgo inventāru, tajos izbūvētas skatuves ar nepieciešamām dekorācijām, kā arī apgādāti ar klavierēm. Visi tautas nami skaitījās robežsargu sporta kluba īpašums. Gruntsgabalu Kacēnu tautas nama būvei uz 30 gadiem iznomāja Pokrovas pareizticīgo draudze. Goliševas tautas nams celts uz Iekšlietu ministrijai piederošas zemes. Krivandas tautas nams celts uz mežu resora zemes. Šķaunes tautas nams celts uz gruntsgabala, ko vietējā pagasta valde dāvāja robežsargu Sporta klubam. Indras tautas nama celšanai Iekšlietu ministrija iegādājās gruntsgabalu Indrā, ko vēlāk apmaiņā ar muitas īpašumā esošo gruntsgabalu, tā panākot tau-

tas nama izdevīgāku novietošanu. Bez šiem tautas namiem brigāde izbūvēja vēl 3 sporta laukumus ar sporta paviljoniem — Abrenē, Zilupē un Indrā, kas visi skaitījās robežsargu sporta kluba īpašums.

Likvidējot robežsargus, uz PSRS robežas visi īpašumi tika nodoti vietējām izpildu komitejām to tālākai apsaimniekošanai. Kādā stāvoklī visas šīs būves tagad ir un kas tās pārzina — nezinu. Jautājums būtu skaidrojams pie attiecīgām pašvaldībām.

- 10) Kas tagad aizņēmis pēdējās robežsargu stāba telpas un kur palicis stāba inventārs — nevaru pateikt, bet zināmu skaidrību varbūt varēs ienest kpt.-ltn. Bormanis.
- 11) a) Brigādes bij. saimniecības priekšnieks plkv.-ltn. Jānis Ķēmanis — dzīvo Siguldas pag. Roķenos, tālr. Sigulda 283 — var dot paskaidrojumus visos saimnieciskas dabas jautājumos.
- b) Brigādes stāba bij. vada komandieris kpt.-ltn. Jānis Bormanis — saimniecības nodaļas vadītājs uzņēmumā »Izejviela« — var dot paskaidrojumus saimniecības jautājumos un brigādes pārorganizēšanas lietās, jo nokalpoja robežsargu stābā līdz komunistu aizbēgšanai.
- c) Brigādes stāba bij. grāmatvedis Ādams Gruzdiņš, tagad grāmatvedis divos veikalos — tālr. 22666 un 27259 — var dot paskaidrojumus par robežsargu krājaizdevu kapitālu.

Rīgā, 1942. g. 31. decembrī

Kapt. A. Strazdiņš
Bij. robežsargu brigādes
stāba adjutants

ĀRLIETU MINISTRIJAS LIKVIDĀCIJA

Jau pirms boļševiku ienākšanas iekļūšana Ārlietu ministrijas telpās tika stingri kontrolēta ar policijas uzraugu palīdzību, kuŗi ieejai izsniedza īpašas caurlaides. Šo kārtību paturēja arī boļševiki, bet bez tam Ārlietu ministrijas vispārējo apsardzību tie pastiprināja ar čekistu sardzi ministrijas nama sētā. Galvenajam archivāram boļševiki pielika savu uzticības personu, kuŗa archivāra darbību uzraudzītu, kontrolētu un izņemtū no archīva svarīgākos dokumentus.

1940. g. 6. VIII, V. V. 176

1940. g. 9. VIII, V. V. 179

1940. g. 12. VIII, V. V. 181

Ārlietu resora darbība faktiski izbeidzās jau līdz ar boļševiku varas nodibināšanos, bet formāli — ar Latvijas iekļaušanos PSR Savienībā, t. i. ar 1940. g. 5. VIII, kaut gan oficiāli Ministru kabineta »Lēmums par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs darbības izbeigšanu« publicēts Valdības Vēstneša 179. numurā 1940. g. 9. VIII.

Pēc minētā likuma Ārlietu ministrija stājās pie šo pārstāvību likvidācijas un darbinieku atbrīvošanas un kārtoja ārvalstu pārstāvju izbraukšanu no Latvijas.

1940. g. 27. VIII TKP lēmums

Kā redzams no LPSR TKP lietu pārvaldes 1940. g. 18. IX raksta Nr. 404, lēmumu par Ārlietu ministrijas likvidāciju TK Padome ir pieņēmusi 27. augustā, kaut gan »Ziņotājā« tas atzīmēts nav.

Ar 1940. g. 7. IX pavēli Nr. 108, kuŗu parakstījuši A. Jablonskis kā Ārlietu ministrijas likvidātors un Tieslietu komisārs un E. Girgensons kā Administratīvā departamenta direktors, ārlietu resora likvidācijas dēļ atbrīvoti no ieņemamā

amata uz Valsts civildienesta lik. 146. p. 8. pk. pamata 12 Ārlietu ministrijas darbinieki (skat. pavēli Nr. 108, red.).

Ar 1940. g. 18. IX rakstu Nr. 404 LPSR TK Padomes lietu pārvalde ziņo Ārlietu ministrijas likvidātoram, ka TK Padome 1940. g. 16. IX sēdē pēc Ārlietu ministrijas likvidatora b. A. Jablonska priekšlikuma, papildinot TKP š. g. 27. VIII sēdes lēmumu (prot. Nr. 1, 8. p.) — uzdot b. A. Jablonskim likvidēt Ārlietu ministriju sākot ar 1. IX, paturot tekošo lietu kārtošanai nepieciešamo kanceleju, kas darbotos ārpus Ārlietu ministrijas nama — atļāvusi Ārlietu ministrijas darbiniekiem izmaksāt pēc darba izbeigšanas algu par pienākošos kārtējā atvaļinājuma laiku.

Atbrīvojot Ārlietu ministrijas telpas, likvidācijas darbu veikšanai paturētie darbinieki, skaitā ap 15 cilvēku, pārvietojās uz Tiesu pili, kur faktiskā likvidācija arī norisinājās. Šeit arī izdarīja norēķinus ar no ārzemēm atbraukušiem darbiniekiem un izsniedza viņiem dokumentus.

Minētos darbiniekus pakāpeniski atbrīvoja no dienesta, paturot likvidācijas darbu veikšanai dažus vēl līdz 1940. g. 31. decembrim, t. i. līdz budžeta gada beigām.

Tā kā visus likvidācijas darbus nobeigt līdz 1941. g. 1. janvārim nepaspēja, tad Tieslietu tautas komisārs ar attiecīgu pavēli uzdeva likvidācijas darbus turpināt no Ārlietu ministrijas Tieslietu tautas komisāriāta dienestā pārvietotiem darbiniekiem: Ernestam Girsensonam, Elizabetei Ružickai un Ellai Ozoliņai.

Līdz Vācijas kaŗaspēka ienākšanai Latvijā visi likvidācijas darbi tomēr pabeigti nebija.

Pie likvidācijas ar Ārlietu ministrijas mantām rīkojās šādi: Kārtējās lietas, arī iesāktās un nepabeigtās, nodeva archīvā un, izņemot grāmatvedības un personāla lietas, vēlāk nosūtīja uz Maskavu.

Inventāru 1) kas atradās namā Valdemāra ielā Nr. 11a, pārņēma kāds krievu pārstāvis.

2) kas atradās Valdemāra ielā Nr. 3, sadalīja šādi:

- a) Vieglo automašīnu ar piederumiem pārņēma drošības policija;
- b) 5 rakstāmmašīnas — Ārējās tirdzniecības departaments;
- c) 4 rakstāmmašīnas — Tieslietu tautas komisāriāts;

- d) Ārlietu ministrijas caurspiežamo zīmogu — Tautas komisāru padomes sekretāriāts;
- e) Ārlietu ministrijas zīmogu un Ārlietu ministrijas vapeni, 2 parastos metalla zīmogus un 1 kaučuka zīmogu pēc vācu kaŗaspēka ienākšanas paņēmis Marinebefehlshaber komandants.
- f) Pārējo inventāru pārņēmusi Latvijas komunistu partijas centrālā komiteja.

Bibliotēkas viena daļa grāmatu pēc boļševiku ienākšanas jau 1940. g. jūlijā vairākās kastēs nosūtīta uz Maskavu »Narko-mindel« bibliotēkai.

Juridiskā literatūra, 1286 sējumi — nodota Tieslietu tautas komisāriātam un atrodas Tieslietu ģenerāldirekcijas bibliotēkā.

Valdības Vēstneša eksemplāri un likumu krājumi nodoti valsts bibliotēkai.

Pārējās grāmatas atstātas uz vietas Ārlietu ministrijas namā Latvijas komunistu partijas centrālās komitejas rīcībā. No tām pēc vācu armijas ienākšanas 4633 sējumi izvesti uz Zemes bibliotēku Pils laukumā 2.

Vērtslietas pārņēmusi LKP centrālā komiteja, izņemot 3 komplektus sudraba — apm. 1158 priekšmetus, kas nodoti Augstākās padomes prezidijam, un 177,225 kg sudraba stieņos, kuŗus pārņēmusi Latvijas banka.

Archīvu, izņemot personāla un norēķinu lietas, 1940. g. 27. IX pārņēmusi PSRS pārstāvis nosūtīšanai Ārlietu tautas komisāriātam Maskavā, uz kuriem tas tajā pašā dienā arī nosūtīts.

Aizturētās norēķinu lietas arī vēlāk nosūtītas uz Maskavu, bet personāla lietas līdz pat vācu armijas ienākšanai glabājās Tieslietu tautas komisāriāta Saimniecības un finanču daļā Tiesu pilī atsevišķā telpā. Tās 1941. g. 8. XI pārvietotas uz bij. Tieslietu ministrijas archīvu Antonijas ielā Nr. 6, bet 1942. g. sākumā kopā ar Tieslietu ministrijas archīvu nesakārtotā veidā — uz Valsts archīvu.

Kases atlikuma nebija, izņemot depozitu summas Ls 366,09, £ 31,21, Blgs 101,70 un Zl. 72,12, kādas naudas Latvijas banka neņēmusi pretim. Šīs naudas zīmes vēlāk pārņēmis Marinebefehlshaber komandants kopā ar Tieslietu tautas komisāriāta kasi.

Materiālus — malku, 80 to koksa, kancelejas piederumus un citu paņēmusi LKP CK.

*Latvijas ārlietu ministrijas
likvidācijas chronoloģiskie dati*

Ārlietu ministrijas iekārta nav publicēta. Pirms boļševiku laikā izdarītām pārgrozībām Latvijas republikas Ārlietu ministrija sastāvēja no sekojošiem trim departamentiem:

Lik. kr. 1922. g., 275

I. *Administratīvais departaments*

1. Administratīvā un protokolu nodaļa;
2. Saimniecības un finanču nodaļa;
3. Konsulārā nodaļa;
4. Archīvs un bibliotēka.

II. *Politisks departaments*

1. Rietumu nodaļa;
2. Baltijas valstu nodaļa;
3. Austrumu nodaļa;
4. Preses nodaļa.

1938. g. 8. IX min. kab. lēmums

III. *Līgumu departaments*

1. Saimniecisko līgumu nodaļa;
2. Juridiskā nodaļa.

Ārlietu ministrs bija V. Munters.

PSRS ultimāts

1940. g. 17. VI, V. V. 134

1940. g. 16. VI PSRS TKP priekšsēža vietnieks Molotovs nodod Latvijas sūtnim Fr. Kociņam paziņojumu (patiesībā ultimātu, R. B.), kurā PSRS valdība pārmet Latvijas valdībai, ka tā nav pildījusi 1939. g. noslēgto Pad. savienības — Latvijas savstarpējās palīdzības paktu, par ko liecinot vairāki ultimātā minētie fakti.

Ievērojot šos apstākļus, PSRS valdība uzskatot par pilnīgi nepieciešamu un neatliekamu:

1. Nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas būtu spējīga un gatava nodrošināt PSRS — Latvijas savstarpējā palīdzības pakta godīgu īstenošanu dzīvē.

2. Bez kavēšanās nodrošināt padomju kaŗaspēka daļu brīvu ieiešanu Latvijas teritorijā, lai tās novietotu Latvijas svarīgāka-

jos centros tādā skaitā, kas būtu pietiekams, lai nodrošinātu PSRS un Latvijas savstarpējās palīdzības pakta realizēšanas iespēju un novērstu varbūtējus provokatoriskus aktus pret padomju garnizonu Latvijā.

Latvijas valdības atbilde un demisija

1940. g. 17. VI, V. V. 134

Tanī pašā dienā Latvijas valdība ārkārtējā sēdē nolemj paziņot PSRS valdībai, ka piekrit PSRS valdības prasībai ielaist Latvijā padomju kaņaspēka daļas.

Nodevusi šo atbildi caur sūtni Kociņu padomju valdībai, Latvijas valdība iesniedz valsts prezidentam savu demisiju.

Jaunais ministru kabinets

1940. g. 21. VI, V. V. 138

1940. g. 22. VI, V. V. 139

21. VI valsts prezidenta sekretāriāts paziņo, ka sastādījis jauns ministru kabinets un ka ārlietu ministra amatu pagaidām izpildīs ministru prezidents Dr. Augusts Kirchenšteins. Ārlietu resora nodošana un pārņemšana notiks tanī pašā dienā.

1940. g. 1. VII, V. V. 145

29. VI ministru kabinets pieņem šādu likumu: Uz abpusējas vienošanās pamata ar Igaunijas valdību atzīst ar š. g. 1. VII par anullētiem 1923. g. 1. XI līgumu par aizsardzības savienību Latvijas un Igaunijas republikām un 1934. g. 17. II līgumu starp Latviju un Igauniju savienības organizēšanai.

1940. g. 2. VII, V. V. 146

1. VII ministru kabinets nolemj lūgt valsts prezidentu izsludināt sekojošo ministru kabineta lēmumu:

Atzīst ar 1940. g. 3. VII par anullētu 1934. g. 12. IX Ženēvā noslēgto Saprašanās un sadarbības līgumu starp Latviju, Lietuvu un Igauniju.

Šis lēmums izsludināts V. V. 3. VII.

1940. g. 3. VII, V. V. 147

Ar valsts prezidenta 5. VI rīkojumu 368. pēc paša lūguma ar 1. VII atbrīvots no amata ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Igaunijā Vilis Šūmanis.

1940. g. 13. VII, V. V. 156

Saskaņā ar ministru kabineta 11. VII lēmumu Ārlietu ministrijas Līgumu departaments (nodibināts ar min. kab. 1938. g. 8. XI lēmumu) ar 16. VII pievienots Finanču ministrijas Ārējās tirdzniecības departamentam.

1940. g. 22. VII, V. V. 163

Boļševiku varas sasauktā saeima savā pirmajā 21. VII sēdē pieņem rezolūciju: »Saeima lūdz PSR Savienību uzņemt Padomju Latviju PSR Savienībā par savienības locekli.

1940. g. 22. VII, V. V. 163

Ar valsts prezidenta 20. VII 391 rīkojumu pēc paša lūguma ar 18. VII atbrīvots no amata ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Somijā Jānis Tepfers.

1940. g. 25. VII, V. V. 166

24. VII ministru kabineta sēdē ministru prezidents ziņo, ka viņš par ārlietu ministra biedru, skaitot ar 25. VII, uzaicinājis Andrēju Jablonski.

1940. g. 25. VII, V. V. 166

Latvijas telegrafa aģentūra ziņo no Maskavas: »Pēc Berlīnes radiofona ziņām vācu politiskās aprindas paskaidro, ka triju Baltijas valstu pievienošana Padomju savienībai neskar Vācijas intereses. Itāļu politiskās aprindas aizrāda, ka šie notikumi norisinās tādā Eiropas daļā, kur Italijai nekādu tiešu interešu nav.

1940. g. 30. VII, V. V. 170

29. VII ministru kabinets atceļ no amata, skaitot ar 29. VII, par pretvalstisku propagandu pilnvaroto lietvedi Buenos Airesā P. Oliņu.

30. VII ministru kabinets nolemj atņemt Latvijas pilsoņa tiesības bij. sūtnim Londonā Kārlim Zariņam, un bij. sūtnim Vašingtonā Alfrēdam Bilmanim, konfiscēt K. Zariņa un A. Bilmaņa īpašumus un abus bij. sūtņus pasludināt ārpus likuma.

1940. g. 31. VII, V. V. 171

Šī lēmuma izpildīšanai sekoja valsts prezidenta 30. VII 6. rīkojums: »Latvijas ārkārtējos sūtņus un pilnvarotos ministrus — Lielbritānijā Kārli Zariņu, un Amerikas savienotās valstīs — Dr. Alfrēdu Bilmani disciplināru pārkāpumu dēļ atceļu no ie-

ņemamiem amatiem, pirmo ar š. g. 26. VII un otro ar 29. VII.«
Paraksts: A. Kirchenšteins.

1940. g. 3. VIII, V. V. 174

Ar valsts prezidenta 3. VIII rīkojumu N. 13 »Latvijas ārkārtējs sūtnis un pilnvarotais ministrs Vācijā un Holandē ar sēdekli Berlīnē Edgars Krieviņš disciplināru pārkāpumu dēļ atcelts no ieņemamā amata ar š. g. 2. VIII.« Paraksts: P. Briedis.

1940. g. 8. VIII, V. V. 178

Ministru kabinets savā 7. VIII sēdē nolēmj lūgt valsts prezidentu atbrīvot pēc paša lūguma no ieņemamā amata ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Itālijā, Bulgārijā un Grieķijā ar sēdekli Romā Arnoldu Spekki.

1940. g. 9. VIII, V. V. 179

Šī lēmuma izpildīšanai seko valsts prezidenta 9. VIII rīkojums Nr. 18: »Latvijas ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru Itālijā, Bulgārijā un Grieķijā ar sēdekli Romā Arnoldu Spekki pēc paša lūguma atbrīvoju no ieņemamā amata ar š. g. 7. VIII.« Paraksts: P. Briedis.

Latvijas ārzemju pārstāvību darbības izbeigšanās

1940. g. 9. VIII, V. V. 179

8. VIII 1940. g. ministru kabinets pieņem »Lēmumu par Latvijas pārstāvniecību ārzemēs darbības izbeigšanu« šādā redakcijā:

1. Saskaņā ar PSRS AP 7. sesijas lēmumu 1940. g. 5. VIII par LPSR uzņemšanu PSRS, Latvijas sūtniecību, misiju un konsulātu darbība izbeidzas trešās valstīs, skaitot no šī paša datuma.

2. Latvijas valdība uzliek visām klātpieliktā sarakstā uzskaitītām Latvijas sūtniecībām un konsulātiem ārzemēs par pienākumu nekavējoties nodot archīvus un visu sūtniecībai (konsulātiem) piederošo īpašumu Padomju Sociālistisko Republiku Savienības pārstāvībai (vai konsulātiem) attiecīgā valstī.

3. Likt priekšā Ārlietu ministrijai oficiāli valdības vārdā paziņot to valstu ārlietu ministrijām, kur atrodas Latvijas sūtniecības un konsulāti, par pārstāvību darbības izbeigšanu.

Konsulātiem pienākas attiecīgi informēt vietējās iestādes par savas darbības izbeigšanu un lietu nodošanu padomju konsulātiem.

4. Pēc archīvu un īpašumu nodošanas PSRS pārstāvībai (konsulātam), sūtniecības (konsulāta) darbiniekiem pilnā sastāvā nekavējoties jāatgriežas dzimtenē.

Lēmums stājas spēkā 1940. g. 6. augustā.

Saeimas priekšsēdis P. Briedis
Valsts prezidenta vietas izpildītājs

Latvijas pārstāvību saraksts pie ministru kabineta 1940. g. 8. VIII lēmuma par Latvijas pārstāvību ārzemēs darbības izbeigšanu:

Sūtniecības

Amerikas savienotās valstīs - sūtniecība	—	Vašingtonā.
Argentīnā	—	Buenos-Airesā, (arī Brazīlijā).
Beļģijā	—	Brišelē, (arī Luksemburgā).
Dānijā	—	Kopenhagenā.
Francijā	—	Parīzē, (arī Spānijā un Portugālē).
Igaunijā	—	Tallinā.
Itālijā	—	Romā, (arī Bulgārijā).
Lielbritānijā	—	Londonā.
Lietuvā	—	Kauņā.
PSR Savienībā	—	Maskavā.
Rumānijā	—	Bukarestā, (arī Ungārijā un Turcijā).
Somijā	—	Helsinkos.
Vācijā	—	Berlīnē, (arī Holandē).
Vatikanā	—	sēdeklis Rīgā.
Zviedrijā	—	Stokholmā, (arī Norvēģijā).
Šveicē	—	un pastāvīgā delegācija pie Tautu savienības Ženēvā.

Bez sūtniecībām sarakstā uzskaitīti:

Karjēras ģenerālkonsulāti	4
Karjēras konsulāti	6
Goda ģenerālkonsulāti	5
Goda konsulāti	94
Goda vicekonsuli	67
Nepatstāvīgie goda konsulārie pārstāvji, kas darbojas pie citām pārstāvībām un kuņiem nav patstāvīga iecirkņa	18
Ģenerālkonsuli	4
Konsuli	7
Vicekonsuli	8

(Pilnīgu sarakstu skat. pielikumā, red.).

• 1940. g. 12. VIII, V. V. 181

12. VIII Valdības Vestnesī publicēti PSRS AP 7. sesijā pieņemtie likumi; to vidū arī

Likums par Latvijas Padomju sociālistiskās Republikas uzņemšanu Padomju Sociālistisko Republiku savienībā:

Noklausījusies Latvijas Saeimas pilnvarotās komisijas deklarāciju, Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākā Padome nolēmj:

1. Izpildīt Latvijas Saeimas lūgumu uzņemt Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku Padomju Sociālistisko Republiku savienībā kā līdztiesīgu savienoto sociālistisko republiku.

2. Sarīkot saskaņā ar PSRS konstitūcijas (pamatlikuma) 34. un 35. pantu Savienotajā Latvijas Padomju Sociālistiskā Republikā deputātu vēlēšanas PSRS Augstākai Padomei.

3. Uzdot PSRS AP Prezidijam noteikt vēlēšanu dienu.

Latvijas ārlietu resora likvidēšana

1940. g. 27. VIII

1940. g. 7. IX, Pav. 108

1940. g. 27. VIII Tautas komisāru padome lemj par Latvijas ārlietu resora likvidēšanu.

Ar 1940. g. 7. IX pavēli Nr. 108, kuŗu parakstījis A. Jablonskis kā Ārlietu ministrijas likvidators un Tieslietu tautas komisārs, ārlietu resora likvidācijas dēļ atbrīvo no amata 12

Ārlietu ministrijas darbiniekus, skaitot no dažādiem datumiem (starp 8. un 24. IX, skat. Pavēle Nr. 108, red.).

Ar 1940. g. 18. IX rakstu Nr. 404 Tautas komisāru padomes lietu pārvalde ziņo Ārlietu ministrijas likvidātoram, ka Tautas komisāru padome š. g. 16. IX sēdē pēc Ārlietu ministrijas likvidatora b. A. Jablonska priekšlikuma, papildinot TK Padomes 27. VIII sēdes lēmumu (prot Nr. 1 p. 8), uzdot b. A. Jablonskim likvidēt Ārlietu ministriju, sākot ar 1. IX — atļauj izmaksāt darbiniekiem algu par atvaļinājuma laiku.

1940. g. 25. IX, Ziņ. 22

LPSR Augstākās Padomes prezidijs apstiprinājis TK Padomes 6. IX lēmumu, ar kuŗu Ārlietu ministrijas likvidācijas dēļ atbrīvoti no amata:

ārkārtējie sūtņi un pilnvarotie ministri:

pie Vatikana	— Hermanis Albats	ar 1. IX,
Lietuvas PSR	— Ludvigs Sēja	ar 14. X,
Padomju SRS	— Fricis Kociņš	ar 13. X.

1940. g. 4. X, Ziņ. 30

LPSR Augstākās padomes prezidijs apstiprina TKP 26. IX lēmumu, ar kuŗu Ārlietu ministrijas likvidācijas dēļ atbrīvoti no amata ārkārtējie sūtņi un pilnvarotie ministri:

Francijā, Spānijā un Portugālē	— Oļģets Grosvalds	ar 1940. g. 1. IX,
Rumānijā, Ungarijā, Polijā un Turcijā	— Ludvigs Ēķis	ar 1940. g. 10. VIII,
Zviedrijā un Norveģijā	— Valdemārs Salnais	ar 1940. g. 16. VIII,
Beļģijā un Luksemburgā	— Miķelis Valters	ar 1940. g. 23. X.

Latvijas PSR	
Tautas Komisāru Padomes	Rīgā, 1940. g. 18. septembrī
Lietu Pārvalde	Nr. 404

Ārlietu ministrijas likvidātoram

Tautas komisāru padomes lietu pārvalde paziņo, ka Tautas komisāru padome š. g. 16. septembra sēdē pēc Ārlietu ministri-

jas likvidatora b. A. Jablonska priekšlikuma, papildinot Tautas komisāru padomes š. g. 27. augusta sēdes lēmumu (prot. Nr. 1, 8. p.) — uzdot b. A. Jablonskim likvidēt Ārlietu ministriju sākot ar 1. septembri, paturot tekošo lietu kārtošanai nepieciešamo kanceleju, kas darbotos ārpus Ārlietu ministrijas nama — atļāva Ārlietu ministrijas darbiniekiem izmaksāt pēc darba izbeigšanas algu par pienākošos kārtējā atvaļinājuma laiku. Darbiniekus, ko iespējams nodarbināt citos resoros vai pašvaldību iestādēs, pārvietot uz tādiem, bet pārējos atlaist, izmaksājot algu uz priekšu pēc pastāvošiem noteikumiem sakarā ar ārlietu resora likvidāciju tiem darbiniekiem, kuŗi līdz atvaļinājuma beigām vai Ārlietu ministrijas likvidācijas nobeigšanai nav pieņēmti citā (valsts vai pašvaldības) pastāvīgā dienestā. Algu par atvaļinājumu, kā arī atalgojumu uz priekšu pie atbrīvošanas izmaksāt pēc iekšzemes normām.

A. Sakss
Tautas Komisāru Padomes
lietu pārvaldnieks

Pavēle Nr. 108

Ārlietu resora likvidācijas dēļ atbrīvoju no ieņemamā amata uz V. Civīld. lik. 146. p. 8. pk. pamata:

Administratīvās un protokola nodaļas I šķ. sekretāru — štata darbinieku Gustavu *Lerchi*, skaitot no š. g. 8. oktobra;

Administratīvās un protokola nodaļas atašeju — štata darbinieku Pēteri *Priedīti*, skaitot no š. g. 9. septembra;

Archīva un šifru nodaļas I šķ. sekretāru — štata darbinieku Pāvelu *Brunovski*, skaitot no š. g. 6. oktobra;

Konsulārās nodaļas vadītāju — štata darbinieku Voldemāru *Zivertu*, skaitot no š. g. 13. oktobra;

Konsulārās nodaļas I šķ. sekretāru — štata darbinieku Krišjāni *Zelli*, skaitot no š. g. 7. oktobra;

Saimniecības un finanču nodaļas II šķ. sekretāru — štata darbinieku Fridrihu *Igalu*, skaitot no š. g. 13. oktobra;

Austrumu nodaļas vadītāju — štata darbinieku Arnoldu *Lanģinu*, skaitot no š. g. 13. oktobra;

Austrumu nodaļas I šķ. sekretāru — štata darbinieku Aleksandru *Rusmani*, skaitot no š. g. 13. oktobra;

Baltijas valstu nodaļas III šķ. sekretāru (dipl.-kons. dien. V pak. ierēdņi) — štata darbinieku Dr. Leo *Vilciņu*, skaitot no š. g. 6. septembra.

Rietumu nodaļas I šķ. sekretāri — štata darbinieci Margrietu *Sanders*, skaitot no š. g. 8. septembra;

Juridiskās nodaļas vadītāju — štata darbinieku Arnoldu *Tomsonu*, skaitot no š. g. 23. septembra;

Juridiskās nodaļas II šķ. sekretāru — štata darbinieku Dr. Vili *Kalniņu*, skaitot no š. g. 24. septembra.

Rīgā, 1940. g. 7. septembrī

E. Girgensonss
Administratīvā departamenta
direktors

A. Jablonskis
Ārlietu ministrijas likvidātors
Tieslietu tautas komisārs

Ārlietu ministrijas bibliotēkas jautājums

- I 1942. g. 10. novembrī Tieslietu ģenerāldirekcijas referents R. Bangerskis ieradās Zemes bibliotēkā Pils laukumā Nr. 2, kur direktors Unama kungs paskaidroja, ka starp citu viņam izdevies dabūt savā rīcībā un pārvest uz Zemes bibliotēkas telpām arī Ārlietu ministrijas 4175 grāmatas.

Pašreiz šīm grāmatām tiekot sastādīts saraksts un $\frac{3}{4}$ grāmatu tanī jau ievests. Diemžēl, saraksts tiekot sastādīts pagaidām tikai 1 eksemplārā ar zīmuli, kāpēc norakstu no tā tik drīz nebūšot iespējams dabūt.

Paātrināt šo lietu varētu tikai kāds papildu darbinieks, kas nokopētu šo sarakstu arī Tieslietu ģenerāldirekcijas vajadzībām.

Cik esot zināms, tad daļa grāmatu, varbūt gan tikai daži eksemplāri, nokļuvuši arī grāmatu tirgū.

- II 1943. g. janvāra sākumā kāda Zemes bibliotēkas darbiniece ieradās Tieslietu ģenerāldirekcijā un paziņoja mutiski, ka pavisam Zemes bibliotēkas rīcībā pārņemtas 4633 bij. Ārlietu ministrijas bibliotēkas grāmatas. No tām Zemes bibliotēkas inventāra grāmatās ierakstītas 4288 grāmatas zem šādiem Nr. Nr.:

438011	—	442246	—	4246	grām.
442260	—	442269	—	10	—
442247	—		—	1	—
442248	—		—	2	—
442249	—		—	1	—
442250	—		—	1	—
442251	—		—	2	—
442252	—		—	1	—
442253	—		—	1	—
442254	—		—	4	—
442255	—		—	8	—
442256	—		—	1	—
442257	—		—	1	—
442258	—		—	3	—
442259	—		—	1	—
442270	—		—	4	—
442271	—		—	1	—

4288 grām.

Dažu grāmatu duplikāti 345 —

Kopā ar duplikātiem 4633 grām.

R. Bangerskis
referents

*Iekšlietu ministrijas
iekārtas pārveidošanās chronoloģiskie dati*

Lik. kr. 1930. g. 90

Līdz boļševiku valdīšanas laikā izdarītām pārgrozībām Latvijas Iekšlietu ministrijas (galvenās) sastāvdaļas bija šādas:

Administratīvais departaments

1. Pasu nodaļa,
2. Ārzemnieku nodaļa,
3. Grāmatvedības nodaļa,
4. Juriskonsultācija;

Kārtības policijas departaments

1. Vispārējā nodaļa,
2. Iekšējās apsardzības nodaļa,
3. Policijas inspekcija,
4. Pasīvās gaisa aizsardzības pārvalde.

Drošības policijas departaments

1. Polītiskās policijas pārvalde,
2. Kriminālās policijas pārvalde,
3. Sekretāriāts.

Pašvaldības departaments

Lik. kr. 1931. g., 122

1. Pilsētu daļa,

Lik. kr. 1935. g., 16 un 80

2. Pagastu daļa.

Baznīcu un konfesiju departaments

1. Administratīvā nodaļa,
2. Konfesiju nodaļa.

Būvniecības departaments

1. Valsts būvju daļa,
2. Būvinspekcijas daļa,
3. Sabiedrisko būvju daļa.

Robežsargu brigāde

Lik. kr. 1935. g., 44

1. Robežsargu brigādes stābs,

Lik. kr. 1936. g., 94 un 183

2. Bataljoni un rotas.

Vietējās iestādes

1. Dzelzceļu policijas priekšnieks,
2. Prefekti,
3. Aprīņķu priekšnieki,
4. Pasīvās gaisa aizsardzības rajona priekšnieks.

1940. g. 21. VI, V. V. 138

Pēc prof. A. Kirchenšteina kabineta sastādīšanās 1940. g. 20. VI par iekšlietu ministru kļūst Vilis Lācis.

1940. g. 5. VII, V. V. 149

Ar 1940. g. 2. VII likumu »Pārgrozījumi Iekšlietu ministrijas iekārtā« likvidēts Pašvaldības departamenta vicedirektora amats (30. p.).

1940. g. 5. VII, V. V. 149

Ar 1940. g. 2. VII likumu »Pārgrozījumi likumā par apriņķu pašvaldību likvidācijas kārtību« (Lik. kr. 1935. g. 16) Lauku pašvaldību fonda pārzināšana uzdota iekšlietu ministra ieceltam pilnvarniekam. Līdz tam to pārvaldīja valde, sastāvoša no 3 personām, kuŗas iecēla iekšlietu ministrs (lik. 6. p.).

1940. g. 11. VII, V. V. 154

Ar »Likumu par pilsētu pašvaldības pārvaldes organu reorganizāciju« 1940. g. 9. VII visas amatpersonas, kuŗas ieceltas vai apstiprinātas amatos pirms 1940. g. 21. VI, atceltas. Padomēm pārtraukt darbus, bet pilsētu vecākiem, valdes locekļiem un revīzijas komisijām turpināt darbus līdz jaunu personu iecelšanai vai ievēlēšanai.

1940. g. 13. VII, V. V. 156

1940. g. 12. VII izdots »Likums par Rīgas prefektūras Apsardzības rotas un jātnieku nodaļas likvidēšanu«. Likvidāciju izdarīt uzdots Iekšlietu ministrijai.

Faktiski apsardzības rotas vietā nodibināja »Sevišķu uzdevumu bataljonu«, kuŗā ietilpināja arī bij. jātnieku nodaļu kā kavalerijas vadu. Likvidācija galvenokārt skāra personālu: komandējošo sastāvu atlaida visu, dažus arestēja, arī no pārējā personāla sevišķu uzdevumu bataljonā palika maz.

1940. g. 20. VII, V. V. 162

1940. g. 23. VII, V. V. 164

Ar 1940. g. 19. VII likumu »Pārgrozījumi likumā par būvniecības pārzināšanu« (Lik. kr. 1927. g., 101) paplašinātas Iekšlietu ministrijas Techniskās padomes tiesības arī attieksmē uz citu resoru būvēm. Izsludināta arī »Instrukcija Būvniecības departamenta Techniskai padomei«.

1940. g. 20. VII, V. V. 162

Ar 1940. g. 19. VII likumu »Pārgrozījumi likumā par robežu apsardzību« (Lik. kr. 1935. g., 44, un 1936. g., 94 un 183) štatos ievests robežsargu brigādes komandiera palīga amats. Palīgs veic brigādes komandiera pienākumus viņa prombūtnē vai slimības gadījumos. Līdz tam brigādes komandiera vietnieks bija stāba priekšnieks. (lik. 28. p.). Faktiski amats bija radīts ar nolūku, lai stābā ieliktu NKVD speciālās daļas priekšnieku kapt. Lobunovu zem »Ernesta Jaunā« vārda.

1940. g. 27. VII, V. V. 168

Ar 1940. g. 25. VII likumu »Pārgrozījumi Iekšlietu ministrijas iekārtā« a) Iekšlietu ministrijas iekārta papildināta ar »Kriminālpolitisko departamentu«, kas līdz tam atradās Tieslietu ministrijas sastāvā; b) Kārtības policijas departaments pārdēvēts par »Tautas milicijas departamentu un c) pie ministrijas nodibināts ministrijas padomnieka amats.

1940. g. 3. VIII, V. V. 174

1940. g. 1. VIII »Likums par Latvijas pilsētu savienības likvidāciju« nosaka:

1. Latvijas pilsētu savienība, kas darbojās uz 1931. g. 15. VI izdoto statūtu pamata (Lik. kr. 1931. g., 122), likvidejama; tās statūti atcelti;

2. Likvidācija jāizdara Iekšlietu ministrijas Pašvaldības departamentam.

Saskaņā ar 1931. g. likuma 35. pantu Pilsētu savienības grāmatas un dokumenti pēc likvidācijas nododami Iekšlietu ministrijai.

Par likvidatoru Iekšlietu ministrs nozīmēja Pašvaldības pārvaldes priekšnieku P. Leju, uz kuŗa lēmuma pamata pilsētu savienības mantas nodeva:

- a) biroja iekārtu — komūnistu partijas Auces nodaļai;
- b) dokumentus un archīvu — valsts archīvam;
- c) bibliotēku — Komunālās saimniecības tautas komisāriātam, ko pēc lielinieku padzīšanas pārņēma Iekšlietu ģenerāldirekcijas Pašvaldības departaments;
- d) Par naudas līdzekļu izlietošanu vēl ziņas jāievāc.

Pašvaldības departamenta

1942. g. 17. IX Nr. L, 120—03

Ar 1940. g. 9. VIII likumu »Papildinājumi un pārgrozījumi Iekšlietu ministrijas un Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtā« Iekšlietu ministrijas iekārta papildināta ar jaundibināmo »Galveno literatūras pārvaldi«, bet Administratīvais departaments ar Biedrību nodaļu, Preses biroju un Filmu kontroles biroju, no kādām nodaļām sastāvēja Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departaments, kuŗš līdz ar to no Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtas svītrots.

Likvidētā Preses un biedrību departamenta uzdevumus veic Iekšlietu ministrijas administratīvais departaments un Galvenā literatūras pārvalde.

1940. g. 10. VIII, V. V. 180

Galvenās literatūras pārvaldes pienākumus noteic speciāls »Likums par Galveno literatūras pārvaldi«.

1940. g. 20. VIII, V. V. 188

Ar 1940. g. 19. VIII likumu »Pārgrozījumi Iekšlietu ministrijas iekārtā« no ministrijas Administratīvajā departamenta svītrots Preses birojs.

Ar otru tā paša datuma likumu »Papildinājums likumā par Galveno literatūras pārvaldi« (1940. g. V. V., 180) jaunais 4. p. nosaka, ka Galvenā literatūras pārvalde pārzina izdevniecību, poligrafisko iestāžu un to ražojumu pārdotavu, bibliotēku, lasītavu un kinemotografu lietas, kā arī uzrauga valsts valodas likuma ievērošanu.

1940. g. 23. VIII, V. V. 191

Ar 1940. g. 22. VIII likumu »Pārgrozījumi Iekšlietu ministrijas iekārtā« un otru likumu »Papildinājums likumā par Galveno literatūras pārvaldi« no Iekšlietu ministrijas Administratīvajā departamenta svītrots Filmu kontroles birojs, un visas filmu lietas nodotas Galvenās literatūras pārvaldes Filmu kontroles biroja pārzināšanā.

1940. g. 27. VIII, V. V. 194

1940. g. 10. IX, Ziņ. 10

1940. g. 26. VIII LPSR Augstākās padomes sēdē apstiprināta jaunā valdība ar tautas komisāriem ministru vietā. Par iekšlietu tautas komisāru apstiprināts Alfons Noviks, bet par viņa vietnieku Tautas komisāru padome 10. IX iecēlusi biedru Sīmani Šustinu.

1940. g. 13. IX, Ziņ. 12

Ar 1940. g. 4. IX »Dekrētu par pārgrozījumiem likumā par bezpeļņas biedrībām un to savienībām« (Lik. kr. 1938. g., 49) visas šo biedrību lietas nodotas Iekšlietu tautas komisārieta pārzināšanā. Līdz šim to pārzināja Sabiedrisko lietu ministrija.

Otrs tā paša datuma un nosaukuma dekrēts papildina 1939. g. 49. likuma 51. pantu ar otro daļu, nosakot, ka likvidējamo biedrību un to savienību nekustami īpašumi uz Iekšlietu tautas komisāra vienpusēju pieprasījumu nostiprināmi zemes grāmatās uz īpašumu jauno ieguvēju vārda.

1940. g. 27. IX, Ziņ. 24

Ar 1940. g. 26. IX TK Padomes lēmumu Iekšlietu tautas komisāriāta Pasīvās gaisa aizsardzības pārvalde pakļauta tieši LPSR TKP un pārdēvēta par »Vietējās gaisa aizsardzības pārvaldi.

1940. g. 1. X, Ziņ. 27

Ar 1940. g. 30. IX TKP lēmumu Iekšlietu tautas komisāriāta Pašvaldības departaments līdz tā likvidācijai pakļauts tieši Tautas komisāru padomei un pārdēvēts par »Pašvaldību pārvaldi«. Par tās priekšnieku iecelts Ansis Leja.

1940. g. 14. X, Ziņ. 38

Pašvaldību pārvaldes priekšnieka uzdevumi noteikti ar TKP priekssēža vietnieka 1940. g. 5. X pavēli.

Bij. robežsargu brigādes stāba adjutanta

1942. 31. dec. ziņojums

1940. g. 10. X ar Iekšlietu tautas komisāra biedra Šustina slepenu rīkojumu likvidēti I, II, III un V robežsargu bataljoni uz LPSR un PSRS robežas (skat. atsevišķi, red.).

Pašvaldības departamenta

1942. g. 17. IX Nr. L. 120—3

Žūpības apkaņošanas fonds 1940. g. decembrī likvidēts. Fonda līdzekļi ieskaitīti valsts budžetā un Fonda archīvs nodots Valsts archīvā.

Pašvaldību sadarbības apvienība likvidēta 1940. g. decembrī. Apvienības manta un līdzekļi nodoti attiecīgām bij. apriņķu izpildu komitejām.

Pēc boļševiku aizdzīšanas apriņķu izpildu komiteju vietā stājušies apriņķu vecākie, kuŗi tad arī tālāk rīkojās ar bijušo pašvaldību sadarbības apvienības mantu.

Bij. robežsargu brigādes stāba adjutanta ziņojums

1942. g. 31. XII

Ar 1941. g. janvāri bij. robežsargu brigādes stābs pārdēvēts par »LPSR Robežapsardzības stābu«, bet bij. IV bataljona rotas par »rajoniem« (sk. atsevišķi, red.).

1941. g. 31. III, 75

1941. g. 4. II, Ziņ. 28

AP prezidija 1941. g. 31. III »Dekrēts par LPSR Iekšlietu tautas komisāriāta sadalīšanu« Iekšlietu tautas komisāriātu sadala divos tautas komisāriātos:

1. Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisāriātā un
2. Latvijas PSR Valsts drošības tautas komisāriātā.

1941. g. 2. IV, Ziņ. 77

Ar 1941. g. 1. IV Dekrētu AP prezidijs par Valsts drošības tautas komisāru iecēlis Sīmani Šustinu, bet ar otru dekrētu — par Iekšlietu tautas komisāru — Alfonsu Noviku.

1941. g. 8. V, Ziņ. 106

Ar 1941. g. 5. V pavēli Nr. 37 Finanču tautas komisārs paziņo, ka LPSR TKP atļāvusi Latvijas bankas centrālajai nodaļai pārņemt robežsargu brigādes I Dagdas, II Zilupes, III Abrenes un V Krāslavas bataljonu krājaizdevu kapitālu likvidāciju.

1941. g. 27. V, Ziņ. 122

1941. g. 15. V TK padome apstiprinājusi »Nolikumu par LPSR galveno valsts būvniecības kontrolieri« pie LPSR TK Padomes. Galvenā valsts būvniecības kontrolieņa pienākumus veic Komunālās saimniecības tautas komisārs.

Lauku pašvaldību fonds

Lik. kr. 1935. g., 16 un 180

1935. g. »Likums par apriņķu pašvaldību likvidācijas kārtību« paredz, ka visa pēc likvidācijas atlikušā kustamā un nekustamā manta, kā arī prasības un saistības pāriet sevišķā »Lauku pašvaldību fondā« pie Iekšlietu ministrijas. Fonda pārvalde sastāv no priekšsēža un 2 locekļiem, kurus ieceļ vai atceļ iekšlietu ministrs.

1940. g. VII, V. V. 149

Ar 1940. g. 2. VII likumu »Pārgrozījumi likumā par apriņķu pašvaldību likvidācijas kārtību« Lauku pašvaldību fonda pārzināšana uzdots iekšlietu ministra ieceltam pilnvarniekam.

Pašvaldības departamenta

1942. g. 17. IX L. 120—03

1940. g. 29. XII boļševiku valdības Tautas komisāru padome nolēmusi fondu likvidēt, kas faktiski nav izdarīts, jo noguldījumi Valsts zemes bankā (agr. Latvijas zemnieku kredītbankā), kā arī īpašumi, saistības un prasības vēl skaitās uz fonda vārda.

Latvijas zemes bankas

1942. g. 31. XII N. T.

Uz 1943. g. 1. janvāri Valsts zemes bankā skaitījās šādi bij. Lauku pašvaldību fonda kapitāli ar %:

1. Tek. rēķins Nr. 12	RM	361,04
2. Noguldījumi uz nenoteiktu laiku Nr. 105 ..	,,	87.982,43
	Kopā	<u>RM 88.343,47</u>

Pretim šiem kapitāliem bij. Lauku pašvaldību fonda pārvaldei Zemes bankā ir arī saistības Ls 40.000 garantijas veidā ar termiņu 1941. g. 23. II, kuŗa izsniegta Zasas pagasta pašvaldības aizdevuma nodrošināšanai, pie kam šī aizdevuma atlikums pārsniedz garantijas sumu.

*Sabiedrisko lietu ministrijas
darbības izbeigšanas chronoloģiskie dati*

Lik. kr. 1937. g. 87 un 135, 1938. g. 212

Līdz boļševiku valdīšanas laikā izdarītām pārgrozībām, Latvijas Sabiedrisko lietu ministrijas galvenās sastāvdaļas bija šādas:

1. Sabiedriski-kultūrālais departaments,
2. Preses un biedrību departaments,
3. Darba aizsardzības pārvalde,
4. Aizsargu organizācija,
5. Latvijas radiofons.

Bez tam sabiedrisko lietu ministram bija pakļautas:

Lik. kr. 1936. g., 63

Lik. kr. 1938. g., 126

6. Latvijas Darba kamera un

7. Latvijas Rakstu un mākslas kamera.

1940. g. 21. VI, V. V. 138

Pēc Kirchenšteina kabineta sastādīšanās 1940. g. 20. jūnijā par sabiedrisko lietu ministru kļuva žurnālists Pēteris Blaus.

Sākot ar šo dienu, 5 mēnešu laikā visas Sabiedrisko lietu ministrijas sastāvdaļas vai nu pakāpeniski nodotas citu resoru pārzināšanā, vai arī likvidētas.

1940. g. V. V. 142

Kā pirmās likvidētas Latvijas darba un Latvijas rakstu un mākslas kameras ar 1940. g. 26. jūnijā ministru kabineta pieņemto likumu »Par Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Amatniecības kameras, Latvijas Darba kameras un Latvijas rakstu un mākslas kameras likuma atcelšanu«.

Latvijas Darba kamera

Latvijas Darba kameras galvenās sastāvdaļas bija šādas:

1. Arodbiedrību birojs,
2. Darba aizsardzības birojs,
3. Izglītības un kultūras birojs,
4. Jaunatnes lietu birojs,
5. Juridiskais birojs,
6. Sporta un atpūtas birojs,
7. Higiēnas un mājturības birojs,
8. Centrālais bērnu fonds,
9. Darba mūzejs,
10. Ēdienu nami,
11. Centrālā noliktava,
12. Smailīšu darbnīca,
13. Laikraksts »Darba dzīve«
14. Arodbiedrības.

Sabiedrisko lietu dep.

1942. g. 29. IX raksts

Darba kamera pārveidojās par LPSR Arodbiedrību centrālo savienību, kuŗa kā Arodbiedrību centrālā savienība turpina savu darbību arī tagad. Tās pārvaldišanā atrodas arī bij. Sabiedrisko lietu ministrijas nams ģen. von Huttier'a (13. Janvāra) ielā 3.

Latvijas Rakstu un mākslas kamera

Latvijas Rakstu un mākslas kameras sastāvdaļas bija šādas:

I Biroji:

1. Administratīvais birojs,
2. Juridiski-ekonomiskais,
3. Organizācijas,
4. Pašpalīdzības,
5. Profesionālās izglītības,
6. Propagandas,
7. Vaļas mākslas
8. Archīva un tautas gara mantu birojs.

II Profesionālās biedrības:

1. Latvijas mūziķu biedrība,
2. Latvijas preses biedrība,
3. Latvijas rakstu izdevēju un tirgotāju biedrība,
4. Latvijas skatuves darbinieku biedrība,
5. Latvijas tēlotājas mākslas biedrība.

III Sekcijas:

1. Rakstniecības sekcija,
2. Izdevēju un tirgotāju,
3. Mūzikas,
4. Tēlotājas mākslas,
5. Skatuves mākslas,
6. Tautas gara mantu sekcija.

1940. g. 3. VIII, V. V. 174

Ar sabiedrisko lietu ministra 1940. g. 2. augusta 15415. rīkojumu Rakstu un mākslas kamerai iecelta likvidācijas komisija, par kuŗas priekšēdi nozīmēts Indriķis Lēmanis, bet par locekļiem Arvīds Grigulis un Roberts Klauverts.

Sabiedr. lietu dep.

1942. g. 29. IX raksts

Dažas bijušās Rakstu un mākslas kameras iestādes un lietas tagad atrodas Iekšlietu ģenerāldirekcijas Sabiedrisko lietu departamenta pārziņāšanā.

Ar 1940. g. 6. jūlija likumu »Pārgrozījumi Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtā« Darba aizsardzības pārvalde svītrotā no Sabiedrisko lietu ministrijas sastāva un iekļauta pārveidotās Tautas labklājības ministrijas Darba departamentā.

Latvijas Darba aizsardzības pārvalde

Latvijas Darba aizsardzības pārvaldes galvenie izpildorgani bija darba inspekcijas:

1. Sevišķu uzdevumu inspektori:
 - a) Sanitārlietās,
 - b) Techniskās lietās,
 - c) Sieviešu un mazgadīgo aizsardzības lietās
2. Rajonu darba inspektori.

Saimniecības ģenerāldirekcijas Darba departamenta

1942. g. 11. IX N J-10 raksts

Bijušās darba aizsardzības pārvaldes funkcijas tagad paredzētas Saimniecības ģenerāldirekcijas Darba departamenta kompetencē un iekļautas arī Darba departamenta schemā. Tomēr faktiski visus darba aizsardzības jautājumus vēl kārtu vācu iestāde »Generalkommissar Abt. III-e«.

*

1940. g. 10. VII, V. V. 153

1940. g. 8. jūlijā Ministru kabinets pieņēma likumu par Aizsargu organizācijas likvidāciju (skat. turpmāk, red.).

1940. g. V. V. 140

Pirms likuma par aizsargu organizācijas likvidāciju, ar ministru kabineta lēmumu 1940. g. 25. jūnijā aizsargu organizācija bija jau atbruņota.

(Aizsargu organizācijas likvidācijas norisi skat. atsevišķi, red.).

*

1940. g. 19. VII, V. V. 161

Ar 1940. g. 16. augusta likumu: »Pārgrozījumi un papildinājumi Izglītības un kultūras nolikumā un Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtā«, Latvijas Nacionālais teātris un Latvijas Nacionālā opera no Izglītības ministrijas pakļautības izņemti un nodoti Sabiedrisko lietu ministrijas pārziņā. Neiekļaujot šīs iestādes nevienā no ministrijas sastāvdaļām, radīta jauna VII sastāvdaļa:

Latvijas Nacionālais teātris
un
Latvijas Nacionālā opera.

Līdz ar to Sabiedrisko lietu ministrijas pārziņā nodoti arī visi citi teātri un operas kā Rīgā, tā provinces pilsētās, kurpretī līdz tam Sabiedrisko lietu ministrija pārzināja tikai privātos teātrus.

Iekšlietu ģenerāldirekcijas

1942. g. 2. X rakst. Nr. 2458

Tagad teātrus, operas un cirkus pārziņa Iekšlietu ģenerāldirekcijas Sabiedrisko lietu departaments.

*

1940. g. V. V. 177

Nodibināts valsts uzņēmums »Valsts apgādu un poligrafisko uzņēmumu pārvalde«, kas pakļauts Sabiedrisko lietu ministram.

1940. g. 10. VIII, V. V. 180

1940. g. 9. augustā sekoja likums: »Papildinājumi un pārgrozījumi Iekšlietu ministrijas un Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtā«, ar kuru no Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtas likuma svītrots Preses un biedrību departaments.

Preses un biedrību departaments

Preses un biedrību departamenta galvenās sastāvdaļas bija:

1. Preses nodaļa ar preses biroju,
2. Biedrību nodaļa,
3. Filmu kontroles birojs.

1940. g. 10. VIII, V. V. 180

Preses, biedrību, poligrafisko iestāžu un kino lietu pārziņāšana ar jauno likumu nodota Iekšlietu ministrijas Administratīvam departamentam, kuŗš papildināts ar Biedrību nodaļu, Preses biroju un Filmu kontroles biroju. Daļa no Preses un biedrību departamenta funkcijām nodota Iekšlietu ministrijas jaundibinātai Galvenai literatūras pārvaldei, kuŗas darbības apjoms noteikts ar sevišķu likumu.

Iekšlietu ģenerāldirekcijas

1942. g. 2. X. Nr. 2458 raksts

Pie pašreizējās iekārtas bijušā Preses un biedrību departamenta darbības apjomā ietilpstošos pienākumus veic Iekšlietu ģenerāldirekcijas Sabiedrisko lietu departaments.

1940. g. 17. VIII, V. V. 186

Ar 1940. g. 16. augusta ministru kabineta pieņemto likumu »Pārgrozījumi Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtā«, likvidēta šīs ministrijas Sabiedriski-kultūrālā departamenta Propagandas nodaļa.

Sabiedriski-kultūrālais departaments

Departamenta sastāvdaļas bija:

1. Administratīvā nodaļa,
2. Grāmatvedības nodaļa,
3. Rakstu un grāmatu izdevniecības nodaļa,
4. Propagandas nodaļa,
5. Kultūras un mākslas nodaļa,
6. Tūrisma nodaļa,
7. Filmu nozare.

1940. g. V. V. 194

1940. g. 26. augustā, kad sastādījās jaunā LPSR valdība ar tautas komisāriem ministru vietā, oficiāli bija beigusi eksistēt arī pati Sabiedrisko lietu ministrija, un jaunajā resoru — »tautas komisāriātu« sastāvā Sabiedrisko lietu tautas komisāriāta nebija. Pagaidām vēl turpinājās tikai pašas ministrijas un dažu tās sastāvdaļu likvidācija.

1940. g. Ziņotājs Nr. 5

Ar Izglītības tautas komisāra 1940. g. 31. VIII 155. rīkojumu, kas pamatots uz LPSR TK Padomes 1940. g. 27. augusta lēmuma, Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski-kultūrālais departaments pasludināts par pievienotu Izglītības tautas komisāriņam ar 1940. g. 1. septembri.

1940. g. Ziņotājs Nr. 29

Ar 1940. g. 26. septembra LPSR TK Padomes lēmumu par Kinofikācijas pārvaldes nodibināšanu pie LPSR TK Padomes, savu darbību izbeidz arī Sabiedriski-kultūrālā departamenta Filmu nozare.

1040. g. Ziņotājs Nr. 62

Ar 1940. g. 28. oktobra LPSR TK Padomes lēmumu visas tūrisma lietas pakļautas Fiziskās kultūras un sporta komitejai pie LPSR TK Padomes, kā arī atcelti visi agrākie lēmumi, noteikumi un instrukcijas tūrisma lietās. Līdz ar to uzskatāma par likvidētu arī Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski kultūrālā departamenta Tūrisma nodaļa.

Iekšl. ģenerāldirekcijas

1942. g. 2. X raksts Nr. 2458

Bijušā Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski kultūrālā departamenta pārzināšanā bijušās iestādes un lietas tagad pārzina Iekšlietu ģenerāldirekcijas Sabiedrisko lietu departaments.

Sabiedrisko lietu dep.

1942. g. 29. IX raksts

Kinofilma pašreiz Latvijas ģenerālapgabalā darbojas kā »Ostland Film G.m.b.H.« Rīgas nozare.

1942. g. Rīk. Vēstnesis 37

Ar 1942. g. 14. martā nodibināto Fiziskās kultūras un sporta apvienību tai pakļautas arī tūrisma lietas. Apvienības rīcībā pārgājušas arī jau dažas tūrisma mītnes, laivas un cits inventārs, kas uzskaitīts klātpievienotā sarakstā. Pārējās mantas atšķiršanās vietas noskaidro.

1940. g. Ziņotājs Nr. 70

1940. g. 14. novembra LPSR TK Padomes 479. lēmums par »Radiofikācijas un radiofonijas komitejas« nodibināšanu pie

LPSR TK Padomes svītros no Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtas arī pēdējo tās bijušo sastāvdaļu: Latvijas radiofonu.

Technikas un satiksmes ģenerāldirekcijas

1942. g. 21. IX raksts Nr. A—629

Pēc lielinieku padzišanas 1941. g. jūlijā radiofonu savā rīcībā pārņēmusi Satiksmes ģenerāldirekcija, kuŗa uz sevišķu pieprasījumu to vēlāk nodevusi »Reichsrundfunkgesellschaft (G.m.b.H.) Sendergruppe Ostland« rīcībā.

Pielikumā: I. Ziņas par bij. Sabiedrisko lietu ministrijas sastāvdaļām un tām pakļautām iestādēm, kuŗas, kaut arī pārveidotas un ar citu nosaukumu, turpina darboties.

II. Aizsargu organizācijas likvidācijas gaitas apraksts ar pielikumiem.

Referents R. Bangerskis

Kultūras un Sabiedrisko lietu
departaments

Rīgā, 1942. g. 29. septembrī

Adolfa Hitlera ielā 37/39

Mūsu raksts MVV

Iekšlietu ģenerāldirekcijai

Atbildot uz Jūsu š. g. 10. septembra rakstu Nr. 2163, paziņojam, ka no 1940. g. 17. jūnijā pastāvējušām iestādēm Sabiedrisko lietu departamenta pārziņā atrodas šādas iestādes:

1. Sabiedrisko lietu departaments — agrāk Sabiedrisko lietu ministrija, resp. Sabiedriski-kultūrālais departaments un Preses un biedrību departaments,
2. Rīgas opera — agrāk Nacionālā opera,
3. Drāmatisks teātris — agrāk Nacionālais teātris,
4. Dailes teātris — agrāk tāpat,
5. Liepājas operas un drāmas teātris — agrāk Liepājas opera, Liepājas teātris,
6. Jelgavas teātris — agrāk tāpat,
7. Daugavpils teātris — agrāk Daugavpils pilsētas teātris,
8. Rīgas cirks — agrāk Zalamonska cirks,
9. Rakstnieku savienība — agrāk Preses biedrība,
10. Mākslas aģentūra — agrāk Mākslas aģentūra pie Rakstu un mākslas kamerās.

Sabiedrisko lietu departamenta pārziņā neatrodas šādas bij. Sabiedrisko lietu ministrijas iestādes:

1. Darba aizsardzības pārvalde — cik zināms, minētā iestāde pastāv pie Darba pārvaldes;
2. Aizsargu organizācija — pēc 1940. g. 17. jūnija uzsākta likvidācija; vai tā pabeigta, nav zināms;
3. Tūrisma nodaļa — komunistu laikā pievienota pie Fiziskās kultūras un sporta komitejas. Tuvākus paskaidrojumus var sniegt bij. nodaļas vadītājs K. Vanaga kungs, tel. 34537, 29442;
4. Filmu nozare — pirms 1940. g. 17. jūnija atradās pārveidošanas stāvoklī par akc. sab. »Latvijas filma«, bet komunistu valdīšanas laikā Filmu nozare atdalījās no departamenta zem nosaukuma Kinofikācijas pārvalde. Tagad darbojas zem nosaukuma Ostland Film G.m.b.H., Rīgas nozare;
5. Darba kamera — pēc 1940. g. 17. jūnija atdalījās no Sabiedrisko lietu ministrijas un pārveidojās par LPSR Arodbiedrību centrālo savienību. Tagad darbojas kā Arodbiedrību centrālā savienība, kuŗa ieņem un pārvalda bij. Sabiedrisko lietu ministrijas namu Rīgā, General von Huttier (13. janvāra) ielā 3;
6. Rakstu un mākslas kamera — komunistu laikā likvidēta, bet dažas no tai padotām iestādēm tagad pakļautas Sabiedrisko lietu departamentam;
7. Radiofons — komunistu laikā atdalīts no ministrijas un tagad darbojas kā Austrumu apgabala raidītājs.

Augšminēto darbību neatjaunojušo iestāžu arhīvu materiāli un manta neatrodas Sabiedrisko lietu departamenta rīcībā.

Edm. Puksis
Direktors

Ed. Ozoliņš
Administratīvās nodaļas vadītājs

Iekšlietu ģenerāldirekcija

Izraksts

Rīgā, 1942. g. 2. oktobrī

Nr. 2458

Tieslietu ģenerāldirekcijai

Uz Nr. A/2801

- I. No 1940. g. 17. jūnijā pastāvošām iestādēm Iekšlietu ģenerāldirekcijas pārziņā atrodas:

.....
no bij. Sabiedrisko lietu ministrijas:

Sabiedriski kultūrālais departaments (Sabiedrisko lietu departaments).

Preses un biedrību departaments

.....

- III. Neatjaunoto iestāžu archīvi un manta ģenerāldirekcijas rīcībā neatrodas.

Par aizsargu organizāciju tuvākas ziņas lūdzam pieprasīt kapteinim Arvīdam Ošem, tel. 98524.

Ziņas, kas vēl ienāks, nosūtīsim papildus.

A. Skrebers

Sekretāriāta vadītājs

Izraksts

Technikas un satiksmes
ģenerāldirektors

Rīgā, 1942. g. 21. septembrī

Rīgā, Salaspils ielā 3

Nr. A—629

Tieslietu pārvaldei

Technikas un satiksmes ģenerāldirekcijas pārziņā atradās:

.....

No Technikas un satiksmes ģenerāldirekcijas pārziņas izņemtas iestādes:

.....

- 3) Radiofons, ko 1941. g. jūlija mēnesī pārņēma savā rīcībā Satiksmes ģenerāldirekcija, bet kas vēlāk uz pieprasījumu nodots Reichsrundfunkgesellschaft (G.m.b.H.) Sendergruppe Ostland.

Dipl. ing. O. Leimanis

Technikas un satiksmes ģenerāldirektors

A. Birkmanis

Vecākais juriskonsults

Izraksts

Saimniecības ģenerāldirekcija
Darba departaments

Rīgā, 1942. g. 11. septembrī

Saimniecības ģenerāldirekcijai

Sakarā ar Jūsu š. g. 2. septembra rakstu Nr. Td-1, ar kuru piesūtīts izpildīšanai Tieslietu pārvaldes š. g. 8. aug. raksts Nr. A/2801, Darba departaments jautājumā par agrāk pastāvējušo iestāžu pārņemšanu paskaidro:

- I. No iestādēm, kādas pastāvēja 1940. g. 17. jūnijā, Darba departaments saskaņā ar savām kompetencēm aptver sekojošas agrāk pastāvējušas iestādes:

- 3) Sabiedrisko lietu ministrijas Darba aizsardzības pārvaldi. Šīs funkcijas gan paredzētas Darba departamenta kompetencēs un iekļautas Darba departamenta schemā, tomēr faktiski darba aizsardzības jautājumus Darba departamentam līdzšinējā vācu iestāde — Generalkommissar Abt. III-e — vēl pagaidām nav nodevusi, un tos pati turpina pagaidām kārtot.

III. Jautājumā:

- 2) par agrāko iestāžu mantu jāatzīmē, ka 1. punktā minēto mantu boļševiku laikā pārņēma Darba tautas komisāriāts, bet provinces Darba nodaļu inventāru daļai, cik zināms, arī toreizējās pilsētu pašvaldības vai arodbiedrības. Pēc 1941. g. 1. jūlija bijušo Darba tautas komisāriāta inventāru (un reizē ar to arī agrāko minēto iestāžu inventāru) pārņēma savā rīcībā Generalkommissar Abt. III-e un viņam padotie Gebietskommissar Abt. Arbeitsverwaltung kā Rīgā, tā provinces apriņķos (līdz 1942. g. 1. jūlijam tie saucās Gebietskommissar — Arbeitsamt). Līdz pat šim laikam minētā manta atrodas šo vācu iestāžu rīcībā.

P. Reinhards
Darba departamenta direktors

Aizsargu organizācijas likvidācija

I

Aizsargu organizācijas raksturs un sastāvs

Lik. kr. 1938. g., 78

Aizsargu organizācija, kaut arī pakļauta Sabiedrisko lietu ministrijai, pēc būtības bija militāra organizācija un skaitliski pārsniedza Latvijas regulārās armijas sastāvu. Arī apbruņojuma ziņā aizsargu vienības maz atšķīrās no regulārā kaŗaspēka vienībām.

Pakāpeniski izvēršoties un izveidojoties, aizsargu organizācijai 1940. g. vidū bija šādas sastāvdaļas:

I. Aizsargu stābs

1. Administratīvā daļa,	4. Apmācības daļa,
2. Organizācijas daļa,	5. Sanitārā daļa,
3. Saimniecības daļa,	6. Žurnāla »Aizsargs« apgāds.

II. Aizsargu pulki

1. Talsu,	8. Valmieras,	15. Liepājas,
2. Ventspils,	9. Madonas,	16. Jelgavas,
3. Ludzas,	10. Cēsu,	17. Rēzeknes,
4. Jekabpils	11. Tukuma,	18. Daugavpils,
5. Rīgas,	12. Ilūkstes,	19. Abrenes,
6. Aizputes,	13. Bauskas,	20. Dzelzceļu aiz-
7. Valkas,	14. Kuldīgas,	sargu pulks.

III. Aizsargu aviācija

1. Aizsargu aviācijas stābs,
2. Aizsargu aviācijas pulks,
3. Aizsargu aviācijas aerodroms.

II

Aizsargu organizācijas darbības pārtraukšanas apstākļi

1940. g. 21. jūnija rītā pie Aizsargu nama RĪGĀ, Aizsargu (York'a) ielā 29/31 ieradušies krievu tanki un nosprostojuši nama ieeju, nelaižot nevienu iekšā, nedz no nama ārā. Namā visu dienu atradušies ap 200 aizsargu, kurus izlaiduši laukā tikai pēc pusnakts, kad jaunais sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus pa tālruni paziņojis aizsargu priekšniekam, ka aizsargi

tikšot atbruņoti. Visiem, kas namu atstājuši, bijis jānodod ieroči, kuŗi pagaidām nolikti turpat stāba noliktavās. Krievu tanku sardzes stāvējušas pie Aizsargu nama pa naktīm līdz 26. jūnija rītam. Faktiski par aizsargu stāba un līdz ar to par visas Aizsargu organizācijas darbības pēdējo dienu uzskatāms 1940. g. 21. jūnijs.

III

Aizsargu organizācijas atbruņošana

1940. g. V. V. 140

1940. g. 25. jūnijā (piektā dienā pēc Kirchenšteina kabineta sastādīšanas) publicēts ministru prezidenta un kaŗa ministra parakstīts ministru kabineta 23. jūnija lēmums par Aizsargu organizācijas dalībnieku un visu pilsoņu atbruņošanu. Līdz ar likuma publicēšanu izsludināta arī »Instrukcija Aizsargu organizācijas un pilsoņu ieroču nodošanai«.

Saskaņā ar instrukciju viss apbruņojums un pārējā manta, kuŗai bija kāda militāra nozīme, bija jānodod armijai pilsētās caur attiecīgiem policijas iecirkņiem, bet uz laukiem — caur vietējām pagasta valdēm. Nodoto ieroču saraksti sastādāmi 4 eksemplāros, no kuŗiem vienam jāpaliek pagasta valdē, resp. policijas iecirknī, vienam armijas noliktavā vai kaŗaspēka daļā, kur nodotie ieroči uzglabāsies, viens nododams Kaŗa un viens — Sabiedrisko lietu ministrijai.

Tanīs pašās dienās sekojis arī rīkojums aizsargu stābam atbrīvot Aizsargu namu un pārvākties uz citām telpām. Aizsargu priekšniekam izdevies atrast 4 istabas Stabu ielā 10, Brīģera ziepju fabrikā, uz kurieni stābs 10. jūlijā arī pārvietojies līdzņemot daļu Aizsargu nama iekārtas.

IV

Aizsargu organizācijas likvidācija

1940. g. 10. VII, V. V. 153

1940. 10. jūlijā publicēts ministru kabineta 8. jūlijā pieņemts »Likums par Aizsargu organizācijas likvidāciju«, kuŗa teksts skan šādi:

»Ievērojot, ka tagadējos jaunajos valsts apstākļos militārā Aizsargu organizācija zaudējusi savu agrāko nozīmi, un vispār atzīstot par nepieciešamu visas militārās organizācijas sakļaut ar Latvijas armiju, valdība nolemj:

1. Visus Aizsargu organizācijas locekļus, kas pēc sava vecuma derīgi kaņādienestam, pārskaitīt armijas rezervē.

2. Pārējos Aizsargu organizācijas dalībniekus, kas pēc sava vecuma neatbilst 1. p. minētām prasībām, pārskaitīt zemes sargos.

3. Aizsargu organizāciju likvidēt.

4. Aizsargu organizācijas likvidāciju izdara sabiedrisko lietu ministrs un kaņa ministrs saskaņā ar viņu kopīgi izdoto instrukciju.

5. Aizsargu organizācijas ieroči, apbruņojums un pārējā kustamā un nekustamā manta, kuņai militāra vai militārtechniska nozīme, nododama Kaņa ministrijai, bet visu citu kustamo un nekustamo mantu pārņem Sabiedrisko lietu ministrija.

6. Aizsargu organizācijas naudas līdzekļi nododami Kaņa un Sabiedrisko lietu ministrijām abu šo ministriju kultūrālām vajadzībām. Kaņa ministrijai nododama viena trešā daļa līdzekļu, Sabiedrisko lietu ministrijai — divas trešdaļas.

7. Ar šo atcelts likums par Aizsargu organizāciju (Lik. kr. 1936. g., 96), līdz ar vēlākiem papildinājumiem un pārgrozījumiem.

Likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 10. jūlijā

K. Ulmanis
Valsts prezidents

V

Aizsargu organizācijas likvidācijas komisija

Ar kopēju sabiedrisko lietu ministra P. Blaua un kaņa ministra ģen. R. Dambīša parakstītu rīkojumu, kuņš nav publicēts, Aizsargu organizācijas likvidēšanai iecelta komisija, sastāvoša no 5 personām. Par komisijas priekšsēdi nozīmēts komunistu partijas biedrs Andrejs Ābele, par locekļiem — no Kaņa ministrijas pulkv. leitn. Jēkabs Kārklīņš un kapt. Jānis Pipris, no Sabiedrisko lietu ministrijas Adolfs Egle un Kārlis Laškops. Vēlāk komisijas sastāvs mainījies un samazinājies, kad A. Egles un K. Laškopa vietā nozīmēts Rafaels Jungelsons.

1940. g. novembrā sākumā abi kaņa ministrijas pārstāvji pārvietoti uz kaņaspēka daļām ārpus Rīgās: pulkv. leitn. Kārklīņš uz Tukumu, bet kapteinis Pipris uz Cēsīm, no kurienes tie tikai retumis ieradušies Rīgā uz likvidācijas komisijas sēdēm.

Šinī periodā viņu līdzdalība likvidācijas darbos pastāvējusi vienīgi jau iepriekš sagatavotu protokolu parakstīšanā.

Likvidācijas komisija sākumā atstājusi stābā 15 bijušos darbiniekus, bet šo skaitu pakāpeniski samazinājusi uz 3 personām, un kā pēdējie 1941. g. 25. februārī atlaisti vecākais grāmatvedis A. Pētersons, A. Vīnzarāja un G. Kļaviņš. Pēc 25. februāra pie likvidācijas lietu kārtošanas strādājuši vairs tikai 2 likvidācijas komisijas pieņemtie darbinieki: J. Opincāns un A. Kilpe.

Tuļiņ pēc likvidācijas komisijas nozīmēšanas aizsargu priekšnieks ģenerālis Prauls atkomandēts armijas stāba rīcībā.

VI

Aizsargu stāba likvidācija

Liecības devuši bij. likvidācijas komisijas locekļi: pulkv. leitn. I. Kārklīšs, kapt. J. Pīpris, bij. stāba darbinieks G. Kļaviņš, bij. adm. daļas vad. kapt. A. Oše.

Pārņemot stāba iekārtu un inventāru, komisija to pārbaudījusi pēc sarakstiem, un likvidācijas tālākā kārtošana (pēc liecinieku izteicieniem) norisinājusies šādi:

Ieročus, kā tos, kuŗus naktī uz 22. VI. atņēma aizsargu stābā esošajiem aizsargiem, tā arī tos, kuŗi glabājās stāba noliktavā, dažas dienas pēc 22. VI. pārņēmis kāds Latvijas armijas kapteinis. Pieņemšana ilgusi vairākas dienas, jo pavisam nodotas ap 20 patšautenes, 1000 šautenes, vairāki desmiti tūkstoši patronu, 50 dažāda kalibra un sistēmu pistoles ar municiju un ap 60 mazkalibra ieroču ar 200.000 patronām. Ieroči ar municiju nogādāti uz galvenām artilērijas noliktavām.

Bez minētiem ieročiem un municijas, Aizsargu organizācijai glabājušies galvenās artilērijas noliktavās un arsenālā vairāki tūkstoši šauteņu un vairāki miljoni patronu, kas ar aktiem nodoti turpat uz vietas noliktavu rīcībā.

Darbā esošās lietas, kā stāba personāla lietas, komandieņu un aizsargu sarakstus, ieroču grāmatas, stāba slepenās aktis un dažas filmas pārņēmusi politiskā milicija (GPU). Pārējās darbā esošās lietas likvidācijas komisija paturējusi savā rīcībā un, ja tās nav iznīcinātas, tad atrodas Valsts archīvā.

Stāba inventārs jau pašā sākumā sadalījies trijās daļās:

1. Aizsargu priekšnieka ģenerāļa Praula kabineta iekārtu vēl

pirms likvidācijas komisijas darbības uzsākšanas lielinieki aizveduši uz Ārlietu ministrijas namu un nodevuši komunistu propagandas vadītāja Āboliņa rīcībā.

2. Daļa inventāra palikusi uz vietas Aizsargu namā tur no-vietojušos krievu militāro iestāžu rīcībā.

3. Daļa inventāra līdz ar stābu no Aizsargu nama pārvietota uz stāba pagaidu telpām Brigera ziepju fabrikā Stabu ielā 10. Šo inventāru vēlāk likvidācijas komisija sadalījusi dažādām partijas iestādēm un uzņēmumiem — komjaunatnes organizācijām, milicijai, strādnieku gvardei, laikrakstu redakcijām, militārām iestādēm un kaņaspēka daļām. Daļa mēbeļu — 2 rakstāmgaldi, 2 rakstāmgaldu krēsli un 1 rakstāmmašīna — nosūtīta uz Tukumu 181. teritoriālai strēlnieku divīzijai. Vairāki simti komplektu gultas piederumu — palagi, gultas segas, spilveni un dvieļi — nodoti Kaņa slimnīcai.

Lielāks daudzums porcellāna trauku — vairāki simti dažāda lieluma bļodu, šķīvju, kafijas servīžu, cukura, sāls un pelnu trauku, kā arī naži, dakšiņas un kaņotes — visi ar Aizsargu organizācijas monogrammām »A.O.« — nodoti Virsnieku klubam.

Pēc lielinieku padzišanas Aizsargu namā atrastas krievu armijas tur savestās mēbeles un arī daļa no bij. Aizsargu stāba mēbelēm. Daļa stāba mēbeļu atradusies teātra zālē koka ēkā. Dažas mēbeles no Aizsargu nama pārvestas uz Iekšlietu ģenerāldirekcijas namu Brīvības (Adolfa Hitlera) un Stabu ielas stūrī, kur tās, jādāmā, arī atrodas. Daļai Aizsargu stāba mēbeļu (ģen. Praula kabineta iekārtai) vajadzētu atrasties bij. Ārlietu ministrijas namā, dažiem galdiem — Rīgas prefektūras telpās.

Stāba bibliotēka sastāvējusi no vairāk nekā 1000 sējumiem, bet žurnāla »Aizsargs« bibliotēka — no 800 sējumiem. No Aizsargu nama stāba bibliotēka pārvietota uz pagaidu telpām Stabu ielā 10, bet kur minētie vairāk nekā 1000 sējumi tālāk palikuši — nav noskaidrots. Spriežot pēc tā, ka 5 — 6 stāba bibliotēkas grāmatas atrodas Fiziskās kultūras un sporta apvienības telpās Gertrudes ielā 6, jādāmā, ka Aizsargu stāba bibliotēka sadalīta un izkaisīta pa dažādām iestādēm un organizācijām.

Žurnāla »Aizsargs« redakcijas bibliotēkas 800 sējumi nodoti Ādažu pagasta pamatskolas rīcībā.

Stāba sporta piederumus pārņēmis Sarkanās armijas klubs

(Dom krasnoi armiji) Latviešu biedrības namā Merķeļa ielā. Šī kluba rīcībā pārgājis arī bij. Armijas sporta laukums. Daži sporta piederumi nogādāti arī uz Sporta ielu Nr. 3 kādam sporta klubam.

Archīva materiāli, ieskaitot arī no pulkiem saņemtos, nosūtīti uz Valsts archīvu Slokas ielā Nr. 16.

Stāba likvidāciju nevar uzskatīt par galīgi nobeigtu, jo palikušas nepiedzītas prasības un nenokārtoti visi parādu maksājumi.

VI

Aizsargu pulku likvidācija

Aizsargu pulkus likvidējušas uz vietām likvidācijas apakškomisijas, kuŗas 2—3 personu sastāvā nozīmējis centrālās komisijas priekšsēdis A. Ābele.

Apakškomisija visus likvidācijas aktus, dokumentus un archīva materiālus sūtījusi uz Rīgu centrālajai likvidācijas komisijai, kuŗa tos nodevusi Valsts archīvā.

Visa pulku manta un naudas līdzekļi sadalīti saskaņā ar likumu par likvidāciju. Vairums Sabiedrisko lietu ministrijai nododamo mantu kā arī lielāki naudas līdzekļi uzsākto būvju nobeigšanai palikuši uz vietām pagastu pārvalžu rīcībā.

No militāra rakstura priekšmetiem gāzu maskas un sedli at-sūtīti uz Rīgu, pie kam sedli nodoti dzelzceļu milīcijai, bet gāzu maskas kuŗaspēka rīcībā.

Tā kā Sabiedrisko lietu ministrija, kuŗas rīcībā bija jānodod visa Aizsargu organizācijas nemilitāra rakstura manta un 2/3 naudas līdzekļu, 1940. g. 26. augustā beidza eksistēt, tad sabiedrisko lietu ministra vietā likvidācijas komisijas priekšsēdis attiecīgos jautājumos griezies pie iekšlietu tautas komisāra A. Novika.

Drošības galvenās direkcijas

Administratīvās pārvaldes

1942. g. 30. X raksts Nr. 3902/As

un 27. XI raksts Nr. 4517/As

Visu aizsargu pulku likvidāciju nevar uzskatīt par nobeigtu, jo nav reālizētas visas prasības, kā arī nav nokārtoti visi parādi. Tāpat nav nokārtots jautājums par nekustamiem īpašumiem, kas skaitā 89 korroborēti uz dažādu aizsargu vienību vārda. Vairāki no šiem īpašumiem apgrūtināti ar parādiem.

VII

Aizsargu aviācijas likvidācija

Krievu ienākšanas laikā aizsargu aviācijas pulks atradies noietnē Valmieras aerodromā. Pulka vadība, neziņā par notikumu turpmāko gaitu, katram gadījumam izsaukusi uz Valmieru no Rīgas, Liepājas, Kuldīgas un Daugavpils visas lidmašīnas kārtībā esošās lidmašīnas. Tādā kārtā Valmieras aerodromā sakoncentrējušās 26 lidmašīnas. Sakarā ar notikumu tālāko norisi noietnē esošais pulka vadības personāls atgriezies Rīgā, atstājot Valmierā lidaparātu un inventāra apsardzībai nelielu sardzi.

Līdz ar rikojumu par Aizsargu organizācijas likvidāciju, uzsākta arī aizsargu aviācijas likvidācija. Par tās likvidatoru nozīmēts aviācijas pulka komandiera palīgs kapt. Dimza, kuš savā darbībā bijis pakļauts Aizsargu organizācijas likvidācijas komisijai.

Tā kā kapt. Dimza miris un viņa līdzstrādniekus atrast neizdevās, tad pilnīgi aizsargu aviācijas likvidācijas apstākļi un norise nav noskaidroti.

Pēc rikojuma saņemšanas par organizācijas likvidēšanu aviācijas pulka personāls savas tā rīcībā esošās valsts mantas no devis likvidācijas kancelejas telpās Raiņa bulv. 5.

Visus Rīgā atrodošos aizsargu aviācijas īpašumus un mantas, kā angarus ar tur iekārtotām remonta darbnīcām, tehnisko noliktavu, Aizsargu namā ierīkoto fotolaboratoriju un meteo staciju, kā arī 5 remontā atrodošās lidmašīnas pārņēmis boļševiku aerodroma komandants, kuļa pienākumus veicis Spilves aerodromā novietotās kaujas aviācijas komandieris. Pirms oficiālās nodošanas, uzlaužot angarus, dažas krievu vienības patvaļīgi noņēmušas 3 remontā nodotām lidmašīnām pulksteņus un instrumentus.

Valmieras aerodromā palikušās lidmašīnas nodotas krievu kuļa aviācijas pārstāvjiem turpat uz vietas. Dažām no šīm lidmašīnām vēlāk noņemti motori, bet to ķermeņi un pārējās lidmašīnas atstātas uz klaja lauka, kur tās aizgājušas bojā.

Divas aizsargu pulka lidmašīnas vēl 1941. g. rudenī atradušās bij. Aizsargu nama sētā, novietotas tur krievu lidotāju apmācībai, bet vai tās atvestas no Valmieras vai no Spilves aerodroma — nav noskaidrots.

VIII

Aizsargu biedrību un sporta klubu likvidācija

1940. g. 22. VII, V. V. 163

1940. 18. jūlijā ar sabiedrisko lietu ministra 2997. lēmumu slēgta Latvijas jūras atbrīvotāju un aizsargu biedrība »Vilnis«, kuŗai par likvidatoru iecelts P. Briedis ar mājokli Rīgā, Alberta ielā Nr. 13.

Likvidācija izdarīta neatkarīgi no Aizsargu organizācijas centrālās likvidācijas komisijas, un par tās norisi pagaidām nekas tuvāk nav zināms.

1940. g. V. V. 169

1940. g. 25. jūlijā ar sabiedrisko lietu ministra lēmumu slēgti visu 20 aizsargu pulku sporta klubi.

Klubu likvidācijas komisijā nozīmētas tās pašas personas, kuŗām pirms tam ar priekšrakstu uzdots Aizsargu organizācijas likvidācija: A. Ābele, J. Kārklīņš, J. Pipris, A. Egle un K. Laškops.

Vairumu sporta klubu mantu un vērtību, kā sporta piederumus, austuves, bibliotēkas, klubu iekārtas priekšmetus un naudas līdzekļus likvidācijas komisija atstājusi uz vietām pagastu pašvaldību kultūrālām vajadzībām.

Rīgā pienākušas slēpes, mūzikas instrumenti un audekli no austuvēm un neizlietoti dziedziņi. Audekli un dziedziņi nodoti Rīgas pilsētas aizgādības valdei; kam nodots lielais vairums Rīgā saņemto slēpju — nav zināms. Mūzikas instrumentus A. Ābele sadalījis gvardistiem. Uz dažu aizsargu pulku sporta klubu vārda skaitās korroborēti nekustami īpašumi.

IX

Aizsargu organizācijas nekustamie īpašumi

Aizsargu organizācijas rīcībā un lietošanā ir atradušies vairāki nekustami īpašumi, no kuŗiem 143 uzskaitīti klātpieliktajā Drošības galvenās direkcijas piesūtītā sarakstā.

Drošības galvenās direkcijas

1942. g. 30. X raksts Nr. 3902. A/b

Kā redzams no attiecīgām atzīmēm, tad no sarakstā uzskaitītiem 143 nekustamiem īpašumiem:

Uz Aizsargu organizācijas vārda korroborēti 89 īpašumi, uz Iekšlietu ministrijas vārda — 12 īpašumi (Nr. Nr. 1, 23, 24, 28, 62, 68, 74, 114, 117, 137, 138 un 139).

Uz Sabiedrisko lietu ministrijas vārda korroborēti 8 īpašumi (Nr. Nr. 59, 64, 65, 67, 71, 72, 93 un 94).

Kā valstij piederošs skaitās 1 īpašums (Nr. 37).

Nav korroborēti 16 īpašumi (Nr. Nr. 30, 34, 35, 36, 41, 46, 58, 69, 112, 120, 122, 124, 125, 126, 131 un 136).

Nav noskaidrota piederība 3 īpašumiem (Nr. Nr. 90, 92 un 123).

Pagastu valdēm pieder 2 īpašumi (Nr. Nr. 91 un 108).

Rīgas Archidiecēzei piederējis 1 īpašums (Nr. 119).

Uz dažādu biedrību vārda korroborēti 5 īpašumi (Nr. Nr. 11, 14, 40, 97 un 111).

Uz dažādu zemesgrāmatu nodaļu vārda korroborēti 6 īpašumi (Nr. Nr. 29, 54, 86, 134, 135 un 140).

Drošības Galvenās direkcijas
administratīvās pārvaldes

1942. g. 27. XI Nr. 4517/As raksts

Uz vairākiem bij. Aizsargu organizācijas īpašumiem skaitās hipotekāri parādi, kuŗu kārtošanu pieprasa Valsts zemes banka ar 1942. g. 20. novembra NG. 30 rakstu Iekšlietu ģenerāldirekcijas administratīvai pārvaldei.

Piezīme:

Pārskats par Aizsargu organizācijas likvidācijas norisi sastādīts uz nedaudzo liecinieku rakstisku un mutisku liecību pamata. Valsts archīva materiāli pārskata sastādītājam nebija pieejami.

Referents: R. Bangerskis

Ministru kabineta lēmums par ieroču nodošanu

1940. g. 25. VI, V. V. 140

Lai nostiprinātu sabiedrisko drošību un novērstu jebkāda veida kārtības traucēšanu valstī, ministru kabinets nolēma:

1. Aizsargu organizācijai un tās dalībniekiem, kā arī visiem pilsoņiem apbruņojums un visāda veida ieroči, izņemot bises un mazkalibra šautenes, 3 dienu laikā pēc šī lēmuma spēkā stāšanās

jānodod vietās un kārtībā, kā to paredz pie šī lēmuma izdotā instrukcija.

Kaŗa ministram saziņā ar iekŗlietu ministru ir tiesība atseviŗkos gadījumos atstāt īpaŗniekiem pēc viņu lūguma ieročus ar mūzejisku vai piemiņas nozīmi.

ŗis lēmums neattiecas uz dienesta personām, kam ieroči ierakstīti dienesta apliecībās.

2. Par ŗi lēmuma neizpildīŗanu iekŗlietu ministrs var sodīt vainīgās personas ar cietuma sodu līdz vienam gadam un naudas sodu līdz Ls 5000, vai abiem ŗiem sodiem kopā. Tāds pat sods draud par nododamo ieroču apzinātu bojāŗanu.

3. Instrukcijas ŗi lēmuma piemēroŗanai izdod kaŗa ministrs saziņā ar sabiedrisko lietu un iekŗlietu ministriem.

ŗis lēmums stājas spēkā izsludināŗanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 23. jūnijā

Prof. Dr. A. Kirchenŗteins
ministru prezidents

Kaŗa ministrs ģen. Rob. Dambītis

1940. g. 25. VI, V. V. 140

Instrukcija

Aizsargu organizācijas un pilsoņu ieroču nodoŗanai (Izdota uz 1940 gada 23. jūnija ministru kabineta lēmuma pamata).

1. Aizsargu organizācijai un tās dalībniekiem jānodod ŗādi ieroči:
 - a) visi apbruņojumi, ieroči un municija, kas pieder Aizsargu organizācijai;
 - b) aizsargu personīgie ieroči, kā norādīts pārējiem pilsoņiem;
2. Pilsoņiem jānodod visi ieroči, kā ŗaujāmie, tā aukstie, izņemot bises un mazkalibra ŗautenes.
3. Uz laukiem ieroču nodoŗanu izdarīt sekojoŗi:
 - a) Aizsargu organizācija un tās dalībnieki, kā arī visi pilsoņi nododamos ieročus piegādā savās pagastu valdēs.
 - b) pagasta valdē piegādātos ieročus pieņem tuvākās kaŗa spēka daļas vai vienības pārstāvji;
 - d) pie ieroču nodoŗanas pagastos jābūt klāt pagasta valdes

- pārstāvim, aizsargu nodaļas priekšniekam un policijas pārstāvim.
4. Pilsētās ieroču nodošanu izdarīt sekojoši:
 - a) Aizsargu organizācija un tās dalībnieki, kā arī visi pilsoņi nododamos ieročus piegādā savos policijas iecirkņos;
 - b) policijas iecirkņos piegādātos ieročus pieņem tuvākās kara spēka daļas pārstāvji pēc garnizona priekšnieka norikojuma.
.....
 - d) pie ieroču nodošanas policijas iecirkņos jābūt klāt aizsargu pulka komandiera norikojuma un policijas pārstāvim.
 5. Nodotie ieroči lauku pašvaldībām un pilsētu policijas iecirkņiem jānogādā tālāk armijas noliktavās vai kara spēka daļās 24 stundu laikā pēc ieroču pieņemšanas izbeigšanas.
 6. Ieročus kara spēka daļu pārstāvji pieņem pēc skaita, parakstoties uz sarakstiem, atzīmējot tajos ieroču īpašnieka vārdu un uzvārdu, ieroča marku un numuru, kā arī ieroču atļaujas numuru un iesaiņojuma numuru, pie kam par pilsoņu un aizsargu personīgiem ieročiem izsniedzamas individuālās kvītiņas, bet par aizsargu organizācijas ieročiem kopīga kvīts pēc nododamām ieroču partijām un aizsargu vienībām. Saraksti sastādāmi atsevišķi par organizācijas un aizsargu dienesta ieročiem 4 eksemplāros, no kuriem viens ar saņēmēja parakstu paliek pagasta valdē resp. policijas iecirknī, viens — armijas noliktavā vai kara spēka daļā, kur nodotie ieroči uzglabāsies, viens — kara ministrijā, 4. eksemplārs par aizsargu ieročiem — sabiedrisko lietu ministrijai, bet par pārējiem ieročiem — iekšlietu ministrijai. Tāpat saraksti 3 eksemplāros sastādāmi par tiem ieročiem ar mūzejisku vai piemiņas nozīmi (min. kab. lēmuma 1. p. otrā daļa), kurus atstāj īpašniekiem, pie kam viens eksemplārs paliek ieroču pieņemšanas vietā, bet pa vienam eksemplāram nosūtāms Kara un Iekšlietu ministrijām.
 7. Ieroči nododami pilnā kārtībā, un tiem jābūt kārtīgi iztīrītiem un ieeļļotiem.
- Rīgā, 1940. g. 23. jūnijā.

Kara ministrs ģen. R. Dambītis
Sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus
Iekšlietu ministra biedrs V. Latkovskis

1940. g. 15. VII, V. V. 157

Papildinājumi instrukcijā Aizsargu organizācijas un pilsoņu ieroču nodošanai.

Instrukciju Aizsargu organizācijas un pilsoņu ieroču nodošanai (V. V. 1940. g., Nr. 140) papildināt ar šādu 7¹ pantu:

7¹. Par ministru kabineta lēmuma neizpildīšanu un pārkāpšanu vainīgos var sodīt arī iekšlietu ministra pilnvarotas personas.

Rīgā, 1940. g. jūlijā

Kaŗa ministrs ģen. R. Dambītis
Sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus
Iekšlietu ministrs V. Lācis

Valsts prezidenta 354. pavēle

Aizsargu organizācijai

1940. g. 28. jūnijā

1940. g. 29. VI, V. V. 144

§ 1.

Atbrīvoju no amata pēc paŗa lūguma 1. Talsu un 11. Tukuma aizsargu pulku komandieri Eduardu Mauriņu, skaitot ar ņ. g. 27. jūniju.

§ 2.

Ieceļu par 1. Talsu un 11. Tukuma aizsargu pulku komandieri jaunieceldo Tukuma-Talsu apr. priekŗnieku Kriŗu Greberu, skaitot ar ņ. g. 27. jūniju.

Valsts prezidents K. Ulmanis
Sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus

Valsts prezidenta 363. pavēle

Aizsargu organizācijai

1940. g. 4. jūlijā

1940. g. 4. VII, V. V. 148

§ 1.

2. Ventspils aizsargu pulka komandieri L.K.O. k. Gustavu Meŗuli nepietiekoŗas veselības dēļ atbrīvoju no amata ar ņ. g. 29. jūniju un par ņi pulka komandieŗa v. i. ieceļu Armīnu Ankupu.

§ 2.

6. Aizputes un 15. Liepājas aizsargu pulku komandieri L.K.O. k. Jāni Bekmani pēc paŗa lūguma atbrīvoju no amata ar ņ. g. 2. jūliju un par ņo pulku komandieŗa v. i. ieceļu Jāni Sietiņu.

§ 3.

18. Daugavpils aizsargu pulka komandieri Davidu Silavu pēc paša lūguma atbrīvoju no amata ar š. g. 2. jūliju un par pulka komandiera v. i. ieceļu Frici Fridrichsonu.

Valsts prezidents K. Ulmanis
Sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus

Valsts prezidenta 377. pavēle

Aizsargu organizācijai

1940. g. 11. jūlijā

1940. g. 11. VIII, V. V. 154

Atbrīvoju no amata pēc pašu lūgumiem 5. Rīgas aizsargu pulka komandieri Mārtiņu Ritumu ar š. g. 6. jūliju un 16. Jelgavas aizsargu pulka komandieri Žani Stiebrī ar š. g. 8. jūliju.

Valsts prezidents K. Ulmanis
Sabiedrisko lietu ministrs P. Blaus

*Latvijas telegrafa aģentūras »Leta«
pārveidošanās pēc 1940. g. 17. VI*

»Letas« statūti un instrukcija

Lik. kr. 1927. g. 34, 1930. g. 10 un 32

Latvijas telegrafa aģentūra »Leta« bija autonomas valsts uzņēmums un pirms boļševiku laikā izdarītām pārgrozībām sastāvēja no divām daļām: redakcijas daļas un komerciālās daļas.

Redakcijas daļas uzdevums bija — izpildīt visāda veida informācijas dienestu; komerciālās daļas — izdot grāmatas un periodiskus izdevumus; ierīkot noliktavas un grāmatu un rakstāmlietu veikalus un kioskus uz dzelzceļu līnijām.

Boļševiku ienākšanas laikā »Letas« galvenais direktors bija Richards Bērziņš, bet komerciālās daļas — Kārlis Roze.

Boļševiki komerciālo daļu no »Letas« pilnīgi atdalīja, pārvietoja uz namu Doma laukumā 7 un pārdēvēja par »Sojuz pečaķi«, bet redakcijas daļu kā LPSR telegrafa aģentūru »Leta« atstāja turpat uz vietas Palasta ielā 10 pašas »Letas« namā.

Pārvietojoties uz Doma laukumu, »Letas« komerciālā daļa paņēma līdzī arī to inventāra daļu, kas atradās pārzināšanā.

Tūlīt pēc ienākšanas boļševiki atvaļināja no dienesta Ri-

chardu Bērziņu un viņa vietā par »Letas« direktoru iecēla Kaģi (no »Jaunākām Ziņām«), bet jau tā pašā 1940. g. oktobrī Kaģa vietā iecēla kādu PSRS latvieti Šenkovecu.

Par komerciālās daļas vēlākā »Sojuz pečaķi« direktoru K. Rozes vietā iecēla kādu Maskavas krievu — Struņņikovu.

K. Rozi kā ilggadīgu »Letas« darbinieku un kompetentu personu saistīja darbā tāpat pie »Sojuz pečaķi« par saimniecības vadītāju.

Naktī uz 1941. g. 27. VI kā »Letas«, tā arī »Sojuz pečaķi« bolševistiskie vadītāji aizbēga, paņemot līdzī nedaudz (dažus tūkstošus) brīvās naudas un svarīgākos dokumentus. Inventārs gandrīz viss palika uz vietas abu uzņēmumu telpās: »Letas« — Palasta ielā 10, un »Sojuz pečaķi« — Doma laukumā 7.

K. Roze tūlīt stājās pie atstātās mantas noskaidrošanas un saglabāšanas, sastādīja aktus par inventāru un saveda kārtībā kaujās nedaudz cietušo namu. Savu sēdekli K. Roze no Doma laukuma 7 irētām telpām atkal pārcēla uz Palasta ielu 10.

Par »Letas« un »Sojuz pečaķi« vadītāju K. Rozi oficiāli iecēla satiksmes ģenerāldirektors Šteinbergs 1941. g. 9. VII.

Uzņēmšanas aktos visa bij. »Letas« manta sadalās 2 grupās: pašas »Letas« un bijušā »Sojuz pečaķi« mantu grupā. Nekustamais īpašums — nams Palasta ielā 10 skaitās »Letas« īpašums.

Namu savā laikā bolševiki nenacionālizēja un nav to pārņēmusi arī tagad »Grundstückgesellschaft Lettland G.m.b.H.«. »Leta« kā telegrafa aģentūra savu darbību vairs neatjaunoja, bet ar kādu rīkojumu tā likvidēta nav.

Namu, inventāru un naudu, kas ienāk par namu, pārziņa K. Roze par nelielu atalgojumu RM 100 mēnesī un viena grāmatvede ar atalgojumu RM 50 mēnesī.

No »Letas« atdalītā komerciālā daļa bij. »Sojuz pečaķi« turpina darboties kā »Ostlandpressevertrieb« firma ar sēdekli »Letas« namā Palasta ielā 10 un par telpām maksā īres naudu »Letas« kontā. »Ostlandpressevertrieb« patiesībā izmanto tikai bij. »Letas« telpas un inventāru, pie kam par telpām maksā. K. Roze strādā arī minētā uzņēmuma dienestā, bet ne kā direktors; šādu posteni ieņem kāds Fīzera kungs.

Bij. »Letas« fotografiskā nodaļa pārgājusi ģenerālkomisāra rīcībā, mitinās tanī pašā namā Palasta ielā 10 un maksā īres naudu »Letas« kontā.

Daļu telpu aizņem arī vācu informācijas biroja »Deutsches

Nachrichtenbüro« — DNB, kas tāpat maksā īres naudu »Letas« kontā.

Bij. »Letas« kioski pārgājuši Dzelceļu virsvaldes rīcībā un dzelzceļš tos iznomā neatkarīgi no »Letas«.

Armijas stāba bibliotēkas jautājums

A k t s

Sakarā ar Lielvācijas pilnvarnieka mūzeju un bibliotēku lietās Dr. N. von Holst'a kunga rīkojumu Zemes bibliotēka 1941. g. 28. augustā pārņēma savā pārziņā bijušo armijas stāba bibliotēku Majora Bišofa ielā Nr. 14, Rīgā. No bij. armijas stāba bibliotēkas saņemtas sekojošas lietas:

Grāmatas, brošūras, žurnālu komplekti, kartes un kancelejas grāmatas, kopā apm. 90.000 eksemplāru.

1) Grāmatu plaukts	1
2) Bibliotēkas trepes	4
3) Grāmatu skapji	7
4) Sienas tāfeles, koka	1
5) Katalogu kastītes	29
5) Rakstāmgalds	1
7) Rakstāmgalda krēsls	1
8) Rakstāmmašīnas galdiņš	1
9) Globuss	1
10) Dažāds plauktu materiāls	4 kb m

Šis akts sastādīts 2 eksemplāros.

(Zīmogs) Zemes bibliotēkas uzdevumā pārņemšanu
izdarija bibliotēkārš
V. Bērziņš

Nodeva Majora Bišofa ielas Nr. 14
nama pārvaldnieks (paraksts)

Rīgā, 29. augustā 1941. g.

Rīgā, 1942. g. 3. oktobrī

Nr. 1296

Izglītības un kultūras ģenerāldirekcijai

Papildinot savu 12. jūlija personīgo ziņojumu ģenerāldirektora kungam bibliotēkas grāmatu aizvešanas lietā, pagodinot ziņot vēl sekojošo:

1941. gada augustā pēc Lielvācijas armijas pilnvarnieka bibliotēku lietās Dr. N. Holsta kunga rīkojuma, Zemes bibliotēka pārņēma bij. Kaŗa ministrijas bibliotēku. Grāmatas bibliotēkai nodeva kā īpašumu. Sākumā tās novietoja Palasta ielā Nr. 4, bet vēlāk pārveda uz bibliotēkas telpām Jēkaba ielā Nr. 6/8.

Š. g. jūlijā bibliotēkā ieradās Vācijas kaŗa ministrijas bibliotēku pārstāvis majors Dr. Junkers, virsleitnants Dr. Šliks un viens Sonderführer's un, atsaucoties uz Dr. Lenza kunga norādījumu, lūdza atļauju iepazīties ar militāra rakstura grāmatām un tās apzināt. Majors Junkers noteikti uzsvēra, ka viņi nenāk neko projām vest, nedz nojaukt, bet tikai uzcelt. Tad es parādīju minētiem kungiem daļu no bibliotēkas nesakārtoto grāmatu krājumiem Jēkaba ielā 6/8. Tur vienā telpā vienkopus atrodas bij. Kaŗa ministrijas bibliotēkas grāmatas, kā arī citas no civīlām iestādēm savāktās bibliotēkas grāmatas, apm. tādā attiecībā kā 50:50. Vēlāk majors Junkers ieminējās par grāmatu caurskatīšanu. Es uz to atbildēju, ka tādu atļauju nesmu kompetents dot un ieteicu griezties pie ģenerālkomisāriāta un valsts komisāriāta bibliotēku referenta Dr. Lenza kunga. Pēc dažām dienām man piezvanīja Dr. Lenza kungs un teica, ka majoram Junkeram un viņa līdzstrādniekiem visas militāra rakstura grāmatas ar militāru iestāžu zīmogiem jāuzrāda ieskaņtam, bet ka projām viņi laikam tās gan nevedīs.

10. jūlijā bibliotēkā atkal ieradās majors Junkers ar dažiem līdzstrādniekiem un teica, ka viņi vēlas sākt minēto grāmatu caurskatīšanu. Pirms tam Junkers palūdza to telpu atslēgu, kur grāmatas atrodas, un vēlāk to vairs neatdeva, piebilstot, ka telpas aizslēgs viņi.

Ievērojot to, ka minētās telpās atradās arī ļoti daudz tādu drukas darbu, kam nav absolūti nekāda sakara ne ar vienu militāru iestādi, es sazvanījos pa telefonu ar Dr. Lenza kungu un izteicu vēlēšanos, ka grāmatu caurskatē jāpiedalās arī bibliotēkas pārstāvim. Pēc sazināšanās ar majoru Junkeru, Dr. Lenza kungs man paziņoja, ka majors Junkera kungs piekritīs tikai

tad bibliotēkas pārstāvja sūtīšanai, ja tas strādātu viņiem kā izpalīgs. Pretējā gadījumā tas tikai traucēšot viņu darbu. Tad es par bibliotēkas pārstāvi-izpalīdzi norīkoju bibliotēkārī Brunhildu Kalniņu; kad viņa aizbrauca lauku darbos — citus bibliotēkārū.

11. augustā, kad Heeresbücherei pārstāvji jau pie grāmatu šķirošanas strādāja, piedaloties arī bibliotēkārēi Kalniņai, majors Junkers visiem dzirdot pateica rīkojumu, ka neviens svešs telpās, t. i. bibliotēkā nedrīkst atrasties un ka spiegi viņiem neesot vajadzīgi. Bibliotēkārēi Kalniņai majors noprasījīs, kas viņa ir, un kad tā atbildējusi, ka ir bibliotēkārē, ko sūtījis direktors, teicis, ka darbinieki tam vajadzīgi.

Tai pašā dienā arī man kā bibliotēkas direktoram bija jāierodas tajās telpās, kur notiek grāmatu caurskatīšana, lai paziņotu pie majora Junkera strādājošam Dr. Bauera kungam, ka ar viņu vēlas runāt Dr. K. v. Strizky kungs. Bauera kungs telpā tieši tajā brīdī nebija un, ārā ejot, es to satīku ienākam kopā ar majoru Junkeru. Pēc apsveicināšanās Junkers man teica: »Jūs arī esat šē! Jūs traucējat mūsu darbu!«

Es uz šādu majora Junkera kunga piezīmi, ko viņš, bibliotēkas telpās būdams viesis, izteicis bibliotēkas direktoram, nekā neatbildēju, tāpat kā es atsakos šādu piezīmi vispār kvalificēt. Es tikai piebildu, ka mans uzdevums bija Dr. Bauera kungam nodot kādu paziņojumu. Pēc sarunas ar Dr. Baueru es tūdaļ no telpām izgāju, lai nedotu ne vismazāko iemeslu incidentam.

Tajā pašā dienā par majora Junkera rīcību es telefoniski ziņoju Dr. Lenza kungam, kuŗš ar majoru Junkeru solījās par to runāt.

15. augustā bibliotēka saņēma no ģenerālkomisāra rakstu, ka majors Junkers un viņa adjutants virsleitnants Dr. Šliks ir pilnvaroti pārņemt savā rīcībā visas agrāko militāro iestāžu grāmatas. Ja šīs grāmatas tiktu prom vestas, pietiekot ar kvīti par aizvesto grāmatu skaitu. (Šē klāt minētā raksta noraksts).

Tā kā majors Junkers tomēr bija pārņēmis savā rīcībā, rakstā minētās pilnvaras pārkāpjot, visas nama otrā stāvā atrodošās grāmatas, tad es par to informēju ģenerālkomisāriāta bibliotēku lietu referentu Dr. V. Lenza kungu. Pēdējais man atbildēja, ka tam neesot lielas nozīmes, jo grāmatas jau projām nevedot.

Dažas dienas vēlāk majors Junkers bibliotēkas telpās, no

kuņām viņš atņēma bibliotēkai atslēgu, bija ievēdis Rozenberga stāba pārstāvjus un nodevis viņu rīcībā caurskatīšanai un eventuālai promvešanai dažas grāmatu kaudzes.

Kad es par majora Junkera rīcību izteicu neapmierinātību, lieta nogāja pat tik tālu, ka viņš kādā dienā bibliotēkas namā atveda sev līdzīgu kaķu lauka žandarmu.

4. septembrī iesākās grāmatu promvešana. Tā kā par aizvēstām grāmatām nekādu kvīti neizdeva, es par to atkal ziņoju Dr. Lenza kungam. Viņš solījās atkal runāt ar majoru Junkera kungu un vēlāk man pa telefonu teica, ka kvītējumu kaķu ministrijas bibliotēkas pārstāvji izdošot. Varu pieminēt, ka sevišķi vērtīgu grāmatu bibliotēkas namā Jēkaba ielā 6/8 gan nebija.

Grāmatas no bibliotēkas ir aizvestas prom šādos laikos un daudzumos:

- 4. septembrī 2 kaķu divzīrgu rati,
- 8. septembrī 1 smagā auto krava,
- 11. septembrī 4 eksprešu rati,
- 12. septembrī 4 eksprešu rati,
- 14. septembrī 6 eksprešu rati,
- 15. septembrī 2 eksprešu rati,
- 29. septembrī majors Junkers pēc bibliotēkas darbinieka ziņojuma aiznesis padusē 10 grāmatas.
- 2. oktobrī viena auto krava aizvesta uz Rozenberga stābu,
- 2. oktobrī 1 smagā auto krava uz »Izejvielu« (ap 1400 eks. 2. Ventspils kājnieku pulka vēstures).

3. oktobrī, kad grāmatas atkal veda prom uz Rozenberga stābu, es ierados Jēkaba ielā 6/8 un mēģināju vešanu aizkavēt. Rozenberga stāba pārstāvis pēc sazināšanās ar savu dienesta vietu man atbildēja, ka viņam esot dota pavēle grāmatas vest, un manus iebildumus viņš nevarot ievērot. Viņi savus rīkojumus saņemot no Berlīnes. Tad es par to telefoniski ziņoju valsts komisāra un ģenerālkomisāra bibliotēku lietu referentam un lūdzu viņu ierasties notikuma vietā. Tā kā viņš bija aizņemts, tad bibliotēkā ierasties nevarēja. Bet pēc sazināšanās ar Rozenberga stābu referenta kungs man paziņoja, ka, pēc Rozenberga stāba informācijas, aizvesta tiekot tikai boļševistiska propagandas literatūra, par kuņas izņemšanu no apgrozības drīzumā esot sagaidāms rīkojums.

Par grāmatu aizvešanu vēl nav nekāda rakstiska kvitējuma, bet referenta kungs teica, ka tādu katrā ziņā došot.

Beidzot atļaujos piebilst, ka saziņā ar Izglītības un kultūras ģenerāldirekcijas zinātnisko iestāžu daļas priekšnieka kungu, es šai lietā 2. oktobrī ar rakstu Nr. 1295 iesniedzu ziņojumu arī ģenerālkomisāriātam.

Tāda ir lietas gaita un tas ir viss, ko bibliotēka šai lietā līdz šim ir varējusi darīt.

Pielikumā ģenerālkomisāra kunga 11. augusta raksta noraksts.

Ž. Unams
Bibliotēkas direktors

NEATKARĪBAS LIKVIDĀCIJAS UN BOĻŠEVIZĀCIJAS LIKUMI

(Pēc Latvijas Tieslietu ministrijas kodifikācijas departamenta izdotā Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājuma, 1940. g., janvāris — septembris, burtnīcas N. N. 1. — 18., red.).

106

Amnestijas likums (V. V. 138, 1940. g. 21. jūn.)

1. Atsvabināt no atbildības un soda, līdz ar Sodu likumā paredzētām sekām, personas, kuŗas notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti līdz 1940. gada 20. jūnijam un paredzēti Sodu likuma 71. pantā vai 1903. gada Sodu likumu 102. pantā, Sodu likuma 74., 110., 111., 116., 179., 179¹. un 179². pantos.

Piezīme. Ja iekšlietu ministrs atrod, ka uz šā 1. panta noteikumiem atsvabināmā persona atzīstama par kaitīgu valsts drošībai vai tās interesēm, viņš attiecībā uz to var piemērot likuma par kārtību un sabiedrisku drošību valstī (Lik. kr. 1938. g. 41) 10. panta noteikumus.

2. Izbeigt un nodot aizmirstībai vēl neatklātās, kā arī iepriekšējā izmeklēšanā un iztiesāšanā esošās lietas par 1. pantā paredzētiem noziedzīgiem nodarījumiem.

3. Šī amnestija vainīgos neatsvabina no civiltatbildības, kā arī no visa nelikumīgi izdarītā izlabošanas vai iznīcināšanas, un no likumā paredzētās mantu un priekšmetu atņemšanas.

4. Personām, kas uz šā likuma pamata atsvabināmas no atbildības un soda, bet kas vēlas pierādīt savu nevainību, ir tiesība mēneša laikā no šā likuma spēkā stāšanās lūgt, lai viņu lietu izmeklēšanu un iztiesāšanu atjauno. Šīs personas vairs nav atsvabināmas no soda, ja tiesa viņas notiesā.

5. Lietās, kuŗas vēl nav izspriestas vai kuŗas spriedumi vēl

nav nodoti izpildīšanai, šā amnestijas likuma izpildīšana uzdota attiecīgām tiesu iestādēm, bet pārējās lietās — prokurātūrai.

6. Šis likums stājas spēkā 1940. gada 21. jūnijā plkst. 13.

1940. g. 21. jūnijā

K. Ulmanis
Valsts Prezidents

107

Latvijas Republikas valdības deklarācija
(V. V. 139, 1940. g. 22. jūn.)

Stājoties pie augsto valsts pienākumu pildīšanas, valdība paziņo Latvijas Republikas tautai:

Vecā valdība kritusi. Tā nebija taisnīga pret visiem, tā negribēja izprast tautas intereses, nespēja nodrošināt ar Padomju Savienību 1939. gada 5. oktobrī noslēgtā savstarpējās palīdzības līguma godīgu pildīšanu un slepeni no Padomju Savienības bija noslēgusi militāru savienību ar Igaunijas un Lietuvas bijušām valdībām.

Jaunā valdība uzskata par savu uzdevumu veicināt un celt tautas materiālo un garīgo labklājību, nodrošināt brīvību un tautas tiesības, nodrošināt valsts un visu pilsoņu intereses, neatkarīgi no viņu mantas stāvokļa, ticības, izglītības vai tautības.

Ievērojot šos uzdevumus, Latvijas Republikas valdība izsludina amnestiju visiem, kas cīnījušies par brīvību un mūsu tautas laimi, visiem, kam savas politiskās demokrātiskās pārlicības dēļ bijušā valdība pēmusi brīvību.

Par savu vispirmo uzdevumu jaunā valdība uzskata nodrošināt Latvijas un Padomju Savienības 1939. gada 5. oktobra savstarpējās palīdzības līguma godīgu pildīšanu, pamatojoties uz šā līguma, pilnīgi izveidot ciešu savienību starp Latviju un Padomju Savienību, un ar visiem līdzekļiem novērst katru šā svarīgā valsts uzdevuma traucējumu.

Tas, ka Latvijas Republikas teritorijā atrodas mums draudzīgās Padomju Savienības bruņotie spēki, ko Latvijas tauta saņēma ar prieku un sirsnību, ir labākais pierādījums mūsu tautas patiesai draudzībai ar šiem spēkiem. Tas ir arī pierādījums mūsu lielā kaimiņā — Padomju Sociālistisko Republiku Savienības — draudzīgajām attiecībām ar mūsu tēvzemi.

Valdība ir stingri un nešaubīgi pārliccināta, ka Latvijas tau-

tas un Padomju Sociālistisko Republiku Savienības draudzība vēl vairāk veidosies un stiprināsies, un ka tikai tādā veidā iespējams nodrošināt tālāku mūsu tēvijas attīstību un uzplaukumu.

Valdības stingra pārliecība ir, ka lielās Padomju Savienības un Latvijas Republikas tautu nesatricināmā draudzība arī uz priekšu būs varens un reāls spēks, kas nodrošinās Latvijas valsts neatkarību, savstarpējo drošību un mierīgu, sekmīgu abu valstu sadarbību.

Savā ārējā politikā valdības princips ir miermīlīgu un draudzīgu attiecību nodrošināšana ar visām valstīm, pirmā kārtā ar Padomju Savienību.

Valdība rūpēsies, lai pilnībā realizētos Latvijas Republikā satversme pēc tautas īstenās gribas.

Valdība aicina Latvijas Republikas tautu sadoties rokas kopīgam darbam mūsu dārgās tēvijas Latvijas labā.

Rīgā, 1940. g. 21. jūnijā

A. Kirchenšteins, ministru prezidents,
 Ģen. R. Dambītis, kara ministrs,
 V. Lācis, iekšlietu ministrs,
 P. Blaus, sabiedrisko lietu ministrs,
 J. Lācis, tautas labklājības ministrs,
 J. Pabērzs, tieslietu ministrs,
 J. Jagars, satiksmes ministrs,
 V. Latkovskis, iekšlietu ministra biedrs.

★

Ministru kabinets 1940. g. 26. jūnijā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

108

Likums par strādnieku komitejām
 (V. V. 143. 1940. g. 28. jūn.)

Lai sekmētu valdības darbību, demokratizētu pārvaldes sistēmu algotā darba spēka nodarbinātības laukā, sekmētu algotu darbinieku ekonomisko un kultūrālo interešu aizstāvēšanu, kā arī lai veicinātu rūpniecības, amatniecības, tirdzniecības, būv-

niecības, transporta un lauksaimniecības normālu izveidošanos, visos uzņēmumos un darba vietās nodibināmas algoto strādnieku un darbinieku komitejas, kas pārstāv strādnieku un darbinieku intereses attiecībā ar administrāciju, kā arī iestāžu, uzņēmumu un darba vietu īpašniekiem.

Šinī sakarībā:

1. Visos privātos, valsts, valsts autonomos un komunālos uzņēmumos un darba vietās, kur nodarbina 20 un vairāk algotu strādnieku un darbinieku, nodibināmas strādnieku komitejas.

Piezīme. Darba vietās ar mazāk kā 20 algotiem strādniekiem un darbiniekiem tiek ievēlēts viens pilnvarnieks, kuŗam piekriņ strādnieku komitejai paredzētās tiesības un pienākumi.

2. Strādnieku komiteju resp. pilnvarnieku ievēlē uz 6 mēnešiem attiecīgas darba vietas algoto strādnieku un darbinieku kopēja sapulce, pie kam:

darba vietās ar 20 līdz 100 strādniekiem un darbiniekiem jāievēlē 3 komitejas locekļi,

darba vietās ar 100 līdz 300 strādniekiem un darbiniekiem jāievēlē 5 komitejas locekļi,

darba vietās ar 300 līdz 1000 strādniekiem un darbiniekiem jāievēlē 9 komitejas locekļi,

un darba vietās ar 1000 un vairāk strādniekiem un darbiniekiem jāievēlē 13 komitejas locekļi.

Piezīme. Sapulce ievēlē arī komitejas locekļu vietniekus tādā pat skaitā.

3. Strādnieku komitejām piekriņ:

1) pārstāvēt darba vietas algotos strādniekus un darbiniekus attiecībās ar darba vietas administrāciju un darba uzraudzības amatpersonām;

2) aizstāvēt darba vietas algoto strādnieku un darbinieku ekonomiskās intereses un gādāt par viņu kultūrālo un dzīves vajadzību apmierināšanu;

3) sekmēt darba vietas darba disciplīnu un apzinīgu darbu;

4) uzturēt ciešu sadarbību ar savu arodbiedrību.

4. 3. pantā minēto mērķu sasniegšanai strādnieku komiteja:

1) iepazīstas ar darba apstākļiem, ierodoties darba vietas atsevišķās nodaļās;

2) norāda darba vietas administrācijai uz tehniskās iekārtas vai organizācijas trūkumiem, ciktāl tie attiecas uz

strādnieku un darbinieku dzīvības vai veselības aizsardzību, kā arī iesniedz ierosinājumus stāvokļa uzlabošanai, sekmējot valdības darbu un nodomus;

- 3) piedalās darba koplīgumu izstrādāšanā un noslēgšanā un seko to iedzīvināšanai;
- 4) rūpējas par algu kārtīgu izmaksu un darba aizsardzības likumu un noteikumu ievērošanu;
- 5) organizē klubus, priekšlasījumus, sasauc sapulces un vispārīgi gādā par darbinieku vispārējo un speciālo izglītošanu.

5. Ja darba konfliktus nav iespējams likvidēt saprašanās ceļā starp strādnieku komiteju un darba vietas administrāciju, tad tos izšķir Sabiedrisko lietu ministrija vai tās iestādes.

6. Darba vietas administrācijai jāatbrīvo strādnieku komitejas locekļi nepieciešamos gadījumos viņu pienākumu pildīšanai, pie kam:

darba vietās ar 20 līdz 50 strādniekiem un darbiniekiem jāatbrīvo viens loceklis vismaz 2 dienas nedēļā,
 darba vietās ar 50 līdz 300 strādniekiem jāatbrīvo pastāvīgi 1 loceklis,
 darba vietās ar 300 līdz 1000 strādniekiem jāatbrīvo pastāvīgi 2 locekļi,
 darba vietās ar 1000 un vairāk strādniekiem jāatbrīvo pastāvīgi 3 locekļi.

No darba atbrīvotie komitejas locekļi saņem savu līdzšinējo algu.

7. Strādnieku komitejas locekļiem darba vietas administrācija var uzteikt darba līgumu tikai ar Sabiedrisko lietu ministrijas vai tās iestāžu iepriekšēju piekrišanu.

8. Darba vietu administrācijai jāziņo strādnieku komitejai par paredzamo algoto darbinieku pieņemšanu un atlaišanu.

Ja pieņemšana vai atlaišana neatbilst likuma vai darba koplīguma nosacījumiem, komiteja var celt iebildumus pie attiecīgām uzraudzības iestādēm 3 dienu laikā no paziņošanas dienas.

9. Komitejas sēdes, kā arī strādnieku sapulces var sasaukt tikai ārpus darba laika, bet sevišķos gadījumos ar darba vietas administrācijas piekrišanu arī darba laikā.

10. Izdevumus, kas saistīti ar strādnieku komiteju darbību, sedz darba vietas administrācija, saskaņā ar Ministru kabineta noteiktām normām.

11. Šā likuma izpildīšanu uzrauga Sabiedrisko lietu ministrija.

Instrukcijas par šā likuma piemērošanu un strādnieku komiteju resp. pilnvarnieku vēlēšanām un vēlēšanu tehnisko kārtību izdod sabiedrisko lietu ministrs.

Rīgā, 1940. g. 28. jūnijā Valsts Prezidents K. Ulmanis

118

Likums par Saeimas vēlēšanām
(V. V. 149, 1940. g. 5. jūl.)

I nodaļa

Vēlēšanu tiesības

1. Vēlēšanu tiesības ir visiem Latvijas pilsoņiem, kuŗi vēlēšanu pirmajā dienā sasnieguši 21 gada vecumu.

2. Vēlēšanu tiesības nav personām, kas atrodas aizbildnībā vai aizgādībā.

3. Vēlēšanu tiesības zaudē personas: 1) kuŗām ar spēkā nākušu tiesas spriedumu atņemtas vai aprobežotas tiesības, ja no soda izciešanas dienas nav pagājuši: ar spaidu darbiem notiesātiem — 15 gadi, ar pārmācības namu notiesātiem — 10 gadi, bet ar cietumu notiesātiem — 5 gadi, vai ja zaudētās tiesības nav iegūtas atpakaļ ar apžēlošanu, amnestiju vai ar tiesas lēmumu; 2) kas sodītas ar pārmācības namu vai cietumu par mantkārīgos nolūkos izdarītiem noziegumiem, ja no soda izciešanas dienas nav pagājuši 10 gadi; 3) kam ar tiesas spriedumu ir atņemtas vēlēšanu tiesības par vēlēšanu brīvības vai pareizības traucēšanu.

II nodaļa

Vēlēšanu komisijas

4. Saeimas vēlēšanas vada Centrālā vēlēšanu komisija astoņu Ministru kabineta ieceltu locekļu sastāvā.

5. Centrālo vēlēšanu komisiju uz pirmo sēdi sasauc Ministru Prezidents; komisija ievēlē priekšsēdētāju un sekretāru.

6. Centrālā vēlēšanu komisija vada vēlēšanas visā valstī, izdod vajadzīgos rīkojumus un instrukcijas, kā arī rūpējas par šajā likumā paredzēto vietējo vēlēšanu iestāžu nodibināšanu un to pareizu darbību. Centrālā vēlēšanu komisija caurskata sūdzības par nepareizībām vēlēšanu norisē, taisa par tām galīgus lēmumus un par to iesniedz Saeimai ziņojumu apstiprināšanai.

7. Visām valsts un pašvaldības administratīvām iestādēm jā-

izpilda Centrālās vēlēšanu komisijas rīkojumi un instrukcijas, kā arī tie rīkojumi, kuŗus izdod vietējās vēlēšanu komisijas saskaņā ar Centrālās komisijas rīkojumiem un instrukcijām.

8. Saeimas vēlēšanām Latvija sadalās piecos vēlēšanu apgabalos: 1) Rīga; 2) Vidzeme; 3) Latgale; 4) Kurzeme un 5) Zemgale. Rīgas vēlēšanu apgabals aptver Rīgas pilsētu; Vidzemes — Rīgas (bez Rīgas pilsētas), Cēsu, Valmieras, Valkas un Madonas apriņķus; Latgales — Daugavpils, Rēzeknes, Ludzas un Abrenes apriņķus; Kurzemes — Liepājas, Aizputes, Kuldīgas, Ventspils un Talsu apriņķus; Zemgales — Tukuma, Jelgavas, Bauskas, Jēkabpils un Ilūkstes apriņķus.

9. Katrā vēlēšanu apgabalā Saeimas vēlēšanas vada apgabalu vēlēšanu komisijas: Rīgas apgabalā — Rīgā, Vidzemes — Valmierā, Latgales — Rēzeknē, Kurzemes — Liepājā un Zemgales — Jelgavā.

Apgabala vēlēšanu komisija darbojas piecu Ministru kabineta ieceltu locekļu sastāvā.

10. Katrā apriņķī vēlēšanas vada apriņķa vēlēšanu komisija piecu Ministru kabineta ieceltu locekļu sastāvā.

11. Vēlēšanu iecirknis ir katra pilsēta un pagasts; lielākās pilsētās un pagastos nodibināmi vēlēšanu apakšiecirkņi. Rīgas vēlēšanu apgabals sadalāms vēlēšanu iecirkņos. Iecirkņu daudzumu Rīgas vēlēšanu apgabalā un apakšiecirkņu skaitu pārējos apgabalos nosaka Centrālā vēlēšanu komisija.

12. Katrā vēlēšanu iecirknī vēlēšanas vada un uzrauga iecirkņa vai apakšiecirkņa vēlēšanu komisija, kas darbojas triju vai piecu apriņķa komisijas ieceltu locekļu sastāvā.

Rīgas apgabalā iecirkņu vēlēšanu komisijas ieceļ apgabala komisija.

13. Visu vēlēšanu komisiju izdevumus sedz valsts.

III nodaļa

Kandidātu sarakstu iesniegšana

14. Vēlētājiem ir tiesība iesniegt kandidātu sarakstus līdz 1940. gada 10. jūlijam plkst. 20.

15. Kandidātu saraksti iesniedzami Centrālai vēlēšanu komisijai.

16. Katrā vēlēšanu apgabalā ievēlējamo Saeimas deputātu skaits ir sekojošs: Rīgā — 21, Vidzemē — 22, Kurzemē — 15, Zemgalē — 15, Latgalē — 27.

17. Kandidātu sarakstā jāatzīmē katra kandidāta vārds, uzvārds, dzimšanas laiks un vieta, dzīves vieta un nodarbošanās. Bez tam jāiesniedz uzstādīto kandidātu rakstisks paziņojums, ka viņi kandidātūru pieņem. Kandidātu sarakstam un citiem paziņojumiem jābūt bez striņojumiem un izlabojumiem un skaidri salasāmiem.

18. Vienā vēlēšanu apgabalā vienu un to pašu kandidātu var uzstādīt tikai vienā sarakstā.

19. Katram iesniegtam Saeimas deputātu kandidātu sarakstam jābūt parakstītam vismaz no simts vēlētājiem. Pirmie trīs parakstītāji uzskatāmi par kandidātu saraksta iesniedzējiem un uzņemas atbildību par visu iesniegto dokumentu pareizību. Katrs vēlētājs drīkst parakstīt tikai vienu kandidātu sarakstu.

20. Par kandidātu var uzstādīt katru Latvijas pilsoni, ja arī tas nedzīvotu vēlēšanu apgabalā, kuŗā tas uzstādīts par kandidātu, ja viņš apmierina pārējās vēlēšanu likuma prasības.

21. Centrālā vēlēšanu komisija numurē kandidātu sarakstus iesniegšanas kārtībā. Centrālā vēlēšanu komisija sarakstus iespiež uz atsevišķām blankām un izsūta tos vēlēšanu iecirkņu komisijām.

22. Apgabalu, apriņķu, iecirkņu un apakšiecirkņu vēlēšanu komisiju sēdēs var piedalīties bez lemjošām balstiesībām pa vienam priekšstāvim no katras organizācijas vai vēlētāju grupas, kuŗa iesniegusi savu kandidātu sarakstu. Šādiem kandidātu sarakstu priekšstāvjiem jāuzrāda vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam pilnvara no organizācijas vai tās vietējās nodaļas, kuŗas uzdevumā tas sēdēs piedalās, vai pilnvara no trim pirmiem kandidātu saraksta iesniedzējiem.

IV nodaļa

Vēlēšanu kārtība

23. Vēlēšanu zīmju nodošanai vēlēšanu telpām jābūt atvērtām š. g. 14. un 15. jūlijā no plkst. 8 līdz 22.

24. Vēlētājiem savlaicīgi izziņojama vēlēšanu vieta un laiks. Uz laukiem šo izziņojumu izdara pagasta valdes, apziņojot katru māju atsevišķi, bet pilsētās to izdara pilsētu valdes ar sludinājumiem.

25. Vēlēšanu telpās ielaižami tikai vēlētāji.

26. Vēlēšanu telpās katrs vēlētājs dabū no vēlēšanu komisijas ar apgabala vēlēšanu komisijas zīmogu apzīmētus kandidātu sa-

rakstus pa vienam no katra reģistrētā kandidātu saraksta. Uz katra saraksta jādrukā attiecīgā kandidātu saraksta numurs un kandidātu saraksta iesniedzējas organizācijas vai vēlētāju grupas nosaukums vai arī pirmo 3 saraksta iesniedzēju vārdi ar piezīmi »un citi«.

Vēlēšanu komisija ieraksta īpašos sarakstos to vēlētāju vārdus un pases numurus, kas saņēmuši kandidātu sarakstus.

27. Vēlēšanu telpās ierīkojama slēgta istaba vai nodalījums, kurā vēlētājs vienatnē izvēlas pēc sava ieskata vienu vēlēšanu sarakstu, saloca četrkantīgi un personīgi iemet aizzīmogotā kastē. Priekš iemešanas kastē komisijas priekšsēdētājs vai viņa vietnieks apzīmogo vēlēšanu saraksta ārējo pusi.

28. Pēc balsis nodošanas vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs vai viņa vietnieks atzīmē uz vēlētāja pases vai personas pagaidu apliecības, ka šās pases vai apliecības īpašnieks vēlēšanās piedalījies. Kaŗavīri vēlēšanu laikā atbrīvojami no dienesta pienākumiem uz laiku, kāds nepieciešams balsošanai; viņiem pa šo laiku izsniedzamas pases.

29. Uzraudzība par kārtību vēlēšanu laikā vēlēšanu telpās piekrīt vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam vai viņa vietniekam, kuram jāraugās uz to, ka vēlēšanu telpās un pie to ieejas netiktu pielaista vēlēšanu brīvības ierobežošana un kārtības traucēšana, kā arī vēlēšanu aģitācija.

30. Vēlētājs var balsot tikai personīgi.

31. Vēlēšanās neviens nedrīkst nodot vairāk kā vienu balsi.

32. Plkst. 22 vēlēšanu telpas tiek slēgtas. Pēc plkst. 22 balsis var nodot tikai tie vēlētāji, kuŗi līdz tam laikam jau ieradušies vēlēšanu telpās. Vēlēšanu pirmā dienā kastes ar nodotiem sarakstiem aizzīmogo ar komisijas priekšsēdētāja zīmogu; arī komisijas locekļiem un vēlētājiem ir tiesība pielikt savus zīmogus. Kastes atstājamas vēlēšanu telpās komisijas vai policijas uzraudzībā, līdz vēlēšanu komisija ieradušos vēlētāju klātbūtnē pārlicinas, ka vēlēšanu kastes atrodas kārtībā.

33. Sākot ar vēlēšanu telpu atvēršanu pirmā balsošanas dienā vēlēšanu komisija raksta protokolu, kuŗā atzīmē vēlēšanu gaitu. Vēlētājiem ir tiesība pieprasīt, lai viņu sūdzības un protestus ieraksta protokolā.

34. Sūdzības par visu vēlēšanu komisiju rīcību un lēmumiem iesniedzamas triju dienu laikā tieši Centrālajai vēlēšanu komisijai; šīs sūdzības brīvas no zīmogodevas.

35. Vēlēšanu dienās tirgošanās ar reibinošiem dzērieniem aizliegta.

V nodaļa

Balsu skaitīšana un vēlēšanu iznākumu noteikšana

36. Sarakstu skaitīšana notiek vēlēšanu otrās dienas vakarā. Skaitīšanu izdara iecirkņu un apakšiecirkņu komisijas atklātā sēdē. Komisijas saskaista nodotos sarakstus pēc numuriem, šķirojot derīgos sarakstus no nederīgiem, un par to sastāda protokolu divos eksemplāros.

Apakšiecirkņos saskaitītie saraksti līdz ar vienu protokola eksemplāru iesaiņojami, un pēc aizzīmogošanas ievietojami urnās, kuŗas aizzīmogojamas un šādā veidā nekavējoties nosūtāmas iecirkņa komisijai.

37. Iecirkņa vēlēšanu komisijas protokolā atzīmējams vēlētajū skaits, kāds vēlēšanās piedalījies, vēlētājiem izsniegto sarakstu skaits, urnās pēc to atvēršanas atrastais sarakstu skaits, par katru kandidātu sarakstu atsevišķi nodotais balsu skaits un nederīgo sarakstu skaits. Nederīgie saraksti numurējami un protokolā ierakstāmi iemesli, kādēļ tie atzīti par nederīgiem.

38. Par nederīgiem uzskatāmi saraksti: a) nenoteiktas formas un parauga un b) ar strīpojumiem vai jaunu kandidātu ierakstiem.

39. Ja rastos domstarpība par sarakstu derīgumu, tad vēlēšanu komisija pie balsu skaitīšanas jautājumu izšķir ar balsu vairākumu. Balsīm līdzīgi daloties, izšķir priekšsēdētāja bals.

40. Pēc balsu saskaitīšanas un protokola sarakstīšanas visi nodotie derīgie un nederīgie vēlēšanu saraksti un viens protokola eksemplārs iesaiņojami, sašņorējami un aizzīmogojami, pie kam arī klātesošiem vēlētājiem tiesība pielikt savus zīmogus, par ko mināms klātpieliktā protokolā. Pēc tam iecirkņa vēlēšanu komisija nekavējoties nosūta visus vēlēšanu materiālus apgabala vēlēšanu komisijai. Līdz ar vēlēšanu materiālu nosūtāms pavadraksts, kuŗā teikts, kad, ar ko un kādi vēlēšanu materiāli nosūtīti.

41. Apgabalu vēlēšanu komisijas saskaista apgabalu vēlēšanu iznākumus un aprēķina apgabalos ievēlēto deputātu skaitu no katra saraksta.

42. Par ievēlētiem uzskatāmi kandidāti, sākot ar pirmo kandidātu, sarakstā paredzētā kārtībā.

43. Ja vienā vai vairākos kandidātu sarakstos uzstādīto kan-

didātu skaits ir mazāks par deputātu skaitu, kuŗš nāktos šim sarakstam proporcionāli nodotam balsu skaitam, tad visi šajos sarakstos minētie kandidāti uzskatāmi par ievēlētiem. Atlikušais deputātu skaits sadalāms proporcionāli starp pārējiem apgabalā iesniegtiem kandidātu sarakstiem.

44. Apgabalu vēlēšanu komisijas nosūta visus vēlēšanu iecirkņu protokolus Centrālajai vēlēšanu komisijai līdz ar citiem vēlēšanu materiāliem, kuŗus tā pieprasa ne vēlāk kā 24 stundu laikā pēc balsu galīgas saskaitīšanas.

Šis likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 5. jūlijā

K. Ulmanis
Valsts Prezidents

★

Ministru kabinets 1940. g. 4. jūlijā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

119 *Likums par politiskajiem vadītājiem armijā*
(V. V. 151, 1940. g. 8. jūl.)

Notiekošās vēsturiskās pārmaiņas Latvijas Republikas valsts iekārtā, kas pamatotas uz latvju tautas un Padomju Savienības tautu brālīgu draudzību, tāpat arī visu valsts pārvaldes organu plaša demokratizēšana neatlaidīgi prasa izvest dzīvē arī Latvijas armijas demokratizēšanu.

Nolūkā vispilnīgāk izvest dzīvē soļus, kas nepieciešami patiesa demokratisma realizēšanai armijā, tāpat augstas militāras disciplīnas stiprināšanai un visu kaŗavīru organizētībai, Ministru kabinets nolemj:

1. Nodibināt Latvijas armijā politisko vadītāju amatu.
2. Politisko vadītāju amati tiek nodibināti:
 - a) pie Armijas stāba;
 - b) pie divīzijām un brigādēm;
 - c) pie pulkiem;
 - d) pie atsevišķām vienībām resp. kaŗa iestādēm un atsevišķos garnizonos.

Armijas politisko vadītāju iecel Ministru kabinets no sabiedriski-politisko organizāciju izvirzītiem kandidātiem.

Armijas politiskais vadītājs pakļauts kara ministram un armijas komandierim. Savā politiskās audzināšanas darbā armijas politiskais vadītājs strādā ciešā kontaktā ar Sabiedrisko lietu un Izglītības ministrijām.

Armijas politiskais vadītājs var tikt atcelts no ieņemamā amata tikai ar Ministru kabineta lēmumu.

Divīziju, pulku, atsevišķo vienību resp. kara iestāžu un atsevišķo garnizonu politiskie vadītāji pakļauti attiecīgu divīziju, pulku, atsevišķo vienību resp. kara iestāžu un atsevišķo garnizonu komandieriem un augstāk stāvošiem politiskiem vadītājiem.

3. Divīziju, pulku, atsevišķo vienību resp. kara iestāžu un atsevišķo garnizonu politisko vadītāju un viņiem pakļauto amatpersonu iecelšanu un atcelšanu izdara kara ministrs saskaņā ar viņa izdodamo instrukciju.

4. Politisko vadītāju un viņiem pakļauto amatpersonu uzdevumos ietilpst:

- a) karavīru iepazīstināšana ar valdības likumiem un rīkojumiem un to paskaidrošana;
- b) audzināt visus armijas karavīrus valsts demokrātisko pārmaiņu garā, tāpat sabiedriski-politiskā darba organizēšana un vadišana armijā;
- c) sekmēt organizētības un militārās disciplīnas nostiprināšanu;
- d) militārās preses organizēšana un vadišana.

Šis likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 8. jūlijā

Valsts Prezidents K. Ulmanis

★

Ministru kabinets 1940. g. 4. jūlijā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

120 *Likums par Latvijas Darba centrāles likvidāciju*
(V. V. 151, 1940. g. 8. jūl.)

1. Ar likumu par darba sagādāšanu un darba spēka novietošanu (Lik. kr. 1939. g., 70) nodibinātā Latvijas Darba centrāle likvidējama.

Tautas labklājības ministrs ieceļ Latvijas Darba centrāles likvidatoru un nosaka likvidācijas kārtību.

2. Tiesības un pienākumi, kādi pēc pastāvošiem likumiem piekrita Latvijas Darba centrālei, turpmāk piekrīt Tautas labklājības ministrijai.

3. Darba sagādāšanas un darba spēka sadalīšanas uzdevumus veicot, Tautas labklājības ministrija sadarbojas ar arodorganizācijām un pašvaldībām.

Likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 8. jūlijā

Valsts Prezidents K. Ulmanis

★

130 *Lēmums par Sevišķu uzdevumu bataljona*
nodibināšanu pie Iekšlietu ministrijas
(V. V. 156, 1940. g. 13. jūl.)

1. Nodibināt pie Iekšlietu ministrijas Sevišķu uzdevumu bataljonu.

2. Šā lēmuma izpildīšanu uzdod iekšlietu ministram.

Rīgā, 1940. g. 12. jūlijā

Ministru Prezidents prof. Dr. A. Kirchenšteins
Iekšlietu ministrs V. Lācis

★

Ministru kabinets 1940. g. 12. jūlijā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

131 *Likums par Rīgas prefektūras apsardzības rotas
un jātnieku nodaļas likvidēšanu*
(V. V. 156, 1940. g. 13. jūl.)

1. Rīgas prefektūras apsardzības rotu un jātnieku nodaļu likvidēt.

2. Darbiniekiem, kuŗi sakarā ar Rīgas prefektūras apsardzības rotas un jātnieku nodaļas likvidēšanu atlaižami no dienesta, atalgojums izmaksājams divi nedēļas uz priekšu, piešķirot viņiem pienācīgo kārtējo atvaļinājumu.

3. Likvidāciju izdara Iekšlietu ministrija.

Šis likums stājas spēkā 1940. g. 12. jūlijā.

Rīgā, 1940. g. 13. jūlijā

K. Ulmanis
Valsts Prezidents

★

Ministru kabinets 1940. g. 12.
jūlijā ir pieņēmis un valsts
prezidents izsludina šādu li-
kumu:

132 *Likums par kaitniecības apkaŗošanu*
(V. V. 156, 1940. g. 13. jūl.)

1. Aizliegts iznīcināt, bojāt vai nobēdzināt savu vai svešu mantu nolūkā ar šādu darbību kaitēt valsts vai sabiedriskām interesēm.

Tāpat aizliegts izvairīties no likumīgu pienākumu pildīšanas nolūkā kaitēt valsts vai sabiedriskām interesēm.

2. Vainīgie šādā kaitniecībā (1. p.), ciktāl tā nav sodāma pēc cita likuma, sodāmi ar naudas sodu līdz 5000 latiem, vai ar cietumu līdz sešiem mēnešiem, vai ar abiem šiem sodiem kopā.

Sevišķi svarīgos gadījumos vainīgie sodāmi ar spaidu darbiem uz noteiktu laiku.

3. Iepriekšējā (2.) panta pirmā daļā paredzētos sodus var uzlikt administratīvā kārtā iekšlietu ministrs vai viņa pilnvarota dienestpersona.

4. 2. panta otrā daļā paredzētos sevišķi svarīgos gadījumos

uz iekšlietu ministra priekšlikumu, tieslietu ministram piekrītot, kara ministrs pret vainīgiem ierosinātās lietas var nodot Kara tiesai iztiesāt kara laikam paredzētā kārtībā, pie kam piemērojami 1938. gada likumi par kārtību un sabiedrisku drošību valstī (Lik. kr. 41) 13—15. pantu noteikumi.

Šis likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

1940. g. 13. jūlijā.

K. Ulmanis
Valsts Prezidents

★

Ministru kabinets 1940. g. 12. jūlijā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

136

Likuma par politiskiem vadītājiem armijā papildinājums
(V. V. 156, 1940. g. 13. jūl.)

Likumu par politiskiem vadītājiem armijā (Lik. kr. 1940. g., 119) papildināt ar sekojošu 5. pantu:

5. Visi politiskie vadītāji skaitās aktīvā kara dienestā un bauda aktīvā kara dienesta virsnieku tiesības.

Rīgā, 1940. g. 13. jūlijā.

K. Ulmanis
Valsts Prezidents

★

Ministru kabinets 1940. g. 19. jūlijā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

157

Likums par zemes spekulācijas apkaŗošanu
(V. V. 162, 1940. g. 20. jūl.)

1. Lauku nekustamus īpašumus līdz turpmākam aizliegts atsavināt, iegūt, apvienot vai sadalīt bez tieslietu un zemkopības ministru atļaujas.

2. Šis likums neattiecas uz lauku nekustamiem īpašumiem, kurus iegūst vai atsavina valsts vai pašvaldības.

3. Tiesās ierosinātās lietas par lauku nekustamu īpašumu apvienošanu vai sadalīšanu līdz turpmākam apturamas.

Var ierosināt vai turpināt lietas par apstiprināšanos mantojuma tiesībās pēc likuma vai rīkojuma nāves gadījumam.

4. Ministru kabinets var nolemt atzīt par spēkā neesošiem līdz šā likuma spēkā nākšanai pēc 1939. g. 1. oktobra spekulatīvos nolūkos noslēgtos darījumus par lauku nekustamu īpašumu atsavināšanu, apvienošanu vai sadalīšanu.

5. Likums par nekustamu īpašumu iegūšanu (Lik. kr. 1934. g., 81), ciktāl tas runā pretim šim likumam, nav spēkā.

6. Par šā likuma 1. p. pārkāpšanu vainīgie sodāmi pēc Sodu likuma noteikumiem.

Likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 20. jūlijā

K. Ulmanis
Valsts Prezidents

★

Saeima ir pieņēmusi un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

162

Deklarācija par valsts varu
(V. V. 167, 1940. g. 26. jūl.)

Ilgus gadus Latvijas tauta cieta zem reakcionārā režīma smagā sloga, kas noveda zemi strupceļā tiklab iekšējās, kā arī ārējās politikas laukā. Bezdarbs, trūkums un bads bija Latvijas pilsētu un lauku darba ļaužu liktenis. Latvijas darba tautas likumīgās intereses un vajadzības tika upurētas par labu saujņai ekspluatatoru — kapitālistu un lielgruntnieku, kuŗi valdīja Latvijā.

Maskojoties ar mājīgiem un liekulīgiem vārdiem par visu pilsoņu vienlīdzību, par taisnību un brīvību, valdošā kliķe turēja tautu patvaļas spaidos. Latvijas valsts bija tautas cie-tums. Latvijā valdīja šovinisms un nacionālā nevienlīdzība.

Darba ļaužu masām bija noliegtas viņu politiskās, arodnieciskās un kultūrālās organizācijas. Brīvo vārdu un brīvo domu ne-saudzīgi apspieda.

Vecās valdības ārējā politika bija bīstama un naidīga Lat-vijas tautai. Tajā laikā, kad Latvijas tautas dzīvības intereses prasīja draudzību un ciešu apvienību ar Padomju Savienību, valdošā kliķe, pretēji tautas interesēm, piekopa naidīgu politiku pret Padomju Savienību, cenšoties pārvērst mūsu zemes terri-toriju par placdarmu uzbrukumiem Padomju Savienībai.

Kaļa provokatori, kuņu rokās atradās valsts vara, tirgojās ar mūsu tautas brīvību un neatkarību un tieši apdraudēja Lat-vijas drošību, mieru un neaizskaramību.

Latvijas tauta padzina ienīsto valdību un nodibināja jaunu valdību, kas atbilst darba tautas interesēm.

14. un 15. jūlijā notikušās Saeimas vēlēšanas bija strādnieku šķiras, zemniecības un darba inteligences apvienības triumfs. »Latvijas darba tautas bloka« platforma apvienoja pārliecinošo Latvijas tautas vairākumu, visus mūsu dzimtenes godīgos pa-triotus.

»Latvijas darba tautas bloka« uzvara vēlēšanās ir vēsturisks pavērsiens Latvijas dzīvē, kas nozīmē, ka Latvijas tauta izsacī-jusi savu gribu darīt galu uz visiem laikiem ekspluatatoru poli-tiskai kundzībai, ņemt tautas likteņus savās rokās un nodibināt patiesu tautas varu.

Jaunā Saeima, kas ir vienīgā pilntiesīgā Latvijas tautas gri-bas izteicēja, likumdošanas kārtībā nostiprina darba tautas uz-varu un uzskata par savu pirmo pienākumu atrisināt jautājumu par valsts varas raksturu Latvijā.

Atrisinot jautājumu par valsts varas raksturu, mēs vēršam savus skatus uz mums draudzīgo Padomju Savienības tautu vēsturisko pieredzi un lielo priekšzīmi.

Padomju Savienības tautu lielā vēsturiskā pieredze māca, ka vienīgi Padomju vara ir patiesa darba ļaužu interešu izteicēja un sargātāja, ir patiesa tautas vara, kad zemē valda pati tauta, bez lielgruntniekiem un kapitālistiem.

Kā to rāda kapitālistisko valstu pieredze, tajā starpā arī mūsu dzīves rūgtā pieredze pilsoniskā Latvijā, katra cita vara ir vai nu pilnīgi atklāta vai tautas krāpšanas nolūkā ar brīvī-bas un vienlīdzības lozungiem maskota saujiņas ekspluatatoru kundzība un neierobežota patvaļa pār tautas lielo vairākumu.

Padomju Savienībā ir uz visiem laikiem izbeigta cilvēka ekspluatācija no cilvēka. Katram PSRS darba cilvēkam ir nodrošināta tiesība uz darbu, tiesība uz atpūtu, tiesība uz izglītību, tiesība uz materiālu nodrošinājumu vecuma dienās.

Tikai Padomju vara ir pati demokratiskākā valsts vara, kas nodrošina darba tautai patiesu līdzdalību valsts vadībā, savas brīvas un laimīgas dzīves veidošanā.

Tikai Padomju vara rada apstākļus tautas talantu uzplaukšanai, apstākļus, kad iespējams izvīrēt no tautas vidus valsts, saimnieciskās un sabiedriskās dzīves dažādo nozaru vadītājus un organizātorus.

Padomju Savienībā uz visiem laikiem iznīcināta nacionālā apspiestība un nacionālā nevienlīdzība. Visas PSRS tautas ir sakusušas vienotā, draudzīgā saimē.

Padomju Savienībā ar neredzētu spēku uzplaukst visu tautu nacionālā kultūra.

Padomju Savienības piemērs rāda, ka tikai Padomju vara var nodrošināt mieru, darbu, maizi un brīvību Latvijas pilsētu un lauku darba ļaudīm, atbrīvojot tautu no ekspluatācijas, trūkuma un beztiesības. Tikai Padomju vara mums nodrošina politisku, saimniecisku un kultūras uzplaukumu. Tikai Padomju vara var nodrošināt un patiesi pilnīgi nodrošinās Latvijas brīvu nacionālu attīstību, nacionālās kultūras varenu pieaugumu un uzplaukumu, brīvu un varenu visu Latvijas tautas radošo spēku attīstību.

Izpaužot visas brīvās Latvijas darba tautas gribu, Saeima svinīgi pasludina Padomju varas nodibināšanu uz visas Latvijas teritorijas.

Latvija ar šīs deklarācijas pieņemšanu Saeimā tiek pasludināta par Padomju Sociālistisku Republiku. Šis Saeimas lēmums stājas spēkā nekavējoši.

No šīs dienas visa vara Latvijas Padomju Sociālistiskā Republikā pieder pilsētu un lauku darba ļaudīm, kuņus reprezentēs darba ļaužu deputātu Padomes.

Saeima stingri pārliecināta, ka visi Latvijas iedzīvotāji sakļausies ap Padomju varu tautas lietās pilnīgai uzvarai, Latvijas, tās saimniecības un kultūras uzplaukumam, mūsu tautas brīvībai un laimei.

Lai dzīvo Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika!

Lai dzīvo darba ļaužu deputātu Padomes!

Lai dzīvo Padomju Savienība — visas pasaules darba ļaužu tēvija!

Deklarāciju Saeima vienbalsīgi pieņēma 1940. g. 21. jūlijā, un deklarācija stājās spēkā pieņemšanas dienā.

Prof. D. A. Kirchenšteins
Valsts Prezidents

★

Saeima ir pieņēmusi un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

163 *Deklarācija par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā*
(V. V. 167, 1940. g. 26. jūl.).

Ilgus gadus Latvijas tauta cieta zem ekspluatātoru jūga, pakļauta izlaupišanai un verdzībai, nolemta nabadzībai un izmiršanai.

Latvijas strādnieki un darba inteliģenti bija nolemti bezdarbam un bada nāvei.

Latvijas zemnieki gandrīz visi cieta no zemes trūkuma, jo visu zemi arniecīgiem izņēmumiem bija sagrābuši melnie un pelēkie baroni un citi lielie zemes īpašnieki.

Ar katru gadu Latviju aizvien vairāk un vairāk putināja. Viņas saimniecība tika grauta. Viņas ražojošie spēki gāja bojā. Iedzīvotāju pieaugums aizvien mazinājās. Tautas ienākumi aizvien vairāk kritās. Tautas parādi aizvien vairāk pieauga, reizē ar to aizvien vairāk palielinājās Latvijai tik iznīcinošā ekonomiskā un politiskā atkarība no imperiālistiskiem plēsoņām, no ārzemju kapitālistiem un baņķieriem.

Ar savu tautai naidīgo politiku vecā plutokrātiskā valdība bija novedusi Latviju līdz bojā ejai.

Agrākās pie varas bijušās reakcionārās kliķes noziedzīgās, nodevīgās politikas dēļ Latvijai draudēja briesmas kļūt par imperiālistu laupījumu.

Bijušo Latvijas vadītāju noziedzīgā kliķe centās mākslīgiem līdzekļiem norobežot Latvijas tautu no Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tautām, centās visādi kavēt mūsu un Padomju tautu brālīgo tuvināšanos, mūsu draudzību un ciešo ne-

saraujamo savienību ar mūsu lielo kaimiņu — neuzvaramo Padomju Sociālistisko Republiku Savienību.

Vecā valdība izvairījās no 1939. g. 5. oktobrī noslēgtā Latvijas un Padomju Sociālistisko Republiku Savienības savstarpējā palīdzības līguma pildīšanas. Vecā valdība, laužot doto vārdu, pārkāpa šo līgumu, nodevīgi dzidama mūsu zemi pretim kaņam un iznīcībai.

Tautu draudzības vietā reakcionārā kliķe, kas agrāk valdīja mūsu zemē, visādi kurināja un provocēja nacionālo šķelšanos un neiecietīgu šovinismu.

Tagad, kad Latvijas tauta ir gāzusi veco režīmu — apspiestības un beztiesības režīmu — un stājusies uz plaša un gaiša jaunas dzīves, jaunas valsts un sabiedriskās celtniecības ceļa, ir sītusi lielā vēsturiskā stunda, kad galīgi un uz visiem laikiem jānojauc visi žogi starp Latviju un Padomju Sociālistisko Republiku Savienību, kad likumīgā kārtā jānostiprina cieša, stabila Latvijas Republikas savienība ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienību.

Tagad sanākusē Latvijas tautas Saeima ir pārliecināta, ka tikai iestāšanās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā nodrošina mūsu valsts īstenu suverēnitāti, mūsu rūpniecības, mūsu lauksaimniecības, mūsu nacionālās kultūras patiesu uzplaukumu, spožu un varenu Latvijas tautas materiālās un kultūrālās labklājības kāpinājumu, varenu mūsu mīļās dzimtenes attīstību un zelšanu.

Mūsu tautu ar brālīgajām Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tautām saista ciešas saites, kas izveidojušās daudzajos revolūcionārās cīņas gados pret carismu, pret kapitālistiem un muižniekiem, kuŗi apspieda krievu un Latvijas strādniekus un zemniekus.

Ir pienācis brīdis šīs saites nostiprināt uz visiem laikiem.

Latvijas tauta, iestājusies brālīgajā, lielajā sociālisma zemes laimīgo tautu saimē, izraisīs visus savus bagātīgos radošos spēkus un roku rokā ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības darba ļaudīm ies uz priekšu pa jaunās dzīves celtniecības ceļu.

Vienīgi Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā Latvijas tauta varēs sadziedēt brūces, ko viņai situši ilgie verdzības gadi.

Vienīgi ar sava lielā drauga — Padomju Savienības — palīdzību un kā līdztiesīgs brālīgās Padomju Republiku saimes

loceklis Latvijas tauta spēs pacelt savu saimniecību, attīstīt savu nacionālo kultūru, nodrošināt nacionālo vienlīdzīgumu, nodrošināt mieru, maizi un Latvijas darba ļaužu patiesu brīvību.

Pamatojoties uz vienprātīgi izteikto Latvijas tautas gribu, Saeima nolemj:

Lūgt Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstāko Padomi uzņemt Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku Padomju Savienības sastāvā kā Savienoto Republiku uz tiem pašiem noteikumiem, uz kādiem Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā ietelp Ukrainas Padomju Sociālistiskā Republika, Baltkrievijas un citas Savienotās Padomju Sociālistiskās Republikas.

Lai dzīvo Padomju Latvija!

Lai dzīvo lielā Padomju Sociālistisko Republiku Savienība!

Deklarāciju Saeima vienbalsīgi pieņēma 1940. g. 21. jūlijā, un deklarācija stājās spēkā pieņemšanas dienā.

Prof. Dr. A. Kirchenšteins
Valsts Prezidents

★

Saeima ir pieņēmusi un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

164 *Deklarācija par zemes pasludināšanu tautas īpašumā*
(V. V. 167, 1940. g. 26. jūl.)

Gadu simtiem cieta Latvijas zemnieks kapitālistu, ekspluatatoru baronu-muižnieku un citu lielo zemes īpašnieku jūgā.

Zemnieku spieda liekt muguru melno un pelēko baronu priekšā. Viņu apsmēja, mocīja un spīdzināja baroni un viņu roklaiži.

Kad nāca pie varas kapitālisti, darba zemnieku ciešanas turpinājās. Darba zemniecība turpināja ciest no apspiedēju jūga, no zemes trūkuma, no pārmērīgiem un netaisniem nodokļiem, no grūtā parādu sloga bankām un augļotājiem.

Darba zemniekus ekspluatēja lielrūpnieki, tirgotāji un citi spekulanti. Uz zemnieku masu darba rēķina iedzīvojās saujiņa liekēžu un bagātnieku,

Tagad pienācis gals šai murgu pilnai pagātnei.

No šīs dienas Latvijas zemnieks ir brīvs savā no kapitālistu un citu ekspluatātoru jūga atbrīvotā zemē.

Tagad strādnieki, zemnieki un darba intelīģence ir vienīgie pilntiesīgie Latvijas saimnieki.

Vadoties no darba zemniecības dzīvības interesēm un izteicot visas Latvijas darba tautas gribu, Saeima pasludina visu zemi ar tās bagātībām, mežiem, ezeriem un upēm par visas tautas īpašumu, tas ir par valsts īpašumu. Zemniecības lietošanā nododamās zemes lielums tiek nosacīts ne lielāks par 30 ha. Viss zemes pārpalikums par šo noteikto normu pāriet valsts zemes fondā, lai valsts varētu apgādāt bezzemniekus un sīkzemniekus ar zemi.

No šīs dienas mūsu zemē nav un nebūs vietas tiem, kas dzīvojuši no darba zemniecības sviedriem, nebūs vietas ekspluatātoriem-lielgruntniekiem un viņu piekritējiem.

Visa līdz šim darba zemniecības īpašumā esošā zeme, tāpat arī tā zeme, kuŗu valsts nodos bezzemniekiem un sīkzemniekiem, tiek nodota darba zemnieku lietošanā uz visiem laikiem. Katrs mēģinājums aizskart zemnieku personīgo īpašumu vai darba zemniekiem pret viņu gribu uzspiest kolektīvās saimniecības, tiks stingri apkaŗots, jo tas nāk par ļaunu tautas un valsts interesēm.

Saeima nolemj atcelt visas zemes izpirkšanas maksas no zemniekiem, kuŗas ir saistītas ar agrāk izvesto agrārreformu.

Saeima uzdod valdībai caurskatīt jautājumu, kādi soļi būtu spējami, lai atvieglotu arī visus pārējos zemnieku parādus, kā arī lai atceltu netaisnos nodokļus un atvieglotu nodokļu nastu darba tautai.

Saeima nolemj anulēt darba zemniekiem visus nodokļu parādus, tāpat arī parādus par administratīvā kārtā uzliktiem sodiem.

Parazitiskā-ekspluatātoriskā privātā zemes īpašuma likvidācija un uz to pamatotā plašā valsts palīdzība bezzemniekiem un sīkzemniekiem zemes iegūšanā nozīmē, ka darba zemniecības trūkumam un postam, šiem nenovēršamiem un pastāvīgiem kapitālistu, muižnieku un citu ekspluatātoru ekonomiskās kundzības līdzgaitniekiem, ir darīts gals.

Lai dzīvo Latvijas darba tauta, augstākais Latvijas zemes saimnieks!

Lai dzīvo strādnieku un zemnieku nesagraujamā brālīgā apvienība!

Deklarāciju Saeima vienbalsīgi pieņēma 1940. g. 22. jūlijā, un deklarācija stājās spēkā pieņemšanas dienā.

Prof. Dr. A. Kirchenšteins
Valsts Prezidents

★

Saeima ir pieņēmusi un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

165

*Deklarācija par banku un lielo
uzņēmumu nacionālizāciju
(V. V. 167, 1940. g. 26. jūl.)*

Latvijas buržuaziskajā republikā, tāpat kā visās citās kapitālistiskās zemēs, lielle rūpniecības uzņēmumi un visa banku sistēma bija līdzeklis darba tautas izsūkšanai, ļaujot niecīgai baņķieru un fabrikantu grupīnai viegli iedzīvoties uz strādnieku, zemnieku, amatnieku un darba intelīģences rēķina. Tautas līdzekļi aizgāja bagātnieku, fabrikantu un citu spekulantu kabatās, padarot tos bagātus uz citu cilvēku darba rēķina; tas izsauca bezdarbu, masu nabadzību, smagi satricinot visu tautas saimniecību, atņemot darba ļaudīm ticību savai nākotnei, radot neziņu par rītdienu.

Saeimas vēlēšanu laikā 14. un 15. jūlijā visa Latvijas darba tauta vienprātīgi prasīja šādam stāvoklim darīt galu.

Latvijas Republikas Saeima, visā pilnībā atbildot uz šo taisnīgo tautas prasību, nolemj pasludināt lielo tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu un banku nacionālizāciju visā Latvijas teritorijā. Sākot ar šo brīdi, visus lielos tirdzniecības, rūpniecības un transporta uzņēmumus, kā arī bankas ar viņu vērtībām Saeima pasludina par visas tautas mantu, t. i. valsts īpašumu. Ar šo lielo vēsturisko likumdošanas aktu paveras jauna lapaspuse Latvijas tautas vēsturē un tautas saimniecībā, tiek radīti apstākļi tautas labklājības un laimes varenai un straujai plaukšanai.

Tautas Saeima ir pārliecināta, ka šis lēmums pilnīgi atbilst tautas un valsts interesēm.

Tautas Saeima uzdod valdībai nekavējoties sastādīt un apstiprināt nacionālizējamo uzņēmumu un iestāžu sarakstu.

Deklarāciju Saeima vienbalsīgi pieņēma 1940. g. 22. jūlijā, un deklarācija stājās spēkā pieņemšanas dienā.

Prof. Dr. A. Kirchenšteins

Valsts Prezidents

★

Ministru kabinets 1940. g. 25. jūlijā pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

170 *Banku un lielo rūpniecības uzņēmumu nacionālizācija
Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas teritorijā*
(V. V. 168, 1940. g. 27. jūl.)

Ministru kabinets, izpildīdams Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Saeimas 1940. g. 22. jūlija deklarāciju, nolemj:

1. Nacionālizēt visas bankas, apdrošināšanas sabiedrības, kredītiestādes, lombardus un privātu personu seifus.

2. Nekavējoši nacionālizēt rūpniecības uzņēmumus pēc klātpievienotā saraksta.

3. Nacionālizējamos uzņēmumos, kas pieminēti sarakstā, iecel valsts komisārus. Komisārus rūpniecības uzņēmumos, kas lieli un sevišķi svarīgi no valsts saimnieciskā viedokļa, iecel finanču, tirdzniecības un rūpniecības ministrs, pārējos uzņēmumos komisārus iecel uz to pilnvarotas apriņķa amatpersonas saziņā ar vietējām arodorganizācijām un apstiprina amatā ministrs.

4. Nacionālizējamo uzņēmumu pārņemšanai nodibināmas komisijas 3—5 personu sastāvā no Finanču, Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas pārstāvjiem, arodorganizācijām un strādnieku komitejām. Pārņemšanas komisijas darbojas komisāru vadībā.

5. Līdz ar likuma izdošanas momentu visi saimnieka jeb uzņēmuma direktora rīkojumi un visi dokumenti, kas nāk no uzņēmuma saimnieka vai direktora, ir nederīgi bez attiecīga uzņēmuma komisāra paraksta.

6. Banku komisāru pienākumos ietilpst: pārraudzīt visus tekošos rēķinus un banku kredītiestāžu vērtspapīrus, nodrošināt

rūpniecību un saimniecisku uzņēmumu kreditēšanu vajadzīgos tekošos apmēros.

7. Naudas summas, kas vajadzīgas normālai rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu darbībai, izmaksāt pēc šo uzņēmumu pieprasījumiem, apstiprinātiem no arodorganizācijām, bet katrā atsevišķā gadījumā tikai ar banku komisāru atļauju.

8. No privātpersonu noguldījumiem bankās, kredītiestādēs noguldītājiem var izmaksāt ne vairāk kā Ls 100 mēnesī ar banku komisāru atļauju.

9. Visus dārgmetālus, kā lējumos, tā arī izstrādājumos, kā arī dārgakmeņus, kas atrodas juvelieru veikalos, nodot bankas glabāšanā. Finanču ministrs pilnvarots nekavējoties izdot attiecīgu rīkojumu.

10. Viss nacionālizēto banku un rūpniecības uzņēmumu administratīvais un tehniskais personāls paliek savā darbā un turpina izpildīt savus pienākumus.

11. Ministru kabinets atgādina, ka katru sabotāžas mēģinājumu sodīs ar visu likuma bardzību.

12. Ministru kabinets uzaicina visus strādniekus un kalpotājus, nacionālizēto uzņēmumu un banku administratīvo un tehnisko personālu pielikt visus savus spēkus Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas tautas saimniecības turpmākai nostiprināšanai un uzplaukšanai.

Šis likums stājas spēkā 1940. gada 25. jūlijā.

Rīgā, 1940. g. 25. jūlijā.

Prof. Dr. A. Kirchenšteins
Valsts un Ministru Prezidents
K. Karlsons
Finanču ministrs

(Pielikumā 804 nacionālizējamo rūpniecības uzņēmumu saraksts, izsludināts V. V. 168., 27. jūl., red.).

★

173

Rīkojums tirdzniecības kuģiem
(V. V. 169, 1940. g. 29. jūl.)

Latvijas valsts saimnieciskās intereses prasa, lai visa Latvijas tirdzniecības flote atrastos Latvijas valdības pilnīgā rīcībā. Lai brīdinātu to kuģu kapteiņus, kuģi atrodas ārpus Baltijas jūras

ūdeņiem, no nodevīgas rīcības, Latvijas valdība pavēl visiem kuģu īpašniekiem un kuģu kapteiņiem:

1. Kuģiem, kuģi atrodas svešos ūdeņos, izbraukt vai iebraukt no kādas ostas citā ostā tikai ar Latvijas valdības atļauju.

2. Bez Latvijas valdības atļaujas kuģiem nav tiesības iebraukt amerikāņu un angļu ostās.

3. Kuģu kapteiņi, kuģi pārkāps Latvijas valdības pavēli Latvijas kuģiem atgriezties dzimtenē, tiks uzlūkoti kā tautas nodevēji un tos pasludinās kā stāvošus ārpus likuma. Kopā ar viņiem tiks sauktas pie atbildības arī viņu ģimenes un tuvākie radi.

Valdības rīkojumus attiecībā uz kuģniecību publicēs ar Jūrniecības departamenta direktora un attiecīga ierēdņa parakstu.

Rīgā, 1940. g. 27. jūlijā.

Prof. Dr. A. Kirchenšteins
Valsts un Ministru Prezidents
K. Karlsons
Finanču ministrs

★

174

Likums par zemi

(V. V. 171, 1940. g. 31. jūl.)

1. Valsts zemes fondā, kas nodibināts ar Saeimas 1940. g. 22. jūlija deklarāciju par zemes pasludināšanu tautas īpašumā, pāriet šādas zemes:

- 1) visas lauksaimniecībā izmantojamās līdzšinējās valsts zemes, kas valstij nav tieši vajadzīgas;
- 2) visas baznīcu, draudžu un klosteru zemes neatkarīgi no platības;
- 3) tā daļa no katram līdzšinējam zemes īpašniekam piederējušās zemes kopplatības, kuŗa pārsniedz 30 ha, izņemot tautas ienaidnieku un zemes spekulantu zemes, kuŗas pāriet fondā visā platībā.

2. Valsts zemes fonds izlietojams bezzemnieku un sīkzemnieku apgādāšanai ar zemi, kā arī sabiedrisko zemes vajadzību apmierināšanai.

3. No valsts zemes fonda vispirms paplašināmas līdz 4.

pantā norādītai platībai tās sīksaimniecības, kuņas minēto platību nesasniedz.

4. Jaunās saimniecības iedalāmas platībā līdz 10 ha.

5. No valsts fonda iedalītās saimniecības piešķiramas Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pilsoņiem, kuriem 1940. g. 22. jūlijā galvenā nodarbošanās bija lauksaimniecība. Tāpat saimniecības piešķiramas tiem obligātoriskā aktīvā karādienestā esošiem pilsoņiem, kuriem līdz viņu iesaukšanas dienai galvenā nodarbošanās ir bijusi lauksaimniecība.

6. Visa Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas zeme, kā līdzšinējiem īpašniekiem atstātā, tā no valsts fonda piešķirtā, nododama un nostiprināma, iesniedzot attiecīgus zemesgrāmatu aktus, darba zemniekiem dzimtā lietošanā līdz tam laikam, kamēr vien kāds no viņu tiešiem likumiskiem mantiniekiem turpina tās apstrādāšanu.

7. Katra darba zemnieka pienākums ir viņa lietojamo zemi apstrādāt un uzlabot, saimniecības ēkas kopt un izbūvēt, un visu saimniecību vadīt saskaņā ar lauksaimniecības jaunākajiem sasniegumiem, ieliekot šajā darbā visus spēkus un zināšanas.

8. Likumu par zemi izved dzīvē pagastu valdes, kuņas šajā darbā piedalās 2 Zemkopības ministrijas pilnvarnieki. Sūdzības par pagastu pašvaldību lēmumiem zemes lietās izšķir Zemes ierīcības komiteja pie Zemkopības ministrijas, kuņas sastāvu noteic Ministru kabinets. Zemes ierīcības komitejas lēmumi ir galīgi un pārsūdzami vienīgi kasācijas kārtībā Senātā.

9. Šis likums neattiecas uz zemēm pilsētu administratīvās robežās, par kādām zemēm izdos atsevišķu likumu.

10. Visi noslēgtie zemes lietošanas līgumi ar 1941. 23. aprīli atcelti.

11. Noteikumus, instrukcijas un rīkojumus šā likuma izvešanai dzīvē izdod zemkopības ministrs.

12. Šis likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Prof. Dr. A. Kirhenšteins
Valsts Prezidents

★

188

Rīkojums tirdzniecības kuģiem
(V. V. 173, 1940. g. 2. aug.)

Papildinot Valdības š. g. 27. jūlija rīkojumu (Lik. kr. 173),
Valdība noteic:

1. Visiem kuģiem, kas brauc zem Latvijas flagas un atrodas Atlantijas okeanā ceļā uz Ameriku un Kanadu, vai arī brauc pretējā virzienā, nekavējoties un neatkarīgi no tā, vai tie brauc ar kravu vai balastu, — ir jābrauc uz Murmansku, bet kuģiem, kas atrodas Klusā okeanā, jābrauc nekavējoties uz Vladivostoku.

2. Kuģiem, kuņu krava pašlaik tiek izkrauta Amerikas Savienotās valstīs un Kanadā pēc kravas izkraušanas pabeigšanas ir jādodas vai nu uz Murmansku, vai Vladivostoku, atkarībā no viņu atrašanās vietas, t. i. atrodošamies Rietumu piekrastē — uz Vladivostoku, atrodošamies Austrumu piekrastē — uz Murmansku.

3. Kuģiem, atrodošamies Anglijā, pēc kravas izkraušanas pabeigšanas jādodas uz Murmansku. Kuģu īpašniekiem, pamatojoties uz šo rīkojumu, ir jāatsakās no jaunu braucienu uzsākšanas, kas stāvētu sakarā ar agrāk noslēgto līgumu pildīšanu.

4. Kuģiem pēc izbraukšanas no svešās ostas ir jāņem pilni bunkuri ogļu, lai to pietiktu līdz Murmanskai vai Vladivostokai, bet kuģi, kuņi atrodas okeanos, var iebraukt tuvākās ostās tikai ārkārtēja bunkuru ogļu trūkuma gadījumā, pie kam kuģi nekādā gadījumā šinī nolūkā nedrīkst iebraukt Amerikas Savienoto Valstu vai Anglijas, ar viņas kolonijām un dominijām, un Eires ostās.

5. Šā rīkojuma izpildīšanai attiecīgo kuģu īpašnieki un rīkotāji nekavējoties saziņā ar Jūrniecības departamentu, dod attiecīgus telegrafiskus rīkojumus kuģu kapteiņiem.

6. Visu tirdzniecības kuģu īpašnieki un rīkotāji turpmāk jebkādus rīkojumus kuģu kapteiņiem un aģentiem var dot tikai saziņā ar Jūrniecības departamentu, departamenta norādītā veidā.

7. Šā rīkojuma neizpildīšanā vainojamām personām piemērojami Valdības š. g. 27. jūlija rīkojuma 3. panta noteikumi.

Rīgā, 1940. g. 31. jūlijā.

Ministru Prezidenta v. iekšlietu ministrs V. Lācis
Finansu ministrs K. Karlsons

★

Ministru kabinets 1940. g. 8. augustā ir pieņēmis un valsts prezidents izsludina šādu likumu:

- 205 *Likums par Latvijas pārstāvību ārzemēs darbības izbeigšanu*
(V. V. 179, 1940. g. 9. aug.)

Latvijas pārstāvību saraksts pie ministru kabineta 1940. g. 8. augusta lēmuma par Latvijas pārstāvību ārzemēs darbības izbeigšanu.

Sūtniecības

(Sūtniecību sarakstu skat. 204. lapp., red.).

Karjēras ģenerālkonsulāti

Holandē	Ģenerālkonsulāts	Roterdamā
Šveicē	—	Bernē
Turcijā	—	Istanbulā
Vācijā	—	Dancigā

Karjēras konsulāti

Amerikas		
Savienotās Valstīs	konsulāts	Ņujorkā
Igaunijā	—	Valkā
Lietuvā	—	Šauļos
—	—	Viļņā
Vācijā	—	Hamburgā
—	—	Karalaučos

Goda ģenerālkonsulāti

Dienvidslavijā	Ģenerālkonsulāts	Belgradē
Grieķijā	—	Atēnās
Lielbritānijā (Afrikā)	—	Keptaunā
— (Kanadā)	—	Montrealā
Norveģijā	—	Oslo

Goda konsulāti

A. S. V.	Konsulāts	Čikagā
—	—	Filadelfijā
—	—	Indianapolisā

—	—	Klivlendā
—	—	Nuorleanā
—	—	Portlandē
—	—	Sanfrancisko
—	—	Siatlē
—	—	St. Luisā
Belģijā	—	Antverpenē
—	—	Ģentē
—	—	Lježā
Brazīlijā	—	Sao Paulo
Bulgarijā	—	Sofijā
—	—	Varnā
Protektorāts		
Bohēmija un Moravijā	—	Bratislavā
Dānijā	—	Arhusā
Dienvidslavijā	—	Zagrebā
Ēģiptē	—	Kairo
Francijā	—	Bordo
—	—	Brestā
—	—	Buloņā p/J.
—	—	Dinkerkā
—	—	Havrā
—	—	Kalē (Calais)
—	—	Lionā
—	—	Marseļā
—	—	Nicā
—	—	Ruanā
—	—	Strasburgā
— (Alžīrijā)	—	Alžīrā
Grieķijā	—	Salonikos
Holandē	—	Amsterdamā
Igaunijā	—	Narvā
Itālijā	—	Dženovā
—	—	Milanā
—	—	Neapolē
—	—	Triestē
—	—	Turinā
Japānā	—	Tokio
Kubā	—	Havanā
Ķīnā	—	Harbinā

Lielbritānijā — Londonā	—	Birminghamā
—	—	Bradfordā
—	—	Hullē
—	—	Kardifā
—	—	Liverpulē
—	—	Mančestrā
—	—	Ņukaslē p/T.
—	—	Šefildā
— (Skotijā)	—	Dundejā
— —	—	Glasgovā
— —	—	Leitā
— (Ziemeļirijā)	—	Belfastē
— (Īrijā) (Eire)	—	Dublinā
— (Palestinā)	—	Jeruzalemē
— (Dienvidāfrikā)	—	Johannisburgā
— (Indijā)	—	Bombejā
— (Ceilonas salā)	—	Kolombo
— (Kanadā)	—	Halifaksā
— —	—	Toronto
— —	—	Vankuverā
— (Dienvidamerikā)	—	Port of Speinā (Trinidades salā)
— (Austrālijā)	—	Adelaidē
— —	—	Brisbenē (Queens- land)
— —	—	Melburnā
— —	—	Sidnejā
— (Jaunzēlandē)	—	Auklandā
Luksemburgā	—	Luksemburgā
Monako	—	Monako
Norveģijā	—	Bergenē
Portugālē	—	Lisabonā (ar nodaļu Porto)
Rumānijā	—	Galacā
Ungarijā	—	Budapeštā
Vācijā	—	Breslavā
—	—	Drezdenē
—	—	Duisburgā
—	—	Frankfurtē p/M.
—	—	Hanoverā

—	—	Keļnē
—	—	Leipcigā
—	—	Libekā
—	—	Magdeburgā
—	—	Manheimā
—	—	Minchenē
—	—	Nirnbergā
—	—	Stetinē
—	—	Vīnē
—	—	Vupertalē-
		Elberfeldē
Zviedrijā	—	Geflē
—	—	Geteborgā
—	—	Helsingborgā
—	—	Karlstatē
—	—	Malmē

Latvijas goda vicekonsulāti

A. S. V.	Vicekonsulāts	Galvestonā
—	—	Los Andželosā
—	—	Pitsburgā
—	—	Manilā (Filipi-
		nu salās)
—	—	San Huanā
		(Portorico)
Bulgarijā	—	Burgasā
Dānijā	—	Alborgā
—	—	Esbjergā
—	—	Helsingērā
—	—	Nakskovā
—	—	Renē
Lielbritānijā	—	Bristolē
—	—	Dartmutā
—	—	Doverē
—	—	Džilinghemā
—	—	Falmutā
—	—	Fovejā
—	—	Grimsbijā
—	—	Harvičā
—	—	Lovestoftā

—	—	Midsbro
—	—	Nuportā (Mon.)
—	—	Plimutā
—	—	Portsmutā
—	—	Sauthemptonā
—	—	Sunderlandē
—	—	Svansiņā
—	(Skotijā)	Aberdinā
—	—	Bonesā
—	—	Grendžmutā
—	—	Kirkvalā
—	—	Metilcā
—	—	Vikā
—	(Īrijā)	Korkā
—	(ZiemeļĪrijā)	Londonderijā
—	(Īrijā) (Eire)	Vaterfordā
—	(Kanaļu salās)	Džersī
—	(Vidus jūrā)	Gibraltarā
—	—	Maltā
—	(Afrikā)	Bulavaio
—	(Kanadā)	St. Džonsā (N. F.)
—	(Dienvidamerikā)	St. Džordžā
Norveģijā	—	Dramenā
—	—	Kristiansandā
—	—	Narvikā
—	—	Stavangerā
—	—	Tromsō
—	—	Trondheimā
—	—	Vardō
Somijā	—	Pori
—	—	Kokolā (Gam- lekarlebijā)
—	—	Kotkā
—	—	Kuopio
—	—	Lovisā
—	—	Oulu (Ulea- borg)
—	—	Raumā

—	—	Tamperā (Tamerfosā)
—	—	Turku (Abo)
—	—	Vazā
Zviedrijā	—	Halmstadē
—	—	Hernesandē
—	—	Lulea
—	—	Sundsvalā
—	—	Umea
—	—	Visbijā

Nepatstāvīgie goda konsulārie pārstāvji, kas darbojas pie citām pārstāvībām un kuņiem nav patstāvīga iecirkņa.

Ģenerālkonsuli:

Dānijā	Kopenhagenā	Rumānijā	Bukarestā
Igaunijā	Tallinā	Somijā	Helsinkos

Konsuli:

Francijā	Parīzē	Vācijā	Berlinē
Holandē	Roterdamā	Vācijā	Karalaučos
Vācijā	Dancigā	Zviedrijā	Stokholmā
Turcijā	Istanbulā		

Vicekonsuli:

Beļģijā	Antverpenē	Rumānijā	Bukarestā
Dānijā	Kopenhagenā	Vācijā	Hamburgā
Igaunijā	Tallinā	Zviedrijā	Geteborgā
Italiņā	Dženovā	Zviedrijā	Malmē

Ārlietu ministr. Administr. depart. dir. v. i.
V. Jemeljanovs

★

206 *Lēmums par vērtspapīru pirkušanas un pārdošanas pārtraukšanu*

(V. V. 179, 1940. g. 9. aug.)

1) Visu vērtspapīru: akciju, obligāciju, paju un ķīlu zīmju pirkušana un pārdošana pārtraucama ar š. g. 10. augustu.

2) Visiem 1. punktā minēto vērtspapīru īpašniekiem un turē-

tājiem, kā arī nacionālizētām kredītiestādēm, uzņēmumiem, valsts un pašvaldību iestādēm, krājaizdevu sabiedrībām un Pasta krājķesei jānodod Latvijas Bankai laikā no 10. — 15. augustam š. g. visi viņu rīcībā esošie vērtspapīri, kā pašu, tā arī glabāšanā vai nodrošinājumam pieņemtie.

3) Ar š. g. 16. augustu vērtspapīru pieņemšana glabāšanā pārtraucama un Latvijas Banka nekādos norēķinos par nodotiem vērtspapīriem nestājas.

4) Sadalot nacionālizēto uzņēmumu peļņu, nenodotie vērtspapīri (akcijas un paži) netiks ņemti vērā.

5) Par šā lēmuma nepildīšanu vainīgos sodīs ar viņu mantas konfiskāciju un naudas sodu nenodoto vērtspapīru nominālvērtības trīskārtējā apmērā.

Rīgā, 1940. g. 9. augustā.

Ministru Prezidenta v. iekšlietu ministrs V. Lācis
Finansu ministrs K. Karlsons

★

214 *Lēmums par atļautiem periodiskiem izdevumiem*
(V. V. 180, 1940. g. 10. aug.)

Ministru kabinets sakarā ar Preses un biedrību departamenta likvidēšanu un Galvenās literātūras pārvaldes nodibināšanu izsludina visas līdzšinējo periodisko izdevumu atļaujas par anulētām. Ar 10. augustu Ministru kabinets atļauj iznākt sekojošiem periodiskiem izdevumiem:

Ciņa	Lokomotīve
Proletarskaja Pravda	Darba Sieviete
Brīvais Zemnieks	Taisneība
Padomju Latvija	Latgaļskaja Pravda
Trudovaja Gazeta	Liesma
Darbs	Brīvā Daugava
Sarkanais Kareivis	Zemgales Komūnists
Valdības Vēstnesis	Komūnists
Sarkanais Sports	Brīvā Venta
Pionieris	Talsu Apriņķa Ziņotājs
Rižskij Krokoģil	Karogs
Brīvā Jaunatne	Atpūta
Sarkanā Palīdzība	Latvijas Skola

Aģitators un Propagandists Valsts Statistiskās Pārvaldes
Radio Vilnis Biļetens
Darba Zemnieks

Ministru Prezidenta v. i. iekšlietu ministrs V. Lācis
Sabiedrisko lietu ministra v. i.
ārlietu ministra biedrs A. Jablonskis

★

Ministru kabinets 1940. g. 12.
augustā ir pieņēmis un valsts
prezidents izsludina šādu li-
kumu:

216 *Likums par poligrafiskiem ražojumiem*
(V. V. 182, 1940. g. 13. aug.)

1. Periodiskus izdevumus var izdot tikai ar iekšlietu ministra atļauju.

Piezīme. Lūgumam dēļ atļaujas pievienojama L. K. P.,
arodbiedrību, komjaunatnes vai Sarkanās Palī-
dzības centrālo organu atsauksmes.

2. Neperiodiskus izdevumus spiestuvēm var pasūtīt vienīgi:
 - 1) Rīgā: valsts un pašvaldības iestādes, L. K. partijas, arodbiedrību, komjaunatnes vai Sarkanās Palīdzības centrālie organi, kā arī Valsts apgādniecību un poligrafisko iestāžu pārvalde.
 - 2) pārējās vietās bez 1. punktā paredzētiem organiem arī Sarkanarmijas un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas tautas armijas daļas, vietējās pašvaldību iestādes, kā arī Valsts apgādniecību un poligrafisko iestāžu pārvaldes vietējais pilnvarnieks.

Par katru pasūtījumu spiestuvēm ar sevišķām veidlapām 24 stundu laikā jāziņo Galvenai literātūras pārvaldei un Valsts apgādniecību un poligrafisko iestāžu pārvaldei Rīgā.

3. Atsevišķu iestāžu dienesta papīrus un privātpersonu sīkdarbus, kā piem. vizītkartes, cenu rādītājus, vēstuļu papīrus, aploksnes u. c. spiestuves var izgatavot jebkuŗam pasūtītājam.

4. Zīmogdarbņicu un cinkografijas ražojumus var pasūtīt 2.

pantā minētās iestādes un organi, bet privātpersonas šos pasūtījumus var izdarīt tikai ar Iekšlietu ministrijas atļauju.

5. Tuvākus noteikumus šā likuma izvešanai dzīvē izdod iekšlietu ministrs.

Šis likums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 13. augustā

Saeimas priekšsēdētājs P. Briedis
Valsts Prezidenta v. i.

★

221 *Lēmums par nacionālizētiem apgādniecības un poligrafiskiem uzņēmumiem*
(V. V. 183, 1940. g. 14. aug.)

Ministru kabinets 1940. g. 13. augustā nolēma:

- 1) zemāk minētos nacionālizētos apgādniecības un poligrafiskos uzņēmumus un ar šīm nozarēm saistītos palīguzņēmumus nodot Valsts apgādniecību un poligrafisko uzņēmumu pārvaldei;
- 2) nodošanu uzdod izdarīt attiecīgiem valsts komisāriem.

U z ņ ģ ģ m u m u s a r a k s t s :

1. »Grāmatu Draugs«, apgādniecība, Rīgā, Grēcinieku ielā 25, īpašn. Anna Rudzīte
2. Paju sabiedrība »Biografiskais arhīvs«, Rīgā, Kaļķu ielā 25
3. »Literātūra«, apgādniecība, Rīgā, Elīzabetes ielā 65, īpašn. Kārlis Rasiņš
4. »Zelta Ābele«, apgādniecība, Rīgā, Pulkv. Brieža ielā 9, īpašn. Miķelis Goperis
5. »Grāmatu Zieds«, izdevniecība, Rīgā, Tērbatas ielā 52, īpašn. Teodors Bērziņš
6. »Kaija«, apgādniecība, Rīgā, Ģertrudes ielā 49, īpašn. Anna Grobiņa

Ministru Prezidenta v. i. iekšlietu ministrs V. Lācis
Sabiedrisko lietu ministra v. i.

Ārlietu ministra biedrs A. Jablonskis

★

237

*Ministru kabineta lēmums
par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laik-
rakstu korespondentu ārzemēs un par ārzemju
korespondentu Latvijas Padomju Sociālistiskā
Republikā darbības izbeigšanu.
(V. V. 188, 1940. g. 20. aug.)*

1. LPSR laikrakstu korespondentiem ārzemēs izbeigt darbību un korespondentiem — LPSR pilsoņiem nekavējoties atgriezties dzimtenē.

2. Pārtraukt ārzemju korespondentu darbību LPSR.

3. LPSR ārzemju informācijai izmantot vienīgi TASS ziņas. Lēmums stājas spēkā izsludināšanas dienā.

Rīgā, 1940. g. 19. augustā

Prof. Dr. A. Kirchenšteins
Ministru Prezidents
Iekšlietu ministrs V. Lācis

SKATS ĀRPUS ŠAURĀ DARBĪBAS LOKA

AIZŅEMTS savā ikdienas intensīvā darbā, kā caur logu vēroju, kas notiek pasaulē kā mūsu zemē, tā ārā laukos. Salīdzinot abu okupācijas varu izturēšanos un rīcību mūsu zemē, dūrās acīs lielā starpība taktikas ziņā.

Boļševiki rīkojās ar brutālu asiņainu terroru, bet savai rīcībai visur lūkoja likt pamatā it kā pašas tautas gribu un tās vēlēšanos. Uz boļševiku vadoņu un partijas rīkojumu tauta »vienprātīgi« fabrikās un ielu mītiņos pieprasīja nāves sodus policijas darbiniekiem, kuŗu grūtais uzdevums bija kaut cik gādāt par kārtību varas maiņas dienās. »Tauta pati« pieprasīja padomju iekārtu Latvijā, »pati lūdza« jauno LPSR uzņemt PSRS tautu saimē. Visur un visos gadījumos, lūk, valdībai un iestādēm un tāpat arī tiesām bija jāvadās no »tautas gribas«, tā jārespektē. Bet lai mēģinātu kaut viena balss pacelties pret jau gatavām rezolūcijām, kuŗas sanāksmēs un mītiņos to organizētāji cēla priekšā! Par tādu pārdrošību pat iedomāties nedrīkstēja, mītiņu organizētāji to ļoti labi zināja, un tāpēc rīkojās droši un nešaubīgi kā »tautas balss« diktētāji. Arī uz »vēlēšanām« bija jāiet bez izņēmuma visiem, par to gādāja partijas vadība, strādnieku komitejas, māju sētnieki, speciāli aģitatori un novērotāji. Vēlēšanu iecirknī vēlētājiem iedeva vienu vienīgu sarakstu un aploksni, atlika sarakstu ielikt aploksnē, iemest urnā, un vēlētājs »savu gribu« bija izteicis. Uz ārieni vēlēšanu lietas bija it kā kārtībā.

Vācu okupācijas vara savukārt nemeklēja kādu iedzīvotāju »slāņu atbalstu« saviem rīkojumiem; tā savu rīcību nemaskēja, nespēlēja teātri. »Kas man par daļu, ko jūs domājat. Es esmu vācietis, es tā gribu, un ar to viss ir pateikts.« Tāda, rupji ņemot, bija vācu okupācijas varas rīcība.

Bija starp okupācijas varas personām arī daudz tādu, kuŗas redzēja un saprata, kuŗp tāda rīcība var novest un šo vispārējo

režīmu centās mīkstināt. Režīms tomēr arī tām uzlika savus žņaugus, un arī viņas neko pozitīvu veikt nevarēja.

Vispār jāsaka, — kā krievi, tā vācieši centās izcelt savu pārākumu pār citām tautām. Bīstami bija tas, ka arī jaunā paaudze saindējās no vecākās paaudzes greizajiem ieskatiem. Kādu dienu Tieslietu ģenerāldirekcijas darbinieks Saulīte, jau gados vecāks vīrs, gājis pa Bastejkalna apstādījumiem. Tur vizinājušies bērni ar ragaviņām, laižoties no kalniņa lejā. Turpat līdzās kāds 9—10 g. vecs zēns lauzis stabiņus, kas iedzīti zemē apkārt kādam kociņam, lai to aizsargātu. Vienu stabiņu viņš jau nolauzis, un nu ķēries pie nākošā. Saulīte uzsaucis zēnam tā nedarīt, jo stabiņus nav brīv lauzt. Nomērot ar izaicinošu skatienu Saulīti no galvas līdz kājām, zēns atbildējis vācu valodā: »Du bist Lette, aber ich bin Deutscher, ich kann es tun« (tu esi latvietis, bet es esmu vācietis, un es varu to darīt). Tā kā tuvumā nav bijis neviena kārtības sarga, tad zēns savu nedarbu arī turpinājis, jo S. pats baidījies zēnu aizkart, zinādams, ka var piedzīvot lielas nepatīkšanas.

Arī otrs gadījums ne mazāk raksturīgs. Vilcienā uz jūrmalu satiekas latviešu dāma ar pazīstamu vācu dāmu, kuŗai ir līdzī arī viņas 7—8 g. vecais puisēns. Dāmas sasveicinās un sāk sarunāties. Zēns mātei vairākkārt cenšas kaut ko jautāt, bet māte viņam sākumā nepiegrīež vērību. Beidzot tomēr māte uzprasa, ko zēns vēlas, un tad abas dāmas dzird jautājumu: »Mamm, mamm, vai tad latviešiem brīv otrā klasē braukt?« Māte zēnam aizspiež muti ar roku un, neveikli juzdamās, tikai pasaka: »Ciet klusu!«

Arī personīgi novēroju gadus 10—11 vecu vācu zēnu, kuŗš, tramvajā sēdēdams, izpletis kājas, neļāva sev līdzās nevienam piesēsties. Kad es, pabīdot zēna kājas sāņus, nosēdos viņam blakus, šis zeņķis izgāja uz platformas un caur durvju stiklu visu braucienu laiku izaicinoši manī raudzījās, it kā mani atcerēties vai draudēt gribēdams.

Lūk, šī vācu jaunatnes kropļošana morālā ziņā draudēja Eiropai ar briesmām, ja Vācija būtu izgājusi no kara kā uzvarētāja. Pasvītrotais pārākums pār citām tautām, kas pavadīja katru vāciešu pasākumu, katru darbu un izturušanos pret cit-tautiešiem, pēdējos atbaidīja un atsvešināja. Tas, kā vēlāk to pieredzēju, apgrūtināja arī sadarbības iespēju ar okupācijas iestādēm un amatpersonām. Nekādu padomu tās nepieņēma, lai

cik prātīgs tas būtu; varēja tikai vai nu paklausīt, vai arī ķīvēties līdz apnikumam, kamēr lieta pa to laiku stāvēja uz vietas bez atrisinājuma, bez kustības.

Kaŗa laukos Vācijā jau sāka izjust zināmas grūtības. Krievi 1942. g. oktobrī uzsāka pretuzbrukumu pie Staļingradas, kas beidzās ar Staļingradas ielencēju — vācu spēku ielenkšanu un sagūstīšanu. Afrikā pēc uzvaras pie Tobrukas maijā vācu spēki oktobra otrā pusē pie El-Alameinas cieta katastrofālu neveiksmi, kas beidzās ar vācu-itaļu spēku atkāpšanos uz rietumiem. Austrumu kaŗa laukos krievu panākumi turpinājās. Pēc Staļingradas un Kaukaza atbrīvošanas viņi atguva Rostovu, Kursku, Velikije Luki, un uz 1943. g. pavasari bija atkaŗojuši gandrīz visu iepriekšējā gadā zaudēto. Nesaprotama bija vācu taktika, kas neizbēgami solīja katastrofu.

Austrumu frontes dienvidu spārna stāvokli mēs pārrunājam arī ar Tieslietu ģenerāldirekcijas darbiniekiem tā saucamā »juriskonsultu« istabā, kur dažreiz mani lūdza izteikties militāros jautājumos. Politiskos jautājumos lieli speciālisti bija M. C. un citi, kuŗi noklausījās ārzemju radio raidījumos. Es izteicu domu, ka pirms nav ieņemta Staļingrada, vācieši nekādā ziņā nedrīkstētu ar labā spārna galējo grupu virzīties uz Kaukazu un doties kalnu labirintā gandrīz 1000 kilometru dienvidaustrumos no Staļingradas. To varētu uzdrošināties tikai tad, ja Melnā jūrā būtu spēcīga vācu flote, lai atbalstītu sauszemes operācijas un apgādi pa jūru, un ja ar iebrukumu Kaukazā varētu cerēt arī Turciju iesaistīt kaŗā pret PSRS. Izteicu domu, ka izdevīgāk būtu, nodrošinoties pret Staļingradu, mēģināt operācijas pret Maskavu un tās svarīgo dzelzceļu mezglu. Kā zināms, visi Eiropas Krievijas dzelzceļi krustojas Maskavas mezglā, ar kuŗa ieņemšanu vai stipru bojāšanu krieviem rastos grūti pārvarami traucējumi kaŗa darbībā.

Juriskonsultu istabā dažreiz tika pārrunāti arī politiski jautājumi. No pārrunām bija redzams, ka vienprātība tautā ir zudusi. Vienota tā bija, izņemot boļševikus un to līdzskrējejus, savā nelaiimes izjūtā boļševiku valdīšanas gadā. Vienota tā bija vēl arī, gaidot atpestīšanu un glābiņu, vienalga no kurienes tas nāktu, bet, kad pēc vācu ienākšanas un rīcības tauta savās cerībās jutās vilusies un piekrāpta, tās vienprātība zuda.

Vieni domāja, ka visam ir beigas un nekāds glābiņš vairs nav gaidāms. Tāpēc labāk prom no Latvijas, vienalga kurp, tikai

ne uz austrumiem. Jau pirmās vācu tautības iedzīvotāju repatriācijas laikā arī daži latvieši izbrauca vāciešiem līdzī. Tas pats jau mazākā mērā atkārtojās otrās repatriācijas laikā, boļševiku valdīšanas vidū. Tomēr izklūt nebija vairs viegli, un daži mēģinājumi beidzās traģiski. Tā kādus 4 jauniešus, to skaitā valsts prezidenta brāļa dēlu, boļševiku aģenti bija atraduši mēbeļu pāravadājamā būdā, kādās repatrianti transportēja savas mantas uz Vāciju. Aizbraucējiem latviešiem piederēja galvenokārt tādi, kuņiem bez valodas prasmes bija arī drusku līdzekļi vai labi pazīstami ārzemēs, ar kuņu palīdzību un atbalstu cerēja kaut kā iekārtoties un dzīvot vismaz pirmajā laikā. (Te ģenerāļa ieskati ir jāatrunā. Ja pirmajā repatriācijā arī varbūt bija kādi reti latvieši, tad otrā repatriācijā lielumielais vairums bija latvieši no Latvijas, igauņi no Igaunijas vai lietuvji no Lietuvas. Vācieši to zināja, un cik varēja vērot, šos »repatriantus« no savas puses nekavēja, bet balstīja. Dažos gadījumos tie pat slepus bija aicinājuši apdraudētākos latviešus, to vidū Arvedu Bergu, bet tas bija atteicis, ka uzdošanās par vācieti, kaut tikai izklūšanai, būtu pret viņa dabu un principiem. Tiesa, ka repatriāciju kavēja lielnieki, viņiem kā uzrādītāji kalpoja daži latvieši, un parādīšanās repatriācijas komisijā bija bīstama. »Repatriantu« vidū ne mazums bija tādu, kam ne mantas, ne paņiņu ārzemēs nebija, un nemaz neprata vāciski, vārdu sakot, tā bija pirmā emigrācija pēc Latvijas valsts sagraušanas, un tās vidū netrūka tādu, kas pūlējās, lai mūsu valsts atkal paceltos. — Red.)

Aktīvākie pretboļševiki, piedaloties partizānu cīņās, bija sekmejuši ātrāku zemes atbrīvošanu no boļševiku jūga un vēlāk stājās ts. brīvprātīgo bataljonos, kas formējās dažādās pilsētās un ciemos galvenokārt no bijušiem kaņavīriem. Ne jau visi brīvprātīgi stājās arī šinīs bataljonos. Vēl atrazdamies Ķieģeļrūpniecības darbā, runāju ar Saldus ķieģelnīcas vadītāju Gr., kuņš tikko bija ieradies Rīgā, lūgt izsniegt viņam neatvietojamības apliecību. Esot ierakstījies līdz ar astoņiem fabrikas strādniekiem brīvprātīgo bataljonā, bet dienēt kaņaspēkā negribot. Ieņot arī pie ārsta pēc apliecības, ka sirds neesot kārtībā. Uz jautājumu, kāpēc tad ierakstījies, Gr. atbildēja, ka ieradušies »brīvprātīgo vervēšanas stāba« vīri un jautājuši, vai tad viņš neesot pret boļševikiem? Atbildējis, ka esot gan, katrā ziņā — ne jau viņu draugs. Nu, tad lai ierakstoties bataljonā. Ņēmis un ie-

rakstījies arī līdz ar saviem strādniekiem. Pats viņš vaļā tika, bet vai atbrīvojās arī viņa strādnieki — nezinu.

Bija arī daudz tādu, kuŗi ar mokām bija izkluvuši no boļševiku nagiem, aizbēgot mežā, kamēr viņu vecākus un tuviniekus vai nu deportēja, vai nošāva. Tiem nekas neatlika kā slapstīties mežā, tad kļūt par partizāniem un beidzot iestāties bataljonos.

Starp pasīvistiem un aktīvistiem atradās pārējā tautas masa — tās vairākums. Neliela daļa bija tādu, kas vispār nevēlējās boļševiku acīs sakompromitēties. Tie bija bailīgie, boļševiku līdzskrējēji vai pat slepeni komūnisti.

Kā jau minēju, man kāds K. atteicās sniegt ziņas par viņa iestādes likvidācijas gaitu, sacīdams, ka nav tādi laiki, lai par to stāstītu. Kādu dienu satiku Esplanādes apstādījumos bijušo boļševiku laika Ķieģelrūpniecības tresta darbinieku M. Tas mani brīdināja neuzņemties nekādu atbildīgu amatu vācu laikā, jo varot atgriezties boļševiki. Es viņam atbildēju, ka boļševiki arī bez tā jau mani tīko nogalināt, un ka tikai gadījums mani paglāba 13/14. jūnija naktī. Pastāstīju arī viņam, ka biju pēc tam spiests aizbēgt no Rīgas un slapstīties mežos, un uz boļševiku žēlastību man nav ko cerēt. Viņu atgriešanās gadījumā briesmas draud ne vien man personīgi, bet arī viņam un visai latviešu tautai, tāpēc jāmēģina ko darīt, lai viņi neatgrieztos. Ar to mēs arī šķīrāmies.

Brīvprātīgo resp. vēlāko policijas bataljonu formēšanu vieni nosodīja, otri to visiem spēkiem veicināja. Bija nodibinājies pat kāds »Brīvprātīgo vienību vervēšanas stābs«, (varbūt arī šo G. C. iestādi sauca citādi, bet ar bataljonu formēšanu un komplektēšanu tā nodarbojās). Kādu dienu lasīju avīzē, ka Jelgavā nodibinājusies »iniciātoru grupa« ar pulkv. Ap. priekšgalā brīvprātīgo vienību formēšanas atbalstīšanai. No dažu vienībās jau sastāvošu kaŗavīru puses bija dzirdami pārmetumi, ka aicinātāju esot daudz, bet paši negribot iestāties. Kāds no kaŗavīriem pārmetoši jautāja man: »Kur tad ir mūsu vecākie kaŗavīri, kur ir mūsu pulkveži, ka tie nenāk mūsu rindās?« Nebija viegli uz to atklāti atbildēt, tomēr pateicu, ka, lūk, ģenerālis Kurelis viens no pirmajiem pieteicies brīvprātīgajos, bet nekādu atbildi nav saņēmis, jo bataljonos nav ģenerāļu amatu un tāpēc laikam viņu nepieņem. Vācieši algas maksā pēc dienesta pakāpēm, un ģenerāļa atalgojums bataljona komandiera amatam iznāktu par dārgu, pat lielākas latviešu vienības vācieši, kā redzams, formēt

nepieļaus. Ka ģenerālis Kurelis tiešām bija pieteicies brīvprātīgi, to viņš man pastāstīja arī pats, kad viņu apmeklēju, izdzirdis par viņa pieteikšanos. Kurelis tanī laikā (1942. g.) bija »Slēdzēju« biedrības priekšnieks. »Slēdzēji« bija namu nakts apsardzības organizācija, ar stābu Dzirnavu ielā. K. atradu krietni novecojušu, bet darbā enerģisku un dzīvu. Jā, esot pieteicies jau pirms kāda mēneša, bet atbildes vēl neesot. Laikam nepieņemšot attiecīgo amatu trūkuma dēļ.

Kādu dienu, kad biju ieradies pie tieslietu direktora A. Valdmaņa ar pieteikumu, viņš man, starp citu, pastāstīja, ka iesniedzis vāciešiem memorandu, liekot priekšā atjaunot un atzīt Latvijas valsti resp. tās suverēnitāti, bet par Vācijas bruņoto spēku caurlaidi noslēgt attiecīgu līgumu. Valdmanis, starp citu, iejautājās, vai Latvija varētu uzstādīt 100.000 — 120.000 vīru lielu armiju? Atbildēju, ka patlaban tas nebūtu iespējams virsnieku un instruktoru trūkuma dēļ. Vispirms būtu jārada kadri pietiekamā vairumā, un tas prasītu vismaz 1 gadu laika. Teicu, ka arī tāds līgums, kādu viņš licis priekšā vācu valdībai, nebūtu reāls, jo kara laikā satiksmes tikla funkcionēšanai bez traucējumiem ir ārkārtīga nozīme. Visu satiksmes un transporta mehāniku ietilpināt stingri noteiktās instrukcijās un līgumu noteikumos kaņojošam nav iespējams. Valdmanis man piedāvāja vienu memoranda norakstu ieskatam, bet, tā kā tas bija vācu valodā, kuŗu es nepratu, un tā kā īsumā ar tā galveniem priekšlikumiem Valdmanis mani bija iepazīstinājis, tad memorandu atdevu viņam atpakaļ. Vēlāk dzirdēju Valdmanim adresētus pārmetumus par to, ka memorandā bijuši Latvijai ļoti neizdevīgi noteikumi.

1943. g. februāra sākumā laikrakstā Tēvija bija iespiests aicinājums visiem virsniekiem un instruktoriem reģistrēties attiecīgos policijas iecirkņos, kas izsauca tautā dzīvas pārrunas un zināmu satraukumu. Pārrunas un satraukumu tas radīja arī tieslietu ģenerāldirekcijas darbiniekos, kuŗi skaitījās armijas rezervē. Pret šādu reģistrāciju izteicās arī C., kuŗš skaitījās artilērijas virsnieku sarakstos. Viņš nekādā gadījumā neregistrēšoties. Es personīgi vairs rezervē neskaitījos, jo biju sasniedzis maksimālo vecumu un pavisam atvaļināts no dienesta.

Februāra sākumā tautā gāja pa rokām kāda protokola noraksts. Tajā bija fiksēta 29. janvāra apspriede pie ģenerālkomisāra, kuŗā galvenokārt bija uzstājies tieslietu ģenerāldirek-

tors Valdmanis. Sapulces nolūks bijis pārrunāt latviešu kara-spēka vienību izveidošanas jautājumus, bet sarunu gaitā Valdmanis izteicies par visu vācu okupācijas varas nostāju un rīcību Latvijā un līdz ar to pierādījis, ka brīvprātīgo vervēšana nekādus tālākus panākumus nedošot. Starp citu ģenerālkomisārs jautājis, ko ģenerāldirektors Dankers par to domā. Pēdējais atbildējis, ka »varbūt dažus gadus varētu iesaukt, ja būtu attiecīgas pilnvaras«. Uz to ģenerālkomisārs izteicies, ka pilnvaras varot arī sagādāt. Šo domu apmaiņu starp ģenerālkomisāru un ģenerāldirektoru Dankeru Valdmanis uzskatīja par latviešiem neizdevīgu. Cik atceros, protokolā starp citu bija runa arī par to, ka vācieši savos un arī latviešu laikrakstos propagandas nolūkos nosoda sabiedroto rīcību ar gūstekņiem, ar civiliedzīvotājiem, bet neaptver, ka latviešu tauta ir pietiekami intellīģenta, lai mācētu vilkt paralēles tam, kas notiek mūsu pašu zemē, kur pārāk liela līdzība ar to, ko vācieši nosoda citur.

Sakarā ar šo rakstu sāka runāt, ka laikam Valdmanim no tieslietu ģenerāldirekcijas būšot jāaiziet. Un pirmais, kas man to pateica, bija Valdmanis pats. Viņš jau pats arī esot ģenerālkomisāru lūdzis viņu internēt vai kaut kur aizsūtīt, aizrādot, ka esot brīži, kad dažām personām savu uzskatu dēļ neesot vēlams būt atbildīgos amatos.

Šī mūsu saruna notika pēc tam, kad Valdmanis bija lūdzis neatteikties no piedāvājamā Leģiona komandiera amata, par ko būs runa turpmāk.

Labi atceros — es Valdmanim teicu, ka viņš man ieteicis pieņemt augstu amatu formējamās latviešu bruņotos spēkos, bet pats vēlas no augsta amata atteikties un aiziet. Vai tas neizskatīsies pēc dezertēšanas? Izteicu arī savu nožēlu par to.

Apspriedes gaitas atklāta izpaušana rakstveidā tautā vāciešiem bija ļoti nepatīkama. Jāatzīst, ka Valdmaņa runā viss bija patiesība, un zem tās varēja parakstīties kuŗš katrs latvietis. Bet tanī bija arī vietas, kuŗu atklāta izpaušana pie vācu okupācijas varas nostājas varēja lielā mērā būt kaitīga latviešiem. Išā laikā raksts aplidoja visu Latviju un radīja Valdmanim lielu popularitāti tautā, sevišķi jaunatnē. (Izglītības un kultūras ģenerāldirektors prof. Primānis, pie kuŗa tolaik strādāju, par šo protokolu smīnēdams izteicās: »Būtu jau jauki, ja gluži tā būtu bijis.« Ists, vai vairāk vai mazāk pielāgots savam nolūkam, »sevišķais protokols« ar parakstiem bija vismaz propagandisks akts, kas tiešām radīja atsaucību. Skat. 379. lapp. — A. P.)

ISS PĀRSKATS

*par bij. latviešu policijas vienībām
vācu okupācijas laikā 1941. — 1945. g.*

TĀ KĀ Latviešu policijas vienību dibināšana un formēšana norisa laikā, kad es vēl atrados privātā dzīvē, t. i. pirms 1943. g. aprīļa, tad pārskata sastādīšanai varēju izmantot tikai vēlākā laika atzīmes un dažus dokumentus, ar kuriem ir bijusi izdevība iepazīties.

A. Latviešu policijas vienību dibināšana

Drošības uzturēšanai valsts robežās un kaņam svarīgu objektu apsargāšanai jau 1941. g. jūlijā pie Rīgas kārtības policijas dienesta vadītāja uzsākta pirmo »slēgto policijas vienību« formēšana. Līdz 1941. g. beigām ir saformēti 6 Schutzmannschaft jeb policijas bataljoni (16., 17., 18., 19., 20. un 21.).

Bet tad formēšanas gaitā iestājas negaidīta krīze, un vācu okupācijas iestādes neatlaidīgi prasa, lai Latviešu zemes pašpārvalde arī no savas puses atbalstītu šādu vienību formēšanu, ja ne citādi, tad vismaz ar uzsaukumiem tautai, aicinot brīvprātīgi iestāties kārtības dienesta vienībās. Augstākais SS un policijas vadītājs Ostland'ē vēlētos savervēt apmēram 15 — 20.000 vīru »slēgto policijas vienību« izveidošanai.

Zemes pašpārvalde no piedalīšanās vienību formēšanā izvairījās, aizrādot, ka no vācu puses nekas netiek darīts, lai radītu tautā uzticību pret sevi. Tā vēl vienmēr okupācijas vara, neatzīstot Latvijas valsts suverēnitāti, rīkojas Latvijā ne kā no boļševikiem atbrīvotā, bet kā iekarotā zemē. Tāpēc arī Zemes pašpārvalde neatrod par iespējamu bruņotu vienību formēšanā piedalīties.

No parrunām ar vācu SS un policijas ģenerāļiem Jekelnu un Šrēderu bija redzams, ka no vācu puses nekāda piekāpšanās šinī jautājumā nav sagaidāma. Abi aizrādīja, ka kārtības uz-

turešana savā zemē esot latviešu pašu interesēs, un tāpēc kārtības sargu vienību formēšanas lietu neesot iespējams saistīt ar jebkuŗu citu jautājumu kārtošānu. (Zemes pašpārvaldes 1942. g. februāŗa sēžu protokoli Nr. Nr. 8., 9. un 10., skat pielikumā.)

Tā kā Latviešu zemes pašpārvaldei nekādas faktiskas varas nebija, tad policijas vienību talākveidošana varēja norisināties arī bez tās tiešas līdzdalības. Tomēr nevarēja arī neatzīt, ka labāk jau būtu bijis kārtības un drošības uzturēšanu savā zemē uzticēt savai latviešu policijai, nekā svešai, un tāpēc izturēties krasi noraidoši šinī jautājumā arī nebija iespējams.

Bez vienībām, kas sastādījās no savrupdienesta policijas darbiniekiem, vairākās pilsētās un ciemos formējās arī citas kārtības sargu vienības, galvenokārt no bij. Latvijas armijas kaŗavīriem, aizsargiem un policijas darbiniekiem.

B. Komplektēšana ar komandējošo un zemāko personālu

Pirms par šiem jautājumiem izteikties, ir nepieciešams pakāvēties pie tā, kas būtu saprotams zem vārda »brīvprātība« tajos apstākļos, kādos atradās Latvijas iedzīvotāji divu okupācijas varu laikā. Vienam no man pazīstamiem kaŗa vīriem skrīnēšanas pārrunu noslēgumā skrīnēšanas ierēdnis rezultējoši jautājis: »Tātad jūs atzīstaties, ka paši brīvprātīgi esat piedalījušies cīņās un karojuši pret mūsu sabiedroto, tātad arī pret mums?« Uz to bijušais kaŗavīrs atbildējis apmēram šādi: »Es jau nu nezīnu, ko jūs saprotat zem vārda »brīvprātīgi«. Manu tēvu un māti boļševiki deportēja 1941. gadā uz Sibīriju, manu brāli viņi nošāva. Man pašam ar lielām pūlēm un dzīvības briesmām izdevās izlēkt pa logu un iebēgt mežā, kur es kļuva par partizānu un vēlāk arī par leģionāru. Ja jūs domājat, ka viss tas no manas puses noticis »brīvprātīgi«, tad es tur nekā nevaru darīt. Es personīgi neuzskatu savu rīcību par brīvprātīgu, bet gan par man uzspiestu. Un ja boļševikus jūs uzskatat par saviem draugiem, tad esmu karojis arī pret jums. Bet viņi ir mani nāvīgākie ienaidnieki, un es pret viņiem esmu cīnījies un cīnīšos arī turpmāk, kad vien un kur vien man būs izdevība.«

Šādu bijušo cīnītāju katēgoriju tad nu parasti visos gadījumos dēvē par »īstajiem brīvprātīgajiem«, kuŗiem jānes vissmagākā atbildība par šo »briesmīgo noziegumu«. Šos likteņa piemeklētos parasti neviena valsts negrib ņemt pretim.

Pirmās »slēgtās policijas vienības sastādījās no brīvprātīga-

jiem, kuŗi nāca no savrupdienesta policijas rindām. Vēlāk savrupdienesta locekļiem dienests »slēgtās vienībās« tika uzlikts par pienākumu. Pēdējais apstāklis nozīmīgi ietekmēja savrupdienesta locekļu skaitu un derīgumu. Ar šo brīdi izbeidzās brīvprātīgo iestāšanās policijas savrupdienestā. (Latv. pol. galv. direkcijas likv. iestādes 1945. g. 14. aprīļa protokols, skat. turpmāk.)

Dažas slēgtās vienības (318., 319. un 321. bataljons) tika izveidotas no bij. Aizsargu organizācijas locekļiem, tā saucamās palīgpolīcijas »C« grupas. Sastādot bataljonus, šiem palīgpolīcistiem tika paskaidrots, ka viņus iesaista tikai uz 6 nedēļām, bet, diemžēl, šis solījums netika turēts. Šādas vācu rīcības rezultātā brīvprātīgo iestāšanās pilnīgi izbeidzās, un pēc tam sāka pielietot jau visādu spaidu un ietekmēšanas līdzekļus, lai jaunu bataljonu formēšana neizbeigtos. Tā 1943. g. janvāra beigās un februāra sākumā lielāka grupa (apm. 3000 lauku iedzīvotāju, galvenokārt palīgpolīcijai piesaistītās »C« grupas dalībnieki), tikusi nosūtīta it kā uz 4 nedēļām ierakumu darbos uz fronti. Pēc 6 nedēļām noskaidrojās, ka daži no tiem jau ievainoti guļ slimnīcās, bet daļa nosūtīta uz Bolderāju un ieskaitīta kādā kārtības sargu bataljonā.

Pēc vairākkārtīgiem neatlaidīgiem protestiem Zemes pašpārvalde saņēma solījumu, ka pēc divām nedēļām šos lauku iedzīvotājus atlaidīšot mājās, bet no slēgtām vienībām neviens netika atbrīvots.

Kas attiecas uz komplektēšanu ar komandējošo sastāvu, tad sākumā tas sastādījās no bij. Latvijas armijas virsniekiem — kā no jau bijušiem policijas savrupdienestā, tā arī no policijā nestāvošiem. Jaunāko virsnieku sagatavošanai pie KDOL (Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland) tika nodibināti »Vadu komandieru kursi« ar 2 — 3 mēnešu apmācības programmu. Uz šiem kursiem komandēja bij. Latvijas armijas virsnieku vietniekus un instruktorus, kuŗi bija nokļuvuši slēgtās policijas vienībās. Kursus beigušos paaugstināja policijas leitnanta dienesta pakāpē.

C. Formēšanas gaita, apgāde un apbruņojums

Savrupdienesta policijas darbinieki, stājoties slēgtās policijas vienībās, cerēja, ka viņu uzdevums būs nodrošināt savu zemi un iedzīvotājus pret boļševiku bandu uzbrukumiem, kas terrori-

zēja lauku sētas. Bijušie kaņavīri, iestājoties t. s. »brīvprātīgo bataljonos«, cerēja, ka ar bataljonu formēšanu tiek atjaunota Latvijas nacionālā armija, un ka tās uzdevums būs aizstāvēt savu zemi pret ārējiem ienaidniekiem uz savas zemes robežām. Tomēr drīz vien šīs cerības kā vieniem, tā otriem izgaisa, un latvju tauta, tāpat kā bataljonos iestājušies vīri, jutās vilušies un piekrāpti. Visus bataljonus — kā sastādījušos no policijas darbiniekiem, tā arī tos, kas sastādījās no bij. kaņavīriem un aizsargiem — sākumā nosauca par Schutzmannschaft, bet vēlāk par policijas bataljoniem, un ietērpa policijas uniformās. Bij. kaņavīri vairs nedrīkstēja saukties par kaņavīriem, bet viņiem bija jāsaucas par šucmaņiem, kas kaņavīrus ārkārtīgi sarūgtināja. Viņi redzēja arī, ka par Latvijas armijas atjaunošanu nevar būt runa: vācu okupācijas vara par to pavisam nedomāja. Savas zemes aizstāvēšanas vietā bataljonus izsvaidīja plašās austrumu frontes telpā no Somijas jūras līča līdz pat Melnai jūrai, tālu prom no Latvijas robežām un no latviešu tautas redzes aploka un sniedzamības. Kaņavīri bija cerējuši cīnīties pret boļševikiem frontē, bet viņus vairāk izlietoja frontes aizmugurē dažādu palīgdienesta uzdevumu veikšanai, kāpēc tos arī apbruņoja daudz sliktāk nekā frontes vienības. Sakarā ar vācu kaņaspēka atkāpšanos un frontes pārrāvumiem bataljoni bieži nokļuva arī frontes cīņās, kur tie vienmēr piedzīvoja pretinieka kaņaspēka vienību pārkumu apbruņojuma ziņā un cieta lielus zaudējumus.

Pārtraukumu formēšanas gaitā jau pēc 5 — 6 bataljonu saformēšanas vāciešiem nācās piedzīvot jau 1942. g. pašā sākumā, kad brīvprātīgo pieteikšanās bataljonos bija izbeigusies. Ja vēlāk bataljonu skaits arī stipri pieauga, tad tas izskaidrojams ar dažādu spaidu un morālu ietekmējumu pielietošanu. Bija nodibinājies arī t. s. »Brīvprātīgo vervēšanas stābs« jeb »Latviešu brīvprātīgo organizācijas galvenā komiteja«, kas ar atsevišķu iniciatoru grupu palīdzību pamudināja atturīgākos iestāties formējamās vienībās.

Šāda ietekmējuma pamudināts, »brīvprātīgi« vienā no bataljoniem bija pieteicies, starp citiem, arī Saldus ķieģeļu fabrikas direktors Gr. līdz ar 8 — 9 saviem strādniekiem, par ko jau runāju agrāk.

Ar to nepavisam nav teikts, ka latvieši nebūtu gribējuši aizstāvēt savu zemi pret boļševikiem, vai arī, ka Zemes pašpār-

valde būtu bijusi pret cīņu ar tiem. Sakarā ar Molotova uzstāšanos Londonā, pieprasot PSRS tiesības uz Baltijas valstīm, Latviešu zemes pašpārvalde 1942. g. 16. jūnija sēdē (protokols Nr. 35) kategoriski pasludināja, ka »Latvija nekad nav bijusi Padomju savienības loceklis un tāda arī nebūs, kamēr vien kāds latvju vīrs spēs ieročus nest«. Arī tā paša gada 28. jūlija sēdē Zemes pašpārvalde »pārrunā nedrošību laukos un vēlamību izsniegt plašākos apmēros ieročus aizsardzībai pret lielinieku bandītiem«.

Un jāautā, kādu gan principu vārdā mazai miermīlīgai tautai varētu liegt tiesības aizstāvēties pret varmācīgu iebrucēju, kas tik daudz posta un nelaimes tai jau nodarījis viena gada valdīšanas laikā?

Ne tikai apbruņojuma, bet arī apgādes ziņā atsevišķi izkļiedītie bataljoni bija nostādīti daudz sliktāk nekā rēgulārās frontes vienības. Pārrunājot šo jautājumu 1943. g. 19. marta sēdē, Zemes pašpārvalde atzīst, ka »iekšlietu ģenerāldirektoram jācenšas panākt stāvokļa uzlabošanos«.

D. Kaujas darbība un blakus uzdevumi

Kā jau minēts, slēgtās policijas vienības tika dibinātas kaņam svarīgu objektu apsargāšanai un drošības uzturēšanai zemes iekšienē. Bet saformētās vienības gandrīz tūliņ tika izsūtītas ārpus Latvijas robežām — gan tam pašam uzdevumam, bet tur tās nokļuva bieži vien arī tieši uguns līnijā. Pret latviešu vienību nodarbināšanu ārpus Latvijas robežām Zemes pašpārvalde kategoriski protestēja, bet bez jūtamiem rezultātiem. Arī ģenerālinspektors ar rakstu Austrumzemes augstākam SS un policijas vadītājam 1943. g. oktobrī protestēja pret »aizsargu iesaistīšanu slēgtās vienībās darbībai ārpus viņu aprīņķu un pat valsts robežām, veicinot ar to nedrošības pieaugšanu laukos«. Uz visiem protestiem vācu iestādes atbildēja, ka kaņā laika apstākļi uzstādot savas prasības, un tāpēc mūsu iebildumus nevarot ievērot. (Latviešu zemes pašpārvaldes 1943. g. protokoli Nr. Nr. 117. un 138. skat turpmāk.)

E. Papildināšana kaņā gaitā

Kā zaudējumu papildināšana, tā arī jaunu slēgto vienību formēšana kaņā gaitā notika vienīgi piespiedu kārtā, dažādiem līdzekļiem. Palīgpolicijas »C« grupas dalībnieku izsūtīšana ie-

rakumu darbos un pēc tam nozīmēšana un iedalīšana slēgtās policijas vienībās jau atzīmēta. Bet bija arī gadījumi, kad apriņķu priekšniekiem vienkārši pieprasīja nozīmēt tik un tik daudz bijušos aizsargus, kas pieskaitīti palīgpolīcijas »C« grupai slēgto policijas vienību papildināšanai.

Jaunākā komandējošā sastāva papildināšanai visu kara laiku turpināja darboties Vadu komandieņu kursi pie Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland (KDOL).

F. Pakļautība, attieksmes ar vācu priekšniecību un vācu cīņu biedriem

Policijas tiešais priekšnieks Latvijā bija vācu Kārtības policijas komandieris (KDOL). Savrupdienesta policijas lietu kārtīšanai viņa rīcībā bija latviešu »Savrupdienesta sakaru virsnieks« (Kalpaka ielā), bet »slēgto policijas vienību« lietu kārtīšanai — »Latviešu kārtības dienesta stābs« (Annas ielā).

Ar 1941. g. decembri pie Latviešu zemes pašpārvaldes Iekšlietu ģenerāldirekcijas tika nodibināts »Iekšējās drošības galvenā direktora« postenis ar pārvaldes un vadības departamentiem. Bet šo latviešu policijas centrālo iestāžu funkcijas bija ļoti, ļoti šauras un ierobežotas. Tās nekļuva daudz plašākas arī pēc 1943. g. 27. decembra rīkojuma, ar ko Latviešu kārtības policija vadības un pārvaldes ziņā tika pakļauta Zemes pašpārvaldei.

Nokļūstot frontes joslā, slēgtās policijas vienības pārgāja frontes kaujas iecirkņu priekšnieku — korpusa, divīzijas vai pulka komandieņa pakļautībā līdzīgi pārējām kaujas vienībām.

Kad sakarā ar Latviešu leģiona nodibināšanos slēgto policijas vienību locekļi neatlaidīgi pieprasīja arī viņus pārvietot uz Leģionu un, noraidīti, sāka dezertēt un patvarīgi pārbēgt uz Leģionu, tad 1943. g. beigās ar ģen. Jekelna pavēli arī slēgtās policijas vienības pieskaitīja Leģionam.

Šī pavēle atļāva Leģiona ģenerālinspektoram inspekcijas nolūkos apmeklēt arī slēgtās policijas vienības. Bet tas faktiski bija iespējams tikai attieksmē uz Latvijas teritorijā atrodošajiem vienībām. Ārpus Latvijas robežām atrodošos vienību novietnes vai nu augstākā SS un policijas vadītāja stābā nebija zināmas (atkāpšanās laikā tā tas patiesībā arī bija), vai arī negribēja ģenerālinspektoram tās darīt zināmas. Slēgto vienību tieša sazināšanās ar Leģiona ģenerālinspekciju bija noliegta.

Kaujas iecirkņu priekšnieku izturēšanās pret latviešu policijas vienībām nebija vienāda. Bez gadījuma ar kpt. Praudiņu, kurš nokļuva vācu kara tiesā, bija vēl viens gadījums, kurā izpaudās it kā atriebība no vācu pulka komandieņa puses latviešiem par 1905. g. notikumiem Tukumā, kuŗos minētais virsnieks bija cietis.

Attieksmes ar vācu cīņu biedriem bijušas labas.

ZEMES PAŠPĀRVALDES PROTOKOLI

1942. gada 6. februāra sēdes protokols Nr. 8

p. 3. Ģenerāldirektors O. Dankers ziņo, ka no augstākās vācu SS un policijas vadības sagaidāms uzaicinājums formēt jaunas brīvprātīgo kārtības dienesta vienības, pie kam rēķinoties ar 15 — 20.000 vīriem.

Atzīst, ka šādas akcijas sekmīga īstenošana atkarīga no zināmiem priekšnoteikumiem, un ģenerāldirektors O. Dankers uzņemas padomes atzinumus celt priekšā ģenerālkomisāram.

1942. gada 7. februāra sēdes protokols Nr. 9

p. 1. Ģenerāldirektors O. Dankers informē par savu sarunu ar ģenerālkomisāru brīvprātīgo vienību lietā, pie kam jautājums par uzsaukuma parakstītājiem no latviešu puses palicis atklāts.

1942. gada 10. februāra sēdes protokols Nr. 10

p. 1. Ģenerāldirektors O. Dankers ziņo par sarunām ar vācu SS un policijas ģenerāli Jekelnu un ģenerālmajoru Šrēderu latvju kārtības sargu vienību formēšanas lietā. No minētām sarunām izriet, ka brīvprātīgo jautājumu nav iespējams saistīt ar jebkādu citu jautājumu kārtošanu.

1942. gada 7. jūnija sēdes protokols Nr. 39

p. 3. Ģenerāldirektors O. Dankers ziņo, ka ģenerālis Jekelns mūsu vienību virsniekiem austrumos teicis runu, kuŗā, atsaucoties uz savu neseno tikšanos ar Hitleru, starp citu izteicies, ka Latvijai, tāpat kā Igaunijai, būšot kultūrāla un saimnieciska patstāvība, sava naudas vienība, savs SS kaŗaspēks un savs militārais pārstāvis Vācijas ģenerālstābā. To pašu ģenerālis Jekelns esot šinīs dienās teicis kārtības sargu priekšniekam pulkvedim-leitnantam Osim. Pieņem zināšanu.

1942. gada 28. jūlija sēdes protokols Nr. 44

p. 1. Pārrunā nedrošību laukos un vēlamību izsniegt plašākos apmēros ieročus aizsardzībai pret lielinieku bandītiem.

1942. gada 4. septembra sēdes protokols Nr. 51

p. 1. Drošības galvenais direktors V. Veiss ziņo par apstākļiem dažos frontē esošos latviešu bataljonos un par kāda bataljona komandierim kapteinim Praudiņam piespriedto nāves sodu. Nolemj spert iespējamus soļus, lai panāktu sprieduma atcelšanu.

1942. gada 4. septembra sēdes protokols Nr. 52

p. 4. Pārrunā grūtos materiālos apstākļus, kādos nonākušas daudzu brīvprātīgo kaŗavīru ģimenes nenokārtotās apgādes dēļ, un lūdz ģenerāldirektoru Dankeru nākt nākošā sēdē ar izklāstu par latviešu vienību dibināšanas noteikumiem, formēšanas gaitu un pašreizējiem apstākļiem.

p. 5. Ģenerāldirektors O. Dankers ziņo, ka pēc sarunas ar ģenerālkomisāru tas iesniedzis rakstisku lūgumu, lai nāves sods pie kapteiņa Praudiņa netiktu izpildīts.

1943. g. 3. augusta sēdes protokols Nr. 117

p. 5. Noklausās ģenerāldirektora Dankera ziņojumu, ka uz viņa iebildumu pret latviešu kārtības sargu vienību sūtīšanu uz Lietuvu, kas var izsaukt nevēlamus pārpratumus latvju un lietuvju tautu attieksmēs, ģenerālkomisārs atbildējis, ka arī viņš šo jautājumu esot pārlīcis, bet kaŗa laika apstākļi uzstādot savas prasības, un mūsu iebildumus, laikam, nebūšot iespējams ievērot.

1943. g. 19. oktobra sēdes protokols Nr. 138

p. 3. Noklausās ģenerāldirektora Dankera ziņojumu, ka latviešu policijas pulku, kuŗš pašreiz atrodas bandītu apkārošanas akcijā ārpus Latvijas, arī turpmāk izlietos viņpus robežām, kamēr mūsu austrumu robežas sargāšanu, pēc saņemtam ziņām, vācu iestādes uzdošot aizsargu organizācijas locekļiem, kuŗus iekļaušot jaunformējamās policijas bataljonos. Nolemj griezties pie Leģiona ģenerālinpektora, lai tas mēģina panākt latviešu policijas pulka pievienošanu Leģionam.

KÄDS DOKUMENTS

Document No. No. — 3380
OFFICE OF CHIEF OF COUNSEL FOR WAR CRIMES

/ handschriftlich/36/140/43

FERNSCHREIBEN

SS-Standartenführer *Hierthes*
R i g a

/Stempel :/ Persönlicher Stab
Reichsführer-SS
Schriftgutverwaltung
Akt. Nr. Geh./113
23. Mai
/handschriftlich :/ 918

Lieber *Hierthes*!

Ich habe Sie seinerzeit auf Befehl des Reichsführers-SS übernehmen müssen und Sie in der Ergänzungsarbeit eingesetzt. Dabei hatte ich die feste Überzeugung, dass Sie in treuer Pflichterfüllung Ihre Aufgaben erfüllen. Ich wurde heute vom Reichsführer-SS furchtbar angenommen, weil Sie entgegen Ihrer Verpflichtung mich über die Ersatzverhältnisse, Aufstellung der Division »Lettland« un der Brigade »Lettland« im Unklaren liessen. So ist es heute möglich, dass weder Division noch Brigade steht, dagegen unzählige Polizei-Bataillone neu ins Leben gerufen wurden.

Bis zum 1. 6. 1943 stehen zahlenmässig Division und Brigade. Wie ist mir restlos gleichgültig. Notfalls sind von den in den letzten 3 Monaten aufgestellten Polizei-Bataillonen soviel aufzulösen, dass wir die notwendige Anzahl der Männer erhalten. Der Vollzug ist zu melden.

Sie selbst haben sich am 28. 5. 1943 um 11 Uhr vormittags bei mir in Berlin zu melden mit den notwendigen Unterlagen.

Zu Ihrer persönlichen Sicherung möchte ich Ihnen noch mitteilen, dass ich einen klaren Befehl des Reichsführers-SS habe.

Heil Hitler!

23. 5. 1943

Be/Bn

gez. Berger

SS-Gruppenführer

(handschriftlich:) Abl. M (Meine)

25. 5.

(handschriftlich :) Meine
Berger hat Durchschlag

(Stempel:) Befördert durch F. S.

Tag	Monat	Uhrzeit
-----	-------	---------

23.	5.	16.02
-----	----	-------

an	App.	Durch
----	------	-------

RVSt	Unterschriftenzeichen
------	-----------------------

»A Certified True Copy«

END

(Kā ļoti bargais Berģera raksts papildinājumu iestādes komandantam Rīgā Hirtesam rāda, liekas, bija radusies kāda interešu pretišķība starp SS vadību Berlinē un SS vadību pie mums. Pēdējās interesēs varēja būt iespējami vairāk tieši tai pakļauto policijas bataljonu, bet centram — lielākas kaŗaspēka vienības. Tāpēc arī pārmetums par »neskaitāmiem policijas bataljoniem« un draudīgais pavēlējums līdz noteiktam laikam uzstādīt divīziju un brigādi »Latvija«. Acīm redzot, tāds nosaukums no Himmlera stāba puses sākumā būs bijis domāts, bet nebūs »gājis cauri«, — red.)

DAŽI ĢENERĀLIM PIESŪTĪTI PĀRSKATI

Ļoti godāts ģenerāļa kungs!

11.12.49.

Ievērojot, ka visi dati ir gājuši zudumā, paskaidrojumu varu dot, vadoties tikai pēc atmiņas. Policijas dienestā es netiku iesaistīts pašā sākumā, tādēļ neesmu bijis klāt pie iepriekšējām pārrunām ar vācu iestādēm un attiecīgām amatpersonām. Mans darbības posms sākās tad, kad bija saņemti norādījumi par atsevišķu vienību formēšanu un tika izsludināta pieteikšanās, pie kam minētā darba veikšanai pulkvedis Osis sastādīja attiecīgu stāba virsnieku kadru.

Attiecīgās vācu iestādes oficiāli izsludināja un nodeva visiem apriņķu priekšniekiem izpildīšanai pieņemtos noteikumus, ka latvieši var pieteikties dažādiem apsardzības uzdevumiem atsevišķās latviešu vienībās Latvijas teritorijā. Komandējošais sastāvs — Latvijas armijas virsnieki. Pie pieteikšanās katram tika izpildītas attiecīgas iestājlapas, kuņās bija jāuzdod sīki dati par iepriekšējo dienestu Latvijas armijā, speciālitāte, un bija arī noteikts, ka ar šo iestājas dienestā uz noteiktu laiku. Sākumā tas bija noteikts — 1 gads.

Pēc attiecīgā rīkojuma saņemšanas no vācu KDOL (Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland, — red.) stāba par kādas vienības formēšanu, kuņā bija noteikts arī vienības štats, tehniskais darbs bija jāveic mums. Vadoties no pieteikušos skaita un noteiktā štata, attiecīgam daudzumam virsnieku, instruktoru un kareivju caur apriņķu priekšniekiem tika nosūtītas iesaukšanas pavēles par ierašanos noteiktā vietā un laikā. Līdztekus minētam, no vācu KDOL stāba attiecīgai formējamai vienībai tika nozīmēts vācu sakaru virsnieks ar vajadzīgo vācu zemāko personālu; uzdevumi — kārtot vienības apģērbšanu, uztura jautājumus un apbruņošanu.

Pēc vienības saformēšanas bija paredzēts izdarīt arī apmācības, kas nekad nenobeidzās, jo parasti jaunformētās vienības

steidzamības kārtā, bez kādām apmācībām un vāji apbruņotas, tika izsūtītas uz darbības rajonu. Minētā stāvokļa grozīšanai spertiem soļiem panākumi izpalika. Apbruņojums pēc štatiem bija paredzēts pietiekams šādas vienības darbībai, bet parasti to saņēma ļoti trūcīgu un daudzkreiz izsūtīja pat bez apbruņojuma, ko pamazām piegādāja uz vietas. Apbruņojums — šautenes, patšautenes un ložmetēji, — bija sliktas kvalitātes un jau nolietots, pie kam šautenes — vācu, krievu un franču.

No sākuma bija noteikti dažādi apsardzības uzdevumi, svarīgu punktu apsardzība, dzelzceļu nodrošināšana; tad nāca klāt partizānu apkarošana, un vēlāk vienības tika iesaistītas arī kaujas darbībā. Kaut gan sākumā bija noteikts, ka vienības izmantos Latvijas teritorijā, tas netika pildīts jau pašā sākumā, un jaunformētās vienības tika izsūtītas uz dažādām vietām Krievijā, Polijā, frontes tuvumā, kā arī dziļākā aizmugurē.

Lai varētu attiecīgās vienības papildināt, tika saformēts rezerves bataljons Bolderājā. Zināms daudzums (bija arī noteikts štats) no pieteikušajiem tika iesaukts un tur arī apmācīts; tāpat caur turieni gāja visi, kas nāca no slimnīcām un tika atzīti kā derīgi dienestam. No rezerves bataljona kaņavīri pēc vajadzības tika nosūtīti uz vienībām iztrūkuma papildināšanai.

Visas saformētās vienības bija pakļautas vācu KDOL stābam, un visas pavēles tika nodotas no stāba attiecīgiem pie bataljoniem norīkotiem vācu sakaru virsniekiem tiešai izpildīšanai. Vēlākā laikā, kad tika izsmelts viss pieteikušos skaits, bet prasības pēc jaunām vienībām arvien pieauga, tad vācu KDOL stābs rīkojās citādi, un proti — nodeva rīkojumus attiecīgiem apriņķu priekšniekiem. Apriņķiem bija jānodod attiecīgs cilvēku skaits jauno vienību formēšanai, un tad jau sākās vienkārša nozīmēšana, kas skāra apriņķu policiju un arī parējos. Bija arī noteikts, ka par izvairīšanos ierasties iesaukuma vietā vainīgie tiks saukti pie atbildības.

Pašā sākumā vienības saucās Latviešu aizsardzības vienības, pēc tam — Schutzmannschaft Btl., bet vēlāk tās pārdēvēja par policijas bataljoniem. Komandējošais sastāvs bija gan latviešu virsnieki, bet galvenais noteicējs tomēr bija vācu sakaru virsnieks, kas parasti nāca no vācu policijas.

Jūs patiesi cienot,
kapt. A. Petrītis

Latviešu policijas bataljonu gaitas

Pirmās latviešu bruņotās vienības, kas 1941. g. uzsāka aktīvu cīņu pret boļševikiem, bija partizānu grupas. Vietām tās sāka dibināties jūnija vidū, tūlīņ pēc mūsu tautiešu masu apcietināšanas un izsūtīšanas, bet vietām jūnija beigās sakarā ar vācu armijas tuvošanos. Partizānu grupu lielums bija no dažiem vīriem līdz dažiem desmitiem, bet vietām tās bija pat stipri lielas. Viena no lielākām partizānu grupām bija Gulbenes partizānu vienība pltn. Aperāta vadībā. Vācu armijas ienākšanas brīdī tajā bija pulcējušies ap 2000 cilvēku, neskaitot apkārtējo pagastu aizsargus, kas ar šo grupu bija sakaros. Šī grupa komplektējās galvenokārt no bij. sarkanarmijas latviešu teritoriālā korpusa 181. divīzijas un korpusa vienību latviešu kaņavīriem. Kodolu sastādīja korpusa sakaru bataljons, kas nedemobilizējās, bet dezertēja organizētā veidā. Pārējās partizānu grupas komplektējās galvenokārt no bij. Latvijas armijas virsniekiem, instruktoriem, policijas darbiniekiem un aizsargiem. Šīs partizānu grupas uzsāka izmisuma cīņu ar labi apbruņotiem un skaitliski nesalīdzināmi daudz lielākiem sarkanarmijas spēkiem. Bet arī partizānu apbruņojums ar katru dienu kļuva labāks, pateicoties atkāpjošajiem sarkanarmiešiem atņemtiem ieročiem. Partizānu nopelns bija tas, ka viņi padarīja nedrošu sarkanarmijas aizmuguri, tā veicinot boļševiku straujāku izvākšanos no Latvijas, un, atbruņojot un likvidējot izklaidētās boļševiku vienības, panāca drošības atjaunošanu. Partizāni uzņēma sakarus ar uzbrūkošām vācu armijas vienībām, un jāsaka, ka sadarbība ar pēdējām pirmajās dienās bija laba. Vācu kaņaspēka vadība atļāva pilsētās un uz laukiem blakus savām komandantūrām nodibināt arī latviešu komandantūras, kas pirmajā laikā veica visas kārtības dienesta funkcijas. Komandantūru priekšgalā parasti atradās bij. virsnieki — partizānu grupu vadītāji.

Bet šī labā sadarbība ar vāciešiem nepastāvēja visai ilgi. Jau 1941. g. jūlija pirmajā pusē vācu okupācijas vara likvidēja visas jau pastāvošās latviešu vienības un noliedza jebkādu bij. Latvijas formas tērpu valkāšanu. Ap 1941. g. jūlija vidu, kad Rīgā ieradās Augstākais SS un policijas vadītājs Latvijā, brigādefirers un policijas ģenerālmajors Šrēders (Schröder), sākās latviešu policijas pārorganizēšana. Jau pastāvošās komandantūras

pārveidoja. Rīgā, Liepājā un Daugavpilī nodibināja prefektūras, bet aprinķos iecēla aprinķu priekšniekus pēc sadalījuma, kāds bija Latvijas neatkarības laikā.

Pašā Rīgā notikumi norisinājās šādi:

Lai novērstu varbūtējas laupīšanas un nekārtības, kā arī lai sekmētu Rīgas drīzāku atbrīvošanu no boļševiku vienībām, Dr. Mālmanis uz savu personīgo iniciatīvu 1941. g. 1. jūlija rītā izsludināja brīvprātīgo reģistrāciju savā agrākajā darba vietā — Rīgas pilsētas veselības valdē, Elizabetes ielā. Šim aicinājumam spontāni atsaucās daudzi bijušie kaņavīri, policisti, aizsargi, studējošā un skolu jaunatne, kā arī daudz citu tautiešu. Nekavējoties uz apdraudētām vietām tika izsūtītas patruļas, izlikti posteņi, reģistrēti spēkrati un vākti ieroči.

Līdz normālas pilsētas pārvaldes nodibināšanai tika nozīmēti iecirkņu priekšnieki ar atteicīgu skaitu virsnieku un instruktoru. Visu šo iecirkņu pārzināšanu un darbības saskaņošanu uzņēmās pltn. Veiss (vēlāk pulkvedis). Dažas dienas pēc Rīgas atbrīvošanas Rīgā ieradās vācu aizmugures policijas priekšnieks ģenerālis Štālekers (Stahlecker), ar kuŗu plkv. Veiss stājās sakaros. Nav zināms, kādas īsti norunas plkv. Veisam bijušas ar ģen. Stalekeru, bet, atgriežoties no vienas tādas sarunas (ap 7. jūliju), pltn. Veiss zināja stāstīt, ka »būs jāuzstāda dažas rotas«. Rotu apbruņojums un uzdevumi tanī laikā vēl zināmi nebija. Tas noskaidrojās vēlāk, kad bija saņemta rakstiska pavēle, ar kuŗu plkv. Veisam bija uzdots formēt svarīgu objektu apsargāšanai 500 vīru stipru »Rekrutierungs Reserve«, sastāvošu no atsevišķām rotām. Līdz ar rotu saformēšanu vācu Rīgas policijas komandieris (Kommandeur der Schutzpolizei Riga) pavēlēja pltn. Veisam pārņemt savā rīcībā arī iecirkņus, ieceļot plkv. Veisu par Rīgas kārtības dienesta priekšnieku, bet par viņa palīgu — pltn. Osi (vēlāk pulkvedi).

Pēc rotu saformēšanas tika saņemta pavēle tās apvienot bataljonā — proti, 16. btl. Tā kā apsargājamo objektu skaits arvien pieauga, tad vācieši pavēlēja, pieņemot dienestā jaunus brīvprātīgos, formēt vēl 2 btl. Rīgā — 18. un 20. btl., bet 1 btl. Liepājā — 21. btl., pie kam tika norādīts, ka 16. btl. jātur gatavībā izbraukšanai uz fronti. Pēdējais rīkojums bija mutisks, un bataljona gaidāmais uzdevums bija izteikts vienā frazē: »Kampf gegen den Bolschewismus«.

Tā kā toreiz latviešos vēl valdīja liels cīņas spars un dusmas

par nodarīto pārestību, un svaigi bija visi boļševiku nejedzīgie spaidi un sagādātās ciešanas, tad brīvprātīgo netrūka. Daudzus vajadzēja pat noraidīt. Jau 1941. g. 22. oktobrī 16. btl. pltn. Manguļa vadībā kā pirmā latviešu vienība izbrauca uz tai paredzēto darbības rajonu Solči (starp Dno un Staraja-Rusa), kur tai sākumā bija jāveic galvenokārt dzelzceļa apsardzības uzdevumi. Drīz pēc tam bataljona viena rota un daži vadi tika piedalīti vācu priekšējām kaujas vienībām.

Jau pirmajās kaujās šīs mazās latviešu vienības izrādīja izcilu varonību, un vairāki šo vienību kaŗavīri par drošsirdību tika apbalvoti ar vācu Dzelzskrusta 2. šķiru, starp tiem kā viens no pirmajiem kapt. Mateass. Šāda apbalvošana ar Dzelzskrustu toreiz bija kaut kas neparasts priekš t. s. »Ostvölker«.

Pēc 16. btl. aizbraukšanas uz fronti tā vietā tika formēts jauns — 19. btl., bet decembra beigās 3 dienu laikā bija jāsaformē 17. btl.

1941. g. beigās notika Latviešu ģenerāldirekcijas pārorganizēšana, un sakarā ar to pltn. Veiss tika iecelts par iekšlietu ģenerāldirektora pirmo palīgu, uzņemoties līdz ar to arī iekšējās drošības galvenā direktora pienākumus. Viņam bija pakļauti 2 departamenti: administratīvais un kārtības dienesta. Par kārtības departamenta direktoru iecēla pltn. Osi, kuŗš līdz ar to uzņēmās kārtības dienesta stāba (tautas mutē »Annas ielas stābs«) vadību.

1942. g. sākumā Austrumzemes augstākais SS un policijas vadītājs obergrupenfirers un policijas ģenerālis Jekelnis ievadīja sarunas par jaunu latviešu policijas vienību formēšanu darbībai frontē, kā arī bandītu apkaŗošanai frontes tuvākā aizmugurē. Šo sarunu rezultāts bija ģenerāļa Jekelna 1942. g. 16. februāŗa aicinājums pieteikties brīvprātīgi kārtības dienestam, kam arī sekoja policijas komandieŗa Latvijā plkv. Knechta pavēle par jaunu kārtības dienesta bataljonu formēšanu. Ar šo momentu kārtības dienesta formēšanā iestājās arī jauns posms, un proti — brīvprātīgo vervēšanas un propagandas akcijā iesaistījās arī latviešu oficiālās iestādes — iekšlietu ģenerāldirekcija caur Latviešu brīvprātīgo organizācijas galveno komiteju, kuŗas priekšgalā atradās Gustavs Celmiņš, kamēr pati formēšana piekrita kārtības dienesta stābam.

Brīvprātīgo pieplūdums bija tik liels, ka varēja uzstādīt 11 jaunus bataljonus Nr. Nr. 22 — un Nr. Nr. 16 E — 19 E. Līdz

ar jauno bataljonu formēšanu turpinājās jau saformēto vienību izsūtīšana darbībai ārpus Latvijas robežām.

1942. g. marta beigās no Liepājas uz Ļeņingradas fronti izbrauca 21. btl. pltn. Rutuļa vadībā. Ierodoties Krasnoje Selo 1. 4. 42., bataljonu tur jau sagaidīja par sakaru virsnieku pie obergrupenfīrera Jekelna kaujas grupas stāba nozīmētais plkv. Kandis ar savu adjutantu ltn. Brechmani. Pēc apm. 1 nedēļas bataljons saņēma uzdevumu naktīs rakt ierakumus pirmajās kaujas līnijās. Tas tā ilga ap pusotra mēneša. Pēc tam bataljonu nepilnu mēnesi apmācīja 2 vācu virsnieki šaušanā un kaujas darbībā.

1942. g. jūnijā bataljonam bija jāieņem patstāvīgs aizstāvēšanās iecirknis no šosejas Krasnoje Selo — Ļeņingrada (Urīckas dienvidgala) līdz Ligovsķija kanālim. Šī frontes daļa toreiz bija vistuvāk Ļeņingradas pilsētai. Šeit bataljonam nācās izturēt smagas cīņas. Bataljons sastāvēja no 3 strēlnieku rotām un piedalītas sapieņu rotas; pēdējās komandieris bija vltm. Sūna.

Jau 1942. g. jūlija vidū boļševiki izdarīja vairākus ar artilērijas uguni pabalstītu izlūkošanas iebrukumus bataljona kreisajā spārnā. Pašu uzbrukumu boļševiki, stipras artilērijas uguns un tanku atbalstā, sāka 1942. g. 28. jūlijā plkst. 9,00, pie kam viņiem izdevās iedragāt bataljona galveno kaujas līniju un ielauzties bataljona pozīcijā ap 1 km dziļumā, ielencot bataljona kreisā spārna rotu (1. rt.). Par spīti rezervju trūkumam, jo visas 3 bataljona strēlnieku rotas (sapieņu rota arī bija sadalīta pa strēlnieku rotām) sakarā ar bataljona plato iecirkni — 5 km — atradās kaujas ešelonā, kā arī par spīti trūcīgajam apbruņojumam (trūka prettanku ieroču, patšautenes bija dažādu sistēmu: vācu, krievu, franču, čechu un itaļu) bataljons savu iecirkni tomēr noturēja.

Ar to faktiski sākās latviešu līdzdalība kaujās lielāku latviešu vienību sastāvā.

Ap to pašu laiku Krasnoje Selo rajonā bija ieradies arī 19. kārtības dienesta bataljons kpt. Praudiņa vadībā, no kuņa 1 rotu kpt. Akmeņkalēja vadībā novietoja pozīcijās otrā līnijā aiz 21. btl. labā spārna.

Visumā vācu vadība tanī laikā šim bataljonam ne visai uzticējās, jo tā komandieri kpt. Praudiņu uz kādas denunciacijas pamata, ka viņš slikti izrunājies par vāciešiem, vācu kara tiesa sodīja ar nošaušanu. Tikai pateicoties Zemes pašpārvaldes ener-

ģiskām pūlēm kpt. Praudiņu beidzot apžēloja, degradējot viņu par kareivi un nosūtot frontē.

Ļoti traucējošs vispār bija t. s. vācu sakaru virsnieku institūts pie kārtības dienesta bataljonu komandieriem. Šie sakaru virsnieki bija domāti kā vidūtāji starp bataljonu komandieriem un vācu kaŗaspēka vadību, bez jebkādam komandēšanas funkcijām, faktiski viņi izvērtās par politiskiem komisāriem, kas ar dažādiem paņēmieniem centās nobīdīt pie malas latviešu bataljonu komandierus un bataljonu komandēšanu pārņemt savās rokās. Tas savukārt izsauca lielu neapmierinātību latviešos, noveda pie nevajadzīgiem asumiem un pārpratumiem. Arī gadījums ar kpt. Praudiņu, kā arī plkv. Kandisa mīklainā »pašnāvība« 1942. g. vasarā pēc kādas vārdu maiņas ar vācu policijas virsnieku obergrupenfirera Jekelna kaujas stābā Krasnoje Selo, pierakstāms šiem apstākļiem.

Pēc šiem bēdīgajiem notikumiem ar abiem minētajiem virsniekiem par 19. un 21. bataljona komandieriem iecēla vācu policijas virsniekus; pēdējie šos bataljonus komandēja līdz bataljonu iekļaušanai Leģionā.

Ap šo laiku vācu vadība sāka vienmēr vairāk latviešu kārtības dienesta bataljonus izmantot armijas aizmugures nodrošināšanai visā austrumu frontē, izklaidējot tos no Somijas jūras līča līdz Melnajai jūrai. Jau 1941. g. 28. decembrī 17. bataljonu nosūtīja uz Dņepropetrovsku — Krivoi Rog rajonu. Šim bataljonam sekoja daudzu citu bataljonu izsūtīšana uz dažādām vietām kā Baltkrievijā, tā Ukrainā un pat Polijā. Jaunu kārtības bataljonu formēšanu turpināja visu 1943. g., neievērojot to, ka tanī laikā jau pastāvēja Latviešu leģions.

Sākot ar 1942. g. beigām, kad brīvprātīgo pieplūdums apsīka, policijas bataljonos iedalīja spaidu kārtā pilsētu un lauku kārtības dienesta policistus un palīgpolicistus, t. i. »C« grupu, bij. aizsargus u. c.

Kā 318., 319., tā arī 321. bataljonu saformēja gandrīz vienīgi no bij. aizsargiem. To starpā dažus bataljonus atkal izformēja, sadalot cilvēkus pa citām vienībām, piem. 1942. g. oktobrī izformēja 272. btl.

Dažus bataljonus saformēja tikai kādam noteiktam uzdevumam. Pēc uzdevuma izbeigšanās tos atkal atlaida, piem. dažus bataljonus, kas piedalījās partizānu akcijas, t. s. »Winterzauber« operācijā. Citus atkal, kuŗu cilvēku sastāvs ar laiku saruka, ap-

vienoja, piem. 22. btl. 1943. g. otrā pusē ietilpināja 25. bataljonā; abi šie bataljoni darbojās Ukrainā.

1943. g. rudenī 3 kārtības dienesta bataljonus apvienoja 1. Rīgas policijas pulkā. Pēdējo sākumā komandēja plkv. Osis, bet vēlāk pulka vadību pārņēma pltn. Meija. Šo pulku par tā varonīgajām cīņām, piedaloties frontes pārrāvuma likvidēšanā Neveles rajonā, reichsfirers Himlers apbalvoja ar tiesību nēsāt rokas saiti ar uzrakstu »Lett. Frw. Pol. Regt. Riga«. Vēlāk saformēja vēl 2. (Liepājas) un 3. policijas pulku.

Pēc 1944. g. vasaras un rudens cīņām šo visu 3 pulku atlikumus apvienoja 2 pulkos: Rīgas un Kurzemes policijas pulkos. 1944. g. oktobra beigās šos pulkus pārveda uz Vāciju.

Pavisam līdz 1944. g. sākumam, kad jaunu kārtības dienesta pulku formēšana izbeidzās, saformēja kādus 33 bataljonus.

Pulkv. A. Silgailis

P Ā R S K A T S

par Latviešu policijas vienībām

BtL.Nr.	Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
16.	4.	9.1941. 22.10.1941.— 17.12.1942. 17.12.1942.— 22. 1.1943. 22. 1.1943.— 3. 2.1943. 3. 2.1943.	Rajons Dno- Luga- Staraja Rusa Ilūkste Bukmuiža Krasnoje Selo	Ciņā pret bolševiku bandām un sardžu die- nestā uz dzelzceļiem Atpūtā Ciņā pret bandītiem Frontē	No 1943. g. 30. janv. iekļauts Latv. brīvpr. brigādē kā 3. btl.
17.	21.12.1941.	28.12.1941.— apr. 1942. g. maija 1942. g. — maijam 1943. g. 5.5.1943. izformēts, apvien. ar 25. btl.	Lepeles /Baltkrievijā/ raj. Dņepropetrovska Ovruči	Bandītu apkaŗoŗanai Sardžu dienestā	
18.	4.	9.1941.— 4. 5.1942. 4. 5.1942.— 16. 5.1943. 18. 5.1943.— 31. 5.1943.	Rīga Minskas raj. Rīga	Sardžu dienestā Bandītu apkaŗoŗanai Atpūtā un papildinā- ŗanai	1.6.1943. iekļauts Latv. brīv- prātīgo brigādē.

Btl.Nr.	Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
19.	16.12.1941.	16.12.1941.— 12. 5.1942. 12. 5.1942.— 30. 1.1943.	Rīga Krasnoje Selo	Sardžu dienestā Frontē	30.1.1943. iekļauts Latv. brīv- pr. brig. kā II btl.
20.	4. 9.1941.	4. 9.1941.— nov. 1944. g.	Rīga	Sardžu dienestā	1944. g. nov. pārvietots uz Vāciju.
21.	febr. 1942. g.	30. 3.1942.— 30. 1.1943.	Krasnoje Selo	Frontē	30.1.1943. iekļauts Latv. brīv- pr. brig. kā I btl.
22.	25. 2.1942.	25. 2.1942.— 26. 7.1942. 26. 7.1942.— 7.10.1942. 24. 8.1943. 28. 8.1943.— 29.12.1943.	Bolderāja Varšava Makejevka-Zaporožje Luckas rajonā	Btl. saform. un sardžu dienestā Sardžu dienestā Sardžu dien. un band. apkar. Bandītu apkaŗošanai	7.2.1944. iekļauts jaunsafor- mētā 2. Latv. pol. p., 2. Latv. pol. p. izformējot, btl. piederīgie 31.8.44. iekļauti Rīgās pol. pulkā.
23.	25. 2.1942.	25. 2.1942.— 5. 5.1942. 5. 5.1942.— 2. 3.1944. 4. 4.1944.— līdz šim	Bolderāja Dņepropetrovska un Kerča rajons Abrenes un Bauskas rajoni	Btl. saformēšanai, sardžu dien. Sardžu dien. un ban- dītu apkar. Frontē	Paŗreiz Kurzemē.

Btl.Nr. Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
24. 1.	3.1942.	Liepāja	Btl. formēš. un sardžu dien.	18.4.1943. btl. iekļauts Latv. brīvpr. brig.
31.	5.1942.	Minskas un Krasnoje Selo raj.	Band. apkaņošanai un frontē	
25. 6.	3.1942.	Liepāja	Btl. saform. un sardžu dien.	7.2.1944. iekļauts jaunsafarmētā 2. Latv. pol. p.,
1.	7.1942.	Ovruči-Žitomīra raj.	Bandītu apkaņošanai	2. Latv. pol. p. izformējot, btl. piederīgie 31.8.44. iekļauti Rīgas pol. pulkā.
29.	12.1943.	Drīsa-Polocka-Daugavpils	Frontē	
13.	2.1944.			
19.	8.1944.			
26. 6.	3.1942.	Tukums	Btl. saformēšanai un sardžu dien.	23.4.1943. iekļauts Latv. brīvprātīgo brigādē
18.	6.1942.	Minskas raj.	Bandītu apkaņošanai	
18.	6.1942.	Novgorodas un Krasnoje-Selo raj.	Frontē	
1943. g. apr.				
27. 14.	3.1942.	Grišino raj. Ukrainā	Sardžu dienestā	1.3.43. btl. izformēts
5.	5.1942.			
1.	2.1943.	Belaja-Gora	Frontē	
1.	2.1943.			
1.	3.1943.			
28. 9.	3.1942.	Krivoi-Rog	Sardžu dien. un band. apkar.	15.7.1943. iekļauts Latv. brīvprātīgo leģiona
30.	4.1942.			
15.	7.1943.			
266.E.	21.3.1942.	Rīga	Rezerves btl.	Nov. 1944. g. pārvietots uz Vāciju
nov.	1944. g.			

Btl.Nr.	Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
267.	18. 3.1942.	18. 3.1942.— 14.11.1942.	Krāslava	Bandītu apkaŗoŗanai	Paŗreiz Kurzemē
		14.11.1942.— 14.11.1942.— līdz ņim	Beŗanici-Velikije Luki-Jelgava	Band. apkaŗ. un frontē	
268.	16. 3.1942.	4. 7.1942.— 22. 1.1944.	Dņepropetrovska	Sardŗu dien. un ban- dītu apkaŗ.	3.2.44. btl. izformēts un sa- vienots ar 22. btl.
270.	9. 5.1942.	9. 5.1942.— 18. 3.1943.	Abrene	Sakaru dien. un band. apkaŗ.	18.3.1943. pārnēmis Wehr- macht's
271.	15. 1.1943.	15. 1.1943.— 14. 7.1944.	Slucka-Minska	Bandītu apkaŗoŗanai	Nov. 1944. g. iekļauts 19. latv. div. 42. gren. pulkā
		13. 8.1944.— nov. 1944. g.	Ape-Verru-Sigulda- Dobele	Frontē	
272.	1. 7.1942.	26. 7.1942.— 1.10.1942.	Varŗava	Sardŗu dienestā	1.10.1942. btl. pārformējot, btl. sast. palika tikai 1 rota
1/272.		11.10.1942.— 10. 2.1943.	Dņepropetrovska	Sardŗu dienestā	10.2.1943. rt. iekļauta Latv. brīvpr. leģionā
273.	1. 7.1942.	1. 7.1942.— 15. 7.1943.	Ludza	Bandītu apkaŗoŗanai	15.7.1943. izformēts un apv. ar 276. btl.
1/274.	1.10.1942.	16.10.1942.— 10. 2.1943.	Bobruiska-Minska	Bandītu apkaŗoŗanai	10.2.1943. rt. iekļauta Latv. brīvpr. leģionā
1/275.	25.1.1943.	25. 1.1943.— 10. 2.1943.	Rīga	Sardŗu dienestā	10.2.1943. rt. iekļauta Latv. brīvpr. leģionā

Bt.Nr. Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
IV/Rīgas p. p. (276.)	7.12.1942.	Vīļaka	Bandītu apkaŗoŗanai	11.8.1943. iekļauts Rīgas pol. p. kā IV btl.
	14.12.1942.— 14. 9.1943.			
	21. 9.1943.— 15.10.1943.	Kosjani	Bandītu apkaŗoŗanai	2.8.44. izformēts, apv. ar 271. btl.
	15.10.1943.— 16. 7.1944.	Nevele-Vīļņa	Frontē	
I/Rīgas p. p. (277.)	7.12.1942.	Indra	Bandītu apkaŗoŗanai	11.8.1943. iekļauts Rīgas pol. p. kā I btl.
	11.12.1942.— 16. 9.1943.			
	21. 9.1943.— 15.10.1943.	Kosjani	Bandītu apkaŗoŗanai	Okt. beigās 1944. g. pārv. uz Vāciju
	15.10.1943.— 18. 8.1944.	Nevele-Daugavpils	Frontē	
II/Rīgas p. p. (278.)	7.12.1942.	Vecslabada	Bandītu apkaŗoŗanai	11.8.1943. iekļauts Rīgas pol. p. kā II btl.
	19.12.1942.— 17. 9.1943.			
	21. 9.1943.— 15.10.1943.	Kosjani	Bandītu apkaŗoŗanai	Okt. beigās 1944. g. pārv. uz Vāciju
	15.10.1943.— 18. 8.1944.	Nevele-Daugavpils	Frontē	
279.	9. 6.1942.	Alūksne-Gulbene	Bandītu apkaŗoŗanai	15.7.1943. izformēts un apvienots ar 278. btl.
	11. 9.1942.— 31. 1.1943.			
	3. 2.1943.— 15. 7.1943.	Zilupe	Bandītu apkaŗoŗanai	

Bt.Nr.	Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
280.	23.	1.1943.	Osveja	Bandītu apkaŗoŗanai	9.4.1943. izformēts
		30. 3.1943.			
281.	23.	1.1943.	Osveja	Bandītu apkaŗoŗanai	9.4.1943. izformēts
		30. 3.1943.			
282.	5.	3.1943.	Zilupe	Bandītu apkaŗoŗanai	15.7.1943. izformēts un apvie-
		15. 7.1943.			nots ar 277. btl.
311.	12.	5.1943.	Meitene-Valka	Dzelzceļa apsardzībai	2.7.1943. izformēts
		2. 7.1943.			
III/Rīgas p. p.					
(312.)	15.5.1943.	18.	Vilņa	Dzelzceļa apsardzībai	11.8.43. iekļauts Rīgas p. p.
		2. 7.1943.			kā III btl.
		4. 7.1943.	Ludza	Band. apkaŗoŗanai	Okt. beigās 1944. g. pārvietots
		14. 9.1943.			uz Vāciju.
		21. 9.1943.	Kosjani	Band. apkaŗoŗanai	
		15.10.1943.			
		15.10.1943.	Nevele-Daugavpils	Frontē	
		18. 8.1944.			
313.	2.	8.1943.		Bandītu apkaŗ. un	7.2.44. iekļauts jaunsformētā
		12. 8.1943.		frontē	2. latv. pol. p.; 2. latv. p. p.
		24. 1.1944.	Vilņa-Nevele	Frontē	izformējot, btl. pierīgie 31.
		2. 3.1944.	Drīsa-Polocka-		8.44. iekļauti Rīgas p. p.
		19. 8.1944.	Daugavpils		

Btl.Nr.	Saformēts	Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
316.	2. 8.1943.	11. 8.1943.— 24. 1.1944. 29. 2.1944.— 19. 8.1944.	Vilņa-Nevele Drisa-Polocka- Daugavpils	Bandītu apkaŗ. un frontē Frontē	7.2.44. iekļauts jaunformētā 2. latv. pol. p.; 2. latv. p. p. iz- formējot, btl. piederīgie 31.8. 44. iekļauti Rīgas p. p.
317.	18.10.1943.	27.10.1943.— 20. 8.1944.	Zilupe-Polocka	Bandītu apkaŗ. un frontē	14.2.44. iekļauts jaunformētā 3. latv. pol. p.; 3. latv. pol. p. izformējot, btl. piederīgie 31. 8.44. iekļauti Rīgas p. p.
318.	25.10.1943.	5.11.1943.— 19. 8.1944.	Vecslabada-Drisa	Bandītu apkaŗ. un frontē	14.2.44. iekļauts jaunformētā 3. latv. pol. p.; 3. latv. pol. p. izformējot, btl. piederīgie 31. 8. 44. iekļauti Rīgas p. p.
319.	25.10.1943.	3.11.1943.— līdz šim	Gulbene-Lubāna- Bauska	Bandītu apkaŗ. un frontē	Pašreiz Kurzemē
320.	1.12.1943.	3.11.1943.	Jelgava-Kegums- Liepāja-Salaspils	Sardžu dienestā	20.9.44. izformēts
321.	22.12.1943.	30.12.1943.— 19. 8.1944.	Drisa-Polocka	Bandītu apkaŗ. un frontē	14.2.44. iekļauts jaunformētā 3. latv. pol. p.; 3. latv. pol. p. izformējot, btl. piederīgie 31. 8.44. iekļauti Rīgas p. p.

Btl.Nr.	Saformēts Iesaistes laiks	Vieta	Kādam uzdevumam	Piezīmes
322.	23. 7.1944. — 26. 7.1944. — līdz šim	Bauska	Frontē	Pašreiz Kurzemē
Kurzemes pol.-pulks	21.9.44. — 26.7.1944.	Dundaga	Frontē	Okt. beigās 1944. g. pārvietots uz Vāciju.
Būvrota	26.8.44. — 26.7.1944.	Kundziņsala	Frontē	Okt. beigās 1944. g. pārvietota uz Vāciju.

Dancigā, 1944. g. decembrī.

Kapteinis (paraksts)

POLICIJAS GALVENĀ DIREKCIJA

*Par latviešu policijas galvenās direkcijas
organizāciju, uzbūvi, uzdevumiem un darbību*

(Izvilums no pltn. Pommera pārskata)

1941. g. 22. JŪNIJĀ Latvijas iedzīvotāji atviegloti uzelpoja, jo Vācija bija iesākusi karu pret Padomju Krieviju, un šajā apstākli latviešu tauta saskatīja iespējamību atbrīvoties no boļševistiskā nezvēra. Baigā gada pārdzīvojumi un nakts uz 14. jūniju iekvēlināja katra latviešu patriota cīņas prieku. Upuri, kurus latviešu tautai bija prasījis boļševistiskais valdīšanas gads, bija ļoti lieli. Boļševistiskais terrrors vissmagāk skāra bij. Latvijas brīvvalsts armijas, policijas un aizsargu organizācijas piederīgos. Kad sākās lielā atbrīvošanas cīņa, no viņu vidus radās pirmie brīvprātīgie, kuŗu drošākais patvērumš bija meži un purvi. Viņi iesāka cīņu ienaidnieka dezorganizēšanai. Tā īsā laikā radās latviešu partizānu kustība, kuŗa ar pastāvīgi pieaugošiem panākumiem kļuva arvien stiprāka kā skaitliski, tā arī apbruņojuma ziņā, kuŗš tika papildināts ar cīņā iegūtiem ieročiem. Uz priekšu ejošo uzvarošo vācu kuŗaspēku iedzīvotāji apsveica gavilēm, jo šajā cīņā viņi saskatīja šausmu nakts beigas un brīvības saules lēktu. Latviešu partizāni, bijušo armijas, policijas un aizsargu virsnieku vadībā, nekavējoties uzņēma sakarus ar ienākošām vācu kuŗaspēka daļām. Ne vienreiz vien viņi patstāvīgi vieni paši vai kopā ar vācu kuŗaspēka daļām padzina ienaidnieku un atbrīvoja zemi no izklīdinātiem sarkanarmiešiem.

Sadarbība ar vācu kuŗaspēka vadību bija laba. Atbrīvotos apgabalos vācu kuŗaspēka vadība blakus vācu komandantūrām pilsētās un citās biezi apdzīvotās vietās nodibināja arī latviešu komandantūras, par kuŗu vadītājiem tika iecelti virsnieki no partizānu rindām. Blakus cīņai pret ienaidnieku latviešu komandantūrām bija nekavējoties jāuzņemas policijas pienākumi.

Pēc Rīgas atbrīvošanas 1941. g. 1. jūlijā latviešu pltn. V e i s s

un pltn. Osis, kā arī prefekts Štiglics stājās sakaros ar vācu vadošām iestādēm. Tika domāts par latviešu policijas uzbūvi.

Ap 1941. g. jūlija vidu Rīgā ieradās SS- und Polizeiführer Lettland Brigadeführer Schröder.

Ar 28. augustu 1941. g. oficiāli tika nodibināta Latvijas kārtības policijas komandiera dienesta vieta pie SS- und Pol.-Führer Lettland. No šīs dienas tad arī sākās plānveidīgs latviešu policijas uzbūves darbs.

Pastāvošās latviešu komandantūras tika no Brigadeführer Schröder pārveidotas. Pēc bij. Latvijas brīvvalsts zemes sadalījuma un parauga tika nodibinātas apriņķu policijas pārvaldes. Par Apriņķu policijas priekšnieku iecēla Brigadeführer Schröder. Apriņķu policijas priekšnieki bija caur Latvijas kārtības policijas komandieri padoti SS- und Pol.-Führer Lettland un saņēma no turienes arī rīkojumus un pavēles. Pārskatāmības nolūkā pievedu sadalījumu pa apriņķiem, uzrādot attiecīgo policijas dienesta vietu personālsastāvu.

Latviešu policijas dienesta vietas apriņķos un lielākās pilsētās	Bij. apriņķu pol. pr-ki un pol. prefekti	Pol. iecirkņu skaits
1/ Rīgas lauku apriņķa policija	Pltn. Veide	6
2/ Madonas apr. policija	Maj. Reineke Maj. N. N.	3
1/ Cēsu apriņķa policija	Maj. N. N. Pltn. Sināts	2
2/ Valmieras apr. policija	Pltn. Jaunsnīķers Pltn. Ozoliņš Kapt. Brants	3
3/ Valkas apr. policija	Pltn. N. N. Maj. Nātiņš	3
1/ Liepājas apr. policija	Pltn. N. N. Maj. Eichelis	2
2/ Aizputes apr. policija	Pltn. Ginters Pltn. N. N. Maj. N. N. Maj. N. N.	2

Latviešu policijas dienesta vietas apriņķos un lielākās pilsētās	Bij. apriņķu pol. pr-ki un pol. prefekti	Pol. iecirkņu skaits
3/ Kuldīgas apr. policija	Pltn. Meija Kapt. Sproģis Pltn. Vittenbergs Maj. Eichelis Pltn. N. N.	2
4/ Ventspils apr. policija	Maj. N. N. Maj. N. N.	3
5/ Talsu apr. policija	Maj. Neimanis Maj. N. N. Pltn. N. N.	2
1/ Jelgavas apr. policija	Kapt. Jursons Pltn. Dzenītis Maj. Kamaldnieks	5
2/ Tukuma apr. policija	Pltn. Zeltiņš Kapt. Ujerts	3
3/ Bauskas apr. policija	Pltn. Dzenītis Maj. N. N. Maj. N. N.	3
4/ Jēkabpils apr. policija	Pltn. Dzenītis Pltn. N. N. Maj. N. N.	4
5/ Ilūkstes apr. policija	Pltn. N. N. Maj. N. N. Maj. Neimanis	3
1/ Daugavpils apr. policija	Maj. Kamaldnieks Kapt. Blitte	6
2/ Rēzeknes apr. policija	Maj. Eichelis Maj. N. N.	6
3/ Ludzas apr. policija	N. N. Pltn. Upītis Kapt. N. N.	4
4/ Abrenes apr. policija	Maj. N. N. Kapt. Hāzners Maj. Pencis Kapt. Turks	4

Latviešu policijas dienesta vietas apriņķos un lielākās pilsētās	Bij. apriņķu pol. pr-ki un pol. prefekti	Pol. iecirkņu skaits
1/ Rīgas policijas prefektūra	Pltn. Stiglics	
2/ Rīgas policijas priekšnieks	Pltn. Osis Pltn. Pommers Pltn. Jurko Pltn. Doniņš	2 apakšnod. ar 16 iecirkņiem
Liepājas pol. prefektūra	Maj. N. N.	3
Daugavpils pol. prefektūra	Kapt. N. N. Maj. N. N.	3

Pie Latvijas kārtības policijas komandiera stāba pie SS- und Pol. Fhr. Lettland atradās Latviešu policijas savrupdienesta sakaru virsnieks. Šajā postenī bija virsl. Bergs, pēc tam pltn. Vittenbergs.

*

Iestāšanās policijā notika brīvprātīgi. Atalgojumu un apgādi saņēma no Latvijas kārtības policijas komandiera Kommandeur der Ordnungspolizei Lettland (KdOL). Latviešu policijai bija tikai kārtības policijas uzdevumi pastāvošo likumu robežās; uzticēti norādījumi un vadošās līnijas. Kaņam svarīgu objektu apsardzībai 1941. g. jūlijā pie Rīgas kārtības dienesta vadītāja tika izveidotas slēgtās policijas vienības, kamēr apriņķos šo pašu uzdevumu veikšanai tika nodibinātas tā saucamās kārtības dienesta grupas B un C. Slēgtās policijas vienības vēlāk tika iesaistītas arī ārpus Latvijas robežām. Pēc tam sakarā ar uzbūvi un iesaisti izveidojās Latviešu policijas vienību stābs, kuŗu vēlāk pārdēvēja par Latviešu policijas vienību papildinājumu pārvaldi — pltn. Oša vadībā. 1941. g. 1. decembrī pie toreizējās Iekšlietu ģenerāldirekcijas tika nodibināts Iekšējās drošības galvenā direktora postenis ar 2 departamentiem — Polīcijas pārvaldes departaments un Vadības departaments. Par Iekšējās drošības galveno direktoru tika iecelts pltn. Veiss, bet ar 7. 4. 43. pltn. Pommers. Vēl tika iecelti: par Polīcijas pārvaldes departamenta direktoru pltn. Tirzītis, un par Vadības departa-

menta direktoru pltn. Osis. Pēdējo vēlāk nomainīja kapteinis Brants un pēc tam pltn. Dzenītis.

Šīs iestādes bija domātas kā latviešu policijas centrālās iestādes, tomēr viņu tiesības bija ļoti šauras un ierobežotas uz policijas pārvaldes ierēdņu iecelšanu, atalgojumu un citiem mazsvarīgiem saimnieciskās dabas jautājumiem.

Ar 1. 11. 42. slēgtās vienībās tika ievestas policijas dienesta pakāpes pēc vācu parauga. Iecelšana amatā tika pieņemta caur Kārtības policijas komandieri. Pirmās slēgtās policijas vienības sastādījās no brīvprātīgiem, kuņi nāca no savrupdienesta rindām. Vēlāk savrupdienesta locekļiem dienests slēgtās vienībās tika uzlikts par pienākumu. Pēdējais apstākļi nozīmīgi ietekmēja savrupdienesta locekļu skaitu un derīgumu. Ar šo brīdi izbeidzās brīvprātīgo iestāšanās savrupdienestā. Štatos paredzētais sastāvs tika ievērojami pārsniegts. Savrupdienestam bija ņemta katra iespēja izveidot pamatsastāvu no piedzīvojušiem un labi apmācītiem vīriem.

Palīgpolicijas C-grupa sastādījās no bij. aizsargu organizācijas locekļiem. Viņi varēja turpināt savu līdzšinējo nodarbošanos mājās, un tikai vajadzības gadījumos tika pieaicināti dienestā, kā piem. sardzēs, bandu apkaļošanai utt. Atalgojumu viņi saņēma par dienestā pavadītām dienām. Jāpiezīmē, ka dažas slēgtās policijas vienības / 318., 319. un 321. btl. / sevišķai iesaistei tika izveidotas no agrākiem aizsargu organizācijas locekļiem, proti: palīgpolicijas C-grupas. Sastādot bataljonus, šiem palīgpolicistiem tika paskaidrots, ka viņi tiks iesaistīti tikai uz 6 nedēļām, bet, diemžēl, šis solījums netika turēts. Šādas rīcības rezultātā apsīka C-grupas brīvprātīgo straume.

Sadarbība ar vācu policiju bija laba. Latviešu policija tai uzdotos pienākumus veica ar panākumiem līdz tam brīdim, kad sakarā ar frontes tuvošanos pieņēmas bandītu darbība. Apbruņojums bija vājš. Savrupdienestam atkārtoti vajadzēja nodot savus ieročus Kārtības dienesta komandiera rīcībā. Bija brīži, kad A-grupas piederīgiem pašiem nebija ieroču. Stāvoklis B- un C-grupās bija attiecīgi sliktāks. Tikai pēdējā brīdī pirms ienaidnieka ienākšanas Latvijā no Kārtības dienesta komandiera tika saņemts lielāks daudzums ieroču un municijas. Valdīja liels apgērbu un apavu trūkums. Šajā virzienā vēl varēja daudz ko vēlēt.

Vēl jāpiezīmē, ka katrs latviešu policijas piederīgais ar rakstiski apliecinātu zvērestu bija saistīts cīņai pret boļševismu līdz kara beigām.

Ar Höherer SS- u. Polizenführer beim Reichskommissar für das Ostland — VuR I 12.00 — v. 27. 12. 1943. rīkojumu Latviešu kārtības policija vadības un pārvaldes ziņā tika padota Zemes pašpārvaldei.

Šajā sakarā pie Iekšlietu ģenerāldirekcijas tika nodibināta Latviešu policijas galvenā direkcija, kuŗas uzbūve 1944. g. februāra pirmajās dienās pakāpeniski pieņēmas. Tā paša gada jūnijā no Reichskommissariat Ostland tika apstiprināti Galvenās direkcijas štati.

Galvenās direkcijas organizācija un vadošās personas bija:

a/ Galvenais direktors pltn. Pommers

b/ Vadības departaments (departamenta direktors — pltn. Dzenītis) sastāvēja no sekojošām 3 nodaļām:

I nod. — Inspekcija, iesaiste, apmācība, ieroči, sakari, spēkratu lietas

— vadītājs
pltn. Ed. Ozoliņš

II nod. — Ugunsdzēsības lietas Civīlā gaisa aizsardzība

— vadītājs
Jānis Karnītis

III nod. — Dzelzceļu policija

— vadītājs

c/ Policijas pārvaldes departaments / direktors pltn. Tīrzītis / ar sekojošām nodaļām:

maj. Kārlis Blaus

I nod. — Organizācija un materiālās tiesības

— vadītājs
Pēteris Kurzemnieks

II nod. — Saimniecības lietas

— vadītājs
kapt. Jānis Galējs

III nod. — Satiksme

— vadītājs

d/ Personālā nodaļa / padota tieši galvenam direktoram /

Edgars Mežciems
— vadītājs
pltn. K. Vittenbergs

Ar savu dibināšanas brīdi Galvenā direkcija pārņēma visu toreizējo apriņķu policiju un policijas prefektūru personālsastāvu. No 1. 4. 44. g. policijai atalgojumu izmaksāja no Zemes pašpārvaldes budžeta līdzekļiem saskaņā ar Reichskommissariat Ostland noteiktām likmēm. Par kārtības dienesta policijas komandiera sakaru virsniekiem pie Galvenās direkcijas tika iecelti: Vadības departamentā — Major der Gendarmerie E s p e y, Policijas pārvaldes departamentā — Polizeiverwaltungsrat Dr. Göllner.

Apģērbu, apgādi un apbruņojumu arī turpmāk varēja saņemt caur KdOL. Ar jauno padotību latviešu policijas darbs nejuta nekādas manāmas pārmaiņas, jo pārraudzība, vadība un pavēlēšanas vara joprojām palika vācu policijas iestāžu rokās. Galvenās direkcijas dienesta vietas nevarēja dot izšķirošas vai svarīgas pavēles, iekams nebija saņemta piekritīgo vācu dienesta vietu piekrišana. Policijas iestāžu uzbūve apriņķos un prefektūrās atbilda vācu paraugam un visumā ņemot palika negrozīta. Operatīvā vadība palika joprojām Kārtības dienesta policijas komandiera un viņa vietējo pārstāvju — Polizeibietsführer'u un Standortführer'u rokās.

Kaŗš un saspīlētais frontes stāvoklis prasīja no latviešu policijas augstāko spēku piepūli. Bez parastiem policijas pārvaldes un izpildu uzdevumiem, kādi policijai bija jāveic, vajadzēja gādāt par iedzīvotāja drošību. Tajā pašā laikā policijai bija jācinās arī pret dažādu kaŗam svarīgu saimniecisku rīkojumu pārkāpšanu.

Latviešu policijas savrupdienestam bija uzdots bieži plašā mērogā pārņemt dažādu kaŗam svarīgu objektu apsardzību. Beidzot savrupdienestam uzdeva arī robežu apsardzību.

Bij. Latvijas brīvvalsts policijai boļševiku laikā bija jācieš lieli personālā sastāva zaudējumi.

Tad pat laiku pa laikam tika izlasīti jaunākie un spējīgākie savrupdienesta policijas piederīgie un pārskaitīti slēgtās policijas vienībās. Tā arvien vēl vairāk saruka štatos paredzētie, bet nekad nesasnētie policijas spēki. Brīvprātīgo iestāšanās policijas savrupdienestā pavisam izbeidzās. Tā iemesli bija: grūtais dienests, nepietiekošais atalgojums un trūcīgā apgāde ar apģērbu.

Savrupdienesta štatos bija paredzēts:

Pēc normālštatū plāna — 6016 virsnieku, instruktoru un kareivju.

Pēc blakusplāna — 6264 virsnieku, instruktoru un kareivju.

Šie skaitļi tomēr nekad netika sasniegti. Apriņķu policijas priekšniekiem pastāvīgi bija jāsamierinās ar ievērojamu iztrūkumu.

1944. g. sekoja rīkojums par visu 1910. — 1924. g. dzimušo savrupdienesta locekļu iesaukšanu policijas pulkā »Kurzeme«.

1944. g. augustā Höherer SS- u. Polizeiführer Ostland und Russland-Nord oficiāli atļāva latviešu aizsargu organizācijas darbību. Par aizsargu komandieri iecēla Vadības departamenta direktoru latviešu policijas pltn. Dzenīti. (Tas bija latviešu kandidāts, kuŗa, tāpat kā vairāku citu apstiprināšanu panāca tikai ar grūtībām, — red.).

Aizsargu organizācijas spēkus var vērtēt apmēram uz 695 virsniekiem un 11. 991 instruktoriem un kareivjiem.

*SS augstākās vadības shēma
un latviešu policijas vienību pakļautība*

SS - Hauptamt
SS - Führungsamt

Hauptamt der
Ordnungspolizei

Hauptamt der Sicher-
heitspolizei und des SD

Höherer SS und
Polizeiführer
Ostland
(SS-Obergruppenführer
und General der Polizei
Jeckeln)

OSTLAND

Befehlshaber der Ord-
nungspolizei Ostland
(General der Polizei Jedike)

Befehlshaber der Si-
cherheitspolizei und
des SD Ostland
(Pifradler und Fuchs)

ESTLAND

LETTLAND

LITAUEN

SS- und Polizeiführer
Lettland
(SS-Brigadeführer und
Generalmajor der Polizei
Schröder)

Kommandeur der Ord-
nungspolizei Lettland
(Knecht, Klepsch)

Kommandeur der Si-
cherheitspolizei und
des SD Lettland
(Dr. Lange)

Lettische Polizeiregi-
mente und Bataillone

SD - Einheiten

Piezīme: Frontē policijas vienības bija tieši pakļautas frontes
iecirkņu komandieriem.

The Department of State
 and the Department of the Interior
 are pleased to announce that they have
 approved the following...

Department of State
 Department of the Interior
 July 1917

AMERICAN-ORIENTAL
 The Department of State
 and the Department of the Interior
 are pleased to announce that they have
 approved the following...

OSTLAND

Representatives of the
 American-Orignal
 and the Federal...

Representatives of the
 American-Orignal
 and the Federal...

ESTLAND

LETTLAND

LITAUEN

The Department of State
 and the Department of the Interior
 are pleased to announce that they have
 approved the following...

Representatives of the
 American-Orignal
 and the Federal...

Representatives of the
 American-Orignal
 and the Federal...

American-Orignal
 and the Federal...

American-Orignal
 and the Federal...

The Department of State
 and the Department of the Interior
 are pleased to announce that they have
 approved the following...

LIKTEŅĪGAIS AICINĀJUMS UN IZŠKIRŠANĀS

1943. g. 17. februārī tieslietu ģenerāldirektors A. Valdmanis, ielūdzis mani savā kabinetā, pa daļai ar humoru teica: »Nu, apsveicu jūs kā Latvijas armijas komandieri!« Uz manu izbrīna pilno skatienu Valdmanis turpināja: »Jūs atceraties, ka pagājušā gadā jūlijā, satiekoties uz ielas pēc boļševiku padzišanas, es jums teicu, ka varbūt mums vēl nāksies kopā darboties. Tagad šis brīdis tuvojas. Tiek dibināts Latviešu leģions, un jau tuvākās dienās vācu iestādes tā formēšanai iesauc 10.000 latviešu jauniešu. Patlaban vēl notiek kaulēšanās par komandējošo sastāvu Leģionā. Vācu iestādes grib, lai pulku un augstāko vienību komandieri būtu vācu virsnieki, Zemes pašpārvalde tam turas pretim un prasa, lai visi virsnieki, ieskaitot arī pulku un augstākos komandierus, būtu latvieši. Lai vācieši mūs nepārsteigtu nesagatavotus un neteiktu, ka latviešiem nav attiecīgo augstāko amatu kandidātu, Zemes pašpārvalde tādus jau izraudzījusi un par Leģiona komandieri izvēlējusies jūs. Rīt vai parīt iekšlietu ģenerāldirektors Dankers Zemes pašpārvaldes vārdā lūgs jūs atļaut izvirzīt jūsu kandidātūru. Ierosinājums nāca no manis, un visi ģenerāldirektori vienbalsīgi jūsu kandidātūrai piekrita. Par stāba priekšnieku jums izraudzīts pulkvedis Silgailis.«

Atbildēju, ka priekšlikums nāk pilnīgi negaidīts un nezīnu, vai to varēšu pieņemt. Man turpat jau 65 gadi un Latvijā ir par mani jaunāki ģenerāļi, kuŗiem šis uzdevums būtu vairāk pa spēkam. Pavisam nepārvaldu arī vācu valodu, kas var radīt nepārvaramas grūtības sazināties ar vācu iestādēm un amatpersonām, Leģiona intereses aizstādot. Ir vēl šaurāki personiskas dabas iemesli, kas man liedz šo priekšlikumu pieņemt. Daži man tuvi cilvēki ir boļševiku deportēti uz Sibīriju, un es baidos, ka boļševiki pie viņiem atriebsies, ja es iesaistīšos cīņā pret tiem.

Valdmanis tomēr centās mani pārliecināt priekšlikumu nenog-

raidīt, aizrādot, ka esot apskatītas arī pārējo ģenerāļu kandidātūras, tomēr izvēle kritusi uz mani. Valodu perfekti pārvaldot man izraudzītais stāba priekšnieks, tā kā grūtības pie sarakstīšanās būšot novērstas, bet sarunāties varēšot ar tulka palīdzību, un tas dažreiz varot būt pat izdevīgāk, jo iznākot laika pārdomām, ko un kā labāk teikt. Lai visu krietni pārdomājot, pirms galīgi atsakoties, ko viņš gan no savas puses neieteiktu, jo jautājums ļoti nopietns. Ja es Zemes pašpārvaldes priekšlikumu noraidīšot — par Latviešu Leģiona komandieri nāksšot, droši vien, kāds vācu ģenerālis.

Par sarunām, kādas par Leģiona dibināšanu vācu iestādēm bija bijušas ar Latviešu zemes pašpārvaldi, man līdz A. Valdmaņa priekšlikumam nekas nebija zināms. Partizānu ciņās, kas austrumu kaņam sākoties šur tur uzliesmoja, neievērojot aicinājumu, es nepiedalījos, jo ieroču trūkuma dēļ tās nevarēja kaut cik plašākās operācijās izvērsties. Nebiju piedalījies arī tā saucamo »brīvprātīgo«, vēlāko Schutzmannschaft resp. policijas bataljonu organizēšanā un formēšanā. Tagad nu vajadzēja izšķirties — ko darīt un kā rīkoties. Apsverot, ko atbildēt, bija jāievēro sekojošais vispārējais stāvoklis:

A. Austrumu fronte, sevišķi dienvidu sektorā, jau bija kļuvusi stipri nestabila ar tendenci sākt velties uz rietumiem resp. tuvoties atkal Latvijas robežām. Bolševiku atgriešanās Latvijā nozīmētu jaunu »Baigo gadu« sākumu ar visām to briesmām. Man personīgi un vairāk tūkstošiem citu tautiešu tas nozīmētu tūlītēju moku pilnu nāvi, bet simtiem tūkstošiem iedzīvotāju — deportācijas uz moku pilnu dzīvi un lēnu nāvi Sibīrijas koncentrācijas nometnēs. Vai es kā patriots un vecs kaņavīrs drīkstēju palikt sānis kā skatītājs, nemēģinot ko darīt, lai censtos dzimtenei un tautai draudošās briesmas novērst? Vai arī personīgi man kā kaņavīram nebija pienākums labāk cīnīties un mirt frontē ar ieroci rokā nekā glēvi ļauties čekistu lodei?

B. Austrumu kaņa laukos jau atradās ap 30 latviešu »Schutzmannschaft« bataljonu, kuņi galvenokārt bija sastādījušies no Latvijas armijas bijušiem kaņavīriem. Dzirdēju, ka bij. kaņavīri ļoti sašutuši par to, ka Latvijas armijas ietērpa vietā viņi ietērpti policijas uniformās un spiesti saukties par »šucmaņiem«, ne kaņavīriem; ka viņiem jāveic nekareiviski uzdevumi tālu no

Latvijas robežām; ka viņu vienības pārāk slikti apgādātas un vāji apbruņotas. Neapmierinātība bija sākusi izpausties jau uz āru, un sekas bija bargi sodi no vācu puses. Kādam bataljona komandierim — kapt. Praudiņam jau bija piespriests nāves sods. Bijušie kaņavīri, tagadējie »šucmaņi«, žēlojās arī par piedzīvojušu latviešu virsnieku trūkumu bataljonos un izteica pārmetumus vecākiem virsniekiem, ka tie viņus pametuši vācu virsnieku rokās. Zināju arī par iedzīvotāju neapmierinātību ar iesaukšanas veidu, kādu lietoja vācu iestādes, papildinot bataljonus un vervējot vācu armijas izpalīgus. Nebija labāk arī pašiem izpalīgiem, kuŗus bez kādas kontroles no latviešu puses jau 1942. gadā iedalīja vācu karaspēka vienībās, it kā ārrindas dienestam, bet vajadzības gadījumā vienkārši pārskaitīja ierindā. Arī no turienes, no izpalīgiem, nāca sūdzības un lūgumi kaut ko darīt viņu labā.

Ziņa, ka policijas bataljonu vietā tiks formētas īstas latviešu kaujas vienības Latviešu leģiona sastāvā ar latviešu ģenerāli kā leģiona komandieri un latviešu pulku komandieriem, uz ko pastāvēja Latviešu zemes pašpārvalde, daudziem latviešu patriotiem likās labākais atrisinājums un izeja no šī stāvokļa. Likās, ka arī visus »šucmanšaftes« bataljonus izdosies tūlīņ savākt vienkopus Latviešu leģionā pie Latvijas robežām, un tad latviešiem patiešām būs nozīmīgs bruņotais spēks savas dzimtenes aizsargāšanai un ietekmes nodrošināšanai likteņa pagrieziena brīdī.

C. Kā kaņavīru audzinātājs savā ilgajā dienestā vienmēr biju mācījis un uzsvēris, ka virsniekiem vienmēr un visos apstākļos jābūt kopā ar saviem kaņavīriem, jādalās ar viņiem viņu liktenī, viņu priekos un bēdās, jābūt viņu vadītājiem un aizstāvjiem. Līdz šim »šucmanšaftes« bataljonos dienesta pakāpēs vecākiem virsniekiem vietu un amatu nebija. Vai tāpēc nenotika nelaime ar pulkvedi Kandi pie Ļeņingradas, kuŗš bija nošauts vai nošāviens pēc sadursmes ar kādu vācu virsnieku; vai tāpēc nenotika nelaime ar kapt. Praudiņu, kuŗam vācu tiesa bija piespriedusi nāves sodu, — ka trūka vecāko latviešu virsnieku vadības un morālā atbalsta? Tagad nu mani, ģenerāli, aicināja mūsu pašu tautas pārstāvji — Latviešu zemes pašpārvalde. Vai es drīkstu teikt nē? —

Apsvēris un pārdomājis visus par un pret, es beidzot izšķīros

dot piekrītošu atbildi. Labi apzinājos arī visas grūtības, kas būs jāpiedzīvo, šo amatu uzņemoties. Vispirms nebija skaidrības par pašu Leģionu, kas tā būs par vienību: pulks, divīzija vai korpuss; to nevarēja pateikt arī Valdmanis. Paredzēju, ka ļoti grūti būs izlaipot starp vācu militārās vadības prasībām un mūsu tautas un mūsu kaŗavīru interesēm, kuŗu aizstāvim un palīgam man jābūt. Kaut cik lojāla sadarbība civīliestāžu starpā bija izrādījusies gandrīz neiespējama. Vai būs labāka saprašanās starp militārām iestādēm un amatpersonām? Varēju būt drošs, ka no tautiešu puses izpelnīšos atbalstu panākumos, bet lielus pārmetumus neveiksmēs, un pēdējās bija sagaidāmas drīzāk nekā pirmās. Vispār mūsu tautas un valsts liktenis bija dziļā miglā tīts. Briesmas draudēja no austrumiem, neko pozitīvu nevarējām saskatīt arī Vācijas uzvaras gadījumā. Tā vien likās, ka arī vācieši Baltijas telpu un tātad arī Latviju ar visām tās bagātībām gan grib iegūt un paturēt, bet tās iedzīvotājus nevēlas. Būtu pareizi, ja latvieši paši varētu līdzrunāt sava likteņa noteikšanā un būtu kaut vai daļēji apbruņoti. Bet — lai būtu kā būdams, Latviešu leģions tiks dibināts, latviešu jaunekļi tiks iesaukti, vai tad arī virsnieku pienākums nebija būt ar viņiem?

Otrā vai trešā dienā man zvanīja ģenerāldirektors Dankers un lūdza pienākt pie viņa ģenerāldirekcijas sēžu telpā, kas bija arī iekšlietu ģenerāldirektora darba kabinets. Ģenerālis Dankers gandrīz vārdu vārdā pateica man to pašu, ko jau pirms viņa bija teicis A. Valdmanis. Arī viņš sacīja, ka Latviešu leģions tiek dibināts, un pirmos 10.000 jaunekļus šim nolūkam vācu iestādes iesaucot jau tuvākās dienās. Visi 1919. — 1924. g. g. dzimušie jaunekļi jau saņēmuši vācu darba pārvaldes uzaicinājumu 26. februārī ierasties uz iesaukšanu. Viņš, ģen. Dankers, visas Zemes pašpārvaldes vārdā lūdzot mani atļaut uzstādīt manu kandidāturu Latviešu leģiona komandieŗa amatam, jo baidoties, ka vācieši norādišot uz latviešu kandidātu trūkumu augstākiem amatiem. Vēl vienmēr notiekot kaulēšanās par to, kas būs Leģiona un pulku komandieŗi — latvieši vai vācieši.

Noklausījies ģenerāļa Dankera paziņojumu, atbildēju: »Ja jau tāds Leģions būs un latviešu jaunekļi tiek iesaukti, tad kā es, tā arī mēs, vecākie virsnieki, vispār nevaram atteikties nākt viņiem palīgā ar savām zināšanām un piedzīvojumiem, atstājot viņus vienīgi vācu virsnieku rokās. Es nekādu aģitāciju neizdarīšu, nevienu neaicināšu iestāties, bet personīgi dodu piekri-

šanu manas kandidātūras uzstādīšanai Leģiona komandiera amatam.« Ģenerālis Dankers pateicās par doto piekrišanu, bet par pēdējo frazi, ka nekādu aģitāciju neizdarīšu, piebilda, ka, stājoties amatā, tomēr vajadzētu dažus vārdus kaut vai radiofonā pateikt tautai, jo tā tas esot pieņemts. Atbildēju, ka vēl jau ir runa tikai par manu kandidātūru; kā būs tālāk, to rādīs nākotne. Pārrunās skārām arī jautājumu par to, kas ar Leģiona nosaukumu būtu saprotams. Tāpat kā A. Valdmānis, arī ģen. O. Dankers nevarēja pateikt, vai tas būs pulks, brigāde vai divīzija, varbūt arī vairākas divīzijas. Tas būšot atkarīgs no cilvēku daudzuma, ko Leģionā varēšot iesaistīt. Pārrunājām arī jautājumu par formēšanas vietu. Vācieši vēloties Leģiona formēšanu izdarīt Vācijā, kam Zemes pašpārvalde negribot piekrist. Izteicos, ka arī es tam nevarētu piekrist un domāju, ka Latvijā vietu varētu atrast. Nākošā dienā mani pie sevis uz vakariņām ielūdza saimniecības ģenerāldirektors Zāgars, kuŗš izteicās, ka manu kandidātūru izvirzījis viņš.

Vairāk nekā nedēļa pagāja, man bez traucējuma turpinot savu kārtējo darbu. Ģenerālis Dankers 4. vai 5. martā uzaicināja mani un pulkvedi Silgaili kopā ar viņu apmeklēt no Berlīnes ieradušos ģen. Hansenu, kuŗa uzdevums esot Leģiona uzstādīšana. Minēto ģenerāli atradām Latvijas Saeimas nama apakšstāvā, no ieejas pa kreisi, sēžam pie ozola galda. Kaut kādus praktiskus jautājumus apspriest atteicāmies, jo par mūsu kandidātūrām Hansens neko pateikt nevarēja. Pateicu tikai, ka Leģiona formēšanai un apmācībām jānotiek Latvijas teritorijā, ne Vācijā. Tā kā arī ģen. Jekelns mitinājās ar savu stābu Saeimas namā, tad bija jāiegriežas arī pie viņa. Sarunu gaitu vairs neatceros, bet arī viņam pateicu, ka kaut cik sekmīga Leģiona formēšana var notikt tikai Latvijā.

Pārrunās ar abiem ģenerāļiem starp jautājumiem, kuŗus uzstādījām mēs, bija arī jautājums par to, kas tā tāda par kaujas vienību būs. Ģenerālis Hansens noteiktu atbildi uz šo jautājumu nevarot dot. Vispirms uzstādīšot vienu brigādi tieši frontē un gatavošot pamatus arī vienas divīzijas formēšanai kādā Vācijas nometnē. Aizrādīju, ka, cik man zināms, latviešu vēlēšanās ir, lai jau esošās latviešu bruņotās vienības tiktu sakopotas lielākās kaujas vienībās, likvidējot tā saucamās »šucmanšaftes« resp. policijas bataljonus Krievijas teritorijā un citur. Nav pielaižams, ka latviešu vienības nav saistītas pie savas zemes robežām,

bet atrodas kaut kur pie Melnās jūras vai Ļeņingradas. Tāpat nebūtu lietderīgi jaunās latviešu vienības — Leģiona — formēšanu izdarīt kaut kur Vācijā. To latvju tauta nekad nesapratis, ka formēšanu nevar izdarīt tepat Latvijā. Pašreizējā situācijā tas izraisīs sašutuma vētru un lietai vislielākā mērā kaitēs. Formēšanai jānotiek Latvijā, latvju tautas vidū, viņas aizgādībā.

Ģenerālis Hansens apsolījās par to padomāt, un tā mēs šķīrāmies. Viņš atstāja patīkamu iespaidu ar savu vienkāršību un lietišķību, ko nevarēju teikt par ģen. Jekelnu. Pēdējais runāja strupiem, aprautiem, varas apziņā teiktiem vārdiem, it kā pozējot, bet tanī pašā laikā liekot saprast, ka viņa teiktais vairs nav diskutējams vai apstrīdams. Sarunu ar abiem ģenerāļiem tulkoja pulkvedis Silgailis un papildināja ģenerālis Dankers. Noskaidrojās arī, ka mana kandidātūra gan uzstādīta Leģiona komandiera amatam arī Berlīnē, bet atbildes no turienes vēl nav. No savas puses izteicos, ka esmu devis piekrišanu savas kandidātūras uzstādīšanai ar noteikumu, ka latviešu leģiona vienības būs pietiekami labi apbruņotas, apgādātas, un tām dos laiku vajadzīgām apmācībām. Saņemu atbildi, ka tas pats par sevi saprotams.

Pēc šīs iepazīšanās ar divām augstākām vācu militārām personām / īstenībā labi ja Hansens bija karavīrs — no ieroču SS, bet Jekelns bija vispārējā SS un policijas vīrs, red. / drīzumā iepazīnos ar vācu visaugstāko vadoni Adolfu Hitleru, bet tikai — kino filmā; dzīvē viņu nekad nesmu redzējis. Kādā pievakarē man pazīstama dāma stāstīja, ka filmā tiekot rādīts Adolfs Hitlers, kurš kāda pieminekļa priekšā lēkājot uz vienas kājas, rokas berzēdams, kas ļoti savādi izskatoties. Ieinteresēts, aizgāju paskatīties. Tiešām, filmā bija redzami divi ievērojami vēsturiski brīži: Pirmā pasaules kara fināls Kompjēnas mežā 1918. gadā, kur salonvagonā tiek parakstīta Vācijas kapitulācija, un tad Francijas kapitulācija Vācijai 1940. gada jūnijā.

Filmā bija pasvītota Francijas delegātu uzpūtība un nepiekāpība 1918. gadā, bet lielā laipnība un pretimnākšana frančiem no Vācijas vadoņa Adolfa Hitlera puses 1940. gada jūnija kapitulācijas parakstīšanas brīdī. Abu kapitulāciju akti notiek vienā un tai pašā vietā — Kompjēnas mežā un laikam arī tanī pašā vagonā.

Pēc traģiskā Francijas akta parakstīšanas Vācijas vadonis ar svītu redzams Kompjēnas mežā uzceltā pieminekļa priekšā. Hit-

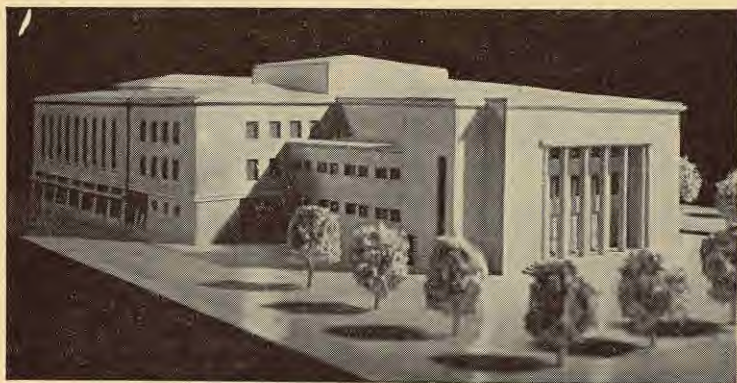
Ministru prezidenta biedrs M. Skujenieks apmeklē Daugavpili 1936.g.15.5.

Zemgales divīzijas komandieris ģenerālis Bangerskis ar Jātnieku pulka komandieri plkv. Buku (pa kreisi) un plkv. Kleperu (pa labi) Daugavpilī

Skats uz Daugavpili — vienu no lielākajām garnizona pilsētām Latvijā

Arch. Vitanda projekts — Vienības nams Daugavpilī, ar Armijas ekonomiskā veikala un sabiedriskām telpām. Celts ģen. Bangerska ierosmē

lers, rokas salicis sev priekšā, it kā lūgšanā īsu brīdi stāv mierīgi, nekustoties, bet tad pēkšņi, neizprotamā noskaņā rokas berzēdams, lēkā no vienas kājas uz otru, it kā dejodams. Tas neturpinās vairāk par pusminūti, bet iespaids paliek neizdzēšams. Skatītājs nevilus ir aizrauts no pārdomām par šo divu tautu likteņu spēli un svarīgu posmu noslēgumu vienā un tanī pašā vietā ar pāris desmit gadu starpbrīdi, un te uzreiz tāds negaidīts žests no lielo notikumu galvenā varoņa puses!

Jāatzīstas, ka tur, kinoteātrī, otro reizi sāku šaubīties par Hitleru kā nopietnu valsts vadītāju (pirmo reizi man šī doma radās sakarā ar ēbreju un garā slimo fizisku iznīcināšanu, ko vācieši uzsāka arī Latvijā), par spīti viņa lielajiem panākumiem kaŗa laukos. Man būtu saprotams, ja šī valstu un lielu tautu likteņu mainīguma liecinieka — pieminekļa — priekšā Hitlers nomestos ceļos un sastingtu klusā lūgšanā Visuvarenajam Dievam, kas viņam — Hitleram — piešķīris neiedomājamo laimi un godu būt par vadoni kādreiz šinī pat vietā pazemotai tautai — tādā laikmetā, kad šī tauta ar savu delu asinīm pazemojumu ir nomazgājusi un atguvusi līdztiesību citu tautu vidū. Turpat līdzās būtu vieta arī otram piemineklim, kuŗš, atgādinot, ka zem saules nekas nav mūžīgs, uz ilgiem laikiem nostiprinātu saprašanos un draudzību starp abām tautām un valstīm. Bet tas, kā jau atzīmēju, prasītu, lai Vācijas vadonis, līdzīgi Maķedonijas Aleksandram, arī kā cilvēks būtu liela personība. Hitlera žestu varēja iztulkot kā prieku par to, ka izdevies atdarīt frančiem kādreiz nodarīto pārestību, ko varēja izteikt vulgārā izjūtas tēlojumā: »Nu ko? Dabūji? Tā tev vajadzēja!«

Kā jau teikts: Ja Dievs grib kādu sodīt, Viņš atņem tam prātu. Tā tas bija arī ar Vācijas vadoni liktenīgajā laikmetā, tā tas bija arī ar daudziem citiem vācu politiķiem un dižvīriem, tā tas bija arī ar mazākiem gariem. Hitlers visu laiku runāja par kādu tur jauno Eiropu, bet neprata parādīt kaut aptuveni, kāda šī jaunā Eiropa izskatīsies. Laikam jau nekā pievilcīga tur nebija, ja jaunās Eiropas idejiskās kontūras vairījās rādīt pasaulei.

NO JAUNA KARAVĪRA GAITĀS

1943. g. 20. marta rītā man pa tālruni piezvanīja ģenerālis Dankers un paziņoja, ka mūs, trīs personas: ģen. Dankeru, mani un pulkvedi Silgaili — ģenerālis Hansens ielūdzot pulkst. 11 pie sevis uz brokastīm. Norunājām satikties pie ģen. Dankera — Baznīcas ielā pie vecās Ģertrūdes baznīcas, lai kopā ietu pie Hansena, kuŗš dzīvoja Valdemāra ielā, gandrīz Ģertrūdes ielas galā.

Ieradušies, atradām ģen. Hansenu sēžam pie gluži tukša galda, un tikai mūsu klātienē kareivis ienesa paplāti ar kādām zivtiņām, gabalu maizes un sviestu. Pēc tam ienesa arī pudeli degvīna un šnabja glāzītes. Šis savādās brokastis stipri atgādināja studentu pacienāšanos un mūs visus ļoti pārsteidza. Vēl lielāks pārsteigums bija priekšā. Kamēr mēs ar izbrīnu vērojām galda servēšanu, uz kuŗa parādījās arī šķīvis ar šķēlītēs sagrieztu desu, ieradās kādi 2 vai 3 vācu virsnieki, un viens no viņiem pasniedza ģenerālim Hansenam kādu mapi ar papīriem. Tiklīdz uz aicinājumu bijām piesēdušies pie galda, lai ķertos pie brokastīm, piecēlās ģen. Hansens un bez kāda ievada nolasīja pavēli par manis iecelšanu par pirmās latviešu divīzijas komandieri un par pulkv. Silgaiļa iecelšanu par tās pašas divīzijas stāba priekšnieku, resp. I-a, kā to apzīmē vācieši.

Tūliņ Hansens paņēma no galda jau iepriekš tur novietoto dūci un, palūdzis mūs abus ar Silgaili uzlikt mūsu labās rokas uz dūca asmeņa, uzaicināja atkārtot svinīgā solījuma tekstu, ko viņš nolasīja vācu valodā. Tā kā vācu valodu neprotu, tad tekstu man turpat arī pārtulkoja. Faktiski šis teksts jau bija sastādīts, iepriekš vienojoties ar Zemes pašpārvaldi, un skanēja šādi:

»Dieva vārdā svinīgi apsolu ciņā pret boļševismu vācu bruņoto spēku virspavēlniekam — Adolfam Hitleram — neierobežotu paklausību, un kā drošsirdīgs karavīrs būšu vienmēr gatavs par šo zvērestu atdot savu dzīvību.«

Pēc tam klātesošie viesi apsveica mani un pulkv. Silgaili ar iecelšanu amatā, un tika tukšota arī pirmā glāzīte degvīna. Se-koja arī aicinājums baudīt, kas uz galda. Biju ļoti neapmierināts ar notikumu norisi, un jau tūlīt nožēloju, ka valodas nepārvaldīšanas dēļ nevarēju izteikt to, ko izjutu. Visa pieeja pie šāda svinīga ceremoniāla bez iepriekšēja brīdinājuma, ar aicinājumu uz brokastīm, kā arī svinīgais solījums pie degvīna glāzēm apkrauta galda nebija patīkama un derdzās. Tad — es taču biju devis piekrišanu kandidātūras uzstādīšanai Leģiona komandiera amatam, bet te pēkšņi tiku iecelts divīzijas komandiera amatā. Brokastu laikā ieradās preses fotografi un, ja nemaldos, arī filmētāji, kuŗu priekšā iecelšanas un svinīgā solījuma ceremoniālu atkārtoja.

Mielasta laikā lūdzu ģen. Dankeru manā vārdā noskaidrot pie ģen. Hansena, kā saprast manu iecelšanu par divīzijas komandieri, bet nevis Leģiona komandieri Ģenerālis Hansens mierinoši teica, ka es būdams 1. divīzijas komandieris, izpildīšot arī Leģiona komandiera pienākumus. Tas gluži saprotams nelikās un varēja būt tikai gadījumā, ja visas Leģiona vienības darbotos apvienoti, piemēram — divas Leģiona divīzijas kopā kā korpuss. Vienas divīzijas komandieris varētu veikt arī korpusa komandiera pienākumus, bet arī ar grūtībām, uzdodot savu divīzijas komandiera pienākumu veikšanu kādam no vecākiem pulku komandieriem. Kauju laikā šādi dubulti amati tomēr nekā laba nesola un nav ieteicami.

Pie galda ģenerālis Hansens izteicās, ka ļoti būtu vēlams tuvākās dienās savākt kādus 1000 jaunekļus un noorganizēt parādes ceremoniālu ar runām un filmēšanos propagandas nolūkos. Personīgi uz to nekā neatbildēju, jo biju divīzijas komandieris bez divīzijas, neviena cilvēka, izņemot stāba priekšnieku, manā rīcībā nebija. Nebija arī nekas vēl zināms par stāba mītni. Hansena vārdus uzskatīju par ierosinājumu, kas vēl prasa tuvākas pārrunas un zināmu priekšdarbu veikšanu. Nekas galīgi izlemts šinī lietā netika.

Ejot no ģen. Hansena mītnes uz mājām, izteicu ģenerālim Dankeram neapmierinātību par to, ka, aicinādams mani un pulkv. Silgaili pie ģen. Hansena, viņš nebija noskaidrojis, kas mūs tur sagaida. Mēs, nesagatavojušies, nokļuvām diezgan neērtā stāvoklī.

Sakarā ar notikušo iecelšanu amatos, abi ar pulkvedi Silgaili

23. martā ieradāmieš Zemes pašpārvaldes sēdē, lai stādītos priekšā ģenerāldirektoriem un saņemtu to norādījumus. Visi ģenerāldirektori pēc kārtas izteica mums līdz ar apsveikumiem arī savus novēlējumus.

Ģenerāldirektors Prīmanis izteica gandarījumu par mūsu iecelšanu un apsoliya mūsu darbam, kas nebūšot viegls, Zemes pašpārvaldes atbalstu.

Ģenerālis Dankers izteica pārliecību, ka mūsu visu nākotne atkarīga no kaŗavīru darbiem, un tic, ka nestie upuŗi nebūs veltīgi.

Kontroles šefs Vanags atzīmēja, ka mūsu jaunatne ir mūsu vienīgā cerība, un lūdza veltīt visas pūles, lai vadība, apmācība un apbruņojums būtu savos augstumos un līdz ar to būtu mazāki mūsu upuŗi.

Ģenerāldirektors Leimanis, novēlēdams sekmes grūtajā un atbildīgajā darbā, apsoliya vislielāko sadarbību no tehnikas un satiksmes resora puses.

Pateikdamies par sirsnīgajiem novēlējumiem, es savā un plkv. Silgaila vārdā devu solījumu ar visu sirdi pieiet pie Leģiona lietu kārtošanas, un izteicu cerību, ka ap Leģionu saistīsies visas latvju tautas labākās domas un cerības nākotnei.

Jau pārrunās pie ģen. Hansena minēju, ka būtu nepieciešams nodibināt arī kādu rezerves vienību — bataljonu vai pulku, kas gatavotu papildinājumus kaujas vienībām un varētu sagatavot arī instruktorus, jo pēdējo bija trūkums. Daudzi bija iesaistīti policijas vienībās, un kaujās bija paredzami arī zaudējumi. Tagad, noslēdzot mūsu sarunu ģenerāldirekcijas sēžu telpā, ģenerālis Dankers man vaicāja, kā es skatoties uz ģen. Dūzes kandidatūru rezerves vai papildinājumu vienības komandiera amatam. Tā kā ģen. Dūzi ļoti labi pazinu no Daugavpils laikiem, kur viņš manā divīzijā komandēja 11. Dobeles kājnieku pulku, tad jo silti ieteicu viņa kandidatūru. Apsolījos arī pats ar viņu pārrunāt šo jautājumu.

Ejot uz dzīvokli, uz ielas satikos ar ģen. Skrapci — armijas apgādes daļas priekšnieku jeb galveno intendantu Latvijas neatkarības laikā. »Nu, apsveicu, apsveicu jauno divīzijas komandieri! Ir jau labi justies tādā jaunam un spēcīgam kā jūs, bet vai jūs tiešām domājat, ka jūs to divīziju komandēsiet? Tad jūs vāciešus vēl nepazīstat. Nekad viņi jums neuzticēs tādu kaŗas spēka vienību kā divīziju.« — »Jā, bet esmu jau iecelts, kā tad

jūs sakat, ka viņi man neuzticēs?» — »Gan jau vācieši prātīs jūs nobīdīt pie malas; varbūt pieliks jums kādu virskomandieri — vācieti, kurš būs faktiskais komandieris.« — »Negribētos ticēt, ka vācieši tā mānītos.« — »Nu labi, padzīvosiet, redzēsiet.« Un mēs šķīrāmies.

Pārņācis dzīvoklī, lasīju laikrakstā, ka Latviešu leģiona formēšanas stābs, ko organizē ģen. Hansens Pārdaugavā, meklē stenotipisti un mašīnrakstītājas. Tas jau bija pārsteigums ģenerāļa Skrapces brīdinājuma garā. Es tikko biju iecelts par Latviešu. 1. divīzijas komandieri un skaitījos arī visa Leģiona komandieris. Liktos, ka stābs tātad būtu vajadzīgs man, bet ne ģenerālim Hansenam. Manam stābam nebija ierādītas arī telpas, kurpretim ģen. Hansena stābam bija ierādītas kādas skolas telpas Pārdaugavā.

Tā kā ģen. Hansens bija rekomandējies kā leģiona uzstādītājs Latvijā un Igaunijā, tad domāju, ka viņa nolūks ir palīdzēt saformēt arī Leģiona stābu līdz ar divīzijas stābu. Tāpēc uzdevu stāba priekšniekam mēģināt dabūt stāba telpas Hansena stāba tuvumā, lai būtu kursā par tur notiekošo organizācijas darbu, iepazītos ar formējamās divīzijas štatiem un nāktu ar divīzijas stāba un tā personāla projektu. Viņam kopā ar ģen. Hansenu vajadzēja izstrādāt arī formējamās divīzijas dislokācijas projektu.

No otras puses — tā kā visas līdzšinējās pārrunas ar vācu iestādēm un amatpersonām, virsnieku un instruktoru reģistrēšanu un sarakstīšanos bija izdarījušas Iekšlietu ģenerāldirekcijas attiecīgās nodaļas, tad stājos sakaros ar tām nolūkā iepazīties un noskaidrot, kas vispār Leģiona formēšanas lietā no priekšdarbiem jau paveikts un kas patlaban darba kārtībā no Latviešu zemes pašpārvaldes puses. Tāpat cerēju līdz stāba noorganizēšanai izmantot jau iestrādājušos Iekšlietu ģenerāldirekcijas darbiniekus un, ja iespējams, dažus no viņiem ar ģen. Dankera piekrišanu pārņemt uz divīzijas vai Leģiona stābu. Vairums no viņiem bija agrākie Latvijas armijas virsnieki. Ļoti vērtīgus pakalpojumus man sniedza atvaļināts pulkvedis Zaķis un viņa darbinieki.

Ar viņu palīdzību arī man pašam izdevās sadabūt darba telpas Iekšlietu ģenerāldirekcijā Stabu un Brīvības ielas stūrī bij. Iekšlietu ministrijas ēkā vienas nelielas istabiņas apjomā ar rakstāmgaldu un tālruni, tā kā ar pulkv. Silgaili atrados telefoniskos sakaros.

Sadarbības vietā nopietni sarežģījumi

Lai mēģinātu kaut ko sadabūt no formas ietērpa priekšmetiem Kazāku ielas kazarmu noliktavā, 23. marta rītā aizbraucu uz turieni. Kazarmu sētā novēroju vairākas rotas jauniešu, kuriem tika pielaikti kaņavīru mēteļi. Sākumā tiem nepiegriezu sevišķu vērību, pieņemdam tos par ieradušajiem vācu jaunkareivjiem. Iegājīs telpā, redzēju vairākas jauniešu grupas, kuras patlaban saņēma dažādus ietērpa priekšmetus un veļu no atsevišķiem vācu instruktoriem — izsniedzējiem, kādā nolūkā jaunieši viens aiz otra maršēja izsniedzējiem gaŗām. Pēdējie attiecīgo priekšmetu meta jaunietim svārku vai mēteļa stūrī. Noskartis, ka priekšmetu saņēmēji ir latviešu jaunieši, sāku iztaujāt, kas viņi tādi, no kurienes un kādam nolūkam šeit ieradusies. Man pateica, ka šie jaunieši esot rīdzinieki un savākti svētdien 28. martā paredzētai parādei. Manu izbrīnu un neapmierinātību izsauca sevišķi tas, ka starp instruktoriem, kas ar jauniešiem nodarbojās, nebija neviena latvieša, pat neviena latviešu valodas pratēja. Nebija arī neviena virsnieka, ne latvieša, ne vācieša, kaut gan jauniešu, kā man teica, esot apmēram 1000 cilvēku.

Atgriezies stābā, ja par tādu varēja saukt manu nelielo istabiņu, piezvanīju pa tālruni pulkv. Silgailim un uzdevu noskaidrot tuvāk, kas īsti svētdien paredzēts, kas no latviešu virsniekiem komandē parādi un vai ierindā būs arī latviešu instruktori. Lieta tā, ka pašā pirmajā sarunā ar ģenerāli Hansenu biju uzstājies, lai, pirms iesauc kaņadienestā jauniešus, nepieciešamie kadri — virsnieki un instruktori — jau būtu uz vietas. Arī šai pirmajai parādei virsniekus un instruktorus — latviešus varēja sadabūt no latviešu »Schutzmannschaft« bataljoniem.

Drīz vien pulkvedis Silgailis ieradās pie manis personīgi un ziņoja, ka 1000 jauniešus rīdziniekus iesaukusi darba pārvalde uz darba klaušu noteikumu pamata, bet esot arī daži brīvprātīgie. Propagandas nolūkos svētdien Doma laukumā esot paredzēts vispirms svinīgā solījuma nodošanas ceremoniāls, bet pēc tam parāde ar uzrunām un ceremoniālo maršu. Viss tas tikšot uzņemts kino filmā un noraidīts radiofonā. Ģenerālis Hansens lūdzot arī mani uzstāties ar attiecīgu uzrunu.

Uzdevis pulkvedim Silgailim piedalīties ceremoniāla pro-

grammas sastādīšanā vai vismaz manas piedalīšanās daļā, pie kam savu uzrunu katrā ziņā noslēgšu ar himnu »Dievs, svētī Latviju«, pats devos uz Zemes pašpārvaldi un tur ziņoju kā par novēroto Kazāku ielā, tā par svētdienas ceremoniālu. Izrādījās, ka arī Zemes pašpārvalde par jauniešu savākšanu svētdienas ceremoniālam, tāpat kā es, neko līdz šim nebija zinājusi, izņemot to, ko ģenerālis Hansens bija teicis 20. martā, — proti, ka tāda demonstrācija ar parādi būtu lietas labā vēlama. Sakarā ar manu paziņojumu, ka pie jauniešiem nav bijis neviena latviešu virsnieka, ne instruktora, Zemes pašpārvalde jau manā prombūtnē bija lēmusi uzaicināt virsniekus un instruktorus iestāties Leģionā. Otrā dienā saņēmu sekojošu izrakstu no Zemes pašpārvaldes sēdes protokola:

Protokols Nr. 95, 1943. g. 26. martā

p. 3: Pārrunā Latviešu leģiona komplektēšanu ar virsniekiem un instruktoriem un ievērojot, ka nav pielaižama vācu iesaukto latviešu kaņavīru atstāšana bez latviešu virsniekiem un instruktoriem, pilnvaro Leģiona latviešu vadību piesūtīt virsniekiem un instruktoriem rakstiskus uzaicinājumus iestāties Leģionā.

Kad pēcpusdienā pie manis atkal ieradās pulkv. Silgailis, viņš jau varēja pateikt, ka jauniešus parādē komandēšot kāds latviešu virsleitnants, bet instruktoru, diemžēl, neesot neviena. Ceremoniāla ideja būšot apmērām šāda: vācu vadība, kā jauniešu iesaucēja, tos uzrunāšot pirmā un nozvērināšot, pēc kam tos nodošot man kā divīzijas komandierim. Mana uzruna tātad bija jāpieskaņo šim momentam.

No savas puses atradu, ka ceremoniālā lomas nebija pareizi sadalītas. Nodot latviešu jauniešus man — latviešu ģenerālim — vāciešiem nevarēja būt un arī nebija nekādu tiesību. Daudz skaistāk un iespaidīgāk būtu bijis, ja latvju tauta savu pārstāvju resp. Zemes pašpārvaldes personā, veltot savus dēlus dzimtenes aizsardzībai, nodotu viņus militārai vadībai, dotā gadījumā man kā divīzijas komandierim apmācīšanai un sagatavošanai par kaņavīriem. Vācu vadībai atliktu izdarīt svinīgā solījuma formālītares ar attiecīgām uzrunām. Latvijas armijā, tāpat kā agrāk cariskās Krievijas armijā, svinīgo solījumu kaņavīri no-

deva pēc apmācību nobeigšanas, bet šinī gadījumā tā nodošana pirms ieroču izsniegšanas resp. pirms apmācību sākuma bija saprotama. Šī piesardzība no vācu puses bija attaisnojama. Pārējais tomēr iznāca pilnīgi ačgārni. Vācieši rīkojās patstāvīgi, ar mums nesazinoties, bet īsā laika dēļ kaut ko grozīt bija par vēlu. Stāba man vēl faktiski nebija, bija tikai stāba priekšnieks, nebija arī latviešu komandējošā sastāva parādei; pats biju vēl civilā; līdz svētdienai bija jādabū kaut gumijas lietus mētelis un formas cepure, lai ietērpa ziņā pārāk neatšķirtos no parādei savāktiem jauniešiem. Līdz parādei atlika piektdienas vēlā pēcpusdiena un sestdienas rīta cēliens. Notikumiem bija jāļauj iet savu gaitu.

Svētdien, ieradies Doma laukumā, atradu jauniešus jau parādei nostādītus. Stāba priekšnieka pavadībā apstaigāju ierindā stāvošās rotas un sasveicinājos. Atbilde skanēja braši un iespaidīgi. Jauniešu ārējais izskats, neievērojot uz ātru roku kaut kā pielaikotos šineļus, bija labs un brašs. Kad svinīgais solījums bija nodots, savā uzrunā uzsvēru, ka līdz šim jaunieši bijuši lielu vēsturisku notikumu un ciņu liecinieki un vērotāji, bet tagad viņi ir nokļuvuši šo notikumu degpunktā, to risinātāju lomā. Uniforma vien viņus par īstiem karavīriem nepadara, viņiem daudz, daudz jāmacās. Viņu pienākums ir visu viņiem pasniegto iemācīties pamatīgi, lai cik mazsvarīgs pasniedzamais priekšmets liktos. Tālāk uzsvēru, ka liktenīgo ciņu pret boļševikiem izcīna Vācijas armija, kāpēc saskaņā vācu un latviešu karavīru starpā ir visu iespējamo panākumu ķīla. Uz manu aicinājumu ar lielu sajūsmu visi klātesošie nodziedāja »Dievs, svētī Latviju«. Arī parādes gājiens nenoritēja slikti. Visi jutās apmierināti ar iespaidīgo demonstrāciju, un klātesošie vācu kungi steidza mani apsveikt ar panākumiem, itin kā es būtu šī propagandas ceremoniāla iedvesmotājs un rīkotājs.

Pirmdien, 29. 3. 43., man kāda demonstrācijai iesauktā tēvs (Caucis) piezvanīja pa tālruni un uzbudinātā balsī stāstīja, ka bijis šorīt Kazāku ielā, lai apmeklētu savu dēlu, bet sargi viņu kazarmu sētā nelaiduši. No kādas citas personas viņš dabūjis zināt, ka visi jaunieši, kuŗi svētdien bijuši parādē, tiekot sūtīti uz fronti un patlaban jau atrodoties Zemitānu stacijā. Šī ziņa man likās absurda, un runātājam atbildēju, ka nekas tamlīdzīgs nevar būt, tāpēc šādas runas uzskatu par ļaunprātīgu baumu izplatīšanu. Gluži neapmācītus jaunekļus no skolas sola neviens

nesūtīs uz fronti. Var būt, ka sūta tepat uz kādu novietni, uz kādu citu pilsētu, kur vairāk brīvu telpu.

Apsolījos likt lietu izmeklēt un tad varēšu pateikt ko vairāk; lūdzu piezvanīt vēlāk. Tūliņ zvanīju pulkv. Silgailim un lūdzu šo gadījumu noskaidrot. Arī Silgailis bija pārsteigts un atbildēja, ka tas nevarot būt taisnība, bet viņš iešot pie ģen. Hansena un noskaidrošot.

Pēc kādas pusstundas Silgailis man piezvanīja un teica, ka neticamā ziņa tomēr esot patiesa. Jaunieši jau no paša rīta pa klusākām ielām, apbruņotas vācu pusrotas pavadībā, novesti uz Zemitānu staciju, kur jau padots arī vilciena sastāvs. Jaunieši esot visai uztraukti, un ģenerālis Hansens ļoti lūdzot, lai es aizbrauktu uz staciju ar jauniešiem parunāt. Dziļi sašutis atbildēju, ka nekur nebraukšu, jo uzskatu šādu rīcību no vācu puses par ārkārtīgu nejēdzību, kurā es piedalīties nevaru. Ja aizbraukšu uz staciju, tad latvju tauta un jaunieši domās, ka šāda rīcība notiek ar manu ziņu un piekrišanu, ko es nepavisam nevēlos. Pulkvedis Silgailis piebilda, ka arī ģenerālis Hansens ļoti nemiērā ar notiekošo un telegrafiski protestējies pret jauniešu sūtīšanu, ļoti asos teicienos sacīdams, ka latvju tauta uzskatīšot, ka vācieši sūtot neapmācītus jauniešus uz fronti kā »lielgabalu barību«, bet atbilde bijusi — rīkojums tomēr jauniešus sūtīt. Sanniknots nolīku klausuli, devos pie ģenerāļa Dankera un ziņoju par radušos stāvokli. Teicu, ka pie tādiem apstākļiem es strādāt nevaru; kā ceremoniāla sarīkošanā, tā tagadējā jauniešu sūtīšanā uz fronti mēs, latvieši, tiekam nostādīti notikušu faktu priekšā, ar mums nemaz nerēķinās.

Sākām apspriest stāvokli — braukt uz staciju kādam no mums vai nebraukt. Ja vācieši tādu soli ir spēruši, tad prestiža dēļ viņi ne ar ko nerēķināsies un, kaut ar ieroču pielietošanu, jauniešus tā kā tā nosūtīs. Latvieši stacijā ir neapbruņoti, bet vācu pavadkomanda apbruņota, var rasties sadursmes un upuri, kur cietēji būs tikai latvju zēni. Bez tam jauniešu traģisma pilnā braucienā pretim nezināmam liktenim nav neviena latviešu virsnieka vai kāda latvju tautas pārstāvja, kas viņiem novēlētu laimīgu ceļu. Viņi dosies uz fronti ar lielu sarūgtinājumu sirdīs arī pret mums un sevišķi pret mani, kurš tikko vakar parādē runāja par apmācībām. Nācām pie slēdziena, ka tomēr ir jābrauc.

Kamēr mēs vēl runājām (klāt bija arī pulkvedis Krīpens un

laikam vēl kāds), atskanēja tālruna zvans, un pulkv. Silgailis nodeva man atkārtotu ģen. Hansena lūgumu izbraukt uz staciju. Viņš pats arī esot ļoti nelaimīgs par šādu rīcību ar jauniešiem un darījis no savas puses visu, lai to novērstu, bet uz rīkojuma izpildīšanu pastāvēt Berlīnē, un tas jāizpildot. Uz staciju braukšot arī viņš, pulkv. Silgailis, un ģen. Hansena stāba priekšnieks jeb tā saucamais I-a majors Knēbels, pa ceļam piebraucot pēc manis, lai varbūt brauktu kopā ar viņiem. Atbildēju, ka esmu izšķīries par izbraukšanu uz staciju un gaidīšu viņus pie ģenerāļa Dankera kabinetā.

Drīz arī ieradās abi virsnieki, un majors Knēbels man nodeva oficiālā tonī ģen. Hansena lūgumu, ko jau biju saņēmis caur pulkv. Silgaili pa tālruni. Uz mani un ģen. Dankera pārmetumiem par neapmācītu zēnu sūtīšanu uz fronti, kur visu laiku pārrunās bijusi runa par pietiekamu apmācību un labu apbruņojumu, majors Knēbels atbildēja, ka jaunieši netiekot sūtīti uz fronti kaujas līnijā, bet 20 — 30 km aiz frontes apmācību nolūkos. Rīgā neesot ieroču, bet frontes tuvumā esot ne vien ieroči, bet arī piedzīvojuši apmācītāji. Turpmāk tādas sūtīšanas vairs nenotiks, tikai šoreiz tas tā noticis. Atbildēju, ka neticu ne tam, ka jaunieši brauc uz frontes tuvāko aizmuguri apmācībās, nedz arī tam, ka uz priekšu vācu vadība rīkosies labāk. Knēbels, uzlēcis no krēsla kājās un pieņēmis oficiālu militāro stāju, deklarēja: »Lūdzu ievērot, ka es runāju Reichsführer'a vārdā un šeit sacītais nav apšaubāms!« Uz to es, arī piecēlies kājās, atbildēju, ka vēl vakar bija doti citādi solījumi, pretēji tam, ko dara šodien, un tāpēc man ticības viņa vārdiem nav.

Tā kā pārrunās ar ģen. Dankeru jau biju izšķīries par braukšanu, tad vairs ilgāk nevilcinājos, un kopīgi devāmies uz staciju. Tur vispārējā aina nebija iepriecinoša. Vairums jauniešu jau atradās vagonos, un vācu bruņotie sargi tos vairs laukā nelaida. Tie vagonos dziedāja, kļiedza, smējās, visādi kaitinot sargus. Dažam rokā paspīdēja arī degvīna pudele. Nedaudz jauniešu atradās ārpus vagoniem. Sastājušies grupiņās, viņi sarunājās vai nu savā starpā, vai arī ar atnākušiem piederīgiem. Pavadītāju nebija daudz, ap 10 — 15 cilvēku, bet viņu vidū bija pāris māmuļi, kuņām viņu lolojumu pēkšņā sūtīšana uz fronti bija pāri spēkiem. Viena no viņām, skaļi raudot apkampusi savu dēlu, turpat viņa rokās zaudēja samaņu un nokrita zemē. Otra, saļimusi sava dēla rokās, žēli vaimanāja, dažas stiprā balsī iz-

teica savu sašutumu un lādēja vāciešus. Nopietnu nekārtību vēl nebija, bet, aizbraukšanas brīdim tuvojoties, tādas varēja rasties.

Ieraudzījuši mani un pulkv. Silgaili pienākam (Knēbels kaut kur bija pagājis sāņus vai arī palicis pie auto) jaunieši aplkusa, un vispārējais troksnis norima. Ārpus vagoniem sargrupējušies jaunieši un viņu tuvinieki pašķīrās, dodami mums vietu. Skaļā balsi pateicu, ka visiem pie manis sapulcēties vietas trūkuma dēļ nebūs iespējams, bet lai no katra vagona ierodas pa 3 — 4 pārstāvjiem un ka var pienākt arī jau ārpusē stāvošie. Kad tas bija izdarīts un iestājās pilnīgs klusums, griezos pie jauniešiem ar uzrunu. Vispirms pateicu, ka Zemes pašpārvalde un es esam sarūgtināti par to, ka viņus sūta uz apmācībām ārpus Latvijas robežām, ka par to uzzināju tikai pirms pāris stundām. Bet latvieši nezaudē savu stāju un pašdisciplīnu nekādos apstākļos, un arī viņi to nedrīkst darīt. Bez apmācībām un attiecīga apbruņojuma viņus cīņās nesūtīs. Varbūt tuvāk kaujas troksnim viņi drīzāk pieradīs pie apstākļiem, kādos karavīram jādzīvo un jādarbojas. Ieteicu neaizmirst, ka viņi ir varonīgas cīnītājas tautas dēli, bet tauta — arī viņu vecāki, brāļi un māsas — nevēlas vairs otro »Baigo gadu« piedzīvot. Tātad jācīnās par savu zemi, savu tautu, ne par svešām interesēm: »Mācaities, nenogurstoši un neatlaidīgi, jo sviedri apmācībās taupa asinis kaujās; nav liela māksla karā krist, bet gan — gūt panākumus. Esiet disciplinēti un vienmēr domājiet par to, kā vislabāk pakalpot savai dzimtenei Latvijai un savai tautai. Apsolos 10 dienu laikā jūs apmeklēt, vienalga, kur jūs atrastos, lai redzētu, kā jums klājas. Visu, ko jums šeit teicu, iegaumējiet labi un pasakiet arī pārējiem biedriem, kuŗi mani nedzird. Dzimtenes labākās domas būs vienmēr pie jums un ar jums. Visuvarenais Dievs lai ir ar jums!«

Uzruna bija atstājusi nomierinošu ietekmi, kliedzienu aplkusa, karavīri mierīgi izklīda pa saviem vagoniem, arī tuvinieki nomierinājās. Vilcienam atejot, no vagoniem atskanēja patriotiskas dziesmas un saucieni: »Lai dzīvo!«

Pēc vilciena atiešanas parunāju vēl kādu brīdi ar mani ielenušajiem aizbraucēju tuviniekiem, kuŗiem neslēpu, ka jauniešu nosūtīšana notiek pretēji Zemes pašpārvaldes un manai gribai un mums pilnīgi negaidīti un, ja viņi mani redz šeit, tad tikai tāpēc, lai nodotu jauniešiem tēvzemes un tautas sveicienus un novēlētu Dievpalīgu svarīgajā brīdī, un lai tie nejostos vieni

un pamesti savam liktenim. Arī tuviniekiem devu solījumu jauniešus apmeklēt un darīt iespējamo, lai jauniešu stāvokli atvieglotu.

Atgriezies no stacijas, devos uz Zemes pašpārvaldes telpām, kur informēju ģen. Dankeru par visu redzēto un par to, kādos apstākļos notika jauniešu izvadīšana. Sacīju arī, ka došos tūlīn pie ģenerāļa Hansena ar protestu un ka varbūt sarunā ar pēdējo var iznākt, ka atteikšos no katras līdzdalības Leģiona lietās. Ģenerālis Dankers lūdza nepārsteigties, lai visu šo lietu pārrunātu Zemes pašpārvaldes sēdē. Izteicām arī dažādus minējumus par vācu rīcības iemesliem. Kaut gan ģen. Hansens bija propagandas parādes iniciators, tomēr maz bija ticams, ka jauniešu nosūtīšana būtu viņa darbs. Viņš taču bija ieradies, lai sekmīgi veiktu Leģiona uzstādīšanas uzdevumu; kāds iemesls varēja pamudināt viņu uz šādu rīcību, kas draudēja visu Leģiona lietu pašā sākumā nogremdēt? Un viņš taču arī pats telegrafiski protestējis Berlīnē pret šo akciju.

Ja ģenerālis Hansens visu šo propagandas ceremoniālu bija sadomājis un izdarījis bez ģen. Jekelna (augstākā SS un policijas vadītāja Ostland'e) līdzdalības resp. bez viņa ieteikšanas, tad, greizsirdības pamudināts, ģenerālis Jekelns varēja ar attiecīgu ziņojumu Berlīnei par nevēlamību atstāt iesauktos jauniešus Rīgā, ietekmēt attiecīgas paveles došanu. Jekelns vispār pret latviešu inteliģenci izteicās negatīvi, kas it kā bojājot arī vienkāršo cilvēku, ar kuŗu vācieši varētu ļoti labi saprasties. Savāktie jaunieši galvenokārt nāca no inteliģences aprindām, no universitātes, no vidusskolām, visi bija Latvijas neatkarības laika jaunieši, lieli patrioti. Iespaidīgā patriotisma demonstrācija izpaudās arī svētdienas parādes stājā un brašajās valsts himnas skaņās. Nebija izslēgts, ka ģen. Jekelns nevarēja atturēties no kārdinājuma nošaut reizē divus zaķus: sabojāt nelūgtam Berlīnes pilnvarotam Leģiona uzstādītājam karjēru, un dabūt prom no Rīgas 1000 aktīvus un dedzīgus patriotus. Visi tie bija tikai minējumi. Nolēmu griezties ar protestu arī pie ģenerāļa Jekelna.

Pulkvedim Silgailim manu runu tulkojot, ģenerālim Hanseņam iesniedzu apmēram šādu mutisku protestu: »Jūs, ģenerāļa kungs, 20. martā sacījāt, ka vēlētos sapulcināt kādus 1000 jauniešus iespaidīgai propagandas parādei, lai Leģiona formēšanu veicinātu, bet tagad vācu vadība darījusi visu iespējamo, lai Leģiona lietu nogremdētu. Vismaz par brīvprātīgiem leģionā-

riem vairs nevar būt runa. Nevajag aizmirst, ka aizsūtītie jaunieši nav rezervisti, kas jau kara dienestā bijuši un zina, kas tas ir; tie visi ir jaunieši no skolas sola. Tādu jauniešu nosūtīšana uz frontes joslu ir neprāts, un latvju tauta ar bažām raugās uz vācu vadības rīcību ar tās rokās nokļuvušiem cilvēkiem. Varu jums apgalvot, ka ar vācu rīcību Zemes pašpārvaldei ņemta katra iespēja griezties pie tautas ar uzsaukumu stāties leģionā, kā to vācu iestādes neatlaidīgi prasa. Mēs, latvieši, esam parādūši savus karavīrus izvadīt kara dienestā un arī karā ar dievkalpojumu, dziesmām, mūziku un ziediem kā uz svētkiem.

Jūs, vācieši, mūsu jauniešus esat aizvadījuši uz kara lauku pa klusākajām ielām, bruņotas sardzes pavadībā, kā kādus noziedzniekus. Kādu sajūsmu, kādu entuziasmu un pašuzpurēšanos pie tādiem apstākļiem jūs varat sagaidīt no karavīriem? Vienīgais kaut cik gaišākais mirklis jauniešiem bija mana ierašanās stacijā, lai nodotu aizbraucējiem dzimtenes svētību un novēlējumus. Es noteikti protestēju pret tādu vācu militārās vadības rīcību, un šaubos, vai man būs iespējams līdzdarboties formējamā leģiona lietās. Pagaidām man jāizpilda jauniešiem dotais solījums viņus desmit dienu laikā apmeklēt, un es lūdzu dot man šo iespēju, apgādājot ar satiksmes līdzekļiem un atļauju ierasties attiecīgā frontes sektorā.»

Ģen. Hansens, acīm redzot, jutās ļoti neērti un taisnojās, ka no viņa puses sperti visi soļi, lai nosūtīšana nenotiktu, bet tā tomēr notikusi, jo rikojums atkārtoti nācis no Berlīnes. Viņš notikumam ļoti nožēlojot un saprotot, ka tas lietai par labu nevar nākt. Par iespēju nokļūt frontē pie jauniešiem viņš runāšot ar ģenerāli Jekelnu, kuŗa stābs uzturot sakarus ar frontes vadību. Atbildēju, ka arī pats došos pie ģenerāļa Jekelna.

Ieradies otrā dienā, 30. martā, pie ģen. Jekelna, izteicu viņam protestu apmēram tādos pašos vārdos, kā iepriekšējā dienā ģen. Hansenam. Kad sevišķi uzsvēru, ka visa nosūtīšanas akcija notikusi bez manas piekrišanas, kaut gan skaitos divīzijas komandieris, un pēc svinīgā solījuma nodošanas jaunieši pārgājuši manā rīcībā, tad ģen. Jekelns lika saprast, ka ar manu nozīmēšanu par divīzijas komandieri noticis pārpratums. Divīzijas komandiera posteņa vietā laikam man varēšot piedāvāt Leģiona ģenerālinspektora amatu, kas būšot daudz plašāks un aptverošāks. Atbildēju, ka jau biju paredzēts par Leģiona komandieri, bet tad tiku nozīmēts par divīzijas komandieri, un nu jau trešais

postenis tik īsā laikā! Šaubos, vai tur kas nopietns var iznākt. Katrā ziņā nekādu atbildi uz to es nevaru dot, par to man jārunā ar Zemes pašpārvaldi, kas mani aicināja būt par Leģiona komandieri. Bez tam esmu uz fronti aizsūtītiem jaunekļiem devis solījumu viņus 10 dienu laikā apmeklēt. Par jauno piedāvājumu varēšu runāt pēc atgriešanās no šī apmeklējuma. Lūdzu dot man iespēju jauniešiem doto solījumu turēt. Jekelns solījās man sagādāt satiksmes līdzekļus nokļūšanai pie vienības, kur aizsūtītie jaunieši atrodas, neminot tomēr vietu, kur tas īsti ir.

Sprīžot pēc Jekelna izturēšanās un izvairīšanās kaut ko konkrētu jauniešu nosūtīšanas lietā atbildēt un pēc viņa izteicieniem, ka divīzijas komandiera vietā man piedāvās Leģiona ģenerālinspektora amatu, guvu iespaidu, ka viss notiekošais ir tiešām ģen. Jekelna un Hansena savstarpējās cīņas rezultāts. Vēlākie piedzīvojumi šo aizdomu tikai pastiprināja. Ģen. Jekelns bija tipisks SS policijas ģenerālis, kas gribēja spēlēt augstāko lomu Baltijas telpā un, pateicoties aizmugures sakariem, viņš to arī spēlēja. Bet ierindas jeb Waffen-SS virsnieki nelabprāt policijas ģenerālim padevās. Tāpēc arī — kaut gan Jekelns pats gribēja būt arī Latviešu leģiona dibinātājs un formētājs, — no Berlīnes bija ieradies sevišķs pilnvarotais ģen. Hansens, kuŗš bija sācis rīkoties patstāvīgi, neprasot ģen. Jekelna piekrišanu. Neatkarīgi no ģen. Jekelna, Hansens bija sarīkojis svētdien demonstratīvo parādi; Jekelns panāca jauniešu nosūtīšanu uz fronti. Neatkarīgi no Jekelna, ģen. Hansens sarīkoja 20. martā manu un pulkv. Silgaiļa nozīmēšanu amatos. Jekelns panāca arī šī Hansena rīkojuma anulēšanu. Latviešu acīs ģen. Hansena prestižs ar to bija stipri cietis, bet Jekelna prestižs varas nozīmē cēlies. Visi redzēja, ka bez Jekelna Hansens neko nevar pasākt. Pēc neilga laika arī pašam Hansenam bija jāaiziet.

No visa redzētā un dzirdētā nācu pie slēdziena, ka esmu uzņēmies smagu nastu, daudz pārsteigumu un grūtību man stāv priekšā, un laikam kaut cik lojāla sadarbība nebūs iespējama. Sadarbības vietā būs nemitīga cīņa, kuŗā man un tātad arī mūsu lietai būs gandrīz vienmēr jācieš zaudējumi. Bet ja tomēr vienā otrā vietā un gadījumā būtu iespējams kaut ko veikt mūsu cīnītāju un mūsu lietas labā, arī tas būtu nevienādās cīņas un personīgo zaudējumu vērts. Izbrīnu radīja tas, ka arī vācu mili-

tārā vadība (lietu savās rokās bija pārņēmusi Himlera valstība un tīri militārā vadība tur līdzrunāt nevarēja — red.) tik maz vai pavisam nesaprata mūsu tautas mentalitāti un rīkojās visur tā, ka tas lietai varēja nākt tikai par sliktu. Ja Leģiona dibināšana vāciešiem bija tik svarīga un Hitlers attiecīgu rīkojumu bija devis, tad liktos, ka būtu jādara viss iespējama, lai šo rīkojumu īstenotu iespējami sekmīgāk un bezsāpīgāk un arī ar pašu latviešu lielāku atbalstu. Šī mērķa priekšā vajadzēja apklust visām nesaskaņām arī pašu vāciešu t. i. viņu vadošo personu starpā, bet — viss darīts, lai arī Leģiona formēšanas lietu nogremdētu. Un ja tas tā gluži nenotika, tad tas nav vācu vadības nopelns, bet gan latviešu lielās pašdisciplīnas un apzinīguma sekas. Tā drausmīgā posta un nelaimes priekšā, kas tuvojās no austrumiem, vajadzēja daudz ko paciest, vajadzēja daudz ko upurēt, lai tikai nebūtu jāpiedzīvo jauns »Baigais gads«. Arī mani personīgi grūtu pārdzīvojumu un pazemojumu brīžos stiprināja un atbalstīja darbā doma, ka dzimtenei jāziedo viss — dzīvība, veselība, patmīlība, jācieš sāpes, nievas un pazemojumi.

Kādreiz pirmā pasaules kara laikā šo domu man ļoti skaidri izteica vecs krievu ģenerālstāba ģenerālis Zeļeņeckis, un viņa vārdi man ir palikuši neizdzēšami atmiņā. Toreiz biju aculiecinieks nepatīkamai sadursmei, pareizāk — brutālam augstāk stāvošas personas uzbrukumam minētam ģen. Zeļeņeckim ar piedraudējumu nodot tiesai u. t. t. Ģen. Zeļeņeckis bija pilnīgi nevainīgs, ko apliecināju arī es, kad augstākais ģenerālis bija izaicinājis mani par liecinieku. Pēdējais necieta ģenerālstāba virsniekus un jau kādus divus stāba priekšniekus bija padzinis, tagad viņš gribēja tikt vaļā no trešā.

»Rudolf Karlovič! Dzimtenei (mums, kaņavīriem) jāziedo viss — dzīvība, veselība, pat ģimenes laime, nerunājot jau par materiālo labklājību. Vai patmīlība ir stādāma augstāk par visām šīm vērtībām?« teica man sarūgtinātais, bet mierīgais stāba priekšnieks (sk. ģenerāļa Bangerska atmiņu pirmo sējumu, — red.) Un tiešām, es piedzīvoju arī brīdi, kad šis sirmais ģenerālis guva morālu gandarījumu, guva morālu uzvaru pār savu priekšnieku un iekaroja arī viņa uzticību, kas visai lietai nāca par labu. Ne jau vienmēr tas tā izdodas. Cik bieži nācās arī vēlāk novērot, ka patmīlību, egoismu un lepnumu stāda augstāk par visu. Šim patiesībā zemākās pakāpes »vērtībām«

upurē visu. »Ja ne es, tad neviens; ja ne man, tad nevienam; ja ne tā, kā man patīk, kā es gribu, tad lai izput viss!« — tādu nostāju mēs novērojam, diemžēl, arī bēgļu gaitās un emigrācijā.

31. martā ierados Zemes pašpārvaldes sēdē, kur ziņoju par notikušo jauniešu nosūtīšanu uz fronti — pagaidām man nezināmā virzienā un iecirknī, un ka esmu devis šiem jauniešiem solījumu viņus apmeklēt vēlākais 10 dienu laikā, lai redzētu, kas ar viņiem notiek. Lai cik savāda liktos vācu militārās varas rīcība, nepielaidu domu, ka neapmācītus jauniešus sūtīs uguns līnijā, taču viņi kaut kur frontes aizmugurē tiks apmācīti. Teicu arī, ka dabūju solījumu par iespēju nokļūt pie jauniešiem.

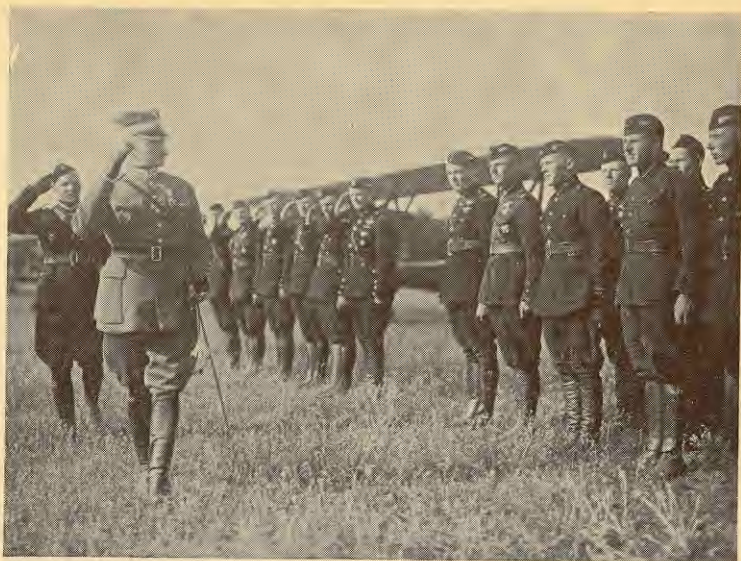
Tā kā Zemes pašpārvaldes aicināts esmu saistījies ar Leģionu, tad lūdzu apspriest sekojošus jautājumus:

Ievērojot to, ka nedz es, nedz arī pulkv. Silgailis netikām informēti par jauniešu nosūtīšanu uz staciju un uz fronti, rodas jautājums, vai ir kāda nozīme mums skaitīties amatos, ja mūsu vārdā, mūs ignorējot, rīkosies citi.

Otrkārt, no vācu rīcības un no ģen. Jekelna izteicieniem iepriekšējā dienā redzams, ka augstākos komandējošos posteņus Leģionā, sākot ar divīzijas komandieriem un augstāk, ieņems vācieši; šos amatus latviešiem neuzticēs. Izrādās, ka es nebūšu ne Leģiona, ne divīzijas komandieris. Ģenerālis Jekelns minēja mani Leģiona ģenerālinspektora postenim bez komandēšanas funkcijām, bet šim postenim paredzētās tiesības un pienākumi man nav zināmi un neesmu pārliecināts, vai tur ko pozitīvu varēšu veikt. Nerēķinoties ar manu prestižu, kas vienu pēc otra dabūjis smagus sitienus, es lūdzu izteikties, vai man palikt pie Leģiona arī citā amatā vai ne.

Sekoja plašākas pārrunas, kuņās vispārējās domas izskanēja šādi:

A. Valdmanis izteicās, ka, vadot sarunas par latviešu komandējošo sastāvu Leģionā kā ar vācu iestādēm, tā arī ar mani, viņš neesot domājis, lai es būtu tikai kādas vienas ierindas daļas, piemēram divīzijas komandieris, kuņam gar citām latviešu vienībām nebūtu nekādas daļas. Runājot par Leģiona komandieri, viņš domājis kaut ko līdzīgu kuņa ministra postenim, kuņš atrodas centrā un sadarbojas no vienas puses ar Zemes pašpārvaldi, no otras — ar vācu militārām iestādēm. Tātad no latviešu

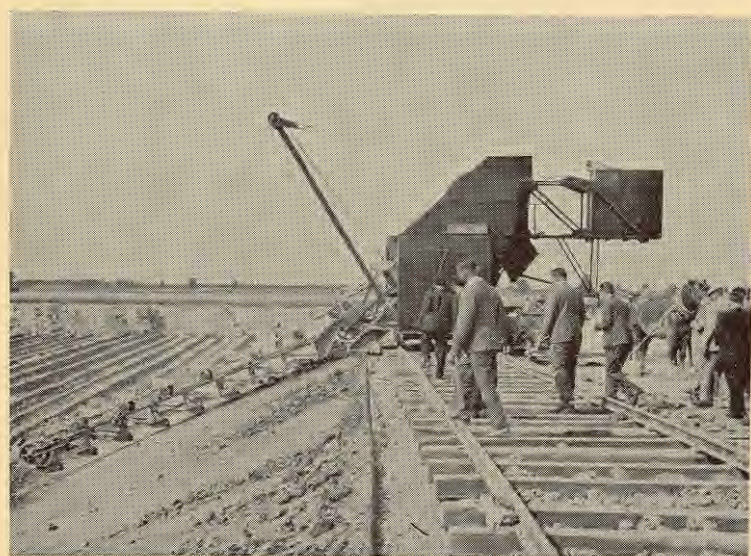
Kādos aviācijas svētkos Daugavpilī. Ģenerāli Bangerski gar kaŗavīru ierindu aerodromā pavada aviācijas pulka komandieris pulkvedis Skurbe

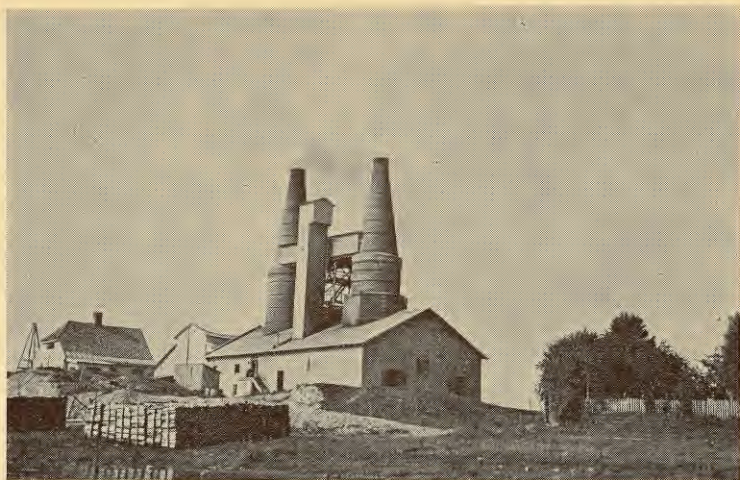
Latvijas armijas augstākie virsnieki Spilves aerodromā Rīgā 1933. gadā. No kreisās — aviācijas inspektors plkv. Baško, Augstākās kaŗa skolas priekšnieks ģen. Bangerskis, kaŗa ministrs ģen. Balodis, armijas komandieris ģen. Peniķis, armijas stāba priekšnieks ģen. Kalējs, Techniskās divīzijas komandieris ģen. Kurelis, armijas stāba priekšnieka palīgs ģen. Francis; pa labi profilā — aviācijas pulka komandieris plkv. Skurbe

A/S «Ķieģelis» Purmaļu ģieģeļu fabrika Zemgalē, Lielupes kreisajā krastā

Ekskavators Purmaļu fabrikā. Zemgale deva ap 80% ģieģeļu produkcijas

Ģibžu kaļķu ceplis iepretim Doles salai Daugavā; 1934. gada uzņēmums

Vācu laika ķieģeļrūpniecības darbinieki ar ģenerāli Lielupē uz velkoņa

Kāda no Latviešu leģiona karavīru vienībām gājiena apmācībās 1943.gadā

Jauniesaukto latviešu leģionāru apmācības ar granātmētējiem 1943. gadā

viedokļa raugoties, Leģiona komandieŗa vai Leģiona ģenerālinspektora amats esot izdevīgāks nekā divīzijas komandieŗa amats, kas saistīts tikai ar vienu divīziju. Pēc divīzijas aiziešanas uz fronti centrā atkal paliktu tukša vieta. Būtu tikai jāpanāk latviešu kaŗaspēka vienību pakļaušana inspektoram. Kontrolieris Vanags iestājās par to, ka jālūko panākt, lai ģenerālinspektors paliktu arī par formējamās divīzijas komandieri līdz tās iziešanai uz fronti. Par to apsoliņās rūpēties Zemes pašpārvalde. Arī pārējie ģenerāldirektori izteicās līdzīgi Valdmanim un Vanagam. Vispārējā doma bija, ka manis iecelšana par Leģiona ģenerālinspektoru Leģiona komandieŗa vietā nebūtu par iemeslu manai aiziešanai, jo arī Latvijas armijā sākumā bijis tikai armijas inspektora postenis, un tikai vēlāk nodibināts armijas komandieŗa amats.

Cits jautājums bija vācu militārās vadības izturēšanās pret latviešu augstāko militāro amatpersonu, tās kompetenču noteikšana un arī ievērošana. Pārrunājot gadījumu ar 1000 jauniešu nosūtīšanu uz fronti, visi atzina, ka tas patiešām ir ārkārtējs un neizprotams, bet ka tas skaŗ ne tikai mani vien, bet arī visu Zemes pašpārvaldi. Tātad ar manu un pulkveŗa Silgaiļa aiziešanu vien nekas nebūtu panākts: jaunieši jau aizsūtīti, Leģions paliek kā bijis, un ģenerāļa Bangerska vietā nāks kāda cita persona, vai vācieši iztiks bez latviešu ģenerāļa. Varētu runāt par visas Zemes pašpārvaldes aiziešanu. Bet pa priekšu būtu jāizmanto iespēja aizbraukt pie jauniešiem uz fronti saskaņā ar doto solījumu, un pēc atgriešanās no turienes atgriezties pie šodien pārrunātiem jautājumiem.

Pie tā tad arī palikām. Es sāku gatavoties, lai kuŗu katru brīdi varētu doties ceļā. Līdztekus sākām strādāt pie Leģiona ģenerālinspektora tiesību un pienākumu projekta. Tanī ģenerālinspektoram bija paredzētas gandrīz kaŗa ministra kompetences, ar kaŗa apstākļu radītiem izņēmumiem, bet arī papildinājumiem. Pēc zināmu pamatprincipu nospraušanas uzdevu stāba priekšniekam sīkāk tos izveidot un apstrādāt, kamēr būšu izbraucienā.

6. aprīli informēju Zemes pašpārvaldi par noteikumiem, uz kādiem būtu ar mieru pieņemt ģenerālinspektora amatu. Patiesībā Zemes pašpārvaldi iepazīstināju ar mūsu izstrādātiem pamatprincipiem, kas jāievēro, izstrādājot noteikumus par Latviešu leģiona ģenerālinspektoru.

IZLIDOJUMS UZ FRONTI

6. APRĪĻA vakarā man zvanīja pa tālruni no ģen. Hansena stāba un ziņoja, ka varu izlidot uz fronti sanitārā lidmašīnā, kas no Spilves aerodroma pacelsies 7. aprīļa rītā. Kā pavadonis man nozīmēts kāds ģen. Hansena stāba virsnieks vācietis, bet varu ņemt līdzī arī vienu vai divus latviešu virsniekus. Ja nemaldos, tad par līdzbraucējiem no latviešu puses izvēlējos Francijas kara akadēmijas absolventu kapteini Medni un Latvijas augstāko militāro kursu absolventu kapteini Veckalniņu. Īsi pirms izlidojuma uzzināju, ka lidosim Ļeņingradas (agrākās Petrogradas) virzienā.

Kaut gan sanitārā transporta lidmašīna lidoja ļoti lēni, tomēr jau ap pusdienas laiku tā nolaidās Duderhofas Ļeņingradas frontes iecirknī, apmēram 10—12 kilometrus no priekšējās kaujas līnijas. No nelielā aerodroma auto mūs nogādāja Duderhofā vācu ģenerāļa (ieroču SS — red.) Šolca stābā, kur uzzināju, ka ģenerālis Šolcs nozīmēts par Latviešu leģiona 2. brigādes komandieri. Pati 2. brigāde pagaidām bija tikai uz papīra, jo no latviešu vienībām Šolca rīcībā bija tikai 16., 19. un 21. bijušie Schutzmannschaft pavisam maza sastāva bataljoni. Tuvākās nedēļās gaidīja ierodamies vēl 24. un 26. bataljonus. Šeit pat Duderhofā atradās arī 29. martā no Rīgas izsūtītie 1000 latviešu neapmācītie jaunieši. Bez latviešiem Šolca pakļautībā atradās vēl dažādas citas dažādu tautību vienības. Vācu 2. ieroču SS brigāde, kuŗas komandieris bija ģen. Šolcs, pēc sava sastāva bijusi internacionāla. Bez holandiešu, norveģu un citu tautu vienībām, tanī bija iedalīti sākumā 19. un 21. Latviešu bataljoni, bet nedaudz vēlāk arī 16. bataljons. Tagad bijis uzdots 2. ieroču SS brigādi izveidot tikai par Latviešu brigādi; bet pagaidām tā bija īsts tautību mistrojums.

Ģenerālis Šolcs atstāja ļoti labu, īsta ierindas kaŗavīra iespaidu, neliela auguma, vienkāršs valodas un izturēšanās ziņā pret pakļautiem, par kuŗiem rūpējās kā tēvs par bērniem. Tāds

bija mans pirmais iespaids, un tādas bija arī atsauksmes, ko sniedza mūsu kārtības sargu bataljonu virsnieki par viņu; vēlākā satiksmē šis iespaids tikai pastiprinājās. Arī Šolcs izteica savu neapmierinātību un pat sašutumu par to, ka viņam atsūtīts tāds vairums neapmācītu rekrūšu, kuŗi ne tikai nepastiprina viņa vienību kaujas spējas, bet tās vēl ievērojami vājina. Jādod telpas, kuŗu jau tā maz, jāzdala no trūcīgiem krājumiem veļa, ietēra priekšmeti, jāizdala ieroči, un no cīnītājiem kaujas līnijā jāizvelk vēl apmācītāji. Tātad cīnītāju rindas vēl jāizretina un fronte jāvājina. Arī apmācība apgrūtinoša, jo norisinās pretinieka artilērijas uguns iedarbības joslā. Vareja redzēt, ka arī ar savu frontes iecirkņa komandieri aizmugures vācu vadība resp. Jekels nav sazinājusies un ar viņa vajadzībām rēķinājusies. Pārrunās ģen. Šolcs apsolīja dot rīkojumu — pirms apmācību nobeigšanas jauniešus priekšējā līnijā nenovietot. Vispār pirms viena mēneša neatļaušot jauniešiem nekādās izlūkošanas vai novērošanas akcijās pirmā līnijā piedalīties.

Pēc vieglām pusdienām, kuŗas ne ar ko neatšķīrās no parastajām kaŗavīru pusdienām, mēs ar ģen. Šolcu un pavadoņiem devāmies ceļā, lai apmeklētu jauniešus un pārējos latviešu cīnītājus Šolca iecirknī.

Sakarā ar to, ka Duderhofas un apkārtnes mājas bija stipri cietušas no kaujas darbības vācu uzbrukuma laikā un cieta arī vēl vienmēr no krievu artilērijas uguns, vienības bija stipri izkliedētas un novietotas ļoti primitīvi iekārtotās mītnēs. Jaunpienākušie jaunekļi, kaut arī sadalīti jau pa vienībām, kas atradās rezervē, vēl nebija novietojušies, un apmeklējuma laikā atradās kustībā pa neiedomājami dubļaini izmīcītiem ceļiem no vienas vietas uz otru. Dažas grupas patlaban bija apmācībās Duderhofas augstienē, no kurienes ļoti skaidri bija saredzama Ļeņingrada.

Atmiņā pazibēja tur Novočerkaskas pulkā un kaŗa skolā pavadītie gadi, kā arī vēlāk Kaŗa akadēmijas laiks. Kā kaŗa skolas audzēknim priekš 44 gadiem man tieši Duderhofas augstienē bija jāveic topografiskie darbi. Tur, Ļeņingradā, toreiz Pēterpilī, kopā ar igauni Augustu Pöderi, gatavodamies kaŗa skolas eksāmeni, pavadījām arī jaukus brīžus Aspenstrēma un Butlera ģimenēs. Jaunība! Visur, likās, bija tik labi un jauki, visur labi draugi un paziņas, visur durvis vaļā...

Uzlūkojot Ļeņingradu, viss kā kaleidoskopā paslīdēja gara

acu priekšā, bet domu pavedienu pārtrauca artilērijas kanonade. Pilsētas virzienā lēnā gaitā virzījās vācu bruņotā platforma ar tālšāvēju dižgabalu, kuŗš tūliņ arī atklāja uz pilsētu uguni. Ieinteresēti apšaudē, artilērijas duelī nolūkojās arī mūsu piekalnē apmācāmie jaunieši. Tanī dienā apmeklēja visus jauniešus Duderhofā. Atzīmēju viņiem, ka saskaņā ar doto solījumu, esmu ieradies pie viņiem un redzu, kādos grūtos apstākļos tiem nākās apmācīties un arī dzīvot. Bet tam ir arī sava pozitīvā puse: no pašas pirmās dienas viņi pieradinās pie kaujas apstākļiem, redz savām acīm kauju gaitu no malas, un viņiem paiet gaŗām tas šaubu un neziņas periods, tās bažas un bailēs, ko pārdzīvo tie, kas apmācību kursu iziet aizmugurē, ārpus kaujas trokšņa. Vēlreiz aicināju jauniešus mācīties un vingrināties, velti nerotaļāties un neriskēt ar savām dzīvībām, jo mūsu tauta nav liela, katrai dzīvībai ir liela vērtība, un es augsti nevērtēju bravūrīgo lielību, kas izskan vārdos: »Mēs mācēsīm mirt kaujas laukā!« Ne mirt vajag mācēt, bet gan gūt panākumus, gūt uzvaru. Atgādināju visiem jauniešiem norakstīt vēl šovakar vēstules tuviniekiem, kuŗas nodot man nogādāšanai pēc piederības. Ieteicu arī vēstulēs lieki tuviniekus neuztraukt, jo tie jau tā daudz nobēdājušies par viņiem un viņu likteni. Uzrunas nebija trafaretas, bet sekoja brīvī pēc iedvesmes, kā kuŗā vietā.

Kamēr apciemoju jauniešus, tikmēr pievakarē bija sapulcējušies apskatei arī veckareivji no bij. kārtības sargu vienības. Arī tos apsveicu savā un latvju tautas vārdā, un solījos nodot viņu sveicienu tuviniekiem. Kamēr es uzrunāju jauniešus un veckareivjus, divīzijas komandieris neiejaucoties stāvēja sāņus kā novērotājs. Pie manis uz divīzijas komandieŗa mājienu griezās ar ziņojumiem arī apskatāmo vienību priekšnieki.

Nakti pavadījām kādā stāba ēkā, kuŗas sētā agri no rīta sāka krist krievu artilērijas šāviēni. Piecēlies, gāju laukā raudzīties, kur īsti granātas gulstas. Gāitenī mani tikko nepagāza kāds vācu kareivis, kuŗš ārkārtīgā panikā drāzās no sētas telpā, vēl nepaspējis sakārtot savu tualeti. Šāviņu nobiedēts, tas metās pa-trepē un tur paslēpās.

Otrā rītā izbraucām uz Streļnu, kilometrus desmit no Ļeņin-gradas, kur atradās viens mūsu kārtības sargu bataljons. Tas mitinājās dažādās telpās; viēna rota bija novietojusies sagrautās pils pagrabā. Visur latviešu kaŗavīri centās radīt mājīgumu arī

vissliktākos novietošanas apstākļos, par ko nevarēju diezgan nopriecāties un viņus uzslavēt. Dūrās acīs nolaidība pozīciju iekārtošanā, kam vācieši nepiegrīza nekādas vērības. Ne uguns līnijā, ne satiksmes ejās, nekur nevarēja atrast patvērumu no ienaidnieka ieskata un uguns. Uz priekšējo līniju, izņemot Strelņas iecirkni, mani nelaida, aizbildinoties ar to, ka ja ar mani kas notiktu šinī pirmajā braucienā uz fronti, tad latvieši teiktu, ka tiši esmu novests tādos apstākļos, lai dzīvs neatgrieztos.

Patiesībā jau nu tā bija, ka nokļūt dienas laikā un arī naktī prožektoru gaismā priekšējā līnijā nebija iespējams bez riska. Pati kaujas līnija, kā man mūsu kaņavīri stāstīja (un kā to redzēju vēlāk Volchovas purvos), sastāvēja tikai no atsevišķiem, reti nostādītiem posteņiem, gar kuņiem segtu satiksmes eju nebija. Posteņi bija segti ar zemu valnīti un vienkāršu dzeloņstiepli žodziņū. Pa naktīm pretinieks turot atstarpas zem uguns, un zaudējumi kā naktī, tā dienā esot diezgan ievērojami. Un tas tikai nepietiekamas maskēšanās un segtas ejas trūkuma dēļ!

Strelnā nogaršoju arī kaņa vīru maltīti tieši no virtuves katla. Ēdiens nebija slikts, par to nesūdzējās arī kaņavīri, tikai maizes esot par maz. Tomēr šādi tādi trūkumi apgādes ziņā tika novēroti, un arī novietošana nebija apmierinoša. Ģen. Šolcs apsoliņās darīt visu iespējamo, lai šos trūkumus novērstu, bet arī viņa rīcības iespējas bija ierobežotas.

Visumā tomēr noskaņojums frontē izrādījās daudz labāks nekā to bijām gaidījuši, un arī labāks nekā tas bija tālā aizmugurē Rīgā. Vispirms jau jūtama bija daudz pilnīgāka stāvokļa izpratne un sirsnīgāka izturēšanās pret dažādu tautību pakļautajiem no vācu priekšniecības — brigādes komandiera — puses, kas nevilus ietekmē arī zemāko pakāpju priekšnieku izturēšanos pret kareivjiem. Arī latviešu, kā veckareivju, tā jauniešu noskaņojums nebija slikts. Pieradusi acs no sejām, no atbildēm uz sveicieniem jau var spriest, kāds gars valda kaņaspēka vienībā, vēl vairāk to var manīt sarunās ar atsevišķiem kaņavīriem un viņu tuvākiem priekšniekiem. Jaunieši ar interesi vēroja artilērijas dueli nelielā attālumā, ar interesi sekoja apmācībām, ko viņiem sniedza kaujās piedzīvojuši un rūdīti apmācītāji.

Brigādes komandieris slavēja latviešu kaņavīrus un teica, ka viņš ar tiem esot ļoti apmierināts. Dažā ziņā viņi stāvot pāri

vāciešiem, piemēram savu mītņu un pozīciju pielāgošanā, un arī izturības ziņā.

Saņēmuši pāri par 1000 vēstuļu tuviniekiem, mēs tanī pašā dienā, 8. aprīlī, izlidojām uz Pleskavu, kur sanitārā transporta lidmašīnai bija jāpaliek. Mums Pleskavā nācās pārnakšņot un sadabūt transporta līdzekļus atceļam. Sagādāt naktsmītni un transporta līdzekļus bija mūsu vācu pavadoņa uzdevums, ko viņš godam arī veica. Pilsēta, kuŗā priekš apmēram 42 gadiem biju sācis savas virsnieka gaitas un kuŗā biju nodienējis gandrīz 3 gadus, izskatījās stipri svešāda, un man viņā bija grūti orientēties. Daudzas ēkas bija kaŗa gaitā nopostītas, daudzas bija celtas manā prombūtnes laikā. Sevišķi lielas pārmaiņas bija notikušas tirgus laukuma rajonā, kuŗa vienā malā agrāk bija pasta ēka un vienā stūrī — veca klostera mūri. Pilsētā bija ļoti dzīva kaŗa transporta kustība un diezgan daudz kaŗavīru ielās. Tā kā ieradāties pilsētā pavēlu, tad apskatīt to pamatīgāk neiznāca laika.

Apskati tuvāk raksturo sekojošais pavadītāja ziņojums:

15. Latv. SS Div.
I b nod. pr-ks.
1943. g. 28. aprīlī
Nr. 12

Latviešu brīvprātīgo SS
leģiona ģenerālinšpektoram

Ziņojums

Š. g. 8. aprīlī kopā ar Jums izlidoju uz Krasnogvardjeisku, no kurienes ar auto nobraucām uz 2. SS mot. brigādes stābu — Krasnoje Selo.

Pēc īsas uzturēšanās brigādes stābā sākās inspekcijas brauciens uz jauno leģionāru novietošanas un apmācības rajoniem — Krasnoje Selo, Duderhofas un Streļnas rajonos.

Jaunie leģionāri, pirmais 1000, kuŗi no Rīgas izbrauca 29. martā, pēc ierašanās 2. SS mot. brigādes komandiera rīcībā ir tūliņ sadalīti pa Leģionā ieskaitītiem kārtības sargu bataljoniem, kur savukārt sadalīti pēc spējām un speciālitātes apmācību izdarīšanai. Kā izteicās brigādes komandieris ģenerālis Šolcs, tad viņš esot izteicis vēlēšanos, lai pirmapmācību leģionāri izietu tālākā aizmugurē un tikai pēc tās nobeigšanas ierastos iedalīšanai jaunformējamos Latviešu leģiona pulkos, tomēr esot noticis otrādi,

un tagad vajadzējis apmācības noorganizēt tepat uz vietas.

Apmācības izvešanai jaunie leģionāri esot sadalīti pie kārtības sargu bataljoniem, kur tos apmācot latviešu instruktori un virsnieki. Speciālistus, piem. sakarniekus, vajadzējis piedalīt vācu vienībai, jo kārtības sargu bataljonos neesot bijis ne apmācītāju, ne arī vajadzīgo tehnisko palīgīdzekļu sakarnieku apmācībai.

Kā pirmos no jaunajiem leģionāriem apmeklējām vienā kājnieku vienībā iedalītos leģionārus Duderhofā. Pēc ģenerālinpektora uzrunas un aptaujas leģionāri turpināja apmācību, pierādot, ka ir jau piesavinājušies daudz ko no nepieciešamām militārām zināšanām. Stāja braša, pagriezienus un kustības izpilda pietiekami labi, tāpat arī pirmos vingrinājumus vaļējā ierindā. Ievērojot, ka apmācības bija ilgušas tikai vienu nedēļu, pirmie sasniegumi visumā labi. Arī jauno leģionāru gara stāvoklis visumā labs, un varēja novērot, ka tie sāk jau aprast ar kaŗavīru dzīvi un tās grūtībām.

Atsevišķi leģionāri izteicās, ka maizes norma esot par mazu, jo, lai gan saņemot dienā no 550 — 600 gr., tomēr nepietiekot. Par ēdienu vispār nesūdzējās. Dienā saņemot šādu devu:

- No rīta — kafiju, sviestu vai margarīnu, marmelādi un desu uzgriežamos.
 Pusdienās — sakņu zupu ar gaļu, apm. 70 gr.; zupā — grūbas, pupiņas, zirņi, kāposti u. t. t. Pašreiz neesot kartupeļu, un zupas iznākot plānākas.
 Vakariņās — gaļas vai zivju konservus, uz 2 cilv. 1 bundžu, kafiju jeb zupu.

Apjautājoties, kā ir ar veļu, izrādījās, ka katram leģionāram ir tikai viens komplekts veļas un nav ko apmainīt. No Rīgas izbraucot esot izdots tikai viens komplekts, un savu personīgo veļu neesot ņēmuši līdzī.

Leģionāri novietoti atsevišķās dzīvojamās ēkās pa 6—15 vienā istabā. Gulēšana uz salmu maisiem un katram divas segas. Kur telpas plašākas — ierīkotas koka gultiņas divos stāvos. Telpu iekārtojums — kā jau tuvas frontes apstākļos, tomēr visur tīrība un kārtība.

Leģionāri izteica vēlēšanos saņemt laikrakstus un grāmatas, jo pagaidām dzīvojot bez kādas lasāmās vielas un nezinot, kas notiek dzimtenē un visā pasaulē. Arī radio aparātu neesot.

Jo priecīgas kļuva jauno leģionāru sejas, kad tika paziņots, ka viņu pulka komandieris ir latviešu virsnieks pltn. Veiss, kuŗš savukārt uzsvēra uzrunā, ka visos jautājumos turpmāk jāgriežas pie viņa, un visi trūkumi tiks novērsti iespējamību robežās.

Apmeklējot jaunus leģionārus arī pārējās novietnēs, tika izteikti līdzīga satura vēlējumi. Arī novietošanās apstākļi izrādījās vienādi ar jau iepriekš aprakstītiem.

Leģionāri, kuŗi iedalīti sakarnieku apmācībai pie vācu vienības, novietošana ziņā atradās drusku labākā stāvoklī, jo telpu iekārtojums plašāks, un bija pat iekārtota telpa brīvā laika pavadīšanai, ar mūzikas instrumentiem.

Jaunie leģionāri, kuŗi iedalīti Streļnā novietotā bataljonā, novietošana ziņā atradās sliktākos apstākļos, jo bija vistuvāk frontes līnijai. Guļamtelpas iekārtotas pussagrautas mājas pagrabā, maz gaismas, un gaiss drēgns. Starp leģionāriem atradās arī vairāki saslimuši — saaukstēšanās nepierastā klimatā. Apmācības nostādītas labi, un tās vada latviešu instruktori un virsnieki. Tie no jauniem leģionāriem, kuŗi iedalīti prettanku lielgabaliņos — piedalīti tieši pirmā līnijā esošam holandiešu un flāmu leģiona vienībām, un apmācība notiek, šaujot pa ienaidnieku.

Par šo jautājumu brigādes komandieris izteicās, ka neesot bijis citas iespējas pagaidām noorganizēt apmācības tālākā izmugurē, jo Latviešu leģiona vienībām drīzumā vajadzēšot pārņemt šo frontes iecirkni. Tamdēļ esot lietderīgi, ka kaŗavīri iepazīstoties uz vietas ar pārņemamiem ieročiem (pret. lielgab. un mīnm.) un aizstāvamo pozīciju.

Sarunās ar jauniem leģionāriem izskanēja zināms sarūgtinājums, ka viņus neapmācītus novietojuši tik tuvu pašām priekšējām līnijām, sliktās telpās un it kā no pasaules atgriezti. Viņi nesaņemot ne laikrakstus, ne arī vēstules no tuviniekiem. Tāpat neesot reglamentu un apmācības priekšrakstu latviešu valodā.

Tālāk apmeklējām brigādes noorganizēto instruktoru

skolu. Sastāvs komplektēts no Leģionā iedalīto bataljonu labākiem instruktoriem, kuŗi pēc kursa beigšanas paredzēti kā apmācītāji formējamos pulkos.

Kursantu stāja braša un gara stāvoklis labs, jo priecīgi, ka iedalīti Leģionā.

Beigās apmeklējām 2. SS mot. brigādes lazareti, kur ievietoti ievainotie latviešu kaŗavīri. Visvairāk ievainoto no 16. Btl. — 11 kaŗavīru, no 19. Btl. — 2, un no 21. — 2 kaŗavīri. No visiem ievainotiem kaŗavīriem lielākā daļa ar viegliem ievainojumiem, piem. — rokās un kājās. Smagāk ievainotie tiekot evakuēti uz dziļāko aizmuguri.

No jaunajiem leģionāriem lazaretē atradās viens — Peka Pēteris, pēc aklās zarnas operācijas.

Kā varēja novērot, tad ievainotie kaŗavīri tiek jo rūpīgi ārstēti — apkopti, līdzīgi vācu, flāmu un holandiešu leģionu kaŗavīriem.

Lazaretē vecākais ārsts izteica vēlēšanos, lai sakarā ar latviešu SS leģiona brigādes formēšanos lazareti pārņemtu latviešu ārstu un medicīniskais personāls vistuvākā laikā.

Ar to arī izbeidzās inspekcijas apmeklējumi.

No gūtiem iespaidiem varēja secināt, ka 2. SS mot. brigādes komandieris ir pielicis daudz pūļu, lai noorganizētu jauno leģionāru sekmīgu apmācību, un arī turpmāk var sagaidīt visplašāko viņa atbalstu formēšanās grūtību pārvarēšanai.

Kā brigādes komandieris, tā viņa stāba atbildīgie darbinieki par latviešu leģionāriem izteicās ar vislielāko cieņu un atzinību. Leģionāru materiāls esot tik labs, ka pēc kārtīgas apmācības un apbruņošanas ar pirmklasīgiem ieročiem Leģiona vienības varot izveidoties par pirmās šķiras uzbrukuma kaŗaspēku. Šī mērķa sasniegšanai abi formējamie pulki būtu jāatvelk no pirmām līnijām tālākā aizmugurē vismaz uz 1 — 2 mēnešiem, jo tad būtu dota iespēja nobeigt mācības un vienību saliedēšanos atbilstoši kaujas prasībām.

Slēdzienā par jauno leģionāru un reizē ar to arī Leģionā iedalīto bataljonu inspekcijas apmeklējuma iespaidiem būtu jāpasvīturo sekojošais:

1. Sekmīgas apmācības izvešanai un pilnīgai sagatavo-

šanai par kaujas spējīgām vienībām — abi formējamie pulki jāatvelk no tuvās frontes aizmugures uz attālākām novietošanas vietām. Apmācībai un saformēšanai jādod vismaz 2—3 mēnešu laiks.

2. Jāpanāk vislabākā kaŗavīru apgāde ar uzturu, apģērbu un apbruņojumu.
3. Visdrīzākā laikā jāizdod latviešu valodā svarīgākie reglamenti un apmācības priekšraksti.
4. Jānoorganizē laikrakstu un grāmatu apgāde kultūrālām vajadzībām.

Pulkv. ltn. R. Veckalniņš

Otrā rītā mani pavadoņi, ieskaitot vācu virsnieku no Pleskavas, auto mašīnā izbrauca uz Rīgu, bet es kopā ar manu adjutantu kapteini J. Medni devos uz aerodromu. Pleskavas SS policijas vadītāja majora Trauta vieglajā »Storchā« — divvietīgā lidmašīnā mums bija jālido uz Rīgu, jo ceļš esot bandītu apdraudēts, tādēļ auto mašīnā man braukt neatļāva. Majora Trauta mītni un stābu apsargāja igauņu aizsargu formās tērpti sargi, tādus novērojām arī pie citu iestāžu durvīm.

Lidojums noritēja bez kādiem traucējumiem, un pēc 2 un pus stundām »Storchs« nolaidās Rīgas Spilves aerodromā. Arī autobrauciens bija noritējis netraucēti.

Pēc atgriešanās Rīgā pirmajā Zemes pašpārvaldes sēdē ziņoju par lidojumu uz fronti, tur redzēto un novēroto, gan pozitīvo, gan negatīvo. Līdz ar to atkal ierosināju jautājumu, ko biju iekustinājis pirms došanās uz fronti, t. i. vai palikt dienestā un pieņemt piedāvāto ģenerālinspektora posteni, vai ne. Ģenerāldirektors Prīmanis (izglītības ģenerāldirektors) izteicās apmēram šādi: »Jaunieši, kuŗus jūs apmeklējāt, uz fronti būtu nosūtīti tā kā tā, vai ir ģenerālinspektors, vai nav; bet bez jums Zemes pašpārvaldei būtu ņemta iespēja tik drīzā laikā kaut ko tuvāk uzzināt par viņu likteni; kur viņi atrodas, kā dzīvo un kā apmācās. Arī tuvinieki un latvju sabiedrība vēl ilgāku laiku par visu to būtu neziņā. Ar brigādes komandieri nodibinātās labās attiecības var mūsu jauniešiem nākt tikai par labu. Atvestā korespondence, lai kāda tā būtu, nomierinās zināmā mērā tuviniekus un sabiedrību. Kādam latviešu augstākam virsniekam šīs rūpes un gādība par mūsu kaŗavīriem jāuzņemas tā kā tā, un reiz uzņemtie sakari jāuztur. Kāda nozīme tad būtu jūsu

aiziešanai un citas personas nākšanai jūsu vietā. Ir visiem spēkiem jācīnās par labāku stāvokli, lielākām tiesībām līdzrunāt Leģiona lietās, bet pamest savu posteni jeb nepieņemt piedāvāto — nevajadzētu. Varbūt vācieši to tikai gaida un būtu priecīgi, ja jūs aizietu. Palieciet, turieties, cīnīsimies kopā.»

Šim viedoklim pievienojās arī pārējie ģenerāldirektori, un, paklausot šim aicinājumam, es nolēmu palikt.

Tanī pašā sēdē tika caurskatīts un pārrunāts arī Leģiona ģenerālinspektora un viņa stāba uzbūves projekts, jo, būdams Zemes pašpārvaldes aicināts, es vienmēr un visur centos ar to saskaņot savu darbību, un arī vācu militārās vadības priekšā izcēlu tās autoritāti.

KOMANDĒJOŠĀ SASTĀVA JAUTĀJUMS

JAU no pašas pirmās dienas, runājot ar Zemes pašpārvaldi par Leģiona dibināšanu un iepazīstoties ar ģenerāli Hansenu, izteicos, ka nevar izdarīt nekādas iesaukšanas operācijas, pirms nav sagatavoti kadri, kas šos iesauktos saņemtu. Uzsvēru, ka nav nekas sliktāks par to, kā kad ja iesauktie jaunekļi kādu dienu tiek atstāti bezdarbībā, nīkst slikti iekārtotās mītnēs un ierobežotā kazarmu laukumā. Pastaigāšanās ar mūziku un dziesmām, interesantas vieglākas apmācības un pārrunas ir tikpat nepieciešamas, sevišķi pirmajās dienās, kā dienīškā maize.

Īpaši komandējošā sastāva jautājuma svarīgumu izcēlu pēc gadījuma ar 1000 jaunekļiem, kuŗi no pirmās dienas nokļuva svešinieku rokās un arī uz fronti aizbrauca bez viena latviešu virsnieka un instruktora. Tas, ka jauniešiem bija jādodas uz fronti bez latviešu virsniekiem un instruktoriem, mani dziļi sāpināja un aizvainoja. Es sevi iedomājos šo jauniešu stāvokli un noskaņojumā. Daudzi no viņiem arī vācu valodu neprata pietiekami, lai nerastos grūtības un sarežģījumi pie rīkojumu saņemšanas un izpildīšanas. Apmeklējuma laikā Duderhofā noskaidrojās, ka viens no jauniešiem bija kritis no vācu sarga lodes naktī, kad it kā klejojis starp noliktavām un uz vācu sarga uzsaucieniem nav atbildējis un reaģējis.

Bez cepures un mēteļa viņš atradies aizliegtā noliktavu rajonā pašā pirmajā naktī. Vai tur arī nevarēja būt vainīga vācu valodas nezināšana — vai nu tad, kad tika paskaidrots, kur var un kur nedrīkst staigāt, vai arī tad, kad sargs naktī jauneklim kaut ko teica un viņu brīdināja?

Tāpēc no pašas pirmās dienas sāku domāt un gādāt par komandējošā sastāva sagatavošanu.

Kad šo jautājumu pārrunājām sakarā ar toreiz priekšā stāvošo 28. marta parādi, tad jau Zemes pašpārvalde bija nolēmusi, ka Leģiona latviešu vadība pilnvarota piesūtīt virsniekiem un instruktoriem rakstiskus uzaicinājumus iestāties Leģionā. Beļ

šis solis likās nepietiekams. Bijušie aktīvā dienesta virsnieki lielāko daļu jau bija izmantoti. Vienu daļu aizveda bolševiki, pārējie bija jau iesaistīti kārtības sargu (Schutzmannschaft) bataljonos. Daži bataljoni ar instruktoriem bija pārslogoti. Tie bija labākais, aktīvākais elements, īsti karavīri, kuņiem nekāda pamudinājuma nevajadzēja. Viņi zināja, pret ko viņi cīnās un par ko viņi cīnās. Būtu netaisnība, ja teiktu, ka starp palikušajiem nebūtu labu karavīru un dedzīgu patriotu, bet dažādi apstākļi viņus atturēja, un tie nebija tik viegli pārvarami.

Tie, kuņi — likvidējot Latvijas armiju un pārvēršot to teritoriālā korpusā, — no kara dienesta bija atvaļināti, bija lielāko tiesu atraduši nodarbošanos gan valsts iestādēs, gan uzņēmumos, kas pēc nacionālizācijas skaitījās valsts īpašums un strādāja kaņam. Bieži virsnieki bija gatavi sekot aicinājumam un iestāties Leģionā, bet uzņēmumi viņus neatlaida; citi, dažādu ieskatu un iemeslu dēļ no iestāšanās vairījās; citi bija gatavi iet Leģionā, ja tiktu iesaukti, bet brīvprātīgi pieteikties negribēja, baidīdamies no bolševiku atriebības viņiem vai ģimenēm.

Stāvokli varēja labot tikai jauna virsnieku un instruktoru sagatavošana. Vācu militārās iestādes šis jautājums neinteresēja; vāciešiem vajadzēja cilvēku materiāla, komandējošo sastāvu viņi labprātāk dotu savu — tas viņiem likās uzticamāks. Šis jautājums bija svarīgs mums pašiem, tāpēc atkārtoti uzstājos, ka jādibina latviešu kara skola un instruktoru kursi. Kā Rīgā, tā arī Berlīnē tika atbildēts, ka Hitlers esot pret atsevišķu tautību kara skolām, virsnieki jāgatavojot vienādās kara skolās Vācijā, citādi virsnieku starpā būšot šķelšanās, vieni sevi skaitīšot par pilnvērtīgiem virsniekiem un citus uzskatīšot par zemākiem. Lai sūtot attiecīgus kandidātus uz Vāciju. Attiecīgi kandidāti varēja būt virsnieku vietnieki un instruktori ar kaujas praksi, kuņi kaņaspēka vienībām pašām bija nepieciešami kadru trūkuma dēļ, un komandieri tos labprāt nedeva. Baidījās, ka pēc kara skolu beigšanas jaunie virsnieki neatgriezīsies atpakaļ vienībā, bet aizies uz turieni, kur tobrīd trūkums būs vislielākais. Ar lielām pūlēm vāciešiem izdevās nedaudzus no vienībām izvilkt, bet grūti teikt, ka tās būtu devušas labāko elementu. Kā polijcijas vienībās, tā arī Leģionā bija apmēram simts bijušo Latvijas kara skolas kadetu, kuņi bija sekmīgi beiguši vienu kursu un kuņiem bija arī jau kaujas prakse. Tāpat bija zināms daudzums virsnieku vietnieku, arī teorētiski un praktiski krietni vien saga-

tavotu. Leģiona ģenerāldirekcija saziņā ar Zemes pašpārvaldi mēģināja dabūt tiesības šos kadetus un virsnieku vietniekus paaugstināt pirmā virsnieku dienesta pakāpē, bet vācu militārā vadība šādas paaugstināšanas neatzina.

Tad nācu ar ierosinājumu kaŗa skolas vietā nodibināt īslai-cīgus (3—4 mēnešu) virsnieku sagatavošanas kursus. Tanīs uz-ņemtu kadetus, virsnieku vietniekus un instruktorus ar kaujas praksi, kuŗus kaŗa spēka priekšniecība gribētu sagatavot par virsniekiem savām vienībām. Šiem kursiem būtu arī otra nodaļa, kuŗa uzņemtu jaunus cilvēkus ar izglītību pēc instruktoru kursu beigšanas, kur mācības ilgums būtu 8—12 mēneši.

No visiem šiem priekšlikumiem maz kas iznāca. Uz manu ierosinājumu Zemes pašpārvalde 8. jūnijā sēdē nolēma: »Atzīt, ka Latviešu brīvprātīgo SS Leģiona ģenerālinspektors var Lat-vijas kaŗa skolas kadetiem, kuŗi 1940. gada septembrī beiguši kaŗa skolas pirmo kursu un iestājušies vai iestājas Leģionā, piešķirt ar iesaukšanas dienu pirmo virsnieka dienesta pakāpi, ja tie nav šo vai augstāku dienesta pakāpi jau agrāk ieguvuši.« Sakarā ar šo lēmumu viena daļa kadetu tika gan ieskaitīta dienestā leitnanta dienesta pakāpē, bet ar daļu tas neizdevās, jo vācu iestādes to darīt nepieļāva, un, ja uzzināja, jauno pa-kāpi neakceptēja.

Kas attiecas uz kaŗa skolu, tad tādu līdz pat kaŗa beigām nenodibināja. Pulkvedim Silgailim, kuŗš 15. divīzijas koman-dieŗa uzdevumā 1944. g. bija no frontes izbraucis pie Himlera, pēdējais bija izteicies, ka latviešu kaŗa skola nevarēšot būt tik labi nostādīta kā kaŗa skolas Vācijā, un vācu virsnieki uzskatīšot sevi pārākus par latviešu virsniekiem. Tāpēc visiem virs-niekiem vajadzīga vienota skola. Kaŗa skolas jautājumā pulkv. Silgailis bija runājis ar Himleru manā uzdevumā, ko viņam nodevu, Silgailim Rīgai cauri braucot.

Virsnieku un instruktoru kursus 1943. g. novembrī gan no-dibināja, bet līdz kursu beigušo kopējai paaugstināšanai nenonāca, jo sekoja rīkojums priekšā stādīšanu paaugstināšanai vir-zīt uz Berlīni parastā kārtībā — uz brīvajām vietām.

Daļu jaunāko virsnieku Leģiona vienības dabūja no policijas vienībām, resp. no policijas virsnieku sagatavošanas kursiem. Policijas vadība, nerēķinoties ar prasību pēc vienotas kaŗa sko-las, jau 1943. g. sākumā bija nodibinājusi tā saucamos vadu komandieŗu kursus, un beigušos tūliņ arī paaugstināja leitnanta

dienesta pakāpē. Uz kursiem, kuŗu ilgums bija 2—3 mēneši, komandēja policijas vienību virsnieku vietniekus un instruktorus.

Tā kā daļa policijas slēgto vienību vēlāk ietilpa Leģionā, tad arī jaunie policijas virsnieki nonāca Leģionā un kļuva par ierindas virsniekiem. Caur policijas vadu komandieŗu kursiem, domāju, izgāja 400—450 policijas vienību locekļi, un kādi 30—35 % no tiem nonāca Leģiona vienībās. Drīz vien divīziju vadība cēla protestu pret šādu rīcību, aizrādot gluži pamatoti, ka kaujas vienību virsnieku vietnieki kursus nenokļūstot, kāpēc paliek savās iepriekšējās dienesta pakāpēs, kurpretim policijas vienību virsnieku vietnieki un instruktori, pat jaunāki, isā laikā kļūst par virsniekiem un saviem vecākiem biedriem par priekšniekiem, kaut gan viņiem nav kaujas prakses un piedzīvojumu, tātad arī autoritātes pie pakļautajiem.

Šīs sūdzības un protesti noveda pie tā, ka beidzot arī pēc minēto kursu beigšanas par virsniekiem nepaaugstināja, bet izlaida vienībās ar tiesībām tikt paaugstinātiem pēc priekšniecības priekšlikuma. Sakarā ar šo rīkojumu nepaaugstināja uz vietas, tūliņ pēc kursu beigšanas, arī ierindas virsnieku vietniekus un instruktorus, kas bija beiguši viņiem paredzētos kursus; tādi nodibinājās 1943. g. novembrī.

Uz Vācijas kara skolām komandētie latvieši jutās diezgan slikti, pietiekami nepārvaldot vācu valodu, lai varētu patstāvīgi sekot lektora paskaidrojumiem. Tātad grūti bija teikt, ka vācu kara skolas beigšana varētu novest pie vienotības un vienlīdzības izjūtas starp vācu un latviešu virsniekiem.

Sakarā ar to, ka arī pašu valsts un pašvaldību iestādes neatbrīvoja virsniekus un instruktorus no amatiem, Zemes pašpārvalde savā 18. maija sēdē nolēma, ka »Valsts un pašvaldību dienestā nav aizturami virsnieki un instruktori, kuŗi saņēmuši iesaukšanas rīkojumu; izņēmuma gadījumos, kad darbinieks atzīstams par neatvietojamu, apliecību par to var izdot tikai reSORA vadītājs.«

Rīkojums bija nepieciešams tāpēc, ka pagastu un apriņķu pašvaldību iestādes un arī atsevišķi uzņēmumi izdeva saviem darbiniekiem apliecības par neatvietojamību. Kaŗavīrs, kuŗš saņēma uzaicinājumu ierasties uz pārbaudi, atradās divdomīgā stāvoklī. Aiziet patvarīgi uz pārbaudi — nozīmēja priekšnie-

cības represijas gadījumā, ja attiecīgā persona izrādītos kara dienestam nederīga un atgrieztos atpakaļ darbā.

Tā kā bija ļoti trūcīgas ziņas par virsnieku un instruktoru dzīves vietām, jo vēl arvienu bija daudz »nogaidītāju«, tad tanī pašā 18. maija sēdē Zemes pašpārvalde ar sevišķu lēmumu uzdeva visām valsts un pašvaldības iestādēm iesniegt ziņas par attiecīgo katēgoriju karavīriem.

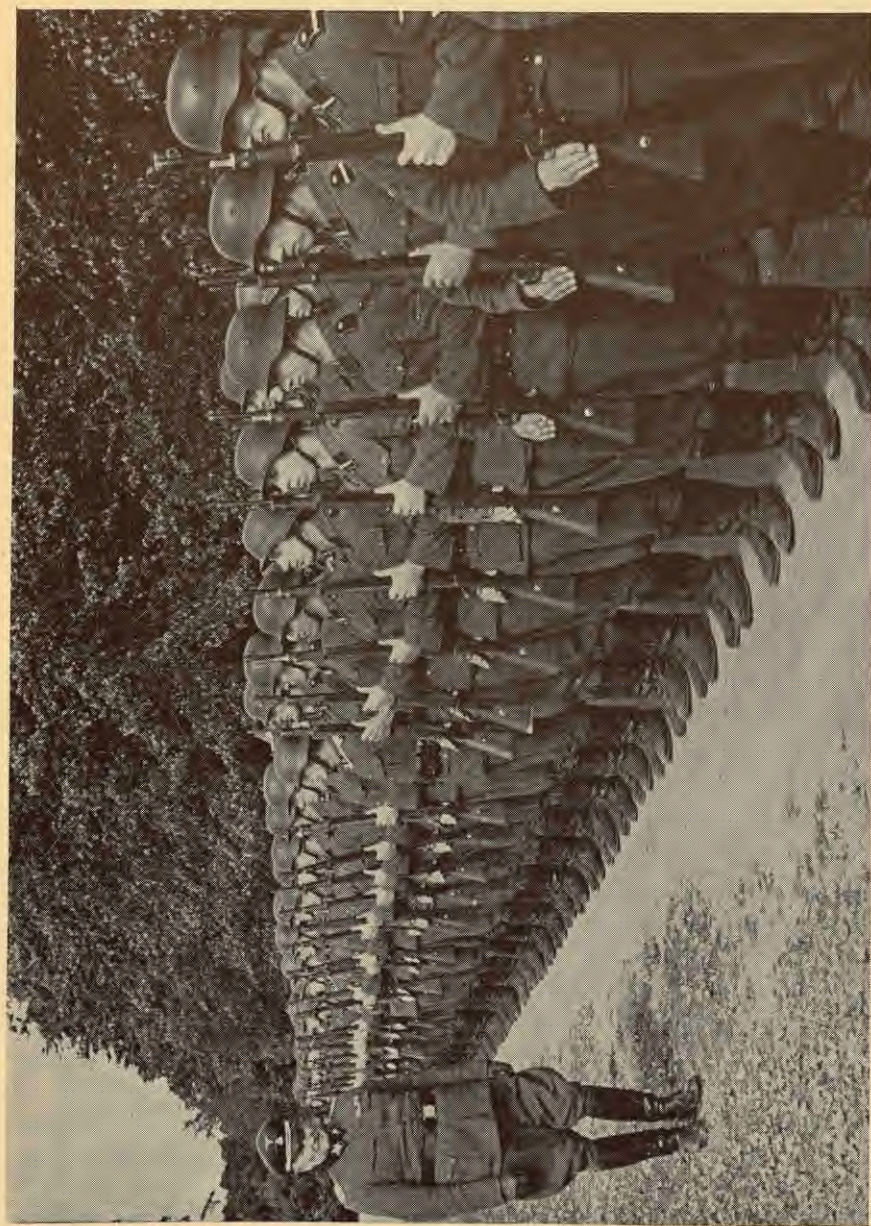
Ne visai gludi gāja arī ar medicīnisko virsnieku resp. ārstu rekrutēšanu Leģiona un policijas vienībām, kur ārstu trūkums bija liels. Var teikt, ka ārstu sagādāšanas ziņā bija pat lielākas grūtības nekā virsnieku sagādāšanas ziņā, turklāt pavisam citādā plāksnē. Jāpiezīmē, ka arī uz laukiem ārstu vajadzība bija liela, jo dažos novados draudēja izcelties epidēmijas. Bija ļoti svarīgi amati arī pilsētās, kā profesori, docenti un asistenti Latvijas universitātē, slimnīcu priekšnieki un neatvietojami speciālisti slimnīcās un sanatorijās. Kad sekoja aicinājums arī medicīniskam personālam pieteikties, bija zināms skaits tādu, kuŗi labprātīgi sekoja aicinājumam — vai nu aiz patriotiska noskaņojuma, lai neatstātu latviešu jauniešus frontē bez medicīniskās palīdzības un aprūpes, vai arī, lai tiktu vaļā no grūtiem un nepatīkamiem pienākumiem kādā citā darba laukā. Bet bija arī ārsti, kuŗi meklēja visādus ceļus, lai tikai tiktu vaļā no nepatīkamā un grūtā dienesta frontē, kas turklāt saistīts arī ar dzīvības apdraudējumu kara gaitā.

Lai jautājumu atrisinātu pēc iespējas taisnīgi, nolēmām ārstu iesaukšanā no militārās varas puses neiejaukties. Leģiona stābs pieprasīs tikai attiecīgo skaitu ārstu, norādot arī speciālitāti, bet ārstu nozīmēšanu izdarīs ārsti paši resp. »Ārstu izvietšanas komisija«, kuŗā ieiet pārstāvji no: a) Veselības departamenta, b) Veselības kameras, c) Rīgas pilsētas veselības pārvaldes un citām iestādēm, pavisam kopā 5—6 personas.

Komisija bija nolēmusi aicināt sākot ar jaunākiem gados un netaisīt nekādus izņēmumus, ko izrādījās ļoti grūti īstenot dzīvē. Daudziem jauniem ārstiem bija ļoti stipra »aizmugure« vecāku, radu un draugu personās, kuŗi atrada iemeslus, kāpēc jauno ārstu N. nevar iesaistīt kara dienestā. Kad komisija bija nolēmusi, ka tādi un tādi ārsti iedalāmi kaŗaspēka vienībās, sāka nākt iebildumi un protesti gan no tēva — arī ārsta puses, gan no Universitātes vadības. Rektors prof. Pr. vairākkārt gan mutiski, gan rakstiski protestēja pret dažu jauno asistentu ie-

Ģen. Bangerskis inspicē kādu jaunformētu Leģiona vienību Rīgā 1943. gada vasarā. Pa labi no viņa — bataljona komandieris maj. Rubenis. Kreisā pusē — adjutants ltn. Zegners

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. R. Bangerskis apstaigā kādu Leģiona vienību inspekcijā 1943. gada vasarā Latvijā

saistīšanu dienestā, aizrādot, ka tur kāda »kliķe« gribot ievilkāt L. U. savus biedrus, un komisijā esot viņu līdzbiedri. Ar savu rīcību viņi Universitātes mācības spēkus dezorganizējot. No otras puses atkal nāca aizrādījumi, ka daži profesori atstājuši savas organizācijas jaunekļus, pilnīgi nepiedziņojušus ārstus, par asistentiem, kaut gan esot spējīgi ārsti jau ar zināmu ārsta praksi un pieredzi, kuņi daudz sekmīgāk varētu veikt asistenta pienākumus par tikko universitāti beigušajiem. Ja jau lemts, ka jaunākiem gadiem jāiet pa priekšu, tad nekādi izņēmumi arī universitātei neesot pielaižami. Ja turpretim kādu no nozīmētiem Universitāte nelaižot, tad arī citi — vecāki vai līdzīgi — aicinājumam neklausīšot, un tiešām arī atsacījās ierasties.

Tad »streiku« pieteica »Ārstu izvietošanas komisija«, kuņa atteicās no ārstu nozīmēšanas, jo tai neklausot. Jautājums kļuva pavisam akūts. Ārsti bija vajadzīgi, bet tos nebija kur ņemt. Laikam konflikts izbeidzās ar to, ka dažus asistentus Universitāte tomēr bija spiesta dot, jo bija paredzams, ka mācības iestādes tā kā tā drīzumā būs spiestas darbību pārtraukt.

Šinī konfliktā sevišķi nozīmīgs bija tas, ka abas puses norādīja uz dažu organizāciju partejisku izturēšanos pie amatu ieņemšanas. Iznāca tā, ka kādas organizācijas biedrs darbā pieņēma tikai »savējos«, nerēķinoties ar lietderību un spējām.

Vēlāk ar šo parādību, t. i. iebildumiem pret kādas personas nozīmēšanu amatā tāpēc, ka tā savāks pie sevis tikai savas organizācijas ļaudis, nācās sastapties pie Latviešu lazaretis priekšnieka izvēles. Biju nodomājis par Lazaretis priekšnieku iecelt Dr. M., ko pazinu vēl no Latviešu strēlnieku cīņu laikiem. Bet tad kādi 2—3 ārsti griezās pie manis un teica, ka tikai ne M., jo tad lazaretē strādāšot tikai viņa organizācijas biedri. Taču Dr. M. pats negribēja šo amatu pieņemt un no mana piedāvājuma atteicās.

Latvijas iedzīvotāju bija nepilni divi miljoni, un tie paši bija saskaldīti un sadalīti dažādās partijās un grupās, un nu izrādījās, ka arī dažas organizācijas sadrumstalotību padziļina. Pēc tautībām iedzīvotāji bija latvieši, krievi, vācieši, poļi un žīdi, tad nāca daudzās politiskās partijas, un nu vēl klāt saskaldītā un sadrumstalotā akadēmiskā saime. Neviena no šīm grupām nebija tik spēcīga, lai varētu uzņemties ne tikai valsts likteņu, bet pat kādas atsevišķas nozares vadību vienīgi ar savas grupas ļaudīm. Ja nu katra grupiņa aizstāv tikai savas intereses, ne-

rēķinoties ar kopējo lietu, tad mazas valsts intereses nav nodrošinātas ne iekšēji, ne ārēji. Skaitliski lielas tautas no šādas sadrumstalotības tik daudz necieš, dažas no lielākām grupām var uzņemties arī visu atbildību par valsts vadību un likteņiem uz sevi.

Papildinājumi esošajām un formējamām vienībām

Līdz ar uzstāšanos par virsnieku kursu vai kaņaskolas dibināšanu, man bija vēl divas noteiktas prasības, ko cēlu vācu vadībai priekšā jau no pirmās dienas amatā. Viena no tām bija prasība pēc Instruktoru sagatavošanas kursiem, otra — pēc rezerves pulka vai brigādes papildinājumu sagatavošanai. Pagaidām sākumā tādas bija 2. Latviešu brigādes vienības, kuŗas veidojās tieši frontē kaujas apstākļos. Brigādei, kuŗas kodolu sastādīja 3 policijas bataljoni, bija lielas prasības pēc papildinājumiem kā pulkos, tā speciālās vienībās. Tos sagatavot uz vietas frontes tuvākā aizmugurē nebija iespējams apmācītāju un telpu trūkuma dēļ. Pareizi nostādīts rezerves pulks vai, vēl labāk, brigāde ar instruktoru kursiem un speciālām vienībām varēja visus nepieciešamos papildinājumus brigādei sagatavot. Tas bija arī iemesls ģen. Dūzes uzstādīšanai par kandidātu rezerves vienības komandiera amatam. Bet līdz šī projekta realizēšanai pagāja ilgs laiks, un tikai pēc 1. Latviešu divīzijas iziešanas uz fronti 1943. g. beigās jeb, pareizāk, 1944. g. sākumā tas īstenojās, turklāt ne visā pilnībā.

Sākumā vācieši piekrita nodibināt tikai rezerves un papildinājumu bataljonu »Cekulē«, 20 km no Rīgas, bet tur nevarēja novietot vairāk kā 350—400 cilvēku, kas bija pārāk maz šai vajadzībai. Pie tam tur katru dienu bija lielāks sardžu dienesta norīkojums (līdz 60 cilv. dienā) un apkārt novietnei biezs mežs. Tātad ar apmācībām neveicās sevišķi labi, bet kuŗavīrus 2. brigāde prasīja, un tie bija jāsūta. Kad es vēl neatlaidīgāk uzstājos šinī jautājumā, man atbildēja, ka par papildinājumiem gādāšot 1. Latviešu (vēlākā 15. Latviešu) divīzija, kuŗas stābs atradās, Rīgā. Arī no frontes atbraukušais 2. Latviešu brigādes komandieris ģen. Šolcs apstiprināja, ka par papildinājumu sagatavošanu viņš vienojies ar 1. Divīzijas komandieri grāfu Pikler-Burghausu (Pückler-Burghaus), kuŗš nāca par divīzijas komandieri ģen. Hansena vietā.

Ģenerālis Hansens savā amatā Rīgā sabija ļoti īsu laiku un, varbūt sakarā ar neatkarīgo uzstāšanos un rīcību, kas izteicās arī manis un pulkv. Silgaiļa iecelšanā amatos (kur Jekelns pats gribēja būt par visu noteicēju arī Leģiona lietās un Himlera atbalstīts lielā mērā to arī panāca), — Hansenu no Latvijas aizsauca.

Rezervju sagatavošanas vienību trūkums noveda pie tā, ka 1. divīzija visus kaut cik sagatavotos kaņavīrus bija spiesta nosūtīt uz fronti 2. brigādei, ar ko divīzijas pašas sagatavošanās kavējās. Negatavai tai gada beigās nācās iziet arī uz fronti, kaut gan no formēšanas sākuma bija pagājuši 6—7 mēneši. Viss tas beidzās ar 1. divīzijas vienību sadalīšanu frontē pa vācu vienībām it kā sagatavošanās nobeigšanai un pieradināšanai pie frontes apstākļiem, ar tās lielākiem zaudējumiem un beidzot tās kadru nosūtīšanu uz Vāciju divīzijas atjaunošanai. Arī divīzijas komandierim grāfam Pikler-Burghausam tas maksāja posteni, jo viņam pārmeta divīzijas izkliešanas un vienības faktiski iznīcināšanu.

Divīzija no savas puses nebija ieinteresēta sūtīt brigādei labākos papildinājumus, bet steidza nodot tikai attiecīgo skaitu pat apmacības nepabeigušus, bez pietiekamās prakses rīcībā ar ieročiem. Arī pret šādu divīzijas rīcību man kā ģenerālinšpektoram nācās protestēt gan pie divīzijas komandiera, gan pie ģenerāļa Jekelna.

Tā 1943. g. 27. maijā abiem šiem ģenerāļiem iesniedzu šādu rakstveida protestu:

»Sarunā ar pulkv. Silgaili (pēdējais tika pārvietots uz 1. Latviešu divīziju par divīzijas komandiera palīgu, un viņa oficiālais tituls bija (15.) 1. Latviešu divīzijas kājnieku priekšnieks) noskaidroju, ka 2. brigādes papildināšanu paredzēts izdarīt šādā kārtā:

1. 1. kājnieku lielgabalu rotu, kas sastāv no 2.-ās brigādes cilvēkiem Cekulē, apmācīt un nosūtīt brigādei jūnija beigās (apmēram 3 mēnešus pēc iesaukšanas) 80 vīru
2. Saformēt no jauniesaucamiem Cekulē otru kājnieku lielgabalu rotu un nosūtīt brigādei jūnija beigās (apm. 1 mēnesi pēc iesaukšanas) 100 „
3. Apmācīt patlaban iesaucamos Cekulē kā 2.-as bri-

gādes kājnieku rotas papildinājumu un nosūtīt brigādei jūnija beigās (apm. 1. mēn. pēc iesaukš.)	300	„
4. Nosūtīt no pulkv. Krīpena pulka Paplakā 2.-ai brigādei 9. 6. (apm. 5 ned. pēc iesaukšanas)	400	„
5. Nosūtīt no artilērijas pulka 2.ai brigādei 10. 6. (apm. 3 nedēļas pēc iesaukšanas)	200	„
6. Nosūtīt 2.-ai brigādei no pulkv. Krīpena pulka kā sakarniekus (apm. 6 ned. pēc iesaukšanas) . . .	100	„
7. Bez tam sanitārā dienesta noorganizēšanai š. g. 25. 5. caur Rīgu 2. brigādei nosūtīti (10 dienas pēc iesaukšanas)	220	„

kopā: 1400 vīru

Pie šīs brigādes papildinājumu izplānošanas man jāpiebilst:

Norādīto papildinājumu nevar uzskatīt par tādu, kas varētu tūlīt pienācīgi veikt kaujas uzdevumus frontē, ko no tā prasīs. Viss papildinājuma sastāvs nāk no jauniešiem, kas iepriekšēju militāru apmācību nav baudījuši. Kaŗa dienestā nebijušu jaunekļu daudzmaz piemērotas apmācības, pēc maniem ieskatiem, prasa vismaz 3 mēnešu laika.

Kā no sadalījuma redzams, tad vienīgi no 2.-ās brigādes cilvēkiem sastādītā kājnieku lielgabalu rota jūnija beigās sastāvēs no tādiem, kuri jau apmēram 3 mēnešus būs atradušies kaŗa dienestā. Šo papildinājumu tāpēc arī varēs uzskatīt par sagatavotu. Gandrīz visi pārējie tiks nosūtīti uz fronti apmēram 1 mēnesi, bet artilērijas un sanitārā dienesta papildinājumi tikai 10—25 dienas pēc iesaukšanas kaŗa dienestā.

Viena mēneša laikā apmācīt un sagatavot jaunekļus no skolas sola par vērtīgiem cīnītājiem frontē nav iespējams, pat ja būtu novērsts šauteņu trūkums, ko novēroju Paplakā, kur pāri par 1800 apmācāmiem bija pienākušas tikai 200 šautenes. Šie jaunekļi varētu gan, kaut arī vēl nepietiekami, vairo 2. brigādes skaitlisko sastāvu, bet pavisam mazā mērā spētu palielināt brigādes kaujas spējas, ja vien tās pat nevājinātu, atraujot no ierindas labākos instruktorus jaunkareivju apmācībām. Jāpiezīmē, ka austrumu kaŗa apstākļos, kur nācās sastapties ar izpletņu lēcējiem un bandītiem, arī aizmugures un palīgdienesta kaŗavīriem jāprot daudzmaz rīkoties ar ieročiem. Bet 25. maijā uz fronti nosūtītās sanitārās rotas jaunekļi neviens šauteni rokās

nebija turējuši, nerunājot nemaz par šaušanas vingrinājumu izdarīšanu.

Pašreizējā 2. brigādes purvainā pozīciju iecirkņa tuvākajā aizmugurē, kur satiksme notika tikai pa koka klātiem ceļiem, arī nekādas sekmīgas apmācības nevarēja tikt izdarītas.

No propagandas viedokļa tāda pārāk sasteigta jauniešu nosūtīšana uz pozīcijām no jauna dos pamatu tenkām, ka latviešu jaunatni neapmācītu sūta frontes ugunīs. To centīsies izmantot savos ārīšanas nolūkos dažādi tumši elementi, kā tas jau bija ar brigādes pirmā papildinājuma nosūtīšanu. Tas zināmā mērā graus arī manu, atbildīgākā latviešu priekšnieka, autoritāti un ietekmi tautā mūsu kopējai lietai par ļaunu.

Mans pienākums tāpēc ir lūgt revidēt 2. brigādes papildināšanas plānu, dodot iespēju uz fronti nosūtāmiem jaunekļiem pirmāpmācības nobeigt ar šaušanas apmācību pārbaudi, bez kā tos nekādā ziņā nevar uzskatīt par kaut cik frontes aizstāvēšanai noderīgiem karavīriem.

Ja 2. brigādei papildinājumi nepieciešami steidzamības kārtā, tad jāatrod citi ceļi, par kādiem man jau bija izdevība izteikties arī apspriedē pie ģenerālkomisāra. Vislietderīgāk, kā to Jūs paši savā 21. 4. 43. SS Hauptamt'am adresētā rakstā esat atzinuši, būtu 2. brigādi uz laiku atvilkt no kaujas līnijas, lai dotu tai iespēju noorganizēties (2. pulka viens bataljons vēl atrodas Rīgā ceļā uz fronti), bet šis jautājums nav izšķirams šeit un, laikam, ja apstākļi to būtu atļāvuši, tad tas lietas labā būtu arī izdarīts. Pašreiz brigādei jāveic savs uzdevums kaujas līnijā, kur krievu pusē ļoti aktīvi darbojas labi apmācīti snaiperi. Tiem pretim būtu jānostāda kaut cik līdzvērtīgi šāvēji, bet ne šaušanā nepietiekami apmācīti jaunekļi.»

Šī protesta rezultāts bija tikai tas, ka pirms nosūtīšanas uz fronti apmācāmiem ļāva veikt 3 šaušanas vingrinājumus, kaut arī stipri sasteigtus. Sakarā ar to apmācību laiks pagarinājās apmēram par vienu nedēļu.

Pie 1. (15.) divīzijas komplektēšanas atklājās telpu trūkums, jo daudz brīvu telpu atradās vācu Wehrmacht'a rīcībā katram gadījumam, kuŗas tas nenodeva ne ģen. Jekelna, ne arī grāfa Piklera-Burghausa rīcībā. Frontē atrodošās Wehrmacht'a vienības drīkstēja pūsgadu turēt telpas savā rīcībā, ja tās pirms iziešanas uz fronti šīs telpas bija lietojušas. Tādā kārtā, kaut arī telpas bija brīvas, tās skaitījās aizņemtas, un latviešu divī-

zijas vienības nācās neiedomājami sadrumstalot un izkliedēt. Stābs bija Rīgā, artilērijas pulka stābs un dažas vienības formējās Jelgavā, pārējās artilērijas vienības Jelgavas apriņķī. Kājnieku pulki: viens (pulkv. Krīpens) — Paplakā, otrs (pulkv. Janums) — Vaiņodē, trešais (pulkv. Apsītis) — Cēsīs. Pretaviācijas artilērija formējās Liepājā, turpat arī laikam prettanku artilērija; pionieru un izlūku bataljoni bija novietoti Ventspilī, bet sakaru vienības Tukumā un apkārtējās muižās; rezerves bataljons — Cekulē, Rīgas tuvumā. Telpas bieži vien bija nepiemērotas, bez attiecīgas iekārtas, bez primitīvākām labierīcībām, kāpēc ieviesās kukaiņi, parādījās arī kašķis.

Dažādo militāro un administratīvo iestāžu kopējās pakļautības trūkums bija jūtams ik uz soļa. Tā Paplakā pie latviešu vienību ārkārtīgas sablīvētības šaurās telpās, turpat līdzās mitinājās kāds ukraiņu darba bataljons, kas ieņēma daudz plašākas un ērtākas telpas un vispār dzīvoja »zaļu dzīvi«, faktiski nekā nedarot. Pēc pulkv. Krīpena atzinuma ukraiņi, apmēram 400 cilvēku, ieņemot tikpat plašas telpas kā viņa pulks 1500—2000 cilvēku sastāvā. Kam īsti šis ukraiņu bataljons bija pakļauts, to neatceros, bet tur uz vietas nebija priekšnieka, kuŗš būtu tiesīgs tūliņ uz vietas arī novietošanas jautājumu izkārtot, vadoties no lietderības viedokļa.

Maija beigās pa daļai telpu trūkuma dēļ Latviešu 1. divīzijai radās grūtības uzņemt visus iesauktos jauniešus, kāpēc ģen. Jekelns pieprasīja 3000 no iesauktajiem nodot vācu Wehrmacht'am kā izpalīgus. Tas, saprotams, nebija latviešu interesēs — atdot jauniešus vācu vienībām, no kurienes vienmēr nāca sūdzības un latvieši muka projām. Tāpēc es šādu pieprasījumu noraidīju, un par šo gadījumu ziņoju arī Zemes pašpārvaldei tās 1. jūnija sēdē (sk. prot. Nr. 105).

Apmācība un apbruņojums

Pirmie uz Duderhofu brigādei nosūtītie papildinājumi savas trūcīgās 4 nedēļu apmācības skaitījās nobeiguši un bija iedalīti vienībās. Plašākas kaujas apmācības un šaušanas kursa izņemšana Volchovas purvu rajonā bija gandrīz neiespējama. Rotas mērogā apmācības izdarīja tuvākā rajonā starp galveno kaujas līniju un prettanku aizsarggrāvi, kuŗa otrā pusē atradās brigādes

komandpunkts. Ar piesūtāmiem papildinājumiem no Rīgas brigāde pavisam nebija apmierināta, sevišķi kritizējoši atsaucās 1. pulka komandieris pltn. Veiss, prasot visus iesaucamos nekavējoties sūtīt apmācībai uz fronti. Nevar jau teikt, ka divīzija būtu sūtījusi uz fronti pilnīgi sagatavotus papildinājumus un sūtījusi tos labākos. Pret apmācības nenobeigušo jauniešu sūtīšanu biju iesniedzis protestus arī es, bet prasības pēc papildinājumiem pastāvīgi nāca, un divīzijas sūtīja, ko varēja un cik ātri spēja kaut cik apmācīt. No otras puses, lai saformētu dažādas speciālās komandas un vienības savām vajadzībām, labākos atdot brigādei arī nevarēja. Reiz brigāde sūdzējās, ka kādas svarīgas vienības formēšanai tai atsūtīti gandrīz visi maz lasīt un rakstīt pratēji, un pat ar fiziskiem defektiem. Apmācību izdarīšanai no frontes nācās atraut labākos instruktorus, kas no kaujas gatavības viedokļa nepavisam nebija vēlams.

Apbruņojums bija paredzēts labāks nekā Wehrmacht'a vienībās, bet apbruņojuma saņemšana gāja gausi. Artilerija sākumā bija salasīta no dažāda tipa dižgabaliem, no kuņiem daži bija trūcīgi apgādāti ar municiju. Speciālās vienības, piemēram pret-tanku un pretaviācijas vienības bija tikai projektā, tās bija vēl jāsaformē un jāapbruņo. Tas pats sakāms par pionieru un sakaru vienībām. Tāpat formēšanas stadijā vēl atradās kājnieku lielgabalu rotas. Viss tas apbruņojuma ziņā brigādi darīja vājāku ne vien par kaimiņu vācu vienībām, bet arī par pretinieku. Pēdējam bija speciālas snaiperu šautenes ar piemontētu tālskatu, kādu vācu vienībās nebija un kādas nedabūja arī latvieši. Demorālizējošu iespaidu atstāja arī tā saucamās »Stalīna ērģeles« — daudzstobraains mīnmetējs, kam pretim vācieši nevarēja likt, vismaz ne šinī frontes sektorā. Pēc mūsu artileristu nostāstiem vāciešiem nebija speciālu artilerijas vienību pretinieka artilerijas apkaņošanai. Tā varēja šaut nesodīti.

Materiālās apgādes ziņā bija diezgan lieli robi: trūka veļas, trūka apavu. Pēdējie daudziem bija izsniegti mazmērīgi, valkāt tos nevarēja, bija jāapmaina. Par ēdienu kaņavīri sūdzējās, ka tas esot nepietiekams, sevišķi trūkstot maizes. Vācu vienības bija pieradušas pie biezas zupas, kas maizes tik daudz neprasija. Mūsu jaunieši tādu zupu nemilēja, prasīja, šķidrāku, bet — vairāk maizes. Vācu intendantūra bija stipri neatkarīga no ierindas priekšniecības, rīkojās patstāvīgi arī ēdienu kartes sastādīšanas un devu noteikšanas ziņā. Ierindas priekšnieki ne-

varēja noteikt, kas kaņavīriem dodams. Vēlāk jau divīzijas komandieri varēja intendantūras ierēdņus ietekmēt, dodot savas atestācijas slēdzienus. Jāatzīst, ka ģenerālis Šolcs darīja visu iespējamo no savas puses, lai brigāde būtu apgādāta ar visu nepieciešamo savlaicīgi un pietiekamā daudzumā, bet laikam arī aizmugurē dažreiz nebija kur ņemt.

Izpalīgi

Var jau būt, ka sākumā vācu komandējošais sastāvs bija paredzējis daudzus vācu tautības kaņavīrus aizmugures dienestā nomainīt ar cittautiešiem, kāpēc arī Zemes pašpārvaldes apspriedēs ar vācu iestādēm par Latviešu leģiona dibināšanu un formēšanu bijis paredzēts daļu latviešu jauniešu nodot vācu kaņaspēkam. Pašpārvaldes 1943. g. 16. 2. protokolā Nr. 84 p. 6 atrodams šāds ieraksts:

»Ģenerāldirektors Dankers ziņo, ka vakar viņš kopā ar ģenerāldirektoriem Prīmani, Zāgaru un Valdmani bija uzaicināti pie ģenerālkomisāra, kuŗš paziņojis, ka, pamatojoties uz izsludinātiem noteikumiem par darba pienākumu ievēšanu, paredzēts iesaukt 1919.—1925. g. dzimušos jaunekļus. Tautas informēšanai esot sagatavots uzsaukums, kuŗu vajadzētu parakstīt ģenerālkomisāram, vietējam vācu kaņaspēka pavēlniekam un iekšlietu ģenerāldirektoram. Plkst. 16 ģenerālkomisārs vēlreiz lūdzis pie sevis ģenerāldirektoru Valdmani un paziņojis, ka uzsaukums un arī iesaukums no Berlīnes esot apturēti, esot sagaidāma mūsu tiesību ievērojama paplašināšana, un varot pat iznākt, ka mēs varēsīm izvest iesaukšanu savā vārdā. Priekšdarbi esot jāturpina, pie kam iesaucamiem došot iespēju izvēlēties starp Latviešu leģionu, vācu kaņaspēku vai darbu kaņam svarīgos uzņēmumos.«

Ģenerāldirektors Zagars pieprasījis katrā iesaukšanas komisijā pa vienam latviešu virsniekam, lai varētu vismaz sniegt iesaucamiem informāciju par izvēles iespējām, kam sanāksme galu galā piekritusi. Ieroču SS gribot dabūt 16—17.000 cilvēku, policijas kārtības sargu bataljoniem 5—6.000, vācu kaņaspēks 25.000, kaņam svarīgiem darbiem 10.000.

Nedēļu vēlāk, un proti 27. 2., Zemes pašpārvaldē jau paceļas balss pret izpalīgiem (prot. 87 p. 3). A. Valdmanis izsakās: »Mums nepatīk arī izpalīgi, mēs gribētu izvēlēties starp strādniekiem vai karavīriem, bet ja tas neiet, mēs vēlētos, lai mūsu izpalīgi būtu apvienoti bataljonos līdzīgi Todta organizācijai un nevis izkaisīti pa vienam starp vācu vienībām.«

2. martā (prot. 88) ģenerālis Dankers un pulkvedis Silgailis ziņo, ka viņi apmeklējuši 28. 2. izpalīgu lietā drošības komandantu ģen. Wolfsbergeņu, kurš zinājis tikai pateikt, ka tam jāsaģādā 20.000 vīru, kuŗi varbūt pa daļai atvietošot karavīrus vācu aizmugures iestādēs, bet sīkākas ziņas varēšot sniegt kāds speciāls virsnieks, kuŗu tas saģaidot šinīs dienās no virspavēlnieka stāba.

Arī tālāk, kā redzams, vienmēr (pašpārvaldē — red.) valda noskaņojums pret latviešu jauniešu iedalīšanu vācu armijā. 5. 3. sēdē (prot. 89) kontroles šefs Vanags aizrāda, ka vajadzētu publicēt firera pavēli par Leģiona dibināšanu, tanī paredzēts, ka Leģiona lielums atkarīgs no rīcībā esošo latviešu vīru skaita, šeit cenšas Leģiona lielumu ierobežot, kas nesaskan ar firera pavēli. Nav pielaižama iesaucamo piespiedu ieskaitīšana armijā, tiem jādod vismaz brīva izvēle starp Leģionu, armiju un darbu kaŗam svarīgos uzņēmumos. Tomēr tāda iedalīšana pastāvējusi un turklāt pret iesaucamo gribu. Sākumā to patvarīgi dara komisijas, vēlāk jau tādu patvarību dara augstākās vācu civilās iestādes, ko atzīmē 12. 3. Nr. 91 protokola 9. pants:

»Iepazīstas ar ģenerālkomisāra 8. 3. instrukciju iesaušanas komisiju vadītājiem par brīvprātības principa atmešanu pie 1919.—1924. gadā dzimušo vīriešu iedalīšanas bruņoto spēku izpalīgos un nolemj iesniegt ģenerālkomisāram iebildumus, pie kam tekstu uzņemas sastādīt ģenerāldirektors Zāģars.«

Vēl par izpalīgiem 16. 3. sēdē (prot. 92):

»Ģenerāldirektors Zāģars ziņo par savu sarunu ar Dr. fon Borki ģenerālkomisariātā attieksmē uz darba pārvalžu iesaukto jaunekļu piespiedu iesaistīšanu bruņoto spēku izpalīgos un par ierakumu darbos pie Krasnoje Selo nosūtīto apm. 3000 lauku iedzīvotāju stāvokli. Atzīst, ka jāturpina jautājuma noskaidrošana pie ģenerālkomisāra.«

Tāds bija bijis stāvoklis attieksmē uz latviešu jauniešu iedalīšanu vācu armijas izpalīgos līdz manai nākšanai Leģiona ģenerālinspektora amatā. Es krasi nostājos pret izpalīgu institūtu, labi saprazdams, ka tas ir vienkārši vācu armijas papildināšanas līdzeklis ar latviešiem, ko ne tikai neatbalstīju, bet, cik iespējams, apkarāju. Tā kā līdz ar manu nozīmēšanu amatā visi iesaucamie gandrīz bez izņēmuma pieteicās Leģionā un par nelikumīgu un patvarīgu pārskaitīšanu izpalīgos sāka ziņot un sūdzēties, tad vācu vadība pieprasīja no manis atbalstīt 3000 Leģionā pieteikušos jauniešu nodošanu armijas izpalīgos un kārtības sargu resp. policijas bataljonos. Es noteikti nostājos pret šo priekšlikumu, un 1. jūnijā par to ziņoju arī Zemes pašpārvaldei (skat iepriekš). Bez tam vairākkārt ierosināju jau Wehrmacht'am nodoto izpalīgu atdošanu Leģionam. Arvien biežāk nāca lūgumi kā no pašiem izpalīgiem, tā viņu piederīgiem par pārskaitīšanu uz Leģionu. Sakarā ar smagajiem uzdevumiem un grūtiem izpalīgu apstākļiem sākās arī patvarīga pārceļošana uz Leģionu resp. dezertēšana no vācu kaŗaspēka vienībām, par ko draudēja bargi sodi. Izpalīgi ģenerālinspektora inspekcijai pakļauti nebija, tai nesniedza arī ziņas par izpalīgu skaitu, tomēr, dažādā ceļā noskaidrojot, izrādījās, ka viņu ir apm. 18—20.000, kas sastāda vairāk nekā divīziju. Tā kā divīzijas un brigādes papildināšanai vēl vienmēr bija nepieciešami kontingenti, tad uz to pieprasījumu vienmēr atbildēju, ka papildinājumi jāņem no policijas bataljoniem, jo tie nekalpo Latvijas zemes nodrošināšanai pret bandītiem, un lai atdod izpalīgus.

Jautājumu par izpalīgu atdošanu latviešu vienībām ierosināju arī sarunā ar Himleru 1942. g. 29. g. Rīgā. Reichsfīrers gan principā piekrita, izsakoties, ka tāda esot arī viņa karstākā vēlēšanās, bet to nevarot tik drīz izdarīt, ar laiku arī tas nāksot ... Diemžēl, notikumi kaŗa laukos pārvilka visiem šiem nodomiem un plāniem svītru, un izpalīgi, kā jau minēts, tika vienkārši pārskaitīti vācu armijas dienestā. Kādreiz, kad bija dots rīkojums izpalīgus atdot, kāds vācu divīzijas komandieris atbildēja: »Kā gan es varu atdot latviešus, ja visa mana divīzija par 48 % sastāv no latviešiem?« Tā nelaimīgie izpalīgi, kaut arī tie būtu varonīgi cīnījušies vēlāk frontē, palika nezināmi un zuduši latvju tautai, — viņu varoņdarbi bija zuduši latvju tautai tāpat kā kritušo vārdi.

PIELIKUMS

29. janvāra protokols

(Pēc Borisa Zemgala Dienās baltās, nebaltās)

1943. g. 29. janv. plkst. 9.30 ģenerālkomisāriātā notika kopsēde, piedaloties ģenerālkomisāriāta augstākai vadībai un Latviešu pašpārvaldei. Kopsēdi vadīja ģenerālkomisārs Drechsler's un tanī piedalījās SS un policijas vadītājs Latvijā ģen. Schröder's, galveno daļu vadītāji Simm's un v. Borcke — no vāciešiem; un Dankers, Prīmanis, Zāgars, Skujēvics, Leimanis, Vanags, Valdmanis — no latviešiem (Pašpārvalde pilnā sastāvā).

Ģenerālkomisārs atklāj sēdi. Ģen. Dankers viņam pateicas par iespēju apspriest sekojošus jautājumus:

1. brīvprātīgo leģiona dibināšana,
2. latviešu dzimstības veicināšana,
3. ierēdņu apcietināšanas,
4. Latviešu pašpārvaldes stāvoklis.

Pie pirmā jautājuma:

Ģen. Dankers atgādina, ka pirms dažām dienām ģen. Šrēders paziņojis, ka vācu vadonis atļāvis dibināt latviešu brīvprātīgo leģionu. Šis jautājums radījis lielākas grūtības. No vienas puses mums ir skaidrs, ka latviešiem jāpiedalās cīņā pret boļševismu cik vien iespējams; no otras puses — mūsu zemē valda apstākļi, kas cilvēkus no iestāšanās brīvprātīgo vienībās attur. Vēl arvien pie mums pastāv boļševiku likumi, kas nolaupīja privātīpašumu; dzirdam baumas, ka šos īpašumus latviešiem vairs neatdošot. Smagu depresiju radījusi nevienlīdzība tiesībās ar vāciešiem: smieklīgas pensijas, nesamērīgi zemas pārtikas normas. Bez tam mūs biedē vācu nostāja jautājumā par mūsu tautas pieaugumu. Pie budžeta apspriedēm nupat paziņots, ka algu pielikumi daudz bērnu ģimenēm, tāpat laulības aizdevumi un bērnu nami likvidējami. Šāda nostāja vairs nav savienojama ar latviešu tautas interesēm. Ja Pašpārvaldei vajag veicināt latviešu jaunekļu iestāšanos leģionā, tad Pašpārvaldei jāzina, kas viņai ir tautai sakāms.

Ģenerālkomisārs jautā, vai tieslietu ģenerāldirektoram A. Valdmanim nekas nav ko teikt.

A. Valdmanis atbild, ka viņš šinī pašā jautājumā jau izteicis savas do-

mas pirms dažām dienām apspriedē pie ģen. Šrēdera, un šeit jau tā apmēram stāvokli raksturojis viņa šefs ģen. Dankers. Šo jautājumu nemaz nav iespējams apskatīt atsevišķi; tas jādiskutē kopā ar visiem jautājumiem, kuŗi Latvijā ir aktuāli.

Vispirms par pašu leģionu. Noskaidrosim, lūdzu, vai vācu vadonis leģionu ir atļāvis — tādā gadījumā taču kāds to būs lūdzis — jeb vai viņš ir pavēlējis to dibināt, un šinī gadījumā būtu jāzina, kam šīs pavēles izpildīšana uzdota. Pagaidām mēs to nezinām. Mēs gan zinām, ka tādu leģionu vēlējamies pirms gada, bet jau ap to laiku, kad igauņi savu leģionu dabūja, mēs, sakarā ar Latvijā radīto stāvokli, uzdevām ģen. Dankeram paziņot ģen. Šrēderam, ka mēs vairs brīvprātīgo leģionu nelūdzam, jo nedzjam ne mazākās iespējas viņu noorganizēt.

Kad 1941. gada jūlijā vācu armija trenca boļševikus, arī visi latvieši ķērās pie ieročiem. Neviens nekā nejautāja, neviens neprasīja neko, visi tikai gribēja palīdzēt. Tad nāca pirmais sitiens mums: vācu pavēle, lai mēs dažu dienu laikā noliekam ieročus. Jūs latviešus kā kara biedrus atstūmāt. Tālāk. Šis esot krusta karš pret boļševismu. Mēs nevarējām citādi, kā uzskatīt pašu par sevi saprotamu, ka arī mūsu zemē atjaunos Eiropā pieņemto kārtību, kuŗa te valdījusi vienmēr. Bet mēs redzam, ka notiek kaut kas pavisam cits. Pieskaršos mūsu saimniecībai. Apgalvo, ka to tagad ceļot, bet mums šķiet, ka to tagad noārda galīgi. Ar šiem rūgtajiem vārdiem es nevērsos ne pret f. Borki, ne pret ģenerālkomisāru, jo mums ir zināms, ka viņi abi vēlētos rīkoties citādi, varbūt tāpat kā mēs. Bet taisni tādēļ mēs vispār nesaprotam, kas te notiek.

Daudz notikumu nosaukt istā vārdā mums palīdz pati vācu prese. Ja vācu Ostlandzeitung pirmā lappusē mēs lasām milzu virsrakstu »Ruzvelts izvaro Liberijas nēģeru pašnoteikšanās tiesības«, tad šis virsraksts liek mums pārdomāt mūsu pašu stāvokli; ja mēs tai pašā laikā avīzē lasām, ka Persijā angļi ievēduši dzimtbūšanu, jo pēc angļu iemaršēšanas Persijā katram pieaugušam jānostrādā zināmas dienas nedēļā vai mēnesī raktuvēs, — tad mēs jautājam tūliņ: un kā ar to »dzimtbūšanu« ir pie mums? Un mūsu »latviešu« avīzē pārtulko un iespiež jo cītīgi visus savas lielās vācu māsas gudros rakstus un, protams, kvalificē visu tāpat.* Bet tad nebrīnāties, ka mūsu tautai par daudziem jūsu jaunievedumiem ir pašai sava doma un spriedums.

Tālāk. Liekas, ka latviešu dzejniekiem it kā vēl nebūtu aizliegts runāt par latviešu tikumu, latviešu zemi un latvju tautu. Šīs dzejas vācu cenzūra vēl atļauj pat iespiest avīzēs. Bet ja šādu dzeju, un tieši tādu, kas bijusi

* Nav zināms, par kādu »latviešu« avīzīti A. Valdmanis runā, bet visumā latviešu laikrakstu stāvoklis vācu okupācijas laikā bija vienāds. No latviešu laikrakstiem nevarēja sagaidīt vairāk patstāvības nekā no Pašpārvaldes. Visa tā laika latviskā prese bija pakļauta cenzūrai, un Rīgā vien bija 8 dažādas institūcijas, kuŗas laikrakstus gan cenzēja, gan izmantoja savām publikācijām. P. K.

tulkojumā iespiesta pat »Deutsche Zeitung im Ostland«, piecpadsmit gadus veca skolas meitenīte nodeklamē Brāļu kapos, jūs šo bērnu liekat apcietināt un to vairs neatbrīvo. Ir apcietināti un iemesti cietumā daudzi latvju patrioti. Par ko? Liekas tādēļ, ka viņi dziedājuši skaistas patriotiskas dziesmas — diemžēl gan nelegālās sanāksmēs. Bet kādēļ šie cilvēki juta vajadzību sanākt kopā. Vai tomēr ne aiz izmisuma, neredzot vairs nekādas izejas?

Un tagad es runāšu par mums pašiem, tā sauktajiem ģenerāldirektoriem, septiņiem izbālējušiem pilāriem, kas pazaudējuši savu agrāko labo slavu un arī paši savā starpā nesatiek un uzlūko viens otru šķībi. Es gribu, lai jūs, ģenerālkomisāra kungs, zinātu, kādi mēs izskatāmies savā iekšienē. Es jums to gribu pateikt taisni šodien, jo mums ir ļoti reti tāda izdevība jums to pateikt, un ne vienmēr un ne visiem mums ir drosme jums to pateikt acīs.

Mums visiem ir viens kopējs un viens vienīgs ideāls, tikai viena vienīga vēlēšanās: lai būtu atkal neatkarīgā Latvija. Tas ir vienalga, ko mēs darām un ko mēs katrs atsevišķi jums stāstām: šī doma, šis sapņu vēlējums vada mūs rītos, kad pieceļamies, un vakaros, kad mēs savu darbu beidzam. Šeit, šinī vietā, mums visiem klātesot, es vēlreiz atkārtoju, ka savās sirdīs neviens pats no mums nedomā citādi. Mēs ceram, ka mēs savu mērķi reiz sasniegsim. Bet mēs labāk gribētu neatkarīgo Latviju saņemt no vācu rokām nekā no kādām citām. Teorētiski runājot, mēs varētu šo neatkarību saņemt arī no angļu-amerikāņu rokām, bet tad mums atkal būs vienmēr jābīstas, ka jaunā godība turpināsies atkal tikai kādus 15 līdz 20 gadus, un atkal būs beigas. Tādēļ mēs gribētu ar jums, ar vāciešiem, kopā turēties un iet. Bet neesiet taču paši tie, kas mūs no šī ceļa dzen prom.

No vācu puses mums bieži saka, lai mēs vispirms »izturot pārbaudījumu«, un tad jau reiz nākšot arī alga. Tāds nu reiz esot nacionālsociālisma princips, kas esot izrādījies par pareizu arī nacionālsociālisma iekšējās cīņas laikā. Ticība un uzticība vadonim esot vācu tautu uzvedusi tagadējās varas augstumā, tādēļ arī lai mēs ticot vien, ka gan reiz būs labi.

Bet es šeit redzu lielu starpību starp jums un mums. Jūs pacēla un aizrāva sev līdzī kāds vīrs, kam bija tās pašas asinis, tā pati dvēsele, kas jums. Bet mēs piederam citai tautai. Mēs varam vācu vadoni aprīnīt, bet mēs esam latvieši. Dievs vien zina, vai tādēļ tomēr nebūtu pareizi, ja jūs turētos pēc Goethe's devīzes: »Ja tu gribi ņemt, tad dod vispirms pats!« Goethe nedomāja kā veikalnīeks, arī es tā nedomāju. Bet ar šiem vārdiem es gribēju teikt: uzticību un pašāvēību tu vari prasīt tikai tad, kad pats esi nācis pretī ar uzticību. Lūdzu, nelieciet mums, mazai tautai, virsū nastas, kuņas nevienam nav pa spēkam!

Boļševiki jau esot tuvu mūsu robežai. Mēs to zinām. Visa Latvija zina, kas latviešu tautai sagaidāms, ja boļševikiem izdotos šinī zemē ielauzties vēlreiz: mūs gaida nāve un iznīcība. Un tomēr: vai jums, ģenerālkomisāra kungs, pašam neliekas, ka visa mūsu zeme klusē, ka tā nomākta baigā klusumā? Tas ir bezcerības un izmisuma drausmīgais miers, kas uzgūlies

mūsu zemei. Mēs neredzam vairs neviena, uz ko likt savas cerības, mēs neredzam arī vairs, kam vēl dzīvot. Nevar taču dzīvot tikai naidam; jābūt arī kādam pozitīvam ideālam. Vācu tauta zina, par ko cīnās: nevis tikai lai iznīdētu boļševismu, bet arī, lai uz mūžīgiem laikiem nodrošinātu savas dzīves un tālākattīstīšanās iespējas, lai sev un saviem pēcnācējiem iegūtu labāku un skaistāku dzīvi. Bet kāda mērķa dēļ lai cīņās dotos latvieši? Ko vēl mums teikt šiem cīnītājiem, izņemot to, ka vajag iznīdēt boļševismu? Man liekas, ka mums gan nav vairāk nekā ko teikt.

Un ja šādos apstākļos no mums prasa, lai mēs saucam savu tautu kaŗā, tad tas līdzinās prasībai, lai mēs neapbruņoti un kailām rokām uzvarētu lāci. Esot reiz bijuši tādi laiki, kad vīri plikām rokām pieveikuši lāčus, bet mūsu laikos tas vairs nenotiek. Ja mums pavēlēs to darīt, un ja mēs pavēlei klausītu, — rezultāts taču ir pavisam skaidrs. — Un ja mēs tomēr neteiktu strupu »nē«, vai jūs, ģenerālkomisāra kungs, varbūt nepārdomātu, vai jūs mums lāča pieveikšanai tomēr nevarētu iedot kādu ieroci — ja arī ne bisi, tad varbūt kādu kabatas nazīti. Var būt, ka tad mēs tomēr pamēģinātu.

Šinī sakarā man sakāms vēl kaut kas. No vācu puses mums pārmet kaulēšanos un pat prasību uzstādīšanu. Varbūt mēs neprotam tik labi jūsu valodu, un tādēļ rodas šie pārpratumi. Bet es neatzīstu, ka es būtu diktējis noteikumus vai prasības, ja mēs runājam tikai par cilvēka atribūtiem. Ja mēs sūtām mežā malkas cirtēju un tas lūdz cirvi, tad es tur neredzu nekādu prasību diktēšanu. Ja vīrus sauc kaŗā, un tie grib zināt »par ko«, jeb, pareizāk sakot, ja mēs jau paši no sevis gribam viņiem dot līdzī cīņas mērķus un ideālus, tad mēs esam gribējuši tiem iedot līdzī tikai absolūti nepieciešamos kaŗavīra atribūtus, un citu neko, jo cilvēks, kas nezina, par ko viņš cīnās, ir viss kaut kas, bet tikai ne kaŗavīrs. Mans šefs ģen. Dankers jau ievadā dažus punktus nosauca. Tie nav pietiekami, bet kaut kas tas tomēr ir. Ja jūs šos punktus akceptētu, varbūt mēs varētu kaut ko uzskatīt. Brīvprātīgo akcijai nekādu panākumu nebūs, bet daži tūkstoši tad tomēr pieteiksies.

Ģen. Šrēders aizrāda, ka lietuvji iepriekšējā dienā (t. i. 28. janv. 1943. g. — B. Z.) paziņojuši, ka viņi uzstādīšot leģionu ar 30.000 vīriem.

Ģenerālkomisārs saka, ka viņš klausījies Valdmaņa runā kā labā klavieru improvizācijā. Tur viņš sadzirdējis temas no filosofijas, politikas, arī no reālās dzīves. Tā vispārīgi jau arī viņš pazīstot latviešu rūpes, un ja arī viss nenorit tā, kā viņš un arī latvieši to vēlas, tad viņš, vismaz, vēloties atstāt pārliecību, ka viņš dara visu, kas vien viņa spēkos, lai uzlabotu pašreizējo stāvokli.

Runājot par apcietinātiem skolniekiem, viņš uzsver, ka tie nav arestēti par dzeju deklamēšanu, bet par rikojumu pārkāpšanu, kas noliedz sarikojumus kapos. Tāpat katra vara ir spiesta apkaŗot nelegālās sapulces. Bet ģen. Šrēders esot runājams par šo jauno cilvēku amnestēšanu. Kas attiecas uz reprivatizāciju, tad viņš ir pārliecināts, ka tā tagad beidzot notiks, un nevis

kā prēmijveidīga, bet īsta un vispārēja denacionālizācija. Arī pirmais rīkojums par pensijām esot gatavs, un liekoties arī, ka turpmāk nebūs nekādas starpības starp latviešu un vācu pārtikas devām — kaut gan šis jautājums esot ļoti complicēts, jo Somijā, kas ir Vācijas sabiedrotā, pārtikas normas vēl mazākas nekā Latvijā.

Latvijas neatkarību gan vēl tūliņ neatzīšot, jo tas neesot ne viņa paša, ne reichskomisāra un pat ne austrumu ministra kompetencē — tur vajadzīgs vācu vadoņa lēmums. Latvieši vācu vadoni nepazīstot, bet viņš, ģenerālkomisārs, gan: vadonis visu izlemjot pats, bet tikai pēc tam, kad attiecīgā jautājumā pamatīgi iedziļinājies. Un vadonim pašreiz neesot vaļas. Bet reiz vadonis izšķiršot arī šo jautājumu. Domājot par brīvprātīgo akcijas rezultātiem, arī viņš pats neesot nekāds optimists, jo noskaņojumu Latvijā pazīstot. Bet varbūt to vajadzētu izkārtot tā, lai smagumu sadalītu uz visiem vienlīdzīgi. Ģenerālkomisārs jautā ģen. Dankeram, ko varētu darīt, lai leģionā dabūtu lielāku skaitu latviešu kaņavīru.

Ģen. Dankers atbild, ka dažus gada gājumus varētu vienkārši mobilizēt, bet ka viņam neesot attiecīgo pilnvaru.

Ģenerālkomisārs un ģen. Šrēders domā, ka viņi varētu Dankeram šādu pilnvaru dot.

Galv. daļas vadītājs Simms saka, ka pilnvaras jautājumu nokārtošot 7—10 dienu laikā.

A. Valdmanis atbild, ka nevienam okupantam nav tiesību izdarīt mobilizāciju okupētā zemē. Tādēļ arī okupācijas varas izdots pilnvarojums, lai mobilizāciju izdara kāds cits, vienkārši nav spēkā.

Ģen. Šrēders domā, ka brīvprātīgo vervēšanu vajadzētu sākt tūliņ. Mobilizāciju varētu izdarīt vēlāk, kad būs noskaidrots jautājums par pilnvarām ģen. Dankeram.

A. Valdmanis piezīmē, ka nupat arī ģenerālkomisārs šaubījies, vai brīvprātīgo vervēšana dos kādus panākumus. Viņš atzīst, ka arī brīvprātīgo vervēšana nebūtu uzsākama.

Klātesošie tam piekrīt.

Pie otra jautājuma ģen. Dankers norāda, ka reichskomisārs nosvītrotis budžeta summas, kas bijušas paredzētas daudz bērnu ģimeņu atbalstīšanai. Tas pats izdarīts ar pabalstiem bērnu namiem un laulību aizdevumiem. Bērnu namus varētu, ļaunākā gadījumā, pārņemt Tautas palīdzība, bet pārējām vajadzībām nekādu citu līdzekļu nav.

Simms apsola par šo jautājumu vēlreiz aizrunāt pie reichskomisāra.

Pie trešā jautājuma ģen. Dankers norāda, ka apcietināti latviešu ierēdņi, par to viņu iestādēm pat nepaziņojot. Viņš lūdz nākotnē par tādām apcietināšanām paziņot resoru vadītājiem un neslēpt apcietināšanas iemeslus. Viņam esot jāatbild par personālpolitiku Latvijā, un tādēļ arī viņam vajadzētu zināt, kādēļ tā apstiprinātus ierēdņus apcietina.

Simms apsola panākt vienošanos šinī jautājumā ar vācu drošības policiju.

Pie ceturta jautājuma prof. Prīmanis deklarē, ka ģenerāldirektori jau

vairākkārt pārrunājuši savu atkāpšanos. Pirms dažiem mēnešiem viņi to ziņojuši ar rakstu arī ģenerālkomisāram.

Ģenerāldirektoru stāvoklis tiešām neapskaužams, sabiedrībā viņi pamazām zaudē savu labo vārdu. Reiz par visām reizēm taču vajadzētu dabūt skaidrību pašpārvaldes jautājumā, sevišķi kompetenču jautājumos. Tagad, piem., neviens nezina, vai tāda saimniecības ģenerāldirekcija pastāv, vai ne.

Ģenerālkomisārs atbild, ka arī viņš ar pašreizējo — Zemes pārvaldes stāvokli ļoti neapmierināts. Šinī jautājumā būs skaidrība visdrīzākā laikā, kaut arī jaunā kārtība nebūs paliekama.

Atgriežoties pie tā, ka Valdmanis šīsdienas apspriedē vairākkārt lietojis vārdu »mans šefs ģenerālis Dankers«, ģenerālkomisārs stingri norāda, ka nav nekādas latviešu pašpārvaldes kā kolēģiāla organa ar it kā kādu prezidentu priekšgalā. Neesot nekāda prezidenta, tāda amata piedēvēšana ģen. Dankeram ir nevietā, jo citādi latviešu ģenerāldirektori kādreiz pat apgalvošot, ka viņš, ģenerālkomisārs, indirekti atzinis kādu latviešu valdību.

Ģen. Dankers pateicas ģenerālkomisāram par doto iespēju atklāti pārrunāt vissāpīgākos jautājumus.

Apspriedi slēdz.

SATURA RĀDITĀJS

<i>Otra sējuma ievadam</i>	5
--------------------------------------	---

I daļa

KRIEVIJĀ UN TĀLAJOS AUSTRUMOS	7
<i>Garā jūdze</i>	9
No Siguldas līdz Ukrainai un atpakaļ	9
Pa pulka pēdām	12
Negaidītais priekšlikums	16
Baigs piedzīvojums Jekaterinburgā	18
Vērojumi Maskavā	21
<i>Starp divām frontēm</i>	27
Gājiens ar traģiskām sekām	30
<i>Dienests Sibīrijas armijā</i>	44
Sibīrijas epopeja. Armijā	44
Čita. Harbinas periods	45
Manas atmiņas no Čitas laikiem. 1919. gads	46
Kāds epizods	46
Atentāta mēģinājums	46
<i>Japāņi un Japāna</i>	48

II daļa

ATKAL MĀJĀS	53
<i>Atceļā uz dzimteni</i>	55
Vēstules	55
Francijā	63
<i>Mana pirmā diena Latvijā</i>	68
Iepazīšanās ar ārlietu ministru Z. Meierovicu. Saruna ar viņu un ģenerāli Peniķi	68
<i>Savs kaktiņš, savs stūvītis</i>	71
Snaudošā skaistule Pērse	71
Burvības vara	73
Ne dzirnavas, bet jaunsaimniecība vai apbūves gabals	76
Tālākā dzirnavu izveidošana	79
<i>Latvijas armijas dienestā</i>	82
Uz Liepāju	82

Apmācības	83
Audzinašana	86
Attieksmes ar kaimiņiem	89
Stratēģiskie jautājumi	100
Iekšējā politika	109
No kara dienesta atkal civilā darbā	119

III daļa

LATVIJAS NEATKARĪBAS GALS	121
<i>Beigu sākums</i>	123
Briesmas no Austrumiem	123
<i>Austrumu kara izcelšanās</i>	152
Iedzīvotāju sajūsma un rūgtā vilšanās	157
<i>Mans darbs ķieģelrūpniecībā</i>	160
<i>Mans dienests Tieslietu ģenerāldirekcijā</i>	164
Kara invalidu palīdzības fonda likvidācija	168
<i>Latvijas brīvvalsts iekārtas un valsts varas pārveidošanas</i> <i>chronoloģiskie dati</i>	172
<i>Ministru kabinets</i>	179
Pārskats par Latvijas bij. ministru kabinetam tieši pakļauto iestāžu likvidāciju	186
<i>Ārlietu ministrijas likvidācija</i>	197
Iekšlietu ministrijas iekārtas pārveidošanas chronoloģiskie dati	209
Sabiedrisko lietu ministrijas darbības izbeigšanas chronoloģiskie dati	216
Aizsargu organizācijas likvidācija	227
Latvijas telegrafa aģentūras »Leta« pārveidošanās pēc 1940. g. 17. jūnija	239
Armijas stāba bibliotēkas jautājums	241
<i>Neatkarības likvidācijas un boļševizācijas likumi</i>	246
<i>Skats ārpus šaurā darbības loka</i>	284

IV daļa

LATVIEŠU POLICIJAS VIENĪBAS	291
<i>Īss pārskats</i>	293
<i>Zemes pašpārvaldes protokoli</i>	300
<i>Kāds dokuments</i>	302
<i>Daži ģenerālim piesūtīti pārskati</i>	304
Kapt. A. Petriša vēstule	304
Latviešu policijas bataljonu gaitas	306
<i>Pārskats par latviešu policijas vienībām</i>	312
<i>Policijas galvenā direkcija</i>	320

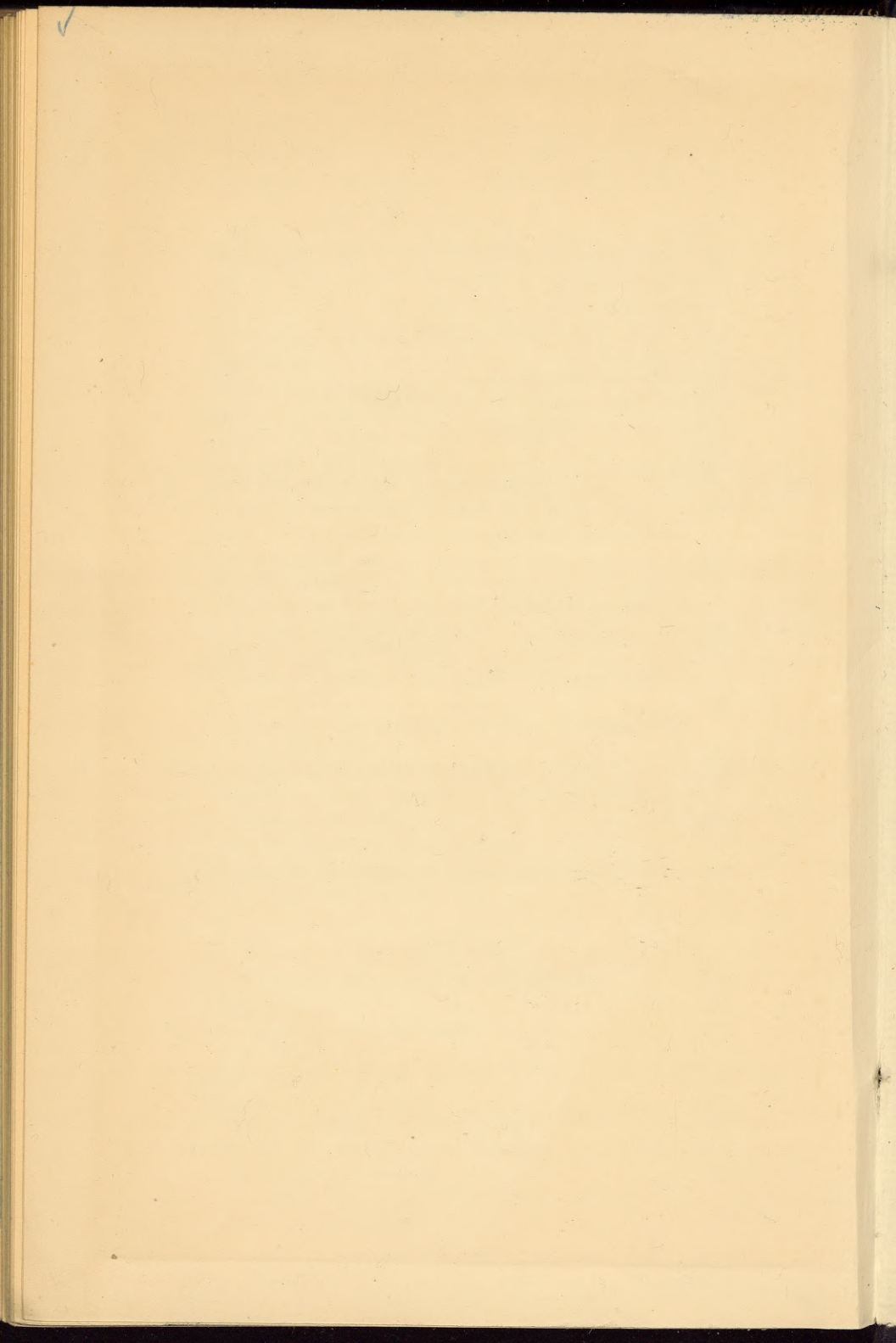
Par latviešu policijas galvenās direkcijas organizāciju, uzbūvi, uzdevumiem un darbību	320
SS augstākās vadības schēma	328

V daļa

LATVIEŠU LEĢIONĀ	329
<i>Liktenīgais aicinājums un izšķiršanās</i>	331
<i>No jauna kaŗavīra gaitās</i>	338
Sadarbības vietā nopietni sarežģījumi	342
<i>Izlidojums uz fronti</i>	354
<i>Komandējošā sastāva jautājums</i>	364
Papildinājumi esošajām un formējamām vienībām	370
Apmācība un apbruņojums	374
Izpalīgi	376
Pielikums	379

TEKA

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304046031

